EDGAR ALLAN POE

Scrieri alese

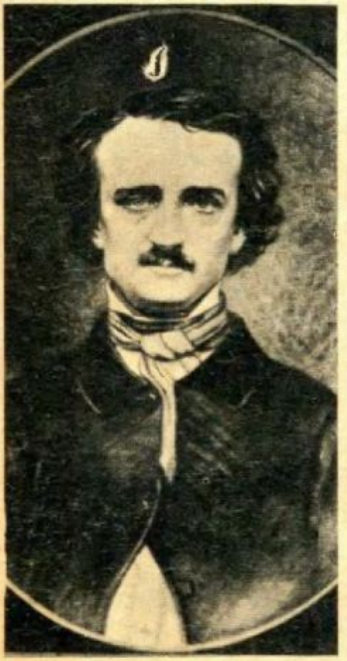

Editura Univers

clw

romania-inedit.3xforum.ro

EDGAR ALLAN POE

SCRIERI ALESE

Clasicii Literaturii Universale

Coperta colecţiei:
Vasile Socoliuc

în româneşte
proza de ION VINEA,
MIHU DRAGOMIR
şi CONSTANTIN VONGHIZAS
poezia de
EMIL GULIAN şi DAN BOTTA

Studiu introductiv de
ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA

Bucureşti – 1979

Editura Univers

EDGAR ALLAN POE (1809–1849)

Dintre marile nume ale literaturii americane, cel dintîi intrat în aria literaturii universale a fost Edgar Allan Poe. El se numără printre primii scriitori din lumea nouă receptaţi masiv pe bătrînul continent, şi preţuirea lui a fost de un ordin mult asemănător aceleia hărăzite de Europa germanului E.T.A. Hoffmann. Ceea ce l-a impus în rîndurile unui anumit public a fost nu arta sa complexă şi complicata, nu viziunea lui atît de amestecată asupra lumii, ţinînd deopotrivă de un fel de raţionalism analitic iluminist şi de o sete de cunoaştere şi de sinteză romantică, nici meşteşugul poetic strălucit, ci conţinutul sumbru, senzaţional al operei, înrudită de aproape cu romanul „negru", „gotic" englez de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi cu unele filoane ale romantismului tenebros german, din acelea care îi influenţaseră şi pe S.T. Coleridge, romanticul englez, la vremea lui.

Cînd, cu douăzeci de ani în urmă, spuneai Edgar Poe, te gîndeai de îndată la *Crimele din Rue Morgue*[1], *Misterul Mariei Roget,* la *Masca morţii roşii* şi la alte cîteva lucrări care, la o primă privire, neavizată, creau o imagine mutilată – cam de autor de romane poliţiste – marelui poet, povestitor şi nuvelist de limbă engleză. Nimeni nu poate contesta, fireşte, existenţa acestei laturi în opera lui Poe, dar ea nu constituie decît un aspect, unul singur, într-un complex ideologic şi artistic determinat de atîtea condiţii speciale de viaţă exterioară şi lăuntrică. Supunîndu-se şi el parcă neîndurătoarei legi de aramă a existenţelor romantice, Poe a trăit destul de puţin (40 de ani) şi a

1 În prezentul studiu, titlurile bucăţilor incluse în volumul de *Scrieri alese* ale lui E.A. Poe, sînt date numai în limba română, titlurile originale fiind reproduse în notele bibliografice de la sfîrşitul fiecărei bucăţi. Titlurile culegerilor tipărite în timpul vieţii autorului, precum şi titlurile bucăţilor neincluse în lucrare sînt date atît în limba engleză cît şi în limba română.

suferit foarte mult, s-a găsit în conflict cu lumea şi a căutat satisfacţii compensatorii şi răspunsuri la marea lui sete de cunoaştere în artă, unde a compus un univers alcătuit din cele mai îndrăzneţe date ale fanteziei şi din cele mai mărunte şi exacte detalii ale vieţii obiective, analizate şi disecate cu o pasiune şi o atenţie demne de un om de ştiinţă.

S-a născut la 19 ianuarie 1809, la Boston, din părinţi săraci şi fiziceşte debili, actori de teatru cu existenţă grea şi nesigură, care au murit curînd după ce au dat viaţă celor trei odrasle (William Henry, Edgar şi Rosalie). Adoptarea lui Edgar de către o înstărită familie de negustori scoţieni din Richmond (Virginia), familia John Allan, a părut să dea orfanului o continuare de viaţă mai luminoasă. Într-adevăr, o învăţătură dobîndită în şcoli cu prestigiu din America ori din Anglia (între 1815 şi 1820) i-a format destul de timpuriu gustul pentru literatură şi ştiinţă. Dar la intrarea în Universitatea din Charlottesville (Virginia), în februarie 1826, ies la iveală grave neînţelegeri între el şi familia adoptivă atunci cînd Allan refuză să plătească datoriile făcute de Poe pentru instalare şi cheltuieli de reprezentare în general, dar şi la jocul de cărţi, unde încercase să cîştige sumele de care avea nevoie şi pierduse enorm. Între timp, se îndrăgostise de o tînără, Sarah Elmira Royster, spre şi mai marea nemulţumire a familiei Allan. Dar logodna ia sfîrşit datorită intervenţiei părinţilor fetei. Ruptura se produce în 1827, cînd, spre a-şi cîştiga într-un fel oarecare existenţa, tînărul pleacă la Boston şi se înrolează ca simplu soldat în armata americană. În acelaşi an izbuteşte să convingă un editor să-i publice cîteva producţii poetice în volumul *Tamerlane and Other Poems (Tamerlan şi alte poeme),* care nu trezeşte nici interesul publicului, nici al criticilor.

E interesantă reacţia lui Edgar Poe faţă de această stare umilitoare, cu totul nepotrivită fiinţei lui, şi în care a rămas vreme de doi ani. El n-a pomenit nicăieri în paginile

autobiografice despre acest interludiu militar, ci l-a înlocuit cu relatări ale unei închipuite expediţii pe continentul european în care ar fi jucat un rol byronian în lupta pentru eliberarea popoarelor.

După moartea doamnei Allan, Poe este eliberat din armata, şi reconcilierea vremelnică cu tatăl adoptiv aduce intrarea lui, în 1830, la Academia Militară din West Point. În 1829 îi apăruse la Baltimore un al doilea volum de versuri, *Al Aaraaf, Tamerlane and Minor Poems (Al Aaraaf, Tamerlan şi poeme mărunte),* primit de data aceasta cu oarecare bunăvoinţă de critică.

John Allan, recăsătorindu-se şi avînd şi doi copii, refuză pe viitor orice subsidii lui Poe, făcînd astfel imposibilă rămînerea acestuia la West Point. Atunci, tînărul procedează în aşa fel încît să fie eliminat din şcoală pentru încălcarea strictelor reguli de disciplină ale instituţiei, în 1831. Pleacă apoi la New York, unde îi apare un nou volum de versuri, *Poems (Poeme,* 1831). Viaţa lui a atins, se pare, în cei doi ani care au urmat şi despre care vorbesc prea puţine date, cele mai amare drojdii ale mizeriei şi ale suferinţei. În orice caz, a trăit în Baltimore şi New York în preajma familiei Clemm, înrudită cu el, încercînd în zadar să obţină un modest post de profesor, luînd parte la concursuri literare organizate de reviste şi scriind probabil foarte mult, deoarece, de pildă, în cursul anului 1832 îi apar, nesemnate, în revista *„Philadelphia Saturday Courier”,* nu mai puţin de cinci povestiri. Nemaiputînd îndura mizeria, în 1833 îi scrie lui John Allan: *„Fără prieteni, prin urmare fără posibilitatea de a obţine o slujbă, pier – pur și simplu pier din lipsă de ajutor. Şi doar nu sînt leneş, nici dedat vreunui viciu, nici n-am săvîrşit vreo jignire împotriva societăţii care să mă facă să merit o soartă atît de aspră. Pentru numele lui Dumnezeu, ai milă de mine şi scapă-mă de la ruină!”*[2].

2 Citat în introducerea lui Arthur Hobson Quinn la *The Complete Poems and Stories of Edgar Allan Poe,* ediția a III-a, 1958, Alfred

Deznădejdea acestor cuvinte duce cu gîndul la întunericul şi tristeţea, la singurătatea din atîtea opere ale lui Poe care s-au născut în aceste atît de sumbre împrejurări.

Dar durerea cuvintelor n-a găsit nici un răsunet în John Allan, care, murind în anul viitor, 1834, nici măcar nu l-a pomenit pe Edgar Poe în testamentul său.

Un prieten mai vîrstnic, însă, avocat şi literat, care apreciase talentul tînărului scriitor, fiind membru în juriul ce-i decernase un premiu al revistei *„Baltimore Saturday Visiter”* pentru povestirea *Manuscris găsit într-o sticlă,* l-a ajutat şi mai departe, numindu-l în vara anului 1835 redactor al revistei *„Southern Literary Messenger”* din Richmond. În paginile acestei reviste, pe care a condus-o mai puţin de un an (pînă în luna ianuarie 1836), Poe a publicat cîteva povestiri, printre care şi îndrăzneaţa *Hans Phaall,* povestiri care au atras atenţia publicului asupra talentatului scriitor. Pe de altă parte, aici şi-a încercat şi priceperea de critic, remarcabilă, descoperind talente şi fixîndu-şi opiniile cu privire la artă.

Căsătoria, în mai 1836, cu verişoara sa, Virginia Clemm, a însemnat o nouă serie de dificultăţi în viaţa lui Poe. Grija întreţinerii unei familii, apuntamentele foarte mici (un redactor la o revistă nu primea mai mult de zece dolari pe săptămînă), nesiguranţa unei vieţi duse de azi pe mîine nu erau făcute să-i sporească liniştea şi să-i ajute facultăţile creatoare. Din februarie 1837, cînd pleacă la New York, începe pentru Poe o perioadă de nestatornicie, în care va trece prin marile oraşe americane Baltimore, Philadelphia şi iar la New York, lucrînd la diverse reviste şi publicaţii. În 1838, înainte de a pleca la Philadelphia, dă la iveală una dintre operele sale cele mai de seamă, *The Narrative of Arthur Gordon Pym of Nantucket (Aventurile lui Arthur Cordon Pym din Nantucket)*. În marele oraş cu oarecare tradiţii editoriale în acele începuturi de cultură

Knopf, New York, p. 7.

americană, el îşi continuă (începînd din iulie 1839) activitatea de ziarist la revista *„Gentleman's Magazine*", destul de gustată în rîndurile publicului. Raporturile sale cu Burton, proprietarul revistei, erau satisfăcătoare; dar Poe dorea, pare-se, să aibă o revistă proprie. Şi după ce publică, în *„Gentleman's Magazine", William Wilson, Prăbuşirea Casei Usher* şi alte cîteva scurte povestiri, în iunie 1840 părăseşte revista. Spre sfîrşitul anului 1839 dăduse la lumină primele sale volume de proză, *Tales of the Grotesque and Arabesque (Povestiri groteşti şi extraordinare),* însumînd remarcabile povestiri. Nădejdea că va putea obţine cîştiguri care să-l ajute să ducă o viaţă mai puţin chinuită de lipsuri a fost dezamăgită: editorii nu i-au dat nici un ban, ci i-au oferit doar exemplarele de autor. Decepţia lui Poe a fost cu atît mai mare cu cît Virginia, soţia lui, bolnavă de tuberculoză, avea nevoie de îngrijiri speciale. Or, el abia-i putea asigura o existenţă mizeră. De aceea, în familie a trăit întotdeauna sub impresia că ar avea o situaţie de inferioritate şi că adevăratul cap al gospodăriei ar fi doamna Clemm, mama Virginiei. Deşi însufleţit de dorinţa arzătoare de a avea propria sa publicaţie, se vede silit să lucreze şi mai departe în slujba altora, ocupîndu-se, ca director sau redactor, cînd de o revistă, cînd de alta. Aşa s-a întîmplat, de pildă, cu *„Graham's Magazine",* la care a lucrat din aprilie 1841 pînă în mai 1842. Acum Poe intră în faza deplinei sale maturităţi creatoare, arta lui desăvîrşindu-se cu fiece operă care apare; acum publică *Crimele din Rue Morgue, O pogorîre în Maelström, Masca morţii roşii, Misterul Mariei Roget.* Cu *Cărăbuşul de aur* cîştigă un premiu acordat de un ziar din Philadelphia, *„Dollar Newspaper*". Urmează *Hruba şi pendulul, Inima care-şi spune taina, Pisica neagră,* scrise într-un ritm atît de susţinut ca succesiune şi într-o proză atît de frumoasă, încît nu poţi să-ţi închipui decît cu oarecare dificultate că autorul lor trăia o existenţă îngrozitor de chinuită şi că începuse să

recurgă la opiu şi la alcool pentru a-şi biciui impulsurile creatoare ce ameninţau să se istovească. Mutarea definitivă la New York în 1844 nu a întrerupt relaţiile lui cu celelalte oraşe americane, unde se aflau reviste mai mult sau mai puţin obscure, pentru care scria.

Publicarea poemului *Corbul* (1845) marchează un moment, de vîlvă în opinia publică, un moment de fixare, totuşi, a valorii scriitorului, care își ducea mai departe, cu aceeaşi tristeţe, cu aceeaşi lipsă de satisfacţie, munca zilnică. În luna martie a aceluiaşi an scoate *„Broadway Journal”,* care îşi încetează apariţia în ianuarie 1846. Moartea Virginiei, la 20 ianuarie 1847, zdruncină definitiv sănătatea, şi aşa destul de precară, a poetului şi-l aruncă în crize de deznădejde sumbră. Asta nu-l opreşte însă, doritor de afecţiune cum era, de la noi legături sentimentale, de pe urma cărora poezia lui s-a îmbogăţit cu piese de mare calitate. Se reîntîlneşte cu fosta lui logodnică, Sarah Elmira Rovster, acum văduva Shelton, apoi e gata chiar să se însoare cu o doamnă Richmond. Împrejurările morţii lui, survenită pe neaşteptat la 7 octombrie 1849, în Baltimore, sînt şi acum, cu toate investigaţiile biografilor, destul de neexplicabile. Chiar sosirea în această localitate a rămas pusă pe socoteala unei greşeli în alegerea trenului, în orice caz, marele poet american a murit singur, într-un spital oarecare din Baltimore. E un sfîrşit a cărui tristeţe seamănă cu aceea a întregii sale vieţi, cu singurătatea şi cu neînţelegerea care l-au înconjurat în truda şi lupta lui fără răgaz.

Autoportretul şi l-a făcut, ca mai toţi romanticii, în numeroase opere, întrupînd în el cam tot ceea ce gîndea despre sine ca erou romantic, nu lipsit de oarecare poză, de oarecare îngroşări. Poe se descrie pe sine şi în ipostaza lui Roderich Usher din *Prăbuşirea Casei Usher:*

„Mai întîi, culoarea cadaverică a feţei; apoi, ochii mari, strălucitori și fără seamăn de luminoşi; buze cam subţiri şi foarte pale, dar minunat de frumos arcuite;, un nas subţire

şi coroiat, de tip ebraic, dar cu nările din cale-afară de dilatate pentru o astfel de croială, şi bărbia fin rotunjită, dar care, prin lipsa ei de ieşind, trăda slăbiciune sufletească; în sfîrşit, părul mai molatic şi mai subţire decît firul de păianjen; şi toate aceste trăsături, adăugate la o nemaipomenită amploare a frunţii, alcătuiau o înfăţişare de neuitat."

Nobleţea înfăţişării lui Poe era sporită de armonia trupului, frumos alcătuit în anii adolescenţei sportive, dar ruinat cu trecerea vremii de suferinţă, de lipsuri, de alcool şi opiate. Omul a intrat în viaţă sub semnul nefericirii individuale, generată de grelele, strivitoarele condiţii ale existenţei sale. Rămas devreme orfan, cules de capricioasa filantropie, dealtfel de scurtă durată, a lui John Allan şi pregătit pentru o viaţă de om avut, bucurîndu-se de o sensibilitate ascuţită şi de singurul privilegiu al unei solide culturi clasice şi moderne, Edgar Poe a fost aruncat la voia întîmplării într-o lume pe care nu era în măsură s-o înfrunte, pe care n-a înţeles-o şi căreia a refuzat să i se supună, ca un răzvrătit romantic ce-a fost, Mai întîi soldat fără vocaţie, visîndu-se luptător ca Byron pentru libertatea Greciei, apoi ziarist la mediocre reviste de provincie, silit să scrie, adesea pentru gustul îndoielnic al unui public filistin, bucăţi senzaţionale, Poe a suferit toate umilinţele, toate mizeriile. Nu pentru că nu i s-ar fi oferit prilejul de a ieşi din viaţa obscură pe care o ducea, ci pentru că a refuzat constant, se pare, compromisul. Biografii şi criticii operei sale amintesc, de pildă, două întîmplări semnificative.

O dată trebuia să apară în faţa unei audienţe selecte din aristocraticul oraş Boston, pe care urma s-o epateze cu originalitatea unui nou poem. În loc să citească însă noutatea făgăduită, poetul s-a mulţumit să mormăie plictisit două poezii mai vechi, *Al Aaraaf şi Corbul.* După aceea s-a întors la New York şi a mai şi scris că le-a dat exact atîta cît meritau.

Altă dată, cîţiva prieteni aranjaseră primirea lui de către preşedintele Statelor Unite ale Americii, Tyler, în scopul obţinerii unei oarecare slujbe de stat. Drept care Poe a venit la Washington, dar beat şi prost îmbrăcat. Amicii săi, disperaţi, fireşte l-au suit în tren şi l-au trimis înapoi la Philadelphia.[3]

Sînt numai două pilde, nu de îndărătnicie, ci de frondă, de neconformism, de rezistenţă la legile convenţionale ale unei societăţi în care nu s-a putut integra.

În schimb, artistul din el, romanticul, şi-a construit un univers propriu, în care să evadeze, în care să se simtă mai sigur, mai acasă cu fantezia şi inteligenţa lui decît în incertitudinea şi umilinţa în care-l ţinea, ca pe orice ins lipsit de stare, societatea bogaţilor plantatori şi negustori printre care trăia. Astfel, geniul lui Poe şi-a luat revanşa în artă pentru neîmplinirea pe care a însemnat-o viaţa lui, alcătuită dintr-o scrie neîntreruptă de eşecuri. Atitudinea lui este aceea a multor romantici; detestînd noile moduri de viaţă impuse oamenilor de destrămarea vechilor relaţii, Poe s-a refugiat într-o lume a fanteziei. Adevărat e că l-au ajutat la aceasta, pe de o parte, o firească înclinaţie, foarte, puternică, spre visare, iar pe de alta, hrănirea neîncetată, în cadrul impresionantei sale culturi universale, cu metafizică germană, de la Kant la Fichte, Schelling şi Hegel. Această îmbibare de filozofie idealistă germană s-a mai produs şi la alţi poeţi romantici din alte ţari europene, la Coleridge sau la Eminescu, dînd o turnură caracteristică spiritului lor, asemănătoare, în parte, cu aceea a lui Poe. Dealtfel, Coleridge, pe lîngă Schelling, a lăsat urmele cele mai adînci în operele de tinereţe ale scriitorului american. S-a mai adăugat la Poe şi influenţa folclorului negru, cunoscut prin intermediul dădacelor şi al slujitorilor pe care i-a avut în copilăria şi

3 Vincent Buranelli, *Edgar Allan Poe,* Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti 1966, p. 37.

adolescenţa petrecute în Virginia, stat sudic, unde, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, sclavia neagră era în floare. Deosebit de original, abundînd în imagini pitoreşti, acest folclor vehicula însă şi un fabulos specific, sumbru, cu demoni şi stafii, cu magie şi atmosferă de groază,

Pe de altă parte, nu poate fi trecută cu vederea în structura de scriitor a lui Poe înrîurirea unui anumit gust al publicului care citea revistele literare ale vremii şi la care Poe colabora. Hrănit cu literatura romantică europeană, mai bună sau mai proastă, obişnuit cu o anumită atmosferă creată de această literatură, dar şi obişnuit, de anumite împrejurări speciale de viaţă, să guste senzaţionalul, un anumit public american, căruia i se adresau în cea mai mare măsură revistele de tipul mai sus menţionat, căpătase gustul bizarului, al eroilor neobişnuiţi, al întîmplării excepţionale. Pentru ca să cunoască succesul, revistele trebuiau să facă loc în paginile lor unor povestiri cît mai tenebroase, cît mai ieşite din comun, cît mai excentrice. Poe însuşi ne informează despre necesităţile de acest soi ale revistelor care publicau frecvent traduceri din romanticii germani (Ludwig Tleck, E.T.A. Hoffmann, cu povestirile sale fantastice, şi alţii), mai ales mostre produse de urmaşii lor din occidentul european.

În schiţa *How to Write a „Blackwood" Article (Cum se scrie un articol pentru revista „Blackwood"), p*ublicată în noiembrie 1838, Poe ia în derîdere povestirile senzaţionale cu succes de public, dintre care cele mai bine cotate sînt *bizareriile s*au *intensităţile, c*um le numeşte el. Scriitorul imaginează o întrevedere între directorul revistei, dr. Blackwood, care recomandă reţete de subiecte şi stiluri, şi o colaboratoare ridicolă, s*ignora* Psyche Zenobia, care ascultă cu sfinţenie prescripţiile literaturii de succes şi caută să compună după ele. (Dealtfel, Poe a scris în continuare o povestire atribuită aceleiaşi Psyche Zenobia, intitulată *A Predicament – O situaţie neplăcută,)* Printre

altele, doctorul, pe lîngă enumerările hazlii de variate stiluri (dialectic, entuziast, natural, laconic, elevat, metafizic etc.), sugerează cîteva titluri şi subiecte tari. El spune, de pildă, că *The Dead Alive (Mortul viu)* e o nuvelă cara a obţinut mare succes, datorită caracterului său senzaţional, metafizic şi erudit.

Lucrul cel mai ciudat o că Edgar Poe satirizează modul de a scrie literatură al revistei *„Blackwood's Magazine",* pe care a cunoscut-o foarte bine, dar a scris el însuşi o povestire intitulată *Îngropat de viu,* iar această tema revine aproape obsesiv în opera lui, şi în *Prăbuşirea Casei Usher,* în *Berenice* şi în altele. Partea cea mai cunoscută, cca mai populară, a operei lui o cea propriu-zis senzaţională. Atunci cum batjocoreşte ceea ce el însuşi scrie şi iubeşte, sau cum se împacă înclinaţia proprie către bizar şi senzaţional cu dispreţul faţă de literatura care le vehiculează?

Aici se pune, de fapt, întrebarea cu privire la amestecul, atît de caracteristic pentru Poe, de poză romantică, de concesie făcută pînă la un anumit punct gustului comun, dar şi de dramă autentică, ascunsă sub învelişul destul de înşelător al ficţiunii, de ironie, de *Witz* romantic la adresa sa şi a altora, dar şi de deznădejde, care-l copleşeşte.

Poza romantică în sine, înclinaţia către bizar şi tenebros, către experienţele oculte, atunci foarte la modă în America, precum mesmerismul, transa hipnotică şi altele, coincideau atît cu gustul lui Poe, cît şi cu gustul publicului cititor al revistelor de senzaţie. Coincidenţa are loc, însă, numai pe aceste puncte, destul de exterioare pentru poet şi arta lui. Adică, aşa cum spuneam şi la început, opera lui Poe a fost descoperită şi receptată destul de repede în laturile ei mai puţin esenţiale, cu povestirile cu caracter detectiv, cu straniile întîmplări, în laturile ei de ciudăţenie. Receptarea aceasta a avut loc, de cele mai multe ori, cu ignorarea aspectelor majore ale

gîndirii şi ale creaţiei artistului, cu ignorarea dramei lui, a viziunii lui despre lume, a specificităţii metodei de creaţie, – a chiar evoluţiei acestei creaţii.

Într-adevăr, opera lui Poe este foarte complicată, atît din punctul de vedere al evoluţiei raporturilor dintre realism şi antirealism, cît şi din punctul de vedere al modalităţilor artistice folosite. Complexitatea şi dificultatea personalităţii lui rezidă tocmai în aspectele contradictorii pe care le prezintă, în dezminţirea unor trăsături de către altele, dar şi de îmbinarea lor în sinteze superioare uneori.

Începuturile scriitorului, destul da timpurii (primele poezii datează din 1827, deci de la 18 ani), sînt stăpînite de o romantică juvenilă şi în mod caracteristic punctate de foarte frecventul motiv al visului. În poezie, de pildă, lucrul este evident chiar în titlurile anului 1827; *Vise, Vis într-un vis, Un vis* etc.

Iar în proză, *Metzengerstein,* apărută în 1832, pluteşte într-o nebuloasă atmosferă de romantism german, cu castele medievale şi crîncene duşmănii între diferite familii nobile. Visul apare aici ca simplă propensiune naturală, dar îndelung cultivată, ca o primă şi destul de naivă modalitate a evadării din viaţă, dar şi a pozei romantice tinereşti, în parte. Calul care iese din tapiserie pentru a-şi răzbuna stăpînul, calul enorm, roşu ca focul, e o creaţie a unei minţi stîrnite de lecturi romantice excesive. Atmosfera e plină de oroare şi spaimă, de sugestii sinistre, totul e aburos, scăldat în lumină crepusculară, întreţinută de furtună şi incendii.

Manuscris găsit într-o sticlă, cu care, în octombrie 1833, Poe a luat premiul revistei *„Saturday Visiter”* din Baltimore, este evident inspirată din Coleridge şi realizează parcă explicitări şi filozofice urmări fabulatorii la *The Rime of the Ancient Mariner (Balada bătrînului marinar).* Eroul povestirii, plecat de la Batavia pe mare, e aruncat, în urma unei îngrozitoare furtuni, pe bordul unei

corăbii enorme, apărută misterios în mijlocul talazurilor teribile. Aici el rămîne mereu nevăzut în mijlocul echipajului care vine ca din alte vremuri, ca din alte lumi. Toţi sînt bătrîni, uscaţi, de parcă ar trăi de secole. Pe acest vas-fantomă, reeditare romantică a legendei medievale, eroul are revelaţia unui timp care depăşeşte timpul obiectiv. La noua înţelegere a timpului se adaugă şi una a spaţiului fabulos: corabia pluteşte mereu în *negura nopţii eterne* şi într-un haos de apă fără spumă, pînă cînd va fi înghiţită în măruntaiele pămîntului prin golful polar. Cu această povestire, Poe intră în universul cunoaşterii romantice, în lumea căutărilor menite să depăşească mărunta, nesatisfăcătoarea condiţie umană. Pornind de aici, mînat de neistovita sete de cunoaştere, de curiozitatea luciferică a artistului romantic, precum şi de o uriaşă fantezie, el va explora mai departe toate „tainele" lumii, compensînd imposibilitatea realizării personalităţii şi a experienţelor de cunoaştere în lumea mărginită contemporană. Imaginaţia îndrăzneaţă şi intuiţia uneori genială a lui Edgar Poe vor smulge întregului univers răspunsuri la întrebările puse febril, fără întrerupere. Fireşte, timpul şi spaţiul vor fi dilatate, cercetate în toate chipurile, în toate sensurile. Dealtfel, motivul metempsihozei, al reîncarnărilor unui suflet în variate învelişuri în vieţi succesive, şi care apare în *Metzengerstein, Ligeia* sau *Morella,* nu e decît o altă modalitate de prelungire a vieţii individului în timp, o liberă mişcare înainte şi înapoi pe dimensiunile timpului. Răzvrătit împotriva ordinii stabilite, împotriva tuturor dogmelor şi convenţiilor, profund nemulţumit de starea lui de inferioritate, artistul romantic îşi manifestă superioritatea geniului în învingerea tuturor obstacolelor ce stau în calea realizării fiinţei omeneşti. El depăşeşte cu uşurinţă demiurgică spaţiul şi timpul (aşa au făcut cei mai mari dintre ei, Coleridge, Shelley, Novalis, Eminescu), plimbîndu-se pe toate dimensiunile lor. Şi rezultatul

cercetării cuprinde adesea adevăruri impresionante, pe care intuiţia le-a descoperit înaintea ştiinţei,

Călătoria în Cosmos sau în Lună a constituit şi pentru Poe, ca şi pentru alţi mari romantici, o atracţie irezistibilă. Astăzi oamenii au la îndemînă mijloacele ştiinţei. Artiştii romantici nu aveau decît fantezia, dar îşi plimbau cu ea personajele în felurile cele mai diverse. Eminescu trimite în Lună pe sărmanul Dionis, Edgar Poe trimisese înaintea lui, în 1835, pe Hans Phaall. Această mare povestire, redactată ca un jurnal de bord de pe nacela balonului, ne introduce în specificul unei anumite laturi a creaţiei lui Poe. E vorba, de data aceasta, de capacitatea lui de fabulaţie în ipostaza analitică, unică în istoria romantismului universal, şi care-l duce la o viziune ştiinţifico-fantastică asupra lumii. Scriitorul începe cu eroul său călătoria spre Lună, dar nu în elanurile pline de poezie şi imagini folclorice eminesciene sau shelleyene, ci într-un mod foarte apropiat de ştiinţă, în orice caz urmînd-o. Însemnările de distanţă; de altitudine, de presiune, de temperatură, de poziţie a astrelor sînt făcute cu o exactitate care te convinge, care te cucereşte. Îl urmăreşti pe Hans Phaall în călătoria sa atît de verosimilă, aşa cum astăzi am urmări pe cosmonauţi prin radio sau televizor. Edgar Poe reuneşte o imaginaţie aproape fără limite cu o putere de observaţie, cu o acuitate analitică rar întîlnită. Dealtfel, chiar povestirile detective, cum ar fi *Crimele din Rue Morgue* sau *Misterul Mariei Roget,* nu sînt altceva decît exerciţii făcute de scriitor în încercarea înspăimîntătoarei sale logici, aceea a lui Auguste Dupin. Ca un om de ştiinţă, Poe trage toate concluziile din cel mai simplu amănunt care de obicei scapă privirii comune. Aşa, de pildă, se amuză să descopere şarlatania *Jucătorului de şah al lui Maelzel,* şi la fel îl pune pe acelaşi Auguste Dupin să restabilească dreptatea păcălind pe făptaş în *Scrisoarea furată,* din care s-a inspirat poate Caragiale în *Scrisoarea pierdută.* Şi nu întîmplător dramaturgului român i-a plăcut

aşa de mult romanticul american, pe care l-a şi tradus, dealtfel. În construcţiile inteligenţei şi ale intuiţiei sale, mînuirea detaliului de către Poe dă operei, în multe dintre elementele ei, impresionante contingenţe cu realismul. Astfel, chiar lucrurile netrăite capătă un dramatism şi o forţă a adevărului asemănătoare cu acelea ale experienţelor reale celor mai îndrăzneţe.

Cu neobosita sa curiozitate Poe a trecut de la explorarea atmosferei, a stratosferei şi a Cosmosului – în *Hans Phaall* şi în *Farsa cu balonul* – la capătul pămîntului – în *Arthur Gordon Pym* – unde eroul ajunge pînă la pol, şi în străfundul apelor – în *O pogorîre în Maelström* – unde ne poartă cu respiraţia oprită, pe valuri, într-o atmosferă de o fluiditate şi un colorit admirabil.

Tot curiozitatea fără margini l-a împins şi la cercetarea tuturor stărilor sufleteşti, la cercetarea unor zone sustrase cunoaşterii raţionale, obişnuite. Dacă-şi plimbă eroii din Lună în fundul apelor şi pînă la capătul pămîntului, de ce n-ar ști şi cum e sub pămînt? Povestirea *Îngropat de viu* nu e construită numai pe o obsesie, ci şi pe dorinţa de a pătrunde în tărîmuri necunoscute, interzise. Adîncind această intrare, el s-a apropiat de romanticii tîrzii, care se aseamănă, printr-o anumită structură a sensibilităţii, cu simboliştii. O anumită sete de macabru, o anumită fascinaţie exercitată asupra lui de moarte (căreia a vrut să-i cunoască faţa, nu întîmplător, ci fiindcă-i răpise pretimpuriu cele două fiinţe mai dragi pe lume, mama şi soţia), ca în bogat colorata *Mască a morţii roșii,* de descompunere, în *Faptele în cazul domnului Valdemar,* de stările liminare între veghe şi somn în *Hruba şi pendulul,* sau de stările de transă. Motivul dublului romantic, al faimosului *Doppelganger,* prezent şi la Musset, apare şi la Poe, în *William Wilson,* însă cu o nuanţă etică foarte pronunţată. De asemenea, îl înrudeşte cu simboliştii gustul pentru marile rafinamente ale senzaţiilor, pentru asocierea muzicii, a parfumului cu decorurile de viaţă somptuoasă pe

care uneori le visează în povestiri *(Întîlnire – The Assignation).*

În felul acesta, opera lui devine un adînc creuzet în care se amestecă foarte intim rezultatele cufundării în detaliile semnificative sau nesemnificative derivate din analiza şi din observaţia exactă a lumii obiective, dar şi dintr-o putere remarcabilă de deducţie şi inducţie filozofică, prin rezultatele necontenitei înălţări către sinteze cuprinzătoare de cunoaştere, în spirit romantic.

Şi modalităţile artistice de ton ale creaţiei lui Poe sînt foarte variate. El e unul dintre acei puţini şi deconcertanţi scriitori (între care ar intra eventual şi Gogol) care au folosit deopotrivă tenebrosul şi umoristicul în ipostazele lor cele mai deosebite.

O linie continuă a inspiraţiei de tipul romantic tenebros, îmbibat de romantică şi metafizică germană, dar şi de „gotic" englez, de vechi legende ori superstiţii medievale sau negre, se desfăşoară de la *Metzengerstein, Manuscris găsit într-o sticlă* şi *Berenice,* pînă la *Masca morţii roşii, Prăbuşirea Casei Usher* sau *Lada dreptunghiulară.* Dar această linie e dublată de o alta, încărcată de toate procedeele generatoare ale rîsului, de la umor şi ironie fină, la cel mai îngroşat grotesc sau burlesc. Şi aici găsim urme ale Witz-ului sau ale grotescului romantic german (ca la Ludwig Tieck sau Friedrich Schlegel) în primul rînd în ideea autoparodierii care străbate în unele pagini sau în portretele caricaturale, groteşti ale unora din personaje (ca Hans Phaall, care are o înfăţişare foarte nostimă). Dar ceea ce predomină e o anumită fineţe a ironiei aducătoare aminte de francezii secolului al XVIII-lea, ca în *The Duc de L'Omelette (Ducele de L'Omelette),* din 1832, deci contemporană ca *Metzengerstein,* sau în *Bon-Bon,* din acelaşi an. În aceste piese de originală demonologie romantică, întîlnirile eroilor cu diavolul au loc în împrejurări în care spaima e privită cu detaşare ironică sau chiar elementele care o

generează sînt văzute estetic. Prima dintre ele aduce o imagine a iadului, interpretată de gustul rafinat aristocratic francez: culoarea roşie a locului infernal e produsă variat şi elegant de o masă de nori înflăcăraţi, de un lanţ dintr-un metal necunoscut, – roşu ca sîngele, şi de care atîrnă un rubin enorm, cu efect coloristic mai puternic decît acela al unui cîmp de maci văzut de un mîncător de opiu. Iar jocul de cărţi la care ducele îl trişează pe diavol are o graţie franceză, subliniată şi de desele expresii franţuzeşti din text. *Bon-Bon* amestecă fineţea unei discuţii incoerente despre suflet, trup şi morală, între diavol şi bucătarul filozof francez, autor de tratate de morală, cu groaza unei atmosfere încărcate – *a terrific night,* cum sînt una sau două la o sută de ani – cu beţia grotescă a lui Bon-Bon, cu portretul lui şi al diavolului – ambele, mostre de portrete groteşti – şi cu sfîrşitul teribil, marcat de refuzul diavolului de a încheia pactul clasic şi de moartea bietului Bon-Bon.

Tot în perioada de debut se situează şi altă povestire fantastic grotescă, în care totul se îmbină într-o mixtură de dramatic şi comic, *Floss of Breath (Suflarea pierduta).* Eroul îşi pierde suflarea, aşa cum eroul lui Chamisso şi-a pierdut umbra. Motivul, punctul de plecare este unul romantic, dar parodiat, dus pînă la excesiv şi absurd. Suindu-se într-o diligenţă, unde e aproape turtit de călătorii corpolenţi, o luat drept mort şi aruncat în drum. În cădere, îşi frînge ambele braţe, apoi geamantanul aruncat după el îi sparge capul. Dat pe mîna unui chirurg şi a unui farmacist, aceştia îi taie urechile, îi scot porţiuni din viscere pentru disecţie, apoi îl închid într-un pod, legat de mîini. Desfăcîndu-se din legături, eroul sare pe geam, într-o căruţă care ducea un tîlhar la spînzurătoare. Tîlharul scapă, eroul rămîne în locul lui, e spînzurat, dar nu moare, fiindcă n-are suflare, şi e dus într-un cavou public. Aici, cercetînd prin sicrie, găseşte pe rivalul său, care îi luase respiraţia, şi, avînd prea multă, fusese şi el crezut mort şi

îngropat. I se restituie suflarea contra chitanţă. Ni se pare a vedea în această avalanşă de grotesc, de comic absurd un protest dureros şi implicit împotriva mutilării personalităţii omeneşti, împotriva transformării omului într-o marionetă neputincioasă, aflată la discreţia oricărei ticăloşii.

Dealtfel, distingem parcă, mai în toate povestirile comice ale lui Poe, o nuanţă de critică socială sau morală, o undă de etică şi umanism. Chiar într-o schiţă în care accentul e pus pe împrejurarea excepţională dusă la extrem, în *„Tu eşti Ucigaşul!”,* ieşirea cadavrului din cutia desfăcută prin acţiunea unui resort şi provocînd moartea criminalului are o semnificaţie de restabilire a balanţei etice scoase din echilibru de o acţiune rea. Iar în *Sistemul doctorului Catran şi al profesorului Pană,* schiţă în care Poe se arată un maestru al burlescului, nebunii stăpîni ai ospiciului şi terorizînd pe cei întregi la minte constituie un fel de amară satiră socială, de tipul vechiului *Narrenschiff*[4]*,* demonstrînd răsturnarea valorilor în lume, răul stăpînind, şi binele supus şi îngenuncheat.

Există o latură umanistă în gîndirea şi creaţia lui Poe, vizibilă în multe ipostaze ale eroilor şi ale împrejurărilor. Edgar Poe nu întîmplător făcuse mare loc în cultura sa autorilor şi operelor Renaşterii. De la umaniştii Bessarion şi Gheorghe din Trapezunt la Machiavelli, Michelangelo, Poliziano, Campanella sau Thomas Morus a reţinut, probabil, năzuinţa spre armonia fiinţei omeneşti, năzuinţa firească spre demnitate a oricărui ins din lume. De aceea scriitorul american detestă orice formă de oprimare a omului, de încălcare a demnităţii lui. Oroarea de torturile la care Inchiziţia supunea pe cei răzvrătiţi în gîndire a dat naştere teribilei poveşti despre *Hruba şi pendulul,* iar pedeapsa cuvenită asupritorilor e dată simbolic, în

4 *Das Narrenschiff* (Corabia cu nebuni), operă satirică faimoasă a scriitorului german Sebastian Brandt (1157–1521), precursor al Renaşterii germane.

Hopa-Hop sau opt urangutani înlănţuiţi, de măscăriciul care a fost înjosit, jignit, umilit de rege şi sfetnicii săi. Faptul că cei opt autori ai jignirii ard îmbrăcaţi în piei de urangutani e semnificativ pentru atributul de subumanitate acordat de Poe celor care calcă în picioare frumuseţea şi integritatea fiinţei omeneşti. Răzbunarea aceleiaşi inteligenţe dispreţuite se petrece şi în *Balerca de Amontillado,* unde autorul jignirii, beat, e zidit în peretele unei pivniţe.

O altă ipostază, cu totul diferită, a umanismului lui Poe ni se mai pare a fi vizibilă şi *în Cărăbuşul de aur,* în care, pe lîngă exerciţiul inteligenţei în descoperirea cifrului, pe lîngă misterul atmosferei, caracteristic scriitorului american, se dezvăluie o legătură afectivă înduioşătoare între stăpîn şi bătrînul său slujitor negru, Jupiter, Pentru acela care se socotea a face parte din rîndurile aristocraţiei, din rîndurile stăpînilor de sclavi, ataşamentul faţă de oamenii de culoare constituie încă o mărturie a umanismului.

Mai adăugăm la toate aceste trăsături pozitive ale gîndirii şi ale creaţiei lui Poe patriotismul său luminos, dragostea pentru America natală şi pentru libertate. Cîteva versuri din drama neterminată *Politian* cuprind sintetic imaginea ideală a America aşa cum o vedea Poe, prinsă într-o întrebare ca aceea pusă de Goethe în *Mignon:*

„Cunoşti tu, oare, ţara
De care toţi vorbesc – o tară nou găsită,
Găsită-n chip ciudat de unul din Genoa
La mii de leghe înspre apusul de aur?
O ţară fermecată, cu flori, cu rod şi soare,
Cu lacuri de cristal şi codri ce-au vîrfuri arcuite,
Cu munţi măreţi în jurul cărora zefirii
Din ceruri neîncetat adie – văzduhul ei
Dacă-l respiri eşti fericit acum şi vei fi liber
În vremi ce vor veni?”

Şi aceste versuri, deşi în mai mică măsură, au virtutea constantă de transfigurare a realităţii în lumina stărilor intense trăite pe care o arată întreaga poezie a lui Poe, de la *Tamerlan* şi *Al Aaraaf* pînă la *Ulalume* şi *Clopotele.* Şi în creaţia poetică scriitorul merge de la exaltarea unor eroi excepţionali, care întrupează, mărite, năzuinţele, aspiraţiile sale ascunse, mîndria enormă, ambiţiile înalte, pasiunile arzătoare (ca în *Tamerlan,* erou byronian), la exprimarea unor stări de tristeţe şi a unor spaime ale morţii, a obsesiilor şi a durerilor apăsătoare, hrănite cu substanţa suferinţelor neîncetate ale unei chinuite existenţe. De la visul juvenil, spus într-un limbaj poetic apropiat de acela ai romanticilor englezi din ambele generaţii, Edgar Poe trece, ajutat în aceeaşi măsură de un imens talent şi de o gîndire estetică bine lucrată în contact cu cele mai valoroase texte ale literaturii universale, la o expresie poetică proprie, originală, vădită în producţiile tîrzii dintre 1845 şi 1849, în *Corbul, Annabel Lee, Ulalume* şi altele,

Goethe, Coleridge şi Shelley, urmaţi în tehnica muzicală a versului lor de către Poe, sînt modelele cele mai mari. Sensibilitatea lui atît de încercată de toate împrejurările vieţii şi sporită în toate valenţele ei depăşeşte însă sensibilitatea romantică şi neoclasică a începutului secolului al XIX-lea şi deschide o nouă modalitate a simţirii moderne, pe care în Europa o vor începe abia simboliştii. Nu întîmplător el a fost în special gustat, tradus şi valorificat de aceştia, de Baudelaire, de Mallarme (primul a tălmăcit opera în proză, al doilea a dat un frumos text francez operei poetice), şi nu întîmplător Debussy a fost unul dintre marii săi admiratori.

Necesităţile cristalizării unei atare sensibilităţi l-au dus pe poetul american spre o serie întreagă de inovaţii tehnice, menite dealtfel să realizeze şi ideea lui, de obîrşie platonică, despre poezie ca realizare ritmică a frumuseţii

eterne. Mijloacele sugestiei sînt de aceea folosite cu precădere de către Poe, în toate modurile apte de a realiza atmosfera dorită. De aici forţa muzicală a versurilor, capacitatea lor incantatorie care în *Corbul,* în *Annabel Lee* sau în *Ulalume* exaltă sentimentul de amintire dureroasă şi singurătate iremediabilă.

Pătrunzînd drama existenţei scriitorului, a neîmplinirii lui, cititorul poate înţelege şi măreţia elanurilor unei imaginaţii cu atîtea aripi, purtate spre toate tărîmurile cunoaşterii. Umanismul lui Poe, marea lui aspiraţie spre cunoaştere, puterea de analiză a aspectelor vieţii, efectele artistice ale unei adînci sensibilităţi, înnoirile în tehnica versului sînt tot atîtea valori pe care opera lui le fixează în istoria literaturii universale. Putem spune şi noi despre Edgar Allan Poe ceea ce el spunea într-o frumoasă pagină critică (dintre multele şi interesantele pe care le-a scris) despre Coleridge, romanticul englez: *„Despre el nu pot vorbi decît cu respect. Ce intelect puternic! Ce forţă uriaşă!... El şi-a întemniţat propriile idei prin barierele pe care le-a ridicai împotriva ideilor celorlalţi. E trist să te gîndeşti că o astfel de minte s-a îngropat în metafizica şi, precum petuniile, îşi risipeşte parfumul numai asupra nopţii. Citind poezia acestui om, tremur ca unul care, stînd pe un vulcan, e conştient din însuşi întunericul ce ţîşneşte din crater de focul şi lumina ascunse dedesubt.”*

ZOE DUMITRESCU-BUŞULEGA

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

1. *Pentru traducerea prozei şi a versurilor lui Edgar Allan Poe cuprinse în volumul nostru, am ales ca text de bază lucrarea* The Complete Poems and Stories of Edgar Allan Poe with Selections from his Critical Writings *with an Introduction and Explanatory Notes by Arthur Hobson*

Quinn, Texts Established, with Bibliographical Notes, by Edward H. O'Neill, Two Volumes, third Printing, New York, Alfred A. Knopf, 1958 (Poemele şi povestirile lui Edgar Allan Poe, însoţite de pagini alese din scrierile sale critice *cu o introducere şi note explicative de Arthur Hobson Quinn, îngrijirea textului şi notele bibliografice de Edward H. O'Neill, în doua volume, ediţia a III-a).*

2. La fel ca în ediţia de bază, în lucrarea noastră, atît povestirile cît şi poemele sînt rînduite după criteriul cronologic.

3. Cuvintele străine folosite de autor au fost de regulă reproduse întocmai; de asemenea au fost respectate grafia numelor proprii, sublinierile, majusculele, structura paragrafelor şi punerea în pagină din textul de bază, menţionîndu-se în notă ori de cîte ori motive temeinice au determinat abateri de la această normă.

Spre a putea fi lesne deosebite de notele explicative ale redacţiei, notele care aparţin autorului au fost însemnate cu asteriscuri adăugîndu-se la urmă, între paranteze, menţiunea: nota autorului: (n.a.), iar notele redacţiei au fost numerotate cu cifre arabe.

4. La alcătuirea notelor explicative, s-a folosit, pe lîngă izvoarele obişnuite (enciclopedii, dicţionare etc.) aparatul ştiinţific al lucrărilor: Edgar Allan Poe, Oeuvres en prose, *traduites par Charles Baudelaire, texte établi et annoté par Y.G. Le Dantec, Librairie Gallimard, NRF, Paris, 1956 (Edgar Allan Poe* – Opere în proză, *traduse de Charles Baudelaire, text stabilit şi adnotat de Y.G. Le Dantec); Edgar Poe* Izbrannoe, *Gosudarstvennoe Izdatelstvo Hudojestvennoi Literaturi, Moskva, 1958.*

5. Imaginea jucătorului de şah *de la p. 151 este reprodusă din volumul Edgar Allan Poe,* Oeuvres en prose, *traduites par Charles Baudelaire, amintit mai sus (p. 387).*

6. Din numeroasele versiuni româneşti parţiale ale poemelor lui E.A. Poe am ales, din cele tipărite, unele poeme din versiunea semnată de Emil Gulian şi tipărită la

Editura Fundaţiei pentru literatură şi artă în 1938.

Poemele semnale de Dan Botta au fost extrase dintr-o traducere manuscrisă aflată în posesia editurii noastre. Moartea poetului tălmăcitor, survenită în timpul lucrului consacrat poemelor lui Poe, l-a împiedicat să desăvîrşească expresia românească a poemelor traduse, care se înscriu, totuşi, printre cele mai realizate traduceri din opera poetului american.

De aceea, în cîteva cazuri (Israfel, Lenore, Eldorado, Annabel Lee) *publicăm ambele versiuni (Emil Gulian, Dan Botta). Cititorul va avea astfel posibilitatea să compare rezultatele artistice ale muncii celor doi traducători.*

Poemele Imitaţie *şi* Imn lui Aristogiton şi Harmodius *(traduse de Emil Gulian din volumul* Edgar Poe Complete Poetical Works, *cu note de John H. Ingram, Chandos Classics, London, 1928) lipsesc din ediţia Arthur Hobson Quinn; de aceea au fost tipărite deosebit, ca anexă la sfîrşitul secţiunii rezervate creaţiei poetice a lui E.A. Poe.*

EDITURA UNIVERS

PROZĂ

METZENGERSTEIN

Pestis eram finis –
moriens lua mors ero[5]
MARTIN LUTHER

Groaza şi fatalitatea au stăpînit în toate timpurile. Pentru ce să datez, deci, întîmplările pe care vreau să vi le povestesc? E de ajuns să vă spun că, în vremurile despre care vorbesc, dăinuia în ţinuturile Ungariei o puternică, deşi tăinuită, credinţă în doctrina metempsihozei. Asupra doctrinei în sine – adică asupra falsităţii sau posibilităţii adevărului ei – n-aş voi să mă pronunţ. Susţin, totuşi, că mare parte din neîncrederea noastră (după cum o spune La Bruyere referindu-se la toate nefericirile noastre) *„vient de ne pouvoir etre seuls”*[6].

Existau însă în superstiţiile ungureşti cîteva lucruri care ţineau direct de absurditate. Ei, ungurii, se deosebeau mult de maeştrii din Orient. Astfel, „sufletul” – spun ei – şi acum dau cuvîntul unui subtil şi inteligent cunoscător parizian *–, ne demeure qu’une seule fois dans un corp sensible: an reste – un cheval, un chien, un homme même, n’est que la rcssemblance peu tangible de ces animaux”*[7].

---

5 Cît eram viu am fost ciumă – murind voi fi moartea ta (în limba latină în original).

6 Provine din faptul că nu putem fi siguri (în limba franceză în original). Mercier, în *L’an deux mille quatre cent quarante (Anul două mii patru sute patruzeci)* susține cu seriozitate doctrina metempsihozei iar J. D’Israeli afirmă că „nici un sistem nu este atît de simplu și de accesibil înțelegerii”. Se spune că și colonelul Ethan Allen „fiul Muntelui Verde”, ar fi fost un serios adept al metempsihozei (n.a.).

7 Nu sălăşluieşte decît o singură dată într-un corp sensibil: în rest – un

Familiile Berlifitzing şi Metzengerstein erau vrăjmaşe de veacuri întregi. Niciodată două casc atît de ilustre n-au fost înveninate de o duşmănie atît de cruntă. Pricina acestei vrăjmăşii va trebui, pare-se, căutată într-o veche profeţie – „Un nume glorios va cunoaşte o cumplită prăbuşire, atunci cînd, ca un călăreţ suit pe cal, natura pieritoare a familiei Metzengerstein va învinge nemurirea familiei Berlifitzing.”

Desigur, cuvintele în sine aveau prea puţin înţeles, sau chiar nici unul. Dar pricini mărunte au dus – şi nu de prea multă vreme – la urmări bogate în evenimente. Cele două case, care aveau domenii învecinate, exercitau de multă vreme o influenţă rivală în treburile unui guvern frămîntat. Pe deasupra, după cum se ştie, vecinii apropiaţi sînt rareori prieteni, şi membrii familiei Berlifitzing puteau privi de pe înaltele contraforturi ale castelului lor drept în ferestrele palatului Metzengerstein. Măreţia seniorială pe care o vedeau acolo nu era cîtuşi de puţin menită să potolească simţămintele iritabile ale Berlifitzingilor, mai puţin bogaţi şi de obîrşie mai tîrzie. Nu e deci, de mirare, că profeţia, oricît ar fi părut de lipsită de înţeles, a izbutit să genereze şi să întreţină discordia dintre două familii sortite vrăjmăşiei prin toate impulsurile unei pizme ereditare. Profeţia părea că lasă să se înţeleagă, dacă într-adevăr lăsa ceva să se înţeleagă, triumful final al familiei mai puternice, ceea ce nu putea, fireşte, să nu întreţină cele mai amare resentimente în raidurile familiei mai slabe şi mai puţin influente.

Wilhelm, conte Berlifitzing, deşi coborîtor dintr-o nobilă spiţă, era la vremea povestirii noastre un bătrîn schilod şi destul de pierit, singura lui energie găsindu-şi expresia într-o îndîrjită şi înveterată aversiune faţă de familia rivalului său, ca şi într-o afecţiune atît de pătimaşă faţă de cai şi de vînătoare, încît nici beteşugurile, nici vîrsta

---

cal, un cîine, chiar un om nu e decît asemănarea puţin tangibilă a acestor animale (în limba franceză în original).

înaintată, nici slăbiciunea minţii nu-l puteau împiedica să caute zilnic aventurile şi primejdiile vînătoarei.

Frederick, baron Metzengerstein, era dimpotrivă încă nevîrstnic. Tatăl său, ministrul G., murise de tînăr, iar maică-sa, Doamna Maria, îl urmase curînd. Frederick împlinise abia optsprezece ani. La oraş, vîrsta de optsprezece ani nu durează prea mult, dar într-o pustietate – în imensitatea pustietăţii acelui bătrîn domeniu pendulul vibrează cu un înţeles mai profund.

Datorită unor împrejurări legate de felul cum fusese administrat domeniul, tînărul baron intră în stăpînirea întinselor sale proprietăţi chiar la moartea tatălui său. Rareori vreun nobil din Ungaria a mai posedat asemenea domenii. Avea castele nenumărate. Cel mai mare ca splendoare şi întindere era Palatul Metzengerstein. Hotarele pămînturilor sale nu fuseseră niciodată statornicite cu precizie, dar ca să înconjuri parcul cel mare trebuia să umbli vreo cincizeci de mile. Nu era greu de presupus ce soartă va avea uriaşa moştenire în mîinile unui proprietar atît de tînăr, cu o fire bine cunoscută. Şi într-adevăr, în numai trei zile, moştenitorul îl întrecu chiar şi pe Irod în dezmăţ, cu mult peste aşteptările celor mai înflăcăraţi ciraci ai săi. Orgii ruşinoase, nelegiuiri sfruntate, cruzimi nemaiauzite dădură curînd vasalilor săi să înţeleagă că nici cea mai servilă supunere din partea lor, şi nici un scrupul de conştiinţă din partea lui, nu îi vor putea apăra de ghearele necruţătoare ale acestui mic Caligula. În noaptea celei de a patra zile, grajdurile castelului Berlifitzing fură cuprinse de flăcări, şi toţi vecinii adăugară focul lungului şir al fărădelegilor şi grozăviilor făptuite de baron.

În vreme ce împrejurimile erau frămîntate de această întîmplare, tînărul nobil şedea, părînd cufundat în gînduri, într-o încăpere vastă şi pustie de la catul de sus al palatului Metzengerstein. Tapiţeria bogată, deşi ponosită, atîrnînd mohorîtă pe pereţi, reprezenta figurile fantastice

şi maiestuoase ale atîtor iluştri strămoşi. Ici – preoţi înveşmîntaţi în odăjdii bogate şi înalţi demnitari, stînd nestînjeniţi în faţa autocratului şi suveranului, se împotriveau dorinţelor unui rege efemer sau opuneau supremaţia papală sceptrului rebel al vrăjmaşului. Colo – staturile înalte şi întunecate ale prinţilor Metzengerstein, călări pe cai voinici, călcînd în picioare leşurile duşmanilor căzuţi, făceau să tresară, prin expresia lor viguroasă, inimile cele mai neînfricate. Iar colo – feţele albe, cu expresii voluptuoase, ale unor domniţe din vremuri apuse, plutind parcă pe unda unui dans ireal, în acordurile unor melodii imaginare.

Şi în timp ce baronul asculta – sau se prefăcea că ascultă – vuietul tot mai puternic ce se ridica dinspre grajdurile familiei Berlifitzing, ori poate că plănuia o ispravă nouă, mai hotărîtă, mai îndrăzneaţă – ochii îi căzură fără voie pe un colţ al tapiţeriei, unde se vedea imaginea unui cal uriaş, de o culoare nefirească, ce aparţinuse unui strămoş maur al rivalului său. Calul se afla pe primul plan al desenului, nemişcat ca o statuie – în timp ce, mai în fund, stăpînul său învins cădea sub pumnalul unui Metzengerstein.

Dîndu-şi seama ce anume cercetau fără voie ochii săi, pe buzele lui Frederick flutură o expresie diabolică. Nu-şi întoarse însă privirea. Nu putea să înţeleagă neliniştea copleşitoare care părea că i se aşterne ca un giulgiu peste simţuri. Cu greu îşi putea împăca simţămintele nelămurite, ca de vis, cu certitudinea că era treaz. Şi cu cît privea mai mult, cu atît vraja îl absorbea – cu atît i se părea cu neputinţă să-şi mai ia vreodată privirea de la tapiţeria ce-l vrăjea. Dar cum vuietul de afară părea să crească şi mai mult, îşi întoarse cu o sforţare silită privirea către strălucirea roşiatică a luminii ce pătrundea prin ferestre, venind de la grajdurile în flăcări.

După o clipă însă, după o singură clipă, privirea i se întoarse din nou, mecanic, asupra tapiţeriei din perete.

Dar, spre uimirea şi groaza sa de nespus, capul uriaşului cal îşi schimbase între timp poziţia. Grumazul animalului, pînă atunci plecat, cu durere parcă, spre trupul prăbuşit al stăpînului, era acum întins drept spre baron. Ochii, a căror privire nu se vedea înainte, aveau acum o expresie omenească, hotărîtă, strălucind totodată de un roşu aprins, neobişnuit; iar gura deschisă a calului întărîtat lăsa să i se vadă toţi dinţii, sepulcrali şi dezgustători.

Încremenit de spaimă, tînărul baron se îndreptă spre uşă. Cînd o deschise, un fulger de lumină roşie străbătu camera, adunîndu-se într-o imagine cu un contur precis, pe tapiţeria care parcă prinse viaţă; şi baronul se înfioră oprindu-se o clipă în prag – văzînd că imaginea lua exact înfăţişarea şi umplea precis conturul ucigaşului neînduplecat şi triumfător al maurului Berlifitzing.

Pentru a-şi uşura apăsarea inimii, baronul se grăbi să iasă afară. În faţa intrării principale a palatului, dădu peste trei grăjdari, care cu multă greutate, primejduindu-şi viaţa, abia izbuteau să înfrîneze salturile şi zbuciumul unui cal gigantic, roşu ca focul.

— Al cui e calul? Unde l-aţi găsit? întrebă tînărul baron cu o voce iritată şi răguşită, văzînd că misteriosul cal din camera tapisată semăna leit cu furibundul animal din faţa lui.

— Este al înălţimii-voastre, stăpîne, răspunse unul dintre grăjdari. Nimerii altul, cel puţin, nu-l cere. L-am prins pe cînd ieşea în goană, fumegînd şi înspumat de furie, din grajdurile în flăcări ale castelului Berlifitzing. Ne-am gîndit la început că face parte din herghelia de cai străini a bătrînului conte, şi l-am dus acolo, ca pe un cal de pripas. Dar băieţii de la grajd spun că n-au nici un drept asupra lui, ceea ce ni se pare cam ciudat, deoarece se vede cît de colo că abia a scăpat din flăcări.

— Literele W.V.B. sînt, de asemeni, foarte desluşit însemnate cu fierul roşu pe frunte, îl întrerupse al doilea grăjdar; am crezut, firește, că sînt iniţialele lui Wilhelm

Von Berlifitzing – dar toţi de la castel spun sus şi tare că nu cunosc calul.

— Foarte ciudat! vorbi tînărul baron cu un aer gînditor şi parcă fără să-şi dea seama de înţelesul cuvintelor sale. După cum aţi spus, pare să fie un cal fără seamăn – o adevărată minune, deşi, cum prea bine aţi văzut, o nărăvaş şi greu de stăpînit; oricum, al meu să fie. Şi adăugă după o pauză: Poate că un călăreţ ca Frederick de Metzengerstein va putea să îmblînzească chiar şi un diavol din grajdurile lui Berlifitzing.

— Vă înşelaţi, stăpîne; calul, după cum mi se pare că i v-am mai spus, *nu* este din grajdurile contelui. Dacă ar fi fost aşa, ne cunoaştem prea bine datoria ca să fi îndrăznit a-l aduce în faţa unui nobil din familia dumneavoastră.

— Adevărat! grăi sec baronul, chiar în clipa cînd, venind din palat, apăru grăbit un valet cu faţa aprinsă. Îi şopti stăpînului său că din tapiţeria unei anume încăperi, pe care o numi pe dată, dispăruse pe neaşteptate o bucată şi nu pregetă să descrie amănunţit care anume; dar, întrucît vorbea destul de încet, pînă la urechile grăjdarilor nu ajunse nimic care să le mulţumească curiozitatea aţîţată,

Ascultîndu-l, tînărul baron Frederick părea frămîntat de o mulţime de emoţii. Îşi recăpăta însă repede stăpînirea de sine şi pe chip i se aşternu o expresie hotărîtă de răutate cînd porunci ca încăperea de unde dispăruse tapiţeria să fie încuiată imediat, iar cheia să-i fie dată lui.

— Aţi auzit că bătrînul Berlifitzing, vestitul vînător, şi-a găsit o moarte cumplită? îi zise baronului unul dintre vasalii săi, în timp ce, după plecarea valetului, calul cel uriaş care devenise acum al baronului se cabra şi sălta cu o furie înzecită pe aleea ce se întindea de la palat pînă la grajdurile Metzengerstein.

— Nu! rosti baronul întorcîndu-se brusc către cel care vorbise. A murit, spui?

— E adevărul adevărat, stăpîne; şi pentru un nobil din

familia dumneavoastră, nu cred să fie o veste prea neplăcută.

Un zîmbet scurt trecu pe faţa baronului.

— Cum a murit?

— Luptîndu-se într-un chip nesăbuit să-şi salveze caii favoriţi din herghelia de vînătoare, şi-a găsit groaznicul sfîrşit în flăcări.

— A-ş-a-a! exclamă baronul, ca şi cum ar fi fost pătruns încetul cu încetul de adevărul unei idei cutremurătoare.

— Aşa! repetă vasalul.

— Cumplit! zise calm tînărul şi se întoarse liniştit în palat.

Din ziua aceea, se putu vedea o schimbare vădită în purtările desfrînatului baron Frederick de Metzengerstein. Într-adevăr, felul său de a fi dezamăgea toate aşteptările şi înşela manevrele multor mame, în timp ce obiceiurile şi manierele sale aveau şi mai puţin de a face decît înainte cu viaţa nobililor din împrejurimi. Nu mai era văzut niciodată dincolo de hotarele moşiilor sale şi, în această întinsă lume a lui, nu avea nici un prieten – doar dacă s-ar fi putut spune că neobişnuitul cal, impetuos, roşu ca focul, pe care de atunci îl călărea mereu, avea vreun misterios drept la titlul de prieten.

O vreme destul de îndelungată invitaţiile vecinilor săi nu conteniră. „Va onora baronul serbarea noastră cu prezenţa lui?” „Va binevoi baronul să poftească la vînătoarea de mistreţi?”

„Metzengerstein nu vînează”; „Metzengerstein nu va lua parte”, erau răspunsurile trufaşe şi laconice.

Fireşte, asemenea jigniri repetate nu puteau fi răbdate de o nobilime mîndră. Invitaţiile deveniră tot mai rare şi mai puţin cordiale; cu timpul, încetară cu totul. Văduva nefericitului conte Berlifitzing a fost chiar auzită exprimîndu-şi dorinţa „ca baronul să fie acasă cînd nu va dori să fie acasă, deoarece dispreţuieşte societatea egalilor săi; şi să fie călare cînd nu va dori să fie călare, deoarece

preferă societatea unui cal”. Numai că era doar o răbufnire neghioabă a unei duşmănii ereditare şi dovedea cît de lipsite de noimă pot fi spusele noastre cînd vrem să ne arătăm deosebit de energici.

Oamenii mai înţelegători erau de părere că tînărul nobil se schimbase datorită durerii fireşti ce-o încearcă un fiu la pierderea timpurie a părinţilor săi, uitînd însă de purtarea-i plină de cruzime şi de dispreţ din scurta perioadă de după moartea tatălui său. Mai erau unii care socoteau că baronul avea o idee prea exagerată despre importanţa şi rangul său. Iar alţii (printre care poate fi menţionat şi medicul familiei) nu şovăiau să vorbească despre o melancolie morbidă şi o boală ereditară, în timp ce mulţimea punea în circulaţie zvonuri întunecate şi echivoce.

Într-adevăr, ataşamentul cam îndărătnic al baronului faţă de calul de curînd căpătat – şi care părea să crească odată cu fiecare nouă manifestare a înclinaţiilor feroce şi demonice ale animalului – deveni în cele din urmă, în ochii tuturor oamenilor de bun simţ, o, pasiune nefirească, respingătoare. În strălucirea amiezii ori în ceasurile adormite ale nopţii, bolnav ori sănătos, pe vreme bună sau rea – tînărul Metzengerstein părea ţintuit în şaua uriaşului cal, ale cărui porniri neîmblînzite se potriveau atît de bine cu propria-i fire.

Mai erau, de asemenea, unele împrejurări care, adăugate ultimelor întîmplări, puneau într-o lumină supranaturală, sinistră, maniile călăreţului şi însuşirile, deosebite ale calului. Distanţa pe care o sărea dintr-un singur salt fusese măsurată cu grijă, dovedindu-se că întrecea, cu o diferenţă uluitoare, presupunerile făcute de cele mai îndrăzneţe închipuiri. Şi-apoi, baronul nu dăduse nici un *nume* ciudatului animal, deşi toţi ceilalţi cai din herghelia sa purtau cîte unul. Avea un grajd aparte, la o oarecare depărtare de celelalte; cît despre îngrijirea lui şi celelalte treburi în grajd, n-ar fi lăsat pentru nimic în lume

pe nimeni altul să le facă, nici un picior străin necutezînd a călca în grajdul anume rînduit. Şi mai era ceva. Deşi cei trei grăjdari, care prinseseră calul pe cînd fugea de flăcările focului de la Berlifitzing, îl opriseră în loc cu ajutorul unor frîie cu laţ – totuşi nici unul dintre ei nu s-ar fi putut lăuda că izbutise, fie în timpul acelei lupte primejdioase, fie după aceea, să-l fi atins vreodată cu mîna. Oricîte manifestări de inteligenţă deosebită ar avea un cal nobil şi focos, ele n-ar putea aţîţa o curiozitate excesivă; dar unele împrejurări se impuneau cu tărie pînă şi celor mai sceptici şi mai nepăsători. Se povesteşte că s-a întîmplat ca o mulţime întreagă de curioşi adunată în jur să se dea înapoi îngrozită în faţa aspectului hotărît şi impresionant şi a trăsăturilor sale teribile – şi atunci chiar şi tînărul Metzengerstein pălea şi dădea înapoi în faţa privirii stranii, pătrunzătoare, aproape omeneşti a calului.

Printre oamenii baronului nu se afla, totuşi, nici unul care să se îndoiască de sinceritatea puternicei dragoste pe care i-o arăta calului tînărul baron, datorită marilor sale însuşiri; nimeni în afară de un paj mărunţel, pocit şi nebăgat în seamă, a cărui sluţenie sărea în ochii tuturora şi pe părerile căruia nu punea nimeni preţ; şi acest paj (dacă, fireşte, părerile lui merită cîtuşi de puţin a fi amintite) avea neruşinarea să afirme că stăpînul său nu se urca niciodată în şa fără să nu-l scuture un tremur de neînţeles, aproape imperceptibil; şi că, ori de cîte ori se întorcea din lungile şi obişnuitele-i plimbări, o expresie de răutate triumfătoare îi schimonosea fiecare muşchi al feţei.

Într-o noapte cu furtună, Metzengerstein se trezi dintr-un somn greu; în clipa următoare se repezi ca nebun din camera sa şi, încălecînd în grabă, o luă în galop către desişul pădurii. Era ceva destul de obişnuit, aşa că nimeni din casă nu-şi făcea griji; trecură cîteva ore şi tocmai cînd slujitorii îi aşteptau cu nerăbdare întoarcerea, deodată mîndrele şi masivele clădiri ale palatului Metzengerstein trosniră şi se cutremurară din temelii, pradă flăcărilor

necruţătoare care-şi trimiteau înspre cer limbile lungi, gălbui.

Cînd flăcările au răbufnit putînd fi văzute, focul cuprinsese aproape întregul palat, încît orice efort de a salva vreo parte a lui ar fi fost cu totul zadarnic; oamenii de prin împrejurimi, încremeniţi, stăteau fără grai în jur, într-o uluială mută, prostiţi de întinderea focului. Şi deodată, un fapt nou şi înspăimîntător atrase luarea-aminte a mulţimii, căci e lucru dovedit că simţămintele gloatei sînt mai puternic răscolite la vederea chinurilor omeneşti, decît de cele mai înfricoşătoare spectacole ale materiei neînsufleţite.

De-a lungul întinsei alei de stejari bătrîni care ducea din pădure pînă la intrarea principală a palatului Metzengerstein, un cal purtînd pe el un călăreţ cu capul descoperit şi cu hainele în neorînduială se apropia în galop, mai cumplit decît Demonul Furtunii.

Călăreţul era dus, fără putinţă de îndoială, împotriva voinţei lui – groaza ce i se aşternuse pe chip, sforţările disperate ale trupului, erau mărturia unei lupte supraomeneşti; dar nici un sunet, în afară de un singur ţipăt, nu scăpă de pe buzele sale însîngerate, pe care din cînd în cînd şi le muşca, în culmea terorii. O clipă încă – tropotul copitelor răsună pătrunzător acoperind vuietul flăcărilor şi şuierul vîntului – o clipă încă, şi trecînd dintr-un singur salt peste poartă şi peste gardul viu de lîngă ea, calul o porni în sus, pe scările aproape prăbuşite ale palatului şi dispăru, împreună cu călăreţ, în haosul vîrtejului de foc.

Pe dată, furia furtunii se potoli şi se aşternu o linişte totală. O flacără albă mai învăluia ca un giulgiu clădirea, ca apoi să se prelingă în depărtări, în zarea liniştită, răspîndind o lumină supranaturală; în timp ce, deasupra palatului, plutea un nor greu de fum, avînd forma desluşită, gigantică a unui – *cal.*

Metzengerstein a văzut lumina tiparului la 14 ianuarie 1832, cînd a apărut în săptămînalul „Saturday Courier”.

BON-BON

Quand un bon vin meuble mon estomac,
Je suis plus savant que Balzac,
Plus sage que Pibrac[8]*;*
Mon bras seul faisant l'attaque
De la nation Cossaque,
La mettroit au sac;
De Charon[9] *je passerois le lac,*
En dormant dans son bac;
J'iroi au fier Eac[10]*,*
Sans que mon coeur fil tic ni tac,
Presenter du tabac.[11]
VODEVIL FRANŢUZESC

Că Pierre Bon-Bon era un birtaş cu însuşiri deosebite, socot că nimeni dintre cei ce se perindau prin mica lui cafenea din fundătura[12] Le Febre, la Rouen, în timpul domniei lui..., n-ar putea s-o tăgăduiască. Că Pierre Bon-Bon era la fel de priceput şi în filozofia epocii sale este, după părerea mea, şi mai greu de tăgăduit. E mai presus de orice îndoială că pateul lui de ficat era fără de prihană. Dar ce condei ar putea preamări cum se cuvine eseurile lui *sur la Nature*, cugetările lui *sur l'Âme*,

8 *Guy de Pribac* (1529–1586), scriitor şi magistrat francez.
9 În mitologia elină, Caron, luntraşul infernului, îi trecea pe morţi peste apele Styxului, considerat hotarul dintre lumea celor vii şi locaşul subpământean.
10 În mitologia elină, Eac era unul dintre cei judecători ai infernului.
11 *Vin bun cînd umple-al meu stomac, / Mă simt mai cult decît Balzac, / Mai înţelept decit Pibrac; / C-un singur braţ plec la atac / În contra neamului cazac, / Şi tot ce-i jefui bag în sac; / Eu trec prin al lui Caron lac, / Dormind adînc în al său bac; / Şi-ajung la trufaşul Eac / Cu-o inimă făr' de tic-tac, / Să-i dau o priză de tabac* (în limba franceză în original).
12 În limba franceză în original: *cul-de-sac.*

observaţiile lui *sur l'Esprit*[13]*?* Dacă omletele lui, dacă fripturile lui împănate erau nepreţuite, care scriitor din vremea aceea n-ar fi dat pe o singură idee de a lui Bon-Bon de două ori mai mult decît pe tot maldărul de idei al tuturor celorlalţi cărturari la un loc?

Bon-Bon scotocise prin biblioteci pe care nimeni nu le mai cercetase... citise mai mult decît şi-ar putea închipui cineva care ştie ce înseamnă a citi... Înţelesese mai multe decît ar fi socotit cineva că-i poate fi dat să înţeleagă... Şi, cu toate acestea, în timp ce lui îi mergea de minune, oraşul Rouen nu ducea lipsă de autori care susţineau că „în scrierile sale nu se găsea nimic din puritatea Academiei[14], nici din profunzimea Lyceum-ului[15]", cu toate că – luaţi bine seama! — învăţăturile lui nefiind, cîtuşi de puţin, pe înţelesul tuturor, nu se poate spune, totuşi, că erau greu de înţeles. Şi cred că tocmai pentru că erau atît de clare, multă lume ajunsese să le găsească obscure. Lui Bon-Bon, şi nu altuia – dar asta rămîne între noi – lui Bon-Bon îi datorează, în bună parte, marele Kant metafizica lui. Desigur că Bon-Bon nu era un platonician şi nici, la drept vorbind, un aristotelian; şi nu-şi pierdea, ca modernul Leibniz, timpul preţios, care putea fi folosit pentru a născoci vreun nou fel de *fricassée*[16]*,* sau pentru a analiza *facili gradu*[17], o senzaţie, în încercări uşuratice de a bătea apa în piuă într-o controversă filozofică. Nicidecum! Bon-Bon era ironic. Bon-Bon mai era şi italic. El raţiona *a priori*[18], raţiona şi *a posteriori*[19]*.* Ideile lui erau înnăscute,

---

13 Respectiv: despre natură; despre suflet; despre spirit (în limba franceză în original).

14 Scoală întemeiată la Atena de Platou (427–347 î.e.n.}.

15 Şcoală întemeiată tot la Atena de Aristot (384–322 i.e.n.).

16 Tocană (în limba franceză în original).

17 Cu pas uşor (în limba latină în original).

18[18] Fără a ţine seama de experienţă, exclusiv pe baza raţiunii (în limba latină în original).

19 Pe baza experienței (în limba latină în original).

sau dimpotrivă. Credea în Gheorghe din Trapezunt, credea în Bessarion[20]. Bon-Bon era pur şi simplu un bonbonist.

Am vorbit despre filozof în calitatea lui de birtaş. N-aş voi totuşi ca vreun prieten de-al meu să-şi închipuie că, îndeplinindu-şi îndatoririle ereditare în această îndeletnicire, i-ar fi lipsit eroului nostru adevărata preţuire a măreţiei şi a însemnătăţii ei. Departe de aşa ceva. Era cu neputinţă de spus cu care latură a profesiei sale se mîndrea mai mult. După părerea lui, puterile spiritului sînt în strînsă legătură cu capacitatea stomacului. Mă îndoiesc, într-adevăr, că se deosebea prea mult de acei orientali din vechime care susţineau că sufletul e în pîntece. În orice caz, socotea că grecii aveau dreptate cînd foloseau acelaşi cuvînt pentru minte şi diafragmă[21]. Nu vreau să strecor prin aceasta, o învinuire de lăcomie sau orice altă învinuire gravă în sarcina metafizicianului. Dacă Pierre Bon-Bon avea şi el cusururile sale – care om de seamă nu are cu miile? — dacă Pierre Bon-Bon, precum zic, avea cusururile sale, erau cusururi de foarte mică însemnătate, greşeli care, fireşte, la alte firi au fost adesea privite mai degrabă ca virtuţi. Cît priveşte una dintre amintitele slăbiciuni, nici n-aş fi pomenit-o în această povestire de n-ar fi jucat un rol precumpănitor, de n-ar fi ieşit atît de mult în *alto rilievo*[22] pe fondul statornic al caracterului său. Niciodată nu putea îngădui să piardă prilejul de a face un tîrg. Nu fiindcă ar fi fost zgîrcit, o, nu! – Nu era cîtuşi de puţin nevoie, pentru mulţumirea filozofului, ca tîrgul să fie în folosul său. Era de ajuns să încheie un tîrg, orice fel de tîrg, în orice condiţii şi în orice împrejurări, ca zile întregi după aceea un zîmbet de biruinţă să-i lumineze chipul şi o clipire din ochi, plină de înţeles, să facă dovada înţelepciunii lui.

---

20 *Gheorghe din Trapezunt* (1396–1486) şi *Basilius Bessarion* (1403–1472), umanişti bizantini; refugiaţi în Italia după căderea Bizanţului, au trezit interesul lumii occidentale pentru vechea filozofie greacă.

21 Φρενες (n.a.).

22 În relief (în limba italiană în original).

N-ar fi de mirare ca o meteahnă atît de ciudată cum este aceea pe care tocmai am pomenit-o să atragă orişicînd atenţia oamenilor şi să dea de vorbit. Fireşte că, în epoca povestirii noastre, mai de mirare ar fi fost dacă această ciudăţenie *n-ar fi* atras atenţia. Merse vestea curînd că, în împrejurări de acest fel, surîsul lui Bon-Bon părea cu totul deosebit de schima veselă şi sinceră cu care făcea haz de propriile sale glume sau îşi întîmpina cunoscuţii. S-au zvonit lucruri tulburătoare; s-au înşirat poveşti despre tîrguri primejdioase, încheiate în pripă şi însoţite de remuşcări tîrzii. Şi s-au dat ca pildă anumite însuşiri de neînţeles, şi dorinţe nelămurite, şi unele apucături nefireşti, folosite de capul răutăţilor pentru înfăptuirea scopurilor sale înţelepte.

Filozoful avea alte slăbiciuni, dar care sînt abia vrednice de luat în seamă. Aşa, de pildă, prea puţini sînt oamenii înzestraţi cu o nemaipomenită adîncime de gîndire şi care să nu aibă în acelaşi timp şi înclinare spre băutură. Şi dacă adîncimea de gîndire e doar pricinuită şi stimulată de această înclinare, sau e mai degrabă dovedită prin ea, iată un lucru gingaş şi greu de hotărît. După cîte am aflat, Bon-Bon nu socotea că problema ar fi vrednică de o cercetare amănunţită; nici eu, dealtfel. Lăsîndu-se totuşi în voia unei tendinţe atît de clasice, nu e de crezut că birtaşul să fi pierdut din vedere acel discernămînt bazat pe intuiţie, care de obicei caracteriza omletele şi eseurile sale deopotrivă. În singurătatea lui, sortise vinului de Bourgogne un ceas anume, iar pentru vinul Côtes du Rhone erau hărăzite alte clipe prielnice. Pentru el, Sauternes-ul era faţă de Medoc[23] ceea ce era Catul faţă de Homer. Sorbea dintr-un pahar de St. Peray jucîndu-se cu un silogism, dar descurca o întreagă argumentare cu Clos-Vougeot, şi nimicea o teorie cu un puhoi de

23 Podgorii din sudul Franţei; cea dintîi produce vinuri albe, a doua, vinuri roşii, vestite în lumea întreagă.

Chambertin[24]. Bine-ar fi fost dacă acelaşi simţ ascuţit al cuviinţei l-ar fi călăuzit şi în acea înclinare, pomenită mai sus, de a încheia tîrguri, dar nu era cazul cîtuşi de puţin. La drept vorbind, această latură a spiritului filozofului Bon-Bon începu să ia, în cele din urmă, un caracter mistic, intens şi straniu, şi părea înrîurit cu putere de drăcoveniile[25] autorilor lui germani preferaţi.

A intra în mica lui cafenea din fundătura Le Febre însemna, în acel răstimp al povestirii noastre, a intra în sanctuarul unui om de geniu. Bon-Bon era un om de geniu. Nu se găsea în tot Rouenul un *sous-cuisinier*[26] care să nu-ţi fi putut spune că Bon-Bon era un om de geniu. Pînă şi pisica ştia acest lucru, şi se ferea să dea din coadă în faţa omului de geniu. Zăvodul lui uriaş cunoştea faptul şi, cînd se apropia stăpînul, îşi trăda sentimentul de inferioritate printr-o purtare smerită, pleoştind urechile şi lăsînd să-i atîrne falca de jos, care nu era tocmai nevrednică de un cîine. E adevărat totuşi că mare parte din respectul acesta ar fi putut fi pus pe seama înfăţişării metafizicianului. Trebuie să spun că o înfăţişare deosebită se bucură de un mare prestigiu chiar şi în faţa unui dobitoc, şi recunosc fără şovăire că mai ales felul cum arăta birtaşul părea menit să impresioneze închipuirea patrupezilor. Există o ciudată atmosferă de măreţie în jurul celor mari cînd sînt mici – dacă-mi îngăduiţi o expresie cam în doi peri –, o măreţie care, în toate timpurile, nu poate fi datorită numai aspectului fizic. Cu toate că Bon-Bon era înalt numai de trei picioare[27] şi avea un căpşor cît se poate de mic, ar fi fost cu neputinţă să vezi pîntecele lui rotund fără a încerca un sentiment de grandoare, care aproape că atingea sublimul. Cîini şi oameni deopotrivă trebuie să fi văzut în

---

24 Faimoase podgorii din estul Franței.

25 În limba franceză în original: *diableries.*

26 Ajutor de bucătar (în limba franceză în original).

27 Picior – unitate de măsură pentru lungimi, folosită în ţările anglo-saxone, egală cu 30,48 cm.

dimensiunile acestuia un simbol al cunoştinţelor sale, iar în imensitatea trupului, un lăcaş potrivit pentru sufletul său nemuritor.

Aici, dacă mi-ar face plăcere, aş putea să vorbesc mai pe larg despre îmbrăcămintea şi alte mici amănunte ale înfăţişării metafizicianului. Aş putea spune că părul eroului nostru era tuns scurt, pieptănat lins pe frunte şi acoperit cu o tichie de flanelă albă, ţuguiată şi cu ciucuri, că surtucul lui verde ca mazărea nu era croit la fel cu cele purtate de mai toţi birtaşii vremii; că mînecile erau mai largi decît îngăduiau legile modei, că manşetele n-aveau căptuşeală de postav de aceeaşi calitate şi culoare cu surtucul, aşa cum se obişnuia în acele vremuri înapoiate, ci erau împodobite fistichiu cu o catifea pestriţă, genoveză; că se încălţa cu papuci de un roşu strălucitor de purpură, cu filigrane ciudate, şi care ar fi putut să fie lucraţi în Japonia de n-ar fi fost vîrfurile lor ascuţite şi gingaşe şi nuanţele sclipitoare ale chenarelor şi broderiilor; că pantalonii erau dintr-o ţesătură galbenă, mătăsoasă, numită a*imable,* că veşmîntul său albastru ca cerul, semănînd ca formă cu un halat, bogat împodobit peste tot locul cu desene stacojii, îi flutura cu trufie pe umeri, ca o ceaţă a dimineţii, şi că întregul său port i-a inspirat Benvenutei, improvizatoarea din Florenţa, faimoasele cuvinte: „Anevoie ai fi putut spune dacă Pierre Bon-Bon era cu adevărat o pasăre-a-paradisului, ori mai degrabă un adevărat paradis al perfecţiunii”. Aş putea, zic eu, să vorbesc pe larg despre toate aceste lucruri daca mi-ar fi pe plac; dar mă opresc; amănuntele ce privesc numai persoana eroului pot fi lăsate autorilor de romane istorice, care sînt mai prejos de înălţimea morală a faptului în sine.

Am spus că „a intra în cafeneaua din fundătura Le Febre însemna a intra în sanctuarul unui om de geniu”; dar numai omul de geniu era în stare să preţuiască aşa cum se cuvine harul acestui sanctuar. O emblemă, înfăţişînd un uriaş volum in-*folio, s*e legăna în faţa intrării.

Pe o parte a cărţii era zugrăvită o sticlă, pe cealaltă, un pateu. Pe copertă era înscris cu litere mari titlul: O*euvres de Bon Bon.*[28] În chipul acesta, îndoita îndeletnicire a proprietarului era figurată cu o deosebită gingăşie.

De îndată ce treceai pragul, aveai dinaintea ochilor întreg interiorul casei. Cafeneaua era alcătuită dintr-o încăpere veche bătrînească, lungă şi joasă. Într-un colţ se afla patul metafizicianului. O draperie şi un polog *à la Grecque*[29] îi dădeau o înfăţişare din care nu lipsea nici confortul, nici clasicismul. În ungherul dimpotrivă se găseau laolaltă, înfrăţite întru totul, uneltele de bucătărie şi biblioteca. Pe bufet se odihnea în tihnă o farfurie cu lucrări de polemică. Ici, o tavă încărcată cu cele mai noi tratate de etică, dincolo, o oală cu diferite culegeri, format *in-duodecimo.* Cărţi nemţeşti de morală zăceau pe grătar; alături de Eusebiu[30], puteai găsi o furculiţă de prăjii, Platon se răsfăţa în voie într-o tigaie, şi manuscrisele contemporane stăteau înfipte în frigare.

În afară de acestea, se poate spune despre cafeneaua lui Bon-Bon că se deosebea prea puţin de birturile obişnuite din vremea lui. În faţa uşii se căsca o vatră uriaşă. La dreapta vetrei, un bufet deschis lăsa să se vadă o straşnică înşiruire de sticle etichetate.

Aici, într-un miez de noapte, în aspra iarnă a anului… Pierre Bon-Bon, după ce ascultă cîtva timp comentariile vecinilor în privinţa ciudatului său năravi, Pierre Bon-Bon, zic, după ce îi dădu pe toţi afară, încuie uşa după ei cu o înjurătură şi se cuibări întărîtat în fundul unui fotoliu de piele, lîngă un foc de vreascuri ce ardeau cu flăcări mari.

Era una din acele nopţi de spaimă, cum nu se pomenesc decît una sau două într-un veac întreg. Ningea cumplit, şi casa se cutremura din temelii sub răbufnirile vîntului,

---

28 *Operele lui Bon-Bon* (în limba franceză în original).

29[28] După moda grecească (în limba franceză în original).

30 *Eusebiu din Cezareea* (207–311), părintele istoriografiei ecleziastice.

care, năpustindu-se prin crăpăturile zidurilor şi revărsîndu-se năprasnic prin horn, zgîlţîia îngrozitor draperia de la patul filozofului şi strica rînduiala calupurilor pentru pateuri şi a hîrtiilor sale. Afară, emblema uriaşă se bălăngănea în bătaia furtunii, scîrţîia cobind a rău, şi încheieturile ei de stejar tare scoteau un sunet jalnic.

Metafizicianul nu era în toane bune, zic, cînd îşi trăsese jilţul la locul obişnuit, lîngă foc. O mulţime de întîmplări ciudate, petrecute în timpul zilei, îi tulburaseră seninătatea cugetării. Încercînd să facă *oeufs à la Princesse,* nimerise din păcate o omletă *à la Reine;* răsturnînd o tocană, fusese împiedicat să descopere un principiu de etică; şi – asta îi mai lipsea! – una dintre acele afaceri strălucite care-l bucurau atît de mult de cîte ori le putea duce la bun sfîrşit fusese zădărnicită! Dar la tulburarea minţii sale, stîrnită de aceste neajunsuri neînţelese, venea să se alăture într-o oarecare măsură şi acel neastîmpăr nervos pe care o furtună dezlănţuită la vreme de noapte pare într-adins făcută să-l pricinuiască. Îşi fluieră zăvodul negru, uriaş, de care am pomenit mai sus, ca să-l facă să vină lîngă el, şi aşezîndu-se neliniştit în jilţ, nu se putu împiedica să arunce o privire iscoditoare şi îngrijorată în acele unghere mai depărtate ale încăperii, a căror umbră de nepătruns nici roşia strălucire a focului nu izbutea s-o alunge decît în parte. După ce sfîrşi cercetarea, al cărei scop anume poate că nici el nu-l cunoştea, trase lîngă jilţul său o măsuţă încărcată cu cărţi şi hîrtii şi se adînci curînd în revizuirea unui voluminos manuscris pe care avea de gînd să-l dea la tipar a doua zi.

Trecuseră cîteva minute de cînd se apucase de treabă, cînd, deodată, în odaie o voce plîngăreaţă îi şopti;

— Nu sînt grăbit, *monsieur* Bon-Bon…

— Drace! strigă eroul nostru, sărind în picioare, răsturnînd măsuţa şi privind cu uimire împrejur.

— Foarte adevărat! răspunse liniştit vocea.

— Foarte adevărat? Ce o foarte adevărat? Cum de ai ajuns aici? răcni metafizicianul cînd dădu cu ochii de ceva ce zăcea întins pe pat în toată lungimea lui.

— Spuneam, zise nepoftitul, fără a lua în seamă întrebările, spuneam că nu sînt deloc grăbit, că afacerea pentru care mi-am îngăduit să vin la dumneata nu e de o grabnică însemnătate: pe scurt, pot foarte bine să aştept pînă ce-ţi sfîrşeşti comunicarea.

— Comunicarea mea! Ia te uită! De unde ştii? Cum de ai ajuns dumneata să afli că scriam o comunicare, Dumnezeule sfînt?

— Sssttt! făcu arătarea cu glas adînc şi pătrunzător şi, ridicîndu-se din pat la iuţeală, făcu un singur pas spre eroul nostru, în timp ce lampa de fier atîrnată în tavan se cutremura, apucată de friguri, la apropierea lui.

Uimirea nu-l împiedică pe filozof să cerceteze cu de-amănuntul îmbrăcămintea şi înfăţişarea străinului. Trupul acestuia, peste măsură de subţiratic, dar de o înălţime care depăşea cu mult mijlocia, se contura cu amănunţime datorită unui veşmînt ponosit de postav negru ce se lipea strîns de piele, dar care, în alte privinţe, era croit mai degrabă după moda veacului trecut. Veşmîntul acesta fusese fără doar şi poate menit unui ins mult mai mărunt decît purtătorul lui din clipa de faţă. Gleznele şi încheieturile mîinilor îi erau dezgolite pe o întindere de cîteva degete. Totuşi, o pereche de catarame foarte strălucitoare, la încălţămintea lui, dezminţeau sărăcia lucie vădită de celelalte părţi ale îmbrăcămintei.

Avea capul gol şi pleşuv de tot, afară de partea dinapoi, de unde îi atîrna o coadă[31] de o lungime vrednică de luat în seamă. Nişte ochelari cu sticle verzi îi fereau ochii de influenţa luminii şi totodată îi dădeau putinţa să ascundă de văzul lumii atît forma, cît şi culoarea lor. Nici urmă de cămaşă pe trupul său; în schimb, o cravată albă, destul de

31 În limba franceză în original: *queue.*

soioasă, era legată cu mare grijă în jurul gîtului, şi capetele ei, care atîrnau solemn unul lîngă altul, lăsau să se creadă (dar nu dinadins, aş zice eu) că ar fi vorba de un cleric. De altfel, multe alte trăsături, atît în înfăţişarea, cît şi în felul său de a se purta, ar fi putut prea bine întări o asemenea părere. Deasupra urechii stîngi purta, după obiceiul notarilor din zilele noastre, un instrument ce semăna cu *stylus*-ul[32] celor vechi. În buzunarul de la piept al veşmîntului apărea, pusă la vedere, o cărţulie neagră, ferecată cu închizători de oţel. Această carte, din întîmplare sau ba, era întoarsă în afară, în aşa chip că pe cotor se puteau citi cuvintele *Rituel Catolique*[33], scrise cu slove albe. Întreaga lui fizionomie vădea o tristeţe neînţeleasă şi faţa era de o paloare cadaverică. Fruntea era înaltă şi adînc brăzdată de cutele pe care le sapă deprinderea de a gîndi. Colţurile gurii erau lăsate şi exprimau cea mai umilită smerenie. Mai avea şi un fel de a-şi împreuna mîinile, în timp ce păşea spre eroul nostru, un oftat adînc, şi totodată o privire de o cuviosie atît de deplină, încît nu se putea să nu te cucerească. Orice umbră de mînie pierise de pe chipul metafizicianului cînd – mulţumit fiind de cercetarea pe care o făcuse asupra persoane musafirului – îi strînse mîna cu căldură şi-i oferi un scaun. Am săvîrşi totuşi o greşeală de neiertat dacă am atribui fulgerătoarea schimbare din sentimentele filozofului acelor cauze despre care e firesc să presupunem că ar fi avut vreo înrîurire. Într-adevăr, din cîte am fost în stare să înţeleg în privinţa firii lui Pierre Bon-Bon, nu era cîtuşi de puţin omul care să se ia după purtările şi felul de a fi al cuiva. Ar fi fost cu neputinţă ca un observator atît de iscusit al oamenilor şi al lucrurilor să nu poată descoperi, pe loc, firea adevărată a ipochimenului ce se înfiinţase în casa-i primitoare. Ca să nu spun mai mult, picioarele

32 Condei cu care se scria în antichitate pe tăbliţele de ceară (în limba latină în original).

33 Ritualul catolic (în limba franceză în original).

musafirului aveau o formă destul de aparte… Purta pe cap o pălărie de o înălţime neobişnuită… În partea dindărăt a pantalonilor se contura o umflătură care tremura necontenit, iar pulpana surtucului se mişca neîndoielnic. Închipuiţi-vă, deci, cu ce mulţumire sufletească s-a pomenit eroul nostru în tovărăşia unei persoane pentru care avusese totdeauna cel mai nemărginit respect. Era însă prea bun diplomat pentru a lăsa să-i scape vreun semn că bănuieşte adevărata stare de lucruri. Rolul lui nu era să pară că îşi dă seama cît de cît de înalta cinste ce i se făcea, aşa, pe negîndite, ci, intrînd în vorbă cu oaspetele, să lămurească unele probleme de morală, care ar fi putut, dobîndind un loc în ceea ce avea el de gînd a tipări, să lumineze neamul omenesc şi totodată să-i aducă şi lui nemurirea… Probleme pe care – ar trebui să adaug – vîrsta înaintată a musafirului său şi priceperea lui unanim cunoscută în ştiinţele morale li îngăduiau prea bine să le discute.

îndemnat de vederile lui înaintate, eroul nostru îl pofti pe acel *gentleman* să şadă, în vreme ce el se folosea de prilej ca să arunce cîteva vreascuri în foc şi să pună pe masa între timp reaşezată la locul ei cîteva sticle de vin *mousseux*[34]. Isprăvindu-şi treburile la repezeală, îşi trase jilţul faţă în faţă cu al musafirului său şi aşteptă ca acesta să înceapă convorbirea. Dar planurile, chiar şi cele urzite cu cea mai mare iscusinţă, sînt ades împiedicate în desfăşurarea lor, şi birtaşul se văzu depăşit de la cele dintîi vorbe rostite de musafirul său.

— Văd că mă cunoşti, Bon-Bon, zise el. Ha! Ha! Ha! He! He! He! Hi! Hi! Hi! Ho! Ho! Ho! Hu! Hu! Hu! şi diavolul, lăsînd la o parte purtările smerite, deschise în toată lărgimea ei o gură pînă la urechi, dezvelind un şirag de dinţi ascuţiţi ca nişte colţi, şi, dînd capul pe spate, hohoti îndelung, hohot răsunător, puternic şi răutăcios, în timp ce

34 Spumos (în limba franceză în original).

cîinele negru, proptit pe labele dinapoi, intră şi el în cor din răsputeri; iar pisica tigrată, luînd-o la goană pieziş, se opri deodată, miorlăind, în colţul cel mai depărtat al încăperii.

Filozoful, însă, nu; prea era om de lume ca să pufnească asemeni dulăului, ori să se trădeze prin miorlăit, ca motanul, că e cuprins de o nemaicunoscută frămîntare. Trebuie să mărturisim că a rămas puţin uimit văzînd cum slovele albe ce alcătuiau titlul *Rituel Catolique* de pe cărţulia din buzunarul oaspetelui său îşi schimbă pe loc şi culoarea, şi înţelesul, şi peste cîteva clipe, în locul titlului de la început, scînteiau, cu litere roşii, cuvintele: *Régistre des Condamnés*[35].

Faptul acesta înspăimîntător îl făcu pe Bon-Bon, cînd îi răspunse musafirului, să pară cam încurcat, ceea ce, într-alt fel de împrejurări, poate că nici nu s-ar fi observat.

— Prea bine, domnul meu, zise filozoful, prea bine, domnul meu… la drept vorbind, eu cred că sînteţi… pe cuvîntul meu!… adică, socot… îmi închipui… am o *slabă…* o *foarte* slabă idee… despre deosebita cinste…

— Oh! Ah! Mda! Prea bine! îl întrerupse măria-sa. Ajunge, nu mai spune… văd eu cum stau lucrurile. Şi scoţîndu-şi ochelarii verzi, şterse tacticos sticlele cu mîneca hainei şi îi puse în buzunar.

Dacă Bon-Bon fusese uimit de întîmplarea cu cartea, mirarea lui fu fără de margini în faţa priveliştii care se arăta ochilor lui. Cînd, mînat de un puternic sentiment de curiozitate, ridică ochii să-şi dea bine seama ce culoare au cei ai musafirului, găsi că nu erau nici negri, cum se aştepta, nici cenuşii, cum şi i-ar fi putut închipui, nici căprui, nici albaştri, nici măcar gălbui, sau roşcaţi, sau purpurii, nici albi, nici verzi, nici de vreo altă culoare de sus din cer sau de jos de pe pămînt, sau din apele de sub pămînt. Pe scurt, nu numai că Pierre Bon-Bon văzu lămurit

35 *Condica osîndiţilor* (în limba franceză în original).

că măria-sa n-avea ochi defel, dar nu putu descoperi nici un semn că ar fi existat cîndva, căci spaţiul unde ar fi fost firesc să fie ochii era – sînt nevoit s-o spun – numai şi numai o bucată de carne moartă.

Nu se potrivea cu firea metafizicianului să se abţină de la întrebări asupra pricinilor unui fenomen atît de ciudat... Iar răspunsul neîntîrziat fu totdeodată demn şi cît se poate de mulţumitor:

— Ochi! Scumpul meu Bon-Bon, ai zis ochi? Ah, da, înţeleg! Gravurile – ehei! – ridicole care se văd pretutindeni ţi-au dat o idee greşită despre înfăţişarea mea. Ochi! Fireşte! Ochii, Pierre Bon-Bon, arată foarte bine la locul lor potrivit, şi acesta, vei zice, e capul! Fireşte! Capul unui vierme. Nici *dumneata* nu te poţi lipsi de instrumentele acestea optice, totuşi te încredinţez că vederea mea e mai pătrunzătoare decît a dumitale. Văd o pisică în colţul de colo... o pisică drăguţă, uită-te la ea, priveşte-o bine. Şi acum, Bon-Bon, vezi cumva gîndurile, gîndurile, vreau să spun, ideile, cugetările care se zămislesc în craniul ei? Ei bine, iată că nu le vezi. Se gîndeşte că ne minunăm ce coadă lungă are şi ce minte luminată. Tocmai a ajuns la convingerea că sînt cel mai distins dintre toţi clericii, iar dumneata eşti cel mai uşuratic dintre metafizicieni. Vezi dar că nu sînt chiar orb de-a binelea, dar pentru un om de meseria mea, ochii de care vorbeşti n-ar fi decît o povară, căci pot fi desfiinţaţi la tot pasul cu o furculiţă sau cu o frigare. Recunosc însă că dumitale sculele astea de optică îţi sînt de mare trebuinţă. Sileşte-te, Bon-Bon, să le foloseşti cît mai bine... Pentru *mine,* vederea e sufletul!

Şi rostind aceste cuvinte, musafirul se servi singur din vinul de pe masă, apoi, turnîndu-i o cupă şi lui Bon-Bon, îi ceru să-l bea fără mustrare de cuget şi să se simtă ca la el acasă.

— Cartea dumitale, Pierre, e plină de înţelepciune, reluă măria-sa, bătîndu-l pe umăr, cu înţeles, pe prietenul

nostru, pe cînd acesta punea jos paharul, după ce se supusese întru totul poftirii musafirului său. Cartea dumitale e plină de înţelepciune, pe cinstea mea! E o lucrare care-mi merge la inimă. Cît despre felul cum ai grupat materialul, cred totuşi că ai mai putea face unele îmbunătăţiri, şi multe dintre ideile dumitale mi-l amintesc pe Aristot. Filozoful acesta era unul dintre prietenii mei cei mai apropiaţi. Mi-era drag pentru caracterul lui grozav de arţăgos, cît şi pentru fericita lui îndemînare de a face boroboaţe. În tot ce a scris e un singur adevăr temeinic, pe care tot eu i l-am suflat, numai pentru că mi-era tare milă de el, căci se dovedea cu totul lipsit de bun-simţ. Bănuiesc, Pierre Bon-Bon, că ştii prea bine despre care adevăr moral şi divin este vorba?

— N-aş putea spune că…

— Adevărat? Ei bine, eu am fost acela care i-a spus lui Aristot că, prin strănut, oamenii se uşurau de prisosul de idei cu ajutorul organului proboscidian[36]…

— Ceea ce este… hîc!… adevărul adevărat! zise metafizicianul, turnîndu-şi încă un pahar de vin spumos şi oferind musafirului tabachera.

— A mai fost şi Platon, continuă măria-sa, refuzînd cu sfială şi tabachera, şi poftirea ce-o însoţea, a mai fost şi Platon, pentru care, într-o vreme, simţeam o adevărată dragoste de prieten. L-ai cunoscut pe Platon, Bon-Bon? Ah, nu, îţi cer de o mie de ori iertare. Într-o zi m-a întîlnit în Parthenon[37] la Atena şi mi-a spus că e în căutarea unei idei… I-am poruncit să scrie că o νονδ εδτιν ανλοδ[38]. Mi-a spus că aşa va face, şi s-a dus acasă, în timp ce eu mă îndreptăm spre piramide. Dar mustrîndu-mă conştiinţa că spusesem un adevăr, cu toate că o făcusem spre a ajuta un prieten, m-am întors în mare grabă la Atena. Am ajuns în

36 Adjectiv derivat din substantivul „proboscidă”, care înseamnă trompă.

37 Templul Minervei la Atena.

38[37] Text grecesc fără nici un înţeles.

spatele jilţului filozofului tocmai cînd scria pe ανλοδ. Dînd un bobîrnac lui *lambda*[39], l-am întors cu susul în jos. Acum fraza suna aşa: o ωοωδ εζτιν ανγοδ[40], şi este, după cum vezi, doctrina fundamentală a metafizicii lui Platou.

— Ai fost vreodată la Roma? întrebă birtaşul cînd isprăvi a doua sticlă de spumos şi scoase din cămară o provizie mai marc de Chambertin.

— O singură dată, *monsieur* Bon-Bon, o singură dată. A fost o vreme, zise diavolul, ca şi cum ar fi rostit un citat pe de rost, a fost o vreme de anarhie care a ţinut cinci ani. O vreme în care republica, lipsită de toţi dregătorii ei, n-avea alţi magistraţi în afară de tribunii poporului, şi aceştia nu erau legal investiţi cu nici un fel de putere executivă… În epocă aceea, *monsieur* Bon-Bon, *numai* în epoca aceea am fost la Roma, şi prin urmare nu am cunoscut pe pămînt pe nici unul din filozofii cetăţii[41].

— Ce crezi despre… Ce crezi despre… hîc! Epicur[42]?

— Ce cred despre *cine-anume?* întrebă diavolul uimit. Nu cumva vrei să zici că-i găseşti ceva cusururi lui Epicur? Ce cred eu despre Epicur? Vrei oare să vorbeşti despre mine, domnul meu? Eu sînt chiar Epicur. Sînt însuşi filozoful care a scris fiece tratat dintre cele trei sute pomenite de Diogene Laerte[43].

— E o minciună! zise metafizicianul, căruia i se cam urcase vinul la cap.

— Foarte bine! Foarte bine, domnul meu! Într-adevăr, foarte bine! zise măria-sa, părînd tare măgulit.

---

39 Litera l din alfabetul grecesc.

40[39] Text grecesc fără nici un înţeles.

41 *„Ils écrivaient sur la Philosophie (Cicero, Lucrelius, Seneca), mais c'etait la Philosophie grecque". Condorcet.* (n.a.). [„Scriau ei (Cicero, Lucreţius, Seneca) despre filozofie, dar filozofia lor era filozofie grecească". Condorcet].

42 *Epicur* (341–270 î.e.n.), filozof materialist şi ateu din antichitatea greacă.

43 *Diogene Laerte* (secolul al III-lea î.e.n.), filozof şi istoriograf elin, care-i atribuie lui Epicur nu mai puţin de trei sute de lucrări.

— E o minciună! repetă sentenţios birtaşul. E o… hîc!… o minciună!

— Bine, bine, spune-i cum vrei… zise diavolul împăciuitor.

Şi Bon-Bon, cîştigînd bătălia în discuţia cu măria-sa, crezu de datoria lui să dea gata şi a doua sticlă de Chambertin.

— Precum spuneam, reluă musafirul, precum spuneam adineauri, sînt cîteva noţiuni exagerate în cartea aceea, a dumitale, *monsieur* Bon-Bon. De pildă, ce vrei să zici cu toată vorbăria ceea „despre suflet”? Mă rog, domnul meu, ce este sufletul?

— Sufletul… Hîc… răspunse metafizicianul, referindu-se la manuscrisul său, este, fără îndoială…

— Nu, domnule!

— Fără nici o îndoială…

— Nu, domnule!

— Negreşit…

— Nu, domnule!

— De bună seamă…

— Nu, domnule!

— Fără discuţie…

— Nu, domnule!

— Hîc!

— Nu, domnule!

— Şi fără doar şi poate ca e un…

— Nu, domnule, sufletul nu e deloc aşa ceva.

Aici filozoful, privindu-l cu duşmănie, găsi prilejul nimerit să dea gata într-o clipă şi a treia sticlă de Chambertin.

— Atunci… hîc!… rogu-te, domnule, ce… ce este oare?

— Nu e nici una, nici alta, *monsieur* Bon-Bon, răspunse îngîndurat măria-sa. Am gustat, adică am cunoscut cîteva suflete foarte rele, şi iarăşi cîteva destul de bunicele… aici îşi linse buzele şi, ducîndu-şi fără voie mîna la cărţulia din buzunar, fu apucat de un strănut năprasnic. Urmă: A fost

sufletul lui Cratinus[44]... cam călduţ... a fost şi sufletul ameţitor al lui Aristofan[45], şi sufletul încîntător al lui Platon, dar nu Platon al vostru, ci Platon poetul comic... Platon al vostru ar fi întors pe dos şi rînza lui Cerber[46]... ptiu! Apoi, stai să vezi! Au fost şi Naevius[47], şi Andronicus[48], şi Plaut, şi Terenţiu[49].

Apoi au fost Lucilius[50], şi Catul, şi Naso[51], şi Quintus Flaccus[52], scumpul meu Quinty[53], cum îi ziceam cînd îmi cînta un *saeculare*[54] ca să mă desfete, în timp ce eu, fiind în toane bune, îl puneam la frigare. Dar romanii ăştia n-au nici un gust. Un grec durduliu face cît o duzină dintre ei, unde mai pui că se şi păstrează bine, ceea ce nu se poate spune despre un *quirit*[55]. Hai să mai încercăm niţel din vinul dumitale de Sauternes.

În clipa asta, Bon-Bon luă hotărîrea să nu se mai mire de nimic[56]... Se grăbi să-i aducă sticlele cu pricina. I se păru însă că în odaie se aude un sunet ciudat, ca şi cum ar da cineva din coadă. Deşi era un lucru cît se poate de

---

44 *Cratinus* sau *Cratinois* (secolul al V-lea î.e.n.}, autor de comedii din antichitatea greacă.

45 *Aristofan* (455–387 î.e.n.), poet comic în antichitatea greacă.

46 În mitologia greacă, cîine cu trei capete, care păzea intrarea infernului.

47 *Cneus Naevius* (mort în 212 î.e.n.), poet epic latin.

48[46] *Livius Andronicus* (secolul al III-lea î.e.n.), primul dramaturg roman.

49 *Plaut* (227–184 î.e.n.) şi *Publius Terentius Afer* (194–159 î.e.n.), cei mai de seamă poeţi comici ai antichităţii romane.

50 *Caius Lucilius* (149–103 î.e.n.), poet satiric latin.

51 *Publius Ovidius Naso* (43 î.e.n –16 e.n.), vestit poet liric latin.

52 *Quintus Horatius Flaccus* (64–8 î.e.n,), poet latin, autorul celebrelor *Satire şi Ode.*

53 Diminutiv din Quintus (format prin aplicarea sufixului englezesc -y).

54 Un cîntec profan (forma latină folosită în original este trunchiată – corect carmen saeculare).

55 Cetăţean roman cu drepturi depline.

56 În limba latină în original: *Nil admirari.*

necuviincios din partea măriei-sale, filozoful nu-l luă în seamă, ci se mulţumi să-i trîntească un picior cîinelui, răstindu-se la el să stea liniştit. Musafirul urmă:

— Am găsit că Horaţiu avea acelaşi gust ca Aristot. Ştii, mie îmi place schimbarea. Pe Terenţiu nu l-aş fi putut deosebi de Menandru[57]. Spre uimirea mea, Naso era un Nicandru[58] deghizat. Vergiliu[59], la acelaşi diapazon cu Teocrit[60]. Marţial[61] îmi amintea pe Arhiloh[62], şi Titus Livius[63] era chiar Polibiu[64], şi nimeni altul.

— Hîc! răspunse Bon-Bon, iar măria-sa continuă:

— Dar daca am şi eu o slăbiciune, *monsieur* Bon-Bon, am o mare slăbiciune pentru cîte un filozof. Dă-mi voie totuşi să-ţi spun, domnul meu, că nu toţi diav… adică nu toţi *gentleman*-ii ştiu să-şi aleagă filozoful. Lunganii nu sînt buni… Iar cei mai gustoşi, dacă nu sînt curăţaţi cu grijă, pot să prindă niţel mucegai din pricina fierii…

— Curăţaţi?

— Adică scoşi de pe oase.

— Ce părere ai… hîc!… despre medici?

— Nu-mi vorbi de ei… ptiu! ptiu! (Aici măria-sa rîgîi zdravăn.) N-am gustat decît unul, şarlatanul acela de Hipocrate[65]… mirosea a *assa foetida*[66]*…* ptiu! ptiu! Am răcit îngrozitor cînd l-am spălat în Styx, şi, după toate, m-a îmbolnăvit şi de holeră!

---

57 *Menandru* (324–290 î.e.n.), poet comic al antichităţii eline.

58[56] *Nicandru* (secolul al II-lea î.e.n.), poet şi istoriograf elin.

59 *Publius Vergilius Maro* (70–19 î.e.n.), unul dintre cei mai de seamă poeţi latini, autorul *Eneidei.*

60 *Teocrit* (secolul al III-lea î.e.n.), poet elin, părintele genului pastoral.

61 *Marcus Valerius Martialis* (43–104), poet latin, autorul vestitelor *Epigrame.*

62 *Arhiloh* (secolul al VlII-lea î.e.n.), poet liric elin.

63 *Titus Livius* (59 î.e.n.–19 e.n.), istoriograf roman.

64[52] *Polibiu* (aprox. 205–125 î.e.n.), istoriograf elin.

65 *Hipocrate* (460–380 î.e.n.), vestit medic al antichității eline.

66 Rășină cu miros neplăcut, care se folosește ca antispasmodic.

— Ticălosul!… Hîc!… strigă Bon-Bon. Lepădătura… Hîc! … afurisită cutie cu hapuri! Şi filozoful lăsă să-i pice o lacrimă.

— La urma urmei, continuă musafirul, la urma urmei, dacă un diav… dacă un *gentleman* vrea să trăiască, trebuie să fie înzestrat cu mai multe însuşiri decît oricare altul, iar pentru noi, un chip rotofei este o dovadă de diplomaţie.

— Cum aşa?

— Păi uneori jinduim îngrozitor după de-ale mîncării… Află că într-o climă atît de caldă ca a noastră, este adesea cu neputinţă să ţii un suflet în viaţă mai mult de două-trei ore… Iar după moarte, afară numai dacă a fost pus de îndată în saramură (şi un suflet în saramură *nu* e bun deloc), începe să miroasă, înţelegi, hai? Cînd sufletele ne sînt încredinţate în felul obişnuit, totdeauna ne temem să nu putrezească.

— Hîc! Hîc! Dumnezeule mare! Şi cum faceţi?

Aici, lampa de fier începu să se clatine mai amarnic, şi diavolul tresări şi se ridică în jilţ pe jumătate. Dar, cu un suspin uşor, îşi recăpătă stăpînirea de sine, şi apoi, cu voce joasă, îi spuse eroului nostru doar atît:

— Altă dată, Pierre Bon-Bon, *nu trebuie* să mai jurăm pe cele sfinte.

Gazda dădu de duşcă încă un pahar, pentru a-şi arăta întreaga înţelegere şi învoire, iar musafirul continuă:

— Sînt mai multe feluri de a proceda. Cei mai mulţi dintre noi crapă de foame. Unii se mulţumesc cu saramură; în ce mă priveşte, eu îmi cumpăr sufletele *vivente corpore*[67]*…* În chipul acesta, am constatat că se păstrează foarte bine…

— Dar trupul… Hîc!… Trupul?

— Trupul, trupul… ei, ce-i cu trupul? Oh! Ah! Înţeleg! Ei bine, domnul meu, trupul nu are nimic de suferit din tîrgul ăsta. Am făcut, în viaţa mea, nenumărate asemenea

67 Trupul fiind în viaţă (în limba latină în original).

cumpărături, şi părţile n-au avut niciodată prilej să se plîngă de vreun neajuns. Aşa au fost Cain şi Nimrod[68], şi Nero şi Caligula[69], şi Dionisiu[70] şi Pisistrat[71], şi... alţii, cu miile, care în ultima parte a vieţii lor n-au ştiut niciodată ce înseamnă să ai suflet... Totuşi, domnul meu, oamenii aceştia erau o podoabă a societăţii. Dar acum nu-i oare şi A..., pe care-l cunoşti tot atît de bine ca şi mine, nu e el în posesia tuturor însuşirilor lui mintale şi trupeşti? Cine scrie epigrame mai usturătoare? Cine are o judecată mai spirituală decît el? Cine? Stai numai! Am consimţămîntul lui la mine în catastif.

Zicînd acestea, scoase la iveală o geantă de piele roşie şi luă din ea un oarecare număr de hîrtii. La unele din ele Bon-Bon zări dintr-o ochire literele Machi... Maza... Robesp[72]... şi numele *Caligula, George[73], Elizabeth[74].* Măria-sa alese o bucată îngustă de pergament şi citi din el, cu glas tare, următoarele cuvinte:

— „Ţinind seama de unele daruri ale minţii, pe care nu

---

68 Personaje biblice; potrivit legendelor din *Vechiul Testament,* Cain, fiul lui Adam, l-ar fi ucis pe fratele său, Abel, iar Nimrod, feciorul lui Cuş, ar fi fost cel dintîi om „puternic pe pămînt” şi „viteaz vînător înaintea Domnului”.

69 Împăraţi romani faimoşi pentru cruzimea şi despotismul lor.

70 *Dionisius cel Bătrîn*, tiran al Siracuzei (406–367 î.e.n.).

71 *Pisistrat* (600–527 î.e.n.), tiran al Atenei (560–552 î.e.n.).

72 Sînt, evident, primele litere ale numelor: a) *Machiavelli* (1460–1527), teoretician al lipsei de scrupule în politică; b) *Mazarin* (1602–1661), om de stat care a înăbuşit cu cruzime mişcările de protest împotriva absolutismului regal în Franţa; c) *Robespierre* (1758–1794), personalitate marcantă a revoluţiei burgheze din Franţa, conducătorul iacobinilor.

73 *George al II-lea* (1738–1820) rege al Angliei (1760–1820); a fost unul dintre inspiratorii politicii de spoliere a coloniilor, care a determinat așezările engleze din America de Nord să se ridice împotriva metropolei (1775–1783), și unul dintre stîlpii reacțiunii europene în lupta ei contra Revoluției Franceze.

74 *Elizabeth I* (1533–1613), regină a Angliei (1558–1603); întruchipare a absolutismului englez.

e nevoie să le mai înşir aici, şi ţinînd seama mai ales de o mie de galbeni de aur, eu, fiind în vîrstă de un an şi-o lună, prin aceasta cedez purtătorului prezentei învoieli toate drepturile şi titlurile şi privilegiile asupra acelei umbre ce se numeşte sufletul meu. Iscălit: A…[75]”

Aici măria-sa repetă un nume pe care nu mă găsesc îndreptăţit să-l dau mai deplin în vileag.

— Ce băiat deştept! continuă el. Dar, ca şi domnia-ta, *monsieur* Bon-Bon, greşea în ceea ce priveşte sufletul. Sufletul e o umbră, într-adevăr! Sufletul, o umbră? Ha! Ha! Ha! He! He! He! Hu! Hu! Hu! Hu! Ia gîndeşte-te la o umbră din care s-a gătit o tocană!…

— Ia gîndeşte-te numai… hîc!… la o umbră din care s-a gătit, o tocană! strigă eroul nostru, ale cărui însuşiri mintale se luminau tot mai tare datorită profunzimii cuvîntării măriei-sale. Ia gîndeşte-te la… hîc! la o umbră din care s-a gătit o tocană! Acum, de!… hîc!… hîc!… Dac-aş fi fost aşa de… hîc!… nătărău… Sufletul meu, domnule… hîc!

— Sufletul dumitale, *monsieur* Bon-Bon!

— Da, domnul meu… hîc! Sufletul meu este…

— Ce anume, domnul meu?

— Nu e o umbră, de!

— Vrei să zici…

— Da, domnule, sufletul mau este… hîc!… hîc!… da, domnule!

— Nu cumva ai de gînd să susţii…

— Sufletul meu este… hîc!… potrivit mai cu deosebire… hîc!… pentru…

— Ce anume, domnule?

— Pentru rasol…

— Ha?

— Un sufleu…

— Hai?

---

75 Cumva Arouet? (n.a.). Numele de familie al lui Voltaire (1694–1778).

— O tocană…

— Chiar aşa?

— Tocană şi friptură împănată, iată ce e, dragul meu. Ţi-l cedez… hîc! ieftin de tot.

Aici filozoful îl bătu pe măria-sa pe spate.

— Nici prin gînd nu-mi trece aşa ceva, zise liniştit acesta din urmă, ridicîndu-se în acelaşi timp de pe scaun.

Metafizicianul holbă ochii.

— Deocamdată am tot ce-mi trebuie, spuse măria-sa.

— Hîc! Hei? făcu filozoful.

— Nu am bani la îndemînă.

— Cum?

— Apoi, e urît din partea mea…

— Domnule!

— Să profit de…

— Hîc! Hîc!

— Starea dumitale care, în clipa de față, e respingătoare şi nevrednică de un *gentleman.*

Aici musafirul făcu o plecăciune şi se retrase – n-aş putea spune mai lămurit ce fel şi cum – dar, printr-o sforţare bine chibzuită de a arunca o sticlă după necuratul, lanţul subţire ce atîrna din tavan se rupse, şi lampa se prăbuşi, doborîndu-l pe metafizician.

Bon-Bon (în original *Bon-Bon)* a văzut lumina tiparului la 1 decembrie 1832, cînd a apărut în „Saturday Courier”.

MANUSCRIS GĂSIT ÎNTR-O STICLĂ

Oui n'a plus qu'un moment à vivre
N'a plus rien à dissimuler.[76]
QUINAULT[77] *(Atys)*

AM PREA PUŢINE de spus despre ţara şi familia mea. Purtările rele, ca şi trecerea anilor m-au îndepărtat de una şi m-au înstrăinat de cealaltă. Averea moştenită mi-a îngăduit să am parte de o educaţie aleasă, iar o minte contemplativă m-a învrednicit să pun rînduială în toate cunoştinţele adunate cu hărnicie de-a lungul studiilor începute din vreme. Mai presus de toate mă încîntau lucrările moraliştilor germani; nu dintr-o admiraţie fără rost pentru elocventa lor nebunie, ci din pricina uşurinţei cu care le descopeream erorile, mulţumită deprinderii de a gîndi metodic. Adesea mi s-a adus învinuirea că geniul meu e prea arid. Lipsa mea de imaginaţie a fost socotită ca o crimă, şi scepticismul meu m-a făcut renumit de-a lungul întregii vieţi. Mă tem, într-adevăr, că o foarte puternică înclinare către filozofia fizicii să nu-mi fi strecurat în minte o greşeală des întîlnită în veacul nostru, şi anume deprinderea de a explica orice fapt, chiar şi pe cele cu totul străine de domeniul fizicii, cu ajutorul principiilor acestei ştiinţe. Într-un cuvînt, nimeni nu era mai puţin expus decît mine să se lase ispitit de licăririle amăgitoare, de acele *ignes fatui*[78] ale superstiţiei, dincolo de hotarele severe ale adevărului. Am crezut nimerit să fac această lungă introducere de teamă că povestirea de necrezut pe care am să v-o spun ar putea fi socotită mai degrabă rod al unei închipuiri greoaie decît al experienţei pozitive a unui

---

76 Cine nu mai are de trăit decît o clipă nu mai are nimic de ascuns (în limba franceză în original).

77 *Philippe Quinault* (1635–1688), poet, dramaturg şi libretist francez; citatul este din tragedia lirică *Atys* (1676).

78 Flăcărui (în limba latină in original).

spirit pentru care plăsmuirile închipuirii erau literă moartă şi deşertăciune.

După mai mulţi ani pe care i-am petrecut călătorind prin străinătate, m-am îmbarcat în anul 18... în portul Batavia[79], din bogata şi populata insulă Java, ca să dau o raită prin insulele Arhipelagului Sondelor.

Am pornit la drum ca un călător oarecare, fără altă pricină decît un fel de nelinişte nervoasă care se cuibărise în mine ca un strigoi.

Corabia noastră era o navă frumoasă, de aproape patru sute de tone, căptuşită cu aramă şi construită la Bombay din lemn de *teck*[80] de Malabar[81]. Era încărcată cu bumbac şi ulei din insulele Laccadive[82]. Mai aveam la bord şi funii din fibră de cocotier, zahăr de palmier, unt topit, nuci-de-cocos şi cîteva lăzi cu opium. Stivuirea fusese făcută fără pricepere şi, din pricina aceasta, corabia se aplecase pe o parte.

Am pornit la drum numai cu o adiere de vînt, şi vreme de mai multe zile ne-am ţinut de-a lungul coastei răsăritene a Javei, fără ca nimic să tulbure monotonia călătoriei noastre, în afară de întîlnirea întîmplătoare cu cîteva mici ambarcaţiuni din arhipelagul către care ne îndreptam.

Într-o seară, stînd rezemat de parapetul de la pupă, am zărit spre nord-vest un nor singuratic şi foarte ciudat. Ne apărea deosebit atît prin culoarea lui, cît şi datorită faptului că era cel dintîi pe care-l vedeam de la plecarea noastră din Batavia. L-am privit cu atenţie pînă la apusul soarelui, cînd se întinse deodată pretutindeni, spre răsărit şi spre apus, încercuind zarea cu o dungă îngustă de aburi,

---

79 Numele olandez al oraşului Djakarta, capitala Republicii Indonezia.

80 Arbore din India și Oceania, cu lemnul foarte tare, care se întrebuințează la construirea corăbiilor.

81 Coasta dinspre Marea Arabiei a peninsulei India.

82 Grup de insule situate în Marea Arabiei, în apropierea coastei indiene.

care semăna cu linia lungă şi joasă a unei coaste. Puţin după aceea mi-au atras luarea-aminte luna, a cărei culoare bătea în roşu-închls, şi înfăţişarea neobişnuită a mării, care se schimba văzînd cu ochii, şi apele ei păreau mai străvezii decît de obicei. Deşi vedeam cît se poate de bine fundul, ridicînd sonda am găsit totuşi că adîncimea era de cincisprezece brase[83]. Se făcuse o zăpuşeală cumplită, şi aerul părea străbătut de vîrtejuri fierbinţi, cum sînt cele ce se înalţă de pe un fier încins. Cînd se lăsă noaptea, orice adiere de vînt căzu şi urmă un calm cum nu se poate mai desăvîrşit. Flacăra lumînării de la pupă ardea fără cea mai mică pîlpîire, iar un fir lung de păr, ţinut între două degete, ar fi atîrnat în jos fără cea mai slabă tremurare. Totuşi, căpitanul zicea că nu întrezăreşte nici un semn de primejdie; şi cum eram împinşi de-a dreptul spre ţărm, dădu comanda să se strîngă pînzele şi să se lase ancora. Nu a rămas nimeni de veghe, şi echipajul, compus mai ales din malaezi, s-a întins pe punte fără nici o grijă. Am coborît în cabină hărţuit de presimţirea unei nenorociri. Într-adevăr, toate semnele păreau să arate că teama mea de un simun era îndreptăţită. I-am împărtăşit şi căpitanului îngrijorarea mea, dar nu luă în seamă ce îi spuneam şi se depărta, fără a se osteni să-mi mai răspundă. Neliniştea nu m-a lăsat să dorm şi, către miezul nopţii, m-am suit pe punte. Cînd pusei piciorul pe cea din urmă treaptă a scării, un zumzet asurzitor, asemănător celui iscat de o roată de moară care s-ar învîrti cu repeziciune, m-a uluit cu totul şi, mai înainte de a-mi putea da seama de unde vine, am simţit că nava tremură din încheieturi. În clipa următoare, un noian de spume ne răsturnă pe o coastă şi, repezindu-se asupră-ne, mătură întreaga punte, de la un capăt la celălalt.

Nespusa violenţă a vîntului a însemnat în mare măsură pentru nava noastră mîntuirea. Cu toate că era în

83 Veche unitate de măsură marinărească egală cu 1,82 m.

întregime adîncită în ape, iar catargele îi fuseseră tîrîte peste bord, după o clipă, totuşi, corabia se ridică anevoie din mare şi, clătinîndu-se sub apăsarea uriaşă a furtunii, în cele din urmă se îndreptă.

Mi-e cu neputinţă să spun prin ce minune am scăpat de pieire. Ameţit de izbitura valului, cînd mi-am venit în fire m-am pomenit ghemuit între etambou[84] şi cîrmă. Anevoie, m-am ridicat în picioare şi, privind năucit în jurul meu, cel dintîi gînd mi-a fost că ne găsim între brizanţi[85]: atît era de groaznică – depăşind orice închipuire – viitoarea oceanului uriaş şi plin de spume care ne tîra în abis. După un răstimp, am auzit glasul unui bătrîn suedez, care se îmbarcase cu noi în clipa cînd părăseam portul. L-am strigat din răsputeri şi a venit clătinîndu-se spre partea dinapoi a corăbiei.. În curînd am descoperit că eram singurii supravieţuitori ai prăpădului. În afară de noi doi, tot ce era pe punte fusese tîrît peste bord; căpitanul şi marinarii trebuie să fi pierit în timpul somnului, deoarece cabinele erau pline de apă. Fără de nici un ajutor, nu ne puteam aştepta să facem mare lucru pentru salvarea navei, şi sforţările ne-au fost, la început, zădărnicite de teama că ne scufundăm din clipă în clipă. Parîma ni se rupsese, ca o sfoară de împachetat, la cea dintîi suflare a uraganului, altfel am fi fost înghiţiţi numaidecît. Goneam înaintea valului cu o viteză înspăimîntătoare, şi talazurile se spărgeau deasupra capetelor noastre. Lemnăria navei avusese foarte mult de suferit în partea dinapoi, mai peste tot se vedeau stricăciuni mari. Dar cu o bucurie nespusă am descoperit că pompele erau neatinse şi că încărcătura noastră nu se prea clintise din loc. Furia cea grozavă a furtunii trecuse, şi acum ne temeam mai puţin de primejdia iscată de forţa vîntului. Ne gîndeam însă cu groază că ar putea înceta cu totul; judecind după avariile noastre, trebuia să pierim fără greş în hula

84 Piesă importantă din scheletul unui vas, care formează pupa.

85 Valuri care se sparg în apropierea țărmului.

înspăimîntătoare care ar fi urmat. Dar această temere nu părea că se va adeveri cîtuşi de puţin. Cinci zile şi cinci nopţi, singura noastră hrană a fost puţin zahăr de palmier, scos cu mare greutate din teugă; iar rămăşiţa corăbiei noastre a zburat, cu o iuţeală nebună, în voia trîmbelor de vînt ce se alungau cu repeziciune şi care, fără a atinge furia dintîi a simunului, erau totuşi mai cumplite decît orice altă furtună ce-mi fusese dat să văd pînă atunci. Afară de mici schimbări neînsemnate, în primele patru zile vîntul ne-a purtat către sud-est, cuart sud, şi ar fi trebuit să ne arunce pe coasta Noii Olande[86]. În cea de a cincea zi frigul ajunsese de neîndurat, deşi vîntul se abătuse puţin spre nord. Cînd răsări, soarele avea o strălucire galbenă, bolnăvicioasă. Se înălţă doar cu cîteva grade deasupra orizontului, fără să răspîndească o adevărată lumină. Nu se vedea nici un nor, totuşi vîntul se înteţea şi sufla la răstimpuri cu furie. După cît ne-am putut da seama, era cam pe la amiază cînd aspectul soarelui ne atrase din nou atenţia. Nu împrăştia lumină propriu-zisă, ci un fel de flacără posomorîtă și tristă, fără răsfrîngeri, ca şi cum toate razele i-ar fi fost polarizate. Chiar înainte de a se scufunda în marca învolburată, miezul lui de foc pieri pe neaşteptate, ca stins pe loc de o putere nevăzută. Cînd se rostogoli în oceanul fără fund, nu mai era decît o tipsie de argint întunecat.

Am aşteptat zadarnic ivirea celei de a şasea zile – ziua aceasta nu a sosit încă pentru mine, iar pentru suedez nu va mai sosi niciodată. Din clipa aceea am fost cufundaţi într-o beznă atît de deasă, încît nu mai puteam zări un obiect la douăzeci de paşi de corabie. Ne învăluia aceeaşi noapte veşnică, neîntreruptă nici măcar de acele sclipiri fosforescente ale mării cu care fusesem deprinşi la tropice. Totodată ne-am dat seama că, deşi furtuna bîntuia cu o furie nepotolită, valurile ce ne înconjurau nu mai aveau, ca

86 Nume dat Australiei de exploratorii olandezi din secolul al XVII-lea.

pînă atunci, înfăţişarea unor talazuri înspumate ce se lovesc de stînci. Jur împrejur, spaimă şi întuneric de nepătruns, un deşert negru şi înăbuşitor, de abanos. În mintea bătrînului suedez se cuibărise pe încetul o teamă superstiţioasă. Cît despre mine, sufletul mi-era copleşit de o uimire mută. Nu mai purtam grija corăbiei: ar fi fost deopotrivă de greu şi de zadarnic. Ne-am adăpostit cît am putut mai bine sub ciotul trinchetului şi, deznădăjduiţi, ne-am aţintit privirile în largul oceanului. Nu aveam nici un mijloc de a măsura timpul, iar despre situaţia noastră nu puteam afla nimic. Totuşi, ne dădeam bine seama că înaintasem spre sud mai mult decît orice alt corăbier înaintea noastră; şi eram nespus de uimiţi că nu întîlnim obişnuitele stavile de gheaţă. Între timp, fiecare clipă amenința să ne fie cea de pe urmă, fiece talaz uriaş se năpustea să ne învăluie şi să ne nimicească. Hula depăşea tot ce mi-aş fi putut închipui, şi e o adevărată minune că n-am fost înghiţiţi pe loc. Tovarăşul meu îmi spuse că avem o încărcătură uşoară şi-mi reaminti de însuşirile cu totul deosebite ale corăbiei. Dar nu mă puteam opri să nu simt cumplita restrişte ce izvora din însăşi nădejdea noastră. Abătut şi trist, mă pregăteam să mor. O moarte pe care, gîndeam eu, nimic, nu o putea amîna cu mai mult de o oră. Căci cu fiecare nod parcurs de navă, zbuciumul mării, fără seamăn de neagră, se făcea mai sinistru şi mai înfiorător. Ne pierdeam uneori răsuflarea, înălţaţi pînă mai sus de zborul albatroşilor, alteori ameţeam cu totul de iuţeala prăbuşirii într-o gheenă de ape, unde aerul era stătut şi nici un zvon nu tulbura somnul balaurului din adîncuri.

Ne găseam pe fundul unui asemenea abis cînd deodată un ţipăt scurt şi plin de groază al tovarăşului meu izbucni în noapte:

— Uite! Uite! răcni el în urechea mea. Dumnezeule mare! Ia te uită!

Pe cînd vorbea, zării o dîră de lumină de un roşu-intunecat şi sinistru revărsată pe laturile prăpastiei

adînci unde zăceam şi care arunca o licărire şovăielnică pe punte. Cînd ridicai ochii, priveliştea îmi îngheţă sîngele în vine. Chiar deasupra noastră, la o înălţime înfiorătoare, şi chiar pe muchea povîrnişului repezit, plutea o corabie gigantică, de aproape patru mii de tone. Deşi era suită pe creasta unui val de o sută de ori mai înalt decît ea, părea că întrece în mărime orice navă în plutire, fie ea de război ori a Companiei Indiilor. Carena uriaşă, de un negru de cărbune, nu era împodobită cu nici una din sculpturile obişnuite la corăbii. Prin sabordurile deschise ieşea un singur rînd de tunuri de aramă, oglindind pe feţele lor lucii flacăra nenumăratelor fanale de luptă care se legănau încoace şi încolo printre vergile şi velele navei. Dar ceea ce mai ales ne-a umplut de uimire şi groază a fost faptul că plutea cu toate pînzele întinse în mijlocul vijeliei dezlănţuite şi în rînjetele supranaturalului ocean. Cînd am văzut-o întîi, i se zărea doar gruiul ancorei, în timp ce se înălţa lin din întunecatul şi groaznicul hău dindărătul ei. Numai pentru o clipă de groază nespusă se opri pe soclul şovăitor, ca şi cum ar fi voit să se arate în negrăita-i măreţie, apoi se cutremură, se clătină şi se prăbuşi.

Nu ştiu cum s-a făcut că în clipa aceea o linişte neaşteptată a pus stăpînire pe sufletul meu. Tîrîndu-mă cît putui mai departe spre pupă, am aşteptat fără teamă prăpădul ce avea să se abată asupră-ne. Corabia noastră, în cele din urmă, încetase lupta şi se cufundase cu prova în mare. Lovitura masei ce se prăvălea o izbi deci în acea parte din trupul ei care era aproape sub apă, şi urmarea de neînlăturat a fost că m-a azvîrlit cu o putere nemaipomenită peste nava străină.

Am căzut. În clipa aceea corabia se clătina po loc; apoi îşi reluă cursul. Mi-am închipuit că, mulţumită tulburării iscate atunci, am putut trece nebăgat în seamă de echipaj. Nu mi-a fost prea greu să mă strecor nevăzut pînă la o gură de magazie ce rămăsese deschisă, şi în curînd am găsit mijlocul să mă furişez în cală. N-aş putea spune ce

m-a îndemnat s-o fac. Încercarea de a mă ascunde se datora poate unei nelămurite spaime care pusese stăpînire pe mine de îndată ce zărisem marinarii de pe corabie. Nu-mi venea să mă las în voia unui soi de oameni care de la prima aruncătură de ochi mi-au părut atît de ciudaţi şi mi-au trezit în minte atîtea temeri şi îndoieli. De aceea am socotit că e bine să-mi caut o ascunzătoare în cală. Dînd la o parte cîteva scînduri din căptuşeala vasului, am făcut în aşa fel ca să-mi asigur un adăpost destul de larg în grindăria lui uriaşă.

De-abia isprăvisem treaba, cînd un zgomot de paşi în cală mă şi sili să-mi folosesc ascunzătoarea. Cu mers nesigur şi sfios, un om trecu pe lîngă mine. Nu-i puteam vedea chipul, dar am avut răgaz să-i cercetez înfăţişarea. Arăta nespus de bătrîn şi de prăpădit. Genunchii i se încovoiau, şi întreaga sa făptură tremura sub povara anilor. Bolborosea cu glas scăzut şi stins cîteva cuvinte dintr-un grai ce nu l-am putut înţelege şi scormonea într-un ungher printr-un morman de instrumente ciudate la vedere şi hărţi de navigaţie din vremuri străvechi. În felul lui de a fi era ceva din purtarea ursuză a unui moşneag ajuns în mintea copiilor, curios îmbinată cu măreţia solemnă a unui zeu. Într-un tîrziu, a ieşit pe punte şi nu l-am mai văzut.

Un sentiment fără nume a pus stăpînire pe sufletul meu – o senzaţie ce nu poate fi supusă analizei, căreia nu i se potrivesc învăţămintele trecutului şi pentru care mă tem că viitorul însuşi nu-mi va da cheia. Pentru o minte alcătuită ca a mea, constatarea aceasta din urmă era un chin. Niciodată – ştiu bine că niciodată – n-am să fiu lămurit cu privire la felul presupunerilor mele. Nu e de mirare, totuşi, că aceste presupuneri sînt atît de nelămurite de vreme ce ele îşi au obîrşia în izvoare cu totul noi pentru mine. Un simţ nou, o nouă entitate se adăugase sufletului meu.

E multă vreme de cînd am păşit întîia oară pe puntea acestei groaznice corăbii şi-mi vine a crede că razele destinului meu încep să se adune într-un focar. Ce oameni de neînţeles! Adînciţi în gînduri ce nu le pot ghici, trec pe lîngă mine fără să mă bage în seamă. E curată nebunie din parte-mi să mă ascund, fiindcă cei de pe bord *nu* vor să mă vadă. Chiar adineauri am trecut drept prin faţa ochilor secundului; nu demult m-am furişat pînă şi în cabina căpitanului şi am luat de acolo cele ce-mi trebuiau ca să scriu toate acestea şi rîndurile de mai sus. Din cînd în cînd voi mai face cîte o însemnare în acest jurnal. E adevărat că nu pot găsi nici o cale să-l fac cunoscut în lume, dar nu mă pot opri să încerc totuşi. În clipa cea din urmă am să pun manuscrisul într-o sticlă şi am să-l arunc în mare.

S-a ivit un fapt care mi-a dat iar de gîndit. Asemenea lucruri sînt ele oare rodul simplei întîmplări? Mă furişasem pe punte şi m-am aşezat, fără a atrage atenţia nimănui, pe un morman de sarturi[87] şi de vele, în fundul bărcii. În vreme ce cugetam la ciudăţenia soartei mele, mînjeam în neştire, cu o pensulă muiată în catran, marginile unei vele împăturite cu grijă. Pînza e întinsă acum pe vergă, şi mîzgălelile făcute la întîmplare alcătuiesc cuvîntul DESCOPERIRE.

Nu demult am cercetat cu de-amănuntul construcţia corăbiei. Deşi bine armată, nu pare a fi o navă de război. Construcţia ei, ca şi echipamentul şi velatura dezmint o asemenea presupunere. Lesne îmi pot da seama de ceea ce nu e; mi-e teamă însă că e cu neputinţă de spus ce este. Nu ştiu cum se face, dar cercetînd forma ei ciudată, deschiderea neobişnuită a grinzilor, mărimea ei uriaşă şi neînchipuita colecţie de vele, linia simplă şi severă a provei şi pupa ei străveche, mi se ivesc pe neaşteptate în

87 Cabluri care întăresc catargul lateral.

minte icoane şi lucruri foarte bine cunoscute. Şi întotdeauna cu asemenea nedesluşite umbre ale memoriei se împletesc amintiri ciudate din cronici vechi, străine, ale veacurilor de mult apuse…

M-am uitat cu luare-aminte la cheresteaua corăbiei. E construită dintr-un material care mi-e necunoscut. Am fost uimit de felul cum arată lemnul. Mi se pare că nu e pe potriva scopului pentru care e folosit. Şi anume, e un lemn din cale-afară de poros, fără să mai ţinem seama de faptul că este mîncat de cari, ca urmare a plutirii pe aceste meleaguri, şi putred de vechime. Observaţia mea poate să pară mai mult decît ciudată, dar lemnul acesta ar avea toate însuşirile stejarului spaniolesc, dacă stejarul spaniolesc ar fi dilatat prin mijloace artificiale.

Recitind rîndurile de mai sus, îmi vine în minte o vorbă, cu înţeles straniu a unui bătrîn lup-de-mare olandez. „E tot atît de adevărat – obişnuia el să spună cînd cineva se îndoia de spusele sale – e tot atît de adevărat cum e şi faptul că există o mare în care trupul corăbiei creşte şi se dezvoltă întocmai ca trupul plin de viaţă al unui marinar”…

Acum o oră m-am încumetat să mă strecor într-un grup de oameni din echipaj. Nu m-au luat deloc în seamă şi, cu toate că mă aflam chiar în mijlocul lor, păreau cu totul neştiutori că sînt printre ei. Întocmai ca şi cel pe care l-am zărit întîia oară în cală, purtau cu toţii povara unor adînci bătrîneţi; genunchii şubrezi le tremurau; umerii li se gîrboveau de tot, pielea obrazului, zbîrcită, li se înfiora în bătaia vîntului, ochii le străluceau de lacrimile vîrstei, iar pletele sure se răsfirau îngrozitor în furtună… În jurul lor, în tot locul, pe punte erau răspîndite pe jos instrumente nautice de o formă neobişnuită şi cu totul învechită…

Am mai pomenit acum cîtăva vreme de o velă mică ce tocmai fusese întinsă. Din clipa aceea, corabia, gonită de vînt, şi-a urmat cursul ei năprasnic drept spre sud, cu fiece petic,de pînză desfăşurat deasupră-i, de la mărul

catargului şi pînă la verfafor[88], rostogolindu-şi fără încetare capătul vergilor şi zburătorul[89] prin cel mai cumplit infern al apelor ce-l poate închipui mintea omenească. Tocmai am părăsit puntea, unde mi-e cu neputinţă să mă ţin drept în picioare, deşi oamenii din echipaj par să sufere prea puţin din această pricină. Mi se pare o minune fără seamăn ca o corabie uriaşă cum e a noastră să nu fie înghiţită pe loc şi pentru totdeauna. Sîntem desigur blestemaţi să ne legănam într-una pe marginea veşniciei, fără a face saltul din urmă în abis. Alunecăm peste valuri de o mie de ori mai uimitoare decît tot ce mi-a fost dat să văd vreodată, cu uşurinţa pescăruşului ce săgetează apele. Şi talazurile uriaşe îşi înalţă capotele deasupra noastră ca demonii adîncurilor, dar ca nişte demoni care s-ar mărgini doar să amenințe, fiindu-le oprit să nimicească. Sînt ispitit să pun această neîncetată mîntuire în seama singurei pricini fireşti care poate avea o asemenea urmare. Trebuie, adică, să presupun că nava este împinsă de un curent puternic sau este trasă cu viteză de un odgon nevăzut...

L-am privit pe căpitan drept în faţă, chiar în cabina lui, dar, cum mă aşteptam, nu m-a luat în seamă. Deşi, în ochii primului-venit, nimic în înfăţişarea lui nu l-ar face să pară deosebit de ceilalţi oameni, totuşi uimirea ce am resimţit-o cînd l-am văzut se îmbina cu un sentiment nestăpînit de teamă şi de veneraţie. Ca statură, e cam de înălţimea mea: şi anume, cam de cinci picioare şi opt şchioape. E bine făcut şi împlinit, nici prea voinic, nici prea arătos. Dar mai ales expresia atît de stranie întipărită pe chipul său – icoană minunată, puternică şi răscolitoare a unei bătrîneţi înaintate şi fără întoarcere – mi-a stîrnit în minte o tulburare de neînchipuit. Fără a fi adînc brăzdată, fruntea lui poartă pecetea a mii şi mii de ani. Pletele-i sure sînt

88 Piesă de lemn cu care se prelungesc vergile, spre a susţine vele suplimentare.

89 Vela triunghiulară care se ridică pe primul strai de la prova.

mărturia trecutului, iar ochii lui de cenuşă sînt plini de tainele viitorului. Pardoseala cabinei era acoperită peste tot cu ciudate cărţi *in-folio,* ferecate în fier, cu instrumente ştiinţifice sfărîmate şi cu hărţi străvechi de mult timp uitate. Capul îi era sprijinit în mîini şi-şi aţintea privirea neliniştită, arzătoare asupra unei hîrtii pe care am luat-o drept o poruncă şi care, în tot cazul, purta iscălitura unui monarh. Bolborosea ceva, întocmai ca primul marinar pe care l-am zărit în cală; cîteva cuvinte abia şoptite, posomorîte, dintr-un grai necunoscut; şi glasul celui ce ie rostea părea că-mi ajunge la ureche de la mari depărtări, deşi omul se afla chiar lîngă mine, lipit de cotul meu…

Ca tot ce se află pe ea, corabia este pătrunsă de duhul vremurilor de altădată. Oamenii din echipaj se prefiră încoace şi încolo ca nişte umbre ale veacurilor apuse. Ochii lor au o sclipire aprigă şi neliniştită. Şi cînd trec pe lîngă mine şi cînd le văd în treacăt degetele luminate de flacăra crîncenă a fanalelor de luptă, simt ceva ce niciodată n-am simţit, deşi am fost toată viaţa un pătimaş iubitor de antichităţi şi m-am desfătat la umbra prăbuşitelor coloane de la Baalbek[90], Tadmor[91] şi Persepolis[92], pînă ce şi sufletul mi s-a prefăcut într-o ruină…

Cînd mă uit în jur, mi-e ruşine de temerile mele dintîi. Dacă furtuna care ne-a urmărit mai nainte m-a făcut să tremur, cît ar trebui să fiu de îngrozit de lupta aceasta a oceanului cu vîntul, despre care un cuvînt searbăd, ca simun sau ciclon, e prea slab ca să-ţi poată da vreo idee. În apropierea corăbiei nu e decît bezna nopţii veşnice şi un

90 Localitate din Siria, în vecinătatea căreia se află ruinele vechiului oraş Heliopolis şi ale măreţului templu închinat soarelui de împăratul roman Antonin Piul (138–161).

91 Numele modern al Palmyrei, vechi oraş din Siria, distrus de romani în anul 272.

92 Vechea capitală a imperiului medo-persan, incendiată de Alexandru cel Mare în 331 î.e.n.

hău de ape fără spume, dar cam la o depărtare de o leghe[93], de o parte şi de alta, se pot vedea la răstimpuri, nedesluşit, înspăimîntătoare metereze de gheaţă înălţîndu-se spre cerul pustiu, de parcă ar fi chiar pereţii universului…

Aşa cum bănuisem, corabia e dusă fără doar şi poate de un curent, dacă se poate da fără a greşi această denumire unui puhoi care, mugind şi urlînd printre albele gheţuri, detună înspre sud ca o cascadă în nestăvilita ei cădere…

Cred că i-ar fi cu neputinţă cuiva să-şi închipuie grozăvia senzaţiilor mele. Totuşi, dorinţa de a pătrunde tainele acestor tărîmuri de spaimă întrece chiar deznădejdea şi mă împacă pînă şi cu cea mai hîdă înfăţişare a morţii. Ne avîntăm fără nici o îndoială spre o descoperire uluitoare, spre vreun mister de nepătruns, a cărui dezlegare aduce cu sine nimicirea. Curentul ne împinge pesemne chiar către Polul Sud. Trebuie să spun că această presupunere atît de stranie pare a fi totuşi întemeiată…

Marinarii străbat puntea cu pas neliniştit şi şovăielnic, dar atît înfăţişarea, cît şi felul lor de a fi trădează mai degrabă avîntul unei speranţe decît nepăsarea deznădejdii.

Între timp, vîntul bate mereu dinspre pupă şi, cum avem pînzele întinse, corabia e săltată uneori cu totul afară din mare. O! grozăvie a grozăviilor! Deodată, gheaţa se dă în lături la dreapta şi la stînga şi pornim să ne învîrtim ameţitor de iute în uriaşe cercuri concentrice, jur împrejurul unui amfiteatru gigantic, ai cărui pereţi îşi pierd vîrfurile în depărtare şi în beznă.

Dar prea puţină vreme mi-a mai rămas ca să cumpănesc asupra soartei mele. Cercurile se micşorează cu iuţeală, ne repezim nebuneşte în gheara vîrtejului şi, printre urletele oceanului şi tunetele furtunii, corabia – o! Doamne! – se cutremură şi se cufundă!

---

93 Veche unitate de măsură pentru distanţele maritime sau terestre, variind între 3.000 şi 7.500 m.

Notă. Povestirea *Manuscris găsit într-o sticlă* a fost tipărită întîia oară în 1831, şi numai eu mulţi ani mai tîrziu am luat cunoştinţă de hărţile lui Mercator[94], în care se vede cum prin patru guri oceanul se repede în Golful Polar (nordic), ca să fie înghiţit în măruntaiele pămîntului: polul însuşi e înfăţişat ca o stîncă neagră, ce se ridică la o înălţime ameţitoare. — *E.A.P.*

Manuscris găsit într-o sticlă (în original *Ms. Found în a Battle*) a văzut lumina tiparului la 19 octombrie 1833, cînd a fost publicată în revista „Baltimore Saturday Visiter”.

94 Gerhardt Kremer, cunoscut sub numele de Mercator (1512–1594), vestit cartograf german; a inventat sistemul de proiecţie cartografică ce-i poartă numele.

BERENICE

Dicebant *mihi sodales, si sepulchrum amicae visitarem, curas meas aliquantulum fore levatas.*
IBN ZAIAT[95]

RESTRIŞTEA ARE MULTE CHIPURI. Felurite sînt nenorocirile pe pămînt. Încununînd ca un curcubeu nemărginita zare, culorile lor sînt tot atît de variate, tot atît de deosebite ca ale curcubeului, şi totuşi la fel de apropiate şi contopite. Încununã zarea fără de margini, ca un curcubeu! Cum se face că din atîta frumuseţe am scos o pildă de ceea ce e urît? Din simbolul păcii, ceva asemenea suferinţei? Dar, aşa cum în morală răul e urmarea binelui, tot astfel din bucurie, s-a născut, durerea, fie că amintirea fericirii trecute este durerea zilei de astăzi, fie că suferinţele clipei de faţă se obîrşesc din extazele care *ar fi putut fi cîndva.*

Numele meu este Egaeus... Pe al neamului meu nu-l voi da în vileag. Nu se află însă în toată ţara zidire mai binecuvîntată de veacuri decît surele şi posomoritele metereze ale aşezării mele strămoşeşti... Stirpea noastră a fost numită o stirpe de vizionari. Şi în multe amănunte izbitoare, în înfăţişarea castelului familiei mele, în frescele salonului celui mare, în tapiseriile de prin dormitoare, în ciopliturile s stîlpilor ce susţin boltă sălii de arme, dar mai ales în galeria tablourilor vechi, în aspectul bibliotecii şi, în sfîrşit, în conţinutul cu totul straniu al acestei biblioteci se găsesc mărturii mai mult decît grăitoare, care adeveresc

95 Îmi spuneau tovarăşii de chefuri că de m-aş duce la mormîntul iubitei, chinurile mele ar fi uşurate întrucîtva (în limba latină în original). Cuvinte pe care le-ar fi rostit, la moartea sclavei sale favorite, Mohammed ibn Abd Almalih ibn Alzaigat, sau Alzaiat, numit pe scurt şi *Ibn Zaiat;* cercetătorii n-au reuşit să lămurească nici cine a fost Ibn Zaiat, nici din ce sursă provine citatul în limba latină.

această credinţă.

Amintirile anilor mei dintîi sînt legate de această încăpere şi de cărţile ei, despre care nu voi mai pomeni nimic. Aici a murit mama. Aici m-am născut eu. Dar cu totul zadarnic e să spun că n-aş fi trăit şi mai nainte vreme, că sufletul nu ar avea şi viaţă anterioară. O tăgăduieşti oare? Să nu dezbatem problema. Încredinţat eu însumi, nu caut să conving pe alţii. Există, dealtfel, o anume amintire a unor forme aeriene, a unor ochi plini de lumină spirituală şi de înţeles, a unor sunete, melodioase, dar triste, o amintire ce nu se lasă alungată; o amintire nedesluşită, şovăielnică, nestatornică şi schimbătoare ca o umbră; şi ca de o umbră, îmi va fi cu neputinţă să scap de ea cîtă vreme va străluci soarele raţiunii mele.

În această cameră m-am născut. Şi astfel, trezindu-mă din lunga noapte a ceea ce doar părea, fără să fie însă, nefiinţă, pentru a cădea deodată în chiar inima unui ţinut fermecat – într-un palat al închipuirii, pe tărîmurile ciudate ale cugetării şi erudiţiei monahale – nu e de mirare că mă uitam în jurul meu cu o privire uimită şi înfrigurată, că mi-am petrecut copilăria între cărţi şi mi-am risipit în visuri tinereţea; dar ceea ce pare ciudat e că, după trecerea anilor, amiaza vieţii mele de om matur m-a găsit tot în castelul părinţilor. Ceea ce e cu deosebire ciudat e stavila abătută asupra izvoarelor vieţii mele. Uimitoare a fost acea întorsătură petrecută în caracterul celor mai obişnuite gînduri ale mele, schimbîndu-le cu totul. Realităţile acestei lumi mă impresionau ca nişte vedenii, şi numai ca vedenii, pe cînd bizarele gînduri din ţara viselor ajunseră nu numai hrana vieţii mele de toate zilele, ci însăşi adevărata mea viaţă, întreagă şi unică.

Berenice îmi era vară, şi am crescut împreună în castelul părintesc. Dar am crescut fiecare într-alt fel; eu, bolnăvicios şi cufundat în tristeţe; ea, sprintenă, graţioasă, clocotind de energie. Ea, cu plimbările ei peste dealuri; eu,

cu studiile mele de călugăr. Eu, trăind o viaţă lăuntrică a inimii, dedat trup şi suflet celor mai adînci şi migăloase meditaţii; ea, zburdînd fără de grijă prin viaţă, fără să se gîndească la umbrele din calea ei sau la zborul tăcut al orelor cu aripi de corb. Berenice! O strig pe nume, Berenice! Şi din surele ruini ale aducerii-aminte, mii de iviri tulburătoare se înalţă la sunetul acesta. Ah! Icoana ei e vie înainte-mi, ca-n zilele dintîi, ale luminoasei şi zglobiei ei veselii... Ah! Minunată şi totuşi fantastică frumuseţe! Ah, silfă a boschetelor din Arnheim! Ah, naiadă a fîntînilor! Şi apoi? Apoi totul e spaimă şi mister. O poveste ce nu trebuie rostită. Boala, o boală cumplită, s-a abătut ca o vijelie peste trupul ei. Şi chiar în timp ce o priveam, duhul rău al prefacerilor a răpit-o, cotropindu-i minţile, deprinderile şi firea şi tulburîndu-i în chipul cel mai viclean şi mai groaznic felul de a fi al făpturii! Vai! Prăpădul a venit şi s-a dus. Dar ea – victima – unde era? N-o mai cunoşteam. Sau n-o mai recunoşteam drept Berenice!

Din nesfîrşita înlănţuire de suferinţe iscate de acea cumplită boală dintîi, care a dus la o schimbare atît de grozavă în făptura fizică şi morală a verişoarei mele, amintesc pe cea mai dureroasă şi necruţătoare în felul ei, şi anume: un fel de epilepsie, care nu arareori se sfîrşea printr-un somn cataleptic, ce semăna aidoma cu moartea, şi din care se trezea adeseori pe neaşteptate. Între timp, propria mea boală – fiindcă mi s-a spus că nu o pot numi altfel – propria mea boală se dezvolta cu repeziciune şi lua în cele din urmă chipul unei monomanii de o formă nouă şi nemaiauzită, înrăutăţindu-se clipă de clipă, ceas de ceas şi punînd treptat stăpînire pe mine, într-un fel cu totul de neînţeles. Această monomanie, dacă trebuie s-o numesc astfel, consta într-un neastîmpăr bolnăvicios al acelor proprietăţi ale minţii denumite în limbajul metafizic facultatea de atenţie. E aproape sigur că nu sînt înţeles; dar mă tem într-adevăr că prin nici un mijloc n-aş putea

trezi în judecata cititorului obişnuit o idee corespunzătoare despre acea stare de surescitare nervoasă a minţii lacome de a cunoaşte, cu care puterile mele de pătrundere (pentru a nu vorbi în termeni tehnici) se străduiau şi se cufundau în contemplarea chiar şi a celor mai neînsemnate amănunte ale universului.

Să stau pe gînduri ceasuri îndelungate, neobosit, cu atenţia îndreptată asupra vreunui citat neînsemnat de pe marginea sau din textul unei cărţi, să rămîn cufundat o bună parte dintr-o zi de vară, în umbra ciudată ce cădea pieziş pe tapiserie sau pe podea… Să mă pierd o noapte întreagă priveghind flacăra înaltă a unei lămpi sau jarul din vatră, să visez zile întregi mireasma unei flori; să îngîn fără oprire un oarecare cuvînt, pînă ce sunetul, prin necontenita lui repetare, înceta să mai înfăţişeze minţii mele vreun înţeles, să pierd orice simţ al mişcării sau al existenţei fizice printr-o nemişcare deplină, în care stăruiam multă vreme, cu îndărătnicie – acestea erau cîteva dintre cele mai obişnuite şi mai puţin primejdioase rătăciri pricinuite de o anume stare a facultăţilor mintale, rătăciri care nu sînt, desigur, ceva nemaiîntîmplat, dar care sfidează orice analiză sau explicare.

N-aş dori totuşi să fiu înţeles greşit. Neobişnuita, stăruitoarea şi bolnăvicioasa atenţie, stîrnită astfel de lucruri neînsemnate prin firea lor, nu trebuie să fie confundată cu înclinarea spre visare, acea înclinare comună tuturor oamenilor şi în voia căreia se lasă mai ales cei ce au o imaginaţie înflăcărată. Nu era nici o dezvoltare dincolo de margini sau o exagerare a acestei înclinări, aşa cum s-ar fi putut crede la început, ci era, din capul locului, ceva cu totul deosebit prin însăşi esenţa sa. Într-o asemenea împrejurare, visătorul sau cercetătorul plin de avînt, atras de un lucru care, îndeobşte, *nu* e lipsit de însemnătate, pierde din vedere, puţin cîte puţin, acel lucru, într-un vălmăşag de sugestii şi deducţii, aşa încît, la sfîrşitul unei asemenea visări, *adesea plină de voluptate,*

găseşte acel *incitamentum*[96]sau, cu alte cuvinte, cauza primă a rătăcirii sale, cu totul pierdut şi uitat. În ceea ce mă priveşte, porneam *totdeauna de la un lucru neînsemnat,* cu toate că acesta căpăta, datorită viziunii mele nesănătoase. şi răsfrînt de ea, o însemnătate imaginară. Făceam prea puţine deducţii, dacă le făceam; şi aceste puţine deducţii se învîrteau cu îndărătnicie în jurul punctului de plecare, luat ca centru. Meditaţiile nu erau niciodată plăcute, şi la sfîrşitul visărilor mele, departe de a pierde din vedere cauza primă, ele căpătau, dimpotrivă, acel interes peste măsură de exagerat ce alcătuia trăsătura caracteristică a bolii de care sufeream. Într-un cuvînt, dintre toate puterile minţii, *atenţia* era la mine puterea cea mai înteţită, aşa cum la visătorul obişnuit este *speculaţia.*

Cărţile mele din vremea aceea, chiar dacă nu-mi agravau de-a dreptul suferinţele, aveau, se va vedea, prin cuprinsul lor nelogic şi fantastic, o mare asemănare cu trăsăturile caracteristice ale bolii înseşi. Îmi amintesc foarte bine, între altele, de tratatul nobilului italian Caelus Secundus Curio[97], *De Amplitudine Beati Regni Dei*, marea operă a sfîntului Augustin[98], *Cetatea Domnului*, şi *De Carne Christi*, a lui Tertulian[99], în care fraza paradoxală: *„Mortuus est Dei filius; credibile est quia ineptum est; et sepultum resurrexit; cerum est quia imposibile est”*[100] m-a absorbit cu totul timp de mai multe săptămîni de cercetări

96 Stimulent, incitaţie (în limba latină în original).

97 Numele autorului și tilul tratatului sînt născocite de Poe.

98 *Augustin* (354–430), episcop de Hippona, teolog al creştinătăţii antice şi filozof neoplatonician.

99 *Quintus Septimius Florentius Tertullianus* (160–222), teolog creştin; propovăduitor al credinţei oarbe în dogmele bisericii, a formulat cunoscuta maximă *credo quia absurdum* (cred fiindcă-i absurd).

100 „Fiul Domnului a murit; e de crezut acest lucru pentru că-i lipsit de sens; şi a înviat după ce a fost pus în mormînt; faptul este neîndoielnic fiindcă-i cu neputinţă” (în limba latină în original).

trudnice şi fără de folos.

S-ar părea astfel că, descumpănită fiind numai de lucruri fără însemnătate, raţiunea mea se asemăna cu acea stîncă oceanică pomenită de Ptolemeu Hefestion, care stătea dîrză în faţa loviturilor îndîrjite ale oamenilor şi a furiei sporite a valurilor şi vîntului, cutremurîndu-se doar la atingerea florii numite narcisă. Şi cu toate că unui gînditor neatent i s-ar părea cu desăvîrşire neîndoios că zdruncinarea pricinuită în fiinţa *morală* a Berenicei de nemiloasa ei boală mi-a hărăzit mie nu puţine prilejuri să-mi exercit înteţită şi anormala mea putere de meditaţie – a cărei natură am lămurit-o cu destulă anevoinţă – lucrurile totuşi nu s-au petrecut cîtuşi de puţin astfel. În răstimpurile de luciditate ale infirmităţii mele, nenorocirea Berenicei mă îndurera, desigur, şi, simţind pînă în adîncul inimii acea nimicire a nobilei şi mîndrei ei făpturi, mă gîndeam adesea cu amărăciune la tainicele mijloace prin care o atît de stranie prefacere se întîmplase pe neaşteptate. Aceste gînduri însă nu izvorau din boala mea, ce nu-mi da pace, ci erau la fel cu cele care ar fi putut încolţi, în aceleaşi împrejurări, în mintea oricărui om. Potrivit specificului ei, atenţia mea bolnavă era îndreptată asupra schimbărilor mai puţin însemnate, dar cu atît mai surprinzătoare, petrecute în starea *fizică* a Berenicei, în ciudata şi îngrozitoarea deformare a fiinţei ei.

În zilele cele mai fericite ale frumuseţii ei fără seamăn, e lucru neîndoielnic că n-am iubit-o nici o clipă. În viaţa mea stranie şi bolnăvicioasă, sentimentele nu mi-au pornit din inimă, şi totdeauna pasiunile mi-au venit pe căile spiritului. În cenuşiul zorilor, în umbrele prefirate la amiază în pădure, şi noaptea, în tăcerea din bibliotecă, ea îmi trecuse domol pe dinaintea ochilor şi nu o văzusem ca pe o Berenice însufleţită şi vie, ci ca pe una din visuri… Nu o văzusem ca pe o fiinţă pămîntească, din carne şi din oase, ci ca pe abstracţia unei asemenea fiinţe… Nu ceva vrednic de admiraţie, ci numai de adîncire prin analiză; nu

ceva ce trebuie iubit, ci simplu prilej şi obiect al unor meditaţii pe cît de neînţelese, pe atît de fără rost. Iar *acum* mă înfioram în preajmă-i şi păleam la apropierea ei. Şi, totuşi, pe cînd mă jeluiam amarnic din pricina stării ei de deznădăjduită decădere, mi-am adus aminte că m-a iubit multă vreme şi o dată, într-un ceas rău, i-am vorbit de căsătorie.

În sfîrşit, s-a apropiat şi ziua cununiei noastre, cînd, într-o după-amiază din iarna anului… într-una din acele zile neobişnuit de calde, ceţoase şi liniştite, care sînt doicile frumosului Alcyon[101], şedeam (crezîndu-mă singur) în sala bibliotecii. Dar cînd mi-am ridicat ochii, am văzut că Berenice se află de faţă. Oare închipuirea mea nepotolită sau pîcla ce domnea în atmosferă, sau poate umbrele amurgului din încăpere, ori vălurile cenuşii ce-i înfăşurau trupul dădeau naştere acelor contururi nedesluşite şi şovăielnice? N-aş putea spune. Nu a rostit o vorbă; iar eu pentru nimic în lume n-aş fi spus un cuvînt. Fiori de gheaţă mă străbăteau. O teamă de neîndurat mă apăsa… O curiozitate fără astîmpăr a pus stăpînire pe sufletul meu… Şi, prăbuşindu-mă în fotoliu, am rămas o vreme nemişcat, ţinîndu-mi răsuflarea, cu ochii aţintiţi asupra ei. Era – vai! – nespus de slabă şi nici urmă din fiinţa de altădată nu i se mai desluşea în vreo trăsătură. În cele din urmă, privirile mele arzătoare căzură pe chipul ei.

Fruntea îi era înaltă şi foarte palidă şi ciudat de senină. Şi părul ei, odinioară negru-corb, o acoperea în parte, umbrindu-i adîncitele tîmple cu nenumărate bucle, în clipa aceea de un blond-aprins, a cărui culoare fantastică era întru totul nepotrivită cu melancolica ei înfăţişare. Ochii erau lipsiţi de viaţă şi de strălucire şi păreau lipsiţi şi de pupile; fără de voie, m-am ferit de căutătura lor sticloasă,

---

101 Cum Jupiter dăruie în timpul iernii de două ori cîte şapte zile de căldură, oamenii au numit acest răstimp dulce şi temperat *„doicile* frumosului Alcyon”. *Simonides* (n.a.) *Simonides din Ceos* (556–468 î.e.n.), poet liric elin.

spre a privi buzele subţiate şi zbîrcite. Ele s-au întredeschis şi, într-un zîmbet plin de ciudate înţelesuri, *dinţii* Berenicei celei schimbate mi s-au arătat încetul cu încetul. De ce n-a dat Dumnezeu să nu-i fi văzut niciodată, sau, după ce i-am văzut, să fi murit!

O uşă care se închidea m-a distras şi, ridicînd ochii, mi-am dat seama că verişoara mea plecase din odaie. Dar, vai! *Spectrul alb* şi înfiorător al dinţilor ei nu-mi părăsise chilia răscolită a creierului şi nici nu avea s-o mai părăsească. Nici o pată cît de mică pe suprafaţa lor, pe smalţul lor nici o umbră, şi nici o crestătură pe marginile lor care în scurta clipă cît i-a dăinuit zîmbetul să nu fi fost de ajuns pentru a mi se întipări în minte. Îi vedeam *acum* şi mai desluşit decît îi zărisem mai înainte. Dinţii! Dinţii! Erau ici şi colo, şi pretutindeni, vizibili, la îndemîna mea; lungi, subţiri şi nespus de albi, cu buzele palide schimonosindu-se în jurul lor, ca în chiar clipa cînd mi s-au arătat dintîi. Atuncea s-a dezlănţuit întreaga furie a *nebuniei* mele şi am luptat zadarnic împotriva înrîuririi ei ciudate şi de neînvins. Din nemărginitul număr de lucruri ce se aflau pe lume, nu aveam în gînd decît dinţii. După ei tînjeam cu o dorinţă bezmetică. Tot ceea ce mă mai preocupa, toate felurile de alte interese pe care le mai aveam au fost absorbite de această contemplare unică. Ei şi numai ei, singuri şi de sine stătători, mai erau de văzut pentru ochiul minţii mele. În fiinţa lor stingheră, ajunseră să fie însăşi viaţa ghidului meu. Mă uitam la ei în orice lumină. Îi întorceam în toate felurile. Le cercetam fiecăruia firea. Luam seama la toate ciudăţeniile. Meditam asupra alcătuirii lor. Mă gîndeam la alterarea întîmplată în natura lor. Mă înfioram închipuindu-mi că au putinţa de a simţi şi a suferi, şi că mai au, chiar şi fără gură, o putere de expresie morală. S-a spus, cu drept cuvînt, despre

domnişoara Salle[102] *„que tous ses pas étaient des sentimente”*[103], iar despre Berenice eu credeam cu dinadinsul *„que toutes ses dents étaient des idées*”[104]. Ah! *Des idées!* Acesta era gîndul nesocotit care m-a pierdut! *Des idées!* Ah, de aceea îi doream atît de nebuneşte! Simţeam că, numai punînd stăpînire pe ei, mi-aş recăpăta pacea, redobîndindu-mi şi raţiunea.

Şi asupra mea se lăsă seara; şi apoi întunericul veni şi se aşeză şi se duse iar, şi ziua se arătă din nou, şi beznele unei a doua nopţi se adunară în jurul meu, şi eu tot mai şedeam neclintit în acea singuratică încăpere, mereu adîncit în gînduri şedeam, iar spectrul dinţilor îşi păstra fără preget cumplita-i putere asupră-mi, plutind cu cel mai viu şi hîd relief printre umbrele şi luminile schimbătoare din odaie.

Într-un tîrziu, un ţipăt de groază şi deznădejde străbătu visările mele. Apoi, după un răstimp, a urmat un zvon de glasuri tremurătoare, întretăiate de gemete stinse, de jale şi durere. M-am ridicat din fotoliu şi, deschizînd una din uşile bibliotecii, am găsit în anticameră o servitoare care, printre hohote de plîns, îmi spuse că Berenice nu mai era în viaţă. Fusese cuprinsă de un atac de epilepsie dis-de-dimineaţă. Şi acum, cînd se înnopta, mormîntul era gata pentru aceea care avea să-l locuiască, şi toate pregătirile de înmormîntare fuseseră încheiate.

M-am regăsit în bibliotecă şezînd – iarăşi singur şi şezînd. Mi se părea că m-am trezit de curînd dintr-un vis tulbure şi zbuciumat. Ştiam că este miezul nopţii şi-mi dădeam bine seama că, încă după asfinţitul soarelui, Berenice fusese pogorîtă în mormînt. Dar despre tot ce se petrecuse în acel jalnic răstimp, nu aveam o cunoaştere

---

102 Actriţă franceză de la începutul secolului al XVIII-lea.

103 „Că fiece pas al ei exprima sentimente” (în limba franceză în original).

104 „Că fiece dinte al ei exprima idei” (în limba franceză în original).

lămurită şi clară. Cu toate acestea, memoria mi-era plină de groază, o groază cu atît mai înfiorătoare cu cît era mai nedesluşită, şi o spaimă cu atît mai cumplită cu cît era mai neînţeleasă. Era o pagină înfricoşătoare în cartea vieţii mele, scrisă pe de-a-ntregul cu amintiri întunecate, hîde şi neînţelese. Mă străduiam să le tălmăcesc, dar în zadar. Din cînd în cînd, însă, ca sufletul unui sunet ce s-a dus, ţipătul ascuţit şi tremurat al unui glas de femeie părea că-mi răsună în auz. Săvîrşisem o faptă, ce-a fost oare? Îmi puneam întrebarea cu glas tare, şi ecourile odăii îmi răspundeau în şoaptă: *„Ce-a fost oare?”*

Pe masă, lîngă mine, ardea o lampă, şi în apropierea ei se afla o cutiuţă. Nu avea nimic deosebit şi o văzusem adeseori mai înainte, căci aparţinea medicului familiei; dar cum de a ajuns *acolo,* pe masa mea, şi de ce mă cutremuram privind-o? Aceste lucruri nu meritau defel să fie luate în seamă, şi ochii mei într-un tîrziu căzură pe paginile deschise ale unei cărţi şi pe o frază subliniată. Erau cuvintele ciudate dar simple ale poetului Ibn Zaiat: *„Dicebant mihi sodales si sepulchrum amicae visitarem, curas meas aliquantulum fore levatas*”. De ce atuncea, cînd le-am citit, mi s-a zburlit părul în cap şi sîngele mi-a îngheţat în vine?

S-a auzit o bătaie uşoară în uşa bibliotecii şi, galben, ca ieşit din mormînt, un slujitor intră în vîrful picioarelor. Privirile îi erau rătăcite şi pline de spaimă. Îmi vorbi cu glas tremurător, sugrumat şi stins. Ce-a spus? Am auzit cîteva fraze întretăiate. Spunea despre un ţipăt sălbatic ce sfîşiase tăcerea nopţii, despre cum s-au adunat laolaltă slujitorii, cum au cercetat de unde venea sunetul, şi apoi glasul său se făcu răspicat şi înfiorător cînd îmi pomeni despre o profanare de mormînt, despre un trup ciopîrţit, ce respira încă, palpita încă, *era viu încă!*

Se uită ţintă la veşmintele mele… Erau pline de noroi şi mînjite de sînge închegat. N-am zis nimic, şi el mi-a luat uşor mîna: purta întipărită urma unor unghii omeneşti.

Mi-a atras atenţia asupra unui obiect rezemat de perete; timp de cîteva clipe l-am privit: era o lopată. Cu un răcnet, m-am repezit la masă şi am pus mîna pe cutia care se afla acolo. Dar n-am avut puterea s-o deschid, şi, în tremurul meu, mi-a lunecat din mîini şi a căzut greoi şi s-a sfărîmat în bucăţi… Şi din ea, cu un zgomot metalic, s-au rostogolit cîteva instrumente de chirurgie dentară, de-a valma cu treizeci şi doi de dinţi albi ca fildeşul, care s-au risipit, ici şi colo, pe podea.

Berenice (în original *Berenice)* a văzut lumina tiparului în martie 1835, cînd a fost publicată în revista „Southern Literary Messenger”, din Richmond (statul Virginia).

MORELLA[105]

El însuşi, întru sine, pururea identic sieşi,
ca fiind de un singur chip.
PLATON *Banchetul*

PRIVEAM PE PRIETENA MEA, Morella, cu un simţământ de profundă şi totuşi stranie afecţiune. Am cunoscut-o din întîmplare acum cîţiva ani, şi încă de la prima întîlnire, sufletul mi s-a aprins cu o flacără pînă atunci necunoscută. Dar nu era flacăra lui Eros – şi amară şi chinuitoare îmi era convingerea căpătată cu încetul că nu voi putea să desluşesc niciodată natura neobişnuită a acestei flăcări, şi nici să-i potolesc intensitatea nelămurită. Dar ne-a fost dat să ne întîlnim, şi soarta ne-a unit în faţa altarului, deşi n-a fost vorba o clipă măcar de pasiune şi nici nu mă gîndisem la dragoste. Dar cum Morella fugea de lume şi se ataşase doar de mine, m-a făcut fericit. O fericire ciudată; o fericire ca de vis.

Morella avea un spirit deosebit de cultivat. După cum sper să o dovedesc, talentele ei erau puţin obişnuite, iar forţa gîndirii, uriaşă. Îmi dădeam seama de asta, şi în multe privinţe nu eram decît elevul ei. În orice caz, curînd luase obiceiul să-mi arate unele din acele scrieri mistice, socotite de obicei floarea literaturii germane timpurii, pe care le cunoştea, după cît se pare, datorită educaţiei ce-o primise la Pressburg. Nu ştiu de ce, dar aceste scrieri alcătuiau preocuparea ei favorită şi constantă – şi dacă odată cu vremea au devenit şi a mea, nu pot să n-o atribui influenţei simple, dar eficace, a obişnuinţei şi exemplului.

În toate acestea, dacă nu mă înşel, raţiunea mea nu avea nici un amestec. Am impresia că mă cunosc bine, şi

105 Se spune că personajul i-ar fi fost inspirat lui Poe de o oarecare Mary Devereaux pe care a cunoscut-o la Baltimore în 1831–1832, şi cu care era să se căsătorească.

ştiu deci că convingerile mele nu erau cîtuşi de puţin bazate pe idealism, şi nici faptele ori ideile mele nu vădeau, vreau să cred, vreo legătură cu misticismul de care erau impregnate lecturile amintite. Încredinţat de acest adevăr, m-am lăsat cu totul sub îndrumarea soţiei mele, pătrunzînd cu inima neşovăitoare în labirintul preocupărilor ei. De multe ori, pe cînd mă cufundam în lecturi blestemate, simţeam un spirit blestemat aprinzîndu-se în mine, şi atunci Morella îşi aşeza mîna-i rece pe mîna mea şi aduna din cenuşa vreunei moarte filozofii cîteva cuvinte profunde, neobişnuite, sădindu-mi în minte straniul lor înţeles. Şedeam ceasuri întregi lîngă ea, vrăjit de muzica glasului ei, pînă cînd, în cele din urmă, melodia se învăluia în spaimă, şi pe suflet mi se lăsa o umbră, păleam şi mă înfioram în sinea mea de aceste accente nepămînteşti. Şi, astfel, bucuria se veştejea deodată, preschimbîndu-se în groază, sublimul devenea hidos precum Hinnôm a devenit Gehenna.

Nu are rost să vă povestesc amănunţit natura exactă a studiilor care, luîndu-şi obîrşia din cărţile amintite, au constituit atîta vreme aproape singurul subiect de conversaţie dintre Morella şi mine. Cei iniţiaţi în aşa numita etică teologică le vor înţelege cu uşurinţă, iar cei neiniţiaţi în orice caz nu vor înţelege prea mult. Panteismul ciudat al lui Fichte; παλιγγενεδια[106], modificată a pitagoricienilor; şi, mai presus de toate, doctrinele identităţii, aşa cum le prezenta Schelling, constituiau în general cele mai atrăgătoare terne de discuţie pentru imaginaţia Morellei. Această identitate, numită personală, este, pe bună dreptate, definită de domnul Locke, pare-mi-se, ca rezidind în sănătatea mintală a fiinţei raţionale. Şi întrucît prin persoană înţelegem o esenţă inteligentă şi raţională, şi întrucît există o conştiinţă care însoţeşte întotdeauna gîndirea, aceasta ne face pe fiecare

106 Palingenezia, doctrina metempsihozei.

din noi să fim ceea ce numim *eu însumi*, deosebindu-se astfel de celelalte fiinţe gînditoare şi dîndu-ne fiecăruia o identitate. Dar acest *principium individuationis* – noţiunea acestei identităţi *care, în clipa morţii, se pierde ori nu se pierde pentru totdeauna* – a fost tot timpul pentru mine o problemă de cel mai mare interes; nu numai datorită caracterului deconcertant şi emoţionant al consecinţelor ei, ci şi din cauza agitaţiei speciale pe care o stîrnea în Morella.

Şi, iată că a venit o vreme cînd misterul caracterului soţiei mele a început să mă apese într-adevăr ca o vrajă. Nu mai puteam suporta atingerea degetelor ei palide, nici timbrul profund al glasului ei atît de muzical, nici strălucirea ochilor melancolici. Ea îşi dădea seama, dar nu-mi reproşa nimic; îmi înţelesese, poate, slăbiciunea, sau nebunia mea şi, zîmbind, o numea destin. Părea, de asemeni, să înţeleagă şi pricina, necunoscută mie, pentru care, treptat, începeam să mă îndepărtez de ea; dar în nici un fel nu m-a lăsat s-o aflu. Şi totuşi, fiind femeie, se ofilea cu fiecare zi mai mult. Cu timpul două pete purpurii şi-au găsit definitiv sălaş pe obrajii ei, iar pe fruntea-i palidă s-au conturat vine albăstrii; uneori simţeam că mă topesc de mila ei, dar îi întîlneam apoi privirea grăitoare, şi sufletul îmi era din nou răscolit. Ameţeam, asemenea celui care priveşte într-un abis înspăimîntător şi fără fund.

Mai trebuie oare să spun că ajunsesem să aştept cu o dorinţă arzătoare şi plină de nerăbdare moartea Morellei? Acesta e însă adevărul. Numai că spiritul fragil se agăţa de lăcaşul său de lut – zile, săptămîni şi luni chinuitoare, pînă cînd nervii-mi torturaţi au învins raţiunea şi, înfuriat de întîrzierea morţii, blestemam cu inima împietrită zilele, şi ceasurile, şi clipele amare care se tot lungeau parcă, pe măsură ce firava-i viaţă se stingea, ca umbrele în asfinţit.

Dar, într-o seară de toamnă, cînd văzduhul era nemişcat, Morella m-a chemat la căpătîiul ei. Plutea o ceaţă tulbure pe tot pămîntul, şi o pîclă purpurie se lăsase

deasupra apelor şi, prin frunzişul bogat al pădurii în octombrie se zărea parcă lucirea unui curcubeu.

— Iată ziua cea mare, îmi spuse ea în timp ce mă apropiam; ziua cea mare pentru viaţă sau pentru moarte. O zi frumoasă pentru fiii pământului şi ai vieţii – ah, şi mai frumoasă încă pentru fiicele cerului şi ale morţii!

Am sărutat-o pe frunte şi ea urmă:

— Eu mor acum, și totuşi voi trăi.

— Morella!

— Tu nu m-ai iubit, dar să ştii că aceea pe care în viaţă ai urît-o, în moarte o vei adora.

— Morella!

— Îţi spun din nou că am să mor acum. Dar duc în mine o parte din dragostea – ah, cît de mică! – pe care mi-ai dăruit-o mie, Morellei. Şi cînd sufletul îmi va porni în cea din urmă călătorie, copilul va trăi – copilul tău şi al meu, al Morellei. Şi zilele vieţii tale vor fi zile de suferinţă – căci suferinţa este cel mai stăruitor dintre sentimente, după cum chiparosul este cel mai răbdător dintre arbori. Să ştii că ceasurile fericirii tale au trecut; şi bucuria nu se culege de două ori în viaţă, asemenea trandafirilor din Paestum care înfloresc de două ori într-un an. Da, nu te vei mai juca cu timpul ca cel din Teos[107], ci, părăsind mirtul şi viţa de vie, îţi vei purta giulgiul pe pământ ca musulmanul la Mecca.

— Morella! am strigat. Morella, de unde ştii?… dar ea îşi întoarse faţa într-o parte şi, cu un tremur uşor care îi trecu prin tot trupul, îşi dădu duhul – şi nu i-am mai auzit glasul.

Şi iată că, după cum prevestise, copilul căruia murind îi dăduse viaţă, şi care n-a început să respire decît după ce mama şi-a dat ultima suflare, copilul – o fată – a trăit. Se dezvolta nefiresc de repede şi la statură şi la minte, şi era copia fidelă a celei moarte; şi o iubeam cu o dragoste mai

107 E vorba de poetul grec Anacreon (sec. VI î.e.n.), din Teos, ale cărui versuri cîntă plăcerile acestei lumi.

puternică decît aş fi crezut că pot avea pentru o fiinţă pămîntească.

Dar n-a trecut multă vreme, şi cerul acestei iubiri curate s-a întunecat: tristeţea şi groaza, şi durerea l-au acoperit ca nişte nori grei. Spuneam că fata se dezvolta nefiresc de repede la statură şi la minte. Nefirească, într-adevăr, era creşterea staturii ei, dar teribile, oh! teribile erau gîndurile năvalnice care mă năpădeau în timp ce urmăream dezvoltarea fiinţei ei spirituale. Ar fi putut oare fi altfel, cînd zilnic descopeream în gîndurile copilului, forţele şi facultăţile adulte ale femeii? Cînd buze copilăreşti rosteau învăţămintele experienţei? Şi cînd în fiece clipă vedeam licărind în ochii-i mari şi întrebători înţelepciunea ori pasiunile maturităţii? Şi, cînd toate acestea au devenit limpezi pentru simţurile-mi înspăimîntat, cînd n-am mai fost în stare să-mi mint sufletul şi nici să-l feresc de percepţiile ce-l făceau să se înfioare, mai este oare de mirare că în inimă mi s-au strecurat bănuieli groaznice şi neliniştitoare şi gîndurile mi s-au întors, înspăimînte, la ciudatele poveşti şi la teoriile obsedante ale Morellei celei moarte? Atunci am smuls, din faţa curiozităţii oamenilor, o fiinţă pe care destinul mă silea s-o ador şi, în singurătatea absolută a casei mele, am început să supraveghez cu o spaimă de moarte fiinţa iubită.

Priveam zi de zi chipul ei sfînt, blînd şi expresiv, şi pe măsură ce anii treceau, şi odată cu maturitatea înfăţişării ei, descopeream mereu alte puncte de asemănare între copil şi mamă – melancolica fiinţă dispărută. Şi, cu fiece clipă, licăririle de asemănare deveneau mai limpezi, mai hotărîte, mai vizibile, mai neliniştitoare, mai teribile. Puteam suporta ca zîmbetul să-i semene cu zîmbetul mamei, dar mă cutremura desăvîrşita lor *identitate;* puteam suporta ca ochii ei să semene cu ai Morellei, dar nu să mă scruteze cu ei în adîncurile sufletului, cu aceeaşi privire intensă şi răscolitoare a Morellei. În linia frunţii

înalte, în unduirile părului mătăsos, în degetele palide pe care şi le trecea prin păr, în timbrul trist şi muzical al glasului, şi mai presus de toate – oh, mai presus de toate în frazele şi în expresiile moartei care răsăreau pe buzele celei vii şi iubite, găseam hrană nedorită pentru un gînd groaznic, chinuitor, pentru un vierme care *nu voia* să moară.

Au trecut astfel vreo zece ani – şi fiica mea nu avea încă nume. „Copila mea", „dragostea mea" – iată numele pe care i le găsea, de obicei, afecţiunea mea de tată, iar izolarea totală a vieţii pe care o ducea excludea orice legătură cu alţi oameni. Numele Morellei murise odată cu moartea ei. Nu-i vorbisem niciodată fetei despre maică-sa – nu puteam să-i vorbesc. În scurta-i existenţă, copila nu luase din lumea înconjurătoare decît impresiile elementare îngăduite de hotarele înguste ale singurătăţii ei. În cele din urmă, în neliniştea şi frămîntarea în care mi se aflau gîndurile, forma botezului mi-a apărut drept singura eliberare din teroarea destinului meu. Dar în faţa cristelniţei n-am ştiut ce nume să aleg. Pe buze mi se îngrămădeau multe nume, pline de înţelepciune şi frumuseţe, din timpuri străvechi şi din zilele noastre, din ţara mea şi din ţări străine – dimpreună cu nenumărate alte melodioase nume de nobleţe, fericire şi bunătate. Ce m-a împins oare în acea clipă să tulbur amintirea celei îngropate? Ce demon m-a silit să şoptesc acel nume, a cărui simplă amintire îmi trimitea de obicei şuvoaie de sînge clocotitor din tîmple pînă în inimă? Ce diavol a izbucnit din străfundurile sufletului meu, cînd, sub bolţile întunecoase, am şoptit la urechile cuviosului preot numele – Morella? Şi cine oare, dacă nu un demon, a schimonosit trăsăturile copilei mele şi le-a acoperit cu paloarea morţii, cînd, tresărind la acest nume abia şoptit, şi-a întors ochii limpezi de la pămînt către cer şi, prăbuşindu-se pe dalele sumbre ale cavoului strămoşesc, mi-a răspuns: „Iată-mă!"

Cît de reci, de desluşite, mi-au răsunat în urechi aceste

cîteva silabe, ca apoi, ca plumbul topit, să mi se rostogolească în creier, şuierînd. Ani – ani întregi vor trece, dar amintirea acelor clipe, niciodată! Cunoscusem pînă atunci florile şi viţa de vie – dar din acel moment cucuta şi chiparosul aveau să-mi umbrească zi şi noapte existenţa. Şi n-am mai ţinut seama de atunci de timp şi loc, şi stelele destinului mi s-au stins pe cer, şi pămîntul s-a întunecat, şi oamenii aveau să treacă şi să se mişte pe lîngă mine ca nişte umbre, şi din toate nu voi vedea decît pe – Morella. Vînturile văzduhului nu-mi şopteau în urechi decît un sunet, şi valurile mării nu murmurau decît – Morella. Copila-mi a murit; cu braţele mele am purtat-o pînă la groapă, şi am izbucnit într-un hohot de rîs prelung şi amar cînd n-am mai găsit nici urmă din cea dintîi, în cavoul unde am aşezat-o pe cea de a doua – Morella.

Morella (în original *Morella)* a văzut lumina tiparului în aprilie 1835, cînd a fost publicată în revista „Southern Literary Messenger”.

HANS PHAALL[108]

DUPĂ ULTIMELE ŞTIRI sosite de la Rotterdam, se pare că acest oraş se află, din punct de vedere filozofic, în prada unor fierberi foarte mari. Într-adevăr, au avut loc acolo unele întîmplări atît de neaşteptate şi atît de noi şi nepotrivite cu opiniile preconcepute, încît nu mă pot îndoi că nu va trece multă vreme, şi întreaga Europă va fi zguduită; tot ce e trainic pe lume se va cutremura, şi tot ce e raţiune şi calcul se va învrăjbi.

Se pare că în ziua de... a lunii... (nu-mi aduc bine aminte data exactă), o mulţime nenumărată se adunase, nu prea se ştie din ce anume pricini, în marea Piaţă a Bursei din frumosul oraş Rotterdam. Ziua era neobişnuit de caldă pentru acest anotimp: de-abia se simţea o slabă adiere de vint, iar mulţimea, pe care o stropeau la răstimpuri răpăielile de scurtă durată ale ploii ce cădea din alba şi uriaşa grămădire a norilor răspîndiţi cu îmbelşugare pe albastra boltă a firmamentului, nu-şi pierdea cîtuşi de

108 La drept vorbind, e prea puţină asemănare între schiţa mea modestă şi faimoasa *Poveste a lunii* a domnului Locke; dar cum amîndouă nu sînt decît nişte mistificări (deşi una din ele e scrisă pe ton de glumă, iar cealaltă cu profundă seriozitate), şi cum ambele mistificări au acelaşi subiect: luna, şi, mai mult încă, amîndouă încearcă să pară verosimile prin amănunte ştiinţifice, autorul lui *Hans Phaall* crede că e nimerit să spună, *în apărarea sa,* că acest *jeu d'esprit* – această glumă a sa – a fost tipărită în *„Southern Literary Messenger"* cam cu trei săptămîni mai înainte de a fi început tipărirea lucrării domnului Locke în *„New York Sun"*. Închipuindu-şi că ar exista o asemănare, care poate că nici nu există, unele ziare din New York l-au reprodus pe *Hans Phaall* şi l-au confruntat cu *Povestea lunii* în scopul de a identifica pe autorul uneia din ele cu autorul celeilalte (n.a.).

Este vorba de ziaristul *Richard Adams Locke* (1800–1871), sub a cărui semnătură ziarul *„New York Sun"* publicase la începutul anului 1835 o serie de articole mistificatoare, intitulate: „Mari descoperiri în domeniul astronomiei", în care autorul afirma că astronomul englez *John Herschel* (1792–1871) ar fi stabilit existenţa unei populaţii foarte dense în lună.

puţin voia bună. Către amiază, totuşi, s-a stîrnit o uşoară, dar destul de simţită frămîntare în rîndurile celor din faţă. A urmat trăncăneala a zece mii de limbi. O clipă după aceea, zece mii de feţe s-au întors spre cer, zece mii de pipe căzură deodată din colţurile a zece mii de guri, şi un strigăt, care nu poate fi asemuit cu nimic decît alt cu vuietul Niagarei, răsună îndelung, cu putere, cu furie, prin toate împrejurimile Rotterdamului.

În curînd, pricina acestui tărăboi deveni îndeajuns de vădită. Dindărătul uriaşei grămădiri a uneia din acele mase de nori cu forme precise – despre care am mai vorbit – se văzu, ivindu-se încet, într-o întinsă arie de spaţiu albastru, o ciudată arătare eterogenă, dar plăsmuită, pare-se, dintr-o substanţă solidă, cu o înfăţişare atît de neobişnuită, şi de o alcătuire atît de năzdrăvană, încît nu putea fi în ruptul capului înţeleasă şi niciodată îndeajuns de admirată de mulţimea de tîrgoveţi zdraveni care se uita la ea de jos în sus, cu gura căscată. Ce să fie oare? În numele tuturor matroanelor şi diavolilor din Rotterdam, ce putea oare să prevestească? Nimeni nu ştia. Nimeni nu-şi putea închipui. Nimeni, nici chiar primarul, *mynheer*[109] Superbus Von Underduk, n-avea nici cel mai neînsemnat indiciu care să-l ajute să dezlege acest mister. Aşadar, nefiind nimic mai bun de făcut, fiecare dintre cei de faţă îşi potrivi din nou cu grijă pipa în colţul gurii şi, fără a slăbi din ochi fenomenul, pufăi, făcu o pauză, se legănă într-o parte şi într-alta, mormăi ceva cu tîlc, se mai legănă o dată, mai mormăi ceva, mai făcu o pauză şi, în sfîrşit, pufăi din nou. Dar, între timp, obiectul unei atît de mari curiozităţi, şi pricina unui fum atît de gros, se lăsă în jos, tot mai în jos, deasupra paşnicei cetăţi. În mai puţin de cîteva minute ajunse destul de aproape ca să poată fi văzut foarte desluşit. Părea să fie – o, da, nu încape îndoială – *era* într-adevăr un fel de balon. Cu siguranţă însă că niciodată

109 Domnul (în limba olandeză în original).

pînă atunci *asemenea* balon nu mai fusese văzut la Rotterdam. Căci, rogu-vă, daţi-mi voie să întreb: cine oare a mai auzit de un balon făcut pe de-a-ntregul din gazete murdare? Nimeni, desigur, în toată Olanda. Şi, totuşi, aici, chiar sub nasul poporului, sau mai degrabă niţel mai departe şi *mai sus* de nasul său, se afla tocmai obiectul despre care vorbim, şi înjghebat – ştiu asta din izvorul cel mai autorizat – chiar din materialul pomenit, şi de care nimeni nu ştia că poate fi folosit într-un asemenea scop. Era o nemaiauzită jignire adusă bunului-simţ al tîrgoveţilor din Rotterdam. Cît despre înfăţişarea acestui fenomen, ea era şi mai vrednică de ocară. Aducea – nici mai mult, nici mai puţin – cu o uriaşă scufie de nebun, întoarsă cu moţul în jos. Şi această asemănare nu păru nicidecum micşorată cînd, după o rnai amănunţită cercetare, mulţimea văzu un ditamai ciucure atîrnînd de extremitatea ei, iar în jurul marginii de sus, adică în jurul bazei conului, un colan de instrumente asemănătoare cu nişte tălăngi de mioriţe ce clincheteau necontenit pe aria *Betty Martin.* Dar iată ce punea vîrf la toate: legată cu panglici albastre de capătul fantasticei maşini, spînzura, în chip de nacelă, o pălărie uriaşă de castor, cu boruri nemăsurat de late. Pe calota ei emisferică se vedeau o agrafă de argint şi o panglică neagră. Şi era totuşi un fapt vrednic de luare-aminte că nu puţini cetăţeni ai Rotterdamului se jurau că în repeţite rînduri mai văzuseră, nainte vreme, pălăria cu pricina. Într-adevăr, întreaga adunare se uita la ea ca la un lucru bine cunoscut, cînd, la vederea ei, doamna Grettel Phaall scoase un strigăt de voioasă uimire, zicînd sus şi tare că e chiar pălăria preaiubitului ei soţ.

Era o împrejurare cu atît mai vrednică de băgat în seamă cu cît numitul Phaall, dimpreună cu trei tovarăşi de-ai săi, dispăruse din Rotterdam cam de vreo cinci ani de zile, într-un chip cu totul neaşteptat şi de neînţeles şi, pînă în clipa cînd începem această povestire, toate încercările de a afla ceva despre ei dăduseră greş. E adevărat că, nu

demult, – cîteva oseminte, socotite drept omeneşti, fuseseră descoperite într-un loc retras din partea de răsărit a oraşului, amestecate de-a valma cu nişte dărîmături ciudate. Se găsiseră unii care merseseră cu gîndul pînă la a-şi închipui că se întîmplase în acel loc o crimă îngrozitoare şi că e foarte cu putinţă ca victimele să fi fost chiar Hans Phaall şi cei trei tovarăşi ai săi. Dar să ne întoarcem la povestirea noastră.

Aşadar, balonul acesta (pentru că nu încape îndoială că era un balon) pogorîse cam la o sută de picioare deasupra pămîntului, îngăduind astfel mulţimii să vadă destul de desluşit persoana care se afla în el. Era într-adevăr un ins foarte ciudat. Ca înălţime cu putea să aibă mai mult de două picioare. Dar statura aceasta, oricît era ea de mică, îl putea totuşi face să-şi piardă echilibrul şi să-l dea peste marginea micii nacele, de n-ar fi fost o obadă circulară, care îi ajungea pînă la piept, legată de funiile balonului. Trupul omuleţului era peste măsură de lătăreţ şi dădea întregii sale făpturi o rotunjime fără nici un rost. Picioarele, desigur, nu puteau fi văzute deloc, deşi o substanţă cornoasă, de provenienţă dubioasă, apărea ocazional printr-o crăpătură din fundul nacelei, sau, ca să vorbesc mai corect, din fundul pălăriei. Avea nişte mîini uriaş de mari. Părul îi era cenuşiu şi împletit într-o coadă pe spate, iar nasul, fără pereche de lung, coroiat şi roşu. Avea ochi strălucitori şi mari, privirea pătrunzătoare. Bărbia şi obrajii, cu toate că zbîrciţi de trecerea anilor, îi erau plini, puhavi şi lăsaţi. Cît despre urechi, nu puteai descoperi nici urmă de aşa ceva pe nici o parte a capului. Acest ciudat şi micuţ ipochimen era îmbrăcat cu un surtuc larg, de mătase azurie, şi cu pantaloni potriviţi şi strîmţi, strînşi pe genunchi cu agrafe de argint. Vesta lui era dintr-un material gălbui lucios. Purta pe cap – trasă ştrengăreşte pe o sprînceană – o tichie de tafta albă. Şi ca nimic să nu-i lipsească, gîtul îi era înfăşurat într-o basma de mătase de un roşu-sîngeriu, care-i cădea moale pînă la

piept., unde făcea un nod năzdrăvan, de o mărime neobişnuită.

Cînd se apropie, precum am mai spus, la vreo sută de picioare de pămînt, micul şi vîrstnicul *gentleman* fu apucat deodată de un tremurici şi păru că nu mai are de gînd să se apropie cîtuşi de puţin de *terra firma*[110]. Aruncînd atunci o cantitate de nisip dintr-un sac de pînză pe care-l ridicase cu multă greutate, rămase neclintit o clipă. Apoi, cu mişcări grăbite şi înfrigurate, începu să scoată dintr-un buzunar de afară al surtucului un portofoliu mare de marochin.

Îl cîntări, bănuitor, în mînă. Se uită la el, cu o privire peste măsură de surprinsă, şi era vădit că greutatea portofoliului îl uimise. În sfîrşit, îl deschise. Scoase din el un plic uriaş, pecetluit cu ceară roşie şi legat cu multă grijă cu o sfoară tot roşie, şi îl aruncă drept la picioarele primarului, Superbus Von Underduk. Excelenţa-sa se aplecă să-l ridice. Dar aeronautul, care nu încetase să fie foarte neliniştit şi nici nu mai avea pesemne vreo altă treabă care să-l ţină la Rotterdam, începu chiar din această clipă să-şi facă pregătirile de plecare. Şi fiindcă trebuia negreşit să se dezbare de o parte din lest ca să se poată înălţa din nou, iată că cei şase saci pe care el îi aruncă, fără să se mai ostenească a-i deşerta, căzură, unul cîte unul, în spinarea nenorocitului primar şi îl dădură peste cap de nu mai puţin de şase ori, în văzul fiecărui locuitor din Rotterdam. Nu se poate totuşi presupune că măreţul Underduk a lăsat să treacă fără a fi pedepsită această necuviinţă a bătrînului omuleţ. Ba se spune că, dimpotrivă, la fiecare din cele şase tumbe el a pufăit, mînios şi desluşit, din pipa pe care în tot acest timp a ţinut-o din răsputeri în colţul gurii şi pe care, cu voia lui Dumnezeu, e hotărît s-o ţină bine pînă la cea din urmă a sa suflare.

Între acestea, balonul se înălţa ca o ciocîrlie şi,

---

110 Pămîntul ferm (în limba latină în original).

avîntîndu-se departe deasupra cetăţii, dispăru, în sfîrşit, netulburat, după un nor ce semăna cu acela de după care se ivise în chip atît de ciudat la venire, şi astfel fu pierdut, pentru vecie, de ochii plini de uimire ai bunilor cetăţeni din Rotterdam. Acum atenţia tuturor se îndreptă asupra scrisorii. Împrejurările în care fusese aruncată şi urmările fireşti ale acestora se dovediseră fatale atît persoanei, cît şi demnităţii excelenţei-sale ilustrului primar, *mynheer* Superbus Von Underduk. Acest înalt dregător nu uitase totuşi, în timpul mişcărilor sale giratorii, să pună la loc sigur epistola, despre care s-a văzut, după cercetare, că a ajuns chiar în mîinile celor în drept, fiindcă fusese adresată lui însuşi, precum şi profesorului Rub-a-dub, în calitatea lor oficială de preşedinte şi de vicepreşedinte ai Colegiului naţional al astronomilor din oraşul Rotterdam. Fu deci deschisă la faţa locului de către cei doi demnitari, care găsiră într-însa nemaipomenita şi într-adevăr foarte însemnata comunicare ce urmează:

Excelenţelor-lor Von Underduk şi Rub-a-dub, preşedintele şi vicepreşedintele Colegiului naţional al astronomilor din oraşul Rotterdam.

Poate că excelenţele-voastre îşi mai aduc aminte de un biet meşteşugar pe nume Hans Phaall, de meserie cîrpaci de foale, care, dimpreună cu alţi trei tovarăşi, a dispărut din Rotterdam, mai acum cinci ani, într-un chip ce poate fi socotit de neînţeles. Cu voia excelenţelor-voastre, sînt chiar eu, acelaşi Hans Phaal, scriitorul comunicării de faţă. E un lucru bine cunoscut; celor mai mulţi dintre scumpii mei concetăţeni că vreme de patruzeci de ani am locuit fără întrerupere în căsuţa pătrată de cărămidă de la capătul aleii numite Sauerkraut[111], în care am stat pînă în ziua dispariţiei mele. Strămoşii mei au locuit-o şi ei de nu

111 Varză acră (în limba germană în original).

mai ţin minte cînd. Ca şi mine, ei s-au îndeletnicit în chip statornic cu vrednica şi într-adevăr bănoasa meserie de cîrpaci de foale. La drept vorbind, pînă în anii aceştia din urmă, cînd politica le-a sucit oamenilor capul, nici un cetăţean cinstit din Rotterdam nu-şi putea dori şi nu putea să îmbrăţişeze o meserie mai bună decît a mea. Mă bucuram de credit, aveam de lucru totdeauna şi nu duceam lipsă nici de bani, nici de bunăvoinţă. Curînd, însă, am început, precum spuneam, să simt roadele libertăţii, ale cuvîntărilor nesfîrşite, ale radicalismului şi a tot felul de alte asemenea lucruri. Oameni care altădată erau cei mai buni muşterii din lume nu mai aveau acum nici măcar o clipă să se gîndească la tine. Aveau răgaz numai cît le trebuia să poată citi despre revoluţii şi să ţină pasul cu progresele gîndirii şi cu spiritul timpului. Dacă aveau nevoie să aţîţe focul din vatră, îl aţîţau cu o gazetă, şi pe măsură ce autoritatea guvernului slăbea, îmi dădeam tot mai bine seama că pielea şi fierul se făceau tot mai trainice, căci în foarte scurtă vreme nu s-a mai găsit în tot oraşul nici măcar o pereche de foale care să aibă nevoie de undrea sau de ajutorul ciocanului. Era o stare de lucruri care nu se mai putea îndura. Ajunsei în curînd calic ca un şoarece şi, avînd nevasta şi copii de întreţinut, cu încetul povara mea se făcu de nesuferit şi pierdeam ceasuri întregi gîndindu-mă la mijlocul cel mai potrivit de a-mi pune capăt zilelor. Dar, între timp, afurisiţii de creditori nu-mi dădeau răgaz să stau la gînduri. Casa mea era de-a binelea asediată de dimineaţă pînă seara, aşa că începusem să turbez, şi să fac spume la gură, şi să mă frămînt ca un tigru în cuşcă. Mi-aduc aminte mai cu seamă de trei inşi care mă sîcîiau de mă scoteau din răbdări, fălind veşnic de strajă la poarta mea şi ameninţîndu-mă cu asprimile legii. M-am jurat să mă răzbun amarnic pe tustrei dacă voi avea vreodată norocul să-i prind în gheară. Şi sînt încredinţat că plăcerea asta de care mă bucuram dinainte a fost singurul lucru pe lume care m-a împiedicat

să-mi îndeplinesc pe loc planul de a-mi zbura creierii cu un foc de pistol. Am socotit totuşi că o mai bine să mă prefac, să-mi stăpînesc mînia, să-i hrănesc cu făgăduieli, cu vorbe dulci, pînă ce, mulţumită vreunui noroc neaşteptat, mi se va ivi un prilej prielnic de răzbunare.

Într-o zi, cînd le scăpasem printre degete şi mă simţeam mai copleşit ca niciodată, am rătăcit îndelung şi fără ţintă pe străzile cele mai întunecate, pînă ce, într-un sfîrşit, am dat într-un colţ peste o dugheană de anticar. Văzînd în apropierea mea un scaun liber destinat clienţilor, m-am lăsat în el, amărît şi ursuz, şi, fără să ştiu de ce, am deschis cel dintîi volum care-mi stătea la îndemînă. Era, din întîmplare, o mică broşură de astronomie speculativă, scrisă de profesorul Encke[112] de la Berlin, sau poate de un francez cu un nume asemănător. Aveam niţică spoială de ştiinţă în această materie, şi în curînd m-am adîncit din ce în ce mai mult în cuprinsul cărţii, aşa încît l-am citit de două ori înainte de a-mi reaminti ce se petrece în jurul meu. Între timp începu să se întunece şi mi-am îndreptat paşii spre casă. Dar textul acelui tratat lăsase asupră-mi o impresie neştearsă, şi în vreme ce hoinăream pe străzile năpădite de întuneric, amintirea mea depăna cu grijă raţionamentele ciudate şi uneori de neînţeles ale autorului. Cîteva anume paragrafe îmi tulburaseră închipuirea într-un fel cu totul neobişnuit. Cu cît gîndeam mai mult asupra cuprinsului lor, cu atît mai tare creştea şi interesul pe care-l treziseră în mine. Educaţia mea, destul de mărginită îndeobşte, şi mai ales nepriceperea mea în problemele de filozofie naturală, departe de a mă face neîncrezător în puterea de a înţelege ceea ce citisem, sau să mă facă să pun la îndoială noţiunile multiple care se desprinsesem, au fost, dimpotrivă, un imbold pentru imaginaţie. Şi eram destul de închipuit, sau poate destul

112 *Johann Encke* (1791–1865), astronom german; a calculat orbita cometei periodice descoperite în anul 1818, care de atunci îi poartă numele.

de cuminte ca să mă întreb dacă nu cumva toate aceste idei neroade, care încolţesc în minţi bolnăvicioase, nu conţin în ele, aşa cum se şi pare dealtfel, toată forţa, tot adevărul, precum şi celelalte proprietăţi ce ţin de intuiţie şi instinct; şi dacă, pentru a face un pas înainte, nu s-ar putea ca profunzimea, în probleme de o natură pur speculativă, să fie dovedită ca o sursă legitimă de falsitate şi eroare. Cu alte cuvinte, credeam, şi mai cred şi azi, că adevărul este de multe ori în sinea sa superficial şi că, în multe cazuri, adîncimea constă mai mult în abisurile în care o căutăm decît în situaţiile reale unde poate fi găsită. Însăşi natura părea să-mi procure dovezi pentru aceste păreri ale mele. Contemplînd corpurile cereşti, m-a izbit mai cu seamă faptul că nu puteam să disting o stea cu aceeaşi precizie cînd o priveam cu o atenţie susţinută, directă şi fără devieri, ca atunci cînd permiteam privirii mele să lunece prin vecinătatea ei. Desigur, în acel moment nu-mi dădeam seama că acest paradox aparent era pricinuit de faptul că centrul vizual era mai puţin susceptibil de a primi impresii de lumină decît porţiunile periferice ale retinei. Aceste cunoştinţe, şi altele de acelaşi fel, le-am asimilat în cursul următorilor cinci ani plini de evenimente, ani în care m-am dezbărat de prejudecăţile stării mele sociale umile şi am uitat de cîrpaciul de foale în multiplele şi feluritele mele ocupaţii. Dar în perioada despre care vorbesc, analogia oferită de o observaţie întîmplătoare asupra unei stele şi concluzia la care ajunsesem m-au izbit cu puterea unei confirmări pozitive, şi atunci m-am hotărît definitiv să urmez drumul pe care l-am ales.

Era tîrziu cînd am ajuns acasă. M-am dus îndată la culcare. Dar mintea mi-era prea frămîntată ca să pot dormi şi am petrecut toată noaptea adîncit în gînduri. Sculîndu-mă dis-de-dimineaţă, m-am repezit la prăvălioara librarului, unde am dat şi puţinii bani pe care-i mai aveam ca să cumpăr cîteva volume de mecanică cerească şi

astronomie practică. Ducîndu-le cu bine acasă, mi-am închinat citirii lor fiece clipă liberă, şi în curînd am făcut progrese aşa de mari în studiul acestor ştiinţe, încît am socotit că sînt în stare să purced la înfăptuirea unui anume plan. Între timp m-am străduit să-i împac pe cei trei creditori care îmi pricinuiseră atîtea necazuri. În cele din urmă am izbutit să fac faţă unei jumătăţi din cererile lor prin vînzarea unei părţi din mobilierul gospodăriei, făgăduindu-le de asemenea de a plăti şi rămăşiţa după înfăptuirea unui mic plan despre care le-am spus că-l urmăream şi pentru a cărui îndeplinire le-am cerut ajutorul. Astfel am reuşit, fără prea mare greutate, să mi-i cîştig, căci erau nişte oameni fără nici o pregătire.

Lucrurile fiind lămurite în acest chip, am purces, cu ajutorul soţiei mele, dar în cea mai mare taină şi cu băgare de seamă, să vînd lucrurile ce-mi rămăseseră şi să adun – luînd cu împrumut sume mici, sub un cuvînt sau altul, şi fără să mă sinchisesc cîtuşi de puţin (o mărturisesc cu ruşine) de viitoarele mele mijloace de plată – o însemnată sumă de bani gheaţă.

Cu aceste mijloace, astfel sporite, mi-am făcut rost, la răstimpuri, de chembrică subţire, de foarte bună calitate, în bucăţi de cîte doisprezece iarzi[113] fiecare. Am mai cumpărat sfoară, vernis de cauciuc şi un coş de răchită, mare şi adînc, făcut pe comandă, iar pe lîngă acestea, felurite alte materiale necesare construirii şi echipării unui balon de o mărime neobişnuită. Am pus-o pe soţia mea să se apuce de lucru şi să-l dea gata cît mai degrabă, şi i-am dat toate îndrumările trebuincioase asupra felului cum trebuie să procedeze. Între timp am lucrat din sfoară un fileu de o mărime suficientă: l-am prevăzut cu un inel şi cu frînghiile necesare; am cumpărat un cuadrant, o busolă, un telescop, un barometru obişnuit, cu anumite modificări importante, şi două instrumente astronomice care nu sînt

113 *Yard* – unitate de măsura pentru lungimi, folosită în ţările anglo-saxone, egală cu 0,91 m.

prea bine cunoscute. Am găsit apoi un moment prielnic şi am cărat noaptea într-un loc singuratic, la răsărit de Rotterdam, cinci balerci cu cercuri de fier, cam de cîte cincizeci de galoni[114] fiecare, şi încă una de o capacitate şi mai mare; şase tuburi de tinichea, construite anume, cu un diametru de trei ţoli şi o lungime de zece picioare; o anumită cantitate de *substanţă metalică sau semimetalică,* pe care nu o voi denumi, şi o duzină de damigene cu un *acid foarte obişnuit.* Gazul ce se obţine din aceste ultime elemente n-a mai fost fabricat de nimeni decît de mine, sau, cel puţin, n-a mai fost folosit niciodată într-un asemenea scop. N-aş avea nimic împotrivă să dau în vileag formula secretă şi deplină a acestui gaz, dar ea aparţine, de drept, aşa cum am mai spus, unui cetăţean din Nantes, în Franţa, şi care mi-a împărtăşit-o cu condiţia să nu o divulg. Acelaşi ins mi-a încredinţat, fără să fi ştiut nimic despre cele ce aveam de gînd să fac, o metodă de a construi baloane din pieliţa unui anume animal şi prin care orice pierdere de gaz era aproape cu neputinţă. Dar am găsit cu cale că un asemenea mijloc era totuşi prea costisitor, mai ales că era foarte cu putinţă ca o chembrică subţire, îmbibată cu o soluţie de cauciuc, să fie tot aşa de bună. Pomenesc aici de această împrejurare pentru că se prea poate ca într-una din zilele astea omul cu pricina să încerce a se înălţa cu balonul folosind gazul cel nou şi materialul amintit, şi nu doresc deloc să-l lipsesc de onoarea unei invenţii foarte originale.

Pe locul pe care, cînd va fi fost să umflu balonul, aveam de gînd să aşez balercile mai mici, am săpat pe ascuns cîte o mică groapă; gropile, astfel făcute, alcătuiau un cerc cu un diametru de douăzeci şi cinci de picioare. Am săpat şi în centrul cercului, unde ora locul sortit celei mai mari balerci, o groapă de o mai mare adîncime. În cele cinci gropi mai mici am aşezat cîte o cutie de tinichea cu cîte

114 *Galon* – unitate de măsură pentru capacitate, folosită în S.U.A., egală cu 3,785 l.

cincizeci de pfunzi[115] de praf de puşcă în fiecare, iar în groapa mai mare, un butoi cu o sută şi cincizeci. Cu dîre de pulbere acoperite, am stabilit, aşa cum trebuia, legătura între butoi şi balerci, iar după ce am pus într-una din acestea capătul a vreo patru picioare de fitil, am acoperit groapa şi am aşezat peste ea butoiul, lăsînd celălalt capăt al fitilului să iasă cam de un deget în afară şi în aşa fel încît să fie aproape cu neputinţă de văzut. Acoperind apoi şi celelalte gropi, am aşezat fiecare balercă la locul cuvenit.

Pe lîngă materialele arătate mai sus, am mai cărat şi am ascuns la depozitul meu unul din acele aparate perfecţionate ale domnului Grimm, pentru comprimarea aerului atmosferic. Mi-am dat seama totuşi că această maşină are nevoie de modificări însemnate ca să poată fi folosită potrivit scopurilor mele. Dar printr-o muncă îndărătnică şi printr-o stăruinţă neîntreruptă, am izbîndit pe deplin în toate pregătirile mele. Balonul meu fu în curînd gata. Putea cuprinde mai bine de patruzeci de mii de metri cubi de gaz. După calculele mele, putea lesne să mă ridice cu încărcătura mea cu tot şi, dacă îl mînuiam cu dibăcie, cu încă o sută şaptezeci şi cinci de pfunzi de balast pe deasupra. Fusese impregnat cu trei straturi de vernis de cauciuc şi m-am încredinţat că ţesătura de chembrică poate înlocui mătasea în toate întrebuinţările acesteia, fiind tot atît de trainică şi, afară de asta, şi mult mai puţin costisitoare.

Cînd totul fu gata, cerui soţiei mele să-mi jure că nu va spune nimănui nimic despre tot ceea ce am făcut din ziua cînd m-am dus pentru întîia oară la dugheana librarului. Din parte-mi, i-am făgăduit să mă întorc de îndată ce împrejurările mi-o vor îngădui. I-am dat şi puţinii bani ce-i mai aveam şi mi-am luat rămas bun de la ea. La drept vorbind, n-aveam nici o teamă în privinţa-i. Era ceea ce

115 *Pfund* – unitate de măsură pentru greutăţi, folosită in ţările anglo-saxone, egală cu 453,592 g.

îndeobşte se numeşte o femeie şi jumătate şi putea să se descurce în lumea asta şi fără sprijinul meu. Ca să spun lucrurilor pe nume, cred că m-a socotit totdeauna ca pe un pierde-vară, un trîntor, şi nimic mai mult, bun doar să viseze cîte-n lună şi în soare, şi era mai degrabă mulţumită să scape de mine. Era o noapte întunecoasă cînd i-am urat bun rămas şi, luînd cu mine în chip de aghiotanţi pe cei trei creditori care îmi pricinuiseră atîtea neajunsuri, am dus balonul cu toate accesoriile lui pe un drum ocolit la locul unde erau adăpostite celelalte materiale. Am găsit totul nevătămat şi m-am pus îndată pe lucru.

Era-ntîi aprilie. Noaptea, precum am spus, era întunecoasă. Nu se vedea nici o stea. O ploaie măruntă şi rece, căzînd la răstimpuri, ne stînjenea cumplit.

Dar ceea ce mă îngrijora mai mult era balonul, care, în ciuda vernisului ce-l apăra, începea să se îngreuneze din pricina umezelii. Pulberea, de asemeni, putea să fie vătămată. I-am pus deci pe cei trei cămătari să lucreze de zor, să presare gheaţă pisată în jurul butoiului din mijloc şi să agite acidul în celelalte. Dar nu încetau totuşi să mă tot sîcîie cu întrebări asupra celor ce aveam de gînd să fac cu aceste lucruri şi-mi exprimau toată nemulţumirea lor cu privire la truda istovitoare la care îi pusesem. Nu erau în stare să priceapă (spuneau ei) ce lucru bun putea să iasă din faptul că se udau pînă la piele numai pentru a fi făcuţi complici la o atît de groaznică vrăjitorie. Mă cuprinse neliniştea. Am continuat să lucrez din răsputeri. Eram încredinţat că prostănacii ăştia mă bănuie că am făcut legămînt cu diavolul şi, că, pe scurt, tot ce fac în clipa de faţă nu e lucru curat. Şi mi-era tare frică să nu mă părăsească tustrei deodată. M-am străduit, totuşi, să-i liniştesc, făgăduindu-le că, de îndată ce voi fi dus la bun sfîrşit această treabă, le voi plăti tot ce le mai datorez. Vorbele mele şi le-au tălmăcit, fireşte, pe înţelesul lor. Fără îndoială şi-au închipuit că, într-un fel sau altul, voi intra în stăpînirea unei sume uriaşe de bani gheaţă. Şi

îndrăznesc să cred că ar fi fost de ajuns să le plătesc tot ce le datoram şi ceva pe deasupra, în schimbul serviciilor făcute, ca să le pese prea puţin de ceea ce s-ar mai fi putut întîmpla cu sufletul sau cu ciolanele mele.

După vreo patru ore şi jumătate, socotii că balonul s-a umflat de ajuns. Am legat de el nacela, în care mi-am pus toate uneltele, precum şi un glob de sticlă golit de aer şi foarte bine astupat cu un dop. N-am uitat nici condensatorul, nici o cantitate de var nestins, un baton de ceară de sigiliu, o uriaşă provizie de apă şi merinde din belşug, ca, de pildă, *pemmican*[116] a cărui putere nutritivă faţă de micimea volumului e nemăsurat de mare. Am mai luat în nacelă o pereche de porumbei şi o pisică. Tocmai se crăpa de ziuă cînd am socotit că ora plecării a sunat. Ca din întîmplare am scăpat pe jos o ţigară şi, aplecîndu-mă s-o ridic, am găsit prilejul să aprind pe furiş capătul fitilului, care, aşa cum am mai spus, depăşea niţel marginea de jos a uneia dintre balercile mai mici. Nici unul dintre cei trei creditori ai mei n-a băgat de seamă mişcarea. Sărind în nacelă, am tăiat fără zăbavă singura frînghie care mă ţinea legat de pămînt, şi nu mică mi-a fost bucuria văzînd că mă înălţăm cu o repeziciune de neînchipuit, ducînd cu mare înlesnire o sută şaptezeci şi cinci de pfunzi de balast de plumb, şi că am fi fost tot atît de bine în stare să ridicăm o greutate mult mai mare.

Dar de-abia atinsesem o înălţime de cincizeci de iarzi, cînd deodată, urlînd şi vuind îngrozitor, un vîrtej năprasnic de foc şi pietriş, de lemne învăpăiate, metale încinse şi mădulare sfîrtecate se năpusti cu furie asupră-mi. Inima mi se strînse de spaimă şi mă prăbuşii, tremurînd de groază, în fundul, nacelei. Mi-am dat seama, fireşte, că încărcasem din cale-afară butoaiele cu pulbere şi aveam acum de îndurat principalele urmări ale exploziei. Într-adevăr, în

116 Pastă preparată de indieni din carne uscată; avînd o deosebită valoare nutritivă şi conservindu-se foarte bine, a fost folosită ca aliment de către exploratori în secolul al XIX-lea.

mai puţin de o clipă simţii că tot sîngele îmi năvăleşte în tîmple, şi în cea următoare o zguduitură pe care n-am s-o uit niciodată izbucni în mijlocul nopţii şi parcă despică firmamentul în două. Mai tîrziu, cînd am avut un răgaz de gîndire, mi-am dat seama că nemaipomenita violenţă a exploziei era datorită, în ceea ce mă priveşte, pricinii ei adevărate, adică faptului că mă aflam chiar deasupră-i, şi tocmai în bătaia puterii ei celei mai mari. Dar în acea clipă nu m-am gîndit decît să scap cu viaţă. Mai întîi, balonul se dezumflă, apoi se dilată cu furie, se mai învîrti jur împrejur cu o iuţeală ameţitoare şi, în sfîrşit, şovăind şi rostogolindu-se ca un om beat, mă zvîrli peste marginea nacelei, lăsîndu-mă atîrnat la o înălţime îngrozitoare, cu capul în jos, cu faţa în afară, de un capăt al frînghiei, lung de vreo trei picioare, care spînzura întîmplător printr-o crăpătură a fundului nacelei, în care, ca prin minune, în momentul căderii, mi s-a încurcat piciorul stîng. E cu neputinţă de închipuit cît de cît grozăvia situaţiei în care mă aflam. Căscam gura spasmodic, să răsuflu, un tremur, asemeni unui acces de friguri făcea să tresară fiece nerv, fiece muşchi al fiinţei mele. Simţeam cum îmi ies ochii din orbite, o greaţă cumplită mă cuprinse şi, în cele din urmă, îmi pierdui cunoştinţa şi căzui în leşin.

Mi-e imposibil să spun cîtă vreme am rămas în starea aceasta. Trebuie totuşi să fi trecut un răstimp destul de lung, fiindcă în clipa cînd mi-am revenit niţel în simţiri, văzui că se crapă de ziuă, că balonul plutea la o înălţime ameţitoare peste deșerturile oceanului, şi cît vedeai cu ochii nici urmă de uscat nu puteai zări între hotarele necuprinsului orizont. Dar senzaţiile mele, după această trezire la viaţă, nu erau deloc atît de dureroase cît m-aş fi putut aştepta. Era şi multă nebunie în felul liniştit în care am cercetat şi am început să-mi dau seama în ce situaţie mă aflam. Mi-am ridicat mîinile, una după alta, în dreptul ochilor şi am rămas uimit şi m-am tot întrebat prin ce nenorocită împrejurare mi s-au umflat în halul ăsta vinele

şi mi s-au înnegrit atît de groaznic unghiile. Pe urmă mi-am examinat cu multă grijă capul, scuturîndu-mi-l în repetate rînduri şi pipăindu-l cu o minuţioasă luare-aminte, pînă ce am izbutit să mă liniştesc, dîndu-mi seama că nu se făcuse mai mare decît balonul meu, aşa cum începusem să cred. Apoi, cu o mişcare obişnuită, m-am căutat în amîndouă buzunarele pantalonilor şi, văzînd că-mi lipseşte carneţelul şi cutiuţa cu scobitori, m-am străduit să mă dumiresc cum de mi le-am pierdut, şi nereuşind, m-am simţit nespus de amărît. Simţii atunci o durere nesuferită la glezna piciorului stîng, şi un gînd nelămurit despre starea în care mă aflam începu să-mi mijească prin minte. Dar, ciudat lucru! nu eram nici mirat, nici îngrozit. Dacă simţeam totuşi o tulburare oarecare, era un fel de mulţumire ascunsă gîndindu-mă cîtă dibăcie va trebui să desfăşor ca să ies din încurcătură. Dar nici o singură clipă n-am socotit că m-aş putea îndoi de scăparea mea definitivă. Cîteva minute am rămas cu totul adîncit în gînduri. Mi-aduc bine aminte că mi-am tot supt buzele, că mi-am dus mereu degetul la nas şi că am făcut toate gesturile şi strîmbăturile pe care le face un om cînd, tolănit într-un fotoliu, se gîndeşte în voie la lucruri încurcate sau de mare importanţă. Cînd am găsit că mi-am adunat bine gîndurile, mi-am dus cu mare grijă şi băgare de seamă mîinile la spate şi mi-am desfăcut catarama mare de fier de la capătul curelei pantalonilor. Catarama asta avea trei dinţi care, fiind niţel ruginiţi, nu puteau fi învîrtiţi pe axele lor decît cu mare greutate. Cu oarecare caznă, am izbutit totuşi să-i fac să stea perpendicular pe chenarul cataramei, şi mi-a părut bine văzînd că se menţin în această poziţie. După aceea, ţinînd în dinţi acest soi de unealtă, m-am apucat să-mi deznod cravata. A trebuit să mă întrerup şi să mă odihnesc în mai multe rînduri pînă să duc la capăt această încercare. Dar, în cele din urmă, am izbutit, Apoi am legat zdravăn catarama de unul din capetele cravatei, iar pe celălalt, spre mai mare siguranţă,

l-am încolăcit strîns de pumnul meu. Opintindu-mă apoi din tot trupul, cu o uriaşă sforţare muşchiulară, am izbutit, chiar de la întîia încercare, să zvîrl catarama în nacelă şi s-o agăţ, aşa cum am avut de gînd, de marginea circulară a împletiturii de răchită.

Trupul meu, întors acum spre peretele nacelei, făcea cu aceasta un unghi de vreo patruzeci şi cinci de grade, ceea ce nu înseamnă cîtuşi de puţin că mă aflam cu patruzeci şi cinci de grade sub perpendiculară. Mă găseam pe un plan aproape paralel cu nivelul orizontului, deoarece noua poziţie pe care o dobîndisem silise fundul nacelei să-şi schimbe locul în aceeaşi măsură, ceea ce mă punea într-o situaţie cît se poate de primejdioasă. Dar mai întîi să nu uităm că dacă, atunci cînd am fost zvîrlit din nacelă, aş fi căzut cu faţa spre balon, şi nu cu ea în afară, aşa cum mă găseam acum, sau dacă, în al doilea rînd, s-ar fi întîmplat ca frînghia de care eram suspendat să atîrne de marginea de sus a nacelei, şi nu să treacă printr-o crăpătură din fund, socotesc uşor de înţeles că, în oricare dintre aceste două ipoteze, n-aş mai fi fost în stare să săvîrşesc ceea ce am săvîrşit şi destăinuirile pe care le fac acum ar fi fost pierdute de-a binelea pentru posteritate. Aveam deci cuvinte să fiu recunoscător întîmplării care mă ajutase, dar eram încă prea năucit ca să fiu în măsură să gîndesc ceva. Aşadar, am mai rămas atîrnat în neştire încă vreun sfert de ceas în această poziţie atît de neobişnuită, fără să fac cea mai mică sforţare spre a ieşi din ea şi cufundat într-o stare ciudată şi neroadă de linişte şi de răsfăţ. Aceasta însă s-a risipit foarte repede şi i-au urmat fără zăbavă groaza, spaima şi un sentiment de nemărginită deznădejde şi părăsire. De fapt, sîngele ce mi se grămădise aşa de multă vreme în vinele capului şi ale grumazului, şi care îmi pusese cugetul într-o stare vecină cu nebunia, începuse să se retragă pe căile lui fireşti. Îmi dădeam de data asta limpede seama de pericolul pe care pînă acum abia îl presimţeam. Dar această trezire la realitate nu reuşea să

mă lipsească de stăpînirea de sine şi de curajul de a-l înfrunta. Spre norocul meu, slăbiciunea n-a ţinut prea mult. Tocmai la timpul potrivit, curajul desperării îmi veni într-ajutor, şi atunci, smucindu-mă şi strigînd ca un ieşit din minţi, m-am aruncat din răsputeri, iară şi iară, pînă ce, apucînd, în sfîrşit, ca într-o menghine, în încleştarea ghearelor mele mult dorita margine de răchită, izbutii să mă cocoţ pe ea şi, cutremurat în toată fiinţa, căzui cu capul în jos înlăuntrul nacelei.

Mi-a trebuit însă oarecare timp pînă să-mi regăsesc îndeajuns puterile, ca să mă pot îngriji de balon. L-am cercetat deci cu luare-aminte, și, spre deplina mea uşurare, l-am găsit cu totul nevătămat. Uneltele erau toate în bună stare şi, din fericire, nu pierdusem nimic din provizii şi din lest. E drept că le aşezasem aşa de bine la locurile lor, că nici vorba nu putea fi să se piardă. M-am uitat la ceas. Era ora 6. Ne înălţăm mereu şi cu mare iuţeală, iar barometrul arăta o înălţime de trei mile şi trei sferturi. Chiar dedesubtul meu, pe suprafaţa oceanului, se vedea un lucru mic şi negru, de o formă niţel lunguiaţă, cam de mărimea unei piese de domino şi semănînd foarte bine şi în toate privinţele cu o jucărie de acest fel. Îndreptîndu-mi asupră-i telescopul, am putut să văd desluşit că e un vas britanic cu nouăzeci şi patru de tunuri, care se legăna greoi pe mare, cu vîntul din spate, îndreptîndu-se spre vest–sud-vest. Afară de vasul acesta, nu mai vedeam altceva decît oceanul, şi cerul, şi soarele, care răsărise de mult.

Acum a venit timpul să împărtăşesc excelenţelor-voastre scopul călătoriei mele. Excelenţele-voastre îşi amintesc, desigur, că împrejurările grele prin care treceam la Rotterdam mă aduseseră, în cele din urmă, în pragul sinuciderii. Nu pot spune totuşi că aveam vreo pricină temeinică să fiu scîrbit de viaţă, dar neajunsurile întîmplătoare ale situaţiei mele mă hărţuiseră peste măsură. În această stare sufletească, deopotrivă

dornic de viaţă, dar şi obosit de ea, tratatul găsit în dugheana librarului a venit în ajutorul închipuirii mele.

Am luat, în sfîrşit, o hotărîre. M-am hotărît să plec, dar să trăiesc mai departe; să părăsesc lumea, dar să rămîn în viaţă; pe scurt, ca să isprăvesc cu enigmele, mi-am pus în gînd, fără să mă mai sinchisesc de urmări, să-mi croiesc, dacă voi putea, drum pînă la lună. Iar acum, ca să nu se spună că aş fi mai nebun decît sînt într-adevăr, vreau să povestesc în amănunt şi cît pot mai bine ce anume m-a făcut să cred că o asemenea reuşită, cu toate că e neîndoielnic plină de greutăţi şi de primejdii, nu e însă, pentru o minte îndrăzneaţă, dincolo de hotarul posibilităţilor.

Depărtarea reală dintre lună şi pămînt era cel dintîi lucru de care trebuia să ţin seamă. Iar această distanţă aproximativă dintre *centrele* celor două planete este, în medie, cam de 59,9643 de ori mai mare decît raza ecuatorială a pămîntului, adică de vreo 237.000 de mile. Vorbesc de distanţa mijlocie sau aproximativă, dar dacă ne gîndim că orbita lunii este, în ceea ce priveşte forma, o elipsă, a cărei excentricitate, măsurată, la semiaxa cea mare a acestei elipse, nu e mai mică de 0,05484, şi că centrul pămîntului e aşezat în focarul ei, rezultă că clacă aş izbuti într-un fel sau altul să întîlnesc luna la perigeu, distanţa de care pomenesc mai sus ar fi micşorată simţitor. Dar lăsînd la o parte, deocamdată, această ipoteză, era lucru foarte sigur că, în tot cazul, din cele 237.000 de mile, puteam să scad lungimea razei pămîntului, adică 4.000 de mile, precum şi aceea a razei lunii, adică 1.080, în total 5.080, şi că nu mi-ar rămîne, de străbătut decît o distanţă aproximativă de 231.920 de mile. Iată, gîndii eu, o distanţă care nu e cîtuşi de puţin extraordinară. S-au făcut de multe ori călătorii pe pămînt cu o iuţeală de 30 de mile pe oră; şi, pe drept cuvînt, te poţi aştepta la viteze cu mult mai mari. Dar chiar şi cu această viteză, nu mi-ar fi trebuit mai mult de 322 de zile ca să pot atinge suprafaţa lunii. Aveam însă

destule temeiuri să fiu încredinţat că viteza mijlocie a călătoriei mele va depăşi cu mult pe aceea de 30 de mile pe oră, şi fiindcă aceste raţionamente au făcut o adîncă impresie asupră-mi, voi vorbi mai pe larg de ele mai tîrziu.

Celălalt punct care urma să fie ţinut în seamă era de o însemnătate cu mult mai mare. După datele barometrului ştim că, ridicîndu-ne deasupra scoarţei pămînteşti la o înălţime de 1.000 de picioare, am lăsat sub noi cam a treizecea parte din cantitatea aerului atmosferic; că la 10.600 de picioare am ajuns cam la o treime, iar la 18.000, ceea ce înseamnă aproape înălţimea piscului Cotopaxi[117], am trecut dincolo de jumătatea materială, sau, în tot cazul, de jumătate din cantitatea *ponderabilă* a aerului care învăluie globul pămîntesc. S-a mai calculat că la o înălţime ce nu depăşeşte a suta parte a diametrului terestru, cu alte cuvinte, care nu trece de optzeci de mile, aerul este atît de rărit, încît viaţa animală nu poate, cu nici un chip, să dăinuiască. Şi cele mai iscusite mijloace pe care le avem la îndemînă ca să ne încredinţăm de prezenţa atmosferei devin atunci neîndestulătoare pentru a ne putea asigura de existenţa ei. Dar nu puteam totuşi să nu-mi dau seama că aceste din urmă calcule sînt toate întemeiate pe cunoştinţele noastre experimentale despre proprietăţile aerului şi despre legile mecanice ale dilatării şi contractării lui în ceea ce, comparativ vorbind, am putea numi *vecinătatea nemijlocită* a pămîntului. În afară de asta, se consideră drept axiomă că la o anumită depărtare, socotită inaccesibilă, de suprafaţa lui, particularităţile vieţii animale sînt şi trebuie să fie cu totul nesusceptibile de a fi modificate. Fireşte că orice raţionamente de acest fel şi sprijinite pe asemenea date pot fi numai şi numai analogice. Cea mai mare înălţime la care omul a ajuns vreodată a fost aceea de 25.000 de picioare, atinsă în cursul expediţiei aeronautice a domnilor Gay-Lusac şi

117 Vulcan înalt de 5.940 m, aflat pe teritoriul Republicii Ecuador.

Biot[118]. E desigur, o înălţime modestă, chiar dacă o comparam cu aceea de optzeci de mile de care vorbim. Şi nu mă puteam împiedica de a gîndi că problema lăsa loc îndoielilor şi clădea deplină libertate presupunerilor.

Dar, în fapt, după ce s-a făcut o ascensiune la o anumită înălţime, cantitatea de aer ponderabil străbătută în orice altă ascensiune următoare nu este cîtuşi de puţin în proporţie directă cu adaosul de înălţime depăşit (cum foarte uşor se poate vedea din ceea ce s-a stabilit mai înainte), ci este în raport descrescînd. Este deci lucru vădit că înălţîndu-ne cît mai sus cu putinţă, nu vom izbuti, la drept vorbind, să ajungem la o limită dincolo de care atmosfera nu mai există de loc. Ea *trebuie să existe*, am socotit eu, cu toate că *s-ar putea* să existe într-o stare de infinită rarefiere.

Pe de altă parte, ştiam bine că nu lipsesc nici argumente ce tind a dovedi existenţa unei limite atmosferice reale şi precise dincolo de care nu se mai găseşte aer absolut deloc. Dar o anumită împrejurare trecută sub tăcere de către cei ce susţin existenţa unei asemenea limite mi s-a părut că ar fi (cu toate că nu alcătuieşte un argument hotărîtor împotriva tezei lor) vrednică de o foarte serioasă cercetare. Comparînd intervalele dintre trecerile succesive ale cometei lui Encke la periheliul său, ţinînd seama, cu cea mai mare grijă, de toate tulburările datorate atracţiei planetelor, vom constata că perioadele se micşorează treptat. Cu alte cuvinte, axa mare a elipsei cometei devine din ce în ce mai scurtă printr-o descreştere înceată, dar cu desăvîrşire regulată. Tocmai aceasta este ceea ce trebuia să se întîmple dacă presupunem că în calea ei cometa întîmpină

---

118 În anul 1804, chimistul francez *Joseph-Louis Gay-Lussac* (1778–1850), descoperitorul legii dilatării gazelor, a făcut două ascensiuni cu balonul; în prima, în care a fost întovărăşit de compatriotul său *Jean-Bapliste Biot* (1774–1862), a atins înălţimea de 4.000 m, iar în cea de a doua a atins 7.016 m.

o rezistenţă din partea unui *mediu eteric extrem de rar* care pătrunde în regiunile orbitei sale. Căci este vădit că un asemenea mediu, micşorînd viteza cometei, trebuie să mărească puterea ei centripetă prin slăbirea celei centrifuge. Cu alte cuvinte, puterea de atracţie a soarelui ar deveni din ce în ce mai mare, iar la fiece revoluţie cometa ar fi atrasă tot mai aproape de el. Într-adevăr, o altă cale de a explica variaţia de care vorbim nu există.

Dar iată: s-a observat că diametrul real al nebuloasei aceleiaşi comete se contractă cu repeziciune pe măsură ce se apropie de soare şi se dilată; tot aşa de repede, cînd se depărtează spre afeliul ei. Nu eram oare îndreptăţit să presupun la fel cu domnul Valz[119], că această aparentă condensare a volumului îşi are obîrşia în compresiunea exercitată de acelaşi mediu eteric de care am pomenit mai înainte şi a cărui densitate e în proporţie cu apropierea lui de soare? Fenomenul de formă lenticulară, numit şi lumină zodiacală, era o problemă vrednică de atenţie. Acea radiaţie, atît de vizibilă la tropice şi care nu poate fi luată drept vreo lumină meteorică, se înaltă pieziş la orizont şi urmează, îndeobşte, linia ecuatorului soarelui. Îmi părea vădit că trebuie să fie pricinuită de existenţa unei atmosfere rarefiate, care se prelungea de la soare, cel puţin, pînă dincolo de orbita lui Venus, şi, după părerea mea, infinit mai departe[120]. La drept vorbind, nu puteam presupune că acest mediu eteric exista numai în elipsa descrisă de cometă sau în imediata vecinătate a soarelui. Era, dimpotrivă, mai uşor de închipuit că exista în întreaga regiune a sistemului nostru planetar, condensat în jurul corpurilor cereşti în ceea ce numim atmosferă, şi poate

---

119 *Jean Valz* (1787–1867), astronom francez.

120 Lumina zodiacală este, probabil, ceea ce la cei vechi se numea *Trabes. „Emicant Trabes quos focos vocant”,* Pliniu, Cartea a II-a, p. 26 (n.a.).

„Emit lumini numite Trabes” (în limba latină în original).

Pliniu cel Bătrîn (23–79), savant naturalist al antichităţii romane.

modificat în cazul unora din ele datorită numai anumitor împrejurări geologice.

Îmbrăţişînd această părere în privinţa problemei în discuţie, nu mai aveam de ce pregeta. Încredinţat că în călătoria mea voi găsi pretutindeni o atmosferă asemănătoare, *în esenţa ei,* cu aceea de la suprafaţa pămîntului, m-am gîndit că, folosindu-mă de foarte ingeniosul aparat al domnului Grimm, voi fi cu uşurinţă în stare să o condensez într-o cantitate suficientă pentru trebuinţele respiraţiei. Cu aceasta se înlătura piedica de căpetenie ce sta în calea unei călătorii în lună. Bineînţeles că am cheltuit şi ceva bani şi mi-am dat multă osteneală pentru a pune acest aparat în slujba scopului urmărit, şi am căpătat deplină încredere că-l voi folosi cu succes dacă voi putea face într-un răstimp destul de scurt călătoria proiectată. Mi-am pus atunci din nou problema *iuţelii* cu care mi-ar fi cu putinţă să călătoresc.

E ştiut că baloanele, în cea dintîi perioadă a ascensiunii lor, se înalţă cu o viteză comparativ moderată. Dar puterea de înălţare depinde numai de greutatea mai mare a aerului stratosferic faţă de a gazului din balon. La prima vedere, nu pare cu putinţă ca balonul, pe măsură ce se înalţă, ajungînd astfel treptat în straturi atmosferice de o densitate care descreşte cu repeziciune, repet, nu pare cîtuşi de puţin de crezul că, în această necontenită ascensiune, viteza iniţială poate fi mărită. Pe de altă parte, nu aveam cunoştinţă ca în vreo ascensiune anterioară să se fi constatat o mişcare în viteza absolută a înălţării, cu toate că aşa ar fi trebuit să se întîmple, dacă nu din altă pricină, măcar din aceea a pierderilor de gaz ce se produc într-un aerostat rău construit şi lăcuit cu o substanţă care nu era mai bună decît cea obişnuită. Se părea deci că efectele unui astfel de pierderi nu puteau decît să compenseze efectul accelerării balonului. Am socotit, prin urmare, că dacă întîlnesc în călătoria mea mediul pe care mi l-am închipuit, şi dacă acesta e de aceeaşi *esenţă* cu

ceea ce numim aerul atmosferic, starea de extremă rarefiere în care l-aşi găsi n-ar avea prea mare însemnătate – în raport cu forţa mea de ascensiune – fiindcă gazul din balon nu numai că ar fi supus unei rarefieri asemănătoare (şi n-aveam atunci decît să dau drumul unei cantităţi proporţionale de gaze pentru a preîntîmpina o explozie), dar, *fiind ceea ce era,* acesta trebuia, în orice caz, să continue a fi mai uşor decît orice altă alcătuire de oxigen şi azot. În acelaşi timp, forţa gravitaţiei trebuia să scadă necontenit în proporţie cu pătratul distanţei iar, în cele din urmă, aş fi ajuns cu o viteză uimitor accelerată în acele regiuni depărtate, unde forţa de atracţie a pămîntului ar fi fost înlocuită cu a lunii. Întemeiat pe aceste păreri, nu credeam că merită să mă încarc cu mai multe provizii decît ar fi fost necesare pentru o perioadă de patruzeci de zile.

Dar mai era şi un alt neajuns care mă cam nelinişitea. S-a observat că în ascensiunile cu balonul la înălţimi mai mari, pe lîngă greutatea de a respira, simţi un rău cumplit în cap şi în tot trupul, şi adesea însoţit de pierderi de sînge din nas, precum şi alte simptome alarmante, şi care, pe măsură ce înălţimea era mai mare, devin tot mai greu de îndurat.[121] Gîndul acesta mă cam înfricoşa. Nu era oare cu putinţă ca simptomele pomenite să se agraveze în aşa chip încît sfîrşitul lor să fie chiar moartea? În cele din urmă, am socotit că nu. Obîrşia simptomelor trebuia căutată numai în treptata scădere a presiunii atmosferice obişnuite pe suprafaţa corpului, precum şi destinderea vaselor sangvine

---

121 De la publicarea povestirii *Hans Phaall,* am aflat că domnul Green, cunoscutul aeronaut al balonului „Nassau”, precum şi alţi aeronauţi mai recenţi neagă afirmaţia lui Humboldt în această privinţă şi vorbesc despre neplăceri *descrescînde,* în exactă conformitate cu teoria susţinută aici într-un spirit de glumă (n.a.).

Charles Green sau *Greene* (1785–1870), aeronaut englez, care efectuase în 1836 o călătorie cu balonul din Anglia în Germania.

Alexander Humboldt (1769–1859), distins naturalist şi explorator german.

superficiale care îi urma negreşit, iar nu într-o adevărată dezorganizare a sistemului animal, aşa cum se întîmplă cînd încep greutăţile respiratorii acolo unde, *din punct de vedere chimic,* densitatea aerului e neîndestulătoare pentru reînnoirea necesară a sîngelui în ventriculul inimii. Nu vedeam, prin urmare, nici un motiv ca viaţa să nu fie menţinută chiar şi *în vid*, afară numai dacă această reînnoire nu s-ar mai putea face. Căci mişcarea de dilatare şi de comprimare a toracelui, adică respiraţia, este o acţiune pur muşchiulară. Ea e *cauza* respiraţiei, iar nu *efectul* ei. Într-un cuvînt, îmi dădeam seama că atunci cînd trupul s-ar deprinde cu lipsa presiunii atmosferice, aceste senzaţii dureroase s-ar micşora treptat şi mă bizuiam pe tăria de oţel a alcătuirii mele trupeşti pentru a le îndura cît timp vor dăinui.

Astfel, cu voia excelenţelor-voastre, am povestit cu de-amănuntul cîteva (bineînţeles nu pe toate) din pricinile care m-au îndemnat să pun la cale planul unei călătorii în lună. Iar acum voi înfăţişa domniilor voastre urmările unei încercări ce pare atît de îndrăzneaţă şi, în orice caz, atît de fără de seamăn în analele lumii.

Cînd am atins altitudinea mai sus menţionată, adică trei mile şi trei sferturi, am aruncat din nacelă o cantitate oarecare de pene şi am văzut că tot mă mai înalţ cu o viteză destul de mare. Nu mai era deci necesar să arunc lest. Faptul mă bucura, căci eram dornic să păstrez tot lestul pe care l-ar putea transporta balonul, şi aceasta pentru motive care vor fi explicate în cele ce urmează. Nu simţeam nici un fel de suferinţă trupească, respiram cu mare uşurinţă şi n-aveam nici un fel de durere de cap. Pisica stătea foarte liniştită pe haina mea, pe care o scosesem, şi se uita la porumbei cu nepăsare. Legaţi de picior ca să nu zboare, aceştia ciuguleau de zor nişte boabe de orez risipite pentru ei pe fundul nacelei.

La ora şase şi douăzeci de minute, barometrul indica o înălţime de 26.400 de picioare, adică aproape cinci mile.

Perspectivă părea nemărginită. Dealtminteri, se poate lesne calcula, cu ajutorul geometriei sferice, întinderea vastelor spaţii terestre pe care le contemplam. Suprafaţa convexă a fiecărui sector al sferei este, faţă de suprafaţa totală a sferei înseşi, ca sinusul vers al sectorului faţă de diametrul sferei. În ceea ce mă priveşte, sinusul vers, adică *grosimea* segmentului de sub mine, era aproape egal cu înălţimea punctului de observaţie de deasupra suprafeţei. Prin urmare, proporţia de „cinci mile la opt mii" exprima întinderea suprafeţei pe care o vedeam. Cu alte cuvinte, eu cuprindeam cu privirea cam a o mie şase suta parte din întreaga suprafaţă a globului. Marea părea lucie ca o oglindă, cu toate că, văzută prin telescop, puteam să-mi dau seama că se afla într-o stare de năprasnică frămîntare. Corabia nu se mai zărea, se depărtase, pesemne, spre răsărit. Simţeam, acum, la răstimpuri, o straşnică durere de cap, mai cu seamă pe la urechi, cu toate că mai respiram cu destulă uşurinţă. Pisica şi porumbeii păreau că nu suferă cîtuşi de puţin.

La şapte fără douăzeci, balonul a intrat într-un lung şir de nori care m-au pus în mare încurcătură, stricîndu-mi condensatorul şi udîndu-mă pînă la piele. Era desigur o „întîlnire" foarte ciudată, căci nu crezusem că e cu putinţă ca un astfel de nor să se menţină la o înălţime atît de mare. Socotii totuşi că e foarte nimerit să arunc doi saci de lest de cîte cinci pfunzi, păstrîndu-mi încă o greutate de o sută şaizeci şi cinci de pfunzi. Astfel făcînd, am trecut cu repeziciune obstacolul şi mi-am dat seama, fără zăbavă, că dobîndisem în ascensiunea mea o viteză cu mult sporită. Cîteva clipe după ce ieşisem din nor, un fulger de o lumină orbitoare l-a străbătut de la un capăt la altul, luminîndu-l pe toată întinderea lui, de parc-ar fi fost un morman uriaş de cărbuni aprinşi. Nu trebuie uitat că acestea se petreceau ziua-n amiaza mare. Nici o închipuire n-ar fi în stare să zugrăvească măreţia unui asemenea fenomen dacă s-ar petrece în beznele nopţii. Numai iadul şi-ar afla

în el chipul aidoma. Dar şi aşa cum a fost, mi s-a zburlit părul pe cap pe cînd priveam departe, în jos, la prăpăstiile larg deschise, lăsîndu-mi închipuirea să se cufunde şi să rătăcească prin peşterile ciudat boltite, prin hăurile învăpăiate, prin groaznicele rîpe roşcate ale focului fioros şi neţărmurit. Scăpasem, într-adevăr, ca prin minune. O clipă mai mult să fi rămas balonul în nor – cu alte cuvinte, dacă neplăcerea de a mă simţi ud pînă la piele nu m-ar fi făcut să arunc lestul – urmarea ar fi putut să fie, şi desigur că ar fi fost, sfîrşitul meu. Astfel de primejdii, deşi nu prea luate în seamă, sînt, poate, cele mai mari din cîte le pot întîlni baloanele. Între timp, atinsesem totuşi o înălţime prea mare ca să mai am vreo nelinişte în această privinţă.

Mă înălţăm acum cu mare repeziciune. La ora şapte, barometrul arăta o altitudine de nu mai puţin de nouă mile şi jumătate. Începui să respir cu multă greutate. Capul mă durea îngrozitor, iar de la o vreme, simţind o umezeală pe obraji, mi-am dat seama, în cele din urmă, că e sîngele ce mi se scurgea foarte repede din timpane. Mai eram foarte îngrijorat şi din pricina ochilor… Trecînd mîna peste ei, mi s-a părut că ieşiseră simţitor din orbite; şi toate lucrurile din nacelă şi însuşi balonul se arătau vederii mele într-un chip cu totul deformat. Simptomele acestea erau cu totul neaşteptate şi-mi prilejui au oarecare nelinişte. În aceste împrejurări, pe negîndite, şi într-un chip cu totul imprudent, am mai aruncat din nacelă trei saci de lest de cîte cinci pfunzi. Acceleraţia astfel dobîndită m-a purtat prea repede şi fără destulă tranziţie într-un strat atmosferic foarte rărit, şi n-a lipsit mult ca urmarea să fie fatală atît expediţiei mele, cît şi mie însumi. Am fost deodată cuprins de un spasm care a ţinut mai bine de cinci minute, şi chiar după ce m-a lăsat într-o oarecare măsură, n-am mai putut să-mi trag sufletul decît la mari răstimpuri şi gîfîind amarnic, în vreme ce sîngele îmi curgea cu nemiluita din nas şi din urechi şi puţintel chiar şi din ochi. Porumbeii păreau în prada unei nelinişti cumplite şi se

zbăteau să scape. Pisica miorlăia jalnic, limba îi atîrna din gură şi se clătina încoace şi-ncolo prin nacelă, de parcă ar fi fost otrăvită. Abia atunci mi-am dat seama de marea greşeală pe care o săvîrşisem aruncînd lestul şi m-am simţit nespus de tulburat. Nu mai aveam nimic de aşteptat decît moartea, şi anume moartea în cîteva clipe.

Suferinţele fizice pe care le înduram erau şi ele de vină că eram aproape cu totul neînstare de a face o încercare, cît de mică, pentru a scăpa eu viaţă. Nu mai aveam, firește, decît prea puţină putere de a gîndi, iar năprasnica durere de cap se înteţea din ce în ce mai mult. Mi-am dat astfel seama că în curînd simţurile mă vor părăsi cu totul, şi chiar apucasem una din frînghiile supapei cu gîndul să încerc a pogorî, cînd, deodată, amintirea farsei pe care am făcut-o celor trei creditori şi a urmărilor ce puteau decurge pentru mine dacă m-aş fi întors m-a făcut să renunţ, cel puţin pentru moment. M-am culcat în fundul nacelei, străduindu-mă să-mi adun gîndurile. Am izbutit întrucîtva şi am ajuns la hotărîrea de a încercă să-mi iau puţin sînge. N-aveam lanţetă. Am fost deci silit să-mi fac această operaţie aşa cum am putut, izbutind, în cele din urmă, să-mi deschid o vînă în braţul stîng cu tăişul briceagului. De îndată ce sîngele începu să curgă, am şi simţit o mare uşurare, iar cînd am pierdut ca la o jumătate de lighean de o mărime obişnuită, cea mai mare parte din simptomele cele mai alarmante au dispărut cu totul. N-am socotit, totuşi, că e nimerit să mă scol numaidecît în picioare. Mi-am legat braţul cît am putut mai bine şi am stat lungit cuminte încă vreun sfert de ceas. După aceasta, m-am ridicat şi n-am mai simţit nimic din suferinţele de tot felul pe care le-am încercat în ultimul răstimp de un ceas şi un sfert al ascensiunii mele. Cu toate acestea, greutatea mea de a respira nu scăzuse decît într-o foarte mică măsură şi mi-am dat seama că în curînd voi fi nevoit să mă folosesc de condensator. Între timp, uitîndu-mă la pisică, o văzui răsfăţîndu-se în voie pe haina mea şi, spre marea mea

uimire, am descoperit că se folosise de răstimpul în care mi se făcuse rău ca să aducă pe lume un ghemotoc de trei pisoi. Numărul pasagerilor sporea deci într-un fel cu totul neaşteptat pentru mine. Întîmplarea însă îmi făcea plăcere. Îmi dădea prilejul să verific adevărul unei presupuneri care, mai mult decît orice altă pricină, mă îndemnase să încerc această ascensiune. Îmi închipuisem că *deprinderea* cu presiunea atmosferică la suprafaţa pămîntului era în mare parte cauza suferinţelor care însoţeau viaţa animală la oarecare depărtare deasupra ei. Dacă s-ar fi dovedit că pisoii suferă *în aceeaşi măsură ca şi mama lor*, ar fi trebuit să recunosc că teoria mea era greşită, dar dacă lucrurile s-ar întîmpla într-alt fel, aş putea privi aceasta ca o confirmare puternică a ideii mele.

La ora opt atinsesem o înălţime de şaptesprezece mile deasupra pămîntului. Mi se păru deci vădit nu numai că viteza ascensiunii era în creştere, dar că această creştere s-ar fi făcut simţită aproape la fel de mult chiar dacă nu m-aş fi lipsit de balastul pe care l-am aruncat. La răstimpuri, mă apucau din nou durerile de cap şi de urechi şi cîteodată îmi mai curgea şi sînge din nas; dar, la drept vorbind, sufeream mult mai puţin decît m-aş fi aşteptat. Respiram însă din ce în ce mai anevoie, şi la fiece răsuflu, pieptul mi-era cuprins de spasme chinuitoare. Am desfăcut aparatul condensator şi mi l-am pus la îndemînă, gata să mă folosesc de el fără zăbavă.

Priveliştea pămîntului în acest răstimp al ascensiunii mele era într-adevăr minunată. Cît vedeam cu ochii, spre soare-apune, spre miazănoapte şi spre miazăzi, se întindea pînza părelnic nemişcată a nemărginitei mări. Clipă după clipă, ea căpăta o nuanţă tot mai albastră, din ce în ce mai albastră. La răsărit, deşi la o mare depărtare, se zăreau totuşi insulele Marii Britanii, toată coasta Atlanticului dinspre Franţa şi Spania, cu o mică fîşie de nord a continentului african. Nu se vedea însă nici urmă de clădiri monumentale, şi cele mai mîndre cetăţi ale omenirii parcă

pieriseră de pe faţa pămîntului. De la stînca Gibraltarului, acum micşorată pînă a arăta ca o fărîmă neînsemnată, întunecata Mediterană, punctată cu insulele strălucitoare, aşa cum cerul este punctat cu stele, se întindea către răsărit cît cuprindeai cu ochii, pînă ce întregul noian de ape părea să se rostogolească de-a dreptul peste prăpastia orizontului, şi m-am surprins că sînt nerăbdător să aud ecourile puternicei cascade. Deasupra capului, cerul era nepătruns de negru, şi stelele strălucitor de vizibile.

Între timp, porumbeii părînd că suferă foarte mult, m-am hotărît să le redau libertatea. Am dezlegat mai întîi numai pe unul dintre ei, un minunat porumbel cenuşiu-pestriţ, şi l-am aşezat pe marginea de răchită a nacelei. Părea foarte neliniştit şi se uita cu teamă în jurul lui, bătînd din aripi şi gîngurind zgomotos. Dar n-a putut fi înduplecat să se încumete afară din nacelă. În cele din urmă, arn pus mîna pe el şi l-am azvîrlit la vreo şase iarzi departe de balon. N-a făcut totuşi nici o încercare de a coborî, precum mă aşteptam, ci s-a străduit din răsputeri să se întoarcă, scoţînd totdeodată ţipete foarte ascuţite şi pătrunzătoare. În cele, din urmă a izbutit să-şi redobîndească locul său de mai înainte, pe margine, dar de-abia a ajuns, și iată că şi-a lăsat capul în piept şi a căzut mort în fundul nacelei. Celălalt însă n-a avut o soartă atît de nenorocită. Ca să-l împiedic de a urma pilda tovarăşului său şi de a se întoarce la balon, l-am aruncat în jos din toate puterile şi m-am bucurat văzîndu-l cum coboară cu mare iuţeală, folosindu-se cu uşurinţă şi în chipul cel mai firesc de aripile sale. În foarte scurtă vreme s-a făcut nevăzut şi nu mă îndoiesc că a ajuns cu bine acasă. Pisica părea că se întremase de-a binelea şi se ospăta acum cu poftă din pasărea moartă, apoi adormi cît se poate de mulţumită. Pisoii erau foarte vioi şi nu arătau cîtuşi de puţin că nu s-ar simţi bine.

La opt şi un sfert, nemaiputînd respira fără o durere de nesuferit, am început numaidecît să instalez în jurul

nacelei aparatul care ţinea de compresor. Aparatul acesta necesită oarecare desluşiri, şi excelenţele-voastre vor binevoi să-şi aducă aminte că scopul meu era, în primul rînd, să mă înconjur pe de-a-ntregul şi să înconjur şi nacela cu o baricadă împotriva atmosferei mult prea rărite în care mă găseam. Gîndul meu era să introduc înlăuntrul acestei baricade, cu ajutorul condensatorului meu, din chiar această atmosferă, o cantitate destul de condensată pentru nevoile respiraţiei. În acest scop confecţionasem un sac de cauciuc, foarte trainic, cu totul impermeabil, dar flexibil. Sacul acesta, de dimensiuni destul de mari, putea cuprinde, într-un anume fel, întreaga nacelă. Cu alte cuvinte, sacul putea fi tras peste fundul nacelei, apoi în sus, pe laturile ci, şi aşa mai departe, de-a lungul frînghiilor, pe dinafara lor, pînă la marginea de sus, adică pînă la inelul de care era prins fileul. După ce am desfăşurat în felul acesta sacul, învelind părţile şi fundul nacelei, a trebuit să-l închid la vîrf sau la gură, petrecînd materialul deasupra inelului, adică între inel şi fileu. Dar dacă despărţeam fileul de inel pentru a face loc, cum s-ar mai fi susţinut atunci nacela? Fileul însă nu era legat de inel, ci numai prins de el printr-un şir de bride. De aceea, am desfăcut numai cîteva din aceste bride, lăsînd nacela să atîrne de celelalte. După ce am introdus partea de sus a sacului de cauciuc, am prins la loc bridele nu chiar pe inel, ceea ce ar fi fost cu neputinţă acum, cînd între ele se afla acea fîşie, ci într-un şir de nasturi mari, fixaţi tocmai pe învelitoare, cam la trei picioare mai jos de gura sacului. Intervalele dintre nasturi erau pe măsura celor dintre bride. Am desfăcut apoi nodurile din alte cîteva bride de pe margine, băgînd între ele o altă porţiune a învelitorii de cauciuc şi prinzînd bridele slobode de nasturii corespunzători. În chipul acesta, am putut să introduc toată partea de sus a sacului între fileu şi inel. Era vădit acum că inelul va cădea înlăuntrul nacelei, iar întreaga greutate a acesteia, cu conţinutul ei cu tot, nu se va mai

ţine decît mulţumită nasturilor şi trăiniciei lor. S-ar părea, la prima vedere, că legăturile acestea n-ar fi destul de puternice. Nu era însă cîtuşi de puţin aşa, fiindcă nasturii erau nu numai foarte bine prinşi, dar şi atît de apropiaţi unii de alţii, încît fiecare din ei nu suporta decît o mică parte din întreaga greutate. Într-adevăr, chiar dacă nacela şi tot ce se afla într-însa ar fi fost de trei ori mai grea decît era, tot n-aş fi avut nici cea mai mică grijă. Am ridicat deci iarăşi inelul înlăuntrul învelitorii de cauciuc şi l-am fixat cam la înălţimea lui de mai înainte, cu ajutorul a trei prăjini uşoare, pe care le pregătisem înadins. Bineînţeles, toate acestea le-am făcut ca să pot ţine sacul deschis la gură şi ca să menţin partea de jos a fileului în poziţia potrivită. Nu-mi mai rămînea decît să leg gura sacului. Ceea ce am şi făcut cu uşurinţă, strîngînd cutele materialului laolaltă şi răsucindu-le zdravăn înlăuntru cu ajutorul unui soi de ceatlău pe care-l aveam la îndemînă.

Pe laturile învelitorii, pe care o potrivisem în acest chip în jurul nacelei, montasem trei ochiuri de sticlă groasă, dar străvezie, prin care puteam privi foarte uşor împrejurul meu, pretutindeni în direcţia orizontală. În porţiunea de învelitoare care alcătuia fundul ei se mai afla şi un al patrulea ochi de geam, la fel cu celelalte, şi potrivit pe o mică deschizătură în podeaua nacelei. Acest dispozitiv îmi îngăduia să mă uit de-a dreptul în jos, dar din pricina felului în care închisesem gura sacului şi a cutelor, ce se alcătuiseră în ţesutul de cauciuc, mi-a fost cu neputinţă să aşez şi deasupră-mi un dispozitiv asemănător, aşa că nu mă mai puteam aştepta să văd obiectele situate la zenit. Bineînţeles că aceasta n-avea prea mare însemnătate. Chiar dacă aş fi fost în stare să pun o fereastră în partea de deasupra, corpul balonului m-ar fi împiedicat să mă slujesc de ea.

Cam cu un picior mai jos de una din ferestrele laterale se afla o deschizătură circulară cu un diametru de trei degete şi prevăzută cu o garnitură de alamă filetată în

partea ei dinlăuntru. Aici era înşurubat tubul larg al condensatorului, corpul maşinii fiind aşezat, bineînţeles, înlăuntrul camerei de cauciuc. Prin acest tub, o cantitate din atmosfera rarefiată dimprejur, fiind absorbită cu ajutorul vidului făcut în corpul maşinii, era împinsă de aici în stare de condensare şi amestecată cu aerul subţiat din cameră.

Repetînd această operaţie de mai multe ori, încăperea se umplea pînă la urmă cu o atmosferă prielnică respiraţiei. Dar într-un spaţiu atît de restrîns aerul se strica foarte repede şi devenea irespirabil din pricina prea desei lui treceri prin plămîni. Atunci, printr-o mică supapă din fundul nacelei, era împins afară, aerul dens fiind absorbit pe loc de atmosfera mai rară de sub noi. Pentru a preîntîmpina neajunsurile ce ar fi decurs dacă s-ar fi făcut, la un moment dat, vid total în încăpere, primenirea nu se săvîrşea dintr-o dată, ci numai treptat, deschizîndu-se doar pentru cîteva clipe supapa, ca să fie reînchisă imediat, pînă ce o mişcare, două ale pompei condensatorului înlocuiau aerul împins afară. În scopuri experimentale pusesem pisica şi pisoii ei într-un coşuleț atîrnat în afara nacelei de un nasture, tocmai lîngă acea supapă prin care, dealtfel, puteam să-i hrănesc ori de cîte ori ar fi trebuit. Am făcut aceasta cu oarecare greutate, mai nainte de a închide gura încăperii, ajungînd sub nacelă cu una din prăjinile de care am mai vorbit, la capătul căreia fusese potrivit un cîrlig.

Nu era decît nouă fără zece cînd am isprăvit cu aceste pregătiri şi am umplut camera cu aer condensat, aşa precum am spus. În tot răstimpul în care am trebăluit aşa, am îndurat cele mai groaznice chinuri din pricina greutăţii de a respira şi m-am căit amarnic de neglijenţa sau mai bine zis de îndrăzneala neroadă de care m-am făcut vinovat amînînd pînă în ultima clipă un lucru atît de însemnat. Dar, în sfîrşit, de îndată ce am scos-o la capăt, am şi început să mă bucur de roadele muncii mele. Încă o dată am putut să respir uşor şi în toată voia. Şi, la urma

urmei, de ce n-aş fi respirat uşor? Şi nu mică mi-a fost bucuria dîndu-mi seama că durerile cumplite care mă chinuiseră pînă atunci m-au părăsit. O uşoară durere, însoţită de o senzaţie ca şi cum mi s-ar umfla şi dezumfla încheieturile mîinilor, gleznele şi gîtul, era aproape singurul neajuns de care mă puteam plînge. Părea deci mai presus de orice îndoială că o mare parte a răului pricinuit de lipsa presiunii atmosferice fusese *înlăturată* în clipa de faţă, aşa cum mă şi aşteptasem, şi că multe din suferinţele îndurate în ultimele două ceasuri nu trebuiau puse decît pe seama unei respiraţii neîndestulătoare.

La ora nouă fără douăzeci, adică nu mult înainte de a fi închis gura sacului, coloana de mercur a barometrului, care, precum am mai spus, era de o mărime neobişnuită, coborîse la extrema lui limită de jos. Arăta o înălţime de 132.000 de picioare sau de douăzeci şi cinci de mile, ceea ce înseamnă că privirile mele îmbrăţişau o întindere de pămînt ce nu cuprindea mai puţin de a trei sute două zecea parte din întreaga lui suprafaţă. La ora nouă am pierdut iarăşi din vedere ţinuturile dinspre răsărit, dar nu mai înainte de a-mi fi dat seama că balonul se îndreptă cu iuţeală spre nord–nord-vest. Dedesubt convexitatea oceanului se putea desluşi foarte bine, cu toate că adesea privirea mi-era împiedicată de grămezile de nori, ce pluteau încoace şi încolo. Am observat acum că pînă şi cei mai uşori aburi nu se ridicau mai sus de zece mile peste nivelul mării.

La nouă şi jumătate am aruncat, ca experienţă, o mînă de pene prin supapă. Dar n-au plutit, cum mă aşteptasem, ci au căzut drept în jos, perpendicular, ca o ghiulea, grămadă, cu mare iuţeală, şi le-am pierdut din ochi în cîteva clipe. La început n-am ştiut ce să cred despre un fenomen atît de extraordinar, neputînd bănui că viteza cu care mă înălţăm crescuse deodată în chip atît de uimitor. Curînd însă mi-am dat seama că atmosfera era mult prea rărită pentru a putea susţine fie chiar şi nişte pene;

într-adevăr, ele cădeau, aşa cum mi se păruse, cu o mare repeziciune şi am fost uimit cînd am adunat iuţeala căderii lor cu viteza înălţării mele.

La ora zece am băgat de seamă că nu mai aveam nimic de făcut care să-mi ceară luare-aminte. Treaba mergea strună şi eram încredinţat că balonul se înălţa cu repeziciune necontenit sporită, cu toate că nu mai aveam nici un mijloc de a putea calcula sporul acesta de viteză. Nu mă mai durea nimic, nu simţeam nici un fel de suferinţă şi eram plin de voie bună cum nu mai fusesem niciodată de la plecarea mea din Rotterdam. Mă îndeletniceam cînd cu cercetarea diferitelor mele aparate, cînd cu primenirea aerului din încăpere. De acest din urmă amănunt am hotărît să mă ocup la fiece patruzeci de minute, dar mai mult din grija de a-mi păzi sănătatea decît pentru că o reînnoire la intervale atît de dese ar fi fost necesară. Între timp nu mă puteam împiedica să fac tot felul de presupuneri. Mă avîntam cu gîndul pe meleagurile neumblate şi fantastice ale lumii. Simţindu-se deodată nestrunită, închipuirea mea rătăcea în voie printre minunile necontenit schimbătoare ale acestor ţinuturi nestatornice şi pline de taină. Erau, iată, acolo, păduri argintii şi blagoslovite de vremuri, şi povîrnişuri stîncoase, şi cascade prăvălite cu puternic răsunet în prăpăstii fără fund. Mă pomeneam apoi ziua-n amiaza mare prin deșerturi în care vîntul cerurilor nu pătrunsese niciodată şi unde pajişti întinse, de maci şi flori plăpînde asemenea crinilor, se răsfăţau cît vedeai cu ochii, tăcute şi nemişcate. Călătoream apoi mai departe, mult mai departe, pe un alt tărîm, care nu era decît un lac întunecat şi fără ţărmuri, în tivul lui de nori. Şi din această apă tristă se ridica o pădure de copaci înalţi, orientali, ca o pustietate de vis. Şi-mi aduc aminte că umbrele acestor copaci, căzînd pe lac, nu rămîneau la suprafaţă, ci se cufundau încet şi continuu, şi se amestecau cu valurile, în timp ce din trunchiurile copacilor se ridicau mereu alte

umbre, care luau locul fraţilor lor astfel înmormîntaţi. „Iată de ce, îmi spuneam căzut pe gînduri, iată de ce apele lacului devin mai negre cu timpul, şi mai triste cu orele care trec.” Dar toate acestea nu erau singurele închipuiri care puneau stăpînire pe mintea mea. Mult mai cumplite şi mai înfiorătoare spaime se strecurau în ea şi mă cutremurau pînă în străfundul sufletului numai gîndind că ele pot apărea aievea. Dar nu puteam îngădui cugetului meu să întîrzie prea mult asupra acestor închipuiri, socotind pe drept cuvînt că primejdiile cele adevărate şi simţite ale călătoriei mele erau prea de ajuns ca să-mi ţină atenţia încordată.

La ora cinci după amiază, pe cînd primeneam aerul, m-am uitat prin supapă la pisică şi pisoi. Pisica părea că se simte iarăşi foarte rău şi nu m-am îndoit nici o clipă că suferinţa ei e pricinuită mai cu seamă de greutatea de a respira. Dar experienţa mea cu pisoii avusese urmări din cele mai ciudate. Mă aşteptasem, bineînţeles, să-i văd că dau semne de boală, deşi în mai mică măsură decît mama lor, şi aceasta ar fi fost de ajuns ca să mă întărească în părerea cu privire la deprinderea de a îndura presiunea atmosferică. Dar n-am crezut că voi găsi, după ce i-am privit cu luare-aminte, că se bucură de o sănătate înfloritoare, că respiră cu cea mai mare uşurinţă şi cu totul normal, fără să dea semne de boală de nici un fel. Nu puteam lămuri mai bine toate acestea decît dînd extindere teoriei mele pînă la a presupune că atmosfera foarte rărită din jurul nostru ar putea să nu fie aşa cum crezusem eu, adică neprielnică nevoilor vieţii din punct de vedere chimic, şi că s-ar fi putut ca o fiinţă născută într-un asemenea mediu să nu simtă nici o greutate în a respira. Şi aceeaşi fiinţă, dacă s-ar fi mutat spre straturile mai dense din apropierea pămîntului, ar fi îndurat chinuri la fel cu acelea pe care le cunoscusem eu mai devreme. A fost atunci pentru mine un prilej de adîncă părere de rău că un accident nenorocit a pricinuit pierderea, în acea clipă, a

micii mele familii de pisici şi m-a lipsit de mijloacele de a cerceta mai îndeaproape această problemă printr-o experienţă neîntreruptă. Trecîndu-mi mîna prin supapă cu o cană de apă pentru pisica cea bătrînă, mi-am agăţat mîneca de copca ce susţinea coşuleţul, desprinzîndu-l astfel de nasture într-o clipă. Dacă totul s-ar fi topit atunci în aer, şi încă n-ar fi pierit din ochii mei mai repede şi mai neaşteptat. N-a trecut desigur nici a zecea parte dintr-o secundă de la desprinderea coşuleţului şi pînă la dispariţia lui cu conţinut cu tot. Urările mele de bine l-au însoţit pînă la pămînt, dar bineînţeles n-aveam nici o nădejde că fie pisica, fie pisoii să fi supravieţuit, ca să-şi poată povesti nenorocirea.

La ora şase zărisem o mare parte a întinderii de pămînt dinspre răsărit, învăluită într-o negură deasă, care înainta mereu, cu mare iuţeală, pînă ce, la ora şapte fără cinci, întreaga suprafaţă vizibilă era cufundată în bezna nopţii. Dar numai după oarecare trecere de timp razele soarelui care asfinţise încetară să mai lumineze balonul. Şi această împrejurare, cu toate că, bineînţeles, era de prevăzut, mi-a făcut totuşi o negrăită plăcere. Era neîndoios că în zori aveam să văd răsăritul astrului de lumină cu multe ceasuri mai devreme decît cetăţenii din Rotterdam, cu toate că ei se aflau mult mai spre est. Şi astfel, zi după zi, pe măsură ce mă voi înălţa mai tare, mă voi bucura de lumina soarelui un răstimp tot mai lung. Am luat atunci hotărîrea să ţin un jurnal al călătoriei mele, socotind zilele de cîte douăzeci şi patru de ore la rînd şi neţinînd seama de intervalele de întuneric.

La ora zece, simţind că mi s-a făcut somn, m-am hotărît să mă culc şi să dorm cît mai e încă noapte. Dar iată că se ivi o încurcătură la care, deşi firească, nici măcar nu mă gîndisem pînă în acea clipă. Dacă adormeam, aşa cum şi aveam de gînd, cum s-ar mai fi putut primeni aerul între timp? Să-l respir mai mult decît cel mult o oră ar fi fost cu neputinţă. Şi chiar dacă acest răstimp s-ar fi prelungit pînă

la un ceas şi un sfert, urmările ar fi fost cu totul nenorocite. Această dilemă m-a neliniştit şi m-a pus pe gînduri. Şi anevoie o să mă credeţi că, după atîtea primejdii prin care am trecut, această problemă mi se înfăţişa într-o lumină atît de gravă, încît pierdusem orice nădejde de a-mi mai atinge ţinta supremă şi, într-un sfîrşit, mă împăcasem cu gîndul că trebuie să cobor. Dar n-am stat mult în cumpănă. Mi-am adus aminte că omul este robul cel mai plecat al obişnuinţei şi că multe din deprinderile vieţii sale, socotite a fi de *cea mai mare însemnătate*, nu sînt aşa decît pentru că şi-a făcut din ele obişnuinţe. Bineînţeles că nu se putea să nu dorm deloc. Mă puteam însă lesne deprinde să nu mă simt rău dacă mă voi trezi din ceas în ceas în tot timpul odihnei. Nu mi-ar fi trebuit decît cel mult cinci minute ca să primenesc cît mai bine aerul, şi singura dificultate adevărată era să găsesc un mijloc de a mă deştepta la momentul potrivit. Această problemă, trebuie să mărturisesc, îmi dădu mult de lucru. Auzisem şi eu, desigur, de acel student care, ca să nu adoarmă cu nasul în cărţi, ţinea în mînă o minge de aramă. Căzînd cu un zgomot asurzitor într-un lighean din acelaşi metal, aşezat lîngă scaunul lui pe podea, mingea slujea într-adevăr ca să-l trezească ori de cîte ori îl fura somnul. Dar cazul meu era cu totul altul şi nu putea fi rezolvat în chip asemănător. Nu doream să rămîn treaz, ci doar să fiu sculat din somn la răstimpuri regulate. Într-un tîrziu am recurs la vicleşugul următor. Oricît, ar părea el de simplu, l-am salutat, în clipa în care, l-am găsit, ca pe o născocire la fel de mare cu a telescopului, a maşinii cu aburi sau chiar a tiparului.

Trebuie să spun că balonul, la înălţimea pe care o atinsese, îşi continua ascensiunea în chip regulat şi în linie dreaptă, astfel că nacela îl urma într-o neclintire desăvîrşită, încît ar fi fost cu neputinţă să observi cea mai uşoară tremurare. Această împrejurare mi-a fost foarte prielnică în planul pe care-l hotărîsem. Provizia mea de

apă fusese adusă în butoaie de cîte cinci galoni fiecare, bine înţepenite împrejurul nacelei. Am desprins unul şi, luîndu-mi două frînghii, le-am legat strîns de la o margine de răchită la cealaltă, aşezîndu-le paralel şi la o distanţă de un picior între ele, aşa încît să alcătuiască un fel de policioară, pe care am aşezat şi am fixat butoiul într-o poziţie orizontală. Cam la opt degete sub aceste frînghii şi la patru picioare de fundul nacelei, am fixat o altă poliţă, făcută însă din placaj subţire, aceasta fiind singura bucată de lemn pe care o aveam. Pe acea poliţă, şi tocmai sub marginea butoiaşului, am pus un mic ulcior de pămînt. Am făcut apoi o gaură în fundul butoiului deasupra ulciorului şi am potrivit în ea o pană dintr-un lemn moale, tăiat în formă de con sau de lumînare. Am înfipt şi-am retras, puţin cîte puţin, pana, pînă cînd, după cîteva încercări, a ajuns la punctul cel mai potrivit ca îngustime, acolo unde apa, picurînd pe gaură şi căzînd în ulciorul de sub ea, avea să-l umple pînă-n buză în şaizeci de minute. Bineînţeles că acesta era un lucru uşor de determinat socotind în ce măsură se umplea ulciorul într-un timp anumit. După ce orînduisem totul, urmarea era lesne de ghicit. Patul meu era în aşa fel aşezat pe podeaua nacelei încît, stînd culcat, capul să-mi fie chiar sub buza ulciorului. Era lucru sigur că după un ceas, umplîndu-se ulciorul, apa avea să dea pe dinafară, scurgîndu-se pe gura aflată mai la vale decît marginea lui de sus. Era de asemenea neîndoios că apa, scurgîndu-se de la o înălţime de mai mult de patru picioare, nu putea să nu pice de-a dreptul pe obrazul meu şi, prin urmare, aveam să mă trezesc negreşit şi instantaneu chiar şi din somnul cel mai adînc cu putinţă.

Pînă să isprăvesc cu toate aceste pregătiri, se făcuse unsprezece, şi m-am lungit pe pat, plin de încredere în bunul mers al invenţiei mele. Şi n-am fost dezamăgit nici acum. La fiecare şaizeci de minute, eram trezit de credinciosul meu cronometru. După ce goleam ulciorul în vrana butoiului şi lucram şi la condensator, mă culcam

iarăşi în pat. Somnul acesta cu întreruperi regulate m-a supărat mai puţin decît m-aş fi aşteptat. Şi cînd, în cele din urmă, m-am trezit, fiindcă se făcuse ziuă, ceasul arăta şapte, iar soarele se înălţase cu mai multe grade deasupra orizontului.

3 aprilie.

Mă aflam cu balonul la o înălţime într-adevăr nemaipomenită, iar convexitatea pămîntului se făcuse cît se poate de vădită. La picioarele mele, jos, pe faţa oceanului, se zăreau ciorchini de puncte negre, care erau, fără îndoială, grupuri de insule.[122] Departe, spre miazănoapte, zăream o dungă subţire, albă, nespus de strălucitoare, tocmai la marginea orizontului, şi nu mă îndoiam că ar putea să fie ţărmul sudic al Oceanului Polar. Faptul acesta îmi trezise foarte mult curiozitatea, fiindcă trăgeam nădejde să înaintez mai spre nord şi la un moment dat să mă găsesc poate chiar deasupra polului. Îmi părea însă rău că înălţimea prea mare mă va împiedica să pot face o cercetare atît de amănunţită cît aş fi dorit. Aş fi putut totuşi stabili o mulţime de lucruri. În cursul zilei nu s-a mai întîmplat nimic deosebit. Aparatul meu funcţiona cît se poate de bine şi balonul se înălţa mereu, fără să se simtă nici o oscilaţie. Era un frig tăios, care m-a silit să mă înfofolesc bine în palton. Cînd pe pămînt s-a făcut din nou întuneric, m-am lungit iarăşi în pat, cu toate că, încă vreo cîteva ore după aceea, lumina a continuat să plutească împrejurul meu. Ceasornicul de apă îşi făcea regulat datoria, şi am dormit adînc pînă în dimineaţa următoare, afară, de întreruperile la răstimpuri hotărîte.

---

122 În prima ediţie urmau încă două propoziţii: „Deasupra mea cerul era negru ca păcura şi stelele se vedeau sclipind. De fapt, ele au sclipit aşa mereu, chiar din prima zi a ascensiunii.” În ediţiile ulterioare au fost eliminate de autor. Le reproducem aici deoarece pentru cititorii din era cosmică ele prezintă un interes deosebit.

4 aprilie.

M-am trezit bine sănătos şi plin de voie bună şi am rămas uimit de schimbarea ciudată ce avusese loc în înfăţişarea mării. Pierduse aproape cu totul culoarea de un albastru-închis pe care o avea mai înainte şi era acum de un cenuşiu-spălăcit şi cu un luciu care supăra ochii, insulele nu se mai vedeau. Ar fi cu neputinţă de spus dacă au trecut sub orizont, spre sud-est, sau dacă, din pricina înălţimii în necontenită creştere la care mă aflam, le-am pierdut din vedere. Aş înclina totuşi către această din urmă părere. Spre miazănoapte, chenarul de gheaţă se vede din ce în ce mai desluşit. Frigul nu mai este atît de tăios. Nu s-a mai întîmplat nimic de seamă şi mi-am petrecut ziua citind, căci am avut grijă să-mi iau şi o provizie de cărţi.

5 aprilie.

Am contemplat ciudatul fenomen al răsăritului de soare în vreme ce aproape toată suprafaţa pămîntului este încă învăluită în beznă. Curînd însă lumina s-a revărsat pretutindeni şi am zărit din nou chenarul gheţarilor către miazănoapte. Îl vedeam acum foarte desluşit şi păreau de o culoare mult mai închisă decît apele oceanului. Mă apropiam, fără doar şi poate, de pol cu mare iuţeală. Mi s-a părut că zăresc din nou o fîşie de pămînt spre răsărit şi alta spre apus, dar nu eram sigur. Vreme potrivită. Nu s-a întîmplat nimic mai de seamă în tot timpul zilei. M-am culcat devreme.

6 aprilie.

Am fost uimit găsind linia gheţarilor la o foarte mică depărtare şi un cîmp nemărginit de gheţuri întinzîndu-se spre nord, pînă departe, la orizont. Era vădit că dacă

balonul avea să-şi urmeze fără abatere drumul, avea să ajungă în curînd deasupra Oceanului Îngheţat, şi nu prea mai aveam îndoieli că voi vedea în sfîrşit polul. Tot timpul zilei am continuat să mă apropii de gheţari. Pe înnoptate, limitele orizontului meu au crescut deodată într-un chip simţitor, datorită desigur formei pămîntului, care e a unei sfere turtite, şi înaintării mele deasupra ţinuturilor teşite din vecinătatea cercului arctic. Într-un tîrziu, cînd m-a năpădit întunericul, m-am culcat, plin de nelinişte, temîndu-mă ca nu cumva să trec deasupra unui lucru care stîrneşte o atît de mare curiozitate fără a avea prilejul să-l cercetez.

7 aprilie.

M-am trezit devreme şi, spre marea mea bucurie, am privit îndelung la ceea ce nu poate fi pus la îndoială că este însuşi polul. Era, fără doar şi poate, acolo, şi chiar la picioarele mele, dar, vai! mă ridicasem la o înălţime atît de mare, încît nu puteam desluşi nimic lămurit. Într-adevăr, judecînd după progresia cifrelor ce indică diferitele înălţimi corespunzătoare cu anumite perioade, între şase a.m. la 2 aprilie şi nouă fără douăzeci a.m. în aceeaşi zi (cînd coloana de mercur a barometrului a coborît), se poate deduce cu destulă siguranţă că balonul atinsese acum, la ora patru în dimineaţa de 7 aprilie, *nu mai puţin* de 7.254 de mile deasupra nivelului mării. Înălţimea aceasta poate părea imensă, dar evaluarea cu ajutorul căreia a fost calculată dă un rezultat după toate probabilităţile cu mult mai prejos decît cel adevărat. Oricum ar fi, aveam sub ochii mei, fără îndoială, cel mai mare diametru pămîntesc. Întreaga emisferă nordică se întindea la picioarele mele, ca o hartă în proiecţie ortografică.[123] Iar marele cerc al Ecuatorului însuşi

123 Proiecţia folosită la reprezentarea unei emisfere pe un plan, în special la elaborarea hărţilor generale ale globului terestru.

alcătuia fruntaria despărţitoare a orizontului meu. Cu toate acestea, excelenţele-voastre vor înţelege uşor că ţinuturile pînă acum neexplorate din vecinătatea Cercului Arctic, deşi aşezate de-a dreptul sub mine şi văzute fără o perspectivă aparentă, erau totuşi prea micşorate şi la prea mare depărtare de punctul din care le priveam ca să-mi îngăduie o cercetare mai amănunţită. Ceea ce se vedea, totuşi, era ceva ciudat şi atrăgător. La miazănoapte, dincolo de acel chenar uriaş de care am pomenit şi care poate fi denumit limita descoperirilor omului în aceste ţinuturi, se întindea, aproape fără întrerupere, un linţoliu de gheaţă. Chiar de la primele începuturi, suprafaţa lui e vădit turtită, iar mai departe e netedă şi plană, la urmă devine *concavă*, şi sfîrşeşte chiar la pol într-un gol circular, cu marginile tăioase, al cărui diametru aparent alcătuia cu balonul un unghi de vreo şaizeci şi cinci de secunde şi a cărui culoare închisă, cu nuanţe schimbătoare, era mai întunecată decît orice altă pată din emisfera vizibilă şi, uneori, se adîncea pînă la negrul cel mai intens. Mai departe anevoie s-ar mai fi putut desluşi ceva. La ora douăsprezece, centrul circular descrescuse în circumferinţă, iar la şapte p.m. l-am pierdut cu totul din vedere, căci balonul trecuse peste marginea dinspre vest a gheţurilor şi plutea cu iuţeală înspre Ecuator.

8 aprilie.

Am descoperit o micşorare simţitoare în diametrul aparent al pămîntului, pe lîngă o vădită alterare în culoarea şi înfăţişarea lui generală. Întreaga suprafaţă vizibilă era de aceeaşi culoare galben-palid, cînd mai accentuată, cînd mai ştearsă, iar pe alocuri căpătase o strălucire care pentru ochi era chiar supărătoare. Vederea mi-era foarte stînjenită din pricina densităţii atmosferei, suprafaţa învecinată fiind încărcată de nori, prin a căror îngrămădire de-abia puteam zări ici şi colo pămîntul. În

ultimele patruzeci şi opt de ore am fost mai mult sau mai puţin împiedicat de acest obstacol de a mai face vreo observaţie. Dar înălţimea foarte mare la care mă aflam acum alcătuia din aceste neguri plutitoare o singură grămadă, şi neajunsul acesta se făcea tot mai simţit pe măsură ce suiam mai sus. Îmi dădeam bine seama totuşi că balonul plutea deasupra Marilor Lacuri ale Americii de Nord şi se îndrepta gonind spre miazăzi, ceea ce însemna că mă va duce foarte curînd la tropice. Această împrejurare m-a bucurat nespus de mult şi am întîmpinat-o ca pe o prevestire sigură a izbînzii finale. Căci drumul pe care-l luasem pînă acum mă neliniştise, într-adevăr, foarte mult. Era vădit că, dacă aş fi mers multă vreme mai departe în această direcţie, n-aş mai fi ajuns niciodată în lună, a cărei orbită e înclinată pe ecliptică, formînd un unghi mic de numai 5°8’48”.

9 aprilie.

Diametrul pămîntului era astăzi foarte micşorat, iar culoarea, la suprafaţa lui, devenea, ceas cu ceas, de un galben tot mai închis. Balonul şi-a urmat fără şovăire drumul spre miazăzi, iar la orele nouă p.m. a ajuns deasupra coastei nordice a Golfului Mexic.

10 aprilie.

În dimineaţa de azi, pe la ora cinci, am fost trezit din somn pe neaşteptate de o trosnitură năprasnică, despre care nu mi-am dat cu nici un chip seama de unde vine. A fost de foarte scurtă durată, dar, cît a dăinuit, n-a semănat cu nimic din cîte am apucat pe lume. E de prisos să mai spun că m-am speriat din cale-afară, căci în primul moment am crezut că pricina zgomotului ar fi fost explozia balonului. Mi-am cercetat totuşi aparatele cu multă luare-aminte şi n-am putut găsi nimic în neregulă. Mi-am

petrecut aproape toată ziua gîndindu-mă la această întîmplare atît de neobişnuită. Dar n-am izbutit cîtuşi de puţin să mi-o lămuresc. M-am culcat nemulţumit şi într-o stare de mare nelinişte şi tulburare.

11 aprilie.

Am găsit o micşorare simţitoare în diametrul aparent al pămîntului şi o creştere însemnată, vizibilă pentru întîia oară, în acela al lunii, căreia îi mai trebuiau doar cîteva zile pentru a fi lună plină. A fost nevoie de o trudă îndelungată şi istovitoare spre a condensa aer îndestulător pentru menţinerea vieţii.

12 aprilie.

O ciudată schimbare a avut loc în ceea ce priveşte direcţia balonului, şi cu toate că o prevăzusem întru totul, mi-a făcut o bucurie fără seamăn. După ce ajunsese, în cursa lui de mai înainte, la paralela a douăsprezecea de latitudine sudică, s-a abătut deodată, în unghi ascuţit, spre est şi a continuat astfel toată ziua, ţinîndu-se aproape *exact în planul elipsei lunare.* Ceea ce e vrednic de luat în seamă e că urmarea acestei schimbări de rută a fost o simţitoare oscilaţie a nacelei, care a durat timp de cîteva ceasuri.

13 aprilie.

Am fost iarăşi foarte speriat de faptul că trosnetul zgomotos şi puternic, care m-a îngrozit în ziua de 10 aprilie, s-a repetat din nou. M-am gîndit foarte mult la acest lucru, dar n-am fost în stare să găsesc o explicaţie mulţumitoare. Mare descreştere în diametrul aparent al pămîntului, care nu mai subîntindea, în raport cu balonul, decît un unghi niţeluş mai mare de 25°. Luna nu se vedea

de loc, fiind aproape la zenit. Îmi continuam drumul în planul elipsei, dar înaintam foarte puţin spre răsărit.

14 aprilie.

Nespus de rapidă descreştere a diametrului pămîntului. Am fost astăzi cît se poate de tulburat la gîndul că balonul pluteşte pe axul apsidelor, în direcţia perigeului. Cu alte cuvinte, urmează un itinerariu care-l va duce de-a dreptul în lună, în partea cea mai apropiată de pămînt a orbitei sale. Luna se afla chiar deasupra capului meu, ceea ce mi-o ascundea cu totul vederii. A trebuit să muncesc îndelung şi greu ca să condensez atmosfera.

15 aprilie.

Nu se mai pot desluşi bine pe pămînt nici măcar contururile mărilor şi ale continentelor. Pe la orele douăsprezece am fost surprins pentru a treia oară la auzul acelui sunet înfiorător care mă uimise atît de tare şi înainte. Dar de data asta a durat cîteva clipe, şi. tot timpul cît a ţinut, a sporit mereu în intensitate. În cele din urmă, pe cînd stăteam năuc şi îngrozit în aşteptarea a nu ştiu ce fel de nimicire năprasnică, nacela s-a cutremurat cu o putere nemaipomenită, şi o grămadă uriaşă şi înflăcărată dintr-o materie pe care n-am putut s-o desluşesc s-a năpustit cu glasul a mii de tunete, urlînd şi vuind, asupra balonului. Cînd spaimele şi uimirea mi s-au mai risipit, mi-am dat destul de lesne seama că poate e vorba de vreun fragment vulcanic uriaş, azvîrlit din lumea de care mă apropiam atît de repede şi, pe cît se pare, de unul din multele feluri de materii ciudate ce se găsesc din întîmplare şi pe pămînt şi sînt numite meteoriţi, în lipsa unei denumiri mai potrivite.

16 aprilie.

Uitîndu-mă astăzi în sus, cît puteam mai bine, rînd pe rînd, pe fiecare din ferestruicile laterale, am zărit, spre marea mea bucurie, o foarte mică parte a discului lunar, care se întindea, ca să zic aşa, de jur împrejurul uriaşei circumferinţe a balonului. Am fost nespus de tulburat. De data asta nu mă mai îndoiam cîtuşi de puţin că voi fi în curînd la capătul călătoriei mele. Într-adevăr, condensatorul îmi dădea de lucru acum într-o asemenea măsură, încît nu mai aveam o clipă de răgaz. Nu mai putea fi vorba de somn. M-am îmbolnăvit de oboseală şi tremuram din tot trupul, sleit de puteri. Era cu neputinţă ca firea omenească să mai poată îndura o suferinţă atît de groaznică. În scurtul răstimp de întuneric, a trecut pe lîngă mine un nou meteorit, şi repetarea din ce în ce mai deasă a acestui fenomen a început să-mi stîrnească mari nelinişti.

17 aprilie.

Dimineaţa aceasta a însemnat o dată hotărîtoare în călătoria mea. Vă mai amintiţi că în ziua de 13 aprilie pămîntul subîntindea, în raport cu balonul, un unghi de 25°. La 14 aprilie, unghiul acesta se micşorase simţitor, în 15 aprilie am observat o scădere şi mai rapidă, şi în 16 aprilie, înainte de a mă culca, notasem un unghi care nu măsura mai mult de 7°15’. Care nu mi-a fost uimirea cînd, trezindu-mă dintr-un somn scurt şi chinuit, în această dimineaţă de astăzi, 17 aprilie, am găsit suprafaţa de dedesubt crescută ca volum, aşa, deodată, şi ca prin minune, pînă la a arăta nu mai puţin de 39° în diametru aparent unghiular. Am rămas ca trăznit. Nici un cuvînt n-ar putea să exprime groaza şi uimirea cumplită şi fără de seamăn de care am fost cuprins şi copleşit totdeodată. Genunchii îmi tremurau, dinţii îmi clănţăneau, părul mi se zburlise pe cap. „Aşadar, balonul a făcut explozie!” Acesta a fost cel mai năvalnic gînd care mi-a fulgerat prin minte.

„Desigur că balonul a făcut explozie!” Cădeam! Cădeam cu cea mai năprasnică, cea mai neasemuită repeziciune. Judecînd după imensa depărtare parcursă atît de repede pînă acum, nu puteau trece mai mult de zece minute pînă voi fi atins suprafaţa pămîntului, şi voi fi năpustit în nimicnicie! Dar, în cele din urmă, judecata îmi veni în ajutor. Am stat şi m-am gîndit şi am început să mă îndoiesc. Era un lucru cu neputinţă. În ruptul capului nu se putea să fi ajuns atît de repede jos. Pe de altă parte, cu toate că mă apropiam, fără doar şi poate, de suprafaţa pămîntului de sub mine, o făceam cu o viteză care nu era cîtuşi de puţin proporţională cu aceea pe care mi-o închipuisem la început. Gîndul acesta mi-a fost de folos, mi-a liniştit mintea tulburată şi, în cele din urmă, am izbutit să privesc fenomenul în lumina lui adevărată. De fapt, groaza trebuie să mă fi scos din minţi, de vreme ce nu mi-am putut da seama de uriaşa deosebire dintre înfăţişarea suprafeţei de sub mine şi suprafaţa pămîntului, care mi-e mumă. Aceasta din urmă era desigur deasupra capului meu şi cu totul ascunsă vederii mele de corpul balonului, în timp ce luna, luna însăşi, în toată strălucirea ei, se întindea jos, dedesubtul meu şi la picioarele mele.

Uimirea şi surprinderea iscate în mintea mea de această nemaipomenită schimbare în starea lucrurilor era, poate, partea cea mai greu de explicat din toată aventura. Fiindcă întreagă această răsturnare nu numai că era firească, dar fusese prevăzută cu mult înainte, ca o împrejurare la care trebuia să mă aştept cînd aş ajunge în acel punct al călătoriei mele, în care atracţia planetei va fi înlocuită de atracţia satelitului, sau, mai bine zis, în care forţa de atracţie exercitată de pămînt asupra balonului va fi mai puţin puternică decît aceea a lunii. Desigur, mă trezeam dintr-un somn adînc, cu toate simţurile toropite, ca să urmăresc deodată un fenomen cutremurător şi pe care, cu toate că îl aşteptam, n-am crezut totuşi că se va întîmpla chiar în clipa aceea. Schimbarea în sine trebuie să

fi avut loc, bineînţeles, treptat şi pe nesimţite. Nu e de loc sigur că, dacă aş fi fost treaz în clipa cînd s-a întîmplat, aş fi luat cunoştinţă despre ea după vreun semn *lăuntric* al acestei schimbări, adică după vreo tulburare a fiinţei sau a aparatelor mele.

E aproape de prisos să mai spun că ajungînd la o înţelegere adevărată a stării în care mă găseam şi ieşind din spaima ce-mi copleşise toate puterile sufletului, mi-am îndreptat în primul rînd toată atenţia asupra lunii şi a înfăţişării ei fizice generale. Se întindea jos, sub mine, ca o hartă, şi cu toate că, după socoteala mea, distanţa la care se afla era încă destul de mare, puteam desluşi contururile suprafeţei sale cu o precizie izbitoare şi totodată şi de neînţeles. De la cea dintîi privire m-a surprins, ca fiind trăsătura cea mai neobişnuită a condiţiilor ei geologice, lipsa desăvîrşită a oricărui ocean, a oricărei mări şi chiar a oricărui lac sau rîu şi a apelor de orice fel. Cu toate acestea, lucru ciudat, zăream vaste întinderi cu caracter vădit aluvial, deşi cea mai mare parte a emisferei ce se putea vedea era acoperită cu nenumăraţi munţi vulcanici, de formă conică şi avînd mai degrabă înfăţişarea unor cucuie făcute de mîna omului decît a unor protuberanţe naturale. Cel mai înalt dintre ei nu depăşea înălţimea de trei mile şi trei sferturi. Dar o hartă a regiunii vulcanice de la Campi Phlegraei[124] ar putea da excelenţelor-voastre o idee mai bună decît orice descriere stîngace pe care aş încerca eu însumi s-o fac. Era vădit că aceşti vulcani, în cea mai mare parte a lor, se aflau în stare de erupţie, şi-mi dam seama, plin de groază, de puterea şi de violenţa lor judecînd după tunetele repetate ale stîncilor greşit numite meteorice, care se năpusteau de jos şi treceau acum pe lîngă balon cu o frecvenţă tot mai spăimîntătoare.

18 aprilie.

124 Regiune vulcanică situată în sudul Italiei.

Am găsit astăzi că volumul aparent al lunii a crescut în chip nemăsurat, iar viteza tot mai sporită a pogorîrii mele a început să mă umple de groază. Vă amintiţi, desigur, că la început, cînd am pornit a cumpăni dacă o călătorie în lună este sau nu cu putinţă, am ţinut seama în socotelile mele de faptul că ar exista în vecinătatea ei o atmosferă densă, proporţională cu forma planetei. Aceasta în ciuda atîtor ipoteze ce afirmă contrariul şi, aş mai adăuga, în ciuda neîncrederii obşteşti în existenţa vreunei atmosfere lunare. Dar, în afară de ideile pe care le-am înfăţişat cu privire la cometa lui Encke şi a luminii zodiacale, am fost întărit în părerea mea de unele observaţii ale lui Schroeter[125] din Lilienthal. El a observat luna nouă cînd nu avea decît două zile şi jumătate, seara, îndată după asfinţit, mai înainte de a se putea vedea partea ei întunecată, şi a continuat s-o observe pînă ce aceasta a devenit vizibilă. Cele două coarne păreau că se prelungesc subţiindu-se în cîte un vîrf, în aparenţă foarte ascuţit, fiecare arătîndu-şi extremitatea în bătaia razelor soarelui mai înainte ca vreo parte a emisferei întunecate să fi devenit vizibilă. Puţin după aceea s-a luminat întreaga margine întunecată.

Socot că această prelungire a coarnelor dincolo de semicerc se datoreşte refracţiei razelor solare de către atmosfera lunară, care poate să refracte destulă lumină pe emisfera întunecată pentru a da naştere unui crepuscul mai luminos decît lumina răsfrîntă de pămînt cînd luna e la vreo 32° de conjuncţia sa. Aceasta ar putea fi înaltă de 1.356 de picioare de Paris. Am presupus deci că înălţimea cea mai mare în stare să producă refracţia razelor solare ar fi de 5.376 de picioare. Părerea mea asupra acestui lucru a fost confirmată şi de un paragraf din volumul al

125 *Johann Hieronymus Schroeter* (1745–1816), astronom german, directorul Observatorului din Lilienthal de lîngă Brema; a făcut numeroase observaţii asupra lunii.

82-lea al *Tranzacţiilor filozofice,* în care se afirmă că în timpul unei ocultaţii a sateliţilor lui Jupiter, cel de-al treilea satelit a dispărut cu totul după ce de-abia s-a mai zărit vreme de o secundă sau două, iar celui de-al patrulea i se vedea nedesluşit conturul.[126]

Mă bizuiam, bineînţeles, pe rezistenţa, sau, mai bine zis, pe sprijinul unei atmosfere care ar exista într-o stare de densitate aşa cum mi-am închipuit-o eu. Dacă pînă la urmă s-ar dovedi că am dat greş, n-aveam nimic altceva de aşteptat, ca deznodămînt al aventurii mele, decît să fiu spulberat în atomi pe suprafaţa colţuroasă a satelitului. Şi aveam, desigur, temeiuri puternice să-mi fie frică. Depărtarea mea de lună era, oarecum, neînsemnată, pe cînd munca de care era nevoie la condensator nu se micşorase întru nimic şi nu puteam descoperi nici un semn de scădere în rarefierea păturii de aer.

19 aprilie.

Spre marea mea bucurie, în dimineaţa aceasta, pe la

---

126 Havelius scrie că, adeseori, cînd cerul era atît de senin încît se vedeau pînă şi stelele de a şasea şi de a şaptea mărime, poziţia lunii fiind aceeaşi ca şi depărtarea de pămînt şi folosind unul şi acelaşi telescop, foarte puternic, luna şi petele ei nu-i apăreau întotdeauna la fel de luminoase. Date fiind împrejurările în care a observat aceasta, e lucru învederat că pricina fenomenului nu e nici atmosfera noastră, nici aparatul, nici ochiul cercetătorului, ci trebuie să fie ceva (o atmosferă?) ce ar exista în jurul lunii.

Cassini a observat adesea că Saturn, Jupiter şi stelele fixe, atunci cînd se apropie de lună, la ocultaţie, îşi schimbă forma circulară într-una ovală; iar la alte ocultaţii nu a descoperit nici o schimbare de formă. De aici se poate deduce că în unele cazuri, dar nu în toate, există o substanţă densă care înconjoară luna şi care reflectă razele stelelor (n.a.).

Johann Hevelius sau *Havelius* (1611–1687), astronom german; autorul unei lucrări despre faţa lunii.

Jean-Dominique Cassini (1625–1712), astronom francez; a făcut observaţii asupra planetelor sistemului solar.

orele nouă suprafaţa lunii fiind spăimîntător de aproape, şi temerile mele peste măsură de sporite, pompa condensatorului dădu, în sfîrşit, semne neîndoielnice că s-a petrecut o oarecare schimbare în consistenţa atmosferei. Pe la zece aveam temeiuri să cred că densitatea ei crescuse în mare măsură. La unsprezece, aparatul îmi dădea mai puţin de lucru, iar la douăsprezece am încercat să deşurubez ceatlăul, și văzînd că după ce am făcut-o n-am avut de suferit nici un neajuns, am scos, în cele din urmă, învelitoarea de cauciuc şi am dat-o jos de pe nacelă. Aşa cum era de aşteptat, urmările imediate ale unei astfel de experienţe atît de primejdioase şi pripite au fost o straşnică durere de cap şi ceva spasme. Dar aceste greutăţi, precum şi altele în legătură cu respiraţia nu erau, nici într-un caz, atît de mari încît să-mi pună viaţa în primejdie. Am luat deci hotărîrea să le îndur cît puteam mai bine, cu gîndul că voi scăpa de ele de îndată ce mă voi apropia de straturile din apropierea lunii. Dar această apropiere se înfăptuia cu o repeziciune de neînchipuit, şi în curînd am fost încredinţat – şi totdeodată şi îngrijorai – că, deşi n-am să fiu înşelat în aşteptările mele cu privire la existenţa unei atmosfere dense în proporţie cu masa satelitului, greşisem totuşi cînd am presupus că densitatea aceasta, chiar la suprafaţă, va fi destul de mare pentru a putea susţine greutatea uriaşă conţinută de nacela balonului meu. Cu toate acestea, *aşa ar fi trebuit* să fie, întocmai ca la suprafaţa pămîntului, dacă se ţine seamă că greutatea corpurilor de pe orice planetă este în funcţie de densitatea atmosferică. Dar *nu era* totuşi cazul aici. Şi lucrul acesta îl dovedea îndeajuns violenţa căderii mele. De ce nu era cazul, aceasta nu s-ar putea explica decît ţinînd seama de acele perturbaţii geologice posibile despre care am pomenit mai sus. Oricum, mă aflam deci chiar deasupra planetei şi coboram cu cea mai năprasnică repeziciune. N-am pierdut, aşadar, nici o clipă ca să arunc peste bord lestul, butoaiele cu apă, aparatul condensator,

camera de cauciuc şi, în cele din urmă, toate lucrurile din nacelă. Dar totul era în zadar. Cădeam necontenit, cu o iuţeală năprasnică, şi nu mai aveam mai mult de o jumătate de milă pînă la suprafaţă. De aceea, ca un ultim mijloc de scăpare, după ce-mi aruncasem haina, pălăria şi cizmele, am desprins de balon *pînă şi nacela*, care avea o greutate destul de însemnată, şi astfel, agăţîndu-mă cu amîndouă mîinile de plasă, abia dacă mai avui vreme să-mi dau seama că întregul ţinut, atît cît vedeam cu ochii, era presărat pretutindeni cu locuinţe de pitici, cînd, iată, am şi căzut cu capul în jos drept în inima unei cetăţi fantastice, în mijlocul unei mulţimi numeroase de omuleţi pociţi şi mărunţei, care nu rosteau nici un cuvînt şi nu-şi dădeau nici cea mai mică osteneală să mă ajute, ci stăteau ca o turmă de nerozi, făcînd schime caraghioase şi uitîndu-se chiorîş, cu mîinile în şolduri, la balonul meu şi la mine. Le-am întors spatele cu dispreţ şi, privind în sus, spre pămîntul pe care-l părăsisem de curînd şi poate pentru totdeauna, l-am văzut în chip de scut uriaş de aramă întunecată, cu diametrul cam de două grade, ţintuit şi nemişcat în ceruri, deasupra capului, şi împodobit la o margine cu un chenar făcut din aurul cel mai strălucitor. Nu se putea vedea nici urmă de ape sau de pămînturi. Și totul era bălţat cu fel de fel de pete şi încins cu zonele tropicale şi ecuatoriale.

Aşadar, cu voia excelenţelor-voastre, după un şir întreg de mari nelinişti şi de nemaiauzite primejdii, din care am scăpat ca prin minune, am ajuns în cele din urmă cu bine, în a nouăsprezecea zi de la plecarea mea din Rotterdam la capătul unei călătorii care este, fără îndoială, cea mai extraordinară şi cea mai însemnată pe care a întreprins-o, a înfăptuit-o sau a plănuit-o cîndva vreun locuitor al pămîntului. Dar mai rămîne să-mi povestesc aventurile. Şi, într-adevăr, excelenţele-voastre îşi pot lesne închipui că, după o şedere de cinci ani pe o planetă care nu numai că e nespus de interesantă prin faptul că e strîns legată ca

satelit, de lumea omului, aş mai putea să dau şi unele veşti, spre ştiinţa Colegiului naţional al astronomilor, cu mult mai însemnate decît amănuntele, oricît ar fi ele de minunate, ale simplei călătorii care a luat sfîrşit în chip atît de norocos. Aceasta e de fapt toată problema. Aş avea multe, foarte multe de împărtăşit şi aş face-o cu cea mai mare plăcere. Aş avea multe de spus despre climatul planetei; despre trecerile neaşteptate de la cald la frig; despre lumina solară neîndurată şi arzătoare, care ţine cincisprezece zile, şi despre frigul mai mult decît polar care-i urmează; despre o neîncetată circulaţie a umezelii, prin evaporare, ca *in vacuo*[127], din punctul aşezat chiar sub soare pînă la cel mai depărtat; despre o zonă variabilă de ape curgătoare; despre poporul însuşi; despre obiceiurile, purtările, aşezămintele politice; despre ciudata înfăţişare a locuitorilor, despre urîţenia lor, despre lipsa lor de urechi, acele apendice de prisos într-o atmosferă atît de deosebită; despre neştiinţa ce li se trage de aici în ceea ce priveşte vorbirea şi foloasele ei; despre felul cum înlocuiesc ei vorbirea printr-o anumită metodă de a se înţelege între ei; despre neînţeleasa legătură între fiecare ins din lună cu cîte unul de pe pămînt, o legătură analogă celei dintre orbita planetei şi a sateliţilor şi determinată de aceasta, prin care destinele locuitorilor uneia din ele sînt împletite cu vieţile şi destinele locuitorilor celeilalte. Şi, mai presus de toate, dacă excelonţele-voastre îmi îngăduie, despre acele taine cumplite şi întunecate ce se ascund în ţinuturile din cealaltă parte a lunii, ţinuturi care, datorită concordanţei într-adevăr minunate a rotaţiei satelitului pe propria-i axă cu revoluţia siderală în jurul pămîntului, nu s-au arătat pînă acum şi – slavă Domnului! – nu se vor arăta niciodată în faţa telescopului unui om. Toate acestea, şi multe, multe altele aş vrea să le povestesc cu de-amănuntul. Dar ca să scurtez, trebuie să-mi capăt

127 În vid (în limba latină în original).

răsplata. Aş dori să mă întorc la casa mea, în sînul familiei mele. Iar ca preţ al comunicărilor mele viitoare, ţinînd seama de lumina pe care am putinţa s-o arunc asupra multor ramuri însemnate ale ştiinţelor fizice şi metafizice, trebuie să cer, prin mijlocirea cinstitei domniilor-voastre bresle, iertare pentru crima de care m-am făcut vinovat prin uciderea acelor creditori ai mei la plecarea mea din Rotterdam. Aşadar, acesta e scopul scrisorii mele. Aducătorul ei, un locuitor din lună, pe care l-am învăţat ce să facă pentru a fi crainicul meu pe pămînt, va aştepta, la bunul-plac al excelenţelor-voastre, ca să se întoarcă la mine cu iertarea de care am pomenit, dacă am, într-un fel sau altul, putinţa s-o dobîndesc.

Am onoarea de a fi etc., etc. smeritul rob al excelenţelor voastre,

Hans Phaall

După ce a sfîrşit de citit acest extraordinar document, se zice că profesorul Rub-a-dub, peste măsură de uluit, a scăpat pipa din gură, iar *mynheer* Superbus Von Underduk, după ce şi-a scos ochelarii, i-a curăţat şi i-a pus în buzunar, şi-a uitat de sine şi de demnitatea sa, şi încă în aşa măsură, încît, în culmea uimirii şi a admiraţiei, s-a răsucit de trei ori pe călcîie. Nu putea fi nici o îndoială în această privinţă: va fi iertat. Aşa cel puţin jurase, cu un jurămînt groaznic, profesorul Rub-a-dub, şi astfel a cugetat şi vestitul Von Underduk cînd l-a luat la braţ pe colegul său întru ştiinţă şi, fără a rosti un cuvînt, a făcut aproape tot drumul pînă acasă, unde avea să chibzuiască asupra măsurilor ce ar trebui luate. Dar ajungînd la uşa locuinţei primarului, profesorul s-a gîndit să spună că, de vreme ce mesagerul a găsit cu cale să dispară, pesemne înspăimîntat pînă la moarte de înfăţişarea sălbatică a locuitorilor din Rotterdam, iertarea nu-i va fi de mare folos, căci numai un om din lună ar putea întreprinde o

călătorie atît de lungă. Primarul a recunoscut adevărul acestei observaţii, astfel că discuţia a luat sfîrşit. Scrisoarea fiind publicată, a dat naştere la felurite păreri şi clevetiri. Unii atotştiutori s-au făcut de rîs, arătînd că întreaga ispravă nu era alt decît o păcăleală. Cred însă că tot păcăleală este pentru acest soi de oameni orice e mai presus de înţelegerea lor. În ce mă priveşte, nu pot pricepe pe ce dovezi şi-au întemeiat o atare învinuire. Să vedem ce spun:

În primul rînd, că unii hîtri din Rotterdam purtau pică unui oarecare primar şi cîtorva astronomi.

Nu înţeleg deloc.

În al doilea rînd, că un pitic ciudat, un vrăjitor, cu amîndouă urechile tăiate din rădăcină, pentru cine ştie ce fărădelege, a dispărut de cîteva zile din vecinătatea oraşului Bruges.

Ei bine, şi ce-i cu asta?

În al treilea rînd, că gazetele care erau lipite de jur împrejurul balonului erau din Olanda, şi prin urmare nu putuseră fi tipărite în lună. Erau nişte hîrtii foarte murdare, şi tipograful Gluck ar fi jurat pe Sfînta Scriptură că fuseseră tipărite la Rotterdam.

Greşea, fără îndoială, greşea.

În al patrulea rînd, că Hans Phaall însuşi, ticălosul acela de beţiv, şi cele trei hahalere, aşa-zişii săi creditori, au fost văzuţi împreună, acum vreo două-trei zile într-o cîrciumă deocheată de la mahala, cînd tocmai se întorseseră cu buzunarele pline dintr-o călătorie peste mări.

Nu cred, nu cred nici un cuvînt.

În ultimul rînd, e o părere îndeobşte recunoscută, sau cel puţin ar trebui să fie recunoscută, că anume Colegiul astronomilor din oraşul Rotterdam, ca şi celelalte colegii din alte părţi ale lumii – pentru a nu mai vorbi de astronomi şi de colegii în general – nu este nici mai bun, nici mai mare, nici mai luminat decît s-ar cădea să fie.

Povestirea Hans Phaall (în original *Hans Phaall)* a văzut lumina tiparului în iunie 1835 în revista „The Southern Literary Messenger”, sub titlul *Nemaipomenita întîmplare a unui anume Hans Phaall.*

UMBRĂ – O parabolă

Chiar de-aş umbla pe valea Umbrei.
PSALMII LUI DAVID

VOI, CEI CARE AZI CITIŢI, mai sînteţi încă printre cei vii; dar eu, cel care scriu, voi fi fost de mult plecat în ţara umbrelor. Într-adevăr, ciudate lucruri se vor întîmpla şi multe lucruri tainice vor fi dezvăluite, şi veacuri întregi vor trece mai înainte ca oamenii să vadă aceste însemnări. Şi cînd le vor fi văzut, vor fi unii care nu le vor da crezare şi alţii care le vor pune la îndoială, şi prea puţini vor fi cei ce vor găsi cu cale să cadă pe gînduri în faţa slovelor săpate aici cu un *stylus* de fier.

Anul acela fusese un an de groază, străbătut de fiorul unor simţiri mai puternice decît groaza şi care n-au încă nume pe pămînt. Că multe minuni s-au întîmplat, şi s-au arătat semne, iar peste mări şi ţări, în lung şi în lat, s-au desfăcut larg negrele aripi ale Ciumei. Cei învăţaţi să citească în stele ştiau totuşi că faţa cerurilor prevestea nenorocire; iar printre alţii era vădit şi pentru mine, Oinos Grecul, că venise vremea cînd în acest an, al şapte sute nouăzeci şi patrulea, la intrarea în zodia Berbecului, planeta Jupiter avea să se afle în conjuncţie cu inelul roşu al cumplitului Saturn. Socot, dacă nu mă înşel întru totul, că duhul cerurilor însuşi îşi făcea simţită fiinţa, nu numai pe chiar globul pămîntului, dar şi în suflete, în închipuirea şi în cugetele seminţiei omeneşti.

Într-o noapte, în jurul cîtorva sticle de vin roşu din Chios, ne strînseserăm, şapte la număr, între zidurile unei săli măreţe, într-o cetate întunecată care se numea Ptolemais. Şi nu era în încăperea noastră o altă intrare decît o poartă înaltă de aramă; iar poarta fusese durată de către meşterul Corinnos şi era o lucrare de o rară măiestrie, şi se zăvora pe dinăuntru. Tot astfel, în sumbrul

sălii cuprins, draperii negre ascundeau vederilor noastre luna, stelele funebre, uliţele pustii, dar cu toate acestea presimţirile şi amintirea Năpastei nu puteau fi înlăturate. Pe lîngă noi şi în jurul nostru simţeam existenţa unor lucruri despre care nu pot face o dare de seamă desluşită, lucruri materiale şi sufleteşti, o apăsare grea în văzduh, o senzaţie de sufocare, o neliniște plină de spaimă şi, mai presus de toate, acea stare îngrozitoare în care trăiesc oamenii nervoşi cînd simţurile sînt dureros de treze şi ascuţite, iar puterile minţii zac în adormire. Eram copleşiţi de o povară de moarte. Se lăsa pe mădularele noastre, pe mobilierul locuinţei, în cupele din care beam. Şi toate, toate lucrurile păreau abătute şi covîrşite, toate lucrurile, afară numai de flăcările celor şapte lămpi care luminau petrecerea noastră. Alungindu-se în întinse şi subţiratice fîşii de lumină, ele rămîneau arzînd așa, palide și nemișcate, iar în oglinda ce se alcătuia din răsfrîngerea lor pe masa rotundă de abanos, la care şedeam cu toţii, fiecare se uita la paloarea propriului său chip şi la raza de neliniște din ochii posomoriţi ai soţilor săi. Noi totuşi hohoteam de rîs şi ne veseleam în felul nostru – un fel bolnăvicios; şi cîntam cîntecele lui Anacreon[128], care sînt numai nebunie; şi beam fără de măsură, cu toate că purpura vinului ne amintea de purpura „sîngelui. Într-adevăr, se mai afla cu noi în cameră încă un oaspete, în făptura tînărului Zoil. Mort, el zăcea, cît era de lung, sub giulgiu; el, duhul şi demonul acestei scene. Vai! El nu putea să ia parte la bucuria noastră. Numai chipul său schimonosit de ciumă şi ochii săi, în care moartea nu stinsese decît pe jumătate focul molimei, păreau că urmăresc desfătarea noastră cu aceeaşi luarea-aminte cu care un mort ar urmări bucuriile celor ce vor fi să moară în curînd. Dar cu toate că eu, Oinos, simţeam ochii răposatului aţintiţi asupră-mi, mă sileam totuşi să nu iau

128 *Anacreon* (560–478 î.e.n.), poet liric; a cîntat plăcerile vinului şi ale dragostei.

seama la amărăciunea privirii lui şi, uitîndu-mă cu hotărîre în adîncul oglinzii de abanos, cîntam cu o voce plină şi sonoră cîntările fiului din Teios[129]. Treptat, însă, cîntările mele încetară, şi ecourile lor, tălăzuindu-se pînă departe printre negrele perdele ale camerei, se auziră tot mai slab şi mai nelămurit, pînă ce pieriră cu totul. Şi iată! Dintre negrele draperii în care se stingeau sunetele cîntării se desprinse o întunecată şi nelămurită arătare, asemenea umbrei pe care luna, cînd se află jos pe streaşina cerului, o croieşte după un trup omenesc. Dar nu era nici umbra unui om, nici a unui zeu, nici a unui lucru cunoscut. Şi tremurînd o clipă printre perdelele sălii, în cele din urmă rămase locului, în văzul tuturor, pe faţa porţii de aramă. Dar umbra era nedesluşită, fără înfăţişare şi fără contururi, şi nu era nici umbră de om, nici de zeu – nici a vreunui zeu al Greciei, nici al Chaldeei şi nici a vreunui zeu din Egipt. Şi umbra se odihnea pe poarta de aramă, sub bolta acesteia, şi nu se mişca şi nici un singur cuvînt nu rostea, ci rămase locului în nemişcare deplină. Şi poarta pe care umbra se odihnea era, dacă ţin bine minte, chiar lîngă picioarele tînărului Zoil, înfăşurate în giulgiu.

Noi, însă, cei şapte adunaţi acolo, de îndată ce văzurăm umbra ivindu-se printre perdele, n-am îndrăznit să ne uităm de-a dreptul la ea, ci, cu ochii în pămînt, priveam fără de încetare în adîncurile oglinzii de abanos. Şi în cele din urmă eu, Oinos, rostind cîteva cuvinte cu glas încet, pusei întrebare umbrei unde oare i se află locuinţa şi cum sună numele ei. Şi umbra răspunse:

— Sînt UMBRĂ, iar locuinţa mea se găseşte în apropierea catacombelor din Ptolemais, chiar lîngă întunecatele cîmpii ce mărginesc apele necurate ale lui Caron!

Şi atunci, cuprinşi de groază, noi, cei şapte, am sărit deodată în picioare de pe jilţurile noastre şi am rămas aşa

129 Oraş din Lidia, locul de naştere al lui Anacreon.

tremurînd, străbătuţi de fiori şi pradă spaimei. Căci glasul umbrei nu era sunetul unei singure fiinţe, ci al unei mulţimi de fiinţe, şi schimbîndu-şi cadenţele din silabă m silaba, ne umplea nelămurit auzul cu glasurile cunoscute, şi de care ne aminteam atît de bine, a mii şi mii de prieteni dispăruţi.

Umbră (în original *Shadow – A Parablle)* a văzut lumina tiparului în septembrie 1835 în revista „Southern Literary Messenger”.

REGELE CIUMĂ

Zeii rabdă şi îngăduie regilor
Ceea ce detestă în viaţa gloatei.
BUCKHURST – *Tragedia lui Ferrex și Porrex*[130]

ÎNTR-UN OCTOMBRIE, către miezul nopţii, sub domnia cavalerească a lui Eduard al III-lea, doi marinari din echipajul vasului *Slobod şi sprinten*, goeletă de comerţ ce naviga între Sluys şi Tamisa dar îşi aruncase tocmai ancora în apele fluviului, şi-au dat seama cu uimire că se află într-o tavernă londoneză din parohia Sf. Andrei – tavernă a cărei firmă *La veselul lup de mare* avea zugrăvit însuşi portretul unui navigator încercat.

Încăperea, deşi prost construită, înnegrită de fum, cu tavanul scund, şi asemănîndu-se în rest cu orice tavernă din acea epocă, era, cu toate acestea, după părerea muşteriilor împrăştiaţi pe la mese în grupuri groteşti, destul de potrivită cu destinaţia ei.

În această încăpere, marinarii noştri formau, cred, grupul cel mai interesant, dacă nu chiar cel mai demn de atenţie.

Cel care părea a fi mai în vîrstă, şi căruia tovarăşul său îi spunea „Prăjină”[131], era totodată cu mult mai înalt decît celălalt. Putea să tot aibă şase picioare şi jumătate[132], şi umerii-i încovoiaţi păreau a fi urmarea firească a unei înălţimi atît de mari. Prisosul său în înălţime era, în orice caz, mai mult decît compensat prin lipsuri în alte privinţe. Era peste măsură de slab; şi putea, după cum susţineau

130 Lucrarea din care a fost luat epigraful este o tragedie scrisă, pare-se, de Thomas Nortone şi Thomas Sackyille, lord Buekhurst, şi jucată în 1561. Este menţionată de Victor Hugo în al său, *William Shakespeare.*

131 În original *Legs* (adică „Picioare”).

132 Adică aproximativ 1,98 m.

tovarăşii săi, să fie lesne asemuit, cînd era beat, cu catargul încununat de drapel, iar cînd era treaz, putea chiar să servească de catarg. Numai că aceste glume, ca şi altele de acelaşi fel, nu făcuseră niciodată să tresară măcar un muşchi pe faţa bătrînului lup de mare. Cu umerii obrajilor ieşiţi în afară, cu nasul mare şi vulturesc, bărbia teşită, falca de jos căzută şi ochii bulbucaţi, avea o înfăţişare, deşi vădind un fel de indiferenţă morocănoasă faţă de fapte şi lucruri în general, totuşi solemnă şi serioasă, mai presus de orice încercare de imitaţie sau descriere.

Marinarul mai tînăr, prin întreaga lui fiinţă, era un ins cu totul opus tovarăşului său. Statura nu-i trecea de patru picioare[133]. Picioarele-i arcuite şi scurte susţineau un trup butucănos şi greoi, în timp ce braţele, neobişnuit de scurte şi groase, la capete cu nişte pumni enormi, atîrnau bălăbănindu-se în lături ca labele broaştei ţestoase de mare. Ochii mici, fără vreo culoare anume, licăreau din fundul capului. Nasul rămînea îngropat în masa de carne ce învelea faţa-i rotundă, plină şi stacojie; iar buza de sus, groasă, se odihnea pe cea de jos, şi mai groasă încă, trădînd un aer de automulţumire, întărit şi de obiceiul posesorului lor de a şi le linge din cînd în cînd. Era vădit că privea spre lunganul său tovarăş cu un sentiment pe jumătate de uimire, pe jumătate de batjocură; şi cînd îl privea cîteodată în faţă, era asemenea soarelui purpuriu în amurg contemplînd stîncile de la Ben Nevis.

Peregrinările acestei ciudate perechi prin diferitele taverne din împrejurimi, în primele ceasuri ale nopţii, fuseseră pline de tot felul de întîmplări. Dar cum chiar şi buzunarele cele mai bine îndesate au fund, la intrarea lor în taverna amintită mai înainte, prietenii noştri le aveau goale.

În momentul cînd începe de fapt povestirea noastră,

133 Aproximativ 1,30 m.

Prăjină şi tovarăşul său, pe numele lui Hugh Prelată, stăteau deci cu capul sprijinit în mîini şi cu coatele rezemate pe uriaşa masă de stejar din mijlocul încăperii. Ascunşi după o carafă destul de pîntecoasă de rachiu neplătit, priveau cuvintele ameninţătoare „Fără tibişir”[134], care, spre indignarea şi uimirea lor, erau scrise pe uşă chiar cu ajutorul obiectului numit, a cărui prezenţă înţelegeau s-o nege. Nu voi pretinde aici că darul de a descifra caracterele scrise – considerat pe atunci ca ceva mai puţin cabalistic decît arta de a scrie – ar fi putut fi pus pe seama oricărui discipol al mării; dar pentru a spune adevărul, anumite întortocheri în formatul literelor – şi, în general, tot felul de înfloriturі de nedescris – prevesteau, după părerea celor doi marinari, o cursă lungă pe vreme rea; aşa că, potrivit imaginii alegorice folosite de Prăjină, s-au decis de îndată „să tragă la pompe, să strîngă toate pînzele şi să fugă din faţa vîntului”.

După ce au dat, deci, pe gît ceea ce mai rămăsese din băutură, şi-au încheiat tunicile scurte şi s-au grăbit, în cele din urmă, s-o şteargă afară. Cu toate că Prelată s-a răsucit de două ori în gura vetrei, luînd-o drept uşă, fuga lor a fost, totuşi, încununată de succes – şi, la o jumătate de oră după miezul nopţii, îi găsim pe eroii noştri puşi pe rele, alergînd din răsputeri de-a lungul unei ulicioare întunecoase, înspre scara Sfîntul Andrei, urmăriţi cu înverşunare de stăpîna *Veselului lup de mare.*

În vremea cînd are loc povestirea noastră plină de peripeţii, ca şi cu mulţi ani înainte şi după aceea, în toată Anglia, dar mai ales în metropolă, răsuna la anumite intervale înfricoşătorul strigăt de „Ciumă!”. Atunci oraşul rămînea aproape pustiu – iar în oribilele regiuni din vecinătatea Tamisei, pe unde se credea că îşi avea lăcaşul Demonul Molimei, printre fundăturile şi ulicioarele întunecoase, înguste şi murdare, domneau doar Spaima,

134 Adică „fără credit”, datoriile înscriindu-se cu tibişir pe o tablă sau pe tejghea.

Teroarea şi Superstiţia.

Din porunca regelui, aceste cartiere erau socotite „condamnate”, oamenii fiind opriţi, sub pedeapsa cu moartea, să pătrundă în jalnica lor singurătate. Însă nici porunca regească, nici uriaşele bariere care astupau intrările străzilor nici perspectiva unei morţi cumplite, care, aproape în mod sigur, era sortită nenorocitului pe care pericolul nu-l oprea de la aventură, nu erau o piedică în calea tîlharilor, care prădau la adăpostul întunericului locuinţele goale, părăsite, nelăsînd nici un lucru, de fier, aramă sau plumb, pe care l-ar fi putut preschimba în bani.

Iarna, cînd barierele se deschideau, se descoperea de obicei că lacătele, zăvoarele şi pivniţele zidite nu însemnaseră decît o şubredă apărare pentru depozitele de vinuri şi lichioruri; căci din pricina riscurilor şi greutăţilor de transport, numeroşi neguţători, care îşi aveau prăvăliile prin aceste locuri, se mulţumiseră doar să le închidă, încredinţîndu-le, în lipsa lor, unei securităţi atît de îndoielnice.

Oamenii, însă, înspăimîntaţi, nu credeau că la mijloc ar fi fost mînă omenească. Poporul punea totul pe seama unor spirite ale răului – duhuri ale ciumei, spiriduşi ai molimei şi demoni ai frigurilor; şi neîncetat se răspîndeau povestiri atît de înspăimîntătoare încît locurile blestemate fură, în cele din urmă, învăluite în teroare ca într-un giulgiu şi cum pînă şi tîlharii erau înspăimîntaţi de groaza ce-şi avea obîrşia în chiar prădăciunile lor, vasta regiune a uliţelor interzise rămînea, întreagă, pradă întunericului, tăcerii, ciumei şi morţii.

Cum coborau pe o uliţă îngustă, Prăjină şi onorabilul Hugh Prelată găsiră calea tăiată pe neaşteptate de una din acele teribile bariere de care am vorbit, amintindu-le că dincolo de ea începeau locurile ciumate. De întoarcere, nici nu putea îi vorba, şi nu era timp de pierdut, căci cei care-i fugăreau erau foarte aproape pe urmele lor. Pentru nişte marinari adevăraţi, era o nimica toată să se caţăre pe

schelăria lucrată grosolan; înnebuniţi şi de goană şi de băutură, săriră fără să şovăie peste barieră şi continuîndu-şi năuci fuga, răcnind şi urlînd, se rătăciră curînd printre fundăturile puturoase şi întortocheate.

De n-ar fi fost beţi turtă, atît încît nu mai ştiau nimic de ei, groaza situaţiei în care se aflau ar fi trebuit să le încremenească paşii împleticiţi. Ceaţa rece care se lăsase le îngheţa răsuflarea. Pietrele pavajului, scoase din loc, zăceau într-o cumplită neorînduială prin iarba înaltă şi deasă ce le ajungea la glezne. Casele dărîmate astupau străzile. Miasme respingătoare şi otrăvite se tîrau peste tot; în lumina spectrală ce-o răspîndeşte întotdeauna, chiar în miez de noapte, atmosfera ceţoasă şi pestilenţială, se zăreau zăcînd pe drumeagurile şi uliţele lăturalnice, ori putrezind prin casele fără ferestre, leşurile atîtor şi atîtor jefuitori nocturni răpuşi de mîna ciumei, poate chiar în timp ce făptuiau jaful.

Dar nici o imagine, ori senzaţie, ori altă asemenea piedică, nu puteau să oprească din drum nişte oameni, de felul lor neînfricaţi – mai ales cînd curajul le fusese întărit de băutură – şi ar fi fost în stare să intre fără şovăire chiar în gura Morţii, dacă, firește, starea lor le-ar fi îngăduit-o. Înainte – mereu înainte – păşea neîndurătorul Prăjină şi în pustietatea gravă a locurilor sunau şi răsunau strigătele lui asemănătoare teribilului strigăt de război al Pieilor-roşii; înainte, mereu înainte alerga bondocul Prelată, agăţîndu-se de haina tovarăşului său mai iute de picior şi întrecînd cu mult strădaniile vocale ale acestuia, prin mugete de taur *in basso,* scoase din adîncul plămînilor săi de stentor.

Nu mai era nici o îndoială acum că se aflau în cetatea ciumei. La fiecare pas sau salt, duhoarea era tot mai mare, drumul mai înspăimîntător, cărările mai înguste şi mai întortocheate. Pietrele uriaşe şi grinzile ce se prăbuşeau cînd şi cînd de pe acoperişurile povîrnite, bufnind înfiorător şi înfundat, dovedeau cît de înalte erau casele

înconjurătoare, iar cînd se vedeau nevoiţi să-şi croiască drum printre grămezile de moloz, nu arareori li se întîmpla să atingă cu mîna vreun schelet sau să simtă sub degete, moale, carnea vreunui leş.

Deodată, cum marinarii tocmai se izbeau de intrarea unei clădiri înalte cu aspect sinistru, dinăuntru se auzi, ca un ecou la un ţipăt mai ascuţit ieşit din gîtlejul furiosului Prăjină, o cascadă de strigăte sălbatice, drăceşti, ca nişte hohote de rîs. Fără să se înspăimînte de aceste strigăte care, la o asemenea vreme şi într-un asemenea loc, ar fi îngheţat sîngele în vinele unor oameni mai puţin înfierbîntaţi, cei doi beţivani se repeziră orbeşte în uşă şi, spărgînd-o, se prăbuşiră cu un torent de înjurături în mijlocul dărîmăturilor.

Încăperea în care nimeriseră părea să fie prăvălia unui dricar, dar o trapă deschisă într-un colţ al duşumelei de lîngă intrare lăsa să se întrevadă un şir nesfîrşit de pivniţe de vinuri, care după zgomotul de sticle sparte ce se auzi părea să fie bine căptuşită. În mijlocul încăperii se afla o masă – şi pe ea, sta un castron uriaş care părea plin cu punci. Nenumărate butelii cu tot felul de vinuri şi lichioruri, laolaltă cu căni, ulcioare şi sticle de toate formele şi mărimile, erau împrăştiate pe masă. Iar în jurul mesei, aşezaţi pe sicrie, stăteau şase oameni. Pe aceştia voi încerca să vi-i descriu, unul cîte unul.

În faţa uşii, aşezat pe un sicriu ceva mai înalt, şedea un personaj care părea să fie preşedintele adunării. Era atît de înalt și deşirat, încît Prăjină rămase uluit la vederea unuia mai slăbănog decît el. Faţa îi era galbenă ca şofranul – dar nici o trăsătură nu merita în sine să fie descrisă în mod special. În afară de una. Şi anume fruntea. Era atît de neobişnuit şi de oribil de înaltă, încît te făcea să te gîndeşti la o bonetă sau chiar la o coroană de carne adăugată capului. Gura o avea zbîrcită şi schimonosită într-o expresie de amabilitate sinistră, iar ochii, ca dealtfel ai tuturor celor din jurul mesei, străluceau de fericirea beţiei.

Individul era îmbrăcat din cap pînă-n picioare într-un giulgiu de mătase neagră, brodat din belşug, care-l înveşmînta ca o pelerină spaniolă. Capul şi-l împodobise cu pene negre de cioclu, care i se hîţînau de colo-colo; de cîte ori îşi clătina căpăţîna cu un aer suficient şi atotştiutor; iar în mîna dreaptă ţinea un enorm femur de om, cu care se pare că tocmai izbise pe unul dintre tovarăşii săi, poruncindu-i să cînte ceva.

În faţa lui, cu spatele spre uşă, stătea o femeie cu o înfăţişare întru nimic mai puţin extraordinară. Deşi tot atît de înaltă ca şi personajul descris mai sus, n-ar fi putut în nici un caz să se plîngă de slăbiciune. Pentru că pe cît era de înaltă, pe atît era şi de grasă, semănînd foarte bine cu butoiul enorm de bere ce stătea, cu capacul desfăcut, chiar în colţul de lîngă ea. Faţa îi era rotundă, ca o lună plină, roşie şi durdulie. Dar – ceea ce constituia o aceeaşi particularitate, sau mai bine zis lipsă de particularitate de care am pomenit cînd a fost vorba de bărbat – o singură trăsătură a figurii era deosebită, cerînd o caracterizare specială (de fapt, isteţul Prelată îşi dădu seama de îndată că prin asta se distingea fiecare dintre membrii grupului – se părea că fiecare deţine un monopol asupra unei anumite porţiuni a fizionomiei). La femeia amintită, această porţiune părea să fie gura. De la o ureche la alta, gura se întindea ca o prăpastie adîncă, şi cerceii scurţi pe care-i purta la fiecare ureche îi intrau la orice mişcare în deschizătura ce se căsca astfel. Femeia se străduia, totuşi, să-şi ţină gura închisă, vrînd cu tot dinadinsul să pară distinsă, pricină pentru care îşi pusese şi o rochie croită dintr-un giulgiu proaspăt scrobit şi călcat, ce se termina sub bărbie cu un guler încreţit, din muselină de batist.

În dreapta ei şedea o tînără mărunţică de statură, căreia femeia cea mătăhăloasă părea să-i acorde ocrotire. Tremurul degetelor ei străvezii, culoarea vineţie a buzelor şi petele roşii de pe obrajii, dealtfel livizi, arătau fără putinţă de îndoială că mica şi delicata fiinţă era atinsă de

tuberculoză galopantă. Şi totuşi, întreaga fiinţă îi răspîndea un aer de extrem *haut ton,* iar peste trup purta, într-un fel graţios şi *dégagé*, un linţoliu mare şi frumos din cea mai subţire pînză de India. Părul îi cădea peste umeri în zulufi şi un zîmbet blînd îi juca pe buze; dar nasul, neobişnuit de lung, subţire, sinuos, flexibil şi bubos, îi atîrna pînă peste buza de jos şi, în ciuda felului delicat cum şi-l mişca, cu limba, cînd într-o parte, cînd într-alta, dădea înfăţişării ei o expresie oarecum echivocă.

De partea cealaltă şi în stînga matahalei de femeie şedea un bătrînel umflat, astmatic şi gutos, căruia obrajii îi atîrnau ajungîndu-i pînă peste umeri, ca două uriaşe ploşti cu vin de Oporto. Cum îşi ţinea braţele încrucişate şi-şi cocoţase pe masă un picior bandajat, părea să se creadă îndreptăţit la oarecare consideraţie. Era vădit că se mîndrea cu fiecare părticică din înfăţişarea sa, dar că cea mai mare plăcere era să atragă atenţia asupra hainei în culori ţipătoare în care era îmbrăcat. Ca să vorbim drept, haina trebuie să-l fi costat multe parale şi îi venea ca turnată – croită fiind dintr-una din acele cuverturi de mătase brodată aparţinînd marilor nobili, cuverturi care – în Anglia şi aiurea – sînt de obicei atîrnate într-un loc vizibil în casele aristocraţilor atunci cînd aceştia sînt plecaţi.

Lîngă el şi la dreapta celui ce părea să prezideze adunarea stătea un bărbat în ciorapi albi lungi şi izmene de bumbac. Trupul îi era zgîlţîit de un tremur caraghios, un spasm căruia Prelată i-ar fi zis „bîţîială”. Fălcile, bine rase, erau ţinute strîns legate cu un bandaj de muselină; iar braţele, prinse în acelaşi chip de încheieturile mîinilor, îl împiedicau să folosească prea des băuturile de pe masă – o măsură de prudenţă, după părerea lui Prăjină, foarte trebuincioasă, dacă ţinem seama de aspectul lui abrutizat de băutură. Două urechi enorme păreau să fi scăpat totuşi, fiind cu neputinţă de legat, şi din cînd în cînd zvîcneau spasmodic la zgomotul destupării unei sticle.

În faţa lui sta aşezat al şaselea şi ultimul dintre petrecăreţi. Era un ins ţeapăn, lovit de paralizie care, la drept vorbind, nu părea să se simtă prea bine în îmbrăcămintea-i incomodă. Era „îmbrăcat” într-un mod neobişnuit – şi anume într-un frumos sicriu nou de acaju. Scîndurile de la capătul de sus îi apăsau ţeasta şi o acopereau ca o cască, dînd întregului chip un aspect nespus de interesant. Sicriul avea nişte deschideri în părţi, pentru braţe, urmărindu-se mai mult comoditatea decît eleganţa – dar totuşi „îmbrăcămintea” aceasta îl împiedica să stea drept, ca tovarăşii săi, fiind aplecat spre spate într-un unghi de patruzeci şi cinci de grade; şi aşa cum stătea, doi ochi enormi şi bulbucaţi îşi rostogoleau globurile albe spre tavan, într-o uimire absolută faţă de propria lor înfăţişare holbată.

În faţa fiecărui mesean se afla, drept cupă de băut, cîte o ţeastă, iar deasupra lor atîrna un schelet omenesc, prins cu o frînghie de fluierul unui picior şi fixat de un inel în tavan. Celălalt picior, care nu era ţinut de nici o legătură, făcea unghi drept cu corpul, astfel încît întregul schelet, deşirat şi zornăitor, se bălăngănea şi se răsucea de fiecare dată cînd vreo răbufnire de vînt pătrundea în încăpere. În craniul scheletului fusese pusă o grămăjoară de cărbuni aprinşi şi acest candelabru hidos arunca o lumină pîlpîitoare, destul de vie, asupra întregii scene. De jur împrejurul încăperii şi în faţa ferestrelor erau îngrămădite, unele peste altele, sicrie şi alte obiecte dintre acelea ce se găsesc în prăvălia unui dricar, nelăsînd nici o licărire să străbată în afară.

La vederea acestei neobişnuite adunări şi a personajelor şi mai neobişnuit împopoţonate, marinarii noştri nu arătară cîtuşi de puţin buna-cuviinţă la care ne-am fi aşteptat. Prăjină, sprijinindu-se de peretele cel mai apropiat căscă gura şi mai mult ca de obicei pînă ce falca păru să-i atîrne, şi-şi holbă ochii cît putu mai mult; iar Hugh Prelată, îndoindu-se din şale pînă ce nasul atinse

masa şi punîndu-şi palmele pe genunchi, izbucni într-un lung, zgomotos şi nestăpînit hohot de rîs, nesăbuit şi nemăsurat.

Fără să se arate jignit de o purtare atît de grosolană, înaltul personaj ce prezida adunarea zîmbi cu amabilitate celor doi intruşi, mişcîndu-şi cu demnitate capul împodobit cu pene negre şi, ridicîndu-se, îi luă de braţ şi-i conduse către scaunele pe care ceilalţi membri ai adunării le aşezaseră între timp pentru ei. Dacă Prăjină îşi urmă fără crîcnire gazda şi se aşeză pe „scaunul" oferit, în schimb Hugh cel galant îşi trase sicriul ce-i fusese pus în capul mesei pînă lîngă mărunţica ofticoasă îmbrăcată în linţoliu şi se trînti lîngă ea cu mare veselie; apoi turnîndu-şi o ţeastă de vin roşu, o dădu pe gît ca pentru a crea o mai mare intimitate. Ceea ce păru însă să nu-i fie deloc pe plac insului celui ţeapăn din sicriu, care dădu semne de iritare, şi urmările acestei purtări ar fi fost poate destul de serioase, dacă preşedintele, bătînd în masă cu sceptrul, n-ar fi atras tuturor celor prezenţi atenţia începînd un discurs:

— În această fericită împrejurare, datoria noastră este…

— Ia stai! îl întrerupse Prăjină, foarte serios, ia stai niţel, cînd îţi zic, şi spune-ne cine dracu' sînteţi voi toţi şi ce învîrtiţi aici, îmbrăcaţi ca nişte diavoli spurcaţi, umflîndu-vă cu molanul ăsta pe cinste, ascuns aici pentru la iarnă de prea cinstitul cumătru Will Wimble, cioclul?

La această mostră de neiertată grosolănie, toată cinstita asistenţă se ridică în picioare, şi din gîturile tuturor se revarsă acelaşi torent de strigăte sălbatice, drăceşti care atrăseseră mai înainte luarea-aminte a marinarilor. Primul care îşi recăpătă sîngele rece fu, totuşi, bărbatul ce prezida adunarea; întorcîndu-se către Prăjină, îşi urmă discursul cu multă demnitate:

— Vom satisface cu multă bunăvoinţă orice curiozitate rezonabilă din partea unor atît de iluştri oaspeţi – deşi n-aş

putea spune că noi i-am poftit aici. Aflaţi deci că eu sînt monarhul acestor meleaguri şi domnesc aici în mod absolut, sub titlul de Regele Ciumă întîiul.

Această încăpere, pe care în chip nesăbuit o socotiţi prăvălia dricarului Will Wimble – ins pe care nu-l cunoaştem şi al cărui nume plebeu n-a mai izbit pînă acum niciodată augustele noastre urechi – această încăpere, zic, este Sala Tronului din palatul nostru, hărăzită sfatului ţării şi altor sacre şi înalte ţeluri. Nobila doamnă aici de faţă este Regina Ciumă, preamărita noastră consoartă. Celelalte ilustre personaje pe care le vedeţi fac parte tot din familia noastră şi sînt de sînge regesc. Acesta de aici este înălţimea Sa Arhiducele Cîr-Ciumă, celălalt este înălţimea sa ducele Ciuma-Hai, mai încolo se află înălţimea Sa Ducele Cium-At, iar cealaltă e înălţimea Sa Serenisimă Arhiducesa Ciumă-Faie.

Cît priveşte, urmă el, întrebarea voastră în legătură cu treburile asupra cărora dezbate sfatul nostru, să fim iertaţi dacă vă vom spune că aceasta priveşte numai şi numai regeştile noastre interese, şi că nu privesc pe nimeni altul. Dar, din respect pentru acele drepturi la care, ca oaspeţi şi ca străini, vă puteţi simţi îndreptăţiţi, vă vom da totuşi lămuriri. Dacă ne aflăm aici în această noapte – în urma unor pregătiri împlinite prin cercetări profunde şi descoperiri amănunţite – pricina trebuie căutată în dorinţa noastră de a examina, analiza şi determina cît mai deplin spiritul indefinisabil, natura şi trăsăturile de neînţeles ale acestor comori de nepreţuit ale gîtlejului care sînt vinurile, berea şi lichiorurile îmbelşugatei noastre metropole. Şi să ştiţi că facem aceasta nu atît pentru propriile noastre ţeluri, cît pentru adevărata propăşire a acelui suveran nepămîntean care domneşte peste noi toţi, ale cărui domenii sînt nesfîrşite, şi al cărui nume este Moartea.

— Al cărui nume este Davy Jonesl[135] răcni Prelată şi în

135 Personaj legendar, duh al mărilor, care pune stăpînire pe tot ce cade în fundul mării.

acelaşi timp oferi tinerei de lîngă el o ţeastă de lichior, turnîndu-şi şi sieşi încă una.

— Ticălos netrebnic, vorbi „Regele”, întorcîndu-şi toată luarea-aminte către bietul Hugh. Păcătos nevrednic şi blestemat! Spuneam, aşadar, că din respect pentru acele drepturi pe care nu ne simţim în stare să le încălcăm, chiar cînd e vorba de un ticălos ca tine, am binevoit să răspundem la grosolanele şi necioplitele-ţi întrebări. Dar, pentru că v-aţi amestecat nepoftiţi în sfatul nostru, socotim de datoria noastră să vă osîndim, pe tine şi pe tovarăşul tău, la cîte un gallon[136] de rachiu – pe care, după ce îl veţi fi băut dintr-o singură înghiţitură, şi în genunchi, pentru propăşirea regatului nostru – veţi fi liberi fie să vă urmaţi drumul, fie să rămîneţi şi să vă împărtăşiţi din bunătăţile aflate pe masă, după plăcerea şi gustul fiecăruia.

— Mi-ar fi cu neputinţă, răspunse Prăjină, căruia aerele şi demnitatea Regelui Ciumă Întîiul îi inspiraseră oarecare respect, şi care se ridicase şi se rezemase de masă în timp ce vorbea, mi-ar fi, deci, cu voia maiestăţii voastre, de-a dreptul cu neputinţă să încarc în cala pîntecului meu chiar şi un sfert din cantitatea de băutura de care a pomenit maiestatea voastră. Fără să mai pomenesc de balastul mărfurilor pe care le-am încărcat înainte de amiază, şi fără să mai amintesc de diferitele băuturi şi lichioruri îmbarcate de-a lungul serii, prin diferite porturi, am în clipa de faţă o încărcătură serioasă de vinars grozav, luată şi plătită cu bani peşin de la *Veselul lup de mare.* Veţi binevoi, deci, maiestate, să fiţi atît de mărinimos şi să socotiţi dorinţa noastră drept fapt împlinit, căci n-aş putea şi nici n-aş voi în nici un chip să mai înghit vreo picătură – şi cu atît mai mult o picătură din blestematul acela de rachiu care nu e decît apă chioară.

— Opreşte-te odată! îl întrerupse Prelată, pe care lungimea discursului ţinut de tovarăşul său, cît şi natura

136 Unitate de măsură egală cu 4 litri şi jumătate.

refuzului, îl uimiseră. Opreşte-te odată, marinar de apă dulce! Tacă-ţi gura, Prăjină! Cala *mea* e încă goală, chiar dacă a ta pare să fie plină ochi, iar de ţi-e teamă să-ţi măreşti încărcătura zicînd că n-o să poţi face faţă la o sticlă, de-o izbucni o furtună, am s-o depozitez la mine, dar…

— Ceea ce propui tu, întrerupse preşedintele adunării, încalcă hotărîrile pedepsei sau sentinţei care nu poate fi schimbată sau anulată. Condiţiile pe care le-am impus trebuiesc îndeplinite întocmai, şi fără ezitare – iar dacă nu le veţi îndeplini, voi porunci să fiţi legaţi unul de altul, strînşi bine cu o funie de gît şi de picioare şi înecaţi în toată regula, ca nişte răzvrătiţi ce sînteţi, în butoiul cu bere de colo!

— Aşa!… Foarte bine!… O hotărîre dreaptă!… O judecată cum nu se poate mai bună!… Osînda e după merit, cinstită şi sfîntă! strigă întreaga familie Ciumă.

Regele îşi ridică fruntea brăzdată de zbîrcituri fără număr; bătrînelul gutos sufla ca o pereche de foale; tînăra îmbrăcată în linţoliu îşi mişcă nasul într-o parte şi în alta; bărbatul în izmene de bumbac îşi ciuli urechile; femeia în giulgiu îşi căscă gura ca peştele pe uscat; iar personajul din sicriu păru şi mai ţeapăn, în timp ce ochii i se bulbucară şi mai tare.

— Hi! hi! hi! chicoti Prelată, fără să ţină seama de enervarea generală. Hi! hi! hi! – Hi! hi! hi! – hi! hi! hi! Spuneam tocmai, vorbi el, spuneam tocmai cînd domnu’ Rege Ciumă m-a întrerupt, că pentru o corabie solidă ca burta mea şi nu prea încărcată, două sau trei galioane de rachiu mai mult sau mai puţin ar fi un fleac. Însă dacă e vorba să beau în sănătatea diavolului (aibă-l Dumnezeu în pază!), îngenunchez în faţa pocitaniei de colo, pe care o cunosc la fel cum mă cunosc pe mine păcătosul, că nu este nici un fel de rege, ci doar Tim Tărăboi, măscăriciul! – ei bine, asta e cu totul altă treabă şi întrece pe de-a-ntregul înţelegerea mea…

Dar nu putu să-şi termine în linişte vorba. La numele de Tim Tărăboi, întreaga adunare sări în sus de pe scaune.

— Trădare! strigă maiestatea sa Regele Ciumă Întîiul.

— Trădare! zise omuleţul cu gută.

— Trădare! ţipă Arhiducesa Ciumă-Faie.

— Trădare! mormăi bărbatul cu fălcile legate,

— Trădare! mîrîi cel din sicriu.

— Trădare! trădare! răcni maiestatea sa regina, cea cu gura cît o şură şi, apucîndu-l de partea dinapoi a nădragilor pe nefericitul Prelată, care tocmai se pregătea să-şi toarne încă o ţeastă de băutură, îl ridică în sus şi-l trînti fără multă ceremonie în uriaşul butoi cu bere. După ce se zbătu cîteva clipe, ca un măr într-un castron cu *toddy*[137], acesta dispăru în cele din urmă într-un vîrtej de spumă iscată de sforţările sale într-un lichid şi aşa destul de spumos.

Marinarul cel deşirat nu stătu însă să privească nepăsător înfrîngerea tovarăşului său. Îmbrîncindu-l pe Regele Ciumă în trapa deschisă, viteazul Prăjină trînti cu o înjurătură uşa deasupra găurii căscate şi alergă către mijlocul încăperii. Aici, smulgînd scheletul care atîrna deasupra mesei, îl izbi cu atîta furie şi hotărîre încît, odată cu ultimele licăriri ale luminii ce se stingea în odaie, izbuti să-i spargă capul omuleţului gutos. Repezindu-se atunci cu toată puterea spre butoiul fatal, plin cu bere de toamnă şi cu Hugh Prelată, îl rostogoli într-o clipă. Din butoi se revărsă un şuvoi atît de furios – atît de impetuos – atît de copleşitor – încît odaia fu inundată de la un perete la altul – masa încărcată se răsturnă – catafalcurile fură aruncate pe spate – hîrdăul cu punci se izbi de vatră – şi femeile fură apucate de crize de isterie. Peste tot zburau fel de fel de obiecte funerare. Căni, ulcioare şi damigene se amestecau într-un talmeş-balmeş nebun, iar sticle învelite cu răchită împletită se ciocneau disperate cu butelii acoperite cu

137 Băutura făcută din whisky, zahăr, zeamă de fructe şi apă fiartă.

sfoară. Omul zgîlţîit de tremur se înecă pe loc – omuleţul cel ţeapăn plutea în sicriul lui – iar victoriosul Prăjină, apicînd-o de mijloc pe grăsana în giulgiu, se repezi cu ea în stradă şi o porni drept spre vasul *Slobod şi sprinten*, urmat de redutabilul Hugh Prelată, cu toate pînzele întinse, care după ce strănutase de trei sau patru ori, gîfîia şi sufla în urma lui, alături de Arhiducesa Ciumă-Faie.

Regele ciumă (în original *King Pest, A Tale Containing an Allegory)* a văzut lumina tiparului în numărul din septembrie 1835 al revistei „Southern Literary Messenger”.

JUCĂTORUL DE ŞAH AL LUI MAELZEL

POATE CĂ NICIODATĂ un astfel de spectacol n-a atras într-o atît de mare măsură atenţia tuturor ca *jucătorul de şah* al lui Maelzel[138]. Oriunde a fost văzut, a constituit pentru orice ins care cugeta un lucru vrednic de cea mai vie curiozitate. Cu toate acestea, problema lui *modus operandi*[139] a rămas încă nedezlegată. Nu s-a scris încă nimic în această privinţă care ar putea fi socotit ca hotărîtor. Găsim deci peste tot locul oameni înzestraţi cu geniul mecanicii, oameni cu o minte ascuţită şi pătrunzătoare, cu putere de a înţelege şi de a deosebi, care nu se sfiesc cîtuşi de puţin să susţină că automatul nu e decît o *simplă maşină*, ale cărei mişcări nu depind de vreo intervenţie omenească şi care, sfidînd orice comparaţie, e, prin urmare, cea mai minunată dintre toate invenţiile omului. Şi această concluzie, trebuie s-o spunem, ar fi incontestabilă dacă presupunerea care o precede ar fi judicioasă şi exactă.

Dacă adoptăm această ipoteză, e cu desăvîrşire absurd să mai punem alături de *jucătorul de şah* orice altă născocire asemănătoare, fie din zilele noastre, fie din vremurile cele mai vechi. S-au mai văzut totuşi multe şi uimitoare asemenea automate. O dare de seamă asupra celor mai vrednice de luare-aminte dintre ele o găsim în *Scrisorile despre magia naturală* lăsate de Brewster[140]. Printre acestea poate fi semnalată, în primul rînd – nefiind cu putinţă nici o îndoială asupra faptului că a existat

---

138 *Johann-Nepomuk Maelzel* (1772–1838), mecanic austriac; inventatorul metronomului şi prezentator al *Jucătorului de şah* despre care este vorba în bucata de faţă.

139 Modul de funcţionare (în limba latină în original).

140 *David Brewster* (1781–1808), fizician şi om de litere scoţian; lucrarea sa *Scrisori despre magia naturală (Letters on Natural Magic)* a apărut în 1824.

într-adevăr – careta născocită de domnul Camus[141] pentru bucuria lui Ludovic al XlV-lea cînd era copil. În camera în care avea loc spectacolul, se aducea o masă pregătită anume, cu suprafaţa cam de patru picioare pătrate. Pe aceasta era pusă o caretă de o lungime de şase ţoli, făcută din lemn şi trasă de doi cai din acelaşi material. Printr-un geam lăsat în jos se vedea o doamnă care şedea pe bancheta din fund. Pe capră, un vizitiu ţinea hăţurile, iar pe locurile din spate se aflau un lacheu şi un paj. Domnul Camus apăsa atunci pe un resort. Pe loc, vizitiul pocnea din bici, şi caii porneau de la sine de-a lungul mesei, pe margine, trăgînd careta după ei. După ce mergeau cît se putea de departe în această direcţie, coteau deodată la stînga, ducînd vehiculul tot pe marginea mesei, perpendicular pe drumul parcurs pînă atunci. Careta continua tot aşa, pînă ajungea în faţa scaunului pe care şedea tînărul principe. Se oprea. Pajul cobora şi deschidea portiera, iar doamna, coborînd la rîndul ei, înmîna suveranului o jalbă. Apoi se suia din nou în caretă. Pajul ridica scara, închidea portiera şi îşi relua locul. Vizitiul biciuia caii, şi careta se întorcea acolo de unde pornise.

Vrăjitorul domnului Maillardet e de asemenea vrednic de a fi amintit. În această privinţă, reproducem următoarea dare de seamă apărută tot în scrisorile mai sus pomenite ale doctorului Brewster, al cărui principal izvor de informaţie este *Edinburgh Encyclopaedia*[142].

„Una dintre cele mai populare construcţii mecanice pe care le-am văzut este *Vrăjitorul*, făcut de domnul Maillardet, în scopul de a răspunde unor anumite întrebări. La poalele unui zid se vede şezînd o figură

141 Comentatorii francezi presupun că ar fi vorba de *François-Joseph de Camus* (1672 –1732), om de ştiinţă francez, specialist în mecanică, şi susţin că în text în loc de Ludovic al XIV-lea ar trebui să se citească Ludovic al XV-lea.

142 Enciclopedie publicată între 1808 şi 1830 sub redacţia lui David Brewster şi a altora.

îmbrăcată în chip de vrăjitor şi care ţine în mîna dreaptă o baghetă, iar în cealaltă un ceaslov. Pe nişte medalioane ovale sînt scrise cîteva întrebări pregătite din vreme. Spectatorul îşi alege dintre ele cîteva la care doreşte să capete un răspuns. Le aşază apoi într-un sertar menit să le primească, şi, printr-un resort, sertarul se închide pînă ce se transmite răspunsul. Vrăjitorul se ridică atunci de la locul său, îşi lasă capul în jos, face cîteva cercuri cu bagheta şi, consultîndu-şi ceaslovul, ca şi cum ar fi cufundat în gînduri, şi-l aduce încet în dreptul frunţii. Astfel, după ce a părut că a cugetat îndelung la întrebarea ce i s-a pus, ridică bagheta şi loveşte cu ea în zid, sus, deasupra capului. Se deschide atunci o uşă cu două canaturi şi apare un răspuns potrivit întrebării puse. Canaturile apoi sînt iar închise, vrăjitorul se întoarce la locul său de mai înainte, şi sertarul, se deschide pentru a restitui medalionul. Medalioanele sînt în număr de douăzeci, purtînd felurite întrebări, cărora vrăjitorul le dă cele mai potrivite şi surprinzătoare răspunsuri. Medalioanele sînt făcute din nişte foi subţiri de cupru, în chip de elipsă, şi semănînd cît se poate de bine între ele. Unele poartă cîte o întrebare înscrisă pe fiecare parte, şi acestora vrăjitorul le dă răspuns pe rînd fiecăreia. Dacă sertarul se închide fără ca medalionul să fi fost pus într-însul, vrăjitorul se ridică în picioare, îşi consultă ceaslovul, clatină din cap şi se aşază iar. Canaturile uşii rămîn închise, şi sertarul se deschide fără nimic în el. Dacă se introduc în sertar două medalioane deodată, se răspunde numai celui aşezat dedesubt. Cînd maşina e pusă în funcţiune, mişcările ei continuă un ceas întreg, în care timp poate răspunde la vreo cincizeci de persoane. Inventatorul susţinea că mijloacele prin care diferitele medalioane acţionau asupra maşinii, pentru a dobîndi răspunsuri potrivite întrebărilor scrise pe ele, erau cît se poate de simple.”

Răţoiul lui Vaucanson era mai grozav.

De mărime naturală, acest mecanism imita cu atîta măiestrie făptura vie, încît nu exista spectator care să nu poată fi amăgit. Executa, zice Brewster, toate mişcările şi gesturile vieţii: mînca şi înghiţea cu poftă şi bea cu sete. Cu capul şi cu gîtul făcea toate mişcările proprii unui răţoi, tulburînd ca şi el apa din care sorbea cu ciocul. Putea să scoată şi cîte un măcăit în chipul cel mai natural cu putinţă. Cît despre structura anatomică, artistul se arătase de o dibăcie neîntrecută. Nu era os de răţoi adevărat care să nu fi fost reprodus în alcătuirea automatului, iar aripile acestuia, din punct de vedere anatomic, n-aveau nici un cusur. Erau imitate fiece cavitate şi toate apofizele şi liniile curbe, şi fiece os îşi îndeplinea mişcările care îi sînt proprii. Cînd se aruncau grăunţe dinainte-i, răţoiul îşi lungea gîtul, le ciugulea, le înghiţea şi le mistuia.[143]

Dar dacă găsim că aceste maşini, luate ca invenţii, sînt geniale, ce vom spune oare despre *maşina de calculat* a lui Babbage[144]!? Ce vom spune despre un aparat de metal şi lemn care nu numai că poate face calcule oricît de grele, bazate pe tabelele astronomice şi nautice, dar poate întări exactitatea matematică a acestor operaţii, avînd capacitatea de a-şi corecta propriile lui greşeli? Ce vom spune oare despre **o** maşină care nu numai că e în stare să aducă la îndeplinire toate acestea, dar îşi tipăreşte pe loc rezultatele ei atît de complicate de îndată ce le-a dobîndit, fără ca mintea omenească să se fi amestecat cîtuşi de puţin? Ni se va răspunde, poate, că o maşină, aşa cum am descris-o, este fără nici o îndoială mult mai presus decît *jucătorul de şah* al lui Maelzel. Nicidecum: ea este, dimpotrivă, cu totul mai prejos, cu condiţia să admitem (ceea ce nu poate fi admis nici o singură clipă) că *jucătorul*

143 În *Edinburgh Encyclopaedia* poate fi aflată, sub titlul *Androides,* o dare de seamă amănunţită asupra principalelor automate din timpurile vechi şi noi (n.a.).

144 *Charles Babbage* (1792–1871), matematician englez, inventatorul primei maşini de calculat funcţiuni trigonometrice.

de şah este *numai şi numai o maşină*, şi prin urmare îşi face singură mişcările sale operative, fără nici un amestec nemijlocit al omului.

Calculele aritmetice şi algebrice sînt, prin însăşi natura lor, precise şi determinate. Anumite *elemente* fiind date, ele conduc în mod inevitabil şi necesar la anumite rezultate. Acestea nu depind de nimic altceva şi sînt influenţate numai de *elementele* date dintru început. Şi problema de rezolvat înaintează sau ar trebui să înainteze către dezlegarea ei finală printr-o serie de operaţii infailibile, care nici nu pot fi schimbate, nici nu pot suferi modificări. În aceste condiţii ne putem da seama, fără greutate, că e *cu putinţă* să construim un anume mecanism care, pornind de la *datele* problemei de rezolvat, îşi va continua mişcările în chip regulat, progresiv şi fără nici o abatere către dezlegarea cerută, fără ca mişcările sale, deşi foarte complexe, să poată fi privite într-altfel decît ca precise şi determinate. Dar cu *jucătorul de şah* e cu totul altceva. Nu mai e vorba de o desfăşurare de mai înainte hotărîtă. Nici o mutare în jocul de şah nu e urmarea necesară a unei anumite alte mutări. Niciodată nu se poate prevedea din poziţia pieselor de şah într-un moment al partidei care anume va fi această poziţie într-un alt moment viitor. N-avem decît să punem *prima mişcare* dintr-o partidă de şah în paralelă cu *datele* unei probleme de algebră, ca să ne dăm seama de uriaşa deosebire dintre ele. În ce priveşte datele problemei de algebră, operaţia următoare depinzînd neapărat de ele, este rezultatul lor inevitabil. Este creaţia lor. Trebuie să fie *acesta*, şi nu altul. *Dar în jocul de şah nu există o anumită a doua mişcare ce trebuie să urmeze celei dintîi*. Într-o problemă de algebră, pe măsură ce se înaintează înspre dezlegarea ei, *siguranţa* operaţiilor se menţine neschimbată. A doua operaţie fiind o urmare a datelor problemei, cea de-a treia este şi ea o urmare a celei de a doua, a patra a celei de a treia, a cincea a celei de a patra, şi tot aşa pînă la sfîrşit,

fără ca altă schimbare să fie cu putinţă. În jocul de şah, însă, nesiguranţa în privinţa mişcării ce trebuie să urmeze e cu atît mai mare cu cît partida înaintează. De-abia s-au făcut cîteva mutări, şi *nici un pas mai departe nu mai e sigur.* Fiece observator al jocului poate propune o altă mutare. Totul depinde numai de diferitele calcule ale jucătorilor. Chiar dacă s-ar admite – ceea ce nu poate fi admis – că mişcările automatului care joacă şah sînt de mai înainte hotărîte, ele vor fi negreşit întrerupte şi tulburate de voinţa cu totul nedeterminată a adversarului. Deci, nu există nici cea mai mică asemănare între operaţiile *jucătorului de şah* şi cele făcute de *maşina de calculat* a domnului Babbage. Iar dacă vrem să susţinem că *jucătorul de şah* e o *simplă maşină,* va trebui să recunoaştem că e, mai presus de orice comparaţie, cea mai minunată dintre invenţiile minţii omeneşti. Totuşi, baronul Kempelen[145], primul ei prezentator, nu se sfieşte să susţină că e vorba de „o maşină cît se poate de obişnuită, o *jucărioară,* ale cărei mişcări se arată a fi atît de uimitoare numai mulţumită concepţiei îndrăzneţe ce stă la temelia ei şi fericitei alegeri a metodelor folosite pentru a crea iluzia”. Ar fi însă zadarnic să stăruim asupra acestui punct. Nu încape îndoială că operaţiile automatului sînt conduse de *mintea omului,* şi de alt nimic. Într-adevăr, lucrul acesta poate fi dovedit în chip matematic şi *a priori.* Tot ce ne mai rămîne să arătăm este felul în care se face simţit amestecul omului. Înainte de a intra în acest subiect, credem că e nimerit să facem un scurt istoric, precum şi o descriere a *jucătorului de şah,* pentru înlesnirea acelora dintre cititorii noştri care n-au avut niciodată prilejul să fie de faţă la spectacolul domnului Maelzel.

---

145 *Wolfgang von Kempelen* (1734–1804), om de ştiinţă şi constructor austriac; afară de ingenioasa construcţie *a jucătorului de şah,* care i-a dus faima în lume, a efectuat temeinice cercetări asupra mecanismului vorbirii şi a inventat o maşină de vorbit.

Automatul care joacă şah a fost inventat în 1769 de către baronul Kempelen, un nobil din Presburg, în Ungaria, care mai tîrziu l-a cedat, dimpreună cu secretul operaţiilor, posesorului său actual[146]. Scurtă vreme după construirea lui, s-au dat cu el spectacole la Presburg, Paris, Viena şi alte oraşe de pe continent. În anii 1783 şi 1784, domnul Maelzel l-a dus la Londra. În anii din urmă a trecut prin oraşele mai de seamă ale Statelor Unite. Pretutindeni unde a fost văzut, apariţia lui a stîrnit cea mai vie curiozitate, şi spectatori din toate clasele sociale au făcut numeroase încercări pentru a pătrunde în taina mişcărilor sale. Gravura reprodusă alăturat ne dă o imagine destul de fidelă a figurii aşa cum au văzut-o cetăţenii din Richmond acum cîteva săptămîni. Braţul drept totuşi ar trebui să se întindă ceva mai mult peste ladă; pe aceasta ar trebui să se vadă un eşichier, şi cîtă vreme manechinul ţine o pipă în mînă, perniţa n-ar trebui să se vadă. De cînd domnul Maelzel a devenit proprietarul *jucătorului de şah,* s-au făcut în costumul acestuia cîteva schimbări fără însemnătate. Pomponul, de pildă, nu exista la început.

---

146 În ediţia operelor lui Edgar Allan Poe *(The Works of the Late Edgar Allan Poe),* publicată în 1856 de R.W. Griswold, apare următoarea notă: „Acest articol a fost scris în 1835, cînd domnul Maelzel, răposat de curînd, înfăţişase *jucătorul de şah* publicului din Statele Unite. Credem că astăzi (în 1855) el se află în posesia profesorului J.K. Mitchell din Philadelphia.”

La ora hotărîtă pentru spectacol se ridică o cortină sau se deschide o uşă cu două canaturi, şi maşina este adusă pe rotile pînă la vreo douăsprezece picioare depărtare de cel mai apropiat dintre spectatori, iar între acesta şi *jucătorul de şah* e întinsă o frînghie. Se vede o figură – un fel de manechin – îmbrăcată turceşte şi şezînd cu picioarele încrucişate dinaintea unei lăzi uriaşe, făcută, după cît se pare, din lemn de arţar şi care îi slujeşte drept masă. Dacă i se va cere, prezentatorul va duce maşina în orice parte a sălii, o va lăsa în orice punct i s-ar cere, ba chiar o va muta din loc în repetate rînduri în timp ce se joacă partida. Baza lăzii e destul de ridicată de la pămînt mulţumită unor rotile sau unor cilindri mici de aramă pe care se mişcă, şi astfel spectatorii pot vedea în voie întreg spaţiul liber aflat mai jos de *automat.* Scaunul pe care şade *jucătorul de şah* e ţintuit, o dată pentru totdeauna, de ladă. Pe tăblia de sus a acesteia se găseşte un eşichier, bătut şi el în cuie, o dată pentru totdeauna. Braţul drept al *jucătorului de şah* e întins înainte, cît e de lung, alcătuind unghi drept cu trupul şi parcă lăsat în voia lui la marginea eşichierului. Mîna e aşezată cu palma în jos. Eşichierul are o suprafaţă de optsprezece ţoli pătraţi. Braţul stîng al *jucătorului* e îndoit din cot, iar în mîna stîngă ţine o pipă. Spatele turcului e acoperit de o perdea verde, care îi învăluie în parte linia umerilor. Dacă ne luăm după înfăţişarea exterioară a lăzii, aceasta e împărţită în cinci compartimente, adică trei dulăpioare de dimensiuni egale şi două sertare, aşezate sub dulăpioare. Amănuntele date pînă aici se referă la înfăţişarea *automatului* aşa cum apărea cînd era prezentat pentru întîia oară în faţa spectatorilor.

După aceea Maelzel aduce la cunoştinţa adunării că are să-i arate mecanismul *automatului.* Scoţînd o legătură de chei din buzunar, deschide cu una din ele uşiţa însemnată în gravură cu cifra 1 şi-i pofteşte pe cei de faţă să-l cerceteze în tot cuprinsul lui. Întreg interiorul pare plin de

roţi şi rotiţe dinţate, de pîrghii şi de alte maşinării, atît de strîns înghesuite înăuntru, încît ochiul nu poate pătrunde decît la o mică adîncime în grămada lor. Lăsînd uşiţa larg deschisă, Maelzel trece îndărătul lăzii şi, ridicînd perdeaua care acoperă pe *jucător,* deschide o altă uşiţă, aşezată tocmai în spatele celei ce fusese deschisă mai întîi, ţinînd în faţa acesteia o lumînare aprinsă; mutînd în acelaşi timp maşina din loc în loc, face să cadă **o** lumină puternică înlăuntrul dulapului, care acum se dovedeşte a fi plin cu maşinării de tot felul. Spectatorii declarîndu-se mulţumiţi, Maelzel închide uşa dindărăt, o încuie, scoate cheia din broască, lasă din nou draperia peste *jucător* şi se întoarce în faţa aparatului. Nu trebuie să uităm că uşiţa pe care am însemnat-o cu cifra 1 rămîne deschisă. Prezentatorul purcede acum la deschiderea sertarului aşezat sub dulăpioare, în partea de jos a lăzii, fiindcă în realitate nu există decît un singur sertar, deşi s-ar părea că sînt două; dar cele două mînere şi găuri de cheie sînt numai de frumuseţe. Sertarul fiind deschis de tot, se vede o perniţă şi un joc de şah fixat perpendicular pe o ramă. Lăsînd sertarul deschis, la fel ca dulapul nr. 1, Maelzel descuie uşiţa nr. 2 şi uşiţa nr. 3, care se văd atunci că nu sînt decît canaturile unei aceleiaşi uşi, dînd într-unul şi acelaşi compartiment. Totuşi, la dreapta acestui compartiment (adică la dreapta spectatorilor), se află o mică despărţitură de o lărgime de şase ţoli, plină de maşinării. Compartimentul principal (pe care-l vom numi astfel ori de cîte ori vom vorbi de acea parte a lăzii, vizibilă după deschiderea uşilor nr. 2 şi nr. 3) e căptuşit cu postav negru şi nu cuprinde alte maşinării în afară de două piese de oţel, în formă de sfert de cerc, aşezate în cîte unul din cele două colţuri de sus ale sale. O mică ieşitură, lată cam de vreo opt ţoli pătraţi şi acoperită tot cu postav de culoare închisă, se află pe podeaua compartimentului lîngă colţul cel mai retras, aflător la stînga spectatorului. Lăsînd închise uşile nr. 2 şi nr. 3, la fel ca şi sertarul şi uşa

însemnată cu nr. 1, prezentatorul se duce îndărătul compartimentului principal, şi acolo, deschizînd o altă uşă, bagă o lumînare aprinsă şi luminează puternic interiorul. În felul acesta, întreaga ladă fiind în aparenţă expusă privirilor celor de faţă, Maelzel, lăsînd uşa şi sertarul mereu deschise, întoarce de-a binelea tot automatul şi, ridicînd perdeaua, îl arată pe turc din spate. În şalele acestuia se deschide o uşă cu o suprafaţă de vreo zece ţoli pătraţi, şi tot astfel, în coapsa lui stîngă, încă una, mai mică. Partea dinlăuntru, văzută prin aceste deschizături, pare plină cu maşinării. Îndeobşte, fiece spectator rămîne pe deplin încredinţat că a văzut şi a cercetat pînă în amănunt şi dintr-o dată toată alcătuirea automatului, şi gîndul că o persoană oarecare ar putea sta ascunsă înlăuntru în timpul unei cercetări atît de minuţioase şi depline a acestui interior e înlăturat pe dată ca o absurditate nemaipomenită, chiar dacă pentru o clipă a putut găsi crezare.

Ducînd maşina îndărăt, pe locul ei de la început, domnul Maelzel aduce la cunoştinţa publicului că *automatul* va juca o partidă de şah cu oricine binevoieşte să-i fie adversar. După ce se găseşte cineva care acceptă provocarea, i se aduce o măsuţă care e aşezată foarte aproape de frînghie, dar în partea dinspre spectatori, şi pusă în aşa fel încît toată lumea să poată vedea bine *automatul.* Dintr-un sertar al acestei măsuţe se scot piesele unui joc de şah, şi de obicei, dar nu întotdeauna, domnul Maelzel chiar cu mîna lui le aşază pe eşichier, care e alcătuit din numărul ştiut de pătrăţele zugrăvite pe masă. Îndată ce adversarul ia loc pe scaun, prezentatorul se apropie de sertarul lăzii şi, luînd din el perniţa, o aşază drept sprijin sub braţul sting al *automatului*, după ce i-a luat din mînă pipa. Luînd apoi din sertar şi piesele de şah ale *automatului,* le rînduieşte pe eşichierul din faţa acestuia. Pe urmă închide uşile şi le încuie, lăsînd legătura de chei la uşa însemnată cu nr. 1. Închide şi sertarul şi, în

sfîrşit, pune în mişcare mecanismul cu o cheie pe care o introduce într-o deschizătură de la capătul din stînga al cutiei (stînga spectatorilor). Acum începe jocul. *Automatul* face prima mutare. De obicei, durata partidei e limitată la o jumătate de oră, dar dacă la sfîrşitul acestui răstimp nu s-a terminat încă, şi adversarul o poate cîştiga împotriva *automatului*, rareori se întîmplă ca domnul Maelzel să se opună la continuarea ei. Fără îndoială că pricina vădită şi adevărată a limitării în timp a partidei este grija de a nu obosi publicul. Se înţelege, desigur, că atunci cînd adversarul face o mutare pe măsuţa sa, domnul Maelzel, lucrînd ca un reprezentant al adversarului, execută aceeaşi mişcare pe tăblia *automatului.* Pe de altă parte, atunci cînd turcul face o mutare, ea este reprodusă pe măsuţa adversarului tot de domnul Maelzel, care, de data asta, lucrează ca reprezentant al *automatului*. În felul acesta, prezentatorul e nevoit să treacă într-una de la o măsuţă la alta. De asemenea, se duce mereu în spatele *jucătorului,* să îndepărteze piesele de şah pe care acesta le-a luat şi pe care le aşază, pe măsură ce sînt scoase din joc, pe ladă, la stînga eşichierului (chiar la stînga sa). Cînd *automatul* se arată şovăielnic în privinţa unei mişcări pe care trebuie să o facă, publicul vede cîteodată pe prezentator cum se postează singur, foarte aproape, la dreapta aparatului şi cum îşi lasă mîna să cadă cu nepăsare, la răstimpuri, pe ladă. Are şi un fel al lui de a bate cu neastîmpăr din picior, făcut anume să trezească în minţile celor ce sînt mai degrabă şireţi decît pătrunzători bănuiala că între el şi maşină ar exista o înţelegere tainică. Nu încape îndoială că aceste ciudăţenii sînt simple ticuri ale domnului Maelzel, sau, dacă, îşi dă seama de ele, scopul lui e de a da spectatorilor ideea greşită că *jucătorul de şah* e numai şi numai o maşinărie.

Turcul joacă şah cu mîna stîngă. Toate mişcările braţului sînt făcute în unghi drept. În felul acesta, mîna lui (care poartă mănuşă şi e îndoită într-un chip firesc) e dusă

de-a dreptul deasupra piesei ce trebuie mişcată şi se lasă, în cele din urmă, în jos peste aceasta, pentru ca degetele să o apuce, de cele mai multe ori, fără nici o greutate. Cîteodată, însă, cînd figura de şah nu e tocmai pe locul pe care trebuie să se afle, *automatul*, încercînd să o apuce, dă greş. Cînd se întîmplă un asemenea lucru, *automatul*, nu face o altă încercare, dar braţul lui îşi continuă mişcările în direcţia de la început, întocmai ca şi cum ar fi apucat cu degetele piesa de şah. După ce a arătat în felul acesta locul anumit pe care ar fi trebuit să se facă mutarea, mîna se retrage pe perniţa ei şi Maelzel aduce la îndeplinire schimbarea cerută de *automat.* La fiece mişcare a acestuia se aude zgomotul maşinăriei în funcţiune. În timpul desfăşurării jocului, *jucătorul de şah* îşi roteşte ochii din cînd în cînd, ca şi cum ar supraveghea eşichierul, îşi clatină capul şi pronunţă cuvîntul *şah,* dacă e nevoie.[147]

Dacă adversarul său a făcut o mişcare nepermisă, *jucătorul* loveşte cu vioiciune în cutie cu degetele mîinii drepte, clătinîndu-şi supărat capul, şi după ce pune la loc, în vechea sa poziţie, piesa de şah greşit mutată, face, cu de la sine putere, mutarea următoare. Cînd a cîştigat partida, dă din cap ca unul care a izbîndit, se uită cu satisfacţie la publicul spectator şi, întinzîndu-şi mîna stîngă mai departe, ca de obicei, îşi lasă doar degetele să se odihnească pe pernă. Îndeobşte, turcul e biruitor; *o dată sau de două ori însă, a fost bătut.* La sfîrşitul partidei, Maelzel o gata, dacă i se cere, să arate iarăşi publicului mecanismul din ladă, în acelaşi fel ca la început. Maşina e împinsă pe rotile îndărăt şi, în sfîrşit, o perdea o ascunde vederilor asistenţei.

S-au făcut mai multe încercări de a dezlega misterul *automatului.* Părerea cea mai răspîndită, o părere

147 Faptul că turcul rosteşte cuvîntul *şah* se datoreşte unei perfecţionări introduse de domnul Maelzel. Cînd era proprietatea baronului Kempelen *automatul* dădea *şah* bătînd cu mîna dreaptă în cutie (n a.).

îmbrăţişată îndeobşte de oamenii de la a căror inteligenţă ne-am fi aşteptat la mai mult, era, precum am mai spus, că nu ar fi fost vorba de nici un amestec direct al omului aici, cu alte cuvinte că maşina nu e decît o maşină, şi altceva nimic. Erau însă mulţi care susţineau că însuşi prezentatorul conducea mişcările *automatului* prin mijloace mecanice acţionate prin intermediul picioarelor lăzii. Au mai fost şi alţii care au vorbit, foarte convinşi, de un magnet. Despre cea dintîi dintre aceste păreri nu mai avem nimic de adăugat la cele ce am mai spus. În legătură cu cea de-a doua, nu mai e nevoie să repetăm că maşina, fiind împinsă pe rotile, poate fi dusă, la cererea oricărui spectator, în orice parte a sălii chiar în timpul partidei. În ceea ce priveşte magnetul, această presupunere nu poate fi nici ea susţinută; dacă un magnet ar fi elementul activ, orice alt magnet aflat în buzunarul vreunui spectator ar tulbura tot mersul mecanismului. De altfel, prezentatorul este de acord ca un magnet, cel mai puternic dintre toate, să fie lăsat chiar pe ladă în timpul desfăşurării spectacolului.

Cea dintîi încercare de a explica prin scris secretul *automatului* – sau cel puţin cea dintîi încercare în scris de care am cunoştinţă – a fost făcută într-un opuscul tipărit la Paris în 1785. Teza autorului se reduce la atît: că un pitic pune în mişcare maşina. Se presupune că pe cînd se deschide lada, piticul acesta se ascunde în ea, băgîndu-şi picioarele în doi cilindri goi pe dinăuntru – despre care se afirmă că fac parte (cu toate că nu fac) din maşinăria dulapului nr. 1 – în vreme ce trupul său rămîne cu totul în afara aparatului, fiind acoperit de perdeaua turcului. După ce se închid uşile, piticul poate să-şi strecoare trupul în ladă, deoarece zgomotul pricinuit de o parte a maşinăriei îi îngăduie să o facă fără a fi auzit şi chiar să închidă uşa prin care a intrat. Lăuntrul *automatului* fiind apoi expus cu dinadinsul tuturor privitorilor fără să fie văzut în el cineva, spectatorii – spune autorul articolului – sînt încredinţaţi că

nimeni nu se ascunde în vreuna din despărţiturile ce alcătuiesc aparatul. Această ipoteză e în întregime de o absurditate prea vădită pentru a merita să fie comentată sau combătută şi credem prin urmare că a fost foarte puţin luată în seamă.

În 1789, I.E. Freyhere a publicat la Dresda o carte în care s-a făcut o nouă încercare de a dezlega misterul. Cartea domnului Freyhere era destul de voluminoasă şi din belşug ilustrată cu gravuri în culori. Autorul presupunea că „un băiat bine pregătit, foarte subţiratic şi înalt (tocmai cît trebuia ca să se poată ascunde într-un sertar aşezat de-a dreptul sub eşichier)", juca partida şi făcea toate mutările *automatului.* Deşi era şi mai neroadă decît cea expusă de autorul parizian, această idee s-a bucurat de o primire mai bună din partea cititorilor şi a fost socotită, într-o oarecare măsură, ca adevărata dezlegare a minunii, pînă în ziua în care inventatorul puse capăt discuţiei prin aceea că a primit să fie cercetat îndeaproape capacul lăzii.

Aceste ciudate încercări de a găsi o explicaţie au fost urmate şi de altele, nu mai puţin ciudate. În ultimii ani, totuşi, un scriitor anonim, printr-un şir de raţionamente într-o formă cu totul incultă, a izbutit să ajungă la o soluţie vrednică de a fi luată în, seamă, pe care însă n-o putem socoti ca fiind singura adevărată. Articolul său, apărut mai întîi într-o publicaţie săptămînală din Baltimore, era ilustrat cu gravuri şi avea ca titlu: *Încercare de a analiza* jucătorul de şah *automat al lui Maelzel.* Credem că acest eseu este originalul opusculului la care face aluzie domnul David Brewster în *Scrisorile despre magia naturală*, afirmînd fără sfială că e o explicaţie pe deplin mulţumitoare. Nu încape îndoială că *rezultatele* analizei sînt, în general, juste. Dar faptul că Brewster a putut susţine că articolul cu pricina alcătuieşte o explicaţie pe deplin mulţumitoare ne sileşte să presupunem că autorul nu l-a citit decît în grabă şi fără atenţie. Citind rezumatul acestui eseu apărut în *Scrisorile despre magia naturală*,

este cu neputinţă să ajungi la vreo încheiere limpede cu privire la exactitatea sau neexactitatea analizei de care e vorba, şi asta datorită foarte greşitei întocmiri şi numeroaselor lacune ale datelor folosite. Acelaşi cusur se găseşte şi în *încercarea de a analiza* etc., aşa cum am citit-o în forma ei primitivă. Soluţia constă într-o serie de explicaţii amănunţite (ilustrate cu gravuri în lemn şi cuprinzînd un mare număr de pagini), cu scopul de a demonstra *posibilitatea de a schimba locul despărţiturilor* din ladă în aşa fel încît să îngăduie unei fiinţe omeneşti ascunse înăuntru să-şi *mute* unele părţi ale trupului ei dintr-un compartiment într-altul în timpul arătării mecanismului şi să înşele astfel atenţia spectatorilor. Aşa cum am mai spus şi cum vom mai încerca să dovedim, nu încape îndoială că singurul adevăr stă în principiul şi mai ales în rezultatul acestei explicaţii. Cineva, un ins oarecare, se află ascuns în lada aparatului în tot timpul cît ţine prezentarea interiorului acestuia. Sîntem totuşi împotriva întregii vorbării prin care ni se descrie felul cum sînt puse în mişcare diferitele compartimente pentru a înlesni mişcările celui ascuns înăuntru. Sîntem, dimpotrivă, de părere că aceasta nu e decît o simplă teorie admisă chiar de la început, căreia, ulterior, împrejurările sînt silite să i se adapteze. Nici un raţionament inductiv nu duce şi nu poate susţine această teorie. Oricare ar fi modalitatea folosită pentru a înfăptui schimbările, ea rămîne desigur ascunsă în tot timpul cît ţine cercetarea. A demonstra că e cu putinţă ca unele mişcări să fie executate într-un anume fel nu înseamnă nici pe departe a demonstra că în cazul de faţă sînt aduse la îndeplinire chiar în felul acesta. Mai pot să existe infinit de multe alte metode prin care să se dobîndească aceleaşi rezultate. Probabilitatea ca tocmai metoda la care ne-am oprit să fie cea adevărată se află deci în raport de unu la infinit. Dar în realitate, acest anume lucru care ne interesează, adică trecerea dintr-un compartiment într-altul, nu are nici o însemnătate.

Era cu totul de prisos să consacri şapte-opt pagini pentru a dovedi ceea ce n-are să tăgăduiască nici un om cu bun-simţ: că adică minunatul geniu mecanic al baronului Kempelen a putut foarte bine să născocească mijloacele necesare pentru a închide o uşă sau a schimba un panou prin mijlocirea unei fiinţe omeneşti aflate şi ea în slujba lui şi puse în atingere cu panoul sau cu uşa, dimpreună cu toate celelalte operaţiuni îndeplinite într-un fel care le pune cu totul la adăpost de privirile spectatorilor, aşa cum ne arată autorul eseului şi cum ne vom strădui şi noi să dovedim într-un chip mult mai cuprinzător.

În încercarea noastră de a veni cu o explicaţie a *automatului* vom arăta mai întîi în ce fel se înfăptuiesc mişcările tui, iar apoi vom descrie, cît mai pe scurt cu putinţă, natura *observaţiilor* din care ne-am dedus rezultatul.

Spre o deplină înţelegere a problemei, este necesar să repetăm în cîteva cuvinte procedeul adoptat de experimentator pentru a arăta partea lăuntrică a lăzii, procedeu de la care el nu se abale *niciodată,* nici în cel mai mic amănunt. În primul rînd, el deschide uşa nr. l. Lăsînd-o deschisă, se duce îndărătul *lăzii* şi deschide o altă uşă, opusă uşii nr. 1 La această uşă dindărăt ţine o lumînare aprinsă. Apoi *închide uşa dindărăt,* o încuie şi, întorcîndu-se în faţă, trage sertarul pînă în fund. După aceea deschide uşile nr. 2 şi nr. 3 (uşile cu două canaturi) şi arată interiorul compartimentului principal. Lăsîndu-l deschis şi pe acesta, şi sertarul şi uşa din faţă a dulapului nr. 1, se duce iarăşi în spatele lăzii şi deschide uşa dindărăt a compartimentului principal. Închiderea *lăzii* se face fără a ţine seama de vreo rînduială, atîta numai că uşile cu două canaturi sînt totdeauna închise mai înaintea sertarului.

Să presupunem că o persoană se află ascunsă în maşină cînd aceasta e împinsă întîia oară în faţa spectatorilor. Corpul ei e aşezat în spatele maşinăriilor înţesate în

dulapul nr. 1 (partea dindărăt a maşinăriei acesteia fiind aşezată în aşa fel încît să poată aluneca toată din compartimentul principal în compartimentul nr. 1 dacă nevoia o cere), iar picioarele-i sînt bine întinse în compartimentul principal. În clipa cînd Maelzel deschide uşa nr. 1, omul ascuns acolo nu e cîtuşi de puţin în primejdie de a fi descoperit fiindcă privirea cea mai pătrunzătoare nu poate străbate la o adîncime de mai mult de doi ţoli în întunericul dinlăuntru. Altfel însă stau lucrurile cînd uşa dindărăt a dulapului nr. 1. este deschisă. O lumină puternică pătrunde atunci în dulap, şi corpul omului ar fi descoperit fără greş dacă s-ar afla acolo. Dar nu e. Cheia pusă în broasca uşii dindărăt a fost un simplu, semnal, la auzul căruia persoana ascunsă înăuntru îşi duce corpul înainte, într-un unghi cît mai ascuţit cu putinţă, ghemuindu-se cu totul, sau aproape cu totul, în compartimentul principal. Această poziţie însă e foarte grea şi căznită şi nu poate fi menţinută multă vreme. De aceea îl vedem pe Maelzel închizînd uşa dindărăt. O dată cu aceasta, nu mai are nici un rost ca trupul omului să nu-şi reia poziţia lui de mai nainte, căci dulapul e iarăşi destul de întunecat ca să înfrunte cercetările. Sertarul acum e deschis, şi picioarele persoanei dinlăuntru atîrnă în spatele lui, în locul pe care îl ocupase pînă adineauri.[148]

Nici o părticică, prin urmare, din trupul acelui om nu se mai află în compartimentul principal, corpul fiind ascuns în spatele maşinăriei, dulapului nr. 1, iar picioarele, în locul ocupat de sertar. Acum prezentatorul e deci în măsură să arate în toată voia compartimentul principal. Ceea ce şi

148 Sir David Brewster presupune că îndărătul sertarului se găseşte în permanenţă un spaţiu încăpător, chiar cînd sertarul e închis, cu alte cuvinte, că sertarul este fals şi nu ajunge pînă în dosul lăzii. Această părere nu poate fi cîtuşi de puţin susţinută. O înşelătorie atît de grosolană ar fi descoperită fără zăbavă, mai ales că sertarul, fiind deschis în toată întinderea lui, dă astfel putinţa de a compara adîncimea lui cu adîncimea lăzii (n.a.).

face deschizînd amîndouă uşile, cea din faţă şi cea dindărăt, fără ca nimeni să fie descoperit. Astfel, spectatorii sînt încredinţaţi că lada, în întregime, e supusă privirii lor, dimpreună cu toate părţile alcătuitoare, într-o singură şi aceeaşi clipă. Dar desigur că lucrurile nu se petrec astfel. Ei nu văd nici spaţiul din spatele sertarului, nici interiorul dulapului nr. 1, a cărui uşă din faţă e virtual închisă în clipa cînd prezentatorul închide uşa dindărăt. După acestea, Maelzel întoarce maşina cu totul; ridică draperia turcului, deschide uşile din spatele lui şi din coapsă şi, arătînd că trunchiul este plin cu maşinării, o readuce în poziţia de la început şi închide uşile.

Din clipa aceasta, omul dinlăuntru se poate mişca în voie. Ridicîndu-se, el se introduce în corpul turcului, aşa încît ochii lui să fie la nivelul eşichierului. E foarte cu putinţă că se aşază pe un mic bloc de formă pătrată sau pe ieşindul care poate fi văzut într-un colţ al compartimentului principal cînd uşile sînt deschise. În această poziţie el poate să vadă eşichierul prin pieptarul turcului, care e făcut dintr-un material străveziu. Aducîndu-şi şi mîna dreaptă peste piept, el pune în mişcare mica maşinărie necesară pentru a conduce mîna stîngă şi degetele *automatului.* Mecanismul e aşezat chiar sub umărul stîng al turcului şi, prin urmare, mîna dreaptă a omului ascunsă acolo ajunge la el mai lesne dacă presupunem că braţul lui drept e adus peste piept. Mişcarea capului, a ochilor şi a braţului drept al *automatului*, ca şi rostirea cuvîntului „şah” sînt făcute cu ajutorul unui alt mecanism din interior şi declanşate cum şi cînd vrea de către omul aflat înlăuntru. E foarte cu putinţă ea mecanismul acesta în întregimea lui, cu alte cuvinte tot ce alcătuieşte însăşi esenţa aparatului, să fie cuprins în dulăpiorul, lat de vreo şase ţoli, aşezat la dreapta compartimentului principal (dreapta spectatorilor).

Analizînd operaţiile *automatului,* ne-am ferit cu

dinadinsul să ne ocupăm, fie şi în treacăt, de felul în care diferitele compartimente sînt urnite şi schimbate din locul lor, căci e uşor de înţeles că lucrul acesta e cu totul lipsit de însemnătate. Într-adevăr, oricare tîmplar e destul de priceput în meseria lui ca să găsească nenumărate mijloace de a-l realiza. În afară de aceasta, am arătat că, oricare ar fi procedeul prin care schimbările de compartimente sînt înfăptuite, acestea nu se petrec în văzul spectatorilor. Încheierile noastre sînt întemeiate pe observaţiile următoare, pe care le-am făcut în timpul repetatelor noastre participări la spectacolele lui Maelzel.[149]

I

Mutările de şah ale turcului nu sînt făcute la intervale regulate, ci sînt potrivite mişcărilor adversarului, cu toate că această condiţie (a regularităţii), atît de importantă în orice fel de invenţie mecanică, ar fi putut fi lesne îndeplinită dacă s-ar fi îngrădit spaţiul de timp acordat adversarului pentru contramutare. Dacă, de pildă, acest timp ar fi fost de trei minute, mutările *automatului* ar fi putut fi executate într-un răstimp mai lung decît trei minute. Prin urmare, lipsa de regularitate, cînd aceasta ar fi putut fi dobîndită cu atîta uşurinţă, face dovada că regularitatea nu are însemnătate în funcţionarea *automatului,* cu alte cuvinte, că *automatul* nu este *numai* o maşină.

149 Parte din aceste observaţii sînt făcute în scopul de a dovedi că maşina nu poate fi pusă în mişcare decît de mintea omului şi socotim că ar fi de prisos să mai aducem alte argumente în sprijinul a ceea ce a mai fost pe deplin lămurit. Intenţia noastră este, în primul rînd, de a convinge anumiţi prieteni asupra cărora un şir de raţionamente sugestive va avea mai multă înrîurire decît cea mai pozitivă demonstraţie apriorică (n.a.).

II

Cînd *automatul* e pe punctul de a mişca una din piese, se poate zări o anume mişcare, foarte desluşită, – tocmai dedesubtul umărului stîng. Această mişcare iscă un tremur slab în draperia care acoperă umărul stîng în faţă. Tremurul de care arn vorbit se produce neapărat cu vreo două secunde înainte de a se fi mişcat braţul însuşi. Şi niciodată braţul nu se mişcă fără această mişcare pregătitoare a umărului. Să presupunem că adversarul mută o piesă şi că mutarea corespunzătoare este, ca de obicei făcută de Maelzel pe eşichierul *automatului.* Să presupunem că adversarul supraveghează îndeaproape *automatul,* pînă ce descoperă mişcarea pregătitoare a umărului. Să presupunem că de îndată ce a descoperit această mişcare şi mai înainte ca braţul însuşi să se fi mişcat, el îşi retrage piesa de şah, ca şi cum şi-ar fi dat seama.că a greşit în jocul său. Se va vedea că mişcarea braţului, care, în toate celelalte cazuri, urmează imediat mişcării umărului, este de această dată oprită, nu se mai produce, cu toate că Maelzel n-a reprodus pe eşichierul *automatului* mutarea ce corespunde retragerii adversarului. E vădit că *automatul* era gata să mute piesa de şah, iar dacă n-a mutat-o, aceasta se datoreşte pe de-a-ntregul retragerii adversarului, fără ca Maelzel să fi intervenit.

Faptul acesta dovedeşte cu prisosinţă, în primul rînd, că intervenţia lui Maelzel, care reproduce pe eşichierul turcului mutările adversarului, nu este neapărat necesară mişcărilor *automatului.* Mai dovedeşte, în al doilea rînd, că mişcările acestuia sînt călăuzite de un *cuget,* de către un ins oarecare, ce poate să vadă eşichierul adversarului, şi, în al treilea rînd, că mişcările celui ascuns nu sînt călăuzite de gîndirea lui Maelzel, care stă cu spatele la adversar în timp ce acesta îşi retrage mutarea.

III

Automatul nu cîştigă în mod invariabil partidele. Dacă el n-ar fi fost decît o maşină şi altceva nimic, lucrurile nu s-ar petrece astfel, şi ar trebui să cîştige întruna. Odată descoperit *principiul* mulţumită căruia o maşină poate fi în aşa fel construită încît să joace o partidă de şah, atunci dezvoltarea aceluiaşi principiu ar putea să o facă în stare de a cîştiga, iar o şi mai mare dezvoltare, să cîştige *toate* partidele, cu alte cuvinte, să bată la jocul de şah pe orice adversar. Dacă ne vom gîndi bine, ne vom încredinţa că greutatea de a face ca o maşină să cîştige toate partidele nu e cîtuşi de puţin mai mare, în ceea ce priveşte principiul operaţiilor necesare, decît aceea de a o face să cîştige o singură partidă. Prin urmare, dacă socotim că *jucătorul de şah* e o maşină, trebuie să presupunem (ceea ce e cu totul de necrezut) că inventatorul a preferat să o lase neterminată decît să perfecţioneze mecanismul *automatului*, presupunere care, se vede bine, e şi mai absurdă dacă ne gîndim că, lăsîndu-l neterminat, el oferă adversarilor un argument împotriva posibilităţii ca *jucătorul de şah* să fie numai o maşină. Şi **e** tocmai argumentul de care ne folosim aici.

IV

Niciodată cînd situaţia partidei e grea sau încurcată nu-l vedem pe turc dînd din cap sau rotindu-şi privirile. Acest lucru se petrece numai atunci cînd mutarea următoare se impune de la sine, sau cînd partida se află într-o fază în care omul ascuns în interiorul *automatului* nu are nevoie să se gîndească mai adînc. Astfel de mişcări ale capului şi ale ochilor se văd de obicei la persoanele adîncite în gînduri şi, dacă maşina n-ar fi fost decît o maşină, ingeniosul baron Kempelen ar fi izbutit să asigure declanşarea lor la timpul potrivit, cu alte cuvinte, în

momentele de încordare. Dar, în cazul de faţă, se întîmplă tocmai contrariul, şi faptul acesta vine să întărească presupunerea noastră că în interiorul maşinii se află un om. Cînd el e nevoit să cugete asupra partidei, nu mai are timp să se gîndească a pune în mişcare acel mecanism care mişcă şi capul şi ochii. Dar cînd mutarea ce trebuie făcută e de la sine înţeleasă, are timp să se ocupe de acest lucru şi vedem prin urmare capul clătinîndu-se şi ochii rotindu-se.

V

Cînd maşina e întoarsă în aşa fel încît să îngăduie spectatorilor să cerceteze spatele turcului, cînd draperia e ridicată şi uşiţele din trunchiul şi coapsa acestuia sînt deschise, se vede că interiorul trunchiului e plin cu tot felul de maşinării.

Examinînd cu luare-aminte această maşinărie cînd *automatul* era în mişcare, cu alte cuvinte, cînd întregul aparat se mişca pe rotile, ni s-a părut că anumite părţi ale mecanismului îşi schimbă locul şi înfăţişarea într-o măsură prea mare pentru a fi pusă pe seama numai a simplelor legi ale perspectivei. După alte cîteva cercetări, ne-am încredinţat că aceste schimbări neobişnuite se datorau oglinzilor aşezate în interiorul trunchiului. Introducerea oglinzilor printre piesele maşinăriei n-a putut fi făcută cu scopul de a influenţa în vreun grad oarecare mecanismul însuşi. Acţiunea lor, oricare ar fi ea, trebuie să fie fără doar şi poate în legătură cu privirea spectatorului. Concluzia noastră neîntîrziată a fost că aceste oglinzi erau aşezate acolo pentru a înmulţi în faţa ochilor spectatorilor cele cîteva piese mecanice, puţine la număr, aşa încît să pară că interiorul e înţesat de maşinării. Deducţia, deci, pe care o tragem de-a dreptul de aici e că maşina nu este numai o maşină: căci dacă ar fi fost aşa, inventatorul nu numai că n-ar fi dorit cîtuşi de puţin ca mecanismul său să pară a fi

complicat şi n-ar fi recurs la înşelăciune, în scopul de a-i da această aparenţă, dar ar fi fost cu dinadinsul doritor de a convinge pe cei ce au asistat la spectacolele lui despre simplitatea mijloacelor prin care dobîndeşte rezultate atît de uimitoare.

VI

Înfăţişarea exterioară şi mai ales gesturile *automatului,* privite ca o imitaţie a vieţii, nu sînt decît nişte imitaţii foarte obişnuite. Fizionomia lui nu vădeşte nici un fel de originalitate, iar în ceea ce priveşte asemănarea cu un chip de om, cele mai de rînd plăsmuiri de ceară o depăşesc. Ochii i se rotesc în cap într-un fel cu totul nefiresc şi fără nici o legătură cu mişcările corespunzătoare ale pleoapelor şi ale sprîncenelor. Mai cu seamă braţul îşi face diferitele mişcări într-un fel peste măsură de ţeapăn, stîngaci, repezit şi schematic. Dar, cu toate acestea, afară dacă nu se datoresc neputinţei lui Maelzel de a face un lucru mai bun, nu pot fi decît urmarea unei neglijenţe intenţionate, căci de o neglijenţă întîmplătoare nici nu poate fi vorba, dacă ne gîndim că ingeniosul inventator se îndeletniceşte tot timpul cu perfecţionarea maşinilor sale. E mai mult decît sigur că nu trebuie să punem pe seama neîndemînării această înfăţişare lipsită de viaţă, cînd toate celelalte automate ale lui Maelzel alcătuiesc o dovadă a deplinei sale dibăcii de a copia mişcările şi particularităţile vieţii cu cea mai minunată asemănare. Aşa, de pildă, dansatorii lui pe frînghie n-au pereche în lume. Cînd clovnul rîde, pe buzele lui, pe sprîncenele şi genele lui, pe toate trăsăturile feţei lui e întipărită expresia cea mai potrivită. Şi la el, şi la partenerul său, fiece gest e pînă-ntr-atîta de firesc şi dezbărat de orice urmă de artificialitate, încît, de n-ar fi fost atît de mici, precum şi faptul că, înainte de a-şi executa dansul pe frînghie, spectatorii şi-i pot trece din mînă în mînă, cu greu ai putea convinge un public

oarecare că aceste automate de lemn nu ar fi făpturi însufleţite. Nu putem deci pune la îndoială dibăcia domnului Maelzel, şi de aceea trebuie neapărat să presupunem că dinadins a îngăduit ca *jucătorul de şah* să rămînă aceeaşi figură artificială şi lipsită de firesc pe care baronul Kempelen (fără îndoială că tot în chip intenţionat) a construit-o din capul locului. Nu e prea greu de înţeles care i-a fost intenţia. Dacă mişcările *automatului* ar fi fost naturale şi pline de viaţă, spectatorul ar fi fost şi mai mult înclinat să pună lucrurile pe seama pricinii lor adevărate (adică amestecul omului ascuns înlăuntru) decît e acum, cînd aceste gesturi stîngace şi schematice fac să se creadă că e vorba numai de un mecanism de sine stătător.

VII

Nu mult înainte de începerea partidei de şah, cînd prezentatorul, ca de obicei, îşi pune în funcţiune *automatul*, nu se poate ca o ureche cît de cît deprinsă cu sunetele pricinuite de întorsul unei maşinării să nu descopere, pe loc, că e cu neputinţa ca axa învîrtită în lada *jucătorului de şah* cu ajutorul unei chei să fie în legătură cu vreo greutate, vreo pîrghie sau cu orice fel de piesă de maşinărie dinlăuntru. Concluzia pe care o tragem de aici e aceeaşi ca în observaţia noastră din urmă. Lucrarea de pregătire nu este negreşit necesară punerii în mişcare a *automatului* şi e făcută cu scopul de a trezi în spectator ideea greşită că se află în faţa unui mecanism.

VIII

Cînd lui Maelzel i se pune răspicat întrebarea: „Este *automatul* numai o maşină, sau nu?”, răspunsul lui este stereotip: „Nu pot să spun nimic”. Dar faima *automatului* şi marea curiozitate pe care a stîrnit-o pretutindeni se datoresc mai degrabă părerii precumpănitoare că e numai

o maşină decît oricărei alte împrejurări. Desigur că interesul proprietarului e de a-l înfăţişa ca atare. Dar ce alt mijloc ar putea călăuzi mai simplu şi mai direct părerea spectatorului în sensul dorit decît o declaraţie lămuritoare şi afirmativă tocmai în acest sens? Pe de altă parte, ce alt mijloc mai simplu şi mai direct ar putea fi folosit pentru a zdruncina încrederea spectatorului că *automatul* e o maşină, şi nimic altceva, decît acest refuz de a da o declaraţie lămuritoare? Căci oamenii, fireşte, judecă astfel: e în interesul lui Maelzel să arate că *automatul* e o simplă maşină... Dar el refuză să facă acest lucru, de-a dreptul prin viu grai, şi nu se sfieşte, ba e chiar foarte pornit să o facă în mod indirect, prin fapte. Dacă *automatul* ar fi fost într-adevăr aşa cum tinde el să-l înfăţişeze prin fapte, atunci s-ar fi folosit bucuros de mărturia mult mai convingătoare a cuvîntului; concluzia noastră este că motivul tăcerii sale e tocmai conştiinţa că aparatul *nu* este o simplă maşină. Faptele sale nu-i pot dovedi de înşelăciune; dar cuvintele lui ar putea.

IX

Cînd Maelzel, ca să prezinte publicului interiorul lăzii, a deschis uşa nr. 1, precum şi uşa care se află chiar în spatele acesteia, el ţine, aşa cum am mai spus, o lumînare aprinsă la uşa dindărăt. Apoi plimbă încoace şi încolo maşina întreagă, pentru ca publicul să se încredinţeze că dulapul nr. 1 e pe de-a-ntregul plin cu maşinării. În vreme ce maşina e mişcată din loc în acest fel, un observator atent va descoperi că, pe cînd acea parte a maşinăriei aflate în apropierea uşii nr. 1, din faţă, rămîne cu desăvîrşire nemişcată, partea de mai dinăuntru însă se clatină, într-o foarte mică măsură, dimpreună cu mişcările aparatului. Această împrejurare a trezit în noi cea dintîi bănuială că partea din fund a maşinii era întocmită în aşa

fel încît să poată lesne aluneca *en masse*[150] din poziţia ei atunci cînd împrejurările ar cere-o. Am mai arătat că acest prilej se prezintă cînd omul ascuns înlăuntru îşi aduce corpul într-o poziţie verticală după ce s-a închis uşa dindărăt.

X

Sir David Brewster susţine că figura turcului e de mărime naturală. De fapt, însă, ea întrece cu mult o statură obişnuită. Nimic nu e mai uşor decît să te înşeli cînd e vorba de mărimi. Corpul *automatului* e îndeobşte izolat, şi neavînd nici un mijloc de a-l compara pe loc cu o formă omenească, sîntem gata să-l socotim ca fiind de dimensiuni obişnuite. Această greşeală s-ar putea îndrepta dacă ne-am uita cu atenţie la *jucătorul de şah* în clipa în care prezentatorul se apropie de el. Ceea ce se şi întîmplă din cînd în cînd. Desigur, domnul Maelzel nu e prea înalt, dar cînd se apropie de maşină, capul său e cel puţin cu optsprezece ţoli mai jos decît capul turcului, cu toate că acesta – trebuie s-o amintim – se află aşezat.

XI

Lada în spatele căreia e aşezat *automatul* are o lungime de trei picioare şi şase ţoli, exact, o adîncime de patru picioare şi o înălţime de două picioare şi şase ţoli. Aceste dimensiuni sînt cu totul îndestulătoare ca să adăpostească un om de o statură mai mult decît mijlocie, iar compartimentul principal poate adăposti, numai el, un ins de o înălţime potrivită, în poziţia de care am vorbit ca fiind aceea pe care trebuie să o ia o persoană ascunsă în *automat.* Acestea fiind faptele – și oricine se îndoieşte de ele poate imediat să le verifice prin calcul – socotim că e

150 În întregime (în limba franceză în original).

de prisos să mai stăruim asupra lor. Vrem numai să adăugăm că, deşi capacul lăzii pare a fi dintr-o scîndură de o grosime de vreo trei ţoli, spectatorul însă poate să-şi dea singur seama, dacă se apleacă, şi se uită în sus, cînd compartimentul principal e deschis că, de fapt, capacul e foarte subţire. Şi asupra înălţimii sertarului se pot înşela cei ce l-ar cerceta în treacăt. Mai există şi un spaţiu de vreo trei ţoli între înălţimea sertarului, aşa cum se vede dinafară, şi partea de jos a dulapului, un spaţiu ce trebuie cuprins în înălţimea sertarului. Aceste şiretlicuri care urmăresc ca spaţiul dinlăuntrul lăzii să pară mai mic decît este în realitate sînt izvorîte din chiar intenţia inventatorului, care vrea să inspire publicului ideea greşită că adică nici o fiinţă omenească nu poate fi pitită înlăuntrul lăzii.

XII

Compartimentul principal e pe dinăuntru căptuşit în întregime cu *postav.* Socotim că acest postav e pus acolo într-un scop îndoit. O anumită parte, fiind bine întinsă, e menită poate să alcătuiască acele despărţituri, singurele, care trebuie mutate din loc atunci cînd omul dinlăuntru îşi schimbă poziţia, adică peretele mobil aflat între compartimentul principal şi spatele dulapului nr. 1, precum şi peretele dintre acelaşi compartiment şi spaţiul dindărătul sertarului deschis. Dacă presupunem că aşa se petrec lucrurile, dispare dintr-o dată greutatea de a schimba din loc tăbliile despărţitoare, dacă s-ar putea presupune că ar fi existat cîndva asemenea greutate. Cel de-al doilea scop în care s-a pus căptuşeala de postav este de a înăbuşi orice zgomote pricinuite de persoana dinlăuntru şi de a le face să nu poată fi desluşite.

XIII

Aşa cum am mai arătat, nu-i e îngăduit adversarului să joace şah pe tăblia *automatului,* ci, dimpotrivă, locul său e la oarecare depărtare de el. Dacă ar întreba cineva care e pricina cea mai probabilă a acestei măsuri, i se va spune desigur că, dacă adversarul ar fi aşezat într-alt fel, corpul lui s-ar interpune între maşină şi spectatori, împiedicîndu-i să vadă lămurit jocul. Dar această greutate ar putea fi lesne înlăturată, fie înălţînd scaunele pe care şade publicul, fie întorcînd spre spectatori capătul lăzii în tot timpul cît ţine partida. Adevărata pricină a opreliştii e, pesemne, cu totul alta. Dacă adversarul ar fi aşezat astfel încît să vină în atingere cu lada, s-ar putea ca secretul să fie descoperit. Într-adevăr, un auz ascuţit ar desluşi respiraţia omului ascuns înlăuntru.

XIV

Cu toate că domnul Maelzel, cînd deschide şi expune interiorul maşinii, se depărtează uneori, foarte uşor, de la programul pe care am arătat că-l urmează, el nu se depărtează *niciodată* în aşa măsură încît să înlăture explicaţia noastră. Se ştie, de pildă, că, înainte de toate, el deschide sertarul, dar niciodată nu deschide compartimentul principal fără să fi închis mai întîi uşa dindărăt a dulapului nr. 1, aşa cum nu deschide niciodată compartimentul principal fără să fi tras mai întîi sertarul. Şi niciodată nu închide sertarul fără să fi închis, mai înainte, compartimentul principal. Nu deschide niciodată uşa dindărătul dulapului nr. 1 cînd compartimentului principal e deschis, iar partida de şah nu începe niciodată pînă ce întreaga maşină nu a fost închisă. Prin urmare, dacă ţinem seama că ar fi fost absurd ca *niciodată, nici într-o singură împrejurare,* domnul Maelzel să nu se fi abătut de la programul despre care am arătat că este necesar demonstrației noastre, acesta devine unul din cele mai puternice argumente cu putinţă în sprijinul ei. Iar

argumentul devine cu atît mai puternic, dacă ţinem seama tocmai de faptul că domnul Maelzel *se depărtează cîteodată* de la program, dar niciodată într-o asemenea măsură încît să dezmintă explicaţia noastră.

XV

Pe tăblia *automatului* se află, cît ţine spectacolul, şase lumînări. În chip firesc se naşte întrebarea: ce nevoie e de atîtea luminări, cînd una singură sau cel mult două ar fi prea destul să permită spectatorilor să vadă bine eşichierul într-o încăpere, dealtminteri, atît de puternic luminată cum e totdeauna sala de spectacol, şi, mai ales dacă presupunem că *maşina nu e decît o maşină* – cînd nu e nevoie de atîta lumină, iar, la drept vorbind, nu e nevoie chiar deloc pentru ca *aparatul* să poată funcţiona, şi mai cu deosebire cînd pe masa adversarului se află numai o singură luminare? Cel dintîi răspuns şi cel mai firesc e că o lumină atît de puternică e necesară pentru a permite omului dinlăuntru să vadă prin ţesutul străveziu (pesemne un văl subţire) din care e făcut pieptul turcului. Dar dacă ne uităm *la felul, cum sînt orînduite* lumînările, o altă concluzie se impune de la sine. Precum am mai spus, sînt şase lumînări cu totul, aşezate cîte trei pe fiece parte a manechinului. Cele mai mari sînt cele mai depărtate de spectatori, cele din mijloc sînt cu vreo doi ţoli mai scurte, şi cele mai apropiate de public sînt şi mai scurte cu vreo doi ţoli, iar lumînările de pe o latură sînt de o înălţime diferită decît cele aşezate în partea dimpotrivă, într-o măsură de vreo doi ţoli, cu alte cuvinte, cea mai lungă lumînare de pe o latură e cu vreo trei ţoli mai scurtă decît cea mai lungă lumînare de pe latura opusă, şi aşa mai departe. E deci limpede că nu există două lumănări de aceeaşi înălţime, şi, prin urmare, greutatea de a-ţi da seama de felul materialului din care e făcut pieptul manechinului (asupra căruia lumina e îndreptată cu

dinadinsul) e simţitor sporită prin multiplele încrucişări ale razelor care îţi iau vederea, şi aceste încrucişări sînt obţinute tocmai prin aşezarea focarelor de radiaţie la niveluri diferite.

XVI

Pe vremea cînd *jucătorul de şah* se mai afla în stăpînirea baronului Kempelen, s-a băgat de seamă, de mai multe ori, în primul rînd, că un italian ce făcea parte din suita baronului nu putea fi niciodată văzut în răstimpul în care turcul juca o partidă de şah. În al doilea rînd, că italianul căzînd o dată greu bolnav, spectacolele au fost întrerupte pînă la însănătoşirea lui. Acest italian spunea sus şi tare că e cu totul neştiutor în ale jocului de şah, deşi toţi ceilalţi inşi din suita baronului jucau destul de bine. S-au băgat de seamă unele amănunte de acelaşi fel cînd *automatul* a intrat pe mîinile lui Maelzel. Există un om, pe nume Schlumberger, care îl însoţeşte pretutindeni, dar care nu are altă ocupaţie cunoscută decît să ajute la împachetarea şi despachetarea *automatului.* E un om de o statură cam mijlocie şi foarte gîrbovit. Nu putem şti dacă afirmă că joacă sau că nu joacă şah. E însă lucru foarte sigur că n-a fost văzut niciodată în timpul spectacolului cu *jucătorul de şah,* cu toate că a fost adesea văzut înainte şi după spectacol. Mai mult încă: acum cîţiva ani, Maelzel a fost în trecere cu automatele sale prin Richmond, unde le-a şi expus, credem a şti, în casa pe care o ţine astăzi domnul Boissieux, cu academia sa de dans. Schlumberger s-a îmbolnăvit pe neaşteptate, şi în tot timpul cît a zăcut, n-a mai fost nici un spectacol cu *jucătorul de şah.* Faptele acestea sînt bine cunoscute multora dintre concetăţenii noştri. Explicaţia dată cu privire la întreruperea spectacolelor *n-a fost* boala lui Schlumberger. Fără să mai facem nici un comentariu, lăsăm în seama cititorului să tragă concluziile fireşti din toate acestea.

XVII

Turcul joacă şah cu braţul *stîng.* Un amănunt atît de însemnat nu poate fi întîmplător. Brewster însă nu-l ia în seamă. Se mărgineşte, credem, să constate faptul. Cei mai recenţi autori de tratate despre acest *automat* par a nu-l fi observat nici ei deloc şi nu pomenesc de el. Autorul broşurii de care aminteşte Brewster îl semnalează, clar îşi recunoaşte neputinţa de a-l tălmăci. E totuşi limpede că astfel de nepotriviri şi ciudăţenii vădite trebuie să ne călăuzească (dacă e cu putinţă) pe calea adevărului.

Amănuntul că *automatul* joacă şah cu mîna stîngă nu poate avea legătură cu funcţiunile maşinii, socotită numai ca maşină. Orice fel de mecanism care ar determina un manechin să mişte braţul stîng într-un fel sau altul ar putea, la o adică, să-l facă să mişte tot aşa de bine şi braţul drept. Dar acest principiu nu poate fi aplicat şi alcătuirii omeneşti, în care există o deosebire adîncă în ceea ce priveşte construcţia şi mai cu seamă vigoarea braţului drept şi a celui sting.

Gîndindu-ne la faptul acesta din urmă, trebuie să facem o apropiere firească între această vădită ciudăţenie a *automatului* şi acest amănunt propriu făpturii omeneşti, Trebuie deci să ne gîndim la vreo excepţie, deoarece *jucătorul de şah* joacă tocmai aşa cum *n-ar juca* un om. Aceste idei, odată admise, pot şi singure să trezească în noi gîndul că un om ar fi ascuns înlăuntru. Încă vreo cîţiva paşi şi vom ajunge, în sfîrşit, pe nesimţite, la rezultat. *Automatul* joacă şah cu braţul stîng din pricină că, în împrejurările date, e de dorit, desigur, ca omul dinlăuntru să poată să joace cu braţul drept.

Să presupunem, de pildă, că *automatul* joacă şah cu braţul drept. Pentru a ajunge la mecanismul care mişcă braţul şi care, precum am spus, se află tocmai deasupra umărului, ar trebui neapărat ca omul pitit înlăuntru să se

slujească de braţul său drept într-o poziţie nesuferit de grea şi de nefirească (adică ridicîndu-l strîns pe lîngă corp şi strivit cu putere între corpul său şi coasta *automatului*), sau poate să se slujească de braţul sting aducîndu-l peste piept. Nici într-un caz, nici într-altul el n-ar putea să lucreze cu uşurinţa şi precizia necesare. Dar dacă, dimpotrivă, *automatul* ar juca, aşa cum joacă în realitate, cu braţul stîng, toate greutăţile ar fi înlăturate. Braţul drept al omului dinlăuntru e adus pe lîngă piept, şi degetele mîinii sale drepte acţionează, fără nici o greutate, asupra mecanismului care se află în umărul manechinului.

Socotim că nu se poate aduce nici un argument temeinic împotriva explicaţiei noastre despre *automatul jucător de şah.*

Jucătorul de şah al lui Maelzel (în original *Maelzel's Chess Player)* a văzut lumina tiparului în iulie 1836 în revista „Southern Literary Mossenger".

TĂCERE

– O fabulă –

Εσδοδσιν δ'ορεων χορμψας πρωνες τε και χαραδραι.[151]

Alcman[152]

„— ASCULTĂ-MĂ PE *MINE!* îmi zise Demonul, punîndu-mi mîna pe cap. Ţinutul despre care îţi vorbesc e un jalnic şi întunecat ţinut din Libia[153], pe malurile Zairului[154]. Şi nu e acolo nici odihnă, nici tăcere.

Apele lui sînt de culoarea şofranului, şi faţa lor e bolnavă; şi nu curg înspre mare, ci, sub ochiul cel roşu al soarelui, zvîcnesc, necontenit şi pe vecie, într-o mişcare zvîrcolită şi plină de tumult. Pe amîndouă malurile acestui fluviu, cu patul lui de mlaştini, şi pînă la o depărtare de mai multe mile se întinde un palid deşert de nuferi uriaşi. Ei suspină unul către altul în această singurătate, îşi întind către ceruri lungile lor gîturi spectrale, clătinîndu-şi încoace şi încolo capetele eterne. Iar din rîndurile lor se ridică un murmur nedesluşit, ca al unui torent subpămîntean. Şi suspină unul către celălalt..

Dar o fruntarie hotărniceşte împărăţia lor, şi această fruntarie e un codru îngrozitor, înalt şi întunecat. Acolo, precum talazurile din jurul Hebridelor, crivina e într-o frămîntare fără de sfîrşit. Şi, totuşi, acolo nici un vînt nu bate sub cer. Iar înalţii arbori seculari, în şovăielnica şi veşnica lor legănare, se încovoaie în toate părţile, răsunînd şi trosnind cu putere. Şi din înaltul creştetului lor cad una cîte una picături de rouă eternă. Şi aţipite, jos, la rădăcina

151 Piscurile munţilor au aţipit, văile, văgăunile şi peşterile sînt mute.
152 *Alcman* (secolul al VI-lea î.e.n.), poet liric grec.
153 Numele sub care grecii din antichitate desemnau Africa.
154 Nume dat în vechime fluviului Congo

lor, ciudate flori otrăvitoare se zvîrcolesc într-un somn tulburat. Şi fremătînd deasupra culmilor lor, cu uni vuiet răsunător, trec norii în veşnică năpustire spre apus, pînă ce, ca o cataractă, se rostogolesc peste zidul înflăcărat al orizontului. Dar acolo, sub cer, nu bate totuşi nici un vînt. Şi pe malurile Zairului nu e nici odihnă, nici tăcere.

Era noapte, şi ploaia cădea. Şi căzînd, era ploaie – dar după ce cădea, era sînge. Iar eu stăteam în mlaştină, printre nuferii înalţi, şi mă ploua pe cap – şi nuferii suspinau unul către altul în solemnitatea dezolării lor.

Şi deodată luna se arătă printre negurile subţiri şi îndoliate, şi chipul ei era de un roşu-închis. Şi privirile mele căzură peste o uriaşă stîncă cenuşie ce se înălţa pe mal şi era luminată de razele lunii. Şi stînca era cenuşie şi funebră şi înaltă – şi stînca era cenuşie. Şi pe faţa ei erau săpate în piatră, nişte slove. Şi am mers prin mlaştina cu nuferi pînă ce am ajuns sub mal şi m-am lipit strîns de el, aşa încît să pot citi slovele săpate în piatră. Dar n-am izbutit să le desluşesc. Şi tocmai mă întorceam în mlaştină, cînd luna, iată, străluci cu o lumină de un roşu-aprins, şi m-am întors şi m-am uitat iarăşi la stîncă şi la slove. Şi am citit slovele: DEZOLARE.

Şi am privit în sus, iar acolo, pe creasta stîncii, stătea un om. Şi m-am ascuns printre nuferi, cu gînd să văd ce face omul. Şi omul era înalt şi de o înfăţişare măreaţă şi învăluit de la umeri pînă la picioare în toga vechii Rome. Şi conturul făpturii lui era nedesluşit, dar trăsăturile sale erau trăsăturile unei zeităţi. Căci mantia nopţii, şi a negurii, şi a lunii, şi a rouăi nu acoperiseră totuşi trăsăturile chipului său. Şi înaltă şi gînditoare îi era fruntea, iar privirea – posomorîtă şi îngrijorată. Şi în cele cîteva cute ale obrajilor săi am citit toată povestea părerilor de rău, şi oboseala, şi dezgustul de omenire, şi un dor aprig de singurătate.

Şi omul se aşează pe stîncă şi îşi rezemă capul în mînă şi se uită la pustiurile întristate. Se uită în jos, la crivina

scundă şi neliniştită, şi în sus, la înalţii arbori seculari. Privi şi mai sus, la cerul plin de freamăt, la luna de un roşu-aprins. Şi stăm pitit în adăpostul de nuferi, pîndind mişcările omului. Şi omul tremura în singurătate; noaptea descreştea, dar el rămînea pe stîncă.

Şi omul îşi întoarse ochii cercetători de la cer şi se uită la jalnicele unde ale Zairului, şi la hîdele, galbenele ape, şi la palidele nuferilor legiuni. Şi omul asculta suspinele nuferilor şi murmurul ce se ridica dintre ei. Şi stam pitulat în ascunzişul meu şi pîndeam mişcările omului. Şi omul tremura în singurătate; dar noaptea descreştea, şi el rămînea pe stîncă.

Atunci am pogorît în singurătăţile mlaştinii şi am străbătut vadurile neumblate ale nuferilor şi am chemat la mine pe hipopotamii care locuiesc în singurătăţile mocirloase ale mlaştinii. Şi hipopotamii îmi auziră chemarea şi veniră cu behemotul[155] la piciorul stîncii şi mugiră puternic şi spăimîntător sub lună. Şi stam pitulat în adăpostul meu şi pîndeam mişcările omului. Şi omul tremura în singurătate. Noaptea descreştea, dar el rămînea pe stîncă.

Atunci am blestemat stihiile cu blestemul tumultului. Şi o groaznică vijelie se aduna în cer, acolo unde mai înainte nu bătuse nici un vînt. Şi cerul se învineţi de puterea năprasnică a furtunii, şi ploaia biciuia creştetul omului, şi valurile Zairului se revărsară în puhoaie, şi apa chinuită se acoperi de spume, – şi nuferii ţipau în patul lor, şi codrul se spulbera în vînt, şi tunetele se rostogoleau, şi trăznetul cădea fulgerînd, şi stînca se cutremura din temelii. Şi stam pitulat în adăpostul meu şi pîndeam faptele omului. Şi omul tremura în singurătate; dar noaptea descreştea, şi el rămînea pe stîncă.

Atunci am fost cuprins de mînie. Şi am blestemat cu blestemul *tăcerii* apa şi nuferii, şi vîntul şi codrul, şi cerul

155 Animal din legendele biblice.

şi trăznetul, şi suspinele nuferilor. Şi atunci *amuţiră* sub blestem. Şi luna nu-şi mai urmă şovăielnicul mers pe potecă spre cer, şi tunetul îşi dădu sfîrşitul, şi fulgerul nu mai ţîşni orbitor, şi norii, atîrnară în nemişcare, şi apele pogorîră în matca lor şi rămaseră acolo, şi arborii nu se mai legănară, şi nuferii nu mai suspinară, şi murmurul nu se mai auzi suind dintre ei, şi nici umbra unui sunet nu mai răsună prin imensul deşert fără hotare. Şi m-am uitat la slovele de pe stîncă, şi erau schimbate. Şi slovele erau: TĂCERE.

Şi privirile mele căzură pe chipul omului; şi chipul lui se făcuse palid de groază. Şi în mare grabă îşi ridică de pe mînă capul şi stătu în picioare pe stîncă şi ascultă. Dar nici un glas nu se auzea în tot imensul deşert fără de hotare, şi slovele de pe stîncă erau TĂCERE. Şi omul se înfioră, se întoarse cu totul şi o rupse la fugă, în goană mare, şi de atunci nu l-am mai văzut niciodată.”

Frumoase poveşti se găsesc, desigur, în cărţile magilor, în cărţile cu scoarţe ferecate, pline de melancolie ale magilor. În ele sînt, adevăr zic ţie, nemaipomenite poveşti despre cer şi despre pămînt, şi despre puternicul Ocean, şi despre Duhurile care au domnit peste ocean, peste pămînt, şi peste cerul august. Şi era multă înţelepciune şi în cuvintele rostite de Sibile. Şi sfinte, neasemuit-de-sfinte lucruri au fost auzite pe vremuri de întunecatele foi ce tremurau în jurul Dodonei[156]. Dar, precum e adevărat că Allah trăieşte, această poveste, pe care mi-a istorisit-o Demonul pe cînd stătea lîngă mine în bezna mormîntului, o socot că este cea mai frumoasă dintre toate. Şi cînd Demonul sfîrşi de istorisit, se lăsă pe spate în golul mormîntului şi rîse cu hohot. Şi n-am putut să rid şi eu odată cu Demonul, şi atunci m-a blestemat pentru că n-am putut rîde. Şi linxul, care locuieşte în mormînt pe vecie, a

156 Vechi oraş din Epir, unde se află oracolul lui Zeus, divinitatea supremă a milologiei grecilor antici.

ieşit din el, şi s-a culcat la picioarele Demonului, şi l-a privit ţintă în ochi.

Tăcere (în original *Silence – A Fable)* a văzut lumina tiparului în almanahul *The Baltimore Book, A Christmas and New Year Present,* publicat la Baltimore în 1837.

LIGEIA

Şi înlăuntru se află voinţa, cea fără de moarte. Cine cunoaşte oare tainele voinţei, şi tăria ei? Căci Dumnezeu nu e decît voinţa cea mare, care prin puterea ei pătrunde toate lucrurile. Şi omul nu se pleacă-n faţa îngerilor, nici înaintea morţii întrutotul, decît numai prin slăbiciunea şubredei sale voinţe.

JOSEPH GLANVILL[157]

NU POT, V-O JUR, să-mi amintesc în ce împrejurări, cînd sau unde-am întîlnit-o prima oară pe lady Ligeia. Mulţi ani s-au scurs de-atunci şi mintea mi-a slăbit de suferinţă. Sau, poate, că aş fi în stare *acum* să-mi amintesc acele amănunte, deoarece întreaga fire a iubitei mele, şi erudiţia ei rară, şi frumuseţea ei ciudată şi totuşi calmă, şi elocvenţa ei ce te mişca, şi glasu-i blînd şi muzical ce te-nrobea – pe nesimţite-n inimă-au pătruns, pe-o cale fără-ntoarcere pe care eu pe-atunci nu o vedeam şi nu o-nţelegeam. Îmi pare că-ntîia oară, şi foarte-adesea după-aceea, am văzut-o într-un străvechi şi mare oraş, plin de ruine, de lîngă Rin. Sînt încredinţat că mi-a povestit şi despre ai ei – nu-ncape îndoială că se trăgea dintr-o străveche familie. Ligeia! O, Ligeia! Pierdut în întrebări, care mai mult decît orice pot să întunece legăturile-mi cu restul lumii, îmi e de ajuns acest dulce cuvînt – Ligeia – şi înaintea ochilor îmi apare aceea care s-a dus. Şi-acum, în timp ce scriu, prin minte-mi trece gîndul că *niciodată n-am ştiut* ce nume-avea familia aceleia ce-a fost prietena, logodnica, tovarăşa de învăţătură şi-apoi soţia sufletului meu. Să fi fost oare dorinţa – spusă-n joacă de Ligeia? Sau

157 *Joseph Glanvill* (1636–1680), cleric şi moralist englez.

poate, ne-ntrebînd nimic, mi-am încercat astfel tăria sentimentelor? Sau, mai curînd, o toană-a mea, o stranie ofrandă de romantic pe-altarul celei mai nebune adoraţii. Şi daca abia de-mi amintesc, nedesluşit, cîte o întîmplare, e de mirare oare că am uitat de-mprejurările care au iscat-o sau i-au stat alături? Dar dacă vreodată ştiutul duh al ficţiunii, dacă vreodată ea, palida Ashtophet cu-aripi de neguri, din idolatrul Egipt, a patronat, precum se spune, căsătoriile sortite nefericirii, atunci desigur că pe-a mea a patronat-o!

Şi totuşi a rămas o certitudine asupra căreia nicicînd memoria nu m-a înşelat. Este înfăţişarea Ligeii. Era înaltă, cam subţirică, şi-n ultimele-i zile chiar prea slabă. În van aş încerca să vă descriu maiestatea, vioiciunea liniştită a mersului, sau uşurinţa şi mlădierea de ne-nţeleş a paşilor ei. Venea şi dispărea ca o umbră. Şi nu-mi dădeam seama că intrase în încăperea unde lucram, decît auzind minunata muzică a glasului ei dulce şi blînd, sau simţind pe umăr mîna-i de marmură. În frumuseţea chipului, nici o femeie nu i-a stat vreodată-alături. Era ca strălucirea unui vis de opiu, o viziune-aeriană şi sublimă, mai stranie în apariţia-i cerească decît fantasmele care pluteau în jurul sufletelor adormite ale fecioarelor din Delos. Şi totuşi, n-avea nimic comun în trăsături cu acele forme consacrate pe care-am fost obişnuiţi, în mod greşit, să le adorăm în clasicele opere ale păgînismului. „Nu poate exista o frumuseţe desăvîrşită”, ne spune Bacon, lord Verulam, în legătură cu toate formele şi genurile de frumuseţe, „fără o notă de *straniu* în proporţii,” Dar eu, deşi vedeam că trăsăturile Ligeii n-aveau o clasică perfecţiune deşi înţelegeam că frumuseţea ei era într-adevăr „fermecătoare” şi-mi dădeam seama cît de „stranie” era, m-am străduit zadarnic să aflu unde nu-i perfecţiunea, şi să-nţeleg pînă la capăt ce anume era „straniu”. Priveam conturul frunţii-nalte şi palide – era fără cusur; ce reci sînt vorbele-acestea, cînd vor să-ncapă-n ele dumnezeiasca

maiestate; şi pielea – cel mai pur ivoriu; nobleţea şi senina-ntindere a frunţii, uşoara-i arcuire deasupra tîmplelor; şi părul negru ca pana corbului, lucios, bogat, căzînd în valuri, întruchipînd întreaga forţă a epitetului homeric „de hiacint”! Privindu-i delicata linie a nasului, înţelegeam că nicăieri, sau poate doar în graţioasele medalioane ebraice, nu mai văzusem linii mai perfecte. Superba netezime a pielii, pornirea abia simţită spre acvilin, armonioasa curbă a nărilor, mărturiseau o fire liberă. Sau gura-i minunată! Era triumful atributelor cereşti în arcuirea mîndră-a buzei de sus, în moliciunea şi lenevia voluptuoasă a celei de jos; gropiţele ce-i jucau pe-obraji şi culoarea ce parcă-avea grai – şi dinţii-n care se pierdea, cu-o uimitoare strălucire, pînă şi cea mai slabă rază de lumină, într-un surîs senin şi liniştit, tulburător de luminos. Îi cercetam linia bărbiei – doar gingăşie, calm, nobleţe, perfecţiune şi spirit elen – contur pe care Apollo, zeul, în vis doar l-a relevat lui Cleomenes[158], odrasla atenianului. Şi-apoi îmi cufundam privirea în ochii mari ai Ligeii.

O, pentru ochi nu găseam asemănare nici în antichitatea cea mai depărtată! Şi poate-n ochi se afla taina despre care aminteşte lordul Verulam. Erau, pe cît mi-aduc aminte, mult mai mari decît obişnuiţii ochi ai rasei noastre. Erau mai puri decît cei mai desăvîrşiţi ochi de gazelă ai triburilor din valea Nourjahad. Şi totuşi, numai uneori – în clipe de emoţie intensă – lumina-aceasta apărea mai clară la Ligeia. Atunci, splendoarea ei era – în fantezia mea înfierbîntată – splendoarea rasei suprapămîntene – splendoarea fabuloasei Houri a musulmanilor. Culoarea ochilor era negrul cel mai strălucitor şi deasupra lor, se aplecau lungi genele-i de cărbune. Sprîncenele, cu un contur uşor neregulat, erau la fel de negre. Şi totuşi, „straniul” ce-l găseam în ochii ei era altunde decît în

158 Sculptor celebru, fiul lui Apolodor din Atena.

forma, în culoarea, sau în strălucirea lor. Trebuia să-l caut, firește, în *expresie.* O, vorbă fără sens, întindere de sunete în dosul cărora îngrămădim doar ignoranţa noastră asupra sufletului!

Expresia ochilor Ligeii! În cîte ore fără de sfîrşit n-am meditat asupra ei! De cîte ori, în nopţile de vară, n-am încercat să o pătrund! Şi ce era acel ceva necunoscut – mult mai adînc decît fîntîna lui Democrit – ce licărea-n străfundul ochilor iubitei mele? O, ce era? Mă tortura dorinţa de a şti. O, ochii ei – pupilele atît de mari şi de strălucitoare, dumnezeieşti! Le asemănam cu gemenele stele ale Ledei, iar eu eram cel mai stăruitor dintre astrologi.

Printre atîtea anomalii de neînţeles ale ştiinţei psihologice, nu e nici una mai uluitoare decît momentul – paremi-se trecut cu vederea – cînd, în efortul de-a ne aminti ceva de mult uitat, sîntem adesea *chiar pe pragul* aducerii aminte, şi totuşi pînă la urmă nu izbutim a ne aminti. Astfel, de cîte ori privind pierdut în ochii Ligeii, simţeam că sînt pe cale să pătrund cunoaşterea deplină a expresiei lor, simţeam că se apropie – dar nu puteam s-o cuprind – şi încet, dispărea cu totul! Şi-apoi – (ciudată, o, cea mai ciudată dintre taine!), găseam în cele mai obişnuite lucruri nenumărate asemănări pentru această expresie. Vreau să spun că, după ce vraja Ligeii îmi pătrunsese-n suflet, tronînd în el ca-ntr-un altar, destule-ntruchipări din lumea dimprejur trezeau în mine un sentiment asemenea tulburării ce mă cuprindea cînd mă privea cu ochii-i mari şi luminoşi. Era un simţămînt pe care nu puteam totuşi să-l definesc; să-l cercetez, sau să-l percep măcar precis. L-am mai avut arareori, o repet, privind o viţă ce creştea în faţa mea, un fluture de noapte sau de grădină, o crisalidă ori un şuvoi de apă curgătoare. L-am mai avut în faţa oceanului sau a unui meteor căzînd. E-un simţămînt pe care l-am ghicit în ochii oamenilor doborîţi de bătrînele. Şi sînt pe cer vreo două stele (o, una

mai ales, o stea, cred, de mărimea a şasea, o dublă stea, şi schimbătoare, aflată lîngă marea stea a Lirei) ce mi-au transmis, privindu-le la telescop, acelaşi simţământ.

Într-un fel asemănător m-au răscolit unele vibrări ce se năşteau din instrumentele cu coarde, şi adeseori, filele unor cărţi. Printre atîtea alte pilde, îmi amintesc foarte limpede de cîteva rînduri dintr-un volum de Josoph Glanvili, care (cine ştie? – poate că din pricina ciudăţeniei frazelor) mi-au pricinuit întotdeauna tulburătorul sentiment: „Şi înlăuntru se află voinţa, cea fără de moarte. Cine cunoaşte oare tainele voinţei, şi tăria ei? Căci Dumnezeu nu e decît voinţa cea mare, care prin puterea ei pătrunde toate lucrurile. Şi omul nu se pleacă-n faţa îngerilor, nici înaintea morţii întrutotul, decît numai prin slăbiciunea şubredei sale voinţe."

Cu anii, după multă cugetare, am izbutit într-adevăr să găsesc o legătură îndepărtată între aceste rînduri ale moralistului englez şi o parte-a caracterului Ligeii. *Intensitatea* în gîndire, în vorbă şi în fapt era la ea urmarea, sau măcar semnul unei voinţe fără seamăn, care-n răstimpul îndelungatei noastre legături n-a reuşit să lase şi alte mărturii despre existenţa ei Dintre toate femeile pe care le-am cunoscut, Ligeia – întotdeauna calmă, rece-n aparenţă era în realitate prada vulturilor nesăţioşi ai crudei pasiuni. Or, despre-aceasta nu aflam decît din dilatarea minunată a ochilor ce mă vrăjeau şi mă înspăimîntau, din melodia magică, din modulaţia, şi claritatea, şi calmul vocii ei profunde, şi din sălbatica putere (întărită prin contrast cu felul de a rosti) a straniilor cuvinte ce le spunea de obicei.

Am mai vorbit de erudiţia Ligeii: era imensă – aşa cum niciodată n-am mai văzut la vreo femeie. Cunoştea în profunzime limbile clasice, iar limbile moderne ale Europei, atît cît mă pricep, le stăpînea fără greşeală. Dar oare-n vreuna dintre problemele savante, academice, în faţa cărora se-nchină toţi, doar pentru că ne par de

nepătruns, a fost vreodată ea, Ligeia, în greşeală? O, ce lucru ciudat, şi uimitor, că trăsătura-aceasta a firii ei nu m-a surprins decît în vremea din urmă! Spuneam că niciodată nu-ntîlnisem vreo femeie avînd erudiţia ei – dar unde e bărbatul ce-a străbătut, şi mai ales a cucerit, întregul cîmp al ştiinţelor morale, şi fizice, şi matematice? Nu, pe atunci, nu-mi dădeam seama, şi azi abia pricep cît de imense şi uluitoare erau cunoştinţele ei. Dar ceea ce înţelegeam destul de bine era infinita-i superioritate şi, resemnîndu-mă ca un copil, mă lăsam condus prin haosul problemelor de metafizică, ce mă fascinau îndeosebi în primii ani ai căsniciei noastre. Cu ce triumf imens – şi cu ce vie-ncîntare – cu cîtă puritate în speranţă, *simţeam*, în timp ce ea-mi şedea alături, în cercetări atît de rare – şi-atît de netemeinic cunoscute – simţeam cum se-ntindea treptat în faţa mea priveliştea încîntătoare, pe-al cărei drum întins, minunat şi de nimeni umblat trebuia să merg tot înainte, spre ţinta acestei rare înţelepciuni, încît nici nu se putea să nu fie interzisă!

Cît de-ascuţită, deci, mi-a fost durerea cînd, după trecerea anilor, mi-am văzut speranţele spulberate şi părăsindu-mă! Fără Ligeia, nu mai eram decît un prunc ce bîjbîie prin noapte. Numai prezenţa şi-ndrumarea ei iluminau prin numeroasele mistere transcendentale în care coborîsem. Fără strălucitoarea lumină-a ochilor ei, cuvîntul avîntat şi aurit se-ntuneca mai tare decît plumbul saturnian. Căci ochii ei, acum, îmi luminau mai rar, din ce în ce mai rar, lecturile. Ligeia era bolnavă. Ochii-i atît de stranii îi străluceau de fulgerări nebănuite; şi degetele-i palide prindeau culoarea de ceară transparentă a morţii; şi vinele albăstrii de pe înalţa-i frunte zvîcneau la fiece emoţie uşoară. Ştiam că va muri – şi cu disperarea-n suflet luptam cu fiorosul Azrael[159]. Ligeia, însă, m-a surprins, împotrivindu-se mai tare decît mine. Era ceva în firea-i

159 Îngerul morţii (în mitologia iudaică).

gravă ce mă făcuse să gîndesc că moartea va veni neînsoţită de spaimele-i fireşti – dar nu s-a întîmplat aşa, Cuvintele-s neputincioase să redea un strop măcar din furioasa-i înfruntare a Împărăţiei Umbrelor. Gemeam, îndurerat, privind cum se lupta. Voiam s-o liniştesc, s-o fac să înţeleagă; dar în intensitatea sălbaticei dorinţe de viaţă – de viaţă – numai de viaţă – o culme-a nebuniei ar fi fost şi consolarea şi-nţelegerea. Şi, totuşi, nici pînă-n ultima clipă, printre spasmodicele zvîrcoliri ale vijeliosului ei suflet, indiferenţa-i aparentă nu s-a tulburat. Avea un glas mai blînd – şi mai profund – dar n-aş vrea să stărui prea mult asupra ciudatului înţeles al vorbelor rostite atît de liniştit. Mi se-nvîrtea şi capul ascultînd, extaziat, o melodie supraomenească – şi năzuinţe şi aspiraţii pe care niciodată omenirea nu le-a cunoscut.

Că mă iubea, nu mai puteam să mă-ndoiesc; dar ce puteam prea lesne să-mi dau seama e că-n pieptul ei iubirea nu domnea ca orice sentiment obişnuit. Însă atunci, pe patul morţii, abia atunci am înţeles cu-adevărat puterea pasiunii ei. Lungi ore mă ţinea de mînă şi revărsa în faţă-mi prea-plinul unei inimi a cărei dăruire, mai mult decît o pasiune, se ridica pînă la idolatrie. Şi cum de-am meritat răsplata unor asemenea mărturisiri? – şi cum de-am meritat blestemul de a-mi pierde iubita chiar în clipa cînd mi se destăinuia? Dar despre-acestea nu mai sînt în stare să vorbesc. Voi spune numai că, în dăruirea ce-ntrecea puterea femeiască, în dragostea Ligeii, pe care, vai! cu nimic n-o meritam, primită fără a da ceva în schimb, pînă la urmă am recunoscut izvorul dorului sălbatic de viaţă, de viaţa ce fugea atît de iute. Acest sălbatic dor, această dorinţă arzătoare a dorinţei de viaţă *numai* de viaţă – n-o pot descrie – nici nu există vreun cuvînt ca s-o numesc.

La miezul-acelei nopţi cînd a murit, chemîndu-mă cu stăruinţă lîngă ea, mi-a spus să-i recitesc din versurile ce le compusese cu cîteva zile înainte. I le-am citit. Şi iată ce

spuneau:

Iată! e-o noapte de gală
În aceste din urmă veleaturi severe!
Sodom de îngeri stau într-o sală,
În marame, întunecaţi de durere,
Ca să privească un joc
De nădejde şi de nemîngîiere,
Pe cînd orchestra, din loc în loc,
Suspină muzica din sfere.

Mimi, cu chipul celui Prea-Înalt,
Şoptesc şi mormăiesc arar,
Şi zboară dintr-un loc în alt,
Păpuşi, ce intră şi dispar
La porunca a mari forme ce flutură
Mutînd scena iar şi iar,
Pe cînd aripa lor de condor scutură
Nevăzutul amar.

Oh, da, drama asta-mpestrită
Nici că se poate uita!
Cu fantoma ei, în veci fugărită,
De-o gloată, ce n-o va-nvăţa,
Printr-un cerc, ce se-ntoarce nencetat
La loc, în sinea sa.
Şi Nebunie multă, şi încă mult Păcat
Şi Groază sînt intriga sa.

Dar, iată, printre mimi acum
Un trup tîrîş, intrînd:
Ceva roş-sînge-şi face drum
Prin scenă străbătînd.
Se zbate, zbate-n frigul morţii,
Cad mimii, rînd pe rînd
Şi îngerii plîng văzîndu-i colţii

De sînge sîngerînd.

Stinsă, stinsă tutindeni lumina;
Şi pe orice trup tremurător,
Giulgiu mortuar, cortina
Cade un vuiet asurzitor,
Pe cînd îngerii, palizi, sodom,
Ridicîndu-se, afirmă-n cor
Că jocul este tragedia „Om”
Şi eroul ei Viermele Biruitor.[160]

— O, Doamne! aproape că strigă Ligeia cînd am sfîrşit, sărind din pat şi înălţîndu-şi mîinile cu un gest spasmodic, o Doamne! Tată Ceresc, se va-mplini oare destinul acesta implacabil? Învingătorul acesta nicicînd nu poate fi doborît? Nu sîntem noi o parte, o fărîmă-a ta? Şi cine – cine cunoaşte oare tainele voinţei, şi tăria ei? Şi omul nu se pleacă-n faţa îngerilor, *nici înaintea morţii întru totul,* decît numai prin slăbiciunea şubredei sale voinţe,

Şi-apoi, sfîrşită parcă de emoţie, îşi lăsă braţele-i albe să-i cadă şi se întoarse, păşind solemn, la patul ei de moarte. Şi-n timp ce se-auzeau suspinele din urmă, un murmur slab li s-a alăturat. Mi-am aplecat urechea şi-am desluşit din nou cuvintele de încheiere din pagina lui Glanvill: *„Şi omul nu se pleacă-n faţa îngerilor, nici înaintea morţii întru totul, decît numai prin slăbiciunea şubredei sale voinţe.”*

Şi astfel a murit, iar eu, răpus de suferinţă, n-am mai putut să-ndur pustietatea mohorîtă-a locuinţei din orăşelul trist şi ruinat de lîngă Rin.

Aveam tot ce se cheamă bogăţie. Ligeia îmi adusese cu mult mai mult decît un muritor de rînd poate să aibă. Încît, după un timp de rătăciri obositoare şi fără ţel, am

160 Acest poem a apărut separat prima oară în *„The Graham's Magazine"* în ianuarie 1843 sub titlul *The Conqueror Worm,* apoi a fost introdus în culegerea *The Raven and Other Poems* (1845).

cumpărat, şi am pus să i se facă unele reparaţii, o mănăstire-al cărei nume am să-l tăinuiesc, într-unul dintre cele mai sălbatice şi mai pustii colţuri ale frumoasei Anglii. Întunecata, trista măreţie a clădirii, părăginita înfăţişare a locurilor, atîtea vechi şi sumbre amintiri plutind în preajmă, se potriveau de minune cu sentimentul de totală renunţare ce mă mînase-n colţul acesta îndepărtat şi neumblat. Dar dacă pe dinafară mănăstirea, cu zidurile-i scorojite şi înverzite, a suferit doar prea puţine schimbări, m-am pornit, cu o perversitate de copil, şi poate cu speranţa slabă de a-mi alina durerea, să desfăşor pe dinăuntru o măreţie întrecînd pe cea regală. Avusesem în copilărie o adevărată slăbiciune pentru astfel de nebunii, şi-mi revenise acum, ca un ecou al suferinţei. Vai, ştiu prea bine că s-ar fi putut întrezări un început de nebunie în draperiile fantastice, bogate, și în sculpturile solemne aduse din Egipt, şi în cornişele şi mobila ciudată, şi în modelele-ncîlcite ale covoarelor ţesute-n aur! Eram un sclav legat în lanţuri lungi de opiu, iar faptele şi poruncile-mi luaseră culoarea nălucirilor din vis. Dar nu-i nevoie să vă povestesc aceste absurdităţi cu de-amănuntul. Voi mai aminti doar de odaia blestemată-n veci, în care într-o clipă de rătăcire-a minţii am adus-o de la altar pe noua mea soţie – urmaşa neuitatei Ligeia – pe lady Rowena Trevanion de Tremaine, cea cu părul bălai şi cu ochii albaştri.

Nu cred că e vreun amănunt din ornamentele şi arhitectura odăii mele nupţiale pe care să n-o revăd acum în faţa ochilor. Unde-au fost minţile mîndrei familii a miresei mele cînd, lacomi de-avuţii, lăsat-au o fecioară, o fiică iubită, să treacă pragul unei odăi astfel împodobite? Am spus că-mi amintesc în amănunt de orice ungher al încăperii, cu toate că memoria-mi sărmană nu-şi aminteşte lucruri mult mai însemnate şi cu toate că în strania împodobire a odăii nu putea reţine luarea-aminte nici plan, nici rînduială. Era o cameră încăpătoare, în cinci laturi,

aflată într-un turn înalt al mănăstirii ce devenise castelul meu. Întreaga faţă dinspre sud era doar o imensă fereastră, dintr-un geam de Veneţia – un singur geam dintr-o nuanţă plumburie, şi raza soarelui sau a lunii, trecînd prin el, arunca luciri fantomatice pe lucrurile din odaie. Pe marginea de sus se resfira reţeaua unei viţe-mbătrînite, urcată pe masivul zid al turnului. Tavanul, de stejar întunecat, era înalt, boltit, şi-acoperit cu cele mai bizare şi groteşti motive, druidice şi gotice. Din mijlocul bolţii cobora, legat c-un singur lanţ de aur cu inele lungi, un candelabru, tot de aur – imens, lucrat în stilul maur, ca o dantelă meşteşugită, încît se strecurau prin el lumini multicolore, ca nişte şerpi în veşnică mişcare.

Prin colţuri se aflau mai multe canapele şi sfeşnice aurite de forme orientale, şi mai era şi patul, patul nupţial, în manieră indiană, scund şi sculptat în abanos masiv, avînd deasupra un baldachin ce-l făcea să semene mai degrabă cu un catafalc. În fiecare colţ al camerei zăcea cîte-un gigantic sarcofag de granit negru – fuseseră aduse din mormintele regeşti ale Luxorului, cu vechile capace cioplite în sculpturi de nu se ştie cînd. Dar cea mai mare fantezie, vai! mi-o desfăşurasem în tapete. Pereţii-nalţi, aş putea spune chiar uriaşi şi neobişnuiţi, erau acoperiţi de sus şi pînă jos de lungi fîşii dintr-o tapiserie grea, bogată – aceeaşi ca şi la covorul de pe jos, ca a învelitorilor de canapele şi de pe patul de abanos, ca a baldachinului şi a draperiilor splendide ce acopereau ferestrele. Era cea mai bogată ţesătură-n aur pe care o văzusem vreodată. Din loc în loc era acoperită cu arabescuri de-o şchioapă, ţesute în desene negre, de cărbune. Dar arabescurile nu apăreau decît dacă le priveai dintr-un anume punct. Erau făcute astfel încît să-şi tot schimbe înfăţişarea, printr-un sistem ce este azi obişnuit şi îl găsim, dealtfel, în cea mai depărtată antichitate. Din uşă, păreau nişte adevăraţi monştri, dar de cum înaintai, înfăţişarea aceasta dispărea treptat şi, pas cu pas, de te mişcai prin cameră, te

pomeneai înconjurat de un şir nesfîrşit de alcătuiri fantastice din vechile legende normande, sau de închipuiri care apar în vise călugărilor urmăriţi de păcate. Efectul acesta straniu era mărit printr-un curent de aer ce trecea prin dosul draperiilor şi care-mprumuta odăii o nefirească şi neliniştită însufleţire.

În astfel de-ncăperi – în camera aceasta nupţială – am petrecut cu Rowena de Tremaine atîtea ore pline de păcat în prima lună a căsniciei noastre, le-am petrecut fără să fiu neliniştit. Mi-am dat seama, fireşte, că tînăra-mi soţie se cam temea de firea-mi sălbatică, mă ocolea, şi nici nu cred că mă iubea, dar toate acestea îmi făceau plăcere. O şi uram, cu-o ură diavolească, nu de om. Şi gîndul mi se întorcea (o, ce sfîşietor era regretul!) către Ligeia, iubita, nobila, frumoasa mea moartă. Mă cufundam în amintiri, chemîndu-i puritatea, înţelepciunea, aleasa şi eterica-i fiinţă, iubirea ei pasionată, idolatră. Şi sufletu-mi ardea acum din plin, cu-o flacără mai vie ca a ei. În aţîţarea viselor de opiu (căci tot mai mult eram înlănţuit de el) o strigam pe nume cu glas tare, în liniştea nopţii, sau ziua hoinărind prin văi adînci, de parcă prin solemna-i adorare, prin flacăra distrugătoare-a dorului, aş fi putut s-o mai aduc din nou pe cărările părăsite – să fie oare pe veci? – ale acestui pămînt.

La începutul celei de-a doua luni a căsniciei noastre, Rowena fu lovită de-o boală neaşteptată, şi doar cu greu se vindecă. O mistuia o febră care-o chinuia nopţile; în starea-i agitată, pe jumătate adormită, vorbea de zgomote, de lucruri ce se mişcau în camera din turn, şi-n jurul ei. Toate acestea le-am pus pe seama fanteziei ei înfierbîntate, sau poate pe strania influenţă a camerei. Dar încet-încet a început convalescenţa şi pînă la urmă s-a însănătoşit. Iată însă că după o vreme nu prea multă, un al doilea atac, mai puternic, o aruncă din nou pe patul suferinţei şi, de atunci, sănătatea-i care fusese întotdeauna destul de şubredă nu şi-a mai regăsit-o. Boala luă o-ntorsătură gravă, sfidînd şi

cunoştinţele şi truda medicilor. Dar odată cu boala ce muşca tot mai adînc din trupul ei, atît de mult încît nu mai putea fi îndepărtată cu mijloace omeneşti, creştea şi tulburarea-i, astfel că acum era, din cea mai neînsemnată pricină, zdruncinată. Vorbea din nou, mai des şi mai stăruitor, de zgomote de – zgomote uşoare – şi de mişcări ciudate prin perdele, aşa cum îmi vorbise mai de mult.

Într-o noapte de sfîrşit de septembrie, mi-a vorbit din nou de toate-aeestea, mai înspăimîntată ca de obicei. Se trezise dintr-o toropeală agitată, iar eu pîndeam cu un sentiment şi de nelinişte şi de teroare vagă tresăririle chipului ei slăbit. Şedeam pe una din canapelele indiene, chiar lîngă patul de abanos. S-a ridicat pe jumătate, şoptind încet şi agitat, vorbind de zgomote pe care *chiar atunci* le auzea, de mine neauzite – şi de mişcări pe care *chiar atunci* le vedea de mine nevăzute. Vîntul se mişca pe după draperii, şi-atunci ara vrut să-i dovedesc (deşi nici eu nu prea credeam, mărturisesc) că şoaptele aproape nearticulate, şi slabele mişcări ale figurilor de pe pereţi, erau efectul prea firesc al unui prea obişnuit curent de aer. Pe chipul ei s-a aşternut însă o paloare ca de mort şi mi-a şoptit că în zadar mă străduiam s-o liniştesc. Apoi şi-a pierdut cunoştinţa, şi nici un servitor nu se găsea pe-aproape. Mi-am amintit de o sticlă cu vin alb, prescris de medici, şi m-am îndreptat spre un colţ al odăii ca să-l aduc. Dar, cum treceam pe sub lumina lămpii, două întîmplări surprinzătoare m-au reţinut. Ceva palpabil, invizibil totuşi, trecu uşor pe lîngă mine şi pe covorul auriu, chiar sub puternica lumină ce se revărsa din candelabru; era o umbră – angelică, nelămurită şi fragilă – aşa cum ar putea să fie umbra unei umbre. Dar cum mă aflam, în prada unei doze cam mari de opiu, n-am dat prea mare atenţie întîmplării, şi n-am spus nimic Rowenei. După ce-am găsit licoarea m-am întors la patul ei şi, umplînd paharul, i l-am dus la gură. Rowena îşi revenise oarecum şi a luat paharul singură, în timp ce mă aşezasem pe

canapea, cu ochii pironiţi asupră-i. Atunci am auzit lămurit un zgomot lin de paşi alunecînd peste covor, chiar lîngă pat; şi-n clipa următoare, pe cînd Rowena se pregătea să soarbă din pahar, da, am văzut, sau poate am visat că am văzut, cum în pahar, ca dintr-un nevăzut izvor aerian, au picurat trei-patru stropi dintr-un lichid strălucitor şi rubiniu. Dar dacă a fost ceva aievea, am fost doar singurul care am văzut – Rowena n-a văzut nimic, şi a băut fără să şovăie. Nu i-am vorbit despre acea întîmplare, socotind-o o urmare a biciuitei mele fantezii, aprinsă şi mai mult de spaimele soţiei mele, de opiu, de tîrziul nopţii.

Şi totuşi, nu puteam s-ascund simţirii mele că, după ce băuse acei stropi strălucitori, o repede schimbare-n rău se observă în starea soţiei mele; trei nopţi doar au trecut, şi servitorii ce-o slujiseră în viaţă o pregăteau pentru mormînt, iar în a patra noapte şedeam, singur, lîngă trupul ei mort învelit în giulgiu, în strania-ncăpere unde-o primisem ca mireasă. Vedenii tulburi, aburind de opiu, zburau prin faţa mea ca nişte umbre. Priveam cu ochi neliniştiţi spre sarcofagele din colţuri, la-chipurile schimbătoare de pe draperii, la şerpuirea coloratelor lumini din candelabru. Privirea mi-a căzut atunci, cum căutam să-mi amintesc ce se-ntimplase-n noaptea aceea, pe locul de sub candelabru unde văzusem palidul contur al unei umbre. Dar umbra nu era acolo; şi, răsuflînd mai uşurat, din nou privit-am către moarta-mi soţie, albă şi ţeapănă, acum. M-au copleşit atunci mii de-amintiri despre Ligeia, şi-n inimă mi-a năvălit cu violenţa unui torent întreaga mea durere de nespus cu care o privisem pe ea, înfăşurată tot în giulgiu. Şi odată cu curgerea nopţii, cu sufletul plin de cele mai amare gînduri venind din singura şi nesfîrşita mea iubire, priveam la corpul neînsufleţit al Rowenei.

Era la miezul nopţii, sau poate mai devreme, sau poate mai tîrziu, căci nu luasem timpu-n seamă, cînd un suspin încet, şi slab, dar desluşit, m-a smuls din gînduri. *Simţeam*

că dinspre patul de abanos venea – dinspre patul moartei. Am ascultat, cuprins de-o spaimă superstiţioasă – dar n-am mai auzit nimic. Mi-am ascuţit privirea, să pot vedea de mişcă, poate, corpul nemişcat, dar nimic nu se clintea. Şi totuşi, nu mă înşelasem. Eram cu mintea trează şi, cu toate că fusese un zgomot slab, *l-am auzit.* Mi-am aţintit cu hotărîre şi-ncordare toată atenţia asupra corpului neînsufleţit. Trecură cîteva minute, şi nu se întîmplă nimic să-mi lumineze acest mister. Încet, încet, vedeam din ce în ce mai clar că o uşoară, foarte slabă şi-abia vizibilă culoare urca-n obrajii ei, şi-n lungul vinişoarelor din pleoape. Cuprins de groază, de o teamă de nespus – pentru care nu-s cuvinte-n graiul omenesc – simţeam că inima mi se oprise, că picioarele-mi înţepeneau, de piatră. Dar conştiinţa datoriei ce-o aveam m-a readus în simţiri. Şi-atunci am înţeles că ne grăbisem cu pregătirile de-nmormîntare – căci Rowena era încă în viaţă. Ştiam că trebuie să fac ceva; dar turnul era prea îndepărtat de încăperile unde dormeau în tihnă servitorii, în altă aripă a mănăstirii. Şi nu puteam pe nimenea să strig – şi n-aveam vreun mijloc să chem în ajutor fără a părăsi odaia cîteva minute – şi nu puteam s-o părăsesc. Aşa că, singur, m-am căznit să readuc suflarea plăpîndă, şovăitoare. Dar oricît m-am chinuit, vedeam că starea se-nrăutăţeşte; culoarea dispăru din pleoape şi obraji, lăsînd în urmă doar paloarea marmurii; şi buzele se încreţeau şi se zbîrceau primind lugubrul rictus de cadavru; şi o răceală ca de vîsc, respingătoare, se răspîndea în trup; şi-nţepenirea morţii iar domnea. Înfiorat, m-am prăvălit pe canapeaua de pe care sărisem atît de-nspăimîntat, şi iarăşi m-am lăsat în voia mistuitoarelor visări despre Ligeia.

Trecu astfel încă o oră, cînd (oare i cu putinţă?) am auzit pentru a doua dată un sunet slab ce dinspre pat venea. Am stat s-ascult – mai mult decît înspăimîntat. Şi-am auzit din nou, da, era un suspin. M-am repezit înspre cadavru şi-am văzut – şi am văzut nespus de clar – cum

buzele îi tremurau. În clipa următoare, s-au deschis, descoperind linia strălucitoare a dinţilor ca nişte perle. Întreaga teroare de pînă atunci începu să lupte în pieptu-mi cu uimirea. Simţeam că văzul mi s-a-ntuneeat şi mintea-mi rătăceşte; şi numai cu un efort nebun m-am stăpînit, gîndindu-mă la datoria ce-o aveam. Pe frunte, pe obraji, pe gît, plutea acum o gingaşă culoare; căldura pătrundea-n tot trupul; simţeam chiar o uşoară bătaie-a inimii. *Era în viaţă;* şi cu o rîvnă îndoită m-am apucat s-o reînsufleţesc. Stropindu-i tîmplele şi mîinile, i le-am frecat, şi-am folosit tot ce ştiam din numeroasele lecturi şi din experienţă. Dar în zadar! Deodată, gingaşa culoare dispăru, şi pulsul se opri, din nou pe buzele-i coborî semnul morţii şi, după o clipă încă, în trup s-a-ntins răceala şi culoarea morţii – înţepenirea, conturul supt şi-toate semnele ce-arată-o moarte întîmplată cu zile în urmă.

Şi iar m-am cufundat în voia mistuitoarelor visări despre Ligeia – şi iar (e oare de mirare că, scriind, mă înfior?) *iar* îmi ajunse în urechi un slab suspin, venind dinspre patul de abanos. De ce aş mai descrie, iarăşi, în amănunt, toate clipele de groază din noaptea aceea? De ce m-aş mai opri să povestesc cum pînă la venirea zilei cenuşii s-a repetat de-atîtea ori hidoasa dramă-a învierii; cum fiecare groaznică-ncercare se preschimba în moarte mai profundă, şi parcă şi mai de-neînvins; cum fiecare agonie părea o luptă crîncenă cu un duşman nevăzut; cum după fiecare luptă, o nouă, neştiută schimbare stranie se petrecea în trupul ei. Mă voi grăbi deci să termin.

Trecuse cea mai mare parte a nopţii înspăimîntătoare, cînd moarta se mişcă din nou – acum mai tare decît înainte, deşi urma unei prăbuşiri mai înfricoşătoare, mai definitive decît fusese pînă atunci. Acum nu mai luptam, nu mă mai mişcăm, şedeam ca împietrit pe canapea, pradă unui ocean de tulburare din care spaima era, poate, cea mai puţin teribilă şi devorantă. Trupul, o spun din nou, de data aceasta s-a mişcat mai tare ca-nainte. Culoarea vieţii

prinse să se-aştearnă cu o grabă neobişnuită pe obraji – braţele se destindeau – şi în afara pleoapelor strîns închise şi a fîşiilor şi giulgiului ce-i dădeau înfăţişarea de moartă – puteam să cred că într-adevăr Rowena şi-a scuturat cu totul lanţul morţii. Şi chiar dacă n-am crezut-o de la-nceput, n-am mai putut să mă-ndoiesc atunci cînd, ridicîndu-se din pat, şi clătinîndu-se, cu paşi şovăitori, fiinţa-nvăluită-n giulgiu porni cu ochii-nchişi, ca omul rătăcit în vis, spre mijlocul odăii.

N-am tremurat – şi n-am făcut nici o mişcare – căci o puzderie de gînduri cu neputinţă de descris mi-a înceţoşat mintea, m-a zăpăcit, m-a împietrit – cum stăm privind statura şi mersul ei, cum stăm privind această nălucire. În minte îmi domnea haosul – un nesfîrşit tumult. Putea să fie oare ea, Rowena, *vie,* fiinţa din faţa mea? Putea să fie-ntr-adevăr Rowena, lady Rowena Trevanion de Tremaine cea cu părul bălai şi cu ochii albaştri? *De ce,* de ce mă îndoiam? Fîşiile erau strîns legate în jurul gurii – ar fi putut să nu fie oare gura însufleţitei lady de Tremaine? Şi-obrajii ei-trandafirii ca în amiaza vieţii – într-adevăr, puteau fi frumoşii-obraji ai reînsufleţitei Rowena de Tremaine. Bărbia, cu gropiţe jucăuşe, de ce să nu fi fost a ei? – *dar oare mai crescuse ea, fiind bolnavă?* Ce nebunie de nespus m-a năpădit odată cu-acest gînd? Şi, dintr-un salt, am fost lîngă ea! Ferindu-se, să, n-o ating, lăsă să-i cadă de pe cap, desfăşurat, lugubrul giulgiu-n care fusese-nfăşurată, şi-atunci în aerul apăsător al camerei se revărsară, despletite, plete lungi: *mai, negre decît aripile de corb ale nopţii!* Şi-atunci, încet, încet, fiinţa din faţa mea şi-a redeschis şi *ochii.*

— O, iată, în sfîrşit, cu voce tare am strigat, m-aş mai putea oare-nşela? Aceştia-s ochii, desăvîrşiţi, ciudaţi şi negri ai dragostei în veci pierdute, sînt ochii ei – ochii LIGEII.

Ligeia (în original *Ligeia)* a văzut

lumina tiparului în numărul din septembrie 1838 al publicaţiei „American Museum of Science, Literature and the Arts”.

PRĂBUŞIREA CASEI USHER

Son coeur est un luth suspendu;
Si tôt qu'on le touche, il résonne.[161]

DE BÉRANGER[162]

VREME DE O ZI ÎNTREAGĂ, zi neguroasă, tăcută şi posomorîtă de toamnă, în care norii grei atîrnau apăsător din cer, străbătusem singur, călare, un ţinut grozav de trist, pînă ce m-am găsit într-un tîrziu, cînd se lăsau umbrele înserării, dinaintea melancolicei case Usher. Nu ştiu de ce, dar de la cea dintîi privire pe care am aruncat-o asupra clădirii, o jale de nesuferit îmi pătrunse în suflet. Am spus o jale de nesuferit fiindcă în starea mea nu intra nimic din acel sentiment mai curînd plăcut, poetic oarecum şi de care sufletul nostru e cuprins chiar şi în faţa celor mai cumplite icoane ale dezolării şi ale groazei. Am contemplat priveliştea din faţa mea, şi numai la vederea casei, a contururilor în care mi se înfăţişa acel domeniu – cu zidurile lui bătute de vînturi, cu ferestrele asemenea unor orbite goale, cu tufele rare de rogoz, cu cele cîteva trunchiuri de copaci cărunţi şi gîrbovi – m-a năpădit o sfîrşeală fără de margini, pe care n-aş putea să o compar mai bine cu altă senzaţie pămîntească decît cu visul de apoi al celui ce se trezeşte din beţia de opiu – cu amara regăsire în viaţa de toate zilele, cu hîda şi treptata cădere a vălului. Era un fior de gheaţă, o scufundare, o dureroasă strîngere a inimii, o întristare fără de leac a minţii, pe care nici un imbold al închipuirii n-ar mai fi putut-o îndemna spre măreţie. Ce să fi fost oare? mă oprii locului să mă

---

161 Mi-e inima o liră aninată, / Cînd te-ai atins de ea răsună-ndată (în limba franceză în original).

162 *Pierre-Jean de Beranger* (1780–1857), poet liric şi şansonetist popular francez; epigraful este din poezia intitulată *Refus (Refuz).*

gîndesc. Ce să fi fost acel ceva care mă tulbura pînă într-atît numai la simpla vedere a casei Usher? Era un mister cu totul de nepătruns. Şi nu izbuteam să mă dezbar de întunecatele închipuiri ce mă năpădeau pe cînd îmi puneam întrebarea. Şi m-am văzut silit să mă opresc la acest răspuns, care nu mă mulţumea cîtuşi de puţin, că fără îndoială *există* anumite îmbinări între lucrurile cele mai simple şi obişnuite şi care au puterea să ne mişte în acest fel, dar că, cercetînd aceste puteri, aflăm pricini ce depăşesc cunoştinţele noastre. Mă gîndeam că s-ar fi putut ca o schimbare neînsemnată în orînduirea amănuntelor ce alcătuiau privelişte a sau decorul să fie de ajuns pentru a schimba sau chiar a zădărnici puterea lor de a ne cufunda în tristeţe. Stăpînit de aceste gînduri, mi-am îndreptat calul spre malurile rîpoase ale unui negru şi lugubru heleşteu care îşi aşternea neclintitul său luciu în faţa locuinţei şi – cu un fior şi mai pătrunzător – am privit în unde la icoana răsturnată şi înmulţită a trestiilor cenuşii, la copacii trunchiaţi şi fantomatici şi la ferestrele asemănătoare cu nişte ochi fără priviri.

Şi totuşi, tocmai în acest lăcaş al tristeţii aveam acum de gînd să fac un popas de cîteva săptămîni. Roderick Usher, proprietarul ei, fusese unul dintre voioşii mei prieteni din copilărie. Ani mulţi trecuseră însă de la ultima noastră întîlnire. O scrisoare îmi sosise de curînd, pe depărtatele mele meleaguri – o scrisoare din partea lui – al cărei cuprins alarmant şi stăruitor nu îngăduia alt răspuns din parte-mi decît să mă duc eu însumi la faţa locului. Epistola vădea o cumplită frămîntare nervoasă. Prietenul mi se plîngea de o năprasnică boală a trupului, de o tulburare mintală ce-l apăsa şi de o dorinţă arzătoare de a mă vedea, ca pe cel mai bun şi într-adevăr singurul său prieten, cu speranţa că bucuria de a mă revedea îi va alina oarecum suferinţele. Dar felul cum toate acestea şi multe altele încă erau spuse – acel strigăt din adîncul *inimii* ce îi însoţea rugămintea nu-mi îngăduia nici o clipă de şovăială

şi de aceea m-am supus fără zăbavă chemării lui, pe care o găseam foarte ciudată totuşi.

Deşi, copii fiind, fusesem strîns legaţi între noi, ştiam prea puţine lucruri despre prietenul meu. Era în obiceiul lui să fie întotdeauna din cale-afară de reţinut. Ştiam, dealtfel, că, din noaptea timpurilor, străvechea lui familie se făcuse cunoscută prin firea ei deosebit de simţitoare, care de-a lungul veacurilor îşi dovedise măiestria în opere de înaltă artă şi se manifestase dintru început prin repetate fapte de milostenie, pornite dintr-o mărinimie darnică şi discretă, şi totodată printr-o pătimaşa înclinare înspre misterele întortocheate, mai degrabă decît spre frumuseţile ortodoxe şi limpezi ale ştiinţei muzicale. Luasem cunoştinţă şi de faptul, vrednic de luare-aminte, că din trunchiul familiei Usher, cu toată vechea ei slavă, n-a crescut niciodată vreo ramură trainică; întreg neamul lor, cu alte cuvinte, nu are altfel de coborîtori decît în linie dreaptă; rămăsese aşa întotdeauna, afară doar de cîteva neînsemnate şi trecătoare abateri. Poate că tocmai această lipsă, îmi ziceam eu, ţinînd seama de potrivirea desăvîrşită dintre înfăţişarea acelor locuri şi binecunoscutul fel de a fi al celor din familia Usher şi gîndindu-mă, totdeodată, şi la înrîurirea pe care, de-a lungul unui şir de veacuri, ar fi putut-o avea una asupra celeilalte, poate că tocmai această lipsă a unei ramuri lăturalnice, patrimoniul şi numele trecînd fără nici o abatere numai din tată în fiu, să fi dus într-un sfîrşit la contopirea acestor două, aşa încît titlul a schimbat numele de la obîrşie al domeniului în ciudata şi îndoielnica denumire de „Casa Usher”, denumire folosită de ţăranii din partea locului şi cuprinzînd în a lor minte atît familia, cît şi locuinţa ei.

Am spus că singura urmare a încercării mele oarecum copilăreşti de a mă uita în heleşteu a fost că mi-a întărit şi mai mult ciudata mea impresie dintîi. După cîte socot, nu pot pune la îndoială că tocmai conştiinţa rapidei creşteri a stării mele de tulburare superstiţioasă – de ce oare n-aş

numi-o astfel? – era pricina înteţirii acestei tulburări. Aceasta este – şi o ştiam de mult – legea de neînţeles a tuturor sentimentelor a căror temelie este groaza. Şi se prea poate că numai fiindcă-mi desprinsesem privirile de la icoana din lac a locuinţei, spre a mi le arunca asupra clădirii înseşi, mi-a încolţit o stranie idee în minte – o idee, într-adevăr atît de ciudată, încît, dacă vorbesc de ea, e doar ca să arăt cît de puternice şi de vii erau senzaţiile ce mă apăsau. Închipuirea mea fusese stîrnită pînă într-atît, că ajunsesem să cred într-adevăr că împrejurul casei şi împrejurul întregului domeniu plutea o atmosferă proprie lor şi vecinătăţii lor apropiate, o atmosferă cu totul străină de aerul cerului, de care parcă se ridica din arborii gîrboviţi, şi din zidurile cenuşii, şi din heleşteul tăcut – un abur pestilenţial, vrăjit şi funebru, greoi, nedesluşit şi plumburiu.

Izgonindu-mi din minte ceea ce *nu putea fi* decît vis, am cercetat mai de aproape adevărata înfăţişare a clădirii. Trăsătura cea mai de seamă părea să fie vechimea ei, care întrecea orice măsură. Veacurile o decoloraseră aproape cu totul. Un mucegai mărunt o acoperea în întregime pe dinafară, tapisînd-o de sub acoperiş ca un ţesut subţire de broderie migăloasă. Cu toate acestea, nicăieri nu se vedea vreo stricăciune mai neobişnuită. Nici o părticică din zidărie nu se surpase, şi era parcă o ciudată nepotrivire între această desăvîrşită îmbinare a părţilor alcătuitoare şi şubreda stare a pietrelor, una cîte una. În faptul acesta era ceva care mă ducea cu gîndul la acele vechi tăblii de lemn îndelung lăsate să putrezească în cîte o pivniţă uitată, fără nici o atingere cu suflul aerului dinafară, şi care îşi păstrau totuşi o înşelătoare trăinicie. În ciuda acestor semne de adîncă părăginire, clădirea nu părea şubredă. Poate că ochiul unui cercetător atent ar fi putut descoperi o crăpătură abia vizibilă, care, pornind de sub acoperişul faţadei, îşi croia drum în zigzag în josul zidului, pînă ce se pierdea în apele triste ale mlaştinii.

Fără a pierde din vedere aceste amănunte, m-am îndreptat călare pe o alee scurtă ce ducea spre casă. Un servitor îmi luă calul, şi am intrat sub bolţile gotice ale sălii. Un valet în pas tiptil mi-o luă înainte şi mă însoţi în tăcere printr-un şir de coridoare întunecoase şi întortocheate spre camera de lucru a stăpînului. Nu ştiu de ce, dar multe dintre lucrurile întîlnite pe acest parcurs n-au făcut decît să întărească sentimentele nedesluşite de care am mai vorbit. Desigur, obiectele din jurul meu – şi sculpturile de pe tavanuri, şi sumbrele tapiserii de pe pereţi, şi podelele negre ca abanosul, şi fantasticele trofee armoriale ce zornăiau la trecerea mea cu paşi mari – toate erau privelişti cu care mă obişnuisem încă din copilărie. Şi cu toate că recunoşteam fără preget cît îmi erau toate acestea de familiare, mă minunam totuşi cît de neaşteptate erau închipuirile pe care le trezeau în mine nişte imagini atît de obişnuite. Am întîlnit pe una din scări pe medicul familiei. Chipul lui, gîndii eu, poartă pecetea unei viclenii josnice, îmbinată cu stupoare. Îmi strînse mîna cu emoţie şi-şi văzu de drum. Apoi valetul deschise o uşă, şi mă găsii în faţa stăpînului său.

Camera în care mă aflam era foarte spaţioasă şi înaltă. Ferestrele erau lungi, înguste şi ascuţite şi aşezate la o atît de mare depărtare de negrele podele de stejar, că ar fi fost cu neputinţă să ajungi la ele. Raze plăpînde de lumină roşiatică pătrundeau prin ochiurile zăbrelite, astfel încît obiectele mai mari din încăpere puteau fi lesne văzute. Privirea însă se străduia zadarnic să ajungă pînă la colţurile depărtate ale odăii sau în adînciturile tavanului boltit şi sculptat. Draperii întunecate atîrnau de pereţi. Mobilierul era peste măsură de bogat, anevoie de folosit, foarte vechi şi hodorogit. Un mare număr de hîrţoage şi de instrumente muzicale zăceau împrăştiate pe jos, fără să izbutească însă a da viaţă decorului. Simţeam că respir o atmosferă încărcată de tristeţe. O jale adîncă, amară şi de nelecuit plutea în aerul acela care învăluia totul şi

pătrundea pretutindeni.

Cînd intrai, Usher se ridică de pe divanul pe care stătuse lungit şi mă primi cu o căldură şi însufleţire ce cuprindeau, acesta fu primul meu gînd, prea multă cordialitate de porunceală, prea mult din bunăvoinţa cuviincioasă şi obligatorie a unui om de lume plictisit[163]. Dar a fost de ajuns să arunc o privire asupra chipului său ca să mă încredinţez de desăvîrşita lui sinceritate. Ne aşezarăm. Şi timp de cîteva clipe, în care nu rosti nici un cuvînt, m-am uitat la el cu o milă amestecată cu spaimă. Desigur, niciodată un om nu se schimbase atît de cumplit şi într-un răstimp atît de scurt ca Roderick Usher! Era de necrezut: cu greu am izbutit să recunosc în palida făptură din faţa mea pe tovarăşul din prima mea copilărie. Şi totuşi figura lui atît de caracteristică a fost întotdeauna vrednică de luare-aminte. Mai întîi, culoarea cadaverică a feţei; apoi, ochii, mari, strălucitori şi fără seamăn de luminoşi; buze cam subţiri şi foarte pale, dar minunat de frumos arcuite; un nas subţire şi coroiat, de tip ebraic, dar cu nările din cale-afară de dilatate pentru o astfel de croială, şi bărbia fin rotunjită, dar care, mult prea molatecă, trăda slăbiciune sufletească; în sfîrşit, părul mai moale şi mai subţire decît firul de păianjen; şi toate aceste trăsături, adăugate la o nemaipomenită amploare a frunţii, alcătuiau o înfăţişare de neuitat. Dar acum, prin simpla accentuare a caracteristicilor dominante ale trăsăturilor feţei şi **a** expresiei sale obişnuite, arata atît de schimbat, că mă îndoiam cu cine anume vorbesc. În clipa de faţă, paloarea de strigoi a pielii, ca şi supranaturala strălucire a ochilor mă cutremurau şi chiar mă îngrozeau mai presus de orice. Şi mai era şi părul mătăsos, pe care-l lăsase să crească în toată voia, şi cum acest caier sălbatic şi aerian de uşor mai curînd îi plutea în jurul feţei nu izbuteam, oricît m-aş fi străduit, să găsesc în ciudata lui, expresie ceva simplu şi

163 În limba franceză în original; *ennuyé.*

omenesc.

Ceea ce m-a izbit mai întîi în purtările prietenului meu a fost o lipsă de şir şi de legătură – o destrămare; şi am găsit, foarte curînd, că aceasta provenea dintr-o sforţare necontenită, dar slabă şi fără rost, de a-şi stăpîni un neastîmpăr obişnuit, o frămîntare nervoasă nemaipomenită. La drept vorbind, fusesem pregătit şi mă aşteptam la ceva de acest fel, nu numai din scrisoarea lui, dar şi din amintirea unor isprăvi de-ale sale din copilărie, cît şi prin părerea la care ajunsesem pe temeiul ciudatei sale alcătuiri trupeşti şi al felului său de a fi. În mişcările lui se arăta, rînd pe rînd, vioi şi molatic. Glasul îi suna tremurător şi nehotărît (cînd spiritul vieţii părea că-l părăsise cu totul), dar trecea cu repeziciune la acea concizie plină de energie, la acea vorbire abruptă, cumpănită, răspicată şi cavernoasă, la rostirea grea şi guturală, ritmică şi desăvîrşit de bine modulată a beţivilor fără de leac şi a celor mai nărăviţi fumători de opiu cînd sînt în toiul beţiei lor.

Tocmai în acest fel mi-a vorbit de rostul venirii mele, de arzătoarea lui dorinţă de a mă vedea şi de alinarea pe care o aştepta de la mine. Pe îndelete, îmi dădu unele lămuriri, destul de lungi, despre felul cum înţelegea el natura bolii de care suferea. Spunea că e vorba de un rău înnăscut, un rău moştenit, căruia nu trăgea nădejde să-i găsească leac, o simplă boală de nervi, se grăbi el să adauge, care, fără îndoială, avea să-i treacă în curînd. Se manifesta printr-o mulţime de senzaţii cîtuşi de puţin fireşti. Dintre ele, pe cînd mi le descria cu de-amănuntul, au fost unele care m-au interesat şi m-au şi îngrozit. Pesemne că şi termenii folosiţi, precum şi felul său de a povesti precumpăneau aici. Suferea cumplit de o ascuţire bolnăvicioasă a simţurilor. Nu putea să mănînce decît hrana cea mai simplă şi mai searbădă. Nu putea să poarte decît veşminte croite din anume ţesături. Mireasma florilor îl înăbuşea, fără deosebire. Cea mai slabă lumină îi supura ochii. Şi

afara de unele sunete, adică de ale instrumentelor muzicale cu strune, toate celelalte îl umpleau de groază.

Mi-am dat seama că e robul încătuşat al unei spaime neobişnuite.

— Am să mor, zise el, *trebuie* să mor de această jalnică nebunie. Aşa, numai aşa, şi nu altfel, am să-mi dau sfîrşituL Mi-e frică de întîmplările ce vor să vină, dar nu de ele, ci de urmările lor. Mă cutremur cînd mă gîndesc la oricare dintre ele; chiar şi cea mai de rînd şi mai neînsemnată poate înrîuri asupra nesuferitei mele frămîntări sufleteşti. Într-adevăr, nu de primejdie mi-e groază, ci numai de urmarea ei cea de neînlăturat – teroarea. În această frămîntare nervoasă, în această jalnică stare, simt că, mai curînd sau mai tîrziu, voi fi nevoit să-mi pierd şi viaţa şi minţile totdeodată în cine ştie ce zadarnică luptă cu acea înverşunată stafie: GROAZA!

Am mai aflat, în răstimpuri, din aluzii trunchiate şi în doi peri, de o altă ciudată trăsătură a stării lui mintale. Se găsea încătuşat de-a binelea de anumite impresii de natură superstiţioasă cu privire la casa pe care o stăpînea şi de unde nici nu se încumetase a mai ieşi de un lung şir de ani… Anumite impresii privitoare la o înrîurire a cărei presupusă putere o tălmăcea prin expresii prea obscure ca să poată fi redate aici. Înrîurire care, prin cîteva ciudate amănunte în legătură cu înfăţişarea şi materia acelui leagăn al familiei, dobîndise, zicea el, în urma suferinţelor îndurate, o stăpînire asupra minţii sale, o stăpînire pe care *fizicul* acelor ziduri cenuşii, al acelor turele şi al întunecatului heleşteu ce oglindea întreaga zidire o răsfrînsese încetul cu încetul asupra *moralului* întregii sale existenţe.

Admitea totuşi, cu unele şovăieli, că tristeţea ciudată ce-l copleşea se datora, în mare măsură, unei pricini mult mai fireşti şi mult mai adevărate – îndelungatei şi crudei boli şi sfîrşitului fără doar şi poate apropiat al unei duioase şi mult-iubite surori, unica sa tovarăşă de atîţia amar de

ani, cea din urmă şi singura sa rudă pe pămînt.

— Moartea ei, spunea el cu o amărăciune pe care niciodată nu o voi uita, mă va lăsa pe mine (pe el, firavul şi deznădăjduitul) să fiu ultimul urmaş al străvechiului neam al Usherilor.

Pe cînd vorbea astfel, *lady* Madeline (căci acesta era numele ei) se apropie încet dintr-un ungher mai îndepărtat al încăperii şi, fără să-şi fi dat seama că eram de faţă, dispăru. Am privit-o cu o uimire fără de margini, dar şi nu fără oarecare spaimă. Mi se pare cu neputinţă totuşi să-mi lămuresc ceea ce simţeam. În prada unui sentiment apăsător, o urmăream cu ochii, uluit, în vreme ce paşii ei se depărtau. Cînd într-un sfîrşit o uşă se închise în urmă-i, privirea mea căută instinctiv şi cu nerăbdare chipul fratelui, dar îşi îngropase faţa în mîini şi n-am putut vedea decît că o paloare cu totul neobişnuită se răspîndise pe degetele lui străvezii şi slăbite, printre care se prelingeau pe încetul lacrimi de suferinţă, Boala de care suferea *lady* Madeline făcuse multă vreme de ocară dibăcia doctorilor. O îndărătnică stare de nepăsare la tot şi toate, o treptată istovire a fiinţei şi, pe lîngă acestea, nişte repetate, dar trecătoare, căderi în stare cataleptică, iată cum suna neobişnuitul diagnostic. Pînă acum ţinuse piept cu tărie atacurilor bolii şi nu consimţise încă să cadă la pat. Tîrziu însă, chiar în seara sosirii mele în casa Usher, a fost doborîtă (precum mi-a povestit în timpul nopţii fratele ei, în prada unui neastîmpăr de nedescris) de puterea nimicitoare a bolii, şi am înţeles că apariţia ei de o clipă în raza privirii mele va fi poate şi cea din urmă pe care o dobîndisem, că niciodată nu voi mai vedea pe *lady* Madeline, cel puţin cît va mai fi încă în viaţă.

În cele cîteva zile care au urmat, numele ei n-a mai fost rostit nici de Usher, nici de mine. Şi în tot acest răstimp m-am străduit în fel şi chip să uşurez tristeţea prietenului meu. Pictam şi citeam împreună, sau ascultam, ca prin vis, straniile improvizaţii ale ghitarei lui atît de grăitoare. Şi

astfel, pe măsură ce o apropiere mai strînsă, din ce în ce mai strînsă, mă găzduia, tot mai fără de oprelişti, în tainiţele sufletului său, mi-am dat seama, cu o amărăciune tot mai înteţită, de zădărnicia tuturor încercărilor mele de a reînsufleţi o minte din care întunericul, ca şi cum ar fi izvorît din ea, revărsa peste întregul univers moral şi fizic un funebru şi necontenit şuvoi de tristeţe.

Am să păstrez de-a pururi în ghid amintirea orelor solemne pe care le-am petrecut singur cu stăpînul casei Usher. Dar aş da greş, cu toate acestea, dacă aş încerca să exprim caracterul exact al preocupărilor şi cercetărilor în care mă atrăgea, arătîndu-mi calea. Clocotul de idei al unui spirit **în** fierbere maladivă răsfrîngea o lumină de pucioasă asupra tuturor lucrurilor. Lungile şi jalnicele lui cîntece funebre îmi vor suna veşnic în auz. Cu durere mi-amintesc printre altele de o anumită stranie variantă, o amplificare a ciudatei arii din ultimul vals al lui Weber. Cît despre picturile cărora trudnica lui fantezie le da viaţă, şi care, cu fiece atingere de penel, ajungeau treptat la o formă vagă ce mă cutremura şi-mi da fiori, căci mă îngrozeam fără să ştiu de ce, despre aceste picturi (atît de vii, încît imaginile lor îmi stau şi azi dinaintea ochilor) zadarnic aş încerca să fac altceva decît să dau o descriere foarte trunchiată care să poată fi oglindită de cuvîntul scris. Prin simplitatea absolută a desenelor sale, prin sobrietatea lor, se impunea şi subjuga atenţia. Dacă vreodată un muritor a putut să picteze o idee, acest muritor a fost Roderick Usher. Pentru mine cel puţin, în împrejurările ce mă înconjurau, din abstracţiile pure pe care acest ipohondru se întrecea să le arunce pe pînză se desprindea o spaimă cutremurătoare şi de neîndurat, cum nu i-am simţit ameninţarea nici în faţa reveriilor, strălucite desigur, dar prea concrete, ale lui Fuseli[164].

Există însă, printre concepţiile fantasmagorice ale

164 *Jean-Henri Fuseli* sau *Füssli* (1741–1825), pictor şi ilustrator elveţian; şi-a defăşurat cea mai mare parte a activităţii în Anglia.

amicului meu, şi una care nu e atît de închinată spiritului de abstracţie, şi care, deşi cu sfială, poate fi totuşi schiţată şi redată în cuvinte. Era o pînză mică, înfăţişînd lăuntrul unui cavou sau al unei galerii dreptunghiulare şi nesfîrşit de lungi, cu ziduri joase, netede, albe, fără de podoabe, fără noimă. Anumite amănunte secundare ale desenului dădeau a înţelege că această galerie se găsea la o foarte mare adîncime în pămînt. Nu se zărea nicăieri nici o ieşire în toată această vastă întindere. Nu se zărea nicăieri nici o faclă sau vreun alt izvor de lumină artificială şi, cu toate acestea, un puhoi de raze orbitoare se revărsa de la un capăt la altul, scăldînd totul într-o splendoare spectrală şi de neînţeles.

Am mai vorbit de starea bolnăvicioasă a nervului său acustic, din a cărei pricină bolnavul nu putea suferi nici un fel de muzică, afară doar de anumite acorduri ale instrumentelor cu coarde. Poate că tocmai îngustele fruntarii între care singur se limitase pe ghitară au dat naştere, în mare măsură, caracterului fantastic al improvizaţiilor sale. Dar nu tot astfel poate fi lămurită *uşurinţa* înflăcărată cu care îşi compunea micile sale impromptuuri. Toate acestea trebuie să fi fost şi chiar şi erau, atît în sunete, cît şi în cuvintele straniilor sale fantezii muzicale (căci nu arareori se acompania, potrivind muzicii cuvinte improvizate şi rimate), rodul acelei intense reculegeri şi concentrări mintale ce nu se manifestă, aşa cum am mai spus, decît în anumite clipe de supremă concentrare intelectuală, dobîndită prin mijloace artificiale. Mi-am adus foarte uşor aminte de cuvintele uneia din rapsodiile sale. Poate atunci cînd mi-a arătat-o mi s-a întipărit mai adînc, pentru că în înţelesul ascuns şi tainic al acestei creaţii mi s-a părut a descoperi, pentru prima oară, că Usher era conştient de starea sa, presimţea că măreaţa lui inteligenţă se clătina pe tronul său. Aceste versuri, care fuseseră intitulate *Palatul bîntuit de strigoi,* sunau aproape aşa cum urmează:

I

Într-o verde-a noastră vale
Gazdă îngerilor buni, –
Nalţa turnuri triumfale
Un palat, în timpi străbuni.
Pe-ale Gîndului meleaguri
Se-ardica stăpînitor,
Peste mai semeţe praguri
N-au mai dat heruvii zbor.

II

Mîndre flamuri de-aur, sute,
Fîlfîie pe ziduri, sus.
(Toate-acestea, petrecute
De demult, – demult s-au dus.)
Gingaşe zefiruri, treze,
Care-n zi s-au legănat,
Printre pale metereze
Duc parfum într-aripat.

III

Prin ferestre, cei în vale
Călători, puteau zări,
Prinse-n ritmuri muzicale
De lăută, Umbre vii,
Iar pe-un tron, în plină slavă
Stînd cel în porfir născut,
În mărirea lui grozavă,
Gîndul, crai pe-acest ţinut.

IV

Numai perle şi rubine
E-al palatului portal,
Şi prin el, iată că vine
Scînteind, val după val,
A Ecourilor ceată
Ca să cînte-n viers şi-n grai
Cu o voce minunată,
Duhul marelui lor crai.

V

Dar strigoi cerniţi – prădalnic
Iureş dau puterii Lui!
Plîngeţi, vai! Soarele falnic
Nu-l mai duce Craiului!
Iar în preajma casei, Faima,
Care-n purpură-nflorea,
Azi e-un basm umbrit de spaima
Moartei vremi, de-a pururea.

VI

Azi drumeţii-acelor locuri
Prin ferestre roşii, văd
Spectrii-n năzdrăvane jocuri
Duşi în cîntec de prăpăd,
Şi-n portal, puhoi de jale,
Gloate ce c-un hohot hîd
Nencetat îşi taie cale,
Dar pe veci nu mai surîd.

Mi-aduc bine aminte că sugestiile ce se desprind din acest poem mi-au trezit în minte o înlănţuire de idei din care am reţinut o părere a lui Usher. O citez aici nu atît

pentru noutatea ei (fiindcă au mai gîndit-o şi alţii[165]), dar mai ales pentru tăria cu care el a susţinut-o. Această părere, în general, nu cuprindea altceva decît credinţa în sensibilitatea tuturor fiinţelor vegetale. Dar în vălmăşagul fanteziei lui bolnave, ideea căpătase un caracter şi mai cutezător, încălcînd, cu anumite condiţii, şi împărăţia regnului mineral. Mi-e cu neputinţă să redau în cuvinte toată amploarea şi toată fanatica seriozitate a convingerii sale. Credinţa lui pornea totuşi (aşa cum am mai dat a înţelege) de la pietrele sure ale leagănului său strămoşesc. Condiţiile acestei simţiri, credea el, se găseau în chiar întocmirea acestor pietre, în regula rînduielii lor, ca şi în muşchiul bogat ce le acoperea, precum şi în arborii gîrboviţi dimprejur, iar mai presus de toate, în neclintita şi îndelungata statornicie a acestei alcătuiri, înmulţită prin oglindirea ei în liniştitele ape ale heleşteului, Dovada – dovada acestei simţiri – se poate vedea, zicea el (şi tresăream cînd îmi vorbea în acest fel), în treptata dar sigura condensare în jurul apelor şi al zidurilor a unei anumite atmosfere, şi care era numai a lor. Urmările, adăuga, se puteau desluşi în tăcuta dar nefasta şi cumplita înrîurire care de veacuri plămădise destinele familiei sale, şi care îl durase pe el aşa cum îl văd acum, aşa cum şi era. Astfel de păreri n-au nevoie de comentarii, şi nici n-am să le comentez.

Cărţile noastre – acele cărţi care de ani de zile alcătuiau o bună parte din existenţa intelectuală a bolnavului – erau, aşa cum lesne se poate ghici, în strînsă legătură cu înclinarea lui spre supranatural. Cercetam

---

165 Watson[1], Percival[2], Spallanzani[3] şi îndeosebi episcopul de Landaff[4] (vezi *Studii de chimie*, vol. *5)* (n.a.).

[1-2] *William Watson* (1710–1787) şi *Thomas Percival* (1740–1804), medici şi biologi englezi,

[3] *Lazaro Spallanzani* (1729-1799), biolog italian.

[4] Pseudonim al lui William Watson; *Studiile de chimie* au apărut în 1757.

împreună şi cu multa luare-aminte lucrări ca de pildă *Ververt şi Călugăriţa* de Gresset[166], *Belphegor* de Machiavelli[167], *Cerul şi iadul* de Swedenborg[168], *Călătoria subterană a lui Nicolas Klimm* de Holberg[169], *Chiromanţia* de Robert Flud, de Jean d'Indagine şi de De la Chambre[170], *Călătoria în lumile albastre* de Tieck[171] şi *Cetatea soarelui* de Campanella[172]. O carte a sa preferată era un exemplar *in-octavo* din *Directorium Inquisitorium* de dominicanul Eymeric de Gironne[173]. Mai erau şi unele paragrafe din Pomponius Mela[174] cu privire la străvechii satiri africani şi aegipani[175], care pe Usher îl puneau, ceasuri întregi, pe gînduri şi visare. Dar cea mai mare desfătare şi-o găsea în citirea unui volum din cale-afară de rar şi curios, un

---

166 *Jean-Baptistc Gresset* (1709–1777), poet satiric francez; în original titlurile lucrărilor citate sînt *Vert Vert, histoire d'un perroquet de Nevers,* şi *La Chartreuse.*

167 *Niccolò Machiavelli* (1469–1527) n-a fost numai gînditor, om politic şi primul scriitor militar de seamă al timpurilor moderne, ci şi un distins autor de comedii, poet şi nuvelist. *Belphegore* este titlul uneia dintre nuvelele sale.

168 *Emmanuel Swedenborg* (1688–1772), teolog şi scriitor mistic suedez; în original, titlul operei citate este *Arcana coelestia.*

169 *Ludwig Holberg* (1684–1754), scriitor danez; s-a ilustrat îndeosebi prin satirele şi comediile sale; în original, lucrarea citată (scrisă iniţial în limba latină) este intitulată *Iter Subterraneum.*

170 *Robert Flud* sau *Fludd, Jean d'Indagine* şi *Cureau De la Chambre,* scriitori francezi din secolul al XVII-lea care au publicat lucrări de chiromanţie.

171 *Ludwig Tieck* (1773–1853), scriitor romantic german; titlul lucrării este născocit de Poe.

172 *Tommaso Campanella* (1568–1639), scriitor utopic italian, a cărui principală operă este *Cetatea soarelui.*

173 *Nicolas Eymeric de Gironne* sau *de Gerone* (1320–1399), călugăr dominican spaniol, inchizitor general al Aragonului; în traducere, titlul lucrării este *Călăuza inchizitorilor* (în limba latină în original).

174 *Pomponius Mela* (sec. I), geograf latin.

175 Monştri fabuloşi – pe jumătate oameni, pe jumătate berbeci – care, potrivit tradiţiei mitologice consemnate de Pliniu cel Bătrîn, ar fi trăit în antichitate pe teritoriul Africii.

in-quarto – manualul unei biserici uitate – intitulat *Vigiliae Mortuorum secundum Chorum Ecclesiae Maguntinae*[176].

Nu mă puteam opri să mă gîndesc la straniul ritual cuprins în această lucrare şi la influenţa pe care o fi avut-o asupra bolnavului, cînd, iată, într-o seară, înştiinţîndu-mă pe neaşteptate că *lady* Madeline încetase din viaţă, mi-a adus la cunoştinţă intenţia lui ca (înainte de a o înmormînta pentru totdeauna) să păstreze vreme de două săptămîni trupul neînsufleţit al surorii sale într-unul din numeroasele cavouri aflătoare în zidurile de temelie ale clădirii. Dar omenească pricină dată ciudatei sale măsuri mi se părea una dintre acele îndreptăţiri căreia nu mă simţeam în stare să mă împotrivesc. Ca frate al defunctei, mi-a spus el, luase această hotărîre ţinînd seama de caracterul deosebit al bolii de care suferise răposata şi de o anume curiozitate iscoditoare şi nelalocul ei a medicului, precum şi de aşezarea prea depărtată şi prea la voia întîmplării a cavoului familiei. Nu pot tăgădui că la amintirea sinistrei înfăţişări a insului pe care l-am întîlnit pe scară chiar în ziua sosirii mele, n-am avut cîtuşi de puţin dorinţa de a mă opune la ceea ce socoteam că e doar o precauţie nevinovată şi nicidecum, ceva nefiresc.

Urmînd cererii lui Usher, l-am ajutat eu însumi la pregătirile în vederea vremelnicei înmormîntări. După ce aşezarăm în raclă trupul neînsufleţit, l-am dus noi doi singuri la locul de odihnă. Cripta unde l-am adăpostit şi care fusese închisă o vreme atît de îndelungată (încît făcliile noastre pe jumătate înăbuşite nu ne înlesneau nici cea mai mică cercetare a locurilor) era mică, igrasioasă şi lipsită de orice mijloc de iluminare. Se afla la o mare adîncime, tocmai dedesubtul acelei părţi a clădirii unde se găsea şi camera mea. Pesemne că în depărtatele veacuri ale feudalităţii slujise drept carceră pentru cele mai josnice scopuri, iar mai în urmă ca magazie pentru praful

176 *Priveghiurile cum se cîntă de corul bisericii din Malenţa* (în limba latină în original).

de puşcă sau alte materii uşor inflamabile, deoarece o parte a podelei şi toţi pereţii lăuntrici ai unui lung coridor boltit prin care ajunsesem aici erau bine căptuşiţi cu aramă. Poarta de fier masiv fusese proteguită în acelaşi chip. Cînd uriaşa ei greutate se mişca pe balamale, se auzea un sunet ciudat de ascuţit şi de supărător.

După ce am depus funebra noastră povară pe grinzi de lemn în acest lăcaş al groazei, am împins niţel la o parte capacul încă neînşurubat al sicriului şi ne-am uitat la chipul celei dinlăuntru. Ceea ce mi-a ţintuit dintru început atenţia a fost asemănarea izbitoare dintre frate şi soră. Iar Usher, ghicindu-mi pesemne gîndul, murmură cîteva cuvinte din care am înţeles că defuncta şi el fuseseră gemeni, iar din această pricină existase totdeauna între ei o simpatie de o natură aproape de neînţeles. Dar ochii noştri n-au rămas prea îndelung ţintiţi asupra moartei, căci n-o puteam privi fără de spaimă. Boala care o răpusese pe *lady* Madeline în plină tinereţe îi lăsase ca în derîdere, cum se întîmplă în toate maladiile strict cataleptice, o uşoară roşeaţă pe obraji şi pe piept, iar pe buze acel enigmatic, acel lînced şi zăbavnic surîs, care-i atît de cumplit în moarte. Am pus capacul la loc şi l-am înşurubat, şi după ce am înţepenit poarta de fier, ne-am întors istoviţi pe acelaşi drum ce ducea la încăperile aproape tot atît de lugubre din părţile de sus ale clădirii.

Şi acum, după trecerea cîtorva zile de amară durere, iată că o vădită schimbare se arătă în semnele de tulburare mintală ale prietenului meu. Nici urmă nu se mai vedea din obişnuitele lui purtări: dispăruseră. Obişnuitele lui îndeletniciri fuseseră delăsate sau date uitării. Cu paşi grăbiţi, inegali şi fără de ţintă rătăcea din odaie în odaie. Paloarea feţei căpătase o culoare poate şi mai spectrală decît nainte, dar acea lumină care îi strălucea în ochi pierise cu totul. Glasul, care din cînd în cînd se auzea răguşit şi aspru, îi amuţise. În schimb, o tremurare, venită parcă dintr-o groază fără de margini, era acum felul său

nou de a vorbi. Ajunsesem într-adevăr să mă întreb uneori dacă mintea lui veşnic tulburată nu era cumva chinuită de vreo taină apăsătoare cu care se lupta, lipsindu-i curajul trebuincios pentru a o da în vileag. Alteori mă vedeam silit să pun totul numai în seama ciudăţeniilor de neînţeles ale nebuniei, căci îl observam privind în gol ceasuri întregi cu o luare-aminte încordată, ca şi cum ar fi ascultat un sunet închipuit. Nu era de mirare că starea lui mă umplea de groază, mă cuprindea şi pe mine. Simţeam strecurîndu-mi-se în suflet, printr-o sigură şi treptată înaintare, strania înrîurire a fantasticelor şi totuşi molipsitoarelor lui rătăciri.

De atotputernicia acestor senzaţii mi-am dat seama într-o anumită noapte, a şaptea sau a opta de cînd o aşezasem pe *lady* Madeline în criptă. Era tîrziu şi mă găseam în pat. Ceasuri treceau după ceasuri, şi somnul tot nu se apropia de culcuşul meu. Cugetul mi se străduia să cuminţească neastîmpărul nervos ce mă stăpînea. Încercam să mă încredinţez că, dacă nu chiar totul, cel puţin o mare parte din ceea ce simţeam se datora influenţei tulburătoare a sumbrului mobilier al camerei mele, întunecatelor şi zdrenţuitelor lui draperii care fîlfîiau zbuciumate de suflul unui început de furtună, se zbăteau încoace şi încolo, cu tresăriri, de-a lungul pereţilor, foşnind dureros în jurul sculpturilor patului. Dar sforţările mele au rămas zadarnice. O groază nespusă îmi pătrunse treptat întreaga fiinţă, şi în cele din urmă arătarea hîdă a unei spaime supreme, dar fără pricină, puse stăpînire de-a binelea chiar pe inima mea. Am răsuflat din răsputeri şi, printr-o sforţare năprasnică, m-am dezbărat de ea. M-am ridicat în perne şi, scrutînd cu ardoare întunericul orb din odaie, mi-am aţintit auzul – nici eu nu ştiu de ce, dar poate că va fi fost doar îndemnul instinctului – şi-am ascultat anumite sunete nedesluşite şi joase care, printre opririle furtunii, veneau, la lungi răstimpuri, nu-mi dădeam seama dincotro. Covîrşit de un sentiment de oroare crescîndă,

oroare netălmăcită şi de neîndurat, m-am îmbrăcat în grabă (căci simţeam că toată noaptea nu voi mai putea dormi) şi m-am străduit să mă smulg din starea vrednică de milă în care mă aflam plimbîndu-mă cu paşi mari de-a lungul şi de-a latul odăii.

De-abia făcusem cîteva ocoluri, cînd un zgomot de paşi uşori pe o scară învecinată îmi atrase atenţia. Mi-am dat curînd seama că sînt paşii lui Usher. După o clipă, bătu încetişor la uşa mea şi intră, ţinînd o lampă în mînă. Chipul îi era de aceeaşi cadaverică paloare ca de obicei, dar, pe lîngă asta, văzui în ochii lui ceva ca un rîs smintit ce sta să izbucnească, ca o stare de isterie vădit stăpînită. Înfăţişarea lui mă înspăimîntă, dar mă simţeam mai bine în orice altă împrejurare decît în singurătatea pe care o îndurasem un timp atît de lung, şi am întîmpinat sosirea lui cu mare bucurie.

— N-ai văzut? întrebă el deodată, după cîteva clipe de tăcere, în care timp plimbase în jur o privire rătăcită. N-ai văzut? Aşteaptă numai! Ai să vezi.

Zicînd acestea, îşi puse cu grijă lampa la adăpostise apropie grabnic de o fereastră şi o deschise larg, în plină furtună.

Răbufnirile năvalnice şi furioase ale vijeliei aproape că ne-au ridicat de la pămînt. Era, într-adevăr, o furtunoasă dar cumplit de frumoasă noapte, fără de seamăn de sălbatic dezlănţuită în grozăvia şi în frumuseţea ei. Pesemne că un vîrtej se abătuse cu toate puterile lui în vecinătatea noastră, căci vîntul în turbare îşi schimba mereu căile, şi norii denşi peste măsură (atîrnau atît de jos, încît aproape că apăsau pe turelele clădirii) nu ne puteau împiedica să ne dăm seama de via şi apriga repeziciune cu care soseau în goană din toate colţurile zării pentru a se năpusti unul asupra altuia, fără să se mai piardă în depărtări. Am spus că prea marea lor densitate nu ne împiedica totuşi să ne dăm seama de aceasta, cu toate că nu se vedea nici o rază de lună sau de stele pe cer

şi nici un fulger nu lumina. Dar suprafaţa lăuntrică a uriaşelor mase de aburi purtate încoace şi încolo, dimpreună cu toate lucrurile pămînteşti din preajma noastră răsfrîngeau nefireasca strălucire a unei exalaţii gazoase ce plutea în jurul casei, învăluind-o într-o lumină firavă şi care se vedea foarte desluşit.

— Nu se cade... nu se cade să te uiţi afară! i-am zis, înfiorîndu-mă, lui Usher, pe cînd îl conduceam, împingîndu-l încetişor de la fereastră, către un jilţ. Aceste privelişti care te scot din fire sînt simple fenomene electrice, ce n-au nimic neobişnuit în ele, sau poate că în grozăvia lor se obîrşesc din miasmele rîncede ale mlaştinii. Să închidem fereastra. Aerul e rece şi primejdios sănătăţii. Iată unul din romanele tale favorite. Am să-ţi citesc din el şi ai să asculţi. În felul acesta vom trece cumplita noapte împreună.

Vechiul volum pe care îl alesesem era *Soborul nebunilor* de *sir* Lancelot Canning[177]. Dar cînd am spus că e una dintre cărţile favorite ale lui Usher, a fost mai mult în glumă decît în serios. O glumă tristă într-adevăr, căci în acea vorbărie searbădă şi lipsită de har nu era nimic care ar fi putut să intereseze spiritualitatea şi înalta intelectualitate a prietenului meu. A fost însă singura carte pe care am avut-o la îndemînă şi mă mîngîiam cu o slabă speranţă că s-ar putea ca neastîmpărul ce-l chinuia pe acest maniac (căci istoria bolilor mintale e plină de asemenea anomalii) se găsească o alinare chiar în istorisirea neîntrecutelor sminteli pe care i-o voi citi. Dacă mi-ar fi fost îngăduit să trag o încheiere din felul cum asculta sau cel puţin părea că ascultă fiece cuvînt al acelei povestiri, cu o încordată luare-aminte, m-aş fi putut felicita de reuşita planului meu.

Ajunsesem la episodul atît de faimos cînd Ethelred, eroul romanului, după ce în zadar încercase cu binele să

177 Titlul şi numele autorului sînt născocite de Poe.

fie primit în chilia sihastrului, se hotărîse să pătrundă cu forţa. Am să amintesc aici că povestirea cuvînt cu cuvînt suna astfel:

„Şi Ethelred, care prin însăşi firea lui avea o inimă de viteaz şi care acuma era şi voinic din cale-afară, din pricina tăriei vinului băut, n-a mai stat multă vreme la tîrguială cu sihastrul, un om plin de încăpăţînare şi de viclenie, dar simţind că-l plouă în spinare şi temîndu-se că se porneşte furtuna, îşi ridică, fără zăbavă, buzduganul, şi din cîteva lovituri îşi făcu la iuţeală printre scîndurile porţii un loc pentru mîna sa înmănuşată în fier. Şi trăgînd poarta cu putere înspre el, o sparse şi o despică, făcînd să sară totul în bucăţi, aşa încît zgomotul înfundat al lemnăriei uscate umplu de larmă şi se repercuta în toată pădurea."

La sfîrşitul acestei fraze am tresărit şi m-am întrerupt pentru o clipă. Mi s-a părut (deşi mi-am dat seama numaidecît că fusesem amăgit de fantezia mea dezlănţuită) că de undeva, din cine ştie ce parte foarte depărtată a locuinţei, mi-ajungea nedesluşit la ureche un zvon, care, din pricina unei asemănări fireşti, putea să fie ecoul înăbuşit dar sigur al adevăratului zgomot de lemn despicat cu trosnituri pe care s*ir* Lancelot l-a descris cu dinadinsul. Nu încape îndoială că numai o potrivire întîmplătoare îmi oprise astfel luarea-aminte. Căci printre pocnetele ferestrelor zguduite şi vuietul furtunii crescînde, un asemenea sunet nu putea, fireşte, nici să mă distragă, nici să-mi dea de gîndit. Am reluat lectura:

„Dar trecînd pragul, bravul luptător Ethelred fu peste măsură de mînios şi de uluit nemaizărind nici urmă din vicleanul sihastru. Chiar pe locul unde se aflase, iată că un balaur uriaş, acoperit de solzi şi cu limba de foc, stătea de strajă în faţa unui palat cu totul de aur şi pardosit cu argint. Iar pe zid atîrna un scut de aramă strălucitoare pe care se vedea săpat acest distih:

Intrînd aici, tu-nvingi dintru-nceput:

De-nvingi şi fiara, eşti stăpîn pe scut.

Atunci Ethelred ridică buzduganul şi-l repezi în capul balaurului, care se prăbuşi dinaintea lui şi-şi dădu într-o duhoare suflarea lui din urmă, cu un urlet atît de groaznic, de aspru şi de asurzitor, încît Ethelred fu nevoit să-şi astupe urechile ca să se ferească de cumplitul zgomot, un zgomot cum niciodată nu s-a mai fost auzit."

Aici m-am întrerupt din nou, şi cu totul pe neaşteptate., dar acum cu o stranie uimire, fiindcă nu mai încăpea nici un fel de îndoială că în această clipă auzeam (cu toate că nu puteam desluşi dincotro venea) un sunet slab şi parcă îndepărtat, dar aspru şi prelung, un sunet bizar, pătrunzător şi scrîşnit, întruchiparea suprafirescului răcnet pe care şi-l năzărise închipuirea mea după descrierea romancierului.

Speriat, cum desigur eram din pricina acestei cu totul neobişnuite coincidenţe, şi hărţuit de mii de senzaţii contradictorii, am rămas totuşi destul de limpede la minte şi de stăpîn pe mine însumi încît să nu agravez prin vreo observaţie oarecare starea de spirit a prietenului meu. Nu eram cîtuşi de puţin încredinţat că auzise sunetele cu pricina, cu toate că, de bună seamă, în ultimele cîteva minute o ciudată, şi vădită schimbare se petrecuse în purtarea lui. De unde la început şezuse chiar dinaintea mea, îşi întoarse treptat jilţul în aşa fel încît să stea cu faţa spre uşă. Nu puteam deci să-i zăresc pe de-a-ntregul chipul, cu toate că vedeam cum îi tremură buzele pe cînd murmura ceva de neînţeles. Capul îi căzuse în piept, dar după ochiul său holbat şi aţintit, pe care îl zăream din profil, mi-am dat seama că nu adormise. Dealtfel, şi mişcările trupului tăgăduiau o asemenea presupunere, căci se legăna într-o parte şi într-alta cu o lină, dar neîntreruptă şi egală cumpănire. Luînd repede cunoştinţă de toate acestea, am reluat firul povestirii lui *sir* Lancelot, care continua astfel:

„Iar acum luptătorul, după ce scăpase de grozava mînie a balaurului, aducîndu-şi aminte de scutul de aramă şi de vraja în sfîrşit dezlegată, ce fusese asupra lui, înlătură hoitul din drumul său şi înainta cu mare curaj pe podeaua de argint a castelului spre acea parte a zidului unde se găsea scutul, care e drept că n-a zăbovit aşteptîndu-l să se apropie de tot, ci se prăbuşi la picioarele lui pe pardoseala de argint, cu un sunet puternic şi îngrozitor.”

De-abia rostiseră buzele mele aceste silabe, cînd deodată, ca şi cum o pavăză de aramă se prăbuşise greoi chiar în acel moment pe o podea de argint, i-am auzit ecoul desluşit, cavernos şi metalic, răsunător şi totuşi parcă înăbuşit. Scos din fire, am sărit în picioare, dar Usher îşi continua netulburat măsurata lui legănare. M-am repezit spre jilţul în oare şedea. Ochii erau aţintiţi drept înainte, şi în tot trupul i se înstăpînise o rigiditate ca de piatră. Dar cînd i-am pus mîna pe umăr, un fior puternic îi străbătu întreaga fiinţă. Un zîmbet bolnăvicios îi tremura pe buze şi am văzut că vorbeşte într-un murmur încet, repezit şi de neînţeles, ca şi cum nu şi-ar fi dat seama că mă aflu lîngă el. M-am aplecat asupra lui cît mai aproape şi, într-un sfîrşit, sorbii hidosul înţeles al vorbelor sale:

— N-auzi?... eu, da, aud, şi am mai auzit. Mereu... mereu... mereu... minute întregi, ceasuri întregi, zile întregi, am auzit... dar n-am cutezat... oh, fie-ţi milă de mine, nemernic ticălos ce sînt! N-am cutezat... *n-am cutezat* să vorbesc! *Noi am culcat-o de vie în mormînt!* Nu ţi-am spus oare că simţurile mele sînt foarte ascuţite? Îţi spun *acum* c-am auzit cele dintîi mişcări, slabele ei mişcări în golul sicriului! Le-am auzit – sînt multe, multe zile de atunci – totuşi n-am cutezat, *n-am cutezat să vorbesc!* Şi acum... noaptea asta... Ethelred... ha! ha!... poarta sihastrului spartă, şi răcnetul de moarte al balaurului, şi zăngănitul scutului!... zi-i mai degrabă zgomotul sicriului şi scrîşnetul balamalelor de fier ale temniţei sale, şi sforţările ei în coridorul de aramă al criptei! O, aş vrea să fug, dar

unde? Nu va fi oare ea numaidecît aici? Oare nu se grăbeşte spre mine ca să mă mustre pentru graba mea? N-am auzit oare paşii ei pe scară? Oare nu desluşesc bătaia grea şi cumplită a inimii ei? Nebun ce sînt! Zicînd acestea, sări furios în picioare şi rosti cu glas tare aceste silabe, ca şi cum şi-ar fi dat sufletul în suprema sforţare: *Nebunule! Îţi spun că se află acum dincolo, chiar în dreptul uşii!*

Şi ca şi cum în supraomeneasca energie a rostirii sale s-ar fi găsit o putere vrăjită, uriaşele, străvechile canaturi spre care arăta Usher îşi deschiseră încet, după o clipă, masivele lor fălci de abanos. Lucrul se datora unei răbufniri de vini, dar atunci îndărătul acestei uşi se arătă înalta statură a firavei *lady* Madeline, învăluită în giulgiu. Pe albele ei veşminte erau pete de sînge, şi pe întreaga-i făptură emaciată şi slăbită se vedeau urmele unei amarnice lupte. O clipă numai rămase locului tremurînd şi pregetînd în prag, apoi, cu un ţipăt adînc şi jalnic, se prăbuşi greoi înainte peste fratele ei, şi în aceasta năprasnică şi cea din urmă agonie îl tîrî după sine la pămînt, cadavru acum şi el şi victimă a groazei anticipate.

Din această cameră şi din această casă am luat-o la fugă îngrozit. Furtuna se dezlănţuia încă în toată mînia ei cînd m-am regăsit pe vechea alee. O stranie lumină se răsfrînse deodată de-a lungul şoselei, şi m-am întors să văd de unde a putut ţîşni o atît de ciudată lucire, de vreme ce îndărătul meu se găsea singură numai vasta locuinţă, cu umbrele ei. Izvorul acestor radiaţii era luna plină, care apunea roşie ca sîngele şi strălucea cu putere acum prin acea crăpătură ce de-abia se zărea odinioară şi (cum am mai spus) străbătea în zigzag faţada clădirii, începînd de sub acoperiş pînă în temelii. Pe cînd priveam, ea se lărgi cu repeziciune. O suflare fioroasă a vîrtejului se abătu din nou aici. Întregul disc al lunii se arătă deodată ochilor mei. Mă cuprinse o ameţeală cînd văzui puternicele ziduri prăvălindu-se rupte în două, deodată. Urmă un vuiet lung,

năvalnic şi asurzitor, ca glasurile a mii de cataracte, şi la picioarele mele adîncul şi sumbrul heleşteu îşi adună apele, învăluind în tăcere şi tristeţe sfărîmăturile Casei Usher.

Prăbuşirea Casei Usher (în original *The Fall of the Hause of Usher)* a văzut lumina tiparului în septembrie 1830 în „Burton's Gentleman's Magazine" din Philadelphia,

WILLIAM WILSON

Dar ce spun? Ce spune Cugetul cumplit,
Acest strigoi în calea mea?

W. CHAMBERLAYNE[178] – *Pharonnida*

FIE-MI ÎNGĂDUIT să mă numesc deocamdată William Wilson. Neprihănita pagină ce-mi stă acum dinainte nu trebuie pîngărită cu adevăratul meu nume. A stîrnit prea de multe ori dispreţul, groaza şi ura neamului meu. Oare vînturile în mînia lor nu i-au împrăştiat pînă pe meleagurile cele mai depărtate ale globului josnicia fără de seamăn? O, tu, cel mai surghiunit dintre toţi cei în surghiun! Nu eşti tu oare mort pe vecie, pentru întreg pămîntul? Pentru cinstirile, pentru florile şi dauritele lui năzuinţe? Şi între speranţele tale şi ceruri nu apăsă oare necontenit acelaşi nor greu, întunecat şi fără de margini?

Chiar dacă aş fi în stare, şi tot n-aş vrea să dau grai, astăzi, aici, amintirilor mişeliei nespuse şi crimelor de neiertat din aceşti ultimi ani ai mei. În răstimpul acesta, al ultimilor ani, am urcat pas cu pas culmile nelegiuirii; şi n-am de gînd deocamdată decît să le caut obîrşia. De cele mai multe ori, oamenii ajung ticăloşi pe nesimţite. De mine, însă, virtutea s-a desprins, ca o mantie, într-o singură clipă. De la păcate de nimic am trecut cu paşi de uriaş la grozăvii mai mari decît ale unui Heliogabal[179]. Fie-mi îngăduit să povestesc ce soartă, ce întîmplare a dat naştere acestei nenorociri. Moartea se apropie, şi umbra

178 *William Chamberlayne* (1619–1680), medic şi poet englez, autorul *Pharonnidei,* roman eroic în versuri (1659)

179 *Varius Avitus Bassianus* (c.203–222), împărat al romanilor (218–222), supranumit *Heliogabal* (fiindcă a extins în imperiu cultul lui Elegabal, zeul sirian al soarelui); faimos pentru extravaganţa, viciile şi cruzimile sale.

ce o premerge a răsfrînt asupra spiritului meu o blîndă înrîurire. În trecerea mea prin valea întunecată, tînjesc după compătimirea, aş putea spune după mila semenilor mei. Mi-ar plăcea să creadă că am fost în oarecare măsură robul unor împrejurări mai presus de voinţa omenească. Aş dori să găsească pentru mine, mulţumită amănuntelor pe care le voi da, vreo mică oază a *preursitei,* pierdută într-un deşert al păcatelor. Aş vrea să recunoască ceea ce nu se pot împiedica de a recunoaşte, şi anume că, deşi au mai fost pe lume ispite mari, niciodată însă omul n-a mai fost ispitit *astfel,* şi desigur că niciodată n-a mai căzut în ispită *astfel.* Şi de aceea n-a mai suferit astfel niciodată. Într-adevăr, nu cumva am trăit un vis? Şi nu cumva mor acum, victimă a groazei şi a misterului celor mai cumplite dintre toate sublunarele vedenii?

Mă trag dintr-un neam care prin firea lui înflăcărată şi prin puterea închipuirii şi-a făcut o faimă în toate vremurile, încă din cea mai fragedă copilărie am dat dovadă că am moştenit pe de-a-ntregul caracterul familiei mele. Cu cît înaintam în vîrstă, acesta se dezvăluia cu tot mai multă putere, ajungînd din mai multe pricini o cauză de adîncă îngrijorare pentru prietenii mei şi o adevărată pacoste pentru mine însumi. Am devenit îndărătnic, lăsîndu-mă în voia toanelor celor mai năprasnice şi pradă patimilor celor mai nestăpînite. Săraci cu duhul şi împovăraţi ca şi mine de unele beteşuguri trupeşti, părinţii mei n-au putut stăvili decît într-o măsură prea mică pornirile rele ce mă caracterizau. Cîteva încercări sfioase şi greşit îndreptate au însemnat pentru ei o înfrîngere deplină şi, bineînţeles, o izbîndă desăvîrşită pentru mine. De atunci încoace, glasul meu căpătă putere de lege în casa părintească şi, la o vîrstă cînd prea puţini copii sînt slobozi şi nestruniţi, am fost lăsat în voia mea şi am ajuns întru totul stăpînul adevărat al faptelor mele.

Cele dintîi amintiri ale vieţii mele de şcolar[180] sînt legate de o casă mare şi ciudată, în stil elizabetan, aşezată într-un sat înnegurat din Englitera, cu mulţime de arbori uriaşi şi noduroşi, şi în care toate casele erau nespus de vechi. La drept vorbind, acel antic şi venerabil sat era un lăcaş de vis, o încîntare a sufletului. Mi se pare că simt şi acum răcoarea înviorătoare a umbritelor lui alei, că trag în piept mireasma miilor de boschete şi că tresar din nou, cu o negrăită încîntare, la sunetul adînc şi cavernos al clopotului bisericii, care, din ceas în ceas, cu dangătul lui neaşteptat şi melancolic, întrerupea tăcerea înserării, în vreme ce clopotniţa gotică şi dantelată se învăluia în somn.

Pesemne că îmi face plăcere, atît cît mai pot resimţi vreo plăcere în clipa de faţă, să stărui asupra acestor mărunte amintiri despre şcoală, cu tot ce o însoţea. În starea în care mă aflu, copleşit de nenorocire – nenorocire, vai! mai mult decît adevărată – mi se va ierta că mai caut o uşurare, oricît ar fi ea de slabă şi de vremelnică, în risipa cîtorva amănunte fără şir. Acestea, dealtfel, oricît ar fi de neînsemnate şi chiar ridicole în sine, capătă în închipuirea mea o însemnătate trecătoare, ca fiind legate de un loc şi un răstimp anume, cînd am cunoscut cele dintîi neînţelese chemări ale soartei, care mai tîrziu m-a învăluit în umbra sa adîncă. Lăsaţi-mă, aşadar, să-mi amintesc.

După cum am spus, casa era veche şi ciudată. Curţile erau mari şi împrejmuite cu un zid de cărămidă, înalt şi trainic, presărat cu un strat de moloz şi de sticlă pisată. Această împrejmuire, vrednică de o temniţă, alcătuia hotarul domeniului nostru; nu vedeam ce era dincolo de el decît de trei ori pe săptămînă: o dată, în fiecare sîmbătă după-amiază, cînd, însoţiţi de doi pedagogi, ni se îngăduia să facem scurte plimbări în grup pe cîmpiile învecinate; şi de două ori duminica, atunci cînd eram încolonaţi şi duşi,

180 Pasajul ce urmează are caracter autobiografic. În el autorul descrie pensionul din Stoke Newington, de lîngă Londra, unde a fost ţinut de părinţii săi adoptivi între 1817 şi 1820.

după acelaşi tipic, la slujba de dimineaţă şi de seară, în singura biserică a satului. Directorul şcolii noastre era pastorul acelei biserici. Cu cît de adîncă uimire şi admiraţie mă uitam de obicei la el, din strana noastră retrasă de la galerie, cînd se urca în amvon, cu pas domol şi măsurat. Oare omul acesta vrednic de respect, cu o înfăţişare atît de blindă şi smerită, în fluturarea strălucitului său veşmînt preoţesc, cu peruca lui uriaşă, neclintită şi pudrată cu atîta grijă, poate fi acelaşi care mai adineauri, cu o mutră ursuză, cu un surtuc soios pe el şi cu nuiaua în mînă, păzea legile draconice ale şcolii? O, uriaş paradox, prea din cale-afară de monstruos ca să-i poţi afla dezlegarea!

La un colţ al zidului masiv se încrunta o poartă şi mai greoaie decît el. Era ferecată şi ghintuită cu zăvoare de fier, iar în partea de deasupra avea nişte ţepuşe de fier dinţate. Ce fior de groază adîncă stîrnea poarta aceea! Nu se deschidea niciodată, decît pentru cele trei ieşiri şi intrări de care am amintit adineauri, astfel că fiece scîrţîit al balamalelor ei grele ne descoperea o lume de mistere, sumedenie de amănunte cu rosturi tainice şi gînduri şi mai adînci încă.

Vasta împrejmuire avea o formă neregulată şi cuprindea mai multe despărţituri, dintre care trei sau patru mai mari alcătuiau curţile de recreaţie. Erau netede şi acoperite cu pietriş mărunt şi zgrunţuros. Îmi aduc bine aminte că aici nu se găseau copaci, nici bănci şi nimic altceva de felul acesta. Bineînţeles că acestea se aflau în spatele casei. În faţă se întindea o grădiniţă cu cimişiri şi alţi arbuşti, dar prin aceste tărîmuri sfinţite treceam, ce e drept, numai arareori, ca, de pildă, la cea dintîi venire la şcoală sau la plecarea definitivă de aici, sau poate atunci cînd venea să ne ia o rudă sau vreun prieten şi cînd porneam cu bucurie spre casă, de Crăciun sau în vacanţa de vară.

Dar casa! Cît de ciudată era clădirea aceea veche! Şi ce

mai palat din poveşti pentru unul ca mine! Nu puteam da de rostul cotiturilor şi cotloanelor ei tainice. Era foarte greu ca într-o anumită clipă să poţi spune sigur la care dintre cele două caturi te găseşti. Între două camere dădeai negreşit peste trei-patru trepte de urcat sau de coborît. Iar aripile laterale erau fără de număr şi neînchipuit de întortocheate, astfel încît ideea pe care ne-o făceam despre întreaga clădire nu se deosebea prea mult de aceea pe care ne-o inspira ideea de infinit. În răstimpul celor cinci ani cît am sălăşluit aici n-am fost niciodată în stare să mă lămuresc în care ungher îndepărtat se afla micul dormitor ce-mi fusese hărăzit mie şi altor optsprezece-douăzeci de şcolari.

Sala de cursuri era cea mai încăpătoare din toată casa şi din lumea întreagă – cel puţin aşa credeam eu. Era foarte lungă şi îngustă şi întristător de joasă, cu ferestre gotice ascuţite şi cu tavanul de lemn de stejar. Într-un colţ retras, care ne da fiori, se găsea o despărţitură pătrată de opt pînă la zece picioare, cuprinzînd *sanctum*[181]-ul directorului nostru, sfinţia-sa doctorul Bransby, în timpul orelor de studii. Era o zidire masivă, cu o uşă trainică, pe care, decît să o deschidem în lipsa lui, mai bine am fi pierit cu toţii, de bunăvoie, *par la peine forte et dure*[182]. În celelalte colţuri mai erau alte două despărţituri asemănătoare, care desigur că inspirau mult mai puţină evlavie, dar ne pricinuiau totuşi o spaimă cumplită. Una din ele era catedra profesorului de „limbi clasice”, cealaltă, a celui de „engleză şi matematici”. Prin toată încăperea zăceau risipite, încrucişîndu-se în fel şi chip, într-o învălmăşeală fără de sfîrşit, nenumărate bănci şi pupitre vechi, înnegrite şi roase de vreme, peste măsură de încărcate cu cărţi purtînd urme de degete; aveau cioplite pe ele atîtea iniţiale şi nume întregi, chipuri schimonosite şi alte numeroase înfloriturі făcute cu

181 Sanctuarul (în limba latină în original).

182 În chinuri grele (în limba franceză în original).

briceagul, încît îşi pierduseră cu totul şi bruma de înfăţişare pe care vor fi avut-o la început, cu mulţi ani în urmă. La un capăt al încăperii se afla un hîrdău uriaş cu apă, iar la celălalt, un orologiu de o mărime neobişnuită.

Împresurat de zidurile solide ale acestei venerabile şcoli, mi-am petrecut aici, dar fără silă şi urît, răstimpul de la vîrsta de zece pînă la cincisprezece ani încheiaţi ai vieţii mele. Mintea rodnică a copilăriei nu are nevoie de o lume dinafară, plină de întîmplări, ca s-o desfete sau să-i dea de lucru; iar părelnica şi ursuza monotonie a şcolii era bogată în bucurii mai răscolitoare decît cele pe care tinereţea mea în pîrg le-a descoperit mai tîrziu în dezmăţ, iar maturitatea mea, în crimă. Trebuie totuşi să cred că în dezvoltarea minţii mele, la începuturile ei, a fost ceva cu totul neobişnuit şi care a întrecut orice măsură[183]. Cînd ajung în puterea vîrstei, cei mai mulţi oameni rareori păstrează o impresie lămurită despre întîmplările din frageda copilărie. Totul e o umbră cenuşie, o amintire slabă şi şovăielnică, un amestec nedesluşit de plăceri mărunte şi de suferinţe închipuite. Cu mine însă s-a petrecut altceva. Trebuie să fi simţit şi trăit în copilăria mea cu puterea cu care simte şi trăieşte un om în toată firea tot ceea ce regăsesc acum întipărit în memorie, cu nişte trăsături la fel de însufleţite şi de adînc săpate şi la fel de durabile ca inscripţiile de pe medaliile cartagineze.

Dar, în realitate, ce puţin era de ţinut minte din punctul de vedere al tuturor! Dimineţile cu deşteptarea, serile cu ora stingerii, apoi învăţatul împreună, recitările, după-amiezile libere la răstimpuri regulate, şi plimbările, şi curtea de recreaţie, cu certurile, cu jocurile şi cu încurcăturile ei, toate acestea, printr-o vrăjitorie a închipuirii de mult uitată, erau în stare să trezească în mine un noian de senzaţii, o lume de întîmplări bogate, un univers de emoţii felurite, de avînturi pasionate şi

183 În limba franceză în original: *outré.*

răscolitoare… O*h, le bon temps, que ce siècle de fer!”*[184].

La drept vorbind, firea mea entuziastă, înflăcărată şi dominatoare a făcut din mine, în curînd, un „caracter” cu totul deosebit printre colegii mei de şcoală şi, în chip firesc, dar pe nesimţite, am căpătat o mare înrîurire asupra tuturor celor ce nu erau cu mult mai în vîrstă decît mine, asupra tuturor, cu excepţia unui singur ins. Această excepţie s-a întîmplat să fie un elev care, cu toate că nu-mi era rudă, purta acelaşi nume de botez şi de familie ca şi mine, împrejurare prea puţin vrednică de a fi luată în seamă, căci, deşi eram de viţă nobilă, purtam un nume dintre acelea pe care le auzi pretutindeni şi care par a fi fost, prin drepturi dobîndite din negura vremurilor, un bun obştesc al gloatelor. Iată pentru ce în această povestire mi-am zis William Wilson, nume născocit şi destul de asemănător cu cel adevărat. Tizul meu era singurul ins care, dintre toţi cei ce făceau parte din „clica noastră” (aşa cum îi ziceam noi în limbajul nostru şcolăresc), cuteza să se măsoare cu mine în ceea ce privea studiile şcolare, jocurile şi întrecerile din recreaţie şi refuza să creadă orbeşte în tot ce spuneam şi să se supună voinţei mele. Într-un cuvînt, se împotrivea samavolniciei mele în toate privinţele. Dacă există pe lume o tiranie deplină şi mai presus de oricare alta, e tirania minţii unui copil genial asupra tovarăşilor săi cu o minte mai puţin vioaie.

Pentru mine, răzvrătirea lui Wilson era izvorul celor mai mari nedumeriri, cu atît mai mult cu cît, în ciuda ifoselor sfidătoare cu care mă socoteam dator să-l întîmpin în public pe el, cu pretenţiile lui cu tot, simţeam în sinea mea că mă tem de dînsul şi nu mă puteam împiedica să gîndesc că uşurinţa cu care se ţinea în pas cu mine era o dovadă de adevărată superioritate, căci trebuia să lupt fără încetare ca să nu fiu întrecut. Totuşi, această superioritate – sau chiar egalitate – nu era de fapt

184 Ce vremuri minunate în veacul acela de fier! (în limba franceză în original).

cunoscută de nimeni în afară de mine; colegii noştri, printr-o orbire de neînţeles, păreau că nici măcar n-o bănuiesc. Într-adevăr, rivalitatea dintre noi, împotrivirea lui şi mai cu seamă amestecul lui nedorit şi îndărătnic în toate treburile mele nu se vădeau decît atunci cînd eram între patru ochi. Părea să fie lipsit şi de acea ambiţie care mă îmboldea, ca şi de pătimaşa energie spirituală mulţumită căreia eram în măsură să-i întrec pe toţi ceilalţi. S-ar fi putut crede că în întrecerea aceasta era mînat doar de o dorinţă ciudată de a-mi pune piedici, de a mă surprinde, sau de a mă umili; deşi erau clipe cînd nu se putea să nu-mi dau seama, cu un sentiment de uimire, de umilinţă şi de ciudă că, printre jignirile, ocările şi contrazicerile sale, punea şi un fel de *duioşie* cu totul nelalocul ei şi cîtuşi de puţin binevenită. Îmi închipuiam că o purtare atît de neobişnuită nu poate izvorî decît dintr-o semeaţă încredere în sine, cu ifose vulgare de protector şi de patron.

Se prea poate ca tocmai această din urmă trăsătură a purtării lui Wilson, la care se adăuga şi potrivirea noastră de nume şi faptul, doar o simplă întîmplare, că intrarea noastră în şcoală a avut loc în aceeaşi zi, să fi răspîndit printre elevii din clasele superioare ideea că sîntem fraţi. Elevii nu obişnuiau să se intereseze prea de aproape de treburile celor mai mici. Aşa precum am mai spus, sau ar fi trebuit să spun, acest Wilson nu se înrudea cu familia mea nici în gradul, cel mai depărtat. Desigur însă că dacă *am fi fost* fraţi, ar fi trebuit să fim gemeni: căci după ce am părăsit pensionul doctorului Bransby, am aflat din întîmplare că tizul meu era născut la 19 ianuarie 1813, şi acest lucru este o coincidenţă vrednică de luat în seamă, căci e tocmai ziua naşterii mele.

Poate să pară ciudat, dar cu toată marea nelinişte pe care mi-o pricinuia fără încetare rivalitatea lui Wilson şi nesuferitul lui spirit de contradicţie, nu eram totuşi în stare să-l urăsc de-a binelea. Aveam, de bună seamă,

aproape în fiecare zi cîte o ceartă, în care Wilson, dăruindu-mi de faţă cu toată lumea laurii victoriei, mă silea totuşi, într-un fel sau altul, să simt că el era cel ce-i merită, cu toate că o pornire trufaşă din parte-mi, iar la dînsul o adevărată mîndrie ne făceau să ne mărginim la termenii aşa-zişi protocolari. Existau totuşi în firea noastră multe puncte de asemănare deplină, care mă frămîntau, trezind în mine un sentiment ce s-ar fi transformat în prietenie, de nu ne ar fi împiedicat starea de încordare dintre noi. Fireşte că e foarte greu să lămuresc sau, măcar să descriu adevăratele mele simţăminte faţă de el. Ele alcătuiau un amestec pestriţ şi felurit: un fel de duşmănie neîmpăcată, care nu era propriu-zis ură, o oarecare stimă şi mai mult respect, multă teamă, odată cu o imensă şi nepotolită curiozitate. Pentru psihologi va fi de prisos să mai spun că Wilson şi cu mine eram prietenii cei mai nedespărţiţi.

Fără îndoială că neobişnuita stare de lucruri care dăinuia între noi făcea ca toate numeroasele mele atacuri împotrivă-i, făţişe sau piezişe, să fie strecurate mai degrabă în chip de glumă sau de ironie (căci acestea te dor chiar cînd se arată ca nişte simple vorbe de duh) decît sub înfăţişarea unei vrăjmăşii hotărîte şi înverşunate. Dar strădуinţele mele în această privinţă nu rămîneau cîtuşi de puţin încununate tot mereu de izbîndă, chiar dacă planurile mele erau cu multă iscusinţă puse la cale. Căci tizul meu avea o fire cumpănită, plină de o calmă nepăsare: deşi se bucura de glumele usturătoare ce le făcea, nu avea nici un punct vulnerabil şi se împotrivea oricărei luări în zeflemea. Nu găsisem, într-adevăr, decît un singur lucru de care mă puteam lega, şi anume o ciudăţenie a lui, ce-i venea pesemne dintr-o infirmitate fizică şi pentru care orice adversar mai puţin îndîrjit decît mine l-ar fi cruţat. Rivalul meu suferea de o slăbiciune a coardelor vocale, care nu-i îngăduiau să ridice vreodată glasul şi să vorbească *altfel decît în şoaptă.* Nu m-am lăsat pînă ce nu am tras din acest cusur toate bietele foloase

ce-mi stăteau la îndemînă.

Răzbunările lui Wilson erau felurite: şiretenia lui născocise un lucru anumit, care mă tulbura peste măsură. Cum de-a descoperit el, cu mintea lui ageră, că ceva atît de neînsemnat mă poate jigni, iată o întrebare la care niciodată nu am aflat răspuns. E destul că după ce l-a descoperit, m-a chinuit cu el fără cruţare. Mi-a fost totdeauna nesuferit numele meu de familie, lipsit de strălucire, ca şi prenumele meu, atît de obişnuit, dacă nu chiar vulgar de-a binelea. Cuvintele acestea erau otravă pentru auzul meu. Şi cînd se mai înfiinţa la şcoala noastră un al doilea William Wilson, tocmai în ziua sosirii mele, l-am duşmănit pe el pentru că-mi purta numele, acest nume ce mi s-a părut de două ori mai respingător cînd îl folosea un străin; un străin se făcea vinovat de îndoita lui rostire; un străin care va sta necontenit în faţa mea şi ale cărui interese în obişnuitele îndeletniciri şcolare se vor confunda adeseori, vrînd-nevrînd, cu ale mele numai datorită acestei nesuferite coincidenţe.

Cu fiece împrejurare ce scotea la iveală vreo asemănare fizică sau morală între rivalul meu şi mine, ciuda şi pornirea pe care o iscaseră sporeau tot mai mult. Pe atunci nu descoperisem încă faptul vrednic de luat în seamă că aveam aceeaşi vîrstă, dar am văzut că eram deopotrivă de înalţi şi am observat că există între noi o ciudată asemănare în toată înfăţişarea, ca şi în fiecare trăsătură luată în parte. Mă mai scotea din fire şi zvonul privitor la înrudirea noastră şi care se răspîndise prin clasele superioare. Într-un cuvînt, nimic nu mă tulbura mai mult (deşi îmi ascundeam cu grijă tulburarea) decît cea mai mică aluzie la asemănarea dintre noi, fie că era vorba de inteligenţă, de trăsături sau de obîrşia noastră. Adevărul e însă că (în afară de zvonul privitor la înrudirea noastră şi de cele ştiute de Wilson însuşi) n-aveam nici un motiv să cred că această asemănare ar fi fost vreodată comentată sau măcar luată în seamă de colegii noştri de şcoală. Era

vădit că *el* o examina în fel şi chip şi cu tot atîta îndărătnicie ca şi mine. Dar faptul că descoperise într-însa un nesecat izvor de neajunsuri nu poate fi pus decît pe seama agerimii minţii sale, care, precum am spus, era cu totul neobişnuită.

Imitîndu-mă în chip desăvîrşit, îmi dădea replica şi în vorbă şi în faptă şi-şi juca rolul de minune. Era uşor să-mi copieze veşmintele; iar mersul şi felul meu de a fi şi le însuşise fără prea mare greutate. În ciuda cusurului său fizic, nici vocea mea nu-i scăpase. Fireşte că nu putea prinde tonurile de sus, dar cheia era aceeaşi; *şi şoapta lui stranie ajunse ecoul însuşi al glasului meu.*

Nu voi încerca să mai spun aici cît de mult mă necăjea portretul acesta remarcabil (fiindcă, la drept vorbind, nu se putea susţine că era o caricatură). Singura mea mîngîiere sta în faptul că nimeni altul decît mine nu observase, pare-se, că mă imita şi n-aveam de suferit decît zîmbetele pline de subînţelesuri şi ciudat de sarcastice ale tizului meu. Bucurîndu-se că îmi trezise în suflet tocmai ceea ce urmărea, părea că rîde în sinea lui de fiecare înţepătură ce-mi pricinuia, şi dispreţuia, într-un fel numai al său, aplauzele obşteşti pe care succesul născocirilor lui atît de iscusite le-ar fi dezlănţuit aşa de uşor. Într-adevăr, vreme de mai multe luni pline de nelinişti a fost pentru mine o enigmă de nedezlegat cum de colegii nu-şi dădeau seama de intenţia lui, cum de nu simţeau că reuşise pe deplin şi nu luau parte la o glumă atît de răutăcioasă. Se vede că nu era uşor să observe cineva această imitaţie făcută *treptat*; sau poate că liniştea mea se datora mai degrabă măiestriei imitatorului, care, dispreţuind amănuntele (singurul lucru ce poate fi înţeles de un profan într-o pictură), nu dădea întreaga măsură creaţiei lui originale decît în faţa ochilor mei, ca să mă facă să sufăr.

Am mai vorbit aici, şi nu o singură dată, despre felul nesuferit de ocrotitor în care se purta cu mine şi despre neîncetatul şi îndatoritorul lui amestec în tot ce aş fi vrut

să fac. Amestecul acesta lua deseori forma neplăcută a unui sfat, sfat ce nu era dat pe faţă, ci strecurat, sau spus numai în treacăt. Îl primeam în silă, şi sila aceasta, pe măsură ce vremea trecea, sporea tot mai mult. Totuşi, după atîta vreme, fie-mi îngăduit să-i dau dreptate. Recunosc deci că nu-mi pot aminti de nici o împrejurare în care îndemnurile rivalului meu să fi fost de partea nesocotinţelor şi a nebuniilor, atît de obişnuite la vîrsta aceea fragedă şi neştiutoare. Simţul moral cel puţin, dacă nu şi toate celelalte daruri ale sale, precum şi cunoaşterea vieţii, erau cu mult mai ascuţite decît ale mele. Şi astăzi aş fi putut fi un om mai bun şi deci mai fericit dacă n-aş fi respins atît de des bunele poveţe cuprinse în şoaptele lui cu tîlc şi care nu-mi inspirau decît o ură neîmpăcată şi un amar dispreţ.

Astfel că, de la o vreme, m-am răzvrătit de-a binelea împotriva supravegherii lui nesuferite. Zi cu zi resimţeam tot mai mult şi mai pe faţă ceea ce îmi părea o trufie de neîndurat. Am spus că, în anii dintîi ai camaraderiei noastre şcolare, sentimentele mele faţă de el ar fi putut uşor să se prefacă în prietenie, dar în ultimele luni cît am mai stat la şcoală, cu toate că mă slăbise puţin cu obişnuitul său amestec în treburile mele, era neîndoios că sentimentele mele înclinau cam în aceeaşi măsură să se schimbe într-o ură adevărată. Cred că a băgat de seamă aceasta într-o anumită împrejurare; şi după aceea m-a ocolit, sau s-a prefăcut că mă ocoleşte.

Tot cam în timpul acela, dacă mi-aduc bine aminte, într-o ceartă violentă avută cu el, cînd şi-a ieşit din fire mai mult decît de obicei, vorbind şi gesticulînd într-un chip cu totul nestăpînit şi nu prea potrivit cu felul lui de a fi, am descoperit, sau mi s-a părut că descopăr, în accentul, în expresia feţei, în toată înfăţişarea lui ceva care la început m-a tulburat, iar apoi m-a interesat nespus, aducîndu-mi în minte icoane şterse, din frageda copilărie, un întreg noian de amintiri nedesluşite şi ciudate din vremuri cînd

memoria nici măcar nu luase fiinţă. Nu pot descrie mai bine senzaţia care mă apăsa decît spunînd că anevoie puteam să mă dezbăr de gîndul că am mai cunoscut făptura ce sta în faţa mea, în zile de mult apuse, într-un trecut nespus de depărtat. Dar iluzia s-a risipit pe dată, aşa cum se ivise, şi o pomenesc aici doar ca să arăt bine ziua cînd a avut loc cea din urmă convorbire cu ciudatul meu omonim.

Vechea şi uriaşa locuinţă cu cotloanele ei nenumărate avea mai multe încăperi mari, care dădeau una într-alta.

În ele dormeau cea mai mare parte din elevi. Dar, aşa cum e firesc să fie într-o casă clădită după un plan atît de năzdrăvan, mai erau fel şi fel de cămăruţe şi chiţimii, rămăşiţe structurale ale zidirii. Pe acestea iscusinţa şi calicia doctorului Bransby le prefăcuse tot în dormitoare, deşi nu erau altceva decît nişte chilioare ce nu puteau fi folosite decît de un singur ins. Una dintre aceste cămăruţe era locuită de Wilson,

Se împlineau aproape cinci ani de cînd mă aflam în şcoală, cînd într-o noapte, curînd, după cearta de care am pomenit adineauri, văzînd că toată lumea doarme adînc, m-am sculat din pat şi, cu o lampă în mînă, printr-un labirint de coridoare înguste, m-am furişat din camera mea de culcare spre odăiţa rivalului meu. Uneltisem îndelung împotrivă-i una dintre acele farse răutăcioase care, pînă atunci, dăduseră greş tot mereu. Aveam de gînd să-mi aduc chiar acum la îndeplinire planul şi hotărîsem să-l fac să simtă toată răutatea care mă însufleţea. Ajungînd la cămăruţa lui, am pătruns în ea tiptil, lăsîndu-mi afară lampa cu abajur. Am făcut un pas şi i-am ascultat răsuflarea liniştită. Încredinţat fiind că doarme, m-am înapoiat pe coridor, am luat lampa şi m-am apropiat cu ea de pat. Perdelele erau trase de jur împrejur; ca să-mi aduc la îndeplinire ceea ce aveam de gînd, le-am întredeschis încetişor şi fără zgomot; razele de lumină căzură cu toată strălucirea asupra celui adormit, şi în aceeaşi clipă

privirile mi s-au oprit pe chipul lui. M-am uitat la el şi am încremenii; un fior de gheaţă îmi străbătu tot trupul. Pieptul îmi zvîcnea, genunchii îmi tremurau, mintea întreagă mi-era cuprinsă de o groază nespusă, deşi fără pricină. Gîfîind, am coborît lampa şi mai aproape de faţa lui. Acestea să fi fost trăsăturile lui William Wilson, *acestea* chiar? Vedeam, de bună seamă, că erau ale lui, dar tremuram ca în friguri închipuindu-mi că nu. Oare ce putea fi în ele ca să mă tulbure pînă-ntr-atît? Le priveam mereu şi, între timp, în mintea mea se frămînta o lume de gînduri fără şir. Nu arăta aşa, nu, desigur că nu arăta tot aşa în ceasurile însufleţite, cînd era treaz. Acelaşi nume, aceeaşi înfăţişare, aceeaşi zi a sosirii la şcoală… Şi apoi, acea imitaţie stăruitoare şi de neînţeles a mersului meu, a glasului, a veşmintelor şi a purtărilor mele. Într-adevăr, era oare omeneşte cu putinţă ca *ceea ce vedeam, acum* să nu fi fost decît urmarea obiceiului său de a mă lua în rîs imitîndu-mă? Cuprins de groază şi scuturat de friguri, am stins lampa, am ieşit încetişor din odaie şi am părăsit pe dată sălile vechii Şcoli, ca să nu le mai văd niciodată.

După un răgaz de cîteva luni, petrecute acasă în curată trîndăvie, m-am regăsit elev la Eton. Acest scurt răstimp a fost totuşi îndestulător ca să slăbească în minte amintirea întîmplărilor trăite la şcoala doctorului Bransby. Sau cel puţin să aducă o schimbare vădită în natura sentimentelor pe care amintirea lor le deştepta în mine. Adevărul, latura tragică a dramei pieriseră. Puteam acum găsi pricini să mă îndoiesc de mărturia simţurilor mele şi arareori mi se întîmpla să evoc acele împrejurări fără să mă minunez cît de mare e naivitatea omenească şi fără să zîmbesc gîndindu-mă la puterea şi vioiciunea imaginaţiei de care mă bucuram prin moştenire! Iar felul de viaţă de la Eton nu era deloc în măsură să-mi micşoreze acest scepticism. Vîrtejul de nesăbuite nebunii în care cu atîta nesocotinţă m-am cufundat din capul locului a spulberat totul, afară de spuma clipelor trecute; a şters dintr-o dată orice impresie

adîncă şi trainică şi mi-a lăsat în amintire numai nimicurile fără rost ale vieţii mele dinainte.

N-aş dori totuşi să mai înşir aici întreagă josnica poveste a desfrîului meu, desfrîu care sfida legile şi scăpa cu dibăcie de supravegherea şcolară. Trei ani de nebunii care s-au scurs fără nici un folos nu mi-au dăruit altceva decît deprinderi viţioase, adînc înrădăcinate, şi mi-au sporit puterea trupească într-un fel aproape nefiresc. Şi, o dată, după o săptămînă întreagă de chefuri dezmăţate, am poftit în locuinţa mea cîţiva dintre cei mai destrăbălaţi studenţi la o tainică orgie. Ne-am adunat noaptea într-un ceas tîrziu, căci petrecerea noastră deşănţată trebuia cu sfinţenie să se prelungească pînă în zori. Vinul curgea fără încetare şi nu duceam lipsă nici de alte ispite, poate şi mai primejdioase, iar cînd zorile cenuşii abia se arătaseră la răsărit, delirul şi năzdrăvăniile noastre ajunseseră la culme. Întărîtat peste măsură de beţie şi de jocul de cărţi, tocmai cînd stăruiam să duc la capăt o închinare de o ticăloşie cu totul neobişnuită, deodată, iată, atenţia mi-a fost atrasă de faptul că uşa a fost deschisă cu putere, dar nu de tot, precum şi de glasul repezit al unui servitor de afară. Spunea că o anume persoană, pesemne foarte grăbită, doreşte să-mi vorbească la intrare..

Înnebunit de băutură, această neaşteptată întrerupere mai degrabă m-a bucurat decît m-a uimit. Fără zăbavă, m-am îndreptat clătinîndu-mă într-acolo, şi din cîţiva paşi am ajuns în vestibulul locuinţei. În încăperea aceasta mică şi joasă nu atîrna nici o lampă şi în clipa de faţă nu primea altă lumină decît aceea nespus de slabă a zorilor, care se strecura prin fereastra semicirculară. Cînd am pus piciorul pe prag, am zărit chipul unui tînăr cam de înălţimea mea, îmbrăcat într-o haină de casă, matinală, de postav alb, pichetat, croită după ultima modă şi aidoma cu aceea pe care tocmai o purtam eu. Lumina sfioasă nu-mi îngădui să văd decît atît, trăsăturile feţei nu i le puteam desluşi. Cum am intrat, s-a repezit cu paşi mari la mine şi, luîndu-mă cu

mare nerăbdare de braţ, îmi şopti la ureche cuvintele:

— William Wilson!

Într-o clipă m-am dezmeticit.

În felul de a fi al străinului, în tremurul nervos al degetului său ridicat în faţa ochilor mei, împotriva luminii, era ceva care mă umplu de o uimire nespusă. Dar nu asta mă tulburase atît de groaznic. Ci forţa acelei mustrări solemne, rostirea ei ciudată, înăbuşită, şuierătoare... Şi, mai presus de toate, caracterul, tonalitatea, *cheia* acestor cîteva silabe simple şi familiare, care, deşi spuse *în şoaptă*, trezeau în mine mulţimea miilor de amintiri ale zilelor apuse, cutremurîndu-mi sufletul, ca descărcarea unei baterii galvanice. Pînă să-mi vin în fire, plecase.

Cu toate că întîmplarea a făcut asupra închipuirii mele tulburate o vie impresie, aceasta a fost totuşi trecătoare. Vreme de cîteva săptămîni, într-adevăr, m-am dedat unor cercetări temeinice sau m-am învăluit într-un nor de gînduri bolnăvicioase. N-am încercat să-mi ascund mie însumi identitatea ciudatului personaj care cu atîta stăruinţă se amesteca în treburile mele şi nu-mi da pace cu sfaturile lui strecurate. Dar cine şi ce anume era acest Wilson? Şi de unde venea? Şi ce urmărea? N-am putut să lămuresc nici unul din aceste puncte. Singurul lucru pe care îl ştiam cu siguranţă era că un neaşteptat accident întîmplat în familie pricinuise plecarea lui de la şcoala doctorului Bransby în după-amiaza aceleiaşi zile în care fugisem şi eu. Dar după un scurt răstimp am încetat să mă mai gîndesc la lucrul acesta, atenţia fiindu-mi cu totul absorbită de pregătirea plecării mele la Oxford. Acolo, mulţumită deşertăciunii nesocotite a părinţilor, care îmi hărăziseră un venit anual şi un fel de viaţă ce-mi îngăduiau să mă răsfăţ în voie în acel lux deşănţat atît de scump inimii mele, am ajuns în curînd să mă întrec în risipă nesăbuită cu cei mai mîndri moştenitori ai celor mai bogate domenii senioriale din Marea Britanie. Astfel de mijloace de trai îmbiindu-mă la viţiu, firea mea s-a

dezlănţuit cu o patimă îndoită şi, în nebunească îngîmfare a desfrînărilor, călcam în picioare pînă şi cele din urmă rămăşiţe de cuviinţă. Dar n-are nici un rost să stărui cu de-amănuntul asupra smintitelor mele purtări.

E de ajuns să se ştie că, printre toţi risipitorii, eu îl întreceam pînă şi pe Irod şi că, dînd nume unei sumedenii de nebunii noi, am înşirat şi eu un adaos destul de însemnat la lungul pomelnic al viţiilor care erau pe atunci în floare în cea mai destrăbălată universitate din Europa.

Şi totuşi, chiar ajuns aici, anevoie s-ar putea crede că decăzusem pînă-ntr-atît din starea mea de gentilom încît să caut a face cunoştinţă cu josnicele meşteşuguri ale jucătorilor de profesie şi, devenind un adept al acestei ştiinţe vrednice de dispreţ, să-mi fac din ea o îndeletnicire obişnuită, un mijloc de a-mi spori veniturile, şi aşa uriaşe, pe socoteala celor mai săraci cu duhul dintre colegii mei. Totuşi, aşa stau lucrurile. Şi fără îndoială că grozăvia acestei sfidări a tuturor sentimentelor de cinste şi omenie era pricina de seamă, dacă nu singura, care mă scutea de pedeapsă. Într-adevăr, printre colegii mei cei mai destrăbălaţi, cine oare n-ar fi contestat mai degrabă mărturia cea mai strigătoare a simţurilor decît să-l bănuiască de o asemenea ticăloşie pe veselul, pe sincerul şi mărinimosul William Wilson, cel mai darnic şi mai nobil cetăţean din Oxford, ale cărui nebunii (după cum ziceau cei ce trăiau pe seama lui) nu erau altceva decît nebuniile tinereţii şi ale unei închipuiri nestrunite, ale cărui rătăciri nu erau decît neasemuite capricii, cel mai negru viţiu al său fiind doar o extravaganţă plină de nepăsare şi trufie?

Vreme de doi ani aceasta îmi fusese rodnica îndeletnicire, cînd sosi la universitate un anume Glendenning, un june parvenit[185], înnobilat de curînd, mai bogat – spunea lumea – decît Atticus[186], cu avuţii tot atît de

185 În limba franceză în original: *parvenu.*

186 *Tiberius Claudius Atticus* (101–177), retor grec; a construit numeroase arene, stadioane, terme şi teatre în oraşele Greciei,

lesne dobîndite. În curînd mi-am dat seama că e cam slab de minte şi, bineînţeles, l-am avut în vedere ca pe o pradă nimerită pentru meşteşugul meu. Îl îndemnam adesea să jucăm cărţi şi, cu măiestria obişnuită a măsluitorului, îmi potriveam jocul în aşa fel încît să-l fac să cîştige însemnate sume de bani, pentru a-l prinde cît mai bine în mreje. În cele din urmă, planul meu fiind bine chibzuit, m-am întîlnit cu el (cu dorinţa nestrămutată ca această întîlnire să fie cea din urmă şi hotărîtoare) în locuinţa unui coleg (domnul Preston), tot atît de bun prieten cu amîndoi, dar care, ca să fiu drept, nu bănuia cîtuşi de puţin ce anume urmăream. Pentru a înfăţişa lucrurile într-o lumină cît mai prielnică, mă străduiam să adun o sindrofie de opt pînă la zece inşi, şi avusesem o deosebită grijă ca jocul de cărţi să fie cu totul întîmplător şi să nu înceapă decît la propunerea victimei pe care pusesem ochii. Ca să scurtez povestea acestor ticăloşii, voi spune că m-am folosit de toate acele şiretlicuri grosolane atît de obişnuite în asemenea împrejurări, încît e de mirare cum de se mai găsesc pe lume proşti care să cadă în capcană.

Ne-am prelungit aici şederea pînă în tîrziul nopţii, şi, în cele din urmă, am adus lucrurile în aşa fel încît să-mi fac din Glendenning singurul meu potrivnic la cărţi. Jucam un *écarté,* adică tocmai jocul meu favorit. Dornici să urmărească desfăşurarea partidei noastre, toţi cei ce mai erau de faţă aruncaseră cărţile şi se aţineau în jurul nostru ca spectatori. Parvenitul acesta, pe care prin vicleşugurile mele îl făcusem încă din primele ore ale serii să bea vîrtos, acum amesteca, tăia şi da cărţile cu o înfrigurare nestăpînită, ce nu putea fi pusă, cred eu, decît în parte, dar nu pe de-a-ntregul, pe seama beţiei. În scurtă vreme îmi datora o sumă însemnată; şi atunci, după ce trase o înghiţitură bună de Porto, făcu tocmai ceea ce prevăzusem eu judecind la rece: propuse adică să dublăm miza, care şi pînă acum fusese neobişnuit de mare. În cele din urmă am

---

cheltuind sume fabuloase.

consimţit, dar cu o schimă de împotrivire bine studiată şi numai după ce refuzul meu repetat l-a împins să rostească şi cîteva cuvinte tăioase, din a căror pricină cei de faţă au crezut că nu-mi dădusem consimţămîntul decît din ciudă[187]. Ceea ce a urmat n-a făcut decît să mă încredinţeze cît de deplin se prinsese prada în mrejele mele. În mai puţin de un ceas, datoria-i ajunsese de patru ori mai mare. De la un timp, chipul lui îşi pierduse coloritul aprins pe care i-l dase vinul, iar acum, spre uimirea mea, văzui că o paliditate într-adevăr îngrozitoare îi luase locul. Am spus „spre uimirea mea". Din cercetările mele amănunţite reieşea că Glendenning ar fi fost fără seamăn de bogat; şi sumele pe care le pierduse pînă în clipa de faţă, deşi destul de însemnate, nu ar fi putut, credeam eu, să-l stînjenească prea mult, necum să-l tulbure într-o măsură atît de mare. Primul meu gînd a fost, firește, că trebuie să-l fi ameţit cu totul vinul înghiţit pînă atunci. Şi mai degrabă pentru a-mi păstra neştirbit prestigiul de care mă bucuram în faţa colegilor decît din vreo altă pricină mai puţin interesată, eram gata să stărui cu dinadinsul pentru încetarea jocului, cînd cîteva cuvinte rostite chiar lîngă mine de către unii oaspeţi şi o exclamaţie de adîncă deznădejde a lui Glendenning mi-au dat a înţelege că-l ruinasem cu desăvîrşire şi într-un chip care, făcînd din el un ins vrednic de mila obştească, îl punea la adăpost pînă şi de cruzimile Satanei.

Nu e uşor de spus cum ar fi trebuit să mă port acum. Starea de plîns a victimei mele răspîndise asupra tuturor o atmosferă apăsătoare şi întunecată. Cîteva clipe a domnit o tăcere adîncă. În timpul acela îmi simţeam obrajii arzînd sub atîtea priviri învăpăiate, pline de dispreţ sau de mustrare, pe care mi le aruncau cei mai puţin destrăbălaţi dintre noi. Şi trebuie să mărturisesc că pentru o scurtă clipă mi-am simţit inima uşurată de povara unei nelinişti

187 În limba franceză în original: *pique.*

de nesuferit mulţumită acelei neaşteptate şi extraordinare întreruperi care a urmat. Canaturile largi şi grele ale uşii de la intrare se deschiseră dintr-o dată de perete, cu o năvalnică şi năprasnică năpustire, care stinse, ca prin farmec, toate făcliile din încăpere. Murind, lumina lor ne-a mai îngăduit să zărim că un străin cam de statura mea şi strîns înfăşurat într-o mantie pătrunsese înlăuntru. Dar acum întunericul era de nepătruns, şi noi *simţeam* doar atît: că se afla în mijlocul nostru. Mai înainte ca vreunul dintre noi să-şi fi venit în fire din marea uimire în care ne cuprinsese pe toţi această zguduitoare întîmplare, am auzit glasul nepoftitului:

— Domnilor, spuse el cu o şoaptă de neuitat, adîncă, dar desluşită, care mă înfiora pînă în măduva oaselor, domnilor, nu-mi cer iertare pentru purtarea mea, deoarece purtîndu-mă astfel nu-mi fac decît datoria. De bună seamă că nu aveţi nici o cunoştinţă asupra caracterului adevărat al celui care în această noapte a cîştigat la *écarté* o sumă însemnată de bani de la lordul Glendenning. Am să vă pun la îndemînă un mijloc fără greş ca să dobîndiţi degrabă această cunoaştere foarte necesară. Vă rog să cercetaţi pe îndelete căptuşeala manşetei de la mîneca lui stîngă şi feluritele pacheţele ce pot fi găsite în buzunarele destul de încăpătoare ale veşmîntului său de casă brodat.

Pe cînd vorbea, tăcerea era atît de adîncă, încît ai fi auzit şi un ac căzînd pe pardoseală. Cînd isprăvi, se depărtă îndată, la fel cum sosise, pe negîndite. Aş putea oare să descriu ce simţeam? Mai e nevoie să spun că înduram ca un osîndit toate chinurile iadului? Fără îndoială că n-am avut răgaz pentru gîndire. Mîini multe şi puternice m-au înşfăcat pe loc, şi într-o clipă s-au adus şi luminile. A urmat cercetarea. În căptuşeala manşetei mi s-au găsit toate figurile mai de seamă la *écarté*, iar în buzunarele veşmîntului un număr de pachete de cărţi, întru totul asemănătoare acelora întrebuinţate la sindrofiile noastre, cu singura deosebire că ale mele erau

dintre cele tehnic denumite *arrondies*[188], „onorurile”[189] fiind uşor bombate la capete, iar cărţile de rînd, uşor bombate pe lături. Într-o astfel de aşezare, victima care taie, ca de obicei, cărţile” în lungimea lor, va servi negreşit un „onor” adversarului, pe cînd măsluitorul, tăind în lăţime desigur că nu va dărui victimei nimic bun pentru desfăşurarea jocului.

O izbucnire de indignare de-ar fi urmat după această descoperire m-ar fi durut mai puţin decît tăcerea dispreţuitoare şi aerul batjocoritor cu care a fost primită.

— Domnule Wilson, zise gazda, aplecîndu-se să ridice de la picioarele sale o haină de blană nespus de scumpă şi de rară, domnule Wilson, acest lucru vă aparţine. (Vremea era răcoroasă, şi cînd ieşisem din camera mea, îmi aruncasem peste veşmîntul de casă o manta pe care, cînd ne-am aşezat să jucăm cărţi, o scosesem.) Socot că ar fi de prisos, adăugă el, uitîndu-se cu un zîmbet amar la cutele veşmîntului, să mai caut şi aici alte dovezi ale îndemînării dumneavoastră. Într-adevăr, ne-a fost de ajuns. Vă daţi seama, sper, că e neapărat necesar să părăsiţi Oxfordul şi, în tot cazul, să părăsiţi îndată locuinţa mea.

Înjosit şi tîrît în noroi cum eram, poate că aş fi respins pe loc acest limbaj jignitor printr-un act de violenţă, dacă în acea clipă atenţia nu mi-ar fi fost cu totul atrasă de un fapt nespus de tulburător. Haina ce-o purtam era făcută dintr-o blană rară şi scumpă; e de prisos să spun cît era de rară şi cu ce preţ nebunesc o plătisem. Croiala ei, de asemenea, era un rod al fanteziei mele, căci eram trufaş şi de o înfumurare nesocotită în lucruri uşuratice de soiul acesta. Aşadar, cînd domnul Preston îmi întinse haina pe care o ridicase de jos, de lîngă uşa odăii, mi-am dat seama cu o uimire vecină cu groaza că pe a mea o ţineam pe braţ (unde, fără îndoială, o pusesem în neştire) iar aceea care

188 Rotunjite (în limba franceză în original).

189 În limbajul jucătorilor de cărţi, asul, riga, dama şi valetul sînt numite „onoruri”.

mi se oferea nu era decît copia ei fidelă, în fiece amănunt, oricît de neînsemnat ar fi fost. Îmi aminteam că ciudata fiinţă care mă denunţase atît de cumplit era înfăşurată într-o blană, în timp ce nici unul dintre tovarăşii mei de petrecere, în afară de mine, nu purtase un asemenea veşmînt. Venindu-mi puţin în fire, am luat-o pe aceea pe care mi-o întindea Preston, am pus-o fără să se bage de seamă peste a mea şi am părăsit încăperea cu o încruntare hotărîtă şi sfidătoare. În dimineaţa zilei următoare, înainte de revărsatul zorilor, părăsind Oxfordul, am început o călătorie grabnică pe continent, bolnav de-a binelea de ruşine şi de groază.

Zadarnic fugeam. Soarta mea blestemată şi triumfătoare mă urmărea necontenit, dovedindu-mi cu dinadinsul că de-abia începuse să-şi arate tainica ei putere. De-abia pusesem piciorul la Paris, că am avut o nouă mărturie a interesului nesuferit pe care acest Wilson îl purta treburilor mele. Au trecut ani după ani, în care n-am cunoscut alinarea. Ticălosul! La Roma, cît de nepoftit dar cu cîtă bunăvoinţă de strigoi a stat între mine însumi şi ambiţia mea! La Viena, la fel, la Berlin şi la Moscova, aşijderea! În ce loc oare, într-adevăr, n-am avut prilejul amar să-l blestem în inima mea? În cele din urmă, cuprins de groază fugeam de nevăzuta-i asuprire ca de ciumă: pînă la capătul pămîntului *am tot fugit, dar în zadar.*

Şi iară şi iară, în tainica împărtăşire cu propriul meu spirit, îmi puneam întrebările: „Cine-i oare? De unde vine? Şi ce urmăreşte?” Dar nu găseam răspuns. Şi atunci cercetam, cu o luare-aminte minuţioasă, formele, metoda şi trăsăturile mai însemnate ale necontenitei lui supravegheri. Dar şi aici erau prea puţine date ca să pot ajunge la o presupunere temeinică. E totuşi vrednic de amintit că, în nici una dintre numeroasele împrejurări cînd în ultimul timp mi-a stat în drum, n-a făcut-o decît ca să zădărnicească acele planuri sau să împiedice acele fapte care, dacă ar fi fost duse pînă la capăt, s-ar fi sfîrşit cu

vreo nenorocire şi mai groaznică. Slabă îndreptăţire, desigur, pentru o autoritate pe care şi-o lua asupră-şi cu atîta trufie! Slabă despăgubire pentru drepturile fireşti ale liberului arbitru, atît de jignitor şi de îndărătnic tăgăduite!

De asemenea, am fost nevoit să bag de seamă că, de mai multă vreme, călăul meu (care-şi păstra cu sfinţenie şi cu o minunată iscusinţă ciudata meteahnă de a se îmbrăca la fel cu mine) potrivise în aşa fel lucrurile, cînd urmărea în fel şi chip să pună piedică voinţei mele, încît să nu-i pot zări nici o clipă trăsăturile feţei. Oricine ar fi fost Wiliiam Wilson, *aceasta* era desigur culmea prefăcătoriei sau a smintelii. Putea oare să-şi închipuie, fie şi numai o clipă, că în sfetnicul meu de la Eton, în cel ce mi-a nimicit onoarea la Oxford, sau se împotrivise ambiţiei mele la Roma, răzbunării mele la Paris, dragostei mele pătimaşe la Napoli, sau la ceea ce greşit numise el avariţia mea în Egipt, că în acest vrăjmaş neîmpăcat, în acest geniu rău al meu n-aş putea să-l recunosc pe William Wilson al anilor de şcoală, tizul, tovarăşul, rivalul, rivalul urît şi temut de la şcoala doctorului Bransby? Cu neputinţă! Dar fie-mi îngăduit să trec mai repede la cumplita şi cea din urmă scenă a dramei.

Pînă atunci mă supusesem cu nepăsare tiraniei lui neînduplecate. Sentimentul de adînc respect cu care priveam de obicei caracterul ales, măreaţa înţelepciune, prezenţa peste tot locul şi atotputernicia vădită a lui Wilson, îmbinat cu o senzaţie de adevărată groază pe care mi-o inspirau anumite alte trăsături ale firii lui, ca şi unele presupuneri, făcuseră să se nască în mintea mea ideea că aş fi cu totul slab şi neajutorat şi mă îndemnaseră pînă atunci să mă supun orbeşte, deşi în silă şi plin de amărăciune, bunului său plac. Dar în ultima vreme mă dedasem cu totul băuturii, şi înrîurirea ei vătămătoare asupra firii mele moştenite mă făcea tot mai potrivnic oricărei supravegheri. Am început să murmur, să şovăi, să mă împotrivesc. Şi era oare numai închipuirea mea care

mă făcea să cred, că, în timp ce voinţa îmi sporea, voinţa asupritorului meu slăbea în aceeaşi măsură? Oricum ar fi, am început să simt cum mi se trezeşte în suflet o speranţă arzătoare şi, în cele din urmă, nutream în gîndurile mele cele mai tainice hotărîrea întunecată şi deznădăjduită de a nu mai îndura să fiu multă vreme subjugat.

Era la Roma, în timpul carnavalului din 18... pe cînd luam parte la o mascaradă la palatul ducelui napolitan Di Broglio. Băusem în neştire, chiar mai mult ca de obicei, iar acum atmosfera înăbuşitoare a încăperilor înţesate de lume mi se părea de nesuferit. Greutatea cu care-mi croiam drum prin gloata musafirilor era şi ea de vină, într-o măsură destul de mare, pentru această răscolire mînioasă a firii mele.

Căutam cu nerăbdare (nu pot spune în ce scop josnic) pe tînăra, voioasa şi încîntătoarea soţie a acelui bătrîn smintit care era Di Broglio. Cu o încredere prea uşuratică îmi împărtăşise din vreme taina costumului pe care-l va purta, iar acum, zărind-o de departe, mă grăbeam să-mi tai drum pînă la ea. În clipa aceea simţii pe umărul meu o mînă uşoară şi acea în veci neuitată *şoaptă,* adîncă şi blestemată, în auz.

Cuprins de o mînie sălbatică, m-am întors pe loc spre cel care mă întrerupsese astfel şi l-am apucat năprasnic de guler. Aşa cum mă aşteptasem, era înveşmîntat într-un costum la fel cu al meu, întru totul; purta o mantie spaniolă de catifea albastră iar peste haină avea o cingătoare roşie, de care era prinsă sabia. O mască de mătase neagră îi acoperea pe de-a-ntregul faţa.

— Ticăloşiile! am spus, cu un glas răguşit de o furie oarbă; fiece cuvînt rostit părea că atîta mai mult focul înverşunării mele. Ticăloşiile! Şarlatanule! Tîlhar blestemat! N-ai să mă mai urmăreşti aşa, nu, n-ai să mă mai urmăreşti pînă la moarte! Urmează-mă, sau te străpung pe loc!

Şi din sala de băl mi-am tăiat drum pînă într-o mică

anticameră învecinată, trăgîndu-l după mine, din mers, fără ca el să se poată împotrivi.

Cînd am intrat, l-am îmbrîncit cît colo, cu mînie. S-a rezemat de perete, clătinîndu-se, în timp ce eu, cu o înjurătură groaznică, am închis uşa şi i-am poruncit să tragă sabia. A şovăit o clipă; apoi, cu un suspin, îşi trase sabia, în tăcere, şi se puse în gardă.

Într-adevăr, lupta a fost scurtă. Eram peste fire de întărîtat de tot felul de porniri nimicitoare şi-mi simţeam într-un singur braţ energia şi vigoarea unei mulţimi întregi. În cîteva clipe, prin forţa şi îndemînarea mea, l-am respins pînă în peretele căptuşit cu lemn, şi astfel, ţinîndu-l în puterea mea, mi-am înfipt sabia cu o sălbăticie de fiară, de cîteva ori, în pieptul lui.

În clipa aceea cineva a încercat clanţa uşii. Mă grăbii să preîntîmpin venirea cuiva şi mă întorsei îndată la adversarul meu, care trăgea să moară. Dar în care limbă din lume s-ar putea descrie cum se cuvine acea uimire, acea groază ce m-a cuprins la priveliştea oferită atunci ochilor mei? Clipa scurtă cît mi-am întors privirile a fost de ajuns ca să pară că a adus o schimbare vădită în aşezarea camerei, în colţul ei cel mai depărtat. O oglindă mare – aşa cel puţin mi s-a părut în tulburarea mea dintîi – se afla acum într-un loc unde nu o zărisem mai nainte, şi cînd, în culmea groazei, m-am apropiat de ea, parcă propria mea înfăţişare, dar cu trăsăturile feţei de o paloare de moarte şi mînjite cu sînge, îmi ieşi în întîmpinare cu un mers nesigur şi şovăitor.

Am spus că aşa mi se păruse, dar nu era aşa. Era chiar adversarul meu, era însuşi Wilson care, în frigurile morţii, îmi sta dinainte. Masca şi mantaua lui zăceau pe podea, unde le zvîrlise. Şi nu era fir în toate veşmintele lui, nu era linie în trăsăturile adîncite şi ciudate ale chipului său care să nu fi fost *ale mele proprii,* pînă la cea mai desăvîrşită asemănare.

Era Wilson; dar nu mai vorbea în şoaptă şi aş fi putut

crede că eu însumi vorbeam atunci cînd îmi spuse:

— Ai învins, iar eu sînt pierdut. Dar de azi înainte eşti mort şi tu – mort în faţa lumii, a cerului şi a speranţei. Ai trăit doar prin mine, iar acum vezi în moartea mea, vezi în această întruchipare, care e a ta proprie, cît de deplin te-ai omorît pe tine însuţi!

William Wilson (în original *William Wilson)* a văzut lumina tiparului în almanahul *The Gift: A Christmas and New Year's Present for 1840,* publicat în 1839 la Philadelphia.

CRIMELE DIN RUE MORGUE

Ce cîntec *sirenele cîntau?* Sau ce nume şi-a luat Abile cînd s-a ascuns printre femei? Iată întrebări care, într-adevăr, te pun în încurcătură, dar cărora totuşi li s-ar putea afla răspuns.

Sir THOMAS BROWNE[190]

ÎNSUŞIRILE MINŢII NOASTRE, pe care le denumim analitice, nu prea sînt făcute pentru a fi supuse analizei. Le apreciem numai după efectele lor. Ceea ce ştim, printre altele, despre ele e că sînt,. pentru cel ce le are într-o măsură neobişnuită, un izvor de bucurii din cele mai mari. Aşa cum omul voinic se bucură de puterea lui trupească şi se complace în exerciţii care îi pun muşchii în mişcare, tot astfel analistul se mîndreşte cu acea uşurinţă a cugetului său de *a descurca* lucrurile. Îi fac plăcere pînă şi cele mai neînsemnate prilejuri care îi pun la încercare talentul. E. Îndrăgostit de tot ce e enigmă, rebus, hieroglife, şi dă dovadă în dezlegarea lor de o *isteţime* atît de deosebită, încît pare supranaturală în ochii celor ce n-au decît o inteligenţă obişnuită. Rezultatele dobîndite prin chiar spiritul şi esenţa metodei sale par într-adevăr a fi rodul unei intuiţii.

Această aptitudine de a rezolva poate fi mult dezvoltată prin studiul matematicilor şi mai ales prin cea mai înaltă ramură a acestora, care pe nedrept şi numai datorită operaţiunilor ei retrograde a fost numită analiză, ca şi cum ar fi analiza *par excellence*[191]. Dar calculul în sine nu e chiar analiză. Un jucător de şah, de pildă, poate să

190 *Sir Thomas Browne* (1605–1682), medic englez; a lăsat o seamă de remarcabile lucrări în proză, printre care eseul *Urne Buriall,* de unde este extras citatul de mai sus.

191 Prin excelenţă (în limba franceză în original).

calculeze fără a analiza. Jocul de şah, prin urmare, e foarte greşit înţeles în ceea ce priveşte efectele sale asupra spiritului. N-am de gînd să scriu un tratat, ci doar să prefaţez prin cîteva observaţii, făcute cu totul în treacăt, o povestire oarecum ciudată.

Mă folosesc deci de acest prilej ca să afirm că forţele cele mai înalte alo cugetului sînt întrebuinţate din plin şi mai spornic în modestul joc de „dame" decît în trudnica uşurătate a şahului. În acest din urmă joc, în care fiece piesă se mişcă în mod diferit şi *bizar,* tot ceea ce e numai complex este luat (greşeală destul de obişnuită) drept adînc. *Atenţia* o puternic pusă în joc. Dacă slăbeşte numai o clipă, facem o greşeală, din care iese o pierdere sau chiar înfrîngerea. Iar mişcările permise fiind nu numai felurite, dar şi cu puteri deosebite, sorții unor asemenea greşeli devin tot mai numeroşi şi de nouă ori din zece cîştigă nu cel mai iscusit jucător, ci doar cel mai cu luare-aminte. Şi, dimpotrivă, la jocul de „dame", în care mişcarea e *unică* şi nu suferă decît puţine schimbări, probabilităţile de nebăgare de seamă sînt mai mici, iar atenţia fiind mult mai puţin întrebuinţată, orice avantaj obţinut de unul din jucători se datoreşte numai superioarei sale *isteţimi.* Pentru a vorbi mai concret, să presupunem un joc de „dame" în care numărul pieselor e redus la patru regine şi în care, desigur, nici o scăpare din vedere nu e cu putinţă. E lucru vădit, că victoria nu poate fi dobîndită aici (jucătorii fiind de forţe egale) decît printr-o mişcare bine chibzuită – *recherchée*[192] – rezultatul unei puternice încordări a minţii. Lipsit de mijloacele obişnuite, analistul pătrunde totuşi în cugetul potrivnicului său, se face una cu el, şi nu o dată găseşte numai dintr-o ochire singura cale (uneori într-adevăr mult prea simplă) de a-i întinde o cursă sau de a-l face să calculeze greşit.

S-a vorbit adesea despre whist, despre înrîurirea lui

192 Căutată (în limba franceză în original).

asupra a ceea ce se numeşte facultatea de a calcula a spiritului, şi se cunosc oameni dintre cei mai luminaţi care par a găsi în acest joc o plăcere de neînţeles, dispreţuind şahul ca pe un joc uşuratic. Fără îndoială că nu mai există nici un alt mijloc asemănător care să pună la încercare într-o astfel de măsură însuşirea analitică a omului. Cel mai bun jucător de şah din toată creştinătatea *nu poate* fi altceva decît cel mai bun jucător de şah. Dar măiestria la jocul de whist înseamnă şi putinţa de a reuşi în toate acele împrejurări mult mai de seamă în care mintea omului se află în luptă cu mintea altcuiva. Cînd spun măiestrie, înţeleg acea desăvîrşire la joc care cuprinde o înţelegere a tuturor împrejurărilor din care putem trage folos cinstit. Ele sînt nu numai felurite, dar şi multiforme şi se ascund adesea în acele tainiţe ale gîndului unde o inteligenţă obişnuită nu poate pătrunde. A observa cu luare-aminte înseamnă a-ţi aminti cu de-amănuntul. Iar în această, privinţă jucătorul de şah, deprins a fi atent, va juca foarte bine whist, fiindcă regulile lui Hoyle[193] (întemeiate pe simplul mecanism al jocului) pot fi uşor înţelese de către toată lumea. Aşadar a avea o memorie bună şi a juca după tipic înseamnă în general a fi un jucător desăvîrşit. Dar dibăcia analistului se arată mai ales în cazurile ce stau dincolo de reguli. El face în tăcere o mulţime de observaţii şi deducţii. Partenerii săi fac, poate, la fel. Iar valoarea informaţiei dobîndite nu stă în trăinicia deducţiei, cît în calitatea observaţiei. Ceea ce trebuie neapărat să ştii e tocmai *ce anume* trebuie observat. Jucătorul nostru nu se mărgineşte cîtuşi de puţin la propriul său joc, cu toate că acesta e adevăratul scop, şi nu dispreţuieşte tot ce poate deduce şi din lucruri în afara jocului. El examinează fizionomia partenerului şi o compară atent cu a fiecărui potrivnic. Ia seama la felul cum fiecare îşi potriveşte cărţile. Adesea poate socoti cîte „atuuri” şi cîte „onoruri”

193 *Edmond Hoyle* (1672–1762), autorul unui *Mic tratat despre whist (Short Treatise on Whist)* publicat în 1742.

are fiecare partener după privirile pe care şi le aruncă unii altora. Pe măsură ce se desfăşoară jocul, el îşi înseamnă în minte fiece schimbare de fizionomie şi îşi alcătuieşte un capital de gînduri din feluritele expresii de siguranţă sau de uimire, de triumf sau de supărare ale jucătorilor. Din felul cum adună unul o levată ghiceşte dacă acelaşi ins e în măsură să mai facă una, în continuare. După felul în care au fost aruncate cărţile pe masă îşi dă seamă dacă jocul a fost sincer sau prefăcut. Un cuvînt rostit întîmplător sau din nebăgare de seamă, o carte scăpată jos sau întoarsă fără voie, şi neliniştea sau nepăsarea care urmează pe cînd se face numărătoarea levatelor şi ordinea în care sînt aşezate, şovăiala, încurcătura, înfrigurarea sau neastîmpărul, totul e pentru percepţia lui – intuitivă în aparenţă – un semn ce-i dezvăluie adevărata stare a lucrurilor. După ce s-au făcut cele dintîi două sau trei „tururi", el ştie foarte bine ce anume se află în mîna fiecărui jucător şi îşi urmăreşte jocul cu o siguranţă atît de deplină, de parcă ceilalţi parteneri şi-ar fi dat cărţile pe faţă.

Nu trebuie să confundăm însuşirea analitică cu simpla ingeniozitate. Căci, pe cînd analistul este totodată şi ingenios, se întîmplă adesea ca omul ingenios să fie cu totul lipsit de darul de a analiza. Puterea de a construi sau de a combina, prin care, de obicei, se manifestă ingeniozitatea, și căreia frenologii[194] (în mod greşit, după mine) i-au atribuit un anumit centru cerebral, presupunînd că e o însuşire înnăscută, a fost observată şi la debili mintali, destul de des ca să atragă atenţia psihologilor. Între ingeniozitate şi aptitudinea analitică există o deosebire într-adevăr mult mai mare decît aceea dintre fantezie şi imaginaţie, dar de un caracter cu totul analog. În fapt, se constată că omul ingenios e totdeauna plin de

194 Adepţii teoriei idealiste potrivit căreia însuşirile psihice ale omului ar putea fi cunoscute după protuberanțele şi depresiunile craniului.

fantezie, dar că omul *cu adevărat* imaginativ nu e niciodată altceva decît un analitic.

Povestirea ce urmează va fi pentru cititor ca un fel de comentariu asupra tezelor expuse.

Pe cînd locuiam la Paris, în primăvara şi la începutul verii anului 18… am cunoscut un anume domn C. Auguste Dupin. Acest tînăr *gentleman* se trăgea dintr-o foarte bună, ba chiar dintr-o vestită familie, dar, în urma unui şir de nenorociri de tot felul, sărăcise aşa de tare, încît firea sa aprigă fusese îngenuncheată, iar el încetase să-şi mai taie drum prin lume sau să mai încerce să-şi refacă averea. Mulţumită generozităţii creditorilor, mai era încă în stăpînirea unei rămăşiţe a patrimoniului său, și cu venitul acesteia izbutise, printr-o crîncenă economie, să facă faţă nevoilor stricte ale vieţii, fără a se mai sinchisi de ceea ce le depăşea. Singurul său lux erau, într-adevăr, numai cărţile, dar la Paris ele se pot căpăta cu uşurinţă.

Întîlnirea noastră dintîi a avut loc într-o mică bibliotecă de împrumut din Rue Montmartre, unde s-a întîmplat să fim amîndoi în căutarea aceleiaşi cărţi, foarte preţioasă şi rară. Faptul acesta stabili între noi o strînsă apropiere. Ne-am văzut de atunci tot mai des. Am fost cu totul prins de mica poveste a familiei sale, pe care mi-a istorisit-o amănunţit cu acea deplină candoare în voia căreia se lasă orice francez cînd vorbeşte de el însuşi. Am fost şi mai uimit cînd mi-am dat seama cît de multe şi felurite îi erau lecturile. Şi, mai presus de toate, am fost pătruns pînă în adîncul inimii de avîntul şi căldura sufletului, precum şi de prospeţimea vioaie a închipuirii sale. Colindînd prin Paris după unele lucruri pe care le căutam pe atunci, mi-am dat seama că pentru mine tovărăşia unui asemenea om era o comoară nepreţuită şi i-am împărtăşit deschis cele ce simţeam. Pînă la urmă, am luat hotărîrea să locuim împreună cît timp aveam să rămîn în oraş, şi fiindcă treburile mele nu erau aşa de încurcate ca ale sale, mi-am îngăduit să închiriez pe socoteala mea şi să mobilez o

locuinţă pentru amîndoi, într-un stil potrivit cu felul nostru comun de a fi, mai degrabă întunecat şi fantastic. Era o casă măcinată de vreme şi stranie, rămasă nelocuită din pricina vreunor superstiţii de care nici n-am vrut să ştim, şi care sta gata să se năruie într-un ungher pustiu şi retras din *Faubourg* St.-Germain.

Dacă lumea ar fi cunoscut felul nostru de trai aici, ne-ar fi luat desigur drept nebuni, nişte nebuni poate inofensivi. Trăiam cu totul despărţiţi de oameni. Nu primeam nici un musafir. Ascunzătoarea noastră era o taină păstrată cu grija chiar faţă de foştii mei prieteni. De ani de zile Dupin nu mai ştia de nimeni şi nimeni nu mai ştia de el la Paris. Trăiam numai între noi.

Una dintre ciudăţeniile prietenului meu (cum aş putea-o numai altfel?) era acea dragoste a lui pentru noapte, numai pentru că e noapte. Am îmbrăţişat de bunăvoie şi această bizarerie a lui, ca, de altfel, pe toate celelalte. Cu o dăruire deplină m-am lăsat tîrît de ciudatele lui apucături. Cernita zeitate nu putea veşnic locui cu noi, dar ne pricepeam să-i furăm chipul. De cum se crăpa de ziuă, închideam grelele obloane ale vechii noastre locuinţe. Aprindeam două sfeşnice cu lumînări, care, odată cu mireasma lor pătrunzătoare, revărsau în odaie cea mai sfielnică, şi mai plăpîndă lumină. La raza ei, sufletele noastre se lăsau în voia visurilor; citeam, scriam sau stam de vorbă pînă ce ornicul ne da de ştire că adevăratul întuneric a sosit. Atunci ne avîntam pe străzi, braţ la braţ, continuînd discuţia începută de cu ziuă sau hoinărind în lung şi-n lat pînă la un ceas tîrziu şi căutînd printre straniile umbre şi lumini ale marelui oraş acea exaltare fără de sfîrşit a spiritului pe care numai observaţia calmă ţi-o poate da.

În asemenea împrejurări nu se putea să nu-mi dau seama şi să nu admir – cu toate că bogăţia cugetului său mă pregătise pentru acest lucru – o anumită iscusinţă analitică proprie lui Dupin. Părea că în această

îndeletnicire el îşi găseşte o aprigă desfătare, dacă nu chiar un prilej de falâ, şi nu se sfia să-şi mărturisească plăcerea pe care i-o pricinuia. Mi se lăudă, rîzînd pe înfundate, că pentru el parcă mai toţi oamenii ar purta ferestre deschise în dreptul inimii, şi îşi însoţea de obicei spusele cu dovezi într-adevăr temeinice şi surprinzătoare, scoase din cunoaşterea adîncă a propriei mele fiinţe. În asemene clipe se purta cu răceală şi părea că e cu gîndul aiurea. Privirile i se pierdeau în gol. Iar glasul, său, un glas cald de tenor, se ridica pînă la tonuri ascuţite, care ar fi sunat a neastîmpăr dacă n-ar fi fost cumpătul şi desăvîrşita claritate a rostirii sale. Observîndu-l în asemenea clipe de tulburare, mă duceam adesea cu gîndul la vechea teorie a dedublării sufletului şi mă desfătam în sinea mea închipuindu-mi că există în el doi Dupini, unul analist şi un altul creator.

După cele ce am spus, să nu vă închipuiţi că am de gînd să vă dezvălui un mister sau să vă istorisesc un roman. Ceea ce am văzut în acest francez e doar rezultatul unei minţi răscolite sau poate chiar suferinde. Cît despre natura observaţiilor sale în răstimpul de care e vorba, iată un exemplu care vă va da cea mai bună idee.

Hoinăream într-o noapte pe o uliţă lungă şi murdară din vecinătatea lui „Palais Royal”[195]. Amîndoi eram duşi pe gînduri, sau cel puţin aşa păream, şi de mai bine de un sfert de oră nici unul dintre noi nu spusese o vorbă. Deodată Dupin rosti aceste cuvinte:

— E drept că e cu mult prea scund şi ar fi mai la locul lui la „Théâtre des Variétés”[196].

— Nu încape îndoială, îi răspunsei eu în neştire şi fără să-mi fi dat de la început seama (atît eram de absorbit în gînduri) de felul cu totul neobişnuit în care prietenul meu îşi potrivise cuvîntul cu şirul gîndurilor mele.

---

195 Vechi teatru parizian (construit în 1783).

196 Teatru parizian (construit în 1807) în care se jucau vodeviluri şi operete.

După o clipă, însă, m-am dezmeticit şi am fost cuprins de uimire.

— Dupin, i-am spus eu cu gravitate, asta întrece puterile minţii mele. Sînt uluit, ţi-o spun fără sfială, şi nu ştiu ce să cred… Cum de ai putut să ştii că m-am gîndit la…

Aici însă m-am întrerupt, ca să mă încredinţez, fără putinţă de îndoială, dacă într-adevăr ştia la cine anume m-am gîndit.

— La Chantilly, spuse el. De ce te-ai întrerupt? Te gîndeai, în sinea dumitale, că statura lui prea măruntă nu e potrivită pentru tragedie.

Era tocmai ceea ce alcătuise subiectul reflecţiilor mele. Chantilly era un *quidam*[197], un fost cîrpaci din Rue St.-Denis, care, nebun după teatru, se făcuse actor. Încercase să joace rolul lui Xerxes din tragedia cu acest titlu a lui Grebillon[198] şi, ca răsplată a ostenelilor sale, se făcuse de rîs şi de ocară.

— Pentru Dumnezeu, am strigat, spune-mi, prin ce metodă – dacă există o metodă – ai izbutit să pătrunzi în sufletul meu în împrejurarea asta?!

Eram, de fapt, mult mai tulburat decît voiam să o mărturisesc.

— Fructarul ăla e de vină, răspunse prietenul meu, el te-a făcut să te gîndeşti că meşterul cavaf nu e destul de înalt pentru rolul lui Xerxes, *et id genus omne*[199].

— Fructarul? Mă uimeşti! Nu cunosc nici un fructar.

— Omul care a dat peste dumneata cînd am luat-o pe strada asta acum vreun sfert de oră.

Mi-adusei acum aminte că, într-adevăr, un negustor de fructe, cu un coş uriaş de mere pe cap, era cît pe-aci să mă doboare, din nebăgare de seamă, tocmai cînd din Rue C. am apucat-o pe uliţa în care ne aflam. Dar ce legătură era

197 Oarecare (în limba latină în original).

198 *Prosper-Jolyot Crébillon-tatăl* (1074–1762), dramaturg francez.

199 Şi altele de acelaşi fel (în limba latină în original).

între acest lucru şi Chantilly, asta nu puteam înţelege.

Nu era în făptura lui Dupin nici un pic de înclinare Către ceea ce francezii numesc *charlatânerie.*

— Am să te lămuresc, spuse el, şi ca să înţelegi limpede totul, o să reluăm şirul gîndurilor dumitale începînd din clipa cînd ţi-am vorbit, pînă la acea *rencontre*[200] cu fructarul nostru. Verigile mai mari ale acestui lanţ se îmbină astfel: Chantilly, Orion, Dr. Nichols, Epicur, stereotomia, pavelele şi negustorul de fructe.

Sînt prea puţini cei ce nu şi-au pierdut vremea uneori cercînd să-şi regăsească şirul gîndurilor prin care au ajuns la o anume încheiere. Această îndeletnicire e adesea plină de interes, şi cel ce o practică pentru întîia oară se miră de lipsa de legătură şi de depărtarea, nemărginită în aparenţă, dintre punctul de plecare şi cel de sosire. Care nu mi-a fost uimirea cînd l-am auzit pe franţuzul meu vorbind cum vorbise, mai ales cînd nu puteam să nu recunosc că spusese adevărul.

— Dacă mi-aduc bine aminte, urmă el, în clipa cînd ieşeam din Rue C. vorbeam despre cai. Era ultimul subiect al discuţiei noastre. Cînd am traversat, spre a apuca pe uliţa asta, un negustor de fructe cu un coş mare pe cap trecu în goană pe dinaintea noastră, îmbrîncindu-te peste grămada de pavele aşezată într-un loc unde tocmai se repara drumul. Ai călcat pe una din pietrele împrăştiate, ai alunecat şi ţi-ai sucit niţel glezna; păreai cam supărat şi cam morocănos, ai bolborosit ceva, te-ai întors apoi şi ţi-ai văzut de drum în tăcere. Nu prea luam seama la ceea ce făceai. Dar, pentru mine, e multă vreme de cînd a observa a ajuns un fel de trebuinţă. Ai rămas cu ochii aţintiţi în pămînt, uitîndu-te cu neastîmpăr la gropile şi adînciturile dintre pavele (astfel mi-am dat seama că eşti cu gîndul tot la pietre), pînă ce am ajuns la mica alee zisă Lamartine, care fusese pavată numai de încercare cu nişte cuburi de

200 Întîlnire (în limba franceză în original).

lemn suprapuse şi strîns alipite. Aici, parcă te-ai mai luminat la faţă, ţi-am văzut buzele mişcînd, şi nu încăpea îndoială că te-am auzit murmurînd cuvîntul „stereotomie”, o denumire foarte pretenţioasă care se aplică acestui fel de caldarîm. Ştiam că nu puteai rosti în gînd această expresie „stereotomie” fără să ajungi cu mintea la atomi şi, prin urmare, la teoriile lui Epicur. Şi fiindcă nu prea de mult, cînd tocmai discutasem despre acest lucru, ţi-am arătat că presupunerile nelămurite ale acestui vrednic grec fuseseră, fără să se prea bage de seamă, întărite de ultimele descoperiri pe tărîmul cosmogoniei nebulare, am simţit că îţi va fi cu neputinţă să nu-ţi ridici ochii către marea nebuloasă din Orion. Mă aşteptam să o faci neapărat. Ai privit în sus, şi am fost sigur atunci că ţi-am urmărit firul gîndurilor. Dar, în amara diatribă împotriva lui Chantilly, apărută în numărul de ieri din *Le Musée*[201], autorul, un cronicar umorist, după cîteva aluzii răutăcioase la schimbarea de nume a cîrpaciului cînd a încălţat coturnul, a mai citat şi un vers latinesc, despre care noi am stat adesea de vorbă. Versul:

Perdidit antiqmim litera prima sonum.[202]

Îţi spusesem că versul e cu privire la Orion, care înainte vreme se scria Urion, ceea ce eram sigur că n-ai putut uita tocmai din pricină că ne-am cam ciorovăit cu prilejul acestei explicaţii. Era deci pentru mine lucru sigur că îţi va fi cu neputinţă să nu faci o legătură între Orion şi Chantilly. Că ai şi făcut-o, am ştiut după acel zîmbet ciudat care ţi-a fluturat atunci pe buze. Te gîndeai la soarta tristă a bietului cîrpaci. Mergeai pe drum, adus din spate, dar te-am văzut deodată îndreptîndu-te cît eşti de înalt. Am fost deci încredinţat că te gîndeai la statura pipernicită a

201 Este vorba de *Le Musée des Familles,* revistă literară franceză (1833–1900).

202 Şi-a pierdut vechiul cuvînt întîia slovă (în limba latină în original).

lui Chantilly. În aceeaşi clipă ţi-am tăiat şirul gîndurilor ca să-ţi spun că într-adevăr acest Chantilly e prea mărunţel şi ar fi mai la locul lui la *„Théâtre des Variétés”.*

Nu după multă Vreme, pe cînd stăteam şi ne uitam amîndoi prin coloanele ziarului*. Gazette des Tribunaux*”[203], ediţia de seară, atenţia noastră a fost deodată atrasă de rîndurile ce urmează:

„CRIME SENZAŢIONALE. În dimineaţa zilei de azi, pe la orele trei, locuitorii *Faubourg*-ului St.-Roch au fost treziţi din somn de nişte ţipete sfîşietoare şi repetate ce păreau că vin de la etajul al patrulea al unei case din Rue Morgue, în care se ştie că locuieşte numai o doamnă L’Espanaye, dimpreună cu fiica sa, domnişoara Camille L’Espanaye. După oarecare întîrziere, pricinuită de zadarnice încercări de a face să li se deschidă dinăuntru, uşa de la intrare a fost forţată cu o rangă de fier, şi opt sau zece vecini au pătruns în casă, dimpreună cu doi *gendarmes*. În răstimp, ţipetele încetaseră, dar pe cînd toată lumea dădea năvală la catul întîi, se auziră desluşit două sau mai multe glasuri aspre care se certau şi păreau că vin din partea de sus a casei. Cînd lumea a ajuns la al doilea cat, aceste sunete încetaseră şi ele, şi pretutindeni domnea liniştea cea mai desăvîrşită. Cînd ajunseră într-o camera mare, dosnică, de la catul al patrulea (a cărei uşă fiind încuiată cu cheia pe dinăuntru a trebuit deschisă cu forţa), se găsiră dinaintea unui spectacol care umplu de uimire şi de groază pe cei de faţă.

Camera se afla în cea mai cumplită dezordine, mobilierul era sfărîmat şi azvîrlit în toate părţile. Mai era şi un pat din care aşternutul fusese smuls cu saltele cu tot şi aruncat în mijlocul podelei. Pe un scaun se găsea un brici mînjit cu sînge. Pe cămin erau două sau trei şuviţe lungi şi groase de păr cărunt, pline de sînge şi ele, şi care păreau că au fost smulse din rădăcină. Pe podele se găseau

---

203 Cotidian francez (întemeiat în 1826), consacrat vieţii judiciare.

patru napoleoni, un cercel cu topaz, trei linguri mari de argint, trei mai mici suflate cu aur şi două săculeţe cu aproape patru mii de franci aur. Într-un colţ se afla un *bureau*, ale cărui sertare fuseseră deschise şi pesemne jefuite, cu toate că mare parte din cuprinsul lor era neatins. S-a găsit o casetă de fier sub aşternut – nu sub pat. Era deschisă, şi cu cheia încă în broască. Nu conţinea decît vreo cîteva scrisori vechi şi alte hîrtii fără însemnătate.

Doamna L'Espanaye dispăruse fără urmă; dar fiindcă s-a băgat de seamă că în vatra căminului se afla o cantitate neobişnuit de mare de funingine, s-a căutat în cămin şi, fapt îngrozitor, s-a găsit cadavrul tinerei fete cu capul în jos. A fost trasă afară. Fusese împinsă cu putere şi vîrîtă prin deschizătura îngustă a hornului pînă la o distanţă destul de mare. Trupul neînsufleţit era cald încă. La examinare s-au descoperit numeroase jupuituri, fără îndoială pricinuite de violenţa cu care a fost împins în sus şi cu care a trebuit să fie scos. Pe faţă se vedeau zgîrieturi numeroase şi grave, iar pe gît, vînătăi şi urme adînci de unghii, ca şi cum victima ar fi fost ucisă prin sugrumare.

După o cercetare amănunţită în toate colţurile casei, şi care n-a dus la nici o altă descoperire, cei de faţă ajunseră într-o curticică pavată din spatele clădirii, unde zăcea cadavrul bătrînei doamne, cu gîtul tăiat atît de adînc, încît, la încercarea de a ridica trupul, capul s-a despărţit de trunchi. Capul, la fel ca şi trupul, era mutilat îngrozitor, iar acesta din urmă în asemenea hal, că de abia mai păstra o înfăţişare omenească.

Pe cîte ştim, nu s-a putut găsi pînă acum nici cel mai slab indiciu pentru dezlegarea acestui înspăimîntător mister."

În numărul din ziua următoare, gazeta a revenii cu aceste noi amănunte:

„TRAGEDIA DIN RUE MORGUE. Numeroşi indivizi au

fost cercetaţi în legătură cu această extraordinară şi înfiorătoare afacere (cuvîntul afacere, *affaire*, nu are în franţuzeşte înţelesul mărginit care ni s-a transmis nouă), dar nimic din ce s-a aflat pînă acum nu a izbutit să arunce o lumină asupră-i. Reproducem mai jos toate mărturiile aduse.

Pauline Dubourg, spălătoreasă, spune că a cunoscut pe amîndouă răposatele încă de acum trei ani şi le-a spălat rufe în tot acest răstimp. Pe cît se pare, bătrîna doamnă şi fiica sa trăiau în bună înţelegere şi se iubeau mult. Erau foarte bune platnice. Nu poate spune nimic cu privire la felul şi la mijloacele lor de trai. Crede că doamna L. făcea pe cărturăreasa ca să-şi cîştige traiul. Se spunea că pusese bani deoparte. Niciodată n-a întîlnit în casa lor pe cineva cînd venea să ia sau să aducă rufele. Ştie bine că n-aveau femeie de serviciu. Pare-se că în toată locuinţa nu erau mobile decît la etajul al patrulea.

Pierre Moreau, tutungiu, spune că de aproape patru ani vindea regulat doamnei L'Espanaye mici cantităţi de tutun şi tabac de prizat. Martorul e născut în acest cartier şi a locuit aici totdeauna. Răposata şi fiica ei şedeau de mai bina de şase ani în casa unde li s-au găsit trupurile neînsufleţite. Mai înainte casa fusese ocupată de un giuvaergiu, care subînchiria încăperile de sus la diferite persoane. Clădirea era proprietatea doamnei L'Espanaye. Dînsa se arătase nemulţumită de chiriaşul său, care pricinuise stricăciuni locuinţei, şi s-a mutat ea însăşi în casă, refuzînd să mai închirieze vreo încăpere. Bătrîna doamnă dăduse în mintea copiilor. Pe fată martorul n-a văzut-o decît de cinci sau şase ori în răstimp de şase ani. Amîndouă duceau o viaţă foarte retrasă şi se zice că aveau ceva bani. Auzise şi el vorbindu-se prin vecini că doamna L. făcea pe cărturăreasa, dar n-a dat crezare acestor spuse. N-a văzut pe nimeni intrînd pe poartă, afară de doamna cea bătrînă şi de fiica ei, de un comisionar, o dată sau de două ori şi, de vreo opt sau zece ori, un medic.

Mai multe persoane din vecinătate au făcut mărturii asemănătoare. Nu cunoşteau pe nimeni care să le fi venit prin casă. Nu se ştie dacă doamna L. şi fiica ei aveau rude în viaţă. Obloanele ferestrelor din faţă nu se deschideau decît foarte rar. În dosul casei erau totdeauna închise, afară de cele ale camerei mari dindărăt, la catul al patrulea. Casa era destul de bună şi nu prea veche.

Isidore Muset, gendarme, spune că a fost trimis la casa cu pricina pe la orele trei dimineaţa şi că a găsit la uşa de intrare vreo douăzeci sau treizeci de persoane, care încercau să pătrundă înăuntru. A forţat uşa nu cu o rangă, ci cu baioneta. A deschis-o fără multă caznă, fiindcă avea două canaturi şi nu era zăvorită nici sus, nici jos. Ţipetele au continuat pînă ce uşa a fost deschisă, şi atunci, deodată, au încetat. Păreau să fie răcnetele unuia sau mai multor inşi în suferinţă şi în primejdie de moarte; strigăte puternice şi prelungi, nu scurte, nici repezite. Martorul a suit cel dintîi pe scări. Cînd a ajuns la catul întîi, a auzit două glasuri certîndu-se în gura mare şi cu înverşunare, un glas gros, iar celălalt strident, un glas foarte ciudat. A putut desluşi cîteva cuvinte spuse de cel dintîi, care era al unui francez. E foarte sigur că nu era glas de femeie. A putut desluşi cuvintele *«sacre»*[204] şi *«diable»*[205]. Glasul cel subţire era al unui străin. Nu poate fi sigur dacă era glas de bărbat sau de femeie. Nu-şi poate da seama ce spunea, dar e de părere că vorbea spanioleşte. În ce priveşte înfăţişarea camerei şi starea celor două cadavre, martorul a făcut o descriere asemănătoare cu aceea făcută de noi în numărul de ieri.

Henri Duval, vecin, de profesie argintar, spune că e dintre cei ce au pătruns în casă cei dintîi. Întăreşte îndeobşte mărturia lui Muset. De îndată ce au pătruns în casă, au zăvorit uşa, ca să nu dea năvală mulţimea care sporea tot mai mult, cu toate că era foarte devreme. Glasul

204 Fir-ar să fie (în limba franceză în original).

205 Drace (în limba franceză în original).

cel strident, crede martorul, era al unui italian. E sigur că nu era al unui francez, dar nu poate şti dacă era o voce de bărbat. Putea fi o voce de femeie. Martorul nu cunoaşte limba italiană. Nu poate deosebi cuvintele, dar după intonaţie e încredinţat că cel care vorbise era italian. Cunoscuse bine pe doamna L. şi pe fiica ci. Stătuse adesea de vorbă cu ele. E sigur că glasul cel ascuţit n-a fost al vreuneia din victime.

Odenheimer, birtaş. Acest martor a venit din proprie iniţiativă. Nu vorbeşte franţuzeşte şi a fost cercetat prin mijlocirea unui interpret. E născut la Amsterdam. A trecut prin faţa casei tocmai cînd se auzeau strigătele. Au ţinut cîteva minute, poate chiar zece. Erau nişte strigăte prelungita şi puternice, pline de groază şi de deznădejde. A fost unul din cei care au intrat în casă. Întăreşte mărturiile precedente, cu o singură excepţie. E încredinţat că glasul subţire era al unui bărbat, şi anume al unui francez. N-a putut deosebi cuvintele rostite. Erau spuse cu un glas tunător şi repezit, un sunet inegal şi, pe cît se părea, plin de spaimă sau, poate, de mînie. Glasul era aspru, nu atît de strident pe cît de aspru. Nu poate spune despre un astfel de glas că e ascuţit. Celălalt glas, cel gros, a repetat de mai multe ori cuvintele «*sacre», «diable*» şi o dată *«mon Dieu»*[206].

Jules Mignaud, bancher, asociat al firmei «Mignaud et Fils», Rue Deloraine. Este cel mai în vîrstă dintre fraţii Mignaud. Doamna L'Espanaye avea oarecare avere. Îi deschisese un cont la bancă în primăvara anului... (acum opt ani). Făcea dese depuneri în sume mici. Nu ridicase nimic pînă în a treia zi înaintea morţii, cînd a venit în persoană să ia suma de patru mii de franci. Suma i-a fost plătită în aur; şi un funcţionar a fost trimis s-o însoţească acasă cu banii.

Adolphe Le Bon, funcţionar la banca «Mignaud et Fils»,

206 Dumnezeule (în limba, franceză în original).

declară că în ziua cu pricina, cam în vremea prînzului, a însoţit-o pe doamna L'Espanaye acasă la dînsa cu suma de patru mii de franci în două săculeţe. Cînd s a deschis uşa, le-a ieşit înainte domnişoara L'Espanaye, căreia i-a înmînat unul dintre săculeţe, în vreme ce bătrîna doamnă l-a luat în primire pe celălalt. După aceea a salutat şi a plecat. În tot acest răstimp nu a văzut pe nimeni în stradă. E o uliţă dosnică şi pustie.

William Bird, croitor, declară că a fost şi el unul dintre cei care au pătruns în casă. E englez. Trăieşte de doi ani la Paris. A fost printre cei dintîi care au suit scările. A auzit glasurile care se certau. Glasul cel gros era al unui francez. Ţine minte cîteva vorbe, dar nu şi le mai poate aminti pe toate. A deosebit foarte desluşit cuvintele *«sacre»* şi *«mon Dieu»*. În clipa aceea se auzea un zgomot ca şi cum mai mulţi inşi s-ar fi bătut între ei, un zgomot de trîntă şi de încăierare. Glasul cel strident era foarte puternic, mai puternic decît cel gros. Martorul e sigur că nu era glasul unui englez. I s-a părut că o glasul unui neamţ, şi, poate, un glas de femeie. William Bird nu ştie nemţeşte.

Patru dintre martorii surnumiţi, fiind citaţi din nou, au declarat că uşa odăii în care a fost găsit cadavrul domnişoarei L. era încuiată pe dinăuntru cînd au ajuns în dreptul ei. Peste tot domnea o tăcere desăvîrşită, nici gemete şi nici un fel de zgomote. După ce au împins uşa, n-au văzut chiar pe nimeni. Ferestrele camerei de din dos şi ale celei din faţă erau închise şi bine înţepenite pe dinăuntru. Uşa dintre cele două camere era închisă, dar nu încuiată. Uşa care dădea din camera din faţă înspre coridor era încuiată pe dinăuntru. O mică încăpere din faţă la etajul al patrulea, în capul coridorului, rămăsese cu uşa întredeschisă. Această încăpere era plină cu tot felul de paturi vechi, cuiere şi alte asemenea lucruri. Toate acestea au fost răscolite şi cercetate cu grijă. N-a rămas în toată casa un colţişor oricît de mic care să nu fi fost cercetat cu

cea mai mare grijă. Hornurile căminurilor au fost cercetate cu «coşărici». Casa are patru etaje şi o mansardă. Un chepeng în acoperiş era înţepenit zdravăn şi părea că n-a mai fost deschis de ani de zile. Martorii apreciază în chip diferit răstimpul dintre clipa cînd s-au auzit glasurile ce se certau şi aceea în care uşa odăii a fost deschisă cu forţa. Unii îl socotesc mai scurt, ca la vreo trei minute, alţii mai lung, ca la vreo cinci. Uşa a fost deschisă cu multă greutate.

Alfonso Garcia, antreprenor, declară că locuieşte în Rue Morgue. S-a născut în Spania. A fost unul dintre cei care au pătruns în casă. N-a urcat scările. E bolnav de nervi şi se teme de emoţii şi de urmările lor. A auzit glasurile care se certau. Glasul cel gros era al unui francez. N-a putut să prindă ce se spunea. Glasul cel strident era al unui englez. E sigur de acest lucru. Nu ştie englezeşte, dar judecă după accent.

Alberto Montani, cofetar, declară că a fost printre cei dintîi care au urcat scările. A auzit glasurile despre care e vorba. Glasul cel gros era al unui francez. A desluşit cîteva cuvinte. Cel care vorbea părea că dojeneşte pe cineva. N-a înţeles cele spuse de glasul strident. Vorbea repede şi inegal. Socoteşte că poate să fi fost glasul unui rus. Îndeobşte, întăreşte celelalte mărturii. E italian. N-a vorbit niciodată cu vreun rus.

Cîţiva martori, chemaţi din nou, declară că hornurile tuturor camerelor de la catul al patrulea sînt prea înguste ca să poată îngădui trecerea unei fiinţe omeneşti. Prin «coşărici» ei înţeleg periile rotunde de curăţat, folosite de cei ce mătură coşurile. S-a dat cu peria în sus şi în jos prin toate coşurile casei. Nu există nici o ieşire dosnică prin care să fi putut fugi cineva în vreme ce lumea urca scările. Cadavrul domnişoarei L'Espanaye era atît de bine înţepenit în horn, încît n-a putut fi scos pînă nu şi-au unit puterile patru sau cinci inşi dintre cei de faţă.

Paul Dumas, medic, declară că a fost chemat

dis-de-dimineaţă să cerceteze cadavrele. Amîndouă erau întinse pe somiera patului în camera unde a fost găsit trupul domnişoarei L'Espanaye. Cadavrul tinerei fete era cum nu se poate mai zgîriat şi mai strivit. Acest lucru se explică îndeajuns prin faptul că fusese împins pe gura hornului. Gîtul era stîlcit foarte rău. Avea cîteva zgîrieturi adînci tocmai sub bărbie, dimpreună cu o sumedenie de vînătăi vădit pricinuite prin apăsarea unor degete. Faţa era îngrozitor de palidă şi ochii ieşiţi din orbite. Limba aproape retezată. S-a descoperit o strivitură lată în deşertul stomacului, datorită, pesemne, apăsării cu genunchiul. Domnul Dumas este de părere că domnişoara L'Espanaye a fost ucisă prin sugrumare de unul sau mai mulţi inşi necunoscuţi. Trupul mamei era mutilat cumplit. Toate oasele piciorului drept şi braţului drept fuseseră mai mult sau mai puţin sfărîmate. Fluierul piciorului stîng era zdrobit de tot, ca şi toate coastele din partea stîngă. Trupul întreg strivit şi plin de vînătăi spăimîntătoare. Era cu neputinţă să poţi spune în ce chip au fost aplicate aceste lovituri. O măciucă grea de lemn sau o rangă lată de fier, vreun scaun poate, numai o armă teşită, mare şi grea, mînuită de un bărbat foarte voinic, ar fi putut pricinui astfel de răni. Nici o femeie, cu nici un fel de armă, n-ar fi fost în stare să dea asemenea lovituri. În clipa cînd martorul a văzut capul moartei, acesta era cu totul despărţit de trunchi şi era şi foarte mutilat. Se vedea bine că gîtul fusese tăiat cu vreo unealtă foarte ascuţită, pesemne cu un brici.

Alexandre Etienne, chirurg, a fost chemat, dimpreună cu domnul Dumas, să examineze cadavrele. Întăreşte mărturia şi părerile domnului Dumas.

Cu toate că au mai fost cercetate şi multe alte persoane, nu s-a putut căpăta nici o lămurire mai de seamă. Niciodată pînă acum nu s-a săvîrşit la Paris un omor atît de misterios şi de uluitor în toate amănuntele lui, dacă bineînţeles e într-adevăr vorba de un omor. Poliţia e

cu totul dezorientată, ceea ce nu se prea întîmplă de obicei în împrejurări de acest fel. Nu se găseşte nicăieri nici urmă de indiciu.”

Ediţia de seară a ziarului relata că în *Quartier* St. Roch continuă să domnească o frămîntare neobişnuită. Locuinţa şi împrejurimile au fost din nou cercetate cu grijă, şi s-a purces la un nou interogatoriu al martorilor, dar totul a fost zadarnic. Totuşi, într-un post-scriptum se dădea ştirea că Adolphe Le Bon fusese arestat şi întemniţat, cu toate că nu se găsise nimic, în afară de amănuntele povestite pînă acum, care să îndreptăţească învinuirea lui.

Dupin părea că se interesează într-un chip cu totul deosebit de mersul acestei afaceri, aşa cel puţin judecam după felul cum se purta, căci nu făcea nici un comentariu. Numai după ce s-a anunţat întemniţarea lui Le Bon, m-a întrebat care era părerea mea asupra acestor crime.

Nu i-am putut spune decît că o socotesc şi eu, ca dealtfel tot Parisul, ca pe un mister de nepătruns. Nu vedeam nici un mijloc de a da de urma ucigaşului.

— Nu trebuie, zise Dupin, să judecăm numai după această cercetare, care e de-abia la începutul ei. Poliţia pariziană, atît de proslăvită pentru ascuţimea ei de minte, e cît se poate de iscusită, dar nimic mai mult. N-are nici o metodă în felul ei de a lucra, afară de metoda pe care i-o inspiră momentul. Ia o mulţime de măsuri de ochii lumii, dar care sînt uneori atît de nepotrivite cu scopul urmărit, încît ţi-aduci aminte de *Monsieur* Jourdain[207], care-şi cerea halatul *(la robe de chambre)* ca să poată asculta mai bine muzica *(pour mieux entendre la musique[208]).* Adeseori ajunge la rezultate care sînt uimitoare, dar dobîndite, în cea mai mare parte, doar prin muncă şi sîrguinţă. Cînd

207 Personajul principal al comediei *Burghezul gentilom* de Molière, prototipul burghezului parvenit care maimuţăreşte obiceiurile aristocraţiei.

208 În limba franceză în original.

însuşirile acestea sînt neîndestulătoare, planurile dau greş. Vidocq[209], de pildă, avea darul ghicirii şi era şi stăruitor. Fiind însă lipsit de pregătire intelectuală, o lua mereu pe drum greşit prin chiar înverşunarea pe care o punea în cercetările sale. Îşi micşora perspectiva privind un lucru prea de aproape. Poate că era în stare să vadă un punct sau două cu o limpezime deosebită, dar prin chiar faptul acesta pierdea din vedere problema în întregul ei. Aşa e cînd vrei să adînceşti prea mult lucrurile. Adevărul nu e totdeauna în fundul puţului. De fapt, cred că cunoaşterea esenţială se află pururea la suprafaţă. O căutăm în adîncimea văilor, iar nu pe creştetul munţilor, unde se află. Putem avea o pildă grăitoare despre modalităţile şi izvoarele acestui soi de eroare contemplînd corpurile cereşti. Aruncă o repede ochire asupra unei stele: priveşte-o pieziş, îndreptînd spre ea părţile mărginaşe ale *retinei*, care sînt mult mai în stare să prindă o lumină slabă decît părţile ei centrale. Ai să vezi steaua lămurit. Îţi dai seama cît se poate de bine de strălucirea ei, o strălucire care se întunecă pe măsură ce te uiţi la ea făţiş şi în *plin*. În cazul din urmă, un număr mai mare de raze cad asupra ochiului, dar există în cazul dintîi o mai vie putere de pătrundere. O profunzime prea mare slăbeşte şi dezorientează gîndirea şi poţi să faci ca însăşi steaua Venus să piară de pe bolta cerească dacă o priveşti prea stăruitor, cu prea multă concentrare sau prea de-a dreptul. Cît despre aceste două omoruri, să facem noi înşine oarecare cercetări mai înainte de a ne forma o părere. O cercetare va fi pentru noi o distracţie (am socotit că această expresie, folosită astfel, este cam ciudată, dar n-am spus nimic), şi, pe lîngă toate, Le Bon mi-a făcut o dată un bine pentru care n-aş vrea să fiu nerecunoscător. O să mergem la faţa locului şi o să vedem totul cu ochii

209 *Eugene-François Vidocq* (1775–1857), escroc, hoţ şi aventurier francez, care ulterior a ajuns şeful poliţiei secrete franceze (1809–1827).

noştri. Cunosc pe G.[210], prefectul de poliţie, şi o să căpătăm foarte uşor învoirea necesară.

Ni s-a dat învoirea şi ne-am dus fără zăbavă în Rue Morgue. E una din acele uliţe sărăcăcioase care leagă Rue Richelieu cu Rue St.-Roch. Cînd am ajuns acolo, după-amiaza era pe sfîrşite, fiindcă acest cartier se află la o mare depărtare de cel în care locuiam. Am găsit foarte uşor casa cu pricina, căci era încă multă lume care, cu o curiozitate fără rost, se uita de peste drum la obloanele închise. Era o casă ca toate casele din Paris, cu o poartă mare de intrare, lîngă care se vedea, mai la o parte, o firidă cu o ferestruică mobilă, indicînd cămăruţa portarului, *la loge du concierge*[211]. Înainte de a intra în casă, am luat-o în susul străzii, am cotit pe o alee, iar de aici, cotind din nou, am ajuns în spatele clădirii, în vreme ce Dupin cerceta întreaga vecinătate, cît şi casa, cu o atenţie al cărei obiect îmi era cu neputinţă să-l descopăr.

Ne-am întors pe acelaşi drum şi, ajungînd din nou în faţa casei, am sunat; pe temeiul împuternicirilor arătate, am fost primiţi înăuntru de către agenţii de serviciu. Am suit scările pînă în camera unde fusese găsit cadavrul domnişoarei L'Espanaye şi în care mai zăceau încă amîndouă cadavrele. Aşa cum se obişnuieşte, învălmăşeala din odaie fusese lăsată neatinsă. N-am văzut nimic mai mult decît era scris în *„Gazette des Tribunaux"*. Dupin a examinat cu atenţie fiecare lucru, precum şi cadavrele victimelor. Ne-am dus apoi în celelalte încăperi şi în curte. Pretutindeni am fost însoţiţi de un *gendarme.* Cercetarea a ţinut pînă s-a făcut întuneric, cînd, în sfîrşit, am plecat. În drum spre casă, prietenul meu s-a oprit numai pentru cîteva clipe la redacţia unui cotidian.

Am mai spus că prietenul meu avea tot felul de

---

210 Este vorba de *Henri Joseph Giquet* (1792–1886), prefectul poliţiei pariziene între 1831 şi 1836.

211 În limba franceză în original.

ciudăţenii şi că i le treceam cu vederea – *je les ménageais*[212], iată o expresie care n-are echivalent în limba engleză. Îl abătuse acum să nu stea de vorbă cu nimeni despre omoruri pînă a doua zi la prînz. De-abia atunci m-a întrebat deodată dacă am observat ceva mai *deosebit* la locul fiorosului măcel.

În felul în care rostise cuvîntul „deosebit” era ceva care m-a cutremurat fără să ştiu de ce.

— Nu, nimic *deosebit*, spusei eu. Cel puţin nimic mai mult decît am aflat amîndoi din gazetă.

— Teamă mi-e, răspunse el, că „*Gazette des Tribunaux*” nu şi-a dat bine seama ce nemaipomenit de groaznic e omorul acesta. Dar ce ne pasă de prostiile ei. Eu văd că acest mister e socotit ca fiind de nepătruns tocmai din acea pricină care, dimpotrivă, trebuia să-l facă a fi privit ca lesne de dezlegat, vreau să spun din pricina caracterului exagerat, *outre*[213] al împrejurărilor sale. Poliţia e uluită de aparenta lipsă de motive nu în ce priveşte omorul în sine, ci grozăvia omorului. O mai încurcă şi aşa-zisa neputinţă de a împăca faptul că s-au auzit glasuri certîndu-se între ele cu amănuntul că nu s-a găsit în susul scării nimic altceva decît corpul domnişoarei L’Espanaye, şi că nu era nici un mijloc de a ieşi fără a fi văzut de oamenii care se suiau. Învălmăşeala nemaipomenită din odaie, cadavrul vîrît cu capul în jos pe hornul căminului, groaznica mutilare a trupului neînsufleţit al bătrînei doamne, toate aceste fapte, despre care am mai vorbit, şi altele încă, de care n-am nevoie să vorbesc, au fost de ajuns pentru a paraliza autorităţile şi pentru a zădărnici cu totul mult-slăvita lor *ascuţime* de minte. Poliţia a căzut în cunoscuta dar grosolana greşeală de a confunda ceea ce e neobişnuit cu ceea ce e încurcat. Dar raţiunea, în căutarea adevărului, îşi găseşte drumul, dacă se poate, tocmai prin aceste abateri de la cursul firesc al lucrurilor. În cercetări

212 În limba franceză în original.

213 În limba franceză în original.

de felul celor ce întreprindem acum nu trebuie să ne întrebăm atît ce anume s-a întîmplat, cît, mai ales, ce anume s-a întîmplat nou, şi care nu s-a mai întîmplat pînă astăzi. Într-un cuvînt, uşurinţa datorită căreia voi ajunge sau am şi ajuns, la dezlegarea acestui mister este în raport direct cu faptul că el era cu totul de nedezlegat în ochii poliţiei.

Am rămas mut de uimire, cu privirea ţintă la Dupin.

— Sînt acum în aşteptarea, urmă el aruncînd o privire spre uşa camerei noastre, sînt în aşteptarea unui ins care, deşi nu e poate făptaşul acestui măcel, trebuie totuşi să fi avut vreun amestec în făptuirea lui. E nevinovat, pesemne, de partea cea mai hîdă a omorului. Sper să nu mă înşel în presupunerea mea, căci pe ea îmi întemeiez nădejdea de a descurca întreaga enigmă. Mă aştept să-l văd venind aici, în camera asta, dintr-o clipă într-alta. E adevărat că ar putea şi să nu vină. Dar mai degrabă socot că va veni. Dacă vine, va trebui să-l oprim. Iată nişte pistoale. Cred că ştim să ne folosim de ele dacă împrejurările ne-o vor cere.

Am luat pistoalele, fără să-mi dau prea bine seama ce făceam şi de-abia crezîndu-mi auzului, în vreme ce Dupin continuă, ca şi cum ar fi vorbit de unul singur. Am mai povestit despre ciudatul său fel de a fi în asemenea clipe. Spusele sale îmi erau, – fireşte, adresate mie. Dar glasul, cu toate că era potolit, avea acea intonaţie pe care o folosim îndeobşte cînd vorbim cuiva de la mari depărtări. Iar ochii săi, lipsiţi de expresie, priveau numai spre perete.

— Cît despre vocile care se certau, zise el, şi pe care le-au auzit oamenii de pe scări, e un lucru dovedit cu prisosinţă că ele nu erau ale celor două femei. Asta ne scuteşte de orice îndoieli asupra chestiunii dacă bătrîna doamnă şi-a omorît mai întîi fiica şi s-a sinucis după aceea. Vorbesc de această presupunere numai de dragul metodei, căci puterile doamnei L’Espanaye ar fi fost cu totul neîndestulătoare pentru a băga trupul fiicei sale în cămin, aşa cum a fost găsit. Iar felul rănilor aflate pe chiar corpul

ei înlătură cu totul ideea unei sinucideri. Crima, prin urmare, a fost săvîrşită de către alţii, iar glasurile care au fost auzite certîndu-se erau ale acestora. Lasă-mă acum să-ţi atrag atenţia nu asupra tuturor mărturiilor privitoare la aceste glasuri, dar asupra a ceea ce este *caracteristic* în aceste mărturii. Ai observat oare ceva deosebit în privinţa lor?

— Am băgat de seamă, i-am spus eu, că în vreme ce martorii sînt cu toţii uniţi în părerea că glasul cel gros era al unui francez, în schimb, în ceea ce priveşte pe cel subţire, sau cel aspru, cum a spus unul dintre ei, părerile sînt cu totul împărţite.

— Asta rezultă din mărturii, zise Dupin, dar nu reprezintă ceea ce au ele caracteristic. N-ai băgat de seamă nimic neobişnuit. Şi *era* totuşi ceva de observat. Ţi-ai dat seama că martorii erau de aceeaşi părere în privinţa glasului gros. Era unanimitate între ei. În schimb, în privinţa glasului celui strident, caracteristic este nu faptul că părerile sînt împărţite, dar faptul că un italian, un englez, un spaniol, un olandez şi un franţuz cînd încearcă să-l descrie, fiecare vorbeşte de acest glas ca de *al unui străin.* Fiecare în parte e sigur că n-a fost glasul unui concetăţean de-al său. Fiecare îl asemuieşte nu cu glasul unui ins a cărui limbă martorul o vorbeşte, ci, dimpotrivă. Franţuzul presupune că e glasul unui spaniol, şi ar fi putut desluşi cîteva cuvinte *dacă ar fi ştiut spanioleşte.* Olandezul susţine că a fost glasul unui franţuz; dar ştim că *„neînţelegînd limba franceză, martorul a fost cercetat prin mijlocirea unui interpret*". Englezul e de părere că era glasul unui german, *dar nu ştie nemţeşte.* Spaniolul „este sigur" că era glasul unui englez," *dar nu ştie deloc englezeşte.* Italianul crede că ar fi fost glasul unui rus, *dar n-a vorbit niciodată cu vreun rus.* Un alt francez, un al doilea, diferă, totuşi, în spusele sale de cel dintîi. El e cît se poate de sigur că era glasul unui italian. Dar *neştiind această limbă*, „îşi întemeiază convingerea pe intonaţie",

întocmai ca şi spaniolul. Ce stranie şi neobişnuită trebuie să fi fost această voce, în privinţa căreia s-au putut da astfel de mărturii... Şi în ale cărei *intonaţii* nişte oameni care ţin de cinci mari naţiuni europene n-au putut recunoaşte nimic familiar. Ai să-mi spui poate că a fost glasul unui asiatic sau al unui african. Parisul însă nu e plin de asiatici şi de africani. Dar, fără să tăgăduiesc că şi acest lucru ar fi cu putinţă, vreau numai să-ţi atrag atenţia asupra a trei puncte. Unul dintre martori a numit glasul „mai curînd aspru decît strident". Alţi doi spun că a fost „repezit şi *inegal"*. Nici cuvinte, nici sunete semănînd a cuvinte n-au putut fi desluşite de vreunul dintre martori.

Nu ştiu, urmă Dupin, ce impresie am putut face asupra gîndirii dumitale. Dar nu mă dau în lături să susţin că se poate ajunge la deducţii îndreptăţite chiar din această parte a mărturiilor, partea privitoare la cele două glasuri, cel gros, şi cel subţire. Aceste mărturii sînt destul de cuprinzătoare pentru a da naştere unei bănuieli care va călăuzi pe viitor fiece pas înainte în cercetarea acestui mister. Am spus într-adevăr „deducţii îndreptăţite", dar aceste cuvinte nu-mi exprimă gîndul pe deplin. Vreau să fac să reiasă că aceste deducţii sînt *singurele* ce se potrivesc şi că bănuiala aceasta decurge neapărat din ele, ca unicul rezultat cu putinţă. Despre ce fel de bănuială este vorba, totuşi, n-am de gînd încă să-ţi spun. Aş dori numai să ţii minte că, în ceea ce priveşte această bănuială, ea este destul de puternică pentru a da o formă precisă, o îndrumare sigură cercetărilor mele prin odaie.

Şi acum să ne ducem şi noi cu gîndul la această cameră. Ce anume vom căuta mai întîi? Căile de ieşire folosite de ucigaşi. E de la sine înţeles că nimeni dintre noi nu crede în întîmplări supranaturale. Doamna şi domnişoara L'Espanaye n-au fost ucise de duhurile rele. Făptaşii omorului erau fiinţe materiale şi au fugit într-un fel material. Dar cum? Din fericire, nu e decît un singur fel de a judeca în această privinţă, şi acest fel trebuie să ne

ducă la o încheiere precisă. Se examinăm, una cîte una, fiecare din căile de ieşire cu putinţă. E lucru lămurit că ucigaşii se aflau în odaia în care a fost găsită domnişoara L'Espanaye, sau măcar în odaia de alături, cînd vecinii urcau scările. Prin urmare, numai în aceste două încăperi avem de căutat ieşiri. Poliţia a scos podelele, a găurit tavanele şi zidăria pereţilor în toate părţile. Nici o ieşire secretă n-a putut scăpa străşniciei sale. Dar nu m-am încrezut în ochii ei şi am cercetat cu ai mei. Dcci *nu* erau ieşiri secrete. Amîndouă uşile ce duceau din odăi în coridor erau bine încuiate, iar cheile se aflau pe dinăuntru. Să vedem hornurile. Pînă la opt sau zece picioare deasupra vetrei focului, sînt de o lărgime obişnuită. Mai departe, însă, nu poate să treacă prin ele nici trupul unei pisici mai mari. Fiind deci cu totul imposibil să se iasă de aici pe căile arătate, nu ne mai rămîn decît ferestrele. Dar prin cele dinspre faţadă ale camerei nimeni n-ar fi putut fugi fără să fie văzut de mulţimea din stradă. *A trebuit* deci ca ucigaşii să iasă pe ferestrele camerei din dos. Ajunşi acum la această încheiere printr-un procedeu atît de simplu şi de clar, n-avem dreptul, ca fiinţe cu judecată, să o respingem pe temeiul aparentei sale imposibilităţi. Ne rămîne doar să arătăm că această aparentă „imposibilitate" nu există în fapt.

În odaie sînt două ferestre. Una din ele se vede în întregime, nefiind astupată de mobilier. Partea de jos a celeilalte e ascunsă vederii de capul patului greoi, care e împins bine lîngă geam. Fereastra dintîi era puternic înţepenită pe dinăuntru. A rezistat celor mai mari sforţări ale celor care s-au străduit s-o ridice[214]. În canatul de jos al ferestrei, în stînga, se sfredelise o gaură mare, în care s-a găsit un cui gros bătut pînă aproape de capăt. Cercetîndu-se şi la cealaltă fereastră, s-a dat de un cui asemănător bătut în acelaşi fel. O încercare făcută cu

214 Este vorba dc ferestre culisante (cu două canaturi sau cercevele, dintre care cel de jos poate fi ridicat.

putere de a sălta cerceveaua a dat şi aicea greş. Acum poliţia era pe deplin încredinţată că fuga n-a putut avea loc pe această cale. Şi *de aceea* s-a socotit că e de prisos să se mai scoată cuiele şi să se deschidă ferestrele.

Cercetările mele au fost întrucîtva mai amănunţite, şi aceasta tocmai din pricina despre care am vorbit – ştiam anume că *trebuie* dovedit că toate aceste aparente imposibilităţi se prezintă cu totul altfel în realitate.

Am continuat să gîndesc astfel, *a posteriori.* Ucigaşii *au fugit* printr-una din aceste două ferestre. Aşa fiind, ei n-au putut să înţepenească iarăşi cercevelele pe dinăuntru, aşa cum au fost găsite – raţionament care prin însăşi evidenţa lui a pus capăt cercetărilor poliţiei pe acest drum. Cercevelele erau totuşi înţepenite. Aşa fiind, ele *trebuie* să se închidă singure. Nu puteam ocoli această concluzie. Mă apropiai de fereastra neastupată, scosei, nu fără greutate, cuiul şi încercai să ridic cerceveaua. Sforţările mele au fost zadarnice, aşa cum mă şi aşteptasem. Din clipa aceasta nu mă mai îndoiam că trebuie să fie, undeva, un arc ascuns. Ideea mea fiind astfel verificată, am rămas încredinţat de temeinicia premiselor mele, oricît de misterios mi se mai părea ceea ce descoperisem în privinţa cuielor. După o cercetare amănunţită, am scos la iveală arcul ascuns. L-am apăsat, şi apoi, mulţumit de cele ce descoperisem, m-am abţinut să ridic cerceveaua.

Am pus cuiul la loc şi l-am privit cu luare-aminte. Cineva care ar fi ieşit pe fereastră ar fi putut s-o şi închidă, iar arcul ar fi funcţionat de la sine. Dar cuiul n-ar mai fi fost pus la loc. E o concluzie limpede şi care îngusta iarăşi cîmpul cercetărilor mele. Ucigaşii *trebuie* să fi fugit pe fereastra cealaltă. Dar dacă presupunem că arcurile celor două ferestre sînt asemănătoare, cum era foarte cu putinţă, *trebuie atunci* să găsesc o deosebire între cele două cuie sau cel puţin în felul cum au fost bătute. Suindu-mă deci pe somiera patului, m-am uitat cu băgare de seamă, peste spătarul de la căpătîi, la cea de-a doua

fereastră. Dibuind cu mîna pe după spătar, am găsit fără greutate arcul şi am apăsat. Era, cred, de acelaşi fel cu celălalt. M-am uitat acum la cui. Era tot aşa de gros ca şi celălalt şi, pe cît se pare, bătut în acelaşi fel, pînă aproape de capăt.

Ai să spui, desigur, că lucrul ăsta m-a cam încurcat. Dacă ăsta ţi-e gîndul, e din pricină că te înşeli asupra caracterului deducţiilor mele... Ca să-ţi vorbesc în termeni vînătoreşti, n-am dat greş niciodată şi n-am pierdut urma nici măcar o clipă. Nu era nici o verigă lipsă în lanţ. Urmărisem taina pînă la ultimul ei aspect, pînă la *cui.* Am spus că era întru totul la fel cu semenul său de la fereastra cealaltă. Dar faptul acesta, oricît părea de hotărîtor, era cu totul neînsemnat dacă îl comparai cu acela că orice indicaţie clară se oprea aici. *Trebuie,* mi-am zis, să fie ceva nelalocul lui cu cuiul acesta. De-abia l-am atins, şi, deodată, capul cuiului, cu o părticică din trunchi, cam de un sfert de deget, mi-a rămas între degete. Rămăşiţa cealaltă a trunchiului era înfiptă în gaura de burghiu în care se rupsese. Această ruptură era toarte veche (fiind ruginită pe la margini) și fusese pricinuită de o lovitură de ciocan care înfundase şi o parte din capul cuiului în adîncul cercevelei. Am potrivit acum cu multă grijă bucăţica de la capătul cuiului în ştirbitura de unde o luasem. Asemănarea cu un cui întreg era desăvîrşită. Nu se vedea crăpătura. Apăsînd pe arc, am săltat uşor cerceveaua cu cîteva degete. Capul cuiului se înălţă odată cu ea, rămînînd nemişcat în albia lui. Închisei atunci fereastra, şi asemănarea cu un cui întreg fu iarăşi desăvîrşită.

Pînă aici enigma era dezlegată. Ucigaşul fugise pe fereastra de deasupra patului. Şi fie că, după fuga lui, a căzut de la sine, fie că a fost anume închisă de cineva, arcul a oprit-o în loc. Şi tocmai această înţepenire a ferestrei cu ajutorul arcului a făcut ca poliţia s-o dea greşit pe seama cuiului şi să socoată nefolositoare continuarea

cercetărilor.

Întrebarea care urmează este: cum a coborît ucigaşul? În această privinţă am căpătat un răspuns mulţumitor în timpul preumblării noastre în jurul clădirii. La o depărtare de vreo cinci picioare şi jumătate de fereastra de care e vorba se întinde sîrma unui paratrăznet. Nu i-ar fi fost nimănui cu putinţă să ajungă de la sîrmă la fereastră, necum să intre în odaie. Totuşi, am băgat de seamă că obloanele catului patru erau construite într-un anume fel, pe care tîmplarii din Paris îl numesc *ferrades*, foarte rar întîlnit în ziua de azi, dar destul de ades întîlnit la casele vechi din Lyon şi Bordeaux. Sînt în formă de uşă obişnuită (cu un singur canat, nu cu două), cu deosebirea că jumătatea de jos e zăbrelită cu o împletitură metalică rară, care poate fi foarte bine apucată cu mîinile. În cazul de faţă, obloanele sînt de o lăţime de trei picioare şi jumătate, ori chiar şi mai mult. Cînd le-am văzut din spatele casei, erau amîndouă pe jumătate deschise, cu alte cuvinte alcătuiau în afară un unghi drept cu zidul. Este de presupus că poliţia, ca şi mine, dealtfel, a cercetat partea din spate a locuinţei. Totuşi, dacă a făcut aşa, cînd s-a uitat de-a lungul acestor *ferrades* (aşa cum trebuie să le fi privit), nu şi-a dat seama cît sînt ele de late sau, cel puţin, n-a dat acestei lăţimi însemnătatea cuvenită. Prin urmare, după ce s-a încredinţat că fuga n-a putut avea loc prin acest sector, poliţia, fireşte, n-a mai făcut aici decît o cercetare într-adevăr grăbită. Pentru mine era totuşi lucru lămurit că oblonul ferestrei de la căpătîiul patului, dacă ar fi fost deschis şi dat cu totul de perete, ar fi ajuns cam la două picioare de sîrma paratrăznetului. Era de asemenea vădit că, punînd în joc o putere şi un curaj cu totul neobişnuite, ar fi fost totuşi cu putinţă ca de pe această sîrmă să se intre pe fereastră. Odată ajuns la o depărtare de două picioare şi jumătate (presupunem acum că oblonul era deschis de tot), hoţul ar fi putut să se apuce zdravăn cu mîinile de zăbrelele împletite. Părăsind apoi sîrma de care

se sprijinea, proptindu-şi bine picioarele în zid şi făcînd de aici un salt îndrăzneţ, ar fi împins şi închis oblonul, izbutind să şi sară în odaie, dacă ne închipuim că fereastra era deschisă în acest timp.

Aș dori să bagi bine de seamă: am spus că e nevoie de o putere cu totul neobişnuită ca să se ducă la bun sfîrşit o ispravă atît de îndrăzneaţă. Am de gînd să-ţi arăt mai întîi că e foarte cu putinţă ca faptul să fi fost săvîrşit. Dar, în al doilea rînd, şi acesta e *lucrul de căpetenie,* ţin să-ţi atrag luarea-aminte asupra acelei sprinteneli *nemaipomenite* şi aproape supranaturale de care a dat dovadă cel ce l-a săvîrşit.

Ai să-mi spui, fără îndoială, vorbind în graiul oamenilor de lege, că pentru „lămurirea acestui caz" ar trebui mai degrabă să subevaluez puterea cerută în această împrejurare decît să stărui să fie pe deplin preţuită. Poate că aşa se obişnuieşte în justiţie, dar raţiunea nu se învoieşte cu acest obicei. Scopul meu final este numai adevărul. Iar ceea ce-mi propun înainte de toate e să te fac să compari această putere *cu totul neobişnuită* cu acel glas *deosebit* de strident (sau de aspru), ori *inegal,* despre a cărui naţionalitate nici măcar doi martori n-au putut fi de aceeaşi părere şi în a cărui rostire nimeni n-a fost în stare a desluşi o silabă.

Auzind acestea, o idee nelămurită şi nu pe deplin formată despre gîndul lui Dupin îmi flutură prin minte. Mi se părea că sînt în preajma înţelegerii, dar fără să pot înţelege, aşa cum unii oameni se află cîteodată pe hotarul amintirii, dar fără ca pînă la sfîrşit să-şi poată aminti. Prietenul meu îşi urmă expunerea:

— Îţi dai seama, zise el, că am inversat problema. Nu mai e vorba de felul cum s-a ieşit, ci de felul cum s-a intrat. Plănuisem să arăt că amîndouă acţiunile s-au întîmplat în acelaşi fel şi prin acelaşi loc. Să ne întoarcem acum înlăuntrul odăii. Să cercetăm aici tot ce se vede. Sertarele scrinului, pe cît se spune, au fost jefuite, cu toate că au

mai rămas în ele o mulţime de lucruri de găteală. E o concluzie fără nici un rost. E o simplă presupunere, o presupunere neroadă, şi nimic mai mult. De unde oare am putea şti dacă obiectele găsite în sertare nu reprezintă tot cuprinsul lor? Doamna L'Espanaye şi fiica ei duceau o viaţă cît se poate de retrasă, nu vedeau lume, arareori ieşeau din casă, aveau deci prea puţine prilejuri să schimbe numeroase rînduri de veşminte. Cele găsite aici erau de o calitate cel puţin tot atît de bună ca tot ceea ce mai aveau aceste doamne. Dacă un hoţ ar fi luat ceva din ele, de ce n-ar fi luat pe cele mai bune, de ce nu le-ar fi luat pe toate? Într-un cuvînt, de ce ar fi lăsat cele patru mii de franci aur, ca să se încurce cu o boccea de albituri? Aurul *a fost lăsat* pe loc. Aproape întreaga sumă despre care a vorbit Mignaud a fost descoperită în săculeţe, pe podele. Iată de ce aş dori să-ţi scot din cap ideea nătîngă a unui *mobil*, idee zămislită în minţile celor de la poliţie de mărturiile acelea care vorbesc de sume de bani înmînate la poarta casei. Am întîlnit cu toţii, în fiecare oră a vieţii noastre, coincidenţe de zece ori mai vrednice de luat în seamă (cu sume de bani plătite unei persoane asupra căreia s-a săvîrşit un omor la trei zile după facerea plăţii), dar fără să ne atragă nici o clipă atenţia. Îndeobşte, coincidenţele sînt nişte piedici uriaşe în drumul acelei categorii de cugetători fără pregătire şi care nu cunosc nimic din teoria probabilităţilor, teorie căreia ştiinţa omenească îi datorează cuceririle ei cele mai glorioase şi cele mai faimoase descoperiri. În împrejurarea de faţă, dacă aurul ar fi dispărut faptul că a fost înmînat cu trei zile mai înainte ar fi alcătuit ceva mai mult decît o coincidenţă. Ar fi întărit această idee despre existenţa unui *mobil* al crimei. Dar în împrejurările reale ale cazului de faţă, dacă presupunem că aurul era într-adevăr mobilul acestei lovituri, trebuie atunci să credem că făptaşul a fost atît de idiot şi de nehotărît încît a uitat deopotrivă şi aurul, şi scopul urmărit.

Cu mintea mereu îndreptată spre punctele asupra cărora ţi-am atras cu dinadinsul atenţia – adică glasul acela ciudat, sprinteneala nemaipomenită şi acea izbitoare lipsă de mobiluri într-o crimă de o cruzime atît de neobişnuită – să aruncăm o privire asupra măcelului însuşi. Iată o femeie ucisă prin sugrumare de nişte mîini vînjoase şi vîrîtă în hornul căminului, cu capul în jos. Ucigaşii de rînd nu omoară niciodată în acest fel. Sau cel puţin nu stau să aşeze în felul acesta trupul victimelor. Ai să recunoşti desigur că în felul ăsta de a vîrî cadavrul în horn e ceva din cale-afară de *outré,* de silit, ceva care nu se împacă totuşi cu noţiunea de omenesc, chiar dacă am presupune că făptaşii ar fi cei mai pervertiţi şi decăzuţi dintre oameni. Mai gîndeşte-te şi ce uriaşă trebuie să fi fost puterea aceea care a izbutit să împingă trupul moartei printr-o asemenea deschizătură şi atît de tare, încît au trebuit sforţările a patru inşi laolaltă ca de-abia să-l poată trage *în jos!*

Să cercetăm acum şi celelalte urme ale isprăvilor acestei puteri cu adevărat uimitoare. S-au găsit în vatră şuviţe groase, – şuviţe foarte groase de păr cenuşiu. Fuseseră smulse din rădăcină. Dumneata ştii ce putere uriaşă ţi-ar trebui ca să poţi smulge din cap numai douăzeci sau treizeci de fire dintr-o dată. Ai văzut, la fel ca şi mine, pletele de care e vorba. Rădăcinile lor (hîde la vedere) erau amestecate cu bucăţi din pielea capului, dovadă sigură de nemaipomenita putere care a dezrădăcinat poate chiar o jumătate de milion de fire de păr dintr-o dată. Gîtul bătrînei doamne fusese nu numai tăiat, dar şi capul era despărţit cu totul de trup. Unealta întrebuinţată nu era decît un brici. Aş dori să iei seama la *cruzimea* de fiară dovedită şi în aceste isprăvi. Nu vorbesc de vînătăile de pe trupul doamnei L'Espanaye. *Monsieur* Dumas şi vrednicul său confrate, *monsieur* Etienne, au afirmat că au fost făcute cu o unealtă teşită. Aici părerea acestor domni era cu totul întemeiată. E vădit că unealta cea obtuză a fost piatra pavajului curţii, pe care victima a

căzut tocmai de pe fereastra de deasupra patului. Această idee, oricît ar părea de simplă acum, a scăpat poliţiei, şi încă din aceeaşi pricină pentru care i-a scăpat şi lăţimea obloanelor; căci datorită faimoaselor cuie, în mintea ei, parcă pecetluită, nu putea pătrunde gîndul că ferestrele au fost vreodată deschise.

Iar după toate acestea, dacă te-ai gîndit bine și la ciudata învălmăşeală din odaie, am ajunge destul de departe ca să putem pune laolaltă ideea unei sprinteneli uimitoare, a unei puteri supraomeneşti, a unei cruzimi de fiară, a unui măcel fără rost, a unei grozăvii atît de *groteşti* că pare străină de tot ce e omenesc și a unui glas străin şi el, prin intonaţia lui, de urechea unor oameni de diferite naţionalităţi, şi lipsit de orice rostire desluşită şi cu înţeles. Şi acum ce reiese de aici? Ce impresie am făcut asupra închipuirii dumitale?

Simţii un fior în tot trupul cînd Dupin îmi puse această întrebare.

— Un nebun, desigur, o fi săvîrşit fapta, am zis eu, vreun nebun scăpat din vreo *maison de santé*[215] din vecinătate.

— Dintr-un anume punct de vedere, ideea dumitale nu e de lepădat. Dar glasul nebunilor, chiar cînd îi apucă cele mai groaznice furii, nu se aseamănă cîtuşi de puţin cu glasul acela ciudat care s-a auzit pe scară. Nebunii sînt un neam de oameni deosebit. Limbajul lor, oricît ar fi de fără şir, e totuşi alcătuit din silabe. Pe de altă parte, părul unui nebun nu e la fel cu ăsta, pe care-l am în mînă. Am desprins smocul dintre degetele înţepenite şi încleştate ale doamnei L’Espanaye. Ia spune-mi, ce părere ai?

— Dupin! i-am răspuns eu adînc tulburat. Părul ăsta e ceva nemaivăzut… ăsta nu e păr de om!

— N-am spus asta, zise el. Dar înainte de a hotărî asupra acestui punct, aş dori să-ţi arunci ochii pe schiţa

215 Ospiciu (în limba franceză în original).

mea de pe această coală de hîrtie. E un *facsimil* care reproduce ceea ce în unele mărturii s-a spus că sînt „vînătăi negricioase și urme adînci de unghii” pe gîtul doamnei L’Espanaye, iar în altele (în ale domnilor Dumas şi Etienne), „un şir de pete vinete, vădit pricinuite de întipărirea degetelor”. Ai să-ţi dai seama, urmă prietenul meu, întinzînd hîrtia în faţa noastră pe masă, că acest desen te face să te gîndeşti la o încleştare puternică şi ţeapănă. Nu se vede nici un fel de *alunecare.* Fiecare deget şi-a păstrat pînă la urmă, poate chiar pînă la moartea victimei, cumplita înfăţişare prin care încă de la început se săpase adînc în carne. Încearcă acum să-ţi potriveşti toate degetele dintr-o dată, punîndu-le pe fiecare în amprentele corespunzătoare aşa cum le vezi.

Încercai, dar în zadar.

— Dar poate că nu facem încercarea aşa cum ar trebui, zise el. Am întins hîrtia pe o suprafaţă plană: grumazul omenesc, e însă cilindric. Uite un butuc de lemn rotund, a cărui circumferinţă e cam pe măsura unui gît de om. Pune-i desenul de jur împrejur şi mai încearcă o dată.

Făcui precum mi-a spus. Dar dificultatea era vădit mai mare decît înainte.

— Astea nu sînt urme de mînă de om, am declarat eu.

— Citeşte acum, zise Dupin, paragraful ăsta din Cuvier[216].

Era o amănunţită dare de seamă, anatomică şi descriptivă, asupra marelui urangutan sălbatic din insulele Indiilor Răsăritene[217]. Statura lui uriaşă, puterea şi sprinteneala lui fără seamăn, sălbăticia feroce, precum şi darul acestui animal de a imita, toate acestea sînt bine cunoscute tuturor. Am înţeles deodată toată grozăvia

---

216 *Georges Cuvier* (1769–1832), savant francez, ale cărui lucrări în domeniul zoologiei, anatomiei comparate şi paleontologiei au oferit material bogat pentru fundamentarea teoriei materialiste despre originea şi evoluţia speciilor.

217 Este vorba de insulele Indoneziei.

omorului.

— Descrierea degetelor, am zis, punînd capăt cititului, se potriveşte întru totul cu acest desen. Văd acum că nici un alt animal, afară doar de un urangutan din soiul arătat aici, n-ar fi putut lăsa întipărite nişte urme ca acestea pe care le-ai desenat. Smocul acesta de păr cafeniu e şi el aidoma cu al fiarei lui Cuvier. Dar nu pot totuşi înţelege ciudăţeniile acestei taine înspăimîntătoare. S-a spus, dealtminteri, că *două* glasuri au fost auzite certîndu-se, şi e de netăgăduit că unul din ele era glasul unui francez.

— E adevărat. Şi ai să-ţi aminteşti în legătură cu asta de o expresie atribuită acestui glas de aproape toţi cei ce l-au auzit, adică de expresia: *„Mon Dieu!”.* În împrejurările de faţă această expresie a fost pe drept cuvînt caracterizată de către unul dintre martori (de Montani, cofetarul) ca dînd glas unei imputări sau unei dojană. Pe aceste două cuvinte, deci, mi-am întemeiat mai cu dinadinsul nădejdile mele că voi dezlega pe deplin enigma. Un francez avea cunoştinţă de această crimă. E cu putinţă, este într-adevăr mai mult decît probabil, – că e nevinovat, că n-a luat parte cîtuşi de puţin la sîngeroasa ispravă. Urangutanul i-a putut scăpa. Se poate să-i fi luat urma pînă în odaie. Dar, în împrejurările cumplite care au urmat, n-a mai putut să-l prindă. Fiara e slobodă încă. N-am să merg mai departe cu aceste presupuneri – n-am dreptul să le numesc altfel – fiindcă aceste încercări de raţionament pe care se întemeiază sînt destul de adînci ca să poată fi preţuite de propria mea judecată, dar nu pot pretinde să le fac înţelese de mintea altora. Să le numim deci presupuneri şi să vorbim de ele ca atare. Dacă francezul despre care e vorba e cu adevărat nevinovat de această cruzime (aşa cum dealtfel presupun), anunţul acesta pe care l-am lăsat aseară la redacţia lui *Le Monde* (un ziar ce se ocupă de interesele armatorilor şi e foarte căutat de marinari) ni-l va aduce aici, în locuinţa noastră.

Îmi întinse un ziar în care citii cele ce urmează:

„ÎNŞTIINŢARE: *S-a găsit în Bois de Boulogne, în ziua de...* (era în dimineaţa crimei), *foarte devreme, un urangutan de statură uriaşă, de culoare cafenie, din specia de Borneo. Stăpînul (despre care se ştie că e un marinar din echipajul unui vas maltez) îşi poate recăpăta animalul după ce va da semnalmente îndeajuns doveditoare şi va plăti o mică despăgubire prilejuită de prinderea şi întreţinerea acestuia. A se adresa R*ue... No... Faubourg St.-Germain, au troisième."[218]

— Dar cum ai putut să ştii, întrebai eu, că omul cu pricina e marinar şi că aparţinea unui vas maltez?

— *Nu* pot spune că ştiu, răspunse Dupin. Nu sînt *sigur* de asta. Dar ia uite aici un petic de panglică. După forma şi înfăţişarea ei unsuroasă se vede că s-a împletit cu ea una din acele *queue*[219] care le plac aşa de mult marinarilor. Mai mult încă, nodul acesta poate foarte puţină lume să-l facă, *afară* de marinari, şi îl întîlnim mai ales la maltezi. Am cules panglica la capătul de jos al sîrmei paratrăznetului. Nu se poate să fi aparţinut vreuneia dintre răposate. La urma urmei, chiar dacă m-am înşelat cu privire la panglică, adică la faptul că francezul era un marinar de pe un vas maltez, tot n-am făcut nimic rău prin cele ce am spus în anunţul meu. Dacă am greşit, va presupune numai că m-am înşelat din cine ştie ce pricină, de care nu va găsi cu cale să se intereseze. Dar dacă am nimerit, am făcut un pas mare înainte. Francezul acesta, care are cunoştinţă de omor, dar e totuşi nevinovat, nu va pregeta, fireşte, să dea răspuns înştiinţării mele de a-şi cere urangutanul. Iată cum va judeca: „Sînt nevinovat. Sînt sărac. Urangutanul meu e de mare preţ, iar pentru unul ca mine e chiar o avere. De ce să-l pierd, cu frica mea prostească de

218 Strada..., nr..., cartierul St.-Germain, etajul III (în limba franceză în original).

219 Coadă (în limba franceză în original).

primejdie? E-n mîna mea, iată-l. A fost găsit în Bois de Boulogne, la o mare depărtare de locul măcelului. Cum o să bănuiască cineva că o fiară sălbatică a săvîrşit fapta? Poliţia e nedumerită, n-a putut găsi nici cel mai mic fir călăuzitor. Chiar dacă ar fi pe urmele animalului, îi va fi cu neputinţă să dovedească în vreun fel că ştiu de acest omor sau să mă scoată vinovat din pricina aceasta. Şi, mai presus de toate, *sînt cunoscut.* Cel care a dat înştiinţarea mă şi arată că sînt posesorul animalului. Nu sînt sigur în ce măsură ştie cum s-au petrecut lucrurile. Dacă mă feresc şi nu-mi cer drepturile asupra bunului acestuia despre care se ştie că e al meu, voi face cu atît mai mult ca animalul să fie bănuit. Nu e cuminte din parte-mi să atrag atenţia nici asupra mea, nici asupra lui. Am să răspund acestei înştiinţări, o să-mi iau urangutanul înapoi şi am să-l ţin închis pînă s-o sfîrşi cu toată povestea."

În aceeaşi clipă auzirăm paşi pe scări.

— Fii gata! zise Dupin. Ia-ţi pistoalele, dar nu trage, nici nu le arăta pînă nu-ţi dau semnalul.

Poarta casei fusese lăsată deschisă, şi vizitatorul intrase fără să sune. Înaintă cîţiva paşi pe scări. Păru că pregetă o clipă. Îl auzirăm că scoboară. Dupin se îndreptă grabnic spre uşă, cînd l-am auzit suind din nou. N-a mai dat îndărăt a doua oară, s-a apropiat cu hotărîre şi a bătut la uşa camerei noastre.

— Intră! zise Dupin cu glas voios şi cald.

Un om se ivi în prag. Se vedea bine că e marinar, un bărbat voinic, înalt şi musculos, cu o înfăţişare plină de un fel de îndrăzneală drăcească, nu lipsită de farmec. Chipul lui ars de soare era mai mult decît pe jumătate ascuns de favoriţi şi de mustăţi. Ţinea în mînă un ciomag de stejar, dar nu părea să aibă şi altfel de armă. Făcu o plecăciune stîngace şi ne dădu bună seara cu un accent francez care, deşi aducea cu cel de la Neufchâtel, făcea îndeajuns dovada obîrşiei sale pariziene.

— Şezi, te rog, prietene, zise Dupin. Cred că ai venit

pentru urangutan. Pe cuvîntul meu, te invidiez că ai un asemenea exemplar. E de o frumuseţe deosebită şi fără îndoială că e de o valoare foarte mare. Ce vîrstă o fi avînd?

Ca un om care a scăpat de o greutate de nesuferit, marinarul răsuflă adînc. Răspunse apoi cu un glas liniştit:

— Nu prea ştiu nici eu, dar n-am mai mult de patru sau cinci. E aici?

— O, nu. N-aveam unde să-l ţin. E aici pe aproape, în grajdul unui manej, pe Rue Dubourg. Îl poţi lua mîine dimineaţă. Ai adus ceva dovezi de proprietate?

— Desigur, domnule.

— Îmi pare rău să mă despart de el, zise Dupin.

— Nu înţeleg, domnule, ca dumneata să nu te alegi cu nimic după atîta osteneală, zise marinarul. Nici nu mi-a dat prin gînd una ca asta. Sînt foarte dornic să dau o răsplată găsitorului, vreau să zic, o răsplată potrivită,

— Bine, răspunse prietenul meu. E foarte frumos din partea dumitale, desigur. Să mă gîndesc. Ce ţi-aş putea cere? Hai să-ţi spun. Iată care o să-mi fie recompensa: ai să-mi spui tot ce ştii dumneata despre crimele din Rue Morgue.

Dupin rostise aceste din urmă cuvinte cu un glas foarte adînc şi cu multă linişte. Şi cu aceeaşi linişte se duse pînă la uşă, o încuie şi puse cheia în buzunar. Scoase apoi un pistol din buzunarul de la piept şi-l puse cu un calm desăvîrşit pe masă.

Marinarul se înroşi la faţa, de parcă s-ar fi înăbuşit. Sări în picioare şi puse mîna pe ciomag. Dar în clipa următoare căzu îndărăt pe scaun, tremurînd din tot trupul şi cu masca morţii pe obraz. Nu scoase o vorbă. Îl compătimeam din adîncul inimii.

— Prietene, zise Dupin cu un glas plin de duioşie, te-ai speriat degeaba, crede-mă. Oricum ar fi, noi nu-ţi vrem răul. Pe cinstea mea de om şi de francez că n-avem de gînd să-ţi facem nici un rău. Ştiu cît se poate de bine că nu eşti vinovat de grozăviile din Rue Morgue. Dar asta nu

înseamnă că nu eşti chiar deloc amestecat în ele, măcar într-o oarecare măsură. Trebuie să-ţi dai seama, din cele ce ţi-am spus pînă acum, că am avut mijloace pentru a mă informa în această împrejurare, nişte mijloace despre care dumneata nici n-ai putut vreodată visa. Iată deci cum stau lucrurile. N-ai făcul nimic neîngăduit, nimic, fără îndoială, care să te facă vinovat. Nu te-ai făcut vinovat nici chiar de hoţie, cînd ai fi putut fura fără să fii pedepsit. N-ai nimic de ascuns. Nici n-ai de ce să ascunzi ceva. Pe de altă parte, eşti ţinut de toate legile onoarei să mărturiseşti tot ce ştii. Un om nevinovat zace astăzi în temniţă sub povara acestor crime, pe al căror făptaş dumneata îl poţi da în vileag.

Pe cînd Dupin rostea aceste cuvinte, marinarul îşi revenise destul de bine în fire. Dar nu mai rămăsese nimic din cutezanţa lui de la început.

— Dumnezeu să mă ajute! zise el după o scurtă pauză. *Voi spune* tot ce ştiu despre această afacere; dar nu trag nădejde să mă credeţi nici măcar pe jumătate, da, aş fi un nătărău dacă aş nădăjdui. *Sînt,* totuşi nevinovat. Am să vă spun tot ce am pe inimă, chiar dacă o fi să mor.

Iată povestirea sa, pe scurt. În vremea din urmă, făcuse o călătorie în arhipelagul indian. Un grup de marinari, din care făcea parte şi el, debarcă în Borneo şi pătrunse înlăuntrul insulei, să facă o excursie de plăcere. El şi cu încă un tovarăş au prins urangutanul. Tovarăşul murind, animalul rămase numai în stăpînirea lui. După multe necazuri, prilejuite de fioroasa cruzime a prizonierului în timpul călătoriei de întoarcere, izbuti, în cele din urmă, să-l pună în siguranţă în locuinţa sa din Paris. Aici, ca să nu atragă asupră-şi nesuferita curiozitate a vecinilor, îl ţinu închis cu mare grijă cît timp a trebuit să-l vindece de o rană la picior pe care şi-o făcuse pe bord cu o aşchie. Avea de gînd ca pînă la urmă să-l vîndă.

Într-o noapte, sau mai degrabă într-o dimineaţă – dimineaţa omorului – pe cînd se întorcea acasă de la un chef de marinari, găsi fiara sălăşluită chiar în dormitorul

lui. Scăpase dintr-o cămăruţă alăturată, unde el îşi închipuia că e bine închisă. Cu briciul în mînă şi săpunită din belşug, se aşezase în faţa oglinzii şi încerca să se radă în toată legea, aşa cum, fără îndoială, văzuse că face şi stăpînul cînd îl observase prin gaura cheii. Îngrozit că vede o armă atît de primejdioasă în mîna unui animal atît de fioros şi în stare să se folosească de ea cu atîta îndemînare, omul rămase o clipă fără să ştie ce are de făcut, De obicei ştia totuşi să-l potolească, fie şi în accesele lui cele mai furioase, cu ajutorul biciului, pe care vru să-l întrebuinţeze şi de data asta. La vederea acestuia, urangutanul sări deodată pe uşă afară, coborî într-o clipă scările, şi de aici, prin fereastra din nenorocire deschisă, se repezi în stradă.

Deznădăjduit, francezul se luă după el. Cu briciul mereu în mînă, maimuţa se oprea din cînd în cînd să se uite înapoi la urmăritorul ei şi să se strîmbe la el, pînă cînd acesta era gata s-o ajungă. Atunci o lua iar la fugă. Goana ţinu aşa multă vreme. Pe străzi domnea o tăcere adîncă, şi ceasul era aproape trei dimineaţa. Trecînd printr-un pasaj vecin cu Rue Morgue, atenţia fugăritului fu atrasă de o lumină care strălucea la fereastra deschisă a camerei doamnei L’Espanaye, la etajul al patrulea al casei sale. Repezindu-se într-acolo, zări sîrma paratrăznetului, se căţără în susul ei cu o sprinteneală de neînchipuit, apucă oblonul care era dat cu totul de perete, şi în felul acesta se azvîrli de-a dreptul pe spătarul patului. Toată tărăşenia ţinu mai puţin de un minut. Oblonul fusese deschis şi dat de perete de către urangutan în clipa în care pătrunsese în odaie.

Între timp, jos, marinarul era şi bucuros şi îngrijorat totodată. Avea speranţe mari acum să prindă iar fiara. Nu mai avea scăpare din capcana în care intrase decît pe sîrmă în jos şi putea fi înhăţată la coborîre. Pe de altă parte, avea curînd să fie în culmea neliniştii cu privire la ce putea să facă în casă. Gîndul acesta îl îmboldi să-l

urmărească iarăşi pe fugar. Se poate foarte uşor sui cineva pe o sîrmă de paratrăznet, mai ales dacă e marinar. Dar cînd ajunse la înălţimea ferestrei, care se afla departe, la stînga sa, fu nevoit să se oprească. Tot ce mai putea face era să se salte cît să întrevadă interiorul odăii. Cînd văzu însă ce era de văzut, fu cît pe-aci să scape sîrma, cuprins de o spaimă îngrozitoare. A fost în clipa cînd au ţîşnit în noapte acele ţipete sfîşietoare care au făcut să sară din somn paşnicii locuitori din Rue Morgue. Doamna L'Espanaye şi fiica ei, în cămăşi de noapte, se îndeletniceau pesemne să rînduiască nişte hîrtii în lădiţa de fier, de care s-a mai pomenit, şi care fusese trasă în mijlocul camerei. Era deschisă, şi conţinutul ei zăcea risipit pe podele. Victimele trebuie să fi stat cu spatele la fereastră şi, judecînd după timpul scurs între clipa cînd fiara a pătruns în odaie şi aceea în care au izbucnit ţipetele, e de presupus că n-au zărit-o numaidecît. Pocnetul oblonului putea să fie, firește, pus pe seama vîntului.

Cînd marinarul se uită în odaie, uriaşul animal tocmai o apucase pe doamna L'Espanaye de păr (pe care şi-l despletise şi tocmai şi-l pieptănase) şi umbla cu briciul pe lîngă obrazul ei, imitînd gesturile unui bărbier. Nemişcată, fiica ei zăcea în nesimţire. Leşinase. Ţipetele şi sforţările deznădăjduite ale bătrînei doamne (căreia, între timp, fiara îi smulsese părul din cap) nu izbutiră decît să întărite animalul. Din paşnic cum se pare că fusese, deveni fioros. Cu o mişcare hotărîtă a braţului său vînjos aproape că îi despărţi capul de trup. La vederea sîngelui, îndîrjirea lui deveni furie oarbă. Scrîşnind din dinţi şi aruncînd fulgere din ochi, se năpusti peste trupul tinerei fete şi îşi adînci cumplitele gheare în grumazul ei, încleştînd-o astfel pînă ce ea îşi dădu sufletul. În această clipă privirile lui rătăcite şi sălbatice căzură pe căpătîiul patului, deasupra căruia chipul stăpînului, schimonosit de groază, de-abia se vedea. Furia bestiei, care fără îndoială că ţinea minte biciul, se

preschimbă pe loc în teamă. Dîndu-şi seama că merita o pedeapsă, părea că e dornic să-şi ascundă sîngeroasele isprăvi şi ţopăia prin odaie în prada unui zbucium nervos, răsturnînd şi sfărîmînd în calea sa tot ce găsea prin casă şi smulgînd şi saltelele de pe pat. Apucă, în sfîrşit, cadavrul fiicei şi-l împinse în cămin, cum a şi fost găsit. Apoi, pe al bătrînei doamne, pe care-l azvîrli peste cap pe fereastră.

Pe cînd maimuţa se apropia de geam, cu mutilata ei povară în braţe, marinarul îngrozit se dădu pe sîrmă îndărăt şi, coborînd de-a lungul ei mai mult pe lunecate decît agăţat în mîini, o luă la fugă spre casă, temîndu-se de urmările măcelului şi dezbărîndu-se bucuros de orice grijă privind soarta urangutanului. Vorbele auzite de vecini pe scară erau strigătele de groază şi de spaimă ale francezului, amestecate cu schelălăielile drăceşti ale fiarei.

Aproape că nu mai am nimic de adăugat. Urangutanul trebuie să fi scăpat din odaie tot de-a lungul sîrmei, tocmai cînd cei de afară spărgeau uşa. Tot el trebuie să fi închis fereastra după ce a ieşit prin ea.

Mai tîrziu urangutanul a fost prins de stăpînul său, care a căpătat un preţ bun pe el de la Jardin des Plantes[220]. Le Bon a fost eliberat pe loc, pe temeiul istorisirii noastre despre împrejurările crimei, istorisire făcută (cu ceva comentarii de ale lui Dupin) prefectului de poliţie în biroul său. Acest înalt funcţionar, cu toate că era binevoitor faţă de prietenul meu, nu putea totuşi să-şi ascundă necazul pricinuit de întorsătura pe care o luaseră lucrurile şi îşi îngădui o dată sau de două ori să ia în rîs năravul unor anumite persoane de a se amesteca ia treburile altora.

— N-are decît să vorbească, îmi zise Dupin, care nu găsise de cuviinţă să-i răspundă. N-are decît să pălăvrăgească. Asta îi uşurează conştiinţa. În ce mă priveşte, sînt mulţumit că l-am bătut la el acasă. Faptul că a dat greş în dezlegarea acestui mister nu e însă cîtuşi de

220 Grădina zoologică din Paris.

puţin un lucru de mirare, cum îşi închipuie el. Căci, într-adevăr, prietenul nostru prefectul e mult prea isteţ ca să poată fi profund. Înţelepciunea lui nu este întemeiată pe nimic. E numai şi numai cap, iar trup deloc, întocmai ca icoanele zeiţei Laverna[221] sau, mai bine zis, e numai umeri şi cap, cum e şi batogul. Dar e un om de treabă, la urma urmei. Îmi place mai ales pentru măiestrita lui mironoseală, mulţumită căreia şi-a făcut o faimă de om isteţ. Vorbesc adică de năravul lui de a tăgădui ceea ce este şi de a explica ceea ce nu e – *de nier ce qui est et d'expliquer ce qui n'est pas*[222].

Crimele din Rue Morgue (în original *The Murders in the Rue Morgue)* a văzut lumina tiparului în aprilie 1841, în revista „Graham's Lady's and Gentleman's Magazine" din Philadelphia.

221 În mitologia romanilor, zeiţa cîştigului şi ocrotitoarea hoţilor şi escrocilor.

222 Rousseau, *Nouvelle Héloise* (n.a.).

O POGORÎRE ÎN MAELSTRÖM

Căile Domnului în lume şi în pronie nu sînt ca ale noastre; aşa precum nici plăsmuirile noastre nu se pot măsura cu nemărginirea, cu profunzimea şi neînţelesul lucrărilor sale, care sînt mai adînci decît fîntîna lui Democrit[223].

JOSEPH GLANVILLE

AJUNSESEM PE CREASTA celei mai înalte stînci. Cîteva minute bătrînul păru prea istovit ca să poată vorbi.

— Nu e mult timp, spuse el într-un tîrziu, de cînd aş fi putut şi eu să vă fiu călăuză pe drumul ăsta, întocmai ca şi fiul meu cel mai mic. Dar am trecut acum trei ani printr-o încercare cum niciodată n-a mai trecut vreun muritor, sau, mai bine zis, a fost o întîmplare dintre acelea cărora nimeni nu le-a supravieţuit ca s-o povestească. Iar cele şase ceasuri de groază cumplită pe care le-am trăit mi-au zdruncinat şi sufletul, şi trupul. Mă credeţi *foarte* bătrîn, dar nu sînt chiar aşa. A fost de ajuns o singură zi – chiar mai puţin – ca părul ăsta, din negru ca tăciunele, să albească de tot, ca să-mi slăbească mădularele şi să mi se încordeze aşa de tare nervii, încît tremur la cea mai mică sforţare şi mă tem şi de umbra mea. Ştiţi dumneavoastră că aproape nici nu mă pot uita în jos de pe stînca asta mică fără să-mi vină ameţeală?

„Stînca asta mică”, pe marginea căreia se tolănise în voie, astfel că partea cea mai grea a trupului îi atîrna în gol, şi se ţinea să nu cadă numai sprijinindu-şi cotul de muchea ei lunecoasă, „stînca asta mică” se înălţa ca un povîrniş nestăvilit şi abrupt, de cremene întunecată şi

223 *Democrit din Abdera* (460–370 î.e.n.), cel mai strălucit exponent al materialismului în filozofia antichităţii greceşti, unul dintre întemeietorii teoriei atomiste.

lucioasă, cam cu o mie cinci sute, o mie şase sute de picioare deasupra nenumăratelor stînci de sub noi. În ruptul capului n-aş fi îndrăznit să mă apropii, fie şi la cîţiva paşi de marginea ei. La drept vorbind, eram atît de tulburat de poziţia primejdioasă a însoţitorului meu, încît căzui jos cît eram de lung, mă agăţai de tufişurile din jurul meu şi nici nu mai îndrăznii să ridic ochii în cer, străduindu-mă zadarnic să alung din mine gîndul că înseşi temeliile muntelui erau primejduite de furia vînturilor. Mi-a trebuit multă vreme pînă să-mi adun minţile şi să-mi strunesc curajul ca să mă ridic şi să privesc în depărtare.

— Trebuie să vă stăpîniţi toanele, îmi zise călăuza, fiindcă v-am adus aici ca să puteţi vedea cît mai bine locurile unde s-a petrecut întîmplarea de care v-am vorbit şi să vă istorisesc toată păţania chiar aici, la faţa locului. Ne aflăm acum, urmă el în felul lui de povestitor tipicar care-l deosebea de ceilalţi oameni, ne aflăm acum chiar pe coasta Norvegiei, la al 68-lea grad de latitudine, în provincia Nordland, în posomorîta regiune a insulelor Lofoden. Muntele pe a cărui culme ne aflăm este Helseggen, înnouratul. Acum ridicaţi-vă puţin în sus, ţineţi-vă de iarbă dacă vă vine ameţeală – aşa! şi – uitaţi-vă la mare, dincolo de cingătoarea de aburi de sub noi.

Mă uitai în jos, ameţit, şi descoperii o vastă întindere de ocean, ale cărei ape ca cerneala m-au dus numaidecît cu gîndul la acea *Mare Tenebrarum*[224] descrisă de geograful nubian[225]. Mintea omului nu-şi poate închipui o privelişte mai jalnică şi mai pustie. În stînga şi în dreapta, cît cuprindeai cu ochiul, se întindeau, ca nişte metereze ale lumii, un negru-şir de groaznice şi înclinate stînci, a căror înfăţişare părea şi mai cernită în iureşul talazurilor ce-şi năpusteau asupra lor, pînă sus, creasta albă

224 Marea întunecimilor (în limba latină în original).

225 E vorba de geograful arab *Al Idrisi* (secolul al Xll-lea), autorul unei lucrări traduse în limba latină sub titlul *Geographia Nubiae (Geografia Nubiei).*

fantomatică, în urlete şi gemete eterne. Chiar în faţa promontoriului pe al cărui pisc ne aflam, la o depărtare de cinci-şase mile în larg, se vedea o insuliţă pustie; sau, mai bine zis, i se putea ghici aşezarea după clocotul sălbatic al valurilor care o acopereau. Cam la două mile mai aproape de coastă se înălţa o altă insulă mai mică, cumplit de stearpă şi de prăpăstioasă şi înconjurată din loc în loc de grămezi de stînci întunecate.

Înfăţişarea oceanului, pe toată întinderea cuprinsă între insula cea depărtată şi ţărm, avea ceva cu totul neobişnuit. Cu toate că înspre coastă venea acum o suflare atît de năprasnică, încît un bric ce naviga în larg, cu două terţarole[226] luate, se afunda necontenit şi dispărea pe de-a-ntregul, această hulă nu era dintre cele obişnuite, ci mai degrabă un zbucium al apelor pe loc, aprig şi scurt, atît în bătaia vîntului, cît şi împotriva lui. Spumă – afară numai de aceea din apropierea imediată a stîncilor – se vedea puţină.

— Insula ceea îndepărtată, urmă bătrînul, norvegienii o numesc Vurrgh. Cea de la jumătatea drumului este Moskoe. Cea cu o milă mai spre nord este Ambaaren. Mai încolo sînt Islesen, Hotholm, Keildhelm, Suarven şi Buckholm. Iar mai departe, între Moskoe şi Vurrgh, sînt Otterholm, Flimen, Sandflesen şi Stockholm. Astea sînt numele adevărate ale acestor locuri. De ce o fi fost însă nevoie să le boteze pe fiecare, asta n-o putem înţelege nici eu, nici dumneavoastră. Auziţi ceva? Vedeţi cum se schimbă apa?

Eram cam de vreo zece minute pe vîrful muntelui Helseggen, pe care ne urcaserăm pornind din interior, de la Lofoden, astfel că nici n-am putut zări marea pînă ce nu ni s-a ivit deodată în faţa ochilor, cînd am ajuns pe culme. Pe cînd vorbea bătrînul, am desluşit un zgomot mare ce creştea treptat, asemeni mugetului unor cirezi nesfîrşite

226 Porţiuni din suprafaţa velelor care, la nevoie, pot fi sustrase acţiunii vîntului.

de bivoli pe o prerie din America, şi în aceeaşi clipă mi-am dat seama că ceea ce numesc marinarii *„clocotul oceanului”* se prefăcea repede într-un curent care se îndrepta către est. În timp ce mă uitam, puhoiul ajunsese să aibă o iuţeală spăimîntătoare. Cu fiece clipă i se înteţea şi repeziciunea şi năprasnica năpustire. În cinci minute, toată marea, pînă la Vurrgh, a fost biciuită de o furie nestăpînită; dar urletul cel mai grozav domnea mai ales între Moskoe şi coastă. Aici vasta matcă a valurilor, brăzdată şi tivită de mii de curenţi potrivnici, izbucnea deodată în zvîrcoliri turbate, gîfîind, clocotind, şuierînd şi rotindu-se în nenumărate şi uriaşe vîrtejuri, care toate se învolburau şi se năpusteau spre răsărit cu o repeziciune pe care apele n-o mai ating decît în căderile lor nestăvilite.

După alte cîteva clipe, priveliştea se schimbă cu desăvîrşire. Faţa mării se netezi oarecum, şi vîltorile pieriră pe rînd, în timp ce se iveau trîmbe lungi de spumă acolo unde nu fuseseră văzute deloc mai înainte. În cele din urmă, aceste trîmbe de spumă, ce se întindeau pînă departe şi se contopeau între ele, luară şi ele mişcarea rotitoare a vîrtejurilor care se îmblînziseră, şi din miezul lor păru că ia naştere o altă viitoare, mai vastă. Deodată, pe neaşteptate, ea luă neîndoielnic şi vădit fiinţă, lărgindu-se într-un cerc de mai mult de o milă diametru. Marginea vîrtejului era tivită cu un brîu de spumă sclipitoare, dar din ea nici o părticică nu alunecă în gura groaznicei pîlnii; pe dinăuntrul ei, atît cît puteai măsura cu ochii, era un perete de apă neted, lucios şi negru ca smoala, înclinat faţă de orizont într-un unghi de vreo patruzeci şi cinci de grade şi care se învîrtea jur împrejur nebuneşte, cu o mişcare piezişă şi sfîrîitoare, trimiţînd în văzduh glasul său înfiorător – răcnet şi urlet totodată – aşa cum n-a înălţat nicicînd către cer măreaţa cascadă a Niagarei în zbuciumul prăbuşirii ei.

Muntele se cutremura pînă în temelii, şi stîncă se zguduia. M-am aruncat cu faţa în jos şi, din cale-afară de

tulburat, m-am agăţat de iarba măruntă.

— Ăsta nu poate fi, spusei într-un tîrziu bătrînului, *nu poate fi* altceva decît vîrtejul cel mare al Maelströmului.

— Aşa i se zice cîteodată, rosti el. Noi, norvegienii, îl numim Moskoeström, după insula Moskoe, care e la jumătatea drumului.

Obişnuitele descrieri ale acestui vîrtej nu mă pregătiseră defel pentru cele ce vedeam acum. Descrierea lui Jonas Ramus[227] care pare a fi cea mai amănunţită, nu poate da nici o cît de mica idee fie despre măreţia priveliştii, fie despre grozăvia ei, sau despre sentimentul sălbatic şi îmbătător de *noutate* de care e copleşit orice privitor. Nu-mi dau seama din ce loc l-a văzut scriitorul de care e vorba, şi nici la ce timp; dar n-a putut să fie nici pe furtună, nici de pe vîrful muntelui Helseggen. Sînt totuşi unele pasaje în descrierea lui care pot fi citate pentru amănunte, deşi redau nespus de searbăd impresia făcută de priveliştea aceasta.

„Între Lofoden şi Moskoe, spune el, adîncimea apei e între treizeci şi şase şi patruzeci de brase, dar de partea cealaltă, spre Ver (Vurrgh), adîncimea scade, astfel că nu îngăduie trecerea unei corăbii fără s-o pună în primejdie de a fi izbită de stînci, lucru ce se întîmplă chiar şi pe vremea cea mai liniştită. Cînd vine fluxul, curentul se năpusteşte spre ţărm, între Lofoden şi Moskoe, cu o iuţeală năprasnică; dar urletul revărsării sale vijelioase în mare de-abia dacă e atins de cele mai puternice şi mai groaznice căderi de apă. Zgomotul se aude la depărtare de mai multe leghe, şi vîrtejurile sau pîlniile sînt atît de largi şi de adînci, încît dacă o navă intră în raza lui, este fără doar şi poate înghiţită şi tîrîtă în adînc, şi pînă la urmă sfărîmată de stînci; iar cînd apa se linişteşte, rămăşiţele sînt aduse iar la suprafaţă. Dar aceste răstimpuri de calm sînt numai pe vreme bună, între flux şi reflux, şi, după mai

227 *Jonas Ramus* (1649–1718), istoriograf norvegian.

puţin de un sfert de oră, reîncepe treptat frămîntarea. Cînd curentul e mai puternic şi cînd furia lui e sporită de furtună, e primejdios să te apropii de el la mai mult de o milă norvegiană. Bărci, iahturi şi corăbii au fost tîrîte de curent fiindcă nu s-au ferit înainte de a ajunge în bătaia lui. Se mai întîmplă adesea ca balenele să se apropie mai mult de curent şi să fie covîrşite de forţa lui; şi atunci e cu neputinţă de închipuit răcnetele şi mugetele lor în lupta fără nădejde de a se libera. Un urs, odată, încercînd să treacă înot de la Lofoden la Moskoe, a fost înhăţat de curent şi dus la fund. Mormăitul lui înfiorător se putea auzi de pe coastă. Trunchiuri groase de brazi şi de pini, după ce au fost înghiţite de curent, ies iar la suprafaţă, fărîmate şi sfîşiate în aşa fel, de parcă le-ar fi crescut ţepi. Aceasta dovedeşte că fundul e făcut din stînci ascuţite, printre care trunchiurile s-au rostogolit încoace şi încolo. Curentul acesta ţine de fluxul şi refluxul mării, ale cărei ape cresc neapărat din şase în şase ceasuri. În anul 1645, într-o duminică înainte de lăsata secului, dis-de-dimineaţă, a bîntuit cu atîta vuiet și mînie, încît pînă şi pietrele caselor de pe coastă s-au prăbuşit la pămînt.”

Cît despre adîncimea apei, nu văd cum ar fi putut fi măsurată în apropierea imediată a vîrtejului. Desigur că cele „patruzeci de brase” se referă numai la partea canalului vecină cu ţărmul, înspre Moskoe sau înspre Lofoden. Adîncimea în centrul Moskoeströmului trebuie să fie cu mult mai mare; şi privirea piezişă pe care o poţi arunca de pe cel mai înalt pisc al muntelui Helseggen în hăul vîrtejului e cea mai bună dovadă a acestui fapt. Uitîndu-mă în jos de pe acest promontoriu spre puhoaiele urlătoare ale Flegetonului[228], nu puteam să nu zîmbesc de nevinovăţia cu care povesteşte preacinstitul Jonas Ramus istorioarele lui cu balene şi urşi, ca un lucru de necrezut, cînd mie de fapt mi se părea de la sine înţeles că, ajungînd

228 În mitologia greacă, rîu de foc, despre care se spunea că înconjoară împărăţia subpămînteană.

în puterea acestui sorb ucigător, cea mai mare navă de război, din cîte au fost vreodată, nu i-ar putea ţine piept nici cît un fulg în furtună şi ar pieri cu totul într-o clipită.

Unele încercări de a explica fenomenul, care mi se păruseră la citire mai vrednice de credinţă, după cîte îmi amintesc, luau acum o înfăţişare cu totul deosebită şi nu mă mai mulţumeau. Ideea îndeobşte recunoscută e că vîrtejul acesta dimpreună cu alte trei mai mici dintre insulele Ferroe[229], nu au altă pricină decît mişcarea valurilor, care se înalţă şi recad, la vremea fluxului şi a refluxului, ciocnindu-se de un rînd de stînci şi faleze. Apele, astfel stăvilite, se reped ca o cataractă; şi cu cît se ridică mai sus mareea, cu atît mai adîncă îi este căderea; şi urmarea firească este un sorb sau un vîrtej, a cărui neasemuită putere de absorbire e îndeajuns de bine cunoscută din alte experienţe mai mărunte.” Acestea sînt cuvintele cuprinse în *Encyclopaedia Britannica.* Kircher[230] şi alţii îşi închipuie că în centrul canalului Maelströmului se găseşte un abis care răzbate prin tot globul, avînd ieşire într-un loc foarte îndepărtat, care s-a spus odată că ar fi cu siguranţă Golful Botnic. Părerea aceasta destul de naivă a fost singura cu care s-a împăcat închipuirea mea în timp ce priveam; cînd i-am vorbit de ea călăuzei mele, am fost oarecum uimit să-l aud spunîndu-mi că totuşi nu o împărtăşeşte, deşi îndeobşte e recunoscută de norvegieni. Cît despre ideea în sine, îmi mărturisi că nici nu e în stare să o înţeleagă; şi eu am fost cu totul de părerea lui, fiindcă, oricît ar fi de convingătoare pe hîrtie, pare ceva de neînţeles sau chiar absurd cînd e rostită printre tunetele abisului.

— Acum, că v-aţi uitat bine la vîrtej, îmi spuse bătrînul, dacă o luaţi de-a buşilea pe după o stîncă şi vă găsiţi un loc

229 Este vorba de Arhipelagul Faeroerne (sau Faroer), situat în Oceanul Atlantic între Anglia şi Islanda.

230 *Athanasius Kircher* (1601–1680), fizician german; a emis ipoteza că sub scoarţa pămîntului s-ar afla apă, aer şi foc.

ferit de vînt şi de zgomotul valurilor, am să va istorisesc o întîmplare care o să vă încredinţeze că ştiu şi eu ceva despre Moskoeström.

M-am aşezat aşa cum dorea, iar el a început:

— Acum cîtva timp aveam dimpreună cu cei doi fraţi ai mei o barcă puntată de vreo şaptezeci de tone, cu velatură de goeletă. De obicei ne duceam cu ea să pescuim printre insule, dincolo de Moskoe, în apropiere de Vurrgh. Se pescuieşte foarte bine în vîltori, numai să ai destulă îndrăzneală să le înfrunţi în momentul potrivit; dar dintre toţi pescarii din părţile insulelor Lofoden, noi trei eram singurii care ne făceam mereu de lucru, ieşind în larg la insule, aşa precum v-am mai spus. Grindurile de pescuit obişnuite sînt cu mult mai jos, înspre sud. Acolo poţi să prinzi peştele la orice oră şi fără prea mare primejdie, şi de aceea părţile acestea sînt cele mai căutate. Totuşi, aici, printre stînci, sînt anume locuri care dau peşte din felurile cele mai alese şi mult mai din belşug; aşa că noi prindeam într-o singură zi atît cît alţii mai sfielnici în meserie n-ar fi putut aduna nici într-o săptămînă. De fapt era un fel de socoteală nebunească, în care ne puneam viaţa în primejdie în loc să muncim şi în care curajul ţinea loc de capital.

Ne adăposteam barca într-un golfuleţ la vreo cinci mile mai sus de locul ăsta; şi, pe vreme bună, foloseam de obicei cele cincisprezece minute de acalmie dintre flux şi reflux ca să ne avîntăm în canalul cel mare al curentului, departe de vîrtej, şi apoi să lăsăm ancora undeva, pe aproape de Otterholm sau Sandflesen, unde vîltorile nu sînt atît de năprasnice ca în alte părţi. Rămîneam aici îndeobşte pînă se linişteau iarăşi apele, cînd ridicam ancora şi porneam spre casă. Nu porneam niciodată la isprava asta decît cu vînt potrivit din coastă şi la plecare şi la sosire, un vînt de care să fim siguri că nu cade înainte de întoarcerea noastră, şi rareori dădeam greş în privinţa asta. Numai de două ori în şase ani am fost siliţi să stăm

toată noaptea la ancoră din pricina unui calm plat, care e într-adevăr un lucru rar pe meleagurile acestea; şi o dată am fost nevoiţi să stăm locului, murind de foame, aproape o săptămînă întreagă din pricina vîntului care a început să bată puţin după ce am ajuns acolo şi care a răscolit canalul atît de rău, că nu ne-am mai putut gîndi să trecem. În acea împrejurare, vîltorile s-au năpustit asupră-ne, rotindu-ne atît de năprasnic, încît, în cele din urmă, ni s-a stricat şi ancora şi a trebuit s-o virăm; și orice am fi făcut, am fi fost tîrîţi în larg dacă nu se întîmpla să fim împinşi într-unul din nenumăraţii curenţi care azi sînt şi mîine nu-s şi care ne-a abătut spre Filmen, la adăpost de vînt, unde, din fericire, am putut să ancorăm.

Nu vă mai spun nici a zecea parte din greutăţile pe care le-am îndurat „la grinduri”… e un loc rău, în care, chiar şi pe vreme bună, nu trebuie să te bagi, dar totdeauna găseam un mijloc să fugim de gheara Moskoeströmului fără să păţim nimic, cu toate că am fost uneori cu sufletul la gură cînd s-a întîmplat să ne aflăm acolo cu un minut prea devreme sau prea tîrziu faţă de acalmia dintre flux şi reflux. Uneori vîntul nu era aşa de puternic cum ni se păruse nouă la plecare, şi atunci mergeam mai încet decît am fi dorit, iar curentul nu ne lăsa să ne cîrmim barca. Fratele meu cel mare avea un fecior de optsprezece ani. Aveam şi eu doi băieţi zdraveni. Ne-ar fi prins bine în astfel de împrejurări – fie la rame, fie mai apoi la pescuit – dar, oricum, cu toate că noi înfruntam primejdia, nu ne lăsa inima să-i expunem şi pe cei tineri, fiindcă, la urma urmei, e lucru ştiut că era primejdie de moarte, iată adevărul.

Peste cîteva zile se împlinesc trei ani de cînd s-au întîmplat cele ce vă povestesc.

Era în a zecea zi a lunii iulie 18… o zi pe care oamenii de prin partea locului n-au s-o uite niciodată, fiindcă atunci a bîntuit cea mai groaznică furtună pe care ne-a trimis-o cerul. Şi, totuşi, toată dimineaţa şi chiar pînă tîrziu după amiază adiase un vînticel uşor şi potrivit dinspre sud-vest;

soarele strălucea cu dinadinsul, astfel că nici cel mai bătrîn marinar dintre noi nu ar fi putut prevedea cele ce aveau să urmeze.

Noi trei, adică cei doi fraţi ai mei şi cu mine, am trecut printre insule pe la orele două după-amiază, şi în curînd am umplut barca noastră cu peşte de soiul cel mai bun şi cu toţii ne-am dat seama că în acea zi era mai din belşug ca niciodată. *După ceasul meu,* era tocmai şapte cînd am ridicat ancora şi am luat-o spre casă, în aşa fel ca să trecem partea cea mai primejdioasă a curentului în răgazul de acalmie care ştiam că o să fie la opt.

Am pornit cu un vînt bun din tribord, am plutit o bucată de vreme cu mare iuţeală, şi nici nu ne gîndeam la vreo primejdie, fiindcă într-adevăr ni se părea că nu aveam de ce să ne temem. Deodată am fost împinşi înapoi de o răbufnire de vînt, dinspre Melseggen. Era ceva cu totul neobişnuit, ceva ce nu ni se întîmplase niciodată, şi m-am simţit niţel îngrijorat, fără să ştiu prea bine de ce. Am pus barca în vînt, dar n-am putut ţine drumul spre vîrtejuri şi era tocmai să propun să ne întoarcem la ancoră, cînd, privind înapoi, am văzut un nor ciudat, arămiu, care acoperea tot orizontul şi creştea cu o repeziciune uluitoare.

Între timp, briza care ne purtase a căzut şi ne-am pomenit în calm plat, iar curenţii ne împingeau de colo pînă colo. Totuşi, această stare de lucruri a durat prea puţin pentru a mai avea răgaz să ne gîndim. În mai puţin de un minut, furtuna se abătu asupra noastră, în mai puţin de două minute, cerul se acoperi în întregime şi se făcu deodată atît de întuneric, că nici nu ne mai vedeam unul pe altul în barcă printre stropii de spumă care ne loveau.

A încerca să descriu uraganul care a bîntuit atunci ar fi o nebunie. Nici cel mai bătrîn lup-de-mare din toată Norvegia n-a trecut prin aşa ceva. Strînsesem pînzele mai înainte de a ne fi înhăţat furtuna. Dar la cea dintîi răbufnire, amîndouă catargele au fost smulse peste bord,

de parcă ar fi fost tăiate, arborele cel mare tîrînd cu sine şi pe fratele meu cel mai tînăr, care, ca să fie mai sigur, se agăţase de el.

Acum barca noastră era ca un fulg, cel mai uşor ce fusese vreodată pe ape. Avea o punte dreaptă[231], afară de un mic tambuchi la pupă, și de obicei noi închideam tambuchiul ăsta cînd trebuia să trecem prin Ström, ca o măsură de prevedere împotriva mării în clocot. Dar în împrejurarea de faţă ne-am fi înecat numaidecît, căci vreme de cîteva clipe am fost scufundaţi de-a binelea. Nu-mi dau seama cum de a scăpat fratele meu mai mare din prăpădul ăsta, fiindcă nu am avut niciodată prilejul să mă lămuresc. Cît despre mine, de îndată ce dădui drumul arborelui trinchet, mă aruncai lat pe punte, cu picioarele sprijinite în parapetul îngust al provei, cu mîinile încleştate de un tachet[232] de la piciorul trinchetului. Doar un îndemn lăuntric m-a împins să fac asta şi era fără îndoială cel mai bun lucru de făcut – căci eram prea tulburat ca să pot cugeta.

După cum am spus, vreme de cîteva clipe am fost cu totul potopiţi, şi în tot răstimpul acesta îmi ţinui răsuflarea şi mă agăţai de tachet. Cînd n-am mai putut îndura, m-am ridicat în genunchi, ţinîndu-mă zdravăn cu mîinile, şi mi-am scos capul afară. Chiar în clipa aceea, mica noastră navă s-a scuturat ca un cîine care iese din apă şi, în felul acesta, s-a înălţat niţel deasupra valurilor. Tocmai încercam să lupt cu buimăceala care mă cuprinsese şi să-mi vin în fire ca să văd ce era de făcut, cînd deodată simţii că mă apucă cineva de braţ. Era fratele meu cel mare, şi inima îmi tresări de bucurie, fiindcă eram sigur că fusese tîrît peste bord; dar în clipa următoare bucuria se prefăcu în groază; căci îşi lipi gura de urechea mea şi-mi

231 Pe care nu se află nici o suprastructură (dunetă, castel central, etc.).

232 Suport în formă de T, fixat pe punte sau pe parapet; de el sînt legale parîmele cu care se manevrează pînzele.

răcni un singur cuvînt: *„Moskoeström!”.*

Nimeni nu va şti niciodată ce-am simţit în clipa aceea. M-am cutremurat din creştet pînă în tălpi, de parcă m-ar fi scuturat cele mai năprasnice friguri. Ştiam destul de bine ce voia să spună cu această singură vorbă; ştiam ce dorea să mă facă să înţeleg. Vîntul care ne purta acum ne ducea drept înspre vîrtejul Strömului, şi nimic nu se mai putea mîntui!

Vă daţi seama că atunci cînd traversam canalul Strömului, chiar şi pe vremea cea mai bună, ocoleam totdeauna vîrtejul pe departe; şi, dealtfel, trebuia să aşteptăm şi să fim cu luare-aminte să prindem acalmia; dar acum ne repezeam de-a dreptul în prăpastie, şi încă pe o furtună ca asta! „Fără doar şi poate, mă gîndeam eu, o să ajungem acolo în timpul acalmiei… mai avem deci niţică speranţă.” Dar în clipa următoare mă blestemam că pot fi atît de nesocotit încît să mai trag nădejde. Ştiam prea bine că eram pierduţi, chiar de ne-am fi aflat pe o navă cu de zece ori nouăzeci de tunuri.

Între timp, furia dintîi a furtunii se potolise sau poate că nu o mai simţeam, gonind înaintea ei, dar orişicum apele, care la început erau stăpînite de vînt şi se întindeau netede şi spumegînde, se ridicau acum în valuri înalte cît munţii. Şi pe cer se petrecuse o schimbare ciudată. Împrejurul nostru, în orişice parte, era negru ca smoala, dar chiar deasupra noastră se ivi deodată un petic rotund de cer senin, atît de senin cum nu mi-a mai fost dat să văd – de un albastru-închis şi cald – şi prin el scînteia luna plină, cu o strălucire pe care nu i-o cunoscusem niciodată. Lumina totul în jurul nostru pînă în cele mai mici amănunte, dar, Doamne sfinte! ce privelişte i-a fost dat să lumineze!

Încercai atunci o dată sau de două ori să vorbesc cu fratele meu, dar zgomotul, fără să înţeleg de ce, crescuse în aşa măsură, că nu l-am putut face să audă un cuvînt, cu toate că răcneam în urechea lui din ce în ce mai tare.

Clătină atunci din cap, palid ca un mort, şi-şi ridică un deget, ca şi cum ar fi spus: *„Ascultă!”.*

La început nu m-am dumirit ce vrea să spună, dar deodată îmi fulgeră prin minte un gînd îngrozitor. Scosei ceasul din buzunar. Stătuse. La lumina lunii, mă uitai la cadran şi, zvîrlindu-l departe în ocean, am izbucnit în lacrimi. *Se oprise la 7! Trecuse răstimpul de acalmie, şi vîrtejul Strömului se dezlănţuise în întreaga lui furie!*

Cînd o corabie bine construită, bine echipată şi nu prea încărcată se află în largul mării pe un vînt puternic, valurile totdeauna parcă izbucnesc de dedesubtul ei. E un lucru de neînţeles pentru un om de pe uscat; e ceea ce se numeşte în termeni marinăreşti *a încăleca pe val*. Încălecasem deci cu sprinteneală pe val, dar ne-am pomenit cu un talaz uriaş care, luîndu-ne din urmă, ne înălţă cu el sus, sus, pînă la cer. N-am crezut niciodată că un val se poate ridica atît de sus. Apoi ne-am pogorît pînă jos, lunecînd rotund şi dîndu-ne afund, că mi-a venit ameţeală şi leşin, ca şi cum m-aş fi prăbuşit în vis de pe vîrful unui munte înalt. Dar pe cînd eram sus, am aruncat repede o ochire împrejur, şi această singură ochire mi-a fost de-ajuns. Într-o clipă îmi dădui bine seama de poziţia noastră. Vîrtejul curentului era drept în faţă, la un sfert de milă, dar acesta nu semăna cu Moskoeströmul de toate zilele, cum nu seamănă vîrtejul pe care-l vezi acum cu bulboanele de la scocul morii. Dacă n-aş fi ştiut unde ne aflam şi la ce ne puteam aştepta, n-aş fi recunoscut cîtuşi de puţin locurile. Aşa cum se arăta, am închis ochii fără de voie, îngrozit. Pleoapele mi se strînseră ca într-un spasm.

N-au trecut mai mult de două minute, cînd deodată simţii că valurile se potolesc şi că sîntem învăluiţi în spumă. Corabia a virat pe neaşteptate la babord şi apoi s-a năpustit în noua direcţie ca un fulger. În aceeaşi clipă, urletul asurzitor ai apei s-a pierdut cu totul într-un fel de ţipăt ascuţit – un sunet de care ţi-ai putea da seama închipuindu-ţi supapele cîtorva mii de vapoare care şi-ar

slobozi aburii toate deodată. Ne găseam în brîul clocotitor de spumă care mărgineşte totdeauna vîrtejul. Mă gîndeam desigur că minuta următoare o să ne scufunde în abis, înlăuntrul căruia nu puteam vedea prea lămurit din pricina uluitoarei iuţeli cu care eram împinşi înainte. Barca nu părea cîtuşi de puţin că se scufundă în apă, ei numai zboară, ca o băşică de aer, la faţa vîltorii. La tribord aveam vîrtejul, iar la babord, largurile oceanului pe care-l părăsisem. Se înălţa între noi şi zare, ca un zid zbuciumat şi înalt.

Ar putea să pară ciudat, dar acum, că ne aflam chiar în gura prăpastiei, eram mai liniştit decît atunci cînd abia ne apropiam de ea. După ce mă hotărîsem să nu mai nădăjduiesc nimic, mă dezbărasem aproape cu totul de groaza care mă tăcuse neom. Pesemne că deznădejdea îmi încordase nervii.

S-ar putea crede că mă laud – dar ceea ce vă spun e adevărul curat – am prins a cugeta ce minunat ar fi să mori în felul acesta şi ce nerozie e din parte-mi să mă gîndesc la un lucru atît de mărunt ca viaţa mea faţă de o atît de măreaţă înfăţişare a puterii dumnezeieşti. Cred că am roşit de ruşine cînd mi-a trecut gîndul acesta prin minte. După un răstimp, priveliştea vîrtejului stîrni în mine cea mai vie curiozitate. Simţeam fără doar şi poate *dorinţa* să-i cercetez adîncurile chiar cu sacrificiul pe care aveam să-l fac; şi cea mai mare durere era că nu am să fiu niciodată în stare să povestesc vechilor mei tovarăşi de pe ţărm tainele pe care le voi pătrunde. Fără îndoială că e foarte curios ca astfel de închipuiri năzdrăvane să treacă prin capul cuiva care se află într-o asemenea primejdie, şi m-am gîndit adesea că rotirile bărcii în jurul vîltorii mă făcuseră să-mi cam pierd minţile.

Mai era o împrejurare care m-a ajutat să-mi vin în fire, şi anume faptul că vîntul încetase să mai bată: nu ne mai putea ajunge în locul unde ne aflam, fiindcă, aşa cum aţi văzut şi dumneavoastră, brîul cu spumă e cu mult mai jos

decît nivelul întregului ocean, care se ridica acum deasupră-ne, ca o creastă de munte uriaş şi negru. Dacă n-ai fost niciodată pe mare pe o furtună puternică, nu poţi să-ţi dai seama cît de tare te buimăcesc rafalele de vînt şi împroşcările de spumă. Te orbesc, te asurzesc şi te sugrumă, luîndu-ţi orice putinţă de faptă şi gîndire. Dar scăpasem acum în mare măsură de aceste neajunsuri, aşa cum în temniţă se îngăduie ucigaşilor condamnaţi la moarte unele mici hatîruri care le fuseseră oprite cît nu li se rostise încă osînda.

Nu pot să spun de cîte ori ne-am rotit pe acel brîu de ape. De aproape o oră goneam mereu jur împrejur, mai mult zburînd decît plutind. Pătrundeam din ce în ce mai adînc în inima vîrtejului şi mai aproape, tot mai aproape de groaznicul lui povîrniş dinăuntru. În răstimpul acesta nu slăbisem din mîini tachetul. Fratele meu era la pupă, ţinîndu-se de un butoiaş de apă gol, care fusese legat zdravăn sub habitaclu[233]. Era singurul lucru de pe punte care nu fusese măturat peste bord cînd furtuna se abătuse asupră-ne întîia oară. Cînd ne apropiarăm de marginea puţului, lăsă butoiul şi se îndreptă spre tachet, de pe care, în groaza lui de moarte, se străduia să-mi descleşteze mîinile, acesta nefiind destul de mare ca să poată fi bine înşfăcat de amîndoi. Niciodată n-am simţit o durere mai adîncă decît în clipa cînd l-am văzut că încearcă o asemenea faptă, deşi îmi dădeam seama că nu era în toate minţile cînd o săvîrşea; spaima şi nu altceva făcuse din el un nebun furios. Nu m-am gîndit totuşi să mă iau la întrecere cu el. Ştiam că e totuna care dintre noi îl apucă, astfel că i-am lăsat lui tachetul şi m-am dus la butoiaşul de la pupă. Nu mi-a fost prea greu s-ajung acolo, căci barca zbura jur împrejur cu destulă tărie şi drept pe chilă, împinsă doar încoace şi încolo de uriaşele rotocoale şi bulboane ale vîrtejului. De-abia mă adăpostisem bine în

233 Locaşul busolei.

locul meu cel nou, cînd deodată ne-am aplecat cumplit la tribord şi ne-am năpustit orbeşte în abis. Am şoptit în grabă o rugăciune către Dumnezeu şi am crezut că totul s-a sfîrşit.

Simţind iureşul ameţitor al coborîşului, m-am încleştat dintr-o dată mai tare de butoiaş şi am închis ochii. Vreme de cîteva clipe n-am îndrăznit să-i mai deschid, căci aşteptam pe dată prăpădul şi mă minunam că nu mă aflu încă în luptă de moarte cu apele. Dar clipa trecea după clipă, şi trăiam încă. Impresia de cădere încetase, şi mişcarea corăbiei semăna cu cea de mai înainte, din brîul de spume, cu deosebirea că eram mai aplecaţi pe o coastă. Am prins curaj şi m-am uitat în preajmă-mi încă o dată.

N-am să uit cît oi trăi fiorii de spaimă, de groază şi de admiraţie ce m-au străbătut cînd am privit în jurul meu. Barca părea că stă agăţată ca prin vrajă la jumătatea drumului, pe faţa lăuntrică a unei pîlnii de o mărime uriaşă şi nespus de adîncă, ai cărei pereţi cu totul netezi ar fi părut de abanos de n-ar fi fost iuţeala cumplită cu care se roteau şi lumina strălucitoare şi groaznică pe care o răsfrîngeau atunci cînd din ochiul deschis între nori – de care v-am mai spus – razele lunii pline se revărsau într-un şuvoi de aur şi de slavă pe muchiile negre, departe, pînă în tainiţele de nepătruns ale abisului.

La început am fost mult prea tulburat ca să-mi pot da bine seama de ceva. Această izbucnire luminoasă de o cumplită măreţie a fost singurul lucru pe care l-am văzut. Totuşi, cînd mi-am venit puţin în fire, mi-am aruncat ochii fără voie în jos. Din pricina felului cum barca noastră atîrna pe suprafaţa înclinată a vîrtejului, puteam privi în partea asta nestingherit. Era drept pe chilă, adică puntea ei făcea un plan paralel cu cel al apei, dar aceasta avea o înclinare de mai mult de patruzeci şi cinci de grade, astfel că părea că stăm aplecaţi pe o coastă. Cu toate acestea, nu se putea să nu-mi dau seama că nu mi-era mai greu să mă ţin şi să mă sprijin în această poziţie decît dacă ar fi fost

vorba de un plan orizontal. Asta se datora, pesemne, vitezei cu care ne roteam.

Razele lunii păreau că cercetează pînă şi străfundul adîncului abis; nu puteam însă zări nimic desluşit din pricina ceţii dese ce învăluia totul şi deasupra căreia se desfăşura un minunat curcubeu, arcuit ca acea punte îngustă şi şubredă despre care spun musulmanii că ar fi singura legătură între timp şi veşnicie. Ceaţa sau spuma aceasta se datora fără îndoială înaltelor ziduri care se întîlneau la capătul de jos al pîlniei şi se izbeau între ele. Dar urletul care se ridica din negură spre ceruri nu mă încumet să-l descriu.

Lunecînd mai întîi de pe brîul de spume în prăpastie, ne-am pomenit la o mare depărtare de povîrniş. Dar, de-aici înainte, coborîrea noastră n-a mai semănat cîtuşi de puţin cu începutul. Ne învîrteam mereu în cercuri, dar nu cu o mişcare regulată, ci în salturi şi volte ameţitoare, care ne repezeau uneori doar la vreo sută de iarzi, alteori însă pe aproape toată roata vîrtejului. Cu fiece rotire coboram mai mult în abis, coborîre înceată, dar foarte vădită.

Uitîndu-mă împrejur pe nemărginitul deşert al apelor de abanos ce ne purtau, mi-am dat seama că barca noastră nu era singurul lucru ce căzuse în îmbrăţişarea vîrtejului. Deasupra şi dedesubtul nostru se vedeau sfărîmături de nave, bucăţi mari de cherestea, trunchiuri de copaci şi alte lucruri mai mărunte, ca mobile, lăzi sparte, butoaie şi bîrne. V-am mai povestit despre felul cum spaima mea dintîi se prefăcuse într-o curiozitate nefirească. Ea părea că sporeşte pe măsură ce mă apropiam mai mult de groaznicul meu sfîrşit. Începui acum să cercetez cu o ciudată luare-aminte nenumăratele lucruri ce pluteau în preajma noastră.

Trebuie să-mi fi ieşit din minţi, căci pentru mine era un fel de *petrecere* să stau şi să socotesc cu ce iuţeală se prăvăleau diferitele lucruri în hăul de spumă. „Desigur, bradul ăsta – m-am pomenit spunînd deodată – o să facă el

cel dintîi groaznicul salt, şi o să piară!” Dar am fost dezamăgit cînd am văzut că sfărîmăturile unei corăbii olandeze i-au luat-o înainte şi au ajuns la fund mai devreme. Într-un tîrziu, după ce făcusem mai multe preziceri de acest fel – şi fusesem mereu dezamăgit – faptul acesta, că socoteala mea tot da greş, îmi dădu de gîndit şi mă făcu să tremur din tot trupul, în timp ce inima porni din nou să-mi bată cu putere.

Dar nu o spaimă nouă mă tulbura aşa, ci zorile unei *speranţe* şi mai răscolitoare. O speranţă care răsărea în mine, parte din amintire, parte din observaţiile mele din clipa de faţă.

M-am dus cu gîndul la rămăşiţele plutitoare, atît de felurite, semănate pe toată coasta insulelor Lofoden şi care au fost sorbite şi apoi aruncate departe de Moskoeström. Mai toate erau sfărîmate într-un chip nemaipomenit, sfîrtecate şi zdrobite de parcă ar fi fost pline de schije, dar mi-am adus aminte lămurit că *unele* dintre ele nu păreau deloc vătămate. Nu-mi puteam da seama de această deosebire decît presupunînd că bucăţile sfărîmate erau cele ce fuseseră *cu totul sorbite*, iar celelalte intraseră în vîrtej într-un răstimp tîrziu sau coborîseră din cine ştie ce pricină atît de încet după ce intraseră, încît n-au apucat să ajungă la fund înainte de întoarcerea fie a fluxului, fie a refluxului. M-am gîndit că ar fi cu putinţă ca în această împrejurare ele să fie din nou rostogolite la nivelul oceanului, fără a împărtăşi soarta celor ce-au pătruns mai devreme sau au fost înghiţite mai repede. Totodată, am mai făcut şi trei observaţii însemnate. Întîia a fost că, îndeobşte, cu cît un lucru era mai mare, cu atît cobora mai repede; cea de a doua, că între două mase de mărime egală, una sferică şi cealaltă *de o formă oarecare,* viteza la coborîre a celei sferice era mai mare; a treia, că între două mase de volum egal, una cilindrică şi cealaltă de o formă oarecare, cilindrul era absorbit, cel mai încet. De-atunci de cînd am scăpat, am stat de mai multe ori de vorbă în

privinţa asta cu un bătrîn dascăl de la noi, şi de la el am învăţat să folosesc cuvintele cilindru şi sferă. Mi-a explicat deşi am uitat în ce fel – că ceea ce văzusem nu era de fapt decît urmarea firească a formei epavelor plutitoare şi mi-a arătat cum se face că un cilindru, rotindu-se într-un vîrtej, se împotriveşte, mai tare sorbirii lui şi e mai anevoie tras la fund decît alt corp de aceeaşi mărime, dar avînd orice altă formă.[234]

Un fapt tulburător venea să-mi întărească şi mai mult aceste observaţii şi nu-mi dădea pace pînă nu le adeverea; şi anume că la fiecare rotire a noastră treceam, pe lîngă ceva ce semăna a butoi sau pe lîngă vergile sau catargul unei corăbii, şi că între timp multe dintre aceste lucruri care fuseseră la acelaşi nivel cu noi, cînd mi-am aruncat întîia oară ochii asupra minunăţiilor vîrtejului, erau acum cu mult deasupra noastră şi păreau că s-au clintit prea puţin de pe locul lor de la început.

Nu am stat multă vreme la îndoială, am hotărît să mă leg zdravăn de butoiul pe care-l strîngeam în braţe, să-l desfac de lîngă habitaclu, de care era prins, şi să mă arunc dimpreună cu el în mare. Am atras – prin semne – atenţia fratelui meu arătînd spre butoaiele care pluteau pe lîngă noi şi am recurs la tot ce-mi sta în putinţă să-l fac să priceapă ce aveam de gînd. În cele din urmă am crezut că a înţeles ce urmăream, dar fie că o fi înţeles sau nu, a dat din cap cu deznădejde şi n-a vrut să se urnească de la locul lui de lîngă tachet. Mi-era cu neputinţă să ajung pînă la el; situaţia critică nu-mi mai îngăduia nici un răgaz; şi astfel, după o luptă cruntă, cu mine însumi, m-am hotărît să-l las în voia soartei; m-am legat bine de butoi cu ajutorul frînghiilor care-l prinseseră de habitaclu şi, fără să mai preget nici o clipă, m-am aruncat cu el în mare.

Urmarea a fost întocmai cum nădăjduisem. Eu însumi fiind acela care vă istorisesc toate astea, precum vedeţi,

234 Vezi Archimede, *De incidentibus in fluido,* lib. 2 (n.a.).

am scăpat teafăr, şi pentru că aţi aflat în ce fel s-a înfăptuit scăparea mea, şi sînteţi în măsură aşadar să ştiţi de mai înainte tot ce-aş mai avea să vă spun, am să-mi închei cît mai degrabă povestea. Nu trecuse un ceas de cînd părăsisem vasul, cînd, după ce acesta coborîse la o mare depărtare sub mine, făcu trei sau patru năprasnice rotiri la rînd şi, ducînd cu sine pe scumpul meu frate, se năpusti deodată orbeşte în hăul de spume, pe veci. Butoiul de care eram legat se lăsase niţel mai jos de jumătatea distanţei dintre fundul vîltorii şi locul unde sărisem peste bord, cînd se întîmplă o mare schimbare în înfăţişarea vîrtejului. Pereţii povîrniţi ai uriaşei plinii se făceau din clipă în clipă mai puţin piezişi. Treptat rotirile sorbului se domoliră. Spumele şi curcubeul pieriră pe nesimţite, şi fundul genunii păru că se ridică încet. Cerul era senin, vîntul căzuse, şi luna plină pogora strălucitoare spre apus cînd mi-am venit în fire pe apele oceanului, drept în faţa insulelor Lofoden, niţel mai sus de locul în care fusese vîrtejul lui Moskoeström. Era tocmai în ceasul de acalmie, dar după uragan marea mai ridica încă talazuri ca munţii de înalte. Eram purtat cu o iuţeală năprasnică în puhoiul marelui curent, şi în cîteva clipe am fost zvîrlit la mal lîngă bancurile pescarilor. O barcă m-a cules de acolo, sleit de oboseală şi fără de glas. Acum, că primejdia trecuse, eram mut din pricina amintirii grozăviilor îndurate. Cei ce m-au ridicat pe bord erau vechi prieteni şi tovarăşi de toate zilele, care însă nu m-au recunoscut, cum n-ar fi putut recunoaşte un călător întors din lumea duhurilor. Părul meu, din negru ca pana corbului cum fusese în ajun, albise de tot, aşa cum îl vedeţi acum. Ei mai spuneau că toată înfăţişarea şi felul meu de a fi se schimbase. Le-am istorisit povestea mea, însă n-au vrut să creadă. Acum v-o spun şi dumneavoastră, dar nu prea trag nădejde că o să-i daţi mai multă crezare decît i-au dat pescarii şugubeţi din insulele Lofoden.

O pogorîre în Maelström (în original *A Descent into the Maelström)* a văzut lumina tiparului în mai 1841 în revista „Graham's Lady's and Gentleman's Magazine" din Philadelphia.

PORTRETUL OVAL[235]

Egli è vivo *e parlerebbe se non osservasse la rigola del silentio.*[236]

(Inscripţie sub o pictură italiană a Sf. Bruno.)

CASTELUL ÎN CARE VALETUL MEU se hotărîse să intre cu de-a sila mai bine decît să mă lase să petrec o noapte sub cerul liber, grav rănit cum eram, era una din acele case pline de tristeţe şi măreţie care-şi ridicau de multă vreme frunţile încruntate prin Apenini – atît în realitate, cît şi în imaginaţia doamnei Radcliffe[237]. După cît se părea, fusese de curînd părăsit – şi nu pentru multă vreme. Am ales una dintre încăperile cele mai mici şi mai puţin somptuos mobilate. Camera, care se afla într-un turn mai îndepărtat, avea decoraţiuni bogate, dar vechi şi uzate. Pereţii erau tapetaţi şi împodobiţi cu numeroase şi diferite însemne heraldice, alături de neobişnuit de multe picturi mai moderne, expresive, în rame cu arabescuri de aur. Tablourile umpleau pereţii, şi nu numai pereţii, ci şi ungherele peste care dădeai la tot pasul în ciudata arhitectonică a castelului. Nu ştiu dacă din cauza delirului ce mă cuprindea, ori din alte pricini, dar aceste tablouri mi-au stîrnit un interes profund, aşa că i-am cerut lui Pedro să coboare obloanele cele grele, şi cum se făcuse noapte, i-am poruncit să aprindă sfeşnicul cu braţe înalte de la capul patului meu şi să dea larg în lături pologul de

---

235 Nuvela i-a fost inspirată lui Poe de un portret al pictorului american *Thomas Sully* (1783–1872), expus pe atunci într-o galerie din New York.

236 E *viu* şi ar vorbi dacă n-ar ţine seama de regula tăcerii (în limba italiană în original).

237 *Ann Radcliffe* (1764–1823), scriitoare engleză, autoare a numeroase romane de groază şi mister.

catifea neagră, cu ciucuri, din jurul patului. Gîndul meu era că, dacă nu voi putea să dorm, să încerc cel puţin să privesc pe rînd tablourile, avînd la îndemînă şi o cărţulie, găsită pe pat, cu descrieri şi aprecieri asupra lor.

Multă, multă vreme am citit din acea carte, şi cu un sentiment de evlavie, de intensă evlavie contemplam tablourile. Orele treceau, repezi şi pline de încîntare, pînă cînd sosi adîncul miez de noapte. Cum lumina nu era prea bună, dar nu voiam să tulbur somnul valetului care abia aţipise, am întins cu greutate mîna şi am aşezat sfeşnicul astfel încît să-mi lumineze mai puternic cartea.

Numai că această schimbare avu o urmare cu totul neaşteptată. Razele numeroaselor lumînări (căci erau multe) luminau acum o firidă a camerei, care se aflase mai înainte într-un întuneric profund, ascunsă înapoia unuia dintre stîlpii patului. Şi astfel, mi-a apărut, în plină lumină, o pictură pe care n-o observasem pînă atunci. Era portretul unei tinere femei cu înfăţişare feciorelnică. Am aruncat în grabă o privire asupra tabloului şi am închis apoi ochii. De ce – nici eu nu mi-am dat mai întîi seama. Dar cum şedeam cu pleoapele închise, încercam să înţeleg de ce le închisesem. Şi mi-am dat seama că vrusesem să cîştig timp – ca să mă gîndesc – ca să mă încredinţez că ochii nu mă înşelau – ca să-mi liniştesc şi să-mi înfrînez imaginaţia, ca să pot privi cu mai multă luciditate şi siguranţă. După cîteva clipe mi-am îndreptat din nou privirea asupra tabloului.

Nu mai era nici o îndoială că ceea ce vedeam era aievea; şi prima rază de lumină care căzuse pe pînză împrăştiase parcă amorţirea somnului ce-mi cuprindea simţurile, aducîndu-mă la realitate.

Portretul, am mai spus-o, era al unei tinere fete. Artistul pictase doar capul şi umerii, în maniera numită în termeni tehnici *vignette* şi tabloul se apropia ca stil de portretele favorite ale lui Sully. Braţele, pieptul şi chiar şuviţele părului strălucitor se topeau imperceptibil în

umbra vagă, şi totuşi adîncă, a fondului. Rama era ovală, bogat aurită şi cu incrustaţii în arabescuri. Era un tablou minunat, o adevărată operă de artă. Dar nici desăvîrşirea picturii, nici frumuseţea figurii imortalizate pe pînză nu erau cauza neaşteptatei şi puternicei mele emoţii. Şi cu atît mai puţin imaginaţia mea, care trezită din amorţeală ar fi putut atribui portretului însuşirile unei fiinţe vii. Mi-am dat seama îndată că particularităţile tabloului, maniera de *vignette*, rama, ar fi distrus imediat o astfel de iluzie. Ba mai mult, nici n-ar fi lăsat-o să se nască. Meditînd stăruitor la toate acestea, am rămas astfel aproape o oră, poate, în capul oaselor, cu privirea pironită asupra portretului. În cele din urmă, descoperind taina efectului pe care mi-l produsese tabloul, m-am lungit pe spate, în pat. Descoperisem farmecul picturii în absoluta *asemănare cu viaţa* a expresiei, care m-a făcut mai întîi să tresar, apoi m-a uluit, m-a subjugat şi m-a înspăimîntat. Cuprins de o teamă adîncă şi respectuoasă, am mutat sfeşnicul în poziţia lui de mai înainte. În felul acesta dispăruse din faţa ochilor cauza profundei mele agitaţii şi am început să cercetez cu nerăbdare cartea, căutînd descrierea picturii şi istoria ei. Am găsit filele rezervate portretului oval şi iată lămuririle destul de vagi şi de ciudate pe care le-am citit:

„Era o fată de o rară frumuseţe, pe cît de fermecătoare, pe atît de plină de vioiciune. Blestemat a fost ceasul cînd l-a cunoscut şi l-a iubit pe pictor, cu care apoi s-a căsătorit. El era o fire pasionată, studios, auster, care, de fapt, se căsătorise dinainte, cu Arta. Ea, o fată de o rară frumuseţe, pe cît de încîntătoare, pe atît de vioaie, era toată numai zîmbet şi lumină, zglobie ca un pui de ciută; iubind şi îndrăgind totul; urînd doar Arta care-i era rivală; temîndu-se doar de paleta, de pensulele şi de celelalte instrumente urîcioase care o îndepărtau de prezenţa iubitului ei. Cît de nenorocită s-a simţit cînd pictorul şi-a arătat dorinţa de a imortaliza pe pînză chipul tinerei sale

soţii. Dar era o fiinţă ascultătoare, şi timp de multe săptămîni a stat resemnată, în încăperea înaltă şi întunecoasă din turn, unde lumina ajungea, pe pînza palidă, numai de deasupra capului. Pictorul însă era îndrăgostit de munca lui, care înainta din oră în oră, din zi în zi. Era un om pasionat, sălbatic, întunecat, care se pierdea deseori în reverie; şi nu vedea că lumina, pătrunzînd atît de palidă în turnul singuratec, veştejea sănătatea şi sufletul soţiei sale, care se stingea cu încetul. Toţi îşi dădeau seama, în afară de el. Şi totuşi, tînăra-i soţie zîmbea mai departe, fără să se plîngă, înţelegînd pasiunea nebună, arzătoare, a pictorului – care avea un mare renume – pentru munca lui. Acum pictorul lucra zi şi noapte la tabloul aceleia care-l iubea atît de mult, dar care se topea din zi în zi, în timp ce viaţa i se scurgea din trup. Cine privea portretul îşi exprima în şoaptă admiraţia pentru asemănarea lui cu originalul, minunîndu-se de măiestria pictorului şi slăvind dragostea profundă pentru aceea pe care o picta atît de minunat. Numai că, pe măsură ce tabloid se apropia de sfîrşit, nimeni nu mai era primit în camera din turn; în înflăcărarea lucrului pictorul se sălbăticise, şi arareori îşi mai ridica privirea de pe pînză, chiar pentru a privi figura soţiei sale. Aşa că nu vedea cum culorile pe care le aşternuse pe pînză dispăreau din obrajii celei care-l inspirase. Trecură multe săptămîni şi nu mai rămăsese decît foarte puţin de făcut, doar o ultimă trăsătură de pensulă, peste buze, şi nuanţa ochilor, cînd sufletul tinerei lui soţii pîlpîi ca flacăra unui sfeşnic ce se stinge. Ultima trăsătură de pensulă fu aşternută, şi ultima nuanţă îşi găsi locul, şi o clipă pictorul rămase fermecat în faţa operei pe care o terminase. Apoi, privind-o întruna, începu să tremure, palid şi înspăimîntat, şi strigă din răsputeri: *«E viaţa însăşi!»* şi se întoarse brusc să-şi privească iubita: *Era moartă!”.*

Portretul oval (în original *The Oval*

Portrait) a văzut lumina tiparului în numărul din aprilie 1842 al revistei „Graham’s Lady’s and Gentleman’s Magazine” din Philadelphia.

MASCA MORŢII ROŞII[238]

MOARTEA ROŞIE pustiise multă vreme ţinutul. O molimă mai hîdă şi mai fără de leac nu se mai pomenise. Sîngele i-a fost Avatarul, şi pecetea – roşeaţa şi groaza sîngelui. Te lua cu dureri ascuţite şi ameţeli neaşteptate, şi apoi, prin toţi porii, cu sudori necurmate de sînge, pînă la nimicire. Petele purpurii de pe trupul şi mai ales de pe faţa victimelor alcătuiau semnul vestitor al ciumei, care le scotea din rîndul oamenilor şi le lipsea de ajutorul şi dragostea lor. Începutul, desfăşurarea şi sfîrşitul bolii se petreceau toate într-o jumătate de ceas.

Dar prinţul Prospero era fericit, cutezător şi ager. Cînd o bună jumătate a norodului de pe moşiile sale a fost secerat, el chemă dinainte-i o mie de prieteni zdraveni şi curajoşi, aleşi printre cavalerii şi doamnele de la curtea sa, şi se însingură cu ei în depărtarea nepătrunsă a uneia din stăreţiile sale întărite. Era o clădire măreaţă şi larg încăpătoare, o plăsmuire a prinţului însuşi, după gustul său excentric şi impunător totodată. Un zid înalt şi trainic îi da ocol. Erau porţi de fier în acest zid. Curtenii, după ce intrară, aduseră forje şi ciocane grele pentru a înţepeni zăvoarele. Hotărîseră să împiedice intrarea sau ieşirea pricinuite de deznădejdea din afară sau de nebunia dinăuntru. Stăreţia fu înzestrată din belşug cu de toate. Mulţumită acestor măsuri de prevedere, curtenii puteau să înfrunte primejdia de molipsire. Lumea dinafară să se descurce cum o putea. Pînă una-alta, ar fi fost o nebunie să gîndeşti ceva sau să te plîngi. Din grija prinţului, se

238 În 1898, revista ieşeană *Calendarul Dacia* a publicat povestirea de faţă sub titlul „Masca, după Edgar Poe”, în prelucrarea lui I.L. Caragiale. Tălmăcirea, efectuată prin intermediul versiunii franceze a lui Charles Baudelaire, se află reprodusă în ediţia operelor lui I.L. Caragiale, (îngrijită de Paul Zarifopol, vol. II, pp. 333-340 (Cultura Naţională, 1931).

strînsese acolo tot ce poate desfăta pe om. Erau măscărici şi comedianţi, erau dansatori şi muzicanţi şi tot ce e frumos pe lume, era şi vin. Toate acestea şi sentimentul de siguranţă se aflau acolo, înăuntru. Iar afară bîntuia *Moartea Roşie.*

Era către sfîrşitul lunii a cincea sau a şasea a retragerii sale, în vreme ce molima bîntuia cu mai multă furie afară, cînd prinţul Prospero îşi adună pe cei o mie de prieteni la un bal mascat de o nemaipomenită măreţie.

Priveliştea era ameţitor de plăcută. Dar mai întîi lăsaţi-mă să vă povestesc despre sălile în care se desfăşura. Erau şapte la număr – un şirag împărătesc. În multe palate, dealtfel, asemenea şiraguri de încăperi alcătuiesc o lungă perspectivă în linie dreaptă cînd uşile sînt date în amîndouă părţile de perete, astfel încît ochiul îmbrăţişează nestînjenit spaţiul în întregime. În cazul acesta, însă, lucrurile stăteau cu totul altfel, aşa cum ne-am fi putut aştepta dată fiind înclinaţia ducelui pentru tot ce e bizar. Încăperile erau orînduite într-un chip atît de neregulat, încît privirea nu putea îmbrăţişa dintr-o dată decît una singură. La fiecare douăzeci-treizeci de paşi apărea cîte o cotitură neaşteptată, şi la fiecare cotitură, cîte o privelişte nouă. Pe dreapta şi pe stînga, în mijlocul fiecărui perete, cîte o fereastră gotică, îngustă şi înaltă, dădea într-un coridor închis, care şerpuia de-a lungul şirului de încăperi. Vitraliile se deosebeau între ele, culoarea lor fiind potrivită cu tonul dominant al decoraţiei încăperii din care făceau parte. Aşa, de pildă, sala ce se afla la capătul de la răsărit era tapisată în albastru, deci de un albastru-viu îi erau şi plăcile de sticlă. În a doua încăpere toate ornamentele şi tapiseriile erau purpurii: aici vitraliile erau şi ele purpurii. A treia cu totul verde, şi la fel şi geamurile. A patra mobilată şi luminată portocaliu, a cincea, albă, a şasea, violetă. A şaptea sală era strîns învăluită în draperii de catifea neagră, care acopereau întreg tavanul şi pereţii şi cădeau în falduri grele pe un

covor de aceeaşi culoare şi din acelaşi ţesut. Aceasta era singura încăpere în care culoarea vitraliilor nu se potrivea cu a decorului. Geamurile erau stacojii, de culoarea intensă a sîngelui. Şi în nici una din cele şapte săli nu era nici lampă, nici candelabru în belşugul de ornamente de aur risipite ici şi colo sau aliniate în tavan. Şi nu se afla nici o lumină, fie de lampă, fie de sfeşnic în tot acest şir de încăperi. Dar în coridorul ce le mărginea, drept în faţa fiecărei ferestre, stătea cîte un trepied uriaş, purtătorul unui focar de jăratic; străbătînd prin geamurile colorate, razele lui aruncau o lumină orbitoare în sală. Şi astfel se iscau o mulţime de umbre fantastice şi jucăuşe. Dar în camera dinspre soare-apune şi în camera neagră efectul focarului de lumină şiroind prin geamurile de culoarea sîngelui pe întunecatele draperii era de o grozăvie fără seamăn şi dădea chipurilor celor ce intrau o înfăţişare atît de ciudată, încît prea puţini dintre oaspeţi aveau îndrăzneala să-i treacă hotarul.

Tot în această sală, pe peretele dinspre apus, se găsea şi un gigantic orologiu de abanos. Pendula lui se legăna încoace şi încolo cu o bătaie înăbuşită, monotonă şi grea; şi de cîte ori minutarul îşi sfîrşea ocolul cadranului şi trebuia să bată ceasul, iată că din plămînii de aramă ai ornicului se înălţa un sunet puternic, limpede şi adînc, nemaipomenit de muzical, dar al cărui timbru era atît de ciudat, atît de răsunător, încît la fiece oră muzicanţii din orchestră se vedeau siliţi să se întrerupă o clipă şi să dea sunetului ascultare; tot astfel dansatorii se opreau fără voie din avîntul lor; o tulburare de o clipă cuprindea acea veselă adunare şi, cîtă vreme dangătul ornicului răsuna încă, vedeai pînă şi pe cei mai nebunatici că pălesc, şi pe cei mai vîrstnici şi mai aşezaţi că-şi trec mîna pe frunte, ca şi cum ar fi fost adînciţi în gînduri sau în visări nedesluşite. Dar de îndată ce ecoul amuţea, un rîset uşor cuprindea toată adunarea; muzicanţii se uitau unii la alţii şi zîmbeau gîndindu-se la propria lor slăbiciune şi nebunie şi îşi jurau

unul altuia în şoaptă că nu se vor mai tulbura astfel atunci cînd ornicul va bate iar; şi iată, după trecerea altor şaizeci de minute (oare cuprind cele trei mii şase sute de secunde ale timpului în zbor), răsunau din nou bătăile ceasului, şi iar ce isca tulburarea, tremurat şi îngîndurarea de mai înainte.

Dar în ciuda acestor lucruri, veselă şi plină de strălucire era petrecerea. Gusturile ducelui nu-şi găseau asemănare. Avea un ochi sigur în privinţa culorilor şi a veşmintelor. Dispreţuia podoabele la modă. Cutezător şi înflăcărat în tot ce plănuia, era strălucit şi barbar în concepţiile sale. Unii oameni îl puteau socoti nebun. Curtenii simţeau însă că nu era nebun deloc. Dar trebuia negreşit să-l auzi, să-l vezi şi să-l cunoşti de aproape ca să fii *sigur* că nu era.

Cu prilejul acestei mari petreceri[239], el fusese cel care dăduse, în mare măsură, îndrumările asupra decorului şi mobilierului celor şapte săli. Şi gustul său călăuzitor hotărîse în privinţa măştilor şi a costumelor. Desigur, totul era grotesc. Totul era învăpăiat şi strălucit, hazliu şi fantastic, în felul celor ce s-au văzut mai apoi în *Hernani.* Se vedeau figuri fanteziste, în veşminte şi zorzoane fistichii.

Erau închipuiri ciudate, ca plăsmuirile unui nebun. Multă frumuseţe şi mult desfrîu, multe ciudăţenii, străbătute şi de un fior de groază; şi mai erau şi multe amănunte care-ţi puteau face silă. Şi pretutindeni prin cele şapte camere, sumedenie de vise se perindau. Şi visele acestea se frămîntau încoace şi încolo, răsfrîngînd în ele culoarea încăperilor, bătînd tactul năprasnicei orchestre, ca şi cum muzica n-ar fi fost decît ecoul pasului lor. Şi la răstimpuri răsuna glasul orologiului de abanos din sala de catifea. Şi atunci, o clipă numai, totul stă, totul tace, afară doar de glasul ceasornicului. Şi visele pe locul lor

239 În limba franceză în original: *fête.*

încremenesc, îngheţate. Dar ecoul repetat al orologiului amuţeşte – nu durase decît o clipă – şi, iată, un hohot de rîs uşor şi abia stăpînit se răspîndeşte după el pretutindeni. Şi atunci muzica se revarsă în valuri iarăşi, şi iarăşi visele se trezesc la viaţă şi se frămîntă încoace şi încolo, mai vesele ca oricînd, răsfrîngîndu-se în geamurile multicolore, prin care, de pe trepieduri, razele pătrund şuvoi. Dar în camera cea mai de la apus dintre toate cele şapte, nici o mască nu mai cutează acum să intre; întunericul nopţii se înteţeşte mereu, şi prin ferestrele de culoarea sîngelui o lumină de un roşu-aprins pluteşte în încăpere; şi negrul îndoliatelor draperii te înspăimîntă, iar cel ce se încumetă să pună piciorul pe cernitul covor e întîmpinat de un dangăt al orologiului de abanos, un dangăt şi mai solemn şi mai poruncitor decît cel ce ajunge la urechea oaspeţilor care se răsfaţă în dezmăţul mai depărtat din celelalte săli.

Sălile acestea erau înţesate de lume şi în ele bătea cu înfrigurare inima vieţii. Şi orgia creştea ca un vîrtej, pînă ce, într-un tîrziu, se auzi orologiul sunînd miezul nopţii. Atunci, precum am mai spus, muzica tăcu. Şi dansatorii se opriră din legănarea lor. Şi peste tot şi toate se aşternu, la fel ca mai înainte, o nemişcare înfricoşată. Dar acum clopotul pendulei trebuia să sune de douăsprezece ori; şi poate că din pricina acestui răgaz s-au putut strecura şi altfel de gînduri în meditaţia celor care, printre toţi aceşti veseli oaspeţi, mai cugetau. Şi poate tot de aceea, mai înainte ca ultimul ecou al bătăii orologiului să se fi scufundat în tăcere, s-au găsit în această mulţime cîţiva inşi care au avut timp să-şi dea seama de prezenţa unei măşti ce nu atrăsese atenţia nimănui pînă atunci. Şi zvonul despre acest oaspe nou răspîndindu-se din şoaptă în şoaptă pretutindeni, se ridică din toată adunarea un murmur de uimire şi dezaprobare şi pînă la urmă de oroare, de silă şi de groază.

Se poate lesne înţelege că numai o arătare cu totul neobişnuită ar fi putut stîrni asemenea senzaţie într-o

adunare de fantome de felul celeia pe care am descris-o. Drept este că dezmăţul acestei nopţi de bal mascat era aproape fără frîu. Dar în cruzimea ei, masca de care vorbim parcă întrecuse închipuirea lui Irod, nesocotind regulile destul de îngăduitoare ale prinţului în privinţa mascaradei. Şi în inima celor mai nepăsători sînt strune ce nu pot fi atinse fără a pricinui emoţie.

Chiar şi pentru cei mai decăzuţi şi pentru cei cărora viaţa şi moartea li se par deopotrivă o glumă există lucruri cu care nu se poate glumi. Într-adevăr, toţi cei de faţă parcă au simţit cu putere lipsa de duh şi de cuviinţă din portul străinului. Era înalt de statură şi costeliv şi învăluit din creştet pînă-n tălpi într-un linţoliu. Masca ce-i acoperea obrazul înfăţişa atît de bine chipul unui cadavru înţepenit, încît şi cea mai cercetătoare privire anevoie ar fi descoperit înşelătoria; şi, totuşi, oaspeţii aceştia nebuni şi veseli ar fi putut, dacă nu chiar să încuviinţeze, cel puţin să îndure toate acestea; dar masca mersese atît de departe cu îndrăzneala ei, încît îşi luase înfăţişarea *Morţii Roşii.* Veşmîntul îi fusese vopsit în sînge, iar fruntea ei largă şi trăsăturile obrazului fuseseră stropite cu acea grozavă culoare purpurie.

Cînd prinţul Prospero dădu cu ochii de această spectrală arătare (care cu o mişcare înceată şi solemnă, ca şi cum ar fi vrut să-şi susţină şi mai bine rolul, se plimba încoace şi încolo printre dansatori), a fost văzut în prima clipă scuturat de un puternic fior de groază sau de scîrbă. Dar în clipa următoare fruntea i se înroşi de o oarbă mînie.

— Cine îndrăzneşte, întrebă el cu glas răguşit pe curtenii din juru-i, cine îndrăzneşte să-şi bată joc de noi cu o blestemăţie ca asta? Puneţi mîna pe el şi demascaţi-l, ca să ştim pe cine anume o să spînzurăm la răsăritul soarelui, pe întărituri!

Prinţul se afla în camera de la răsărit, sau camera albastră cînd a rostit aceste cuvinte. Ele au răsunat puternic şi limpede prin cele şapte săli, căci prinţul era un

bărbat îndrăzneţ şi voinic şi muzica tăcuse la un semn al său.

În sala de la soare-răsare, în sala albastră, se afla prinţul, şi sta în picioare, cu o ceată de palizi curteni lîngă el. La îndemnul său, făcură întîi o mişcare înainte, ca şi cum ar fi vrut să se repeadă asupra nepoftitului, care în clipa aceea le era la îndemînă, iar acum, cu un pas măsurat şi hotărît, se apropia tot mai mult de cel ce vorbise. Datorită însă unei spaime nelămurite, pe care cutezanţa nebună a straniei măşti o inspirase tuturor oaspeţilor, nu s-a găsit nici unul să pună nuna pe el; astfel încît, neîmpiedicat de nimeni, el trecu pe lîngă prinţ la o depărtare de un pas. Şi în vreme ce, ca un singur om, mulţimea oaspeţilor se retrăgea din mijlocul încăperilor către pereţi, el îşi văzu de drum fără oprire, dar cu acelaşi pas solemn şi măsurat care-l deosebise din capul locului; din camera albastră în aceea roşie, din camera roşie în aceea verde, din cea verde în aceea portocalie şi din aceasta în cea albă şi pînă în cea violetă, fără să se fi făcut o încercare de a-i aţine calea. Dar iată că tocmai atunci prinţul Prospero, nebun de mînie şi de ruşinea laşităţii sale de o clipă, se năpusti în goană prin cele şase încăperi fără ca nimeni să-l fi urmat – de groaza morţii care pusese stăpînire pe toţi. Ţinea în mînă un pumnal ameninţător şi, în vijeliosul său avînt, se apropiase la doi paşi de străinul ce se retrăgea mereu, cînd, iată, acesta din urmă, ajuns la capătul sălii de catifea, se întoarse deodată şi-şi înfruntă urmăritorul. Un strigăt ascuţit se auzi, şi pumnalul se rostogoli strălucind pe covorul negru pe care, în clipa următoare, se prăbuşi, fără de viaţă, şi prinţul Prospero. Atunci, cu năprasnicul curaj al deznădejdii, o mulţime mare de oaspeţi se năpusti deodată în sala cea neagră, punînd mîna pe nepoftitul a cărui înaltă statură se ţinea nemişcată şi ţeapănă la umbra orologiului de abanos.

Dar rămaseră muţi de spaimă, dîndu-şi seama că acel linţoliu funebru şi acea mască de cap de mort pe care ei le

înşfăcaseră cu o mînie atît de oarbă nu învăluiau nimic din ce putea fi atins.

Şi acum toată lumea află că *Moartea Roşie* era de faţă acolo. Sosise pe drum de noapte, ca un tîlhar. Şi unul după altul se prăbuşiră veselii oaspeţi în sălile orgiei lor, aşternute cu o rouă de sînge. Şi fiecare dintre ei muri în deznădăjduita înfăţişare a prăbuşirii sale. Şi viaţa orologiului de abanos se stinse odată cu viaţa celui din urmă dintre veselii oaspeţi. Şi flăcările trepiedelor îşi dădură şi ele sfîrşitul.

Şi bezna, şi ruina, şi *Moartea Roşie* îşi întinseră peste tot şi peste toate nemărginita lor stăpînire.

Masca Morţii Roşii (în original *The Masque of the Red Death)* a văzut lumina tiparului în mai 1842 în revista „Graham’s Lady’s and Gentleman’s Magazine” din Philadelphia.

MISTERUL MARIEI ROGÊT[240]

Urmare la *Crimele din Rue Morgue*

Es giebt, eine Reihe idealischer Begebenheiten, die der Wirklichkeit parallel läuft. Selten fallen sie zusammen. Menschen und Zufälle modifizieren gewöhnlich die idealische Begebenheit, so dass sie unvollkommen erscheint, und ihre Folgen gleiehfalls unvollkommen sind. So bei der Reformation: statt des Protestantismus kam das Lutherthum hervor.[241]

---

240 La ediţia întîi a *Misterului Mariei Rogêt,* notele din josul paginii adăugate acum au fost considerate de prisos; trecînd însă cîţiva ani de la drama pe care se întemeiază povestirea, ni s-a părut nimerit să le inserăm şi să spunem totodată cîteva cuvinte care să lămurească tema generală. O tînără fată, *Mary Cecilia Rogers,* a fost ucisă în apropiere de New York şi, cu toate că moartea ei a stîrnit vreme îndelungată un nedezminţit interes, misterul ce o învăluia nu fusese încă dezlegat în timpul cînd a fost scrisă şi publicată nuvela aceasta. Aici, sub cuvînt că povesteşte destinul unei *grisette* pariziene, autorul a urmărit îndeaproape faptele esenţiale ale adevăratului asasinat al lui Mary Rogers, pe cele neesenţiale schiţîndu-le numai comparativ. În felul acesta, orice argument întemeiat pe ficţiune se poate aplica la adevăr, şi căutarea adevărului este tocmai scopul avut în vedere.

Misterul Mariei Rogêt a fost scris departe de locul crimei şi fără alte mijloace de cercetare decît ziarele ce au putut fi procurate. Astfel că autorului i-au scăpat multe lucruri pe care le-ar fi aflat dacă s-ar fi dus la faţa locului şi ar fi cunoscut oraşul. Cu toate acestea, n-ar fi rău să amintim că mărturisirile a *două* persoane (una dintre ele fiind doamna Deluc din povestirea noastră), făcute la răstimpuri diferite, mult după tipărirea lucrării, au confirmat întru totul nu numai concluzia generală, dar pînă şi *toate* amănuntele mai de seamă şi imaginare cu ajutorul cărora s-a ajuns la concluzia enunţată (n.a.).

241 *Sînt serii ideale de evenimente care se desfăşoară în paralel cu cele reale. Ele se suprapun arareori. Oamenii şi împrejurările schimbă îndeobşte cursul ideal al întîmplării, astfel încît ea apare nedesăvîrşită şi urmările ei sînt de asemenea nedesăvîrşite. Aşa a fost şi cu Reforma: în locul protestantismului, s-a ivit luteranismul.*

NOVALIS[242] – *Moral Ansichten*

PUŢINI SÎNT ACEIA, chiar printre cugetătorii cei mai cumpăniţi, care să nu fi fost surprinşi uneori de o credinţă sfielnică, nedesluşită şi totuşi dătătoare de fiori, în faptele supranaturale cînd au fost puşi în faţa unor coincidenţe atît de miraculoase, încît mintea nu era în stare să vadă în ele nişte simple coincidenţe. Astfel de sentimente – acea credinţă sfielnică de care am pomenit neavînd niciodată întreaga putere a cugetării – astfel de sentimente arareori pot fi pe deplin. Înăbuşite, afară numai dacă se recurge la teoria şansei, sau, cum i se mai zice în termeni tehnici, la calculul probabilităţilor. Calculul acesta însă este pur matematic în esenţa sa: şi de aici ia naştere acea anomalie care constă în a aplica cea mai precisă şi mai rigidă dintre ştiinţe umbrei şi spiritului lucrurilor celor mai anevoie de pătruns din lumea speculaţiilor.

Amănuntele cu totul neobişnuite pe care sînt chemat acum să le dau în vileag vor alcătui, aşa cum se va vedea după desfăşurarea lor în timp, partea întîi dintr-o serie *de coincidenţe* aproape de neînţeles, a căror urmare sau încheiere va fi recunoscută de toţi cititorii în asasinatul de curînd întîmplat la New York, căruia i-a căzut victimă Mary Cecilia Rogers.

Acum aproape un an, cînd am încercat, într-un articol intitulat *Crimele din Rue Morgue,* să schiţez cîteva trăsături cu totul deosebite ale inteligenţei prietenului meu, cavalerul G. Auguste Dupin, nu-mi dădea prin gînd că voi mai avea vreodată prilejul să tratez acest subiect. Descrierea caracterului acestuia era singurul lucru ce-l urmăream. Şi scopul a fost atins pe deplin în năprasnica desfăşurare de întîmplări menite să dovedească firea ciudată a lui Dupin. Aş fi putut aduce şi alte pilde, dar n-aş

242 Pseudonimul poetului liric *Friedrich von Hardenberg* (1772–1801), unul dintre exponenţii romantismului german.

fi putut să dovedesc mai mult decît atît. Cu toate acestea, ultimele evenimente, în surprinzătoarea lor desfăşurare, mi-au redeşteptat în minte mai multe amănunte, care vor avea întrucîtva înfăţişarea unor mărturisiri smulse cu de-a sila. Ar fi într-adevăr de neînţeles dacă, aflînd ceea ce am aflat acum de curînd, aş trece sub tăcere tot ce am văzut şi tot ce am auzit cu mult mai înainte.

După ce a luat sfîrşit tragedia iscată prin moartea doamnei L'Espanaye şi a fiicei sale, Dupin izgoni din minte această întîmplare şi se adînci iar, după vechiul său obicei, într-o sumbră visare. Avînd de cînd mă ştiu o înclinare spre abstracţiune, m-am potrivit şi eu îndată felului său de a fi. Şi locuind mai departe în apartamentul nostru din Faubourg St.-Germain, am lăsat la voia întîmplării viitorul şi ne-am abandonat fără grijă în legănarea prezentului, înflorind cu visele noastre lumea întunecată ce ne înconjura.

Dar aceste vise nu erau fără întreruperi. Se poate lesne închipui că rolul jucat de prietenul meu în drama din Rue Morgue nu a putut să nu lase urme în amintirea poliţiei pariziene. În rîndul agenţilor ei, numele de Dupin ajunsese un nume cunoscut. Caracterul simplu al inducţiilor prin care dezlegase misterul nefiind dezvăluit niciodată, nici măcar prefectului şi nimănui altcuiva decît mie, nu e de mirare, firește, că afacerea era privită ca un lucru aproape miraculos şi că puterea de analiză a lui Dupin i-a adus faima de ghicitoare. Sinceritatea lui l-ar fi făcut să dezmintă o astfel de eroare din partea oricui l-ar fi întrebat. Dar firea nepăsătoare nu-i îngăduia să se mai frămînte din pricina unui lucru care încetase de mult să-l intereseze. Aşa se întîmplă că el ajunse steaua călăuzitoare spre care se îndrepta ochiul poliţiei; şi nu puţine au fost cazurile în care, din partea prefecturii de poliţie, s-au făcut încercări de a folosi luminile lui. Unul dintre cele mai însemnate a fost asasinarea unei tinere fete cu numele de Marie Rogêt.

Faptul s-a întîmplat la doi ani după grozăviile petrecute în Rue Morgue. Marie – al cărei nume de botez şi de familie vor atrage pe loc atenţia prin asemănarea lor cu acelea ale unei nenorocite vînzătoare de ţigări – era singura fiică a văduvei Estelie Rogêt. Tatăl ei murise cînd fata era încă o copiliţă; şi din clipa morţii lui şi pînă cu vreo optsprezece luni înainte de asasinatul care alcătuieşte miezul povestirii noastre, mama şi fiica au stat împreună în Rue Pavée-Saint-André[243] unde doamna Roget ţinea o pensiune, ajutată fiind de Marie. Lucrurile au mers astfel pînă ce fata a împlinit vîrsta de 22 de ani, cînd marea ei frumuseţe atrase atenţia unui negustor de parfumuri care ocupa unul dintre magazinele de la parter în clădirea teatrului „Palais Royal" şi printre ai cărui muşterii erau mai ales aventurieri fără căpătîi care năpădiseră toată vecinătatea. *Monsieur* Le Blanc[244] îşi dădea seama de foloasele pe care le-ar putea trage din prezenţa în drogheria sa a frumoasei Marie. Propunerea lui mărinimoasă a fost primită fără şovăire de tînăra fată, deşi cu oarecare îndoială din partea doamnei Rogêt.

Socotelile negustorului au ieşit întocmai, şi saloanele sale au ajuns vestite mulţumită farmecului drăgălaşei *grisette.* Se împlinise aproape anul de cînd intrase în slujba asta, cînd admiratorii său au fost nespus de tulburaţi de neaşteptata-i dispariţie din magazin. *Monsieur* Le Blanc nu era în stare să dea nici o lămurire cu privire la lipsa ei, şi doamna Rogêt era înnebunită de grijă şi de spaimă. Pe loc, ziarele puseră stăpînire pe acest subiect, şi poliţia era tocmai pe punctul de a face cercetări serioase, cînd, într-o dimineaţă, după ce trecuse o săptămînă, Marie se ivi, teafără şi sănătoasă, dar cu o uşoară umbră de tristeţe, la tejgheaua parfumeriei! Orice anchetă, în afară de aceea cu caracter particular, a fost, firesţe, numaidecît întreruptă. *Monsieur* Le Blanc o ţinea morţiş, ca şi mai

243 Nassau Street (n.a).
244 Anderson (n.a.).

înainte, că nu ştie nimic. Marie şi doamna Rogêt răspunseră la toate întrebările cum că fata îşi petrecuse săptămîna trecută în casa unei rude de la ţară. Astfel afacerea a fost clasată şi îndeobşte uitată; căci tînăra fată, în scopul vădit de a se feri de curiozităţile prea stăruitoare, îşi luă în curînd rămas bun pentru totdeauna de la negustorul de parfumuri şi-şi căută un refugiu în casa mamei ei din Rue Pavée-Saint-André.

Trecuseră aproape cinci luni de la întoarcerea ei acasă, cînd deodată prietenii au fost pentru a doua oară alarmaţi de o nouă şi neaşteptată dispariţie. Au trecut trei zile, şi totuşi nu s-a aflat nimic despre ea. În a patra zi, cadavrul Mariei a fost găsit plutind pe Sena[245], lîngă malul opus cartierului în care se află Rue Pavée-Saint-André, într-un punct nu prea depărtat de împrejurimile pustii ale barierei cunoscute sub numele de Barrière du Roule[246].

Grozăvia acestei crime, fiindcă era din capul locului vădit că se săvîrşise o crimă, tinereţea şi frumuseţea victimei şi, mai presus de toate, faima-i de mai înainte, totul contribuia să tulbure adînc spiritele unui public atît de sensibil cum este cel parizian. Nu-mi pot aminti vreo întîmplare asemănătoare care să fi făcut atîta vîlvă pretutindeni. Vreme de cîteva săptămîni, chiar şi cele mai însemnate chestiuni politice la ordinea zilei au fost date uitării, ca să se discute numai şi numai această arzătoare problemă. Prefectul se străduia ca niciodată, şi fireşte că toate forţele poliţiei pariziene au fost puse în mişcare în toată amploarea lor.

Îndată după descoperirea cadavrului, nimeni nu-şi închipuia că ucigaşul va fi în stare să scape multă vreme de urmărirea ce fusese numaidecît organizată. Abia după ce trecuse o săptămînă, s-a crezut nimerit să se ofere o recompensă; şi chiar atuncea, recompensa aceasta se mărgini la o mie de franci. Între timp, cercetările îşi urmau

245 Fluviul Hudson (n.a.).

246 Weehawken (n.a.).

cursul, dacă nu întotdeauna cu dibăcie, în schimb cu multă stăruinţă, şi numeroase persoane au fost anchetate fără nici un rezultat; în acelaşi timp, datorită lipsei îndelungate a oricărui fir conducător în misterul acesta, nerăbdarea publicului creştea din ce în ce mai mult. După zece zile s-a găsit cu cale să se dubleze suma oferită la început şi, în cele din urmă, trecînd și cea de a doua săptămînă fără a duce la vreo descoperire, şi resentimentele parizienilor împotriva poliţiei răbufnind în cîteva *émeutes*[247] serioase, prefectul îşi luă răspunderea să ofere suma de douăzeci de mii de franci pentru „descoperirea asasinului”, sau, dacă s-ar face dovada că au fost mai mulţi vinovaţi, „pentru descoperirea oricăruia dintre asasini”. În înştiinţarea care anunţa această răsplată se făgăduia şi iertarea deplină a oricărui părtaş care ar fi făcut mărturisiri împotriva complicilor săi. Se mai adăuga la aceasta, pe locurile unde era afişată, un anunţ special al unui comitet de cetăţeni care ofereau zece mii de franci peste suma făgăduită de prefectură. Toată recompensa se ridica astfel la nu mai puţin de treizeci de mii de franci, sumă ce putea fi socotită ca nespus de mare dacă ţinem seama de situaţia modestă a fetei şi de faptul că în marile oraşe se întîmplă prea adesea grozăvii de soiul acesta.

Nimeni nu se mai îndoia acum că misterul crimei va fi dezlegat pe loc. Dar, cu toate că, într-o împrejurare sau două, s-au făcut unele arestări, care dădeau făgăduieli de dezlegare, nu s-a descoperit totuşi nimic în sarcina celor bănuiţi, şi au fost numaidecît puşi în libertate. Oricît ar părea de ciudat, trei săptămîni trecuseră de la descoperirea cadavrului, şi nici cea mai sfioasă rază de lumină nu fusese aruncată asupra acestui mister. Totdeodată, nici un fel de zvon, oricît de slab în legătură cu această întîmplare, care tulburase atît de adînc toate spiritele, nu ajunsese încă la urechea mea şi a lui Dupin.

247 Izbucniri tumultuoase (în limba franceză în original).

Adînciţi de aproape o lună de zile în nişte cercetări asupra cărora ne concentrasem întreaga noastră atenţie, nici unul dintre noi nu ieşise din casă, nici nu primise pe nimeni şi nu-şi aruncase decît în treacăt ochii asupra articolelor politice mai de seamă de prin gazetele zilnice. Cel care ne-a vorbit întîia oară despre această crimă a fost însuşi G. Venise la noi foarte devreme în după-amiaza din 13 iulie a anului 18... şi rămăsese pînă noaptea tîrziu. Era foarte necăjit că toate încercările sale de a-i încolţi pe asasini dăduseră greş. Reputaţia lui se afla în joc, ne spunea el cu acel fel de a fi al său atît de parizian. Chiar şi onoarea-i era primejduită. Ochii lumii erau aţintiţi asupră-i şi ar fi fost într-adevăr în stare de orice sacrificiu pentru lămurirea acestui mister. Îşi încheie expunerea destul de caraghioasă cu o laudă închinată acelei însuşiri a lui Dupin pe care binevoi să o numească „tact” şi îi făcu acestuia o propunere făţişă şi desigur generoasă, a cărei valoare nu mă cred împuternicit să o dezvălui, dar care nici nu are vreo legătură cu adevăratul subiect al povestirii mele.

Prietenul meu respinse pe cît putu mai cuviincios complimentul, dar primi numaidecît propunerea, cu toate că foloasele ce le-ar fi tras de pe urma ei erau cu totul problematice. Odată înţeleşi şi asupra acestui punct, prefectul porni îndată să se explice asupra propriilor sale ipoteze, împletindu-le cu nesfîrşite comentarii asupra mersului anchetei, de care pînă atunci nu avusesem cunoştinţă. Vorbi îndelung şi, fără îndoială, într-un fel savant; iar în vreme ce eu, pe măsură ce noaptea se înteţea îmbiindu-ne la somn, strecuram la întîmplare cîte un cuvînt, Dupin, care sta neclintit în fotoliul său de totdeauna, era parcă întruparea atenţiei pline de respect. Cît durase această întrevedere nu-şi scosese ochelarii, şi mi-era de ajuns să arunc o privire cînd şi cînd prin sticlele lor verzi ca să mă încredinţez că, pe tăcute, dormise totuşi adînc în întreg acel răstimp de şapte-opt ceasuri de chin care s-au scurs pînă la plecarea prefectului.

În dimineaţa următoare ne-am procurat de la prefectură un raport amănunţit al anchetei, iar de la sediul diferitelor gazete, cîte un exemplar al fiecărui număr în care se publicase vreun reportaj mai important ce relata de-a fir a păr această tristă întîmplare. Lăsînd la o parte tot ceea ce era vădit eronat, aceste numeroase reportaje se reduceau cam la atît:

Marie Rogêt părăsise casa mamei sale din Rue Pavée-Saint-André duminică, 22 iunie 18... pe la orele nouă dimineaţa. La plecare spusese unui domn, anume Jacqes St. Eustache[248], lui şi numai lui, că are de gînd să-şi petreacă ziua la o mătuşă care locuia în Rue des Drômes. Rue des Drômes este o uliţă scurtă şi îngustă, dar foarte populată, nu departe de malul Senei şi la o depărtare de vreo două mile – dacă ai tăia de-a dreptul – de pensiunea doamnei Rogêt. St. Eustache era un pretendent recunoscut la mîna Mariei şi locuia la pensiune, unde lua şi masa. El trebuia să meargă să-şi ia logodnica pe înserat şi s-o însoţească pînă acasă. S-a întîmplat însă că în după-amiaza aceea a plouat cu găleata. Şi presupunînd că dînsa va rămîne toată noaptea la mătuşa ei (aşa cum mai făcuse şi altă dată), a crezut că nu e nevoie să-şi ţină făgăduiala. După ce se înnoptase, a auzit-o pe doamna Rogêt (care era o bătrînă infirmă de 70 de ani) spunînd că se teme „că n-o s-o mai văd niciodată pe Marie”. Vorba asta însă nu prea a fost luată în seamă în clipa aceea.

Luni s-a constatat cum că fata nu se dusese în Rue des Drômes, şi după ce trecu ziua întreagă fără nici o veste de la ea, s-a pornit o cercetare tîrzie în anume locuri din oraş şi din împrejurimi. Cu toate acestea, abia a patra zi de la dispariţie s-a aflat ceva mai de seamă în privinţa ei. În ziua aceea (miercuri, 25 iunie), un oarecare *monsieur* Beauvais[249], care, dimpreună cu un prieten, o căuta pe Marie lîngă Barrière du Roule, pe malul Senei, peste drum

248 Payne (n.a.).

249 Crommelin (n.a.).

de Rue Pavée-Saint-André, fu înştiinţat că tocmai atunci un cadavru fusese adus la ţărm de cîţiva pescari, ce l-au găsit plutind pe apa fluviului. Văzînd trupul neînsufleţit, Beauvais, după ce stătu puţin la îndoială, l-a recunoscut, ca fiind al vînzătoarei de parfumuri. Prietenul său îl recunoscuse şi mai repede.

Faţa era mînjită cu sînge închegat, din care o parte se prelinsese pe gură. Nici urmă de spumă, cum se observă la cei înecaţi. Ţesutul celular nu era decolorat. În jurul gîtului se vedeau vînătăi şi urme de degete. Braţele îi erau încrucişate pe piept şi înţepenite. Pumnul drept era încleştat, mîna stîngă în schimb stătea pe jumătate deschisă. Jur împrejur pe încheietura stîngă erau două zgîrieturi adînci, făcute după cît se pare de nişte sfori sau de o singură sfoară răsucită de mai multe ori. Încheietura mîinii drepte era şi ea foarte zgîriată, dar numai în parte. Asemenea şi spinarea, în tot lungul ei, şi mai cu deosebire omoplaţii. Ca să poată aduce cadavrul la mal, pescarii îl legaseră cu o frînghie, însă nu aceasta a fost pricina zgîrieturilor. Muşchii gîtului, erau foarte umflaţi. Nu se vedeau tăieturi aparente, nici vînătăi de pe urma vreunor lovituri. S-a găsit şi o bucată de şiret atît de strîns legat în jurul gîtului, încît nici nu se mai vedea: era cu totul îngropat în carne şi fixat cu un nod care se afla tocmai sub urechea stîngă. Numai atît, şi ar fi fost de ajuns ca să-i pricinuiască moartea. Raportul medicului chezăşuia pe deplin virtutea răposatei. Afirma că avusese de îndurat o siluire brutală. Starea cadavrului în clipa găsirii îngăduia cu uşurinţă recunoaşterea lui de către prieteni.

Rochia îi era ruptă şi în mare neorînduială. Din partea de jos a veşmintelor fusese sfîşiată o bucată lată cam de o palmă mergînd pînă la talie, fără a fi însă smulsă de tot: era înfăşurată de trei ori în jurul mijlocului şi prinsă într-un fel de nod la spate. Fusta de dedesubt era din muselină subţire; şi din ea fusese sfîşiată în întregime o bucată în lăţime cam de un cot; fusese însă sfîşiată pe fir

drept şi cu multă grijă. A fost găsită înfăşurată în jurul gîtului şi prinsă într-un nod solid. Deasupra fîşiei de muselină şi a bucăţii de şiret erau legate panglicile unei pălării, care atîrna în jos. Nodul cu care erau legate panglicile pălăriei arăta că nu era un nod făcut de o femeie, ci un simplu nod pescăresc.

După identificare, cadavrul n-a fost dus, ca de obicei, la morgă (această formalitate fiind de prisos), ci îngropat fără zăbavă nu departe de locul unde fusese scos la mal. Mulţumită străduaniei lui Beauvais, afacerea a fost înăbuşită cu mare grijă, atît cît s-a putut; şi au trecut mai multe zile înainte ca lumea să înceapă să se frămînte. În cele din urmă, un săptămînal[250] şi-a însuşit subiectul. Cadavrul a fost dezgropat şi s-a ordonat o nouă anchetă, dar nu s-a mai descoperit nimic nou, afară de ceea ce se ştiuse pînă atunci. Acum, însă, hainele au fost arătate mamei şi prietenilor decedatei şi recunoscute întru totul ca fiind acelea purtate de tînăra fata cînd plecase de acasă.

Între timp, frămîntarea creştea ceas cu ceas. Mai multe persoane au fost arestate şi apoi puse în libertate. În primul rînd fu bănuit St. Eustache; şi nu izbuti din capul locului să facă o dare de seamă lămurită asupra locurilor pe unde umblase în duminica în care Marie a plecat de acasă. După aceea, însă, a prezentat domnului G. cîteva alibiuri care se potriveau destul de mulţumitor cu fiecare ceas din ziua aceea. Cum timpul trecea şi nu se mai descoperea nimic nou, mii de zvonuri contradictorii luau naştere, răspîndindu-se pretutindeni, şi ziariştii îşi făceau de lucru cu tot felul de *presupuneri*. Între acestea, cea care atrase mai mult atenţia a fost ipoteza că Marie Rogêt s-ar mai fi aflînd încă în viaţă, că trupul găsit în Sena ar fi fost al unei alte nenorocite. Ar fi nimerit să supun cititorilor unele paragrafe conţinînd ipoteza despre care e vorba aici. Aceste paragrafe sînt transcrise cuvînt cu

250 *The New York Mercury* (n.a.).

cuvînt după *L'Etoile*[251]*,* o gazetă condusă de obicei cu multă pricepere.

„Domnişoara Rogêt a părăsit locuinţa mamei sale într-o duminică dimineaţa, în ziua de 22 iunie 18... în scopul mărturisit de a merge să vadă o mătuşă sau altă rudă în Rue des Drômes. Din clipa aceea, nimeni nu pare să o mai fi zărit. Nici o urmă, nici o ştire despre ea... Nu s-a arătat pînă acum nimeni care s-o fi zărit în ziua aceea, după ce a trecut pragul locuinţei mamei sale. Dar, deşi nu sîntem încredinţaţi că Marie Rogêt mai era încă printre cei vii duminică, 22 iunie, după ora nouă, avem dovada că pînă la ora aceea ea era încă în viaţă. Miercuri la amiază s-a descoperit un cadavru de femeie care plutea spre mal, la Barrière de Roule. Chiar dacă presupunem că Marie Rogêt ar fi fost aruncată în apă la trei ore după ce părăsise casa mamei sale, tot nu ar fi decît trei zile de cînd plecase de acasă, trei zile încheiate. Dar e o nebunie să crezi că omorul, în cazul că e un omor la mijloc, a putut fi săvîrşit destul de devreme ca să îngăduie ucigaşilor să arunce cadavrul în fluviu înainte de miezul nopţii. Cei ce se fac vinovaţi de asemenea crime înspăimîntătoare se împacă mai bine cu întunericul decît cu lumina... Vedem dar că, dacă trupul găsit în fluviu era al Mariei Rogêt, el n-a putut sta în apă decît două zile şi jumătate sau cel mult trei. Experienţa ne învaţă că trupurile celor înecaţi sau cadavrele aruncate în apă imediat după o moarte violentă au nevoie de şase pînă la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere destul de înaintată ca să iasă la suprafaţă. Chiar şi atunci cînd se trage cu tunul într-un cadavru şi acesta se ridică mai înainte de a fi stat sub apă măcar cinci, şase zile, el se duce iar la fund dacă e lăsat în voia lui. Şi acum ne întrebăm: ce ar fi putut oare pricinui în cazul acesta o abatere de la cursul firesc al lucrurilor?

251 *The New York Brother Jonathan,* editat de H. Hastings Weld, Esq (n.a.).

Dacă trupul, aşa ciopîrţit cum era, a stat pe mal pînă în noaptea de marţi, s-ar fi găsit pe mal vreo urmă lăsată de ucigaşi. E de asemenea greu de crezut că trupul ar fi putut să revină atît de repede la suprafaţă chiar dacă ar fi fost aruncat în apă la două zile după moarte. Şi mai departe, pare cu totul improbabil ca ticăloşii care au săvîrşit un asasinat, aşa cum îl presupunem noi, să fi aruncat cadavrul în apă fără să lege de el o greutate care să-l scufunde, cînd ar fi fost atît de lesne să ia această măsură de prevedere."

Autorul demonstrează mai departe că trupul neînsufleţit trebuia să fi stat în apă „nu numai trei zile, ci de cinci ori cîte trei zile cel puţin", căci era atît de descompus, încît Beauvais foarte anevoie l-a recunoscut. Afirmaţia aceasta din urmă, însă, s-a dovedit neîntemeiată. Dar să continuam cu traducerea:

„Care sînt atunci faptele care-l fac pe *monsieur* Beauvais să spună că nu se îndoieşte cîtuşi de puţin că trupul acela era al Maăriei Rogêt? Sfîşiind mîneca rochiei, el a declarat că a găsit unele semne care i-au dovedit că se află chiar în faţa ei. Lumea a presupus îndeobşte că trebuie să fi fost vorba de nişte cicatrice. El a pipăit braţul şi a găsit pe el fire de păr, ceea ce, după noi, e un lucru cum nu se poate închipui mai neînsemnat, şi tot atît de puţin doveditor ca şi găsirea braţului într-o mînecă. *Monsieur* Beauvais nu s-a întors acasă în acea noapte; dar miercuri pe la şapte seara i-a trimis vorbă doamnei Rogêt că cercetările cu privire la fiica ei îşi urmează cursul. Chiar dacă am merge cu îngăduinţa pînă acolo încît să socotim că doamna Rogêt n-a putut ieşi din casă din pricina vîrstei şi a supărării sale (ceea ce ar fi cam mult), trebuia negreşit să fie cineva care să găsească de cuviinţă a lua parte la cercetări, de vreme ce credea că trupul era al Mariei. Dar nu s-a prezentat nimeni. Nimic nu s-a pomenit despre toate acestea şi nici nu s-a zvonit prin Rue Pavée-Saint-André

ceva care să fi ajuns la urechile locatarilor din aceeaşi clădire. Domnul St. Eustache, iubitul şi viitorul soţ al Mariei, care se afla în pensiune în casa mamei ei, declară că n-a aflat despre descoperirea cadavrului logodnicei sale pînă a doua zi de dimineaţă, cînd *monsieur* Beauvais a venit în camera sa şi i-a povestit totul. Am fost foarte uimiţi că o asemenea veste a fost primită cu atîta răceală."

În felul acesta, ziarul a încercat să creeze impresia unei lipse de interes din partea rudelor victimei, de neînţeles dacă ele ar fi fost într-adevăr încredinţate că trupul era al Mariei Rogét. *L'Etoile* lăsa să se înţeleagă anume că Marie ar fi lipsit din oraş, cu complicitatea prietenilor săi, dintr-o pricină care-i punea în joc virtutea, şi că acei prieteni, atunci cînd s-a găsit în Sena un trup înecat care semăna oarecum cu al fetei, s-au folosit de prilej pentru a răspîndi în public ştirea că a murit. Dar şi de data asta *L'Etoile* se cam pripise. Era cu prisosinţă dovedit că acea presupusă nepăsare nici n-a existat. Bătrîna doamnă era foarte slăbită şi atît de tulburată, încît n-ar fi fost în stare să ia parte la nici o slujbă sau ceremonie. Cît despre St. Eustache, departe de a fi primit vestea cu răceală, parcă îşi ieşise din minţi de durere; se frămînta atît de mult, încît *monsieur* Beauvais îl dădu în seama unui prieten care-i era şi rudă, să aibă grijă de el şi să nu-l lase să fie de faţă la cercetări cu prilejul dezgropării. Mai mult decît atît: deşi *L'Etoile* afirmă că reînhumarea cadavrului s-a făcut pe cheltuiala statului – familia respingînd o propunere avantajoasă privitoare la un loc de mormînt – şi nici un membru al familiei nu ar fi luat parte la înmormîntare, repet că, deşi, pentru a mări impresia pe care urmăreşte să o producă, *L'Etoile* afirmă toate acestea, s-a dovedit cu prisosinţă că toate sînt vorbe fără temei. Într-un număr următor al revistei s-a încercat să se dea vina pînă şi pe Beauvais. Redactorul spune:

„Iată că în chestiunea aceasta a intervenit o schimbare. Ni s-a spus că, odată, pe cînd o doamnă B. se afla la doamna Rogêt în casă, *monsieur* Beauvais, care tocmai pleca, îi spuse că aştepta *un gendarme* şi că dînsa – adică doamna B. – nu trebuia să-i spună nimic acestuia pînă la întoarcerea lui, ci să-i lase în seama sa. În starea actuală a lucrurilor, *monsieur* Beauvais pare că ţine zăvorit în conştiinţa lui întreg secretul acestei afaceri. Nu se poate face un pas fără *monsieur* Beauvais. Orice cale ai apuca, te împiedici de el. Dintr-o pricină oarecare, a hotărît ca nimeni să nu aibă de a face cu ancheta în afară de el; a înlăturat pe toţi bărbaţii din familie într-un chip cu totul ciudat, după spusele lor. Se pare că s-a împotrivit propunerii de a se îngădui rudelor să vadă cadavrul.”

Faptul următor a dat oarecare aparenţă de adevăr bănuielii aruncate asupra lui Beauvais. Cineva care, cu puţin înaintea dispariţiei fetei, se dusese să-l caute în lipsa lui la biroul unde lucra, văzuse un trandafir trecut prin gaura cheii şi numele de *Marie* scris pe o tăbliţă pusă acolo la îndemînă.

Impresia generală, atît cît am putut să spicuim din ziare, era că Marie ar fi fost victima unei bande de aventurieri care au tîrît-o pînă la fluviu, au maltratat-o şi au ucis-o. Cu toate acestea, *Le Commerciel*[252], ziar cu multă greutate, a combătut cu îndîrjire această părere a publicului. Citez un pasaj sau două din coloanele sale:

„Sîntem încredinţaţi că, pînă în clipa de faţă, cercetările au luat o cale greşită, cel puţin atîta vreme cît au fost îndreptate spre Barrière du Roule. Nu este cu putinţă ca femeia aceasta tînără, pe care mii de oameni o cunoşteau atît de bine, să fi trecut pe trei străzi fără s-o vadă nimeni; şi oricine ar fi văzut-o ar fi ţinut-o minte,

252 *New York Journal of Commerce* {n.a.).

fiindcă trezea interesul tuturor celor ce o cunoşteau. A ieşit din casă tocmai la vremea cînd străzile erau pline de lume… E cu neputinţă să se fi dus la Barrière du Roule, sau în Rue des Drômes, fără să fi fost recunoscută de o duzină de oameni; totuşi, nimeni n-a venit să spună că ar fi zărit-o după ce a trecut pragul casei mamei sale şi nu există nici o dovadă că a plecat într-adevăr, în afară de mărturia privitoare la *intenţia ei vădită* de a ieşi. Rochia i-a fost sfîşiată în bucăţi cu care au înfăşurat-o şi au legat-o; şi, în felul acesta, trupul a putut fi purtat ca un balot. Dacă omorul ar fi fost săvîrşit la Barrière du Roule, nu ar fi fost nevoie de o asemenea măsură. Faptul că trupul neînsufleţit a fost găsit plutind în apropiere de barieră nu e o dovadă în privinţa locului unde a fost aruncat în apă… O fîşie lungă de două picioare şi lată de un picior din fusta sărmanei fete a fost ruptă şi legată sub bărbie şi în jurul gîtului ei, pesemne ca să o împiedice să ţipe. Asta nu poate fi decît fapta unor derbedei care nu aveau nici batistă în buzunar.”

Cu o zi, două înainte ca prefectul să vină pe la noi, poliţia căpătase totuşi o informaţie importantă, – care părea că spulberă cel puţin partea cea mai însemnată a argumentării din *Le Commerciel,* Doi băieţei, copiii unei anume doamne Deluc, pe cînd hoinăreau prin pădurea de lîngă Barrière du Roule, au pătruns din întîmplare într-un tufiş des, în care se găseau trei-patru pietroaie mari, alcătuind un fel de scaun cu spătar şi taburet. Pe piatra de sus era o fustă albă, pe cea de a doua, o eşarfă de mătase. S-au mai găsit acolo o umbrelă, o pereche de mănuşi şi o batistă. Batista purta numele „Marie Rogêt”. S-au descoperit zdrenţe din rochie agăţate de mărăcinii dimprejur. Pămîntul era bătătorit, tufişurile, rupte: nu putea fi nici o îndoială că avusese loc o luptă. S-a observat că împrejmuirea dintre boschet şi rîu fusese doborîtă şi pe pămînt se vedeau urmele unei poveri foarte grele care

fusese tîrîtă pe acolo.

O gazetă săptămînală, *Le Soleil*[253], a făcut următoarele comentarii asupra acestei descoperiri, comentarii care nu erau decît ecoul părerii întregii prese pariziene:

„E vădit că lucrurile au stat acolo vreme de trei-patru săptămîni; erau cu totul mucegăite şi lipite unele de altele din pricina ploii. În jurul lor crescuse iarba şi acoperise o parte din ele. Mătasea umbrelei era trainică; dar pe dinăuntru firele se tăiaseră. La capătul de sus, unde fusese îndoită şi răsucită, era putredă şi plină de mucegai şi, cînd au încercat să o deschidă, s-a sfîşiat… Bucăţile din rochie, agăţate în spini, erau cam de trei palme lăţime şi de şase palme lungime. Una era tivul rochiei, care fusese cîrpit, cealaltă nu era de lîngă tiv, ci o parte din fustă. Arătau ca nişte fîşii rupte şi stăteau agăţate de tufişul de mărăcini cam la un picior deasupra pămîntului… Aşadar, nu încape nici o îndoială că a fost descoperit locul acestei fioroase crime.”

Îndată după descoperire, s-a înfăţişat un martor nou. Doamna Deluc spuse că ţine un han la marginea drumului, nu departe de malul fluviului, chiar peste drum de Barrière du Roule. Împrejurimile sînt cu totul neumblate. Duminica este locul de întîlnire obişnuit al haimanalelor oraşului, care trec fluviul cu barca. În duminica aceea, pe la ceasurile trei după amiază, o tînără fată a sosit la han, însoţită de un tînăr oacheş. Amîndoi au rămas acolo cîtăva vreme. La plecare, au luat-o pe drumul care ducea în pădurea deasă din apropiere. Atenţia doamnei Deluc a fost atrasă de rochia pe care o purta fata, fiindcă semăna cu a unei răposate rubedenii de a ei. S-a uitat mai cu deosebire la eşarfă. Îndată după plecarea acelei perechi, s-a pomenit cu o ceată de derbedei care au făcut tărăboi, au mîncat şi au băut pe veresie, au luat-o pe acelaşi drum ca tînărul cu

253 *Philadelphia Saturday Evening Post,* editat de C.I. Peterson, Esq. (n.a.).

fata, s-au întors la han pe înserat şi au trecut Sena ca şi cum ar fi fost foarte grăbiţi.

În aceeaşi seară, puţin după lăsarea întunericului, doamna Deluc şi cu fiul ei mai mare au auzit ţipete de femeie în apropierea hanului. Ţipetele erau cumplite, dar n-au ţinut mult. Doamna Deluc a recunoscut nu numai eşarfa care fusese găsită în boschet, dar şi rochia ce fusese descoperită odată cu cadavrul. Un conducător de omnibus, anume Valence[254], a declarat că şi el a văzut-o pe Marie Rogêt în acea duminică trecînd Sena cu vaporaşul, însoţită de un tînăr oacheş. El, Valence, o cunoştea pe Marie şi nu se putea înşela cînd era vorba de ea. Lucrurile aflate în boschet au fost întru totul recunoscute de rudele Mariei.

Articolele cu ancheta şi mărturiile adunate astfel de mine din ziare, la îndemnul lui Dupin, mai conţineau încă un fapt, dar un fapt care părea să fie de o mare însemnătate. Se pare că îndată după descoperirea hainelor descrise mai sus, trupul neînsufleţit, sau aproape neînsufleţit al lui St. Eustache, logodnicul Mariei, a fost găsit în apropierea locului unde totul făcea acum să se creadă că s-ar fi petrecut crima. O fiolă goală, purtînd eticheta „Laudanum”[255], a fost găsită lîngă el. Răsuflarea lui arăta că e vorba de otravă. A murit fără să spună un cuvînt,. Asupră-i s-a găsit o scrisoare, povestind pe scurt dragostea lui pentru Marie şi intenţia de a-şi lua viaţa.

— Cred că nu mai e nevoie să-ţi spun, zise Dupin după ce sfîrşi de cercetat extrasele făcute de mine, că acest caz e cu mult mai încîlcit decît cel din Rue Morgue, de care se deosebeşte printr-o latură foarte importantă. Deşi spăimîntătoare, crima aceasta e un exemplu de crimă *obişnuită.* Nu este nimic deosebit, nici *outré* în ea. Îţi dai seama că, din pricina aceasta, misterul părea uşor de pătruns, cînd tocmai din această pricină dezlegarea lui ar

254 Adam (n.a.).

255 Tinctură de opiu în care se incorporează şi alte ingrediente; folosită ca medicament.

fi trebuit să pară foarte grea. De aceea, la început, nu s-a crezut necesar să se ofere o recompensă. Copoii lui G. s-au simţit în măsură să lămurească fără întîrziere de ce şi *cum ar fi putut fi* comisă o asemenea grozăvie. Ei puteau să-şi închipuie cu puterea imaginaţiei lor modul sau chiar modurile în care fusese săvîrşită crima şi-i puteau găsi un mobil sau mai multe. Şi fiindcă nu era cu neputinţă ca vreunul dintre aceste numeroase moduri şi mobiluri să fi fost cel adevărat, au şi hotărît că *trebuie* negreşit să fie unul dintre ele. Dar uşurinţa cu care au ajuns la aceste felurite presupuneri, cum şi ceea ce era verosimil în fiecare dintre ele, ar fi trebuit mai degrabă să fie luat ca un indiciu că, departe de a fi lesnicioasă, dezlegarea avea să întîmpine mari piedici. De aceea am observat că raţiunea în goana ei după adevăr îşi face drum înălţîndu-se deasupra rînduielilor obişnuite, şi întrebarea nimerită în asemenea împrejurări nu e atît: „Ce s-a întîmplat?” cît: „Ce anume s-a întîmplat care nu se întîmplase mai înainte?” În cercetările făcute în casa doamnei L’Espanaye[256], agenţii lui G. fuseseră puşi în încurcătură şi descurajaţi de *ciudăţenia* aceea, care pentru o minte bine întocmită ar fi însemnat sorţii cei mai siguri de izbîndă, pe cînd aceeaşi minte ar fi putut să fie cuprinsă de deznădejde în faţa faptelor atît de obişnuite ce-ţi sar în ochi în cazul fetei de la parfumerie, şi care funcţionarilor prefecturii de poliţie nu le prevesteau nimic alt decît un succes ieftin.

În cazul doamnei L’Espanaye şi al fiicei sale, chiar de la primele noastre cercetări n-a încăput nici un fel de îndoială că s-a comis o crimă. Ideea de sinucidere a fost înlăturată încă din capul locului. Tot astfel, şi în întîmplarea de faţă, ne aflăm de la început în afara oricărei bănuieli de sinucidere. Trupul găsit la Barrière du Roule a fost descoperit în asemenea împrejurări, încît nici o nedumerire nu mai poate dăinui asupra acestui punct

256 Vezi *Crimele din Rue Morgue* (n.a.).

însemnat. S-a lăsat însă a se înţelege că trupul găsit nu ar fi al Mariei Rogêt, al cărei asasin sau asasini de-abia urmează a fi descoperiţi, de vreme ce s-a oferit o recompensă pentru descoperirea lor şi în privinţa cărora pusesem şi noi la cale o învoială cu prefectul. Amîndoi îl cunoaştem bine pe acest domn. Nu trebuie să ne încredem prea mult în el. Fie că am porni cercetările de la cadavrul găsit şi, urmărind pe asasin, am descoperi că trupul nu este al Mariei, ci al altcuiva, fie că, pornind de la ideea că Marie e în viaţă, am sfîrşi prin a o regăsi – şi am regăsi-o teafără şi nevătămată – în amîndouă cazurile am munci degeaba; asta fiindcă avem de-a face cu domnul prefect. Aşadar, măcar în propriul nostru interes, dacă nu în interesul justiţiei, e neapărată nevoie ca primul pas făcut de noi să fie stabilirea identităţii ^cadavrului ca fiind al dispărutei Marie Rogêt

Argumentele din *L'Etoile* au avut mare trecere la public, şi dovada cea mai bună că ziarul e încredinţat de importanţa lor stă în felul cum îşi începe unul dintre articolele sale asupra acestui subiect: „Cîteva ziare de dimineaţă, glăsuieşte el, vorbesc de articolul de o însemnătate hotărîtoare apărut luni în *L'Etoile*". Mie mi se pare că acest articol nu dovedeşte mai nimic, în afară de zelul autorului. Să nu uităm că de obicei scopul gazetelor noastre este mai degrabă de a face senzaţie, de a aduce ceva nou decît de a căuta adevărul. Scopul acesta din urmă e urmărit numai dacă se potriveşte cu cel dintîi. Publicul nu dă crezare gazetei care îşi însuşeşte doar părerea comună (oricît de întemeiată ar fi această părere). În ochii celor mulţi nu pare profund decît acela care le înfăţişează lucruri în *contradicţie acută* cu părerea tuturor. În logică, nu mai puţin decît în literatură, *epigrama* e pretutindeni şi în orice clipă la mare preţ. În amîndouă cazurile, meritul ei este cît se poate de mediocru.

Vreau să spun că ideea conform căreia Marie Rogêt ar mai fi în viaţă s-a impus ziarului *L'Eloile* mai degrabă prin

caracterul ei de melodramă şi totodată de epigramă decît prin ceea ce ar fi adevărat în această presupunere. În acelaşi timp îşi asigură şi o primire favorabilă din partea publicului. Să cercetăm argumentele principale din acest ziar, străduindu-ne a nu ţine seama de felul încîlcit în care ne sînt înfăţişate chiar de la început.

În primul rînd, autorul are grijă să ne arate că, din pricina răstimpului prea scurt între dispariţia Mariei şi descoperirea cadavrului plutitor, acel cadavru nu poate să fie al Mariei. Din capul locului, faptul de a micşora cît mai mult cu putinţă intervalul acesta devine scopul celui ce argumentează. Urmărindu-şi în mod nesăbuit scopul său, el lunecă de la început în simple presupuneri. „E o nebunie să crezi, zice el, că omorul, în cazul că e un omor la mijloc, a putut fi săvîrşit destul de devreme ca să îngăduie ucigaşilor să arunce cadavrul în fluviu înainte de miezul nopţii.” Ne întrebăm îndată, şi în chip foarte firesc, *de ce?* De ce oare ar fi o nebunie să presupunem că omorul a fost săvîrşit *cinci minute* după ce fata a părăsit casa mamei sale? De ce oare ar fi o nebunie să presupunem că omorul a fost săvîrşit la orice oră în timpul zilei? S-au mai întîmplat crime la orice ore. Dar dacă asasinatul a fost comis duminică, într-un moment oarecare între ceasurile nouă dimineaţa şi douăsprezece fără un sfert noaptea, tot ar fi fost timp destul să fie aruncat cadavrul în apă înainte de miezul nopţii. Aşadar, afirmaţia lui susţine anume aceasta: că omorul nu a fost nici într-un caz săvîrşit duminică. Dacă îngăduim ziarului *L’Etoile* să susţină aşa ceva, îi putem da voie să spună tot ce vrea. S-ar putea presupune că paragraful începînd cu: „E o nebunie să crezi că omorul…” etc., etc., deşi apare astfel tipărit în *L’Etoile*, a existat în mintea autorului în felul următor: „E o nebunie să crezi că omorul, în cazul că e un omor la mijloc, a putut fi săvîrşit destul de devreme ca să îngăduie ucigaşilor să arunce cadavrul în fluviu înainte de miezul nopţii”. E o nebunie, zic eu, să cred toate acestea şi să presupun

totodată (cum sînt chiar gata să presupun) că trupul neînsufleţit *n-a fost* aruncat în apă pînă *după* miezul nopţii, părere destul de lipsită de temei în sine, dar care nu e chiar atît de absurdă cum e cea apărută în gazetă.

Dacă n-aş avea alt scop decît *să combat* pasajul acesta din articolul publicat în *L'Etoile,* urmă Dupin, aş putea să mă las păgubaş. Dar noi nu avem de-a face numai cu ziarul *L'Etoile,* ci cu adevărul. Fraza de care e vorba, aşa cum e redactată, n-are decît un singur înţeles, şi acest înţeles l-am statornicit destul de bine; este însă de mare însemnătate pentru noi să pătrundem dincolo de simplele cuvinte, ca să căutăm o idee pe care aceste cuvinte încercau în chip vădit s-o exprime şi nu izbuteau. Intenţia ziaristului era să spună că, la orice oră din ziua sau din noaptea de duminică s-ar fi săvîrşit crima, nu era probabil ca ucigaşii să fi riscat să ducă trupul pînă la Sena înainte de miezul nopţii. Şi aici se află, de fapt, presupunerea care mă nemulţumeşte. Şi anume, se afirmă că omorul ar fi fost săvîrşit într-un asemenea loc şi în astfel de împrejurări încît cadavrul trebuia numaidecît cărat pînă la fluviu. Dar crima a putut fi săvîrşită pe malul fluviului, sau chiar pe fluviu, şi astfel aruncarea cadavrului în apă s-ar fi putut petrece la orice oră din zi sau din noapte, ca fiind lucrul cel mai indicat şi care trebuia îndeplinit fără nici o întîrziere. Înţelegi că nu sugerez aici nimic din ceea ce ar părea probabil sau ar coincide cu propria mea părere. Deocamdată, spusele mele nu se referă la datele întîmplării. Nu urmăresc altceva decît să te fac să iei seama la tonul general al *părerii sugerate* de *L'Etoile* şi să-ţi atrag atenţia asupra *părtinirii,* care e de la început vădită.

După ce a stabilit aşadar o limită care se împacă bine cu ideile lui preconcepute, după ce a presupus că, dacă ar fi fost trupul neînsufleţit al Măriei, el n-ar fi putut să stea în apă decît un răstimp foarte scurt, ziarul spune mai departe:

„Experienţa ne învaţă că trupurile celor înecaţi sau cadavrele aruncate în apă imediat după o moarte violentă au nevoie de şase pînă la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere destul de înaintată ca să iasă la suprafaţă. Chiar şi atunci cînd se trage cu tunul într-un cadavru şi acesta și ridică mai înainte de a fi stat sub apă măcar cinci, şase zile, el se duce iar la fund dacă e lăsat în voia lui.”

Afirmaţiile lui au fost primite ca un lucru de la sine înţeles de toate gazetele pariziene, afară doar de *Le Moniteur*[257]. Ziarul acesta încearcă să combată acea parte a articolului în care e vorba doar de „cadavrele înecate”, citind vreo cinci, şase cazuri cînd trupurile unor persoane despre care se ştia că s-au înecat au fost găsite plutind după un răstimp mai scurt decît acela asupra căruia stăruia *L’Etoile.* Dar încercarea aceasta din *Le Moniteur* de a respinge afirmaţia generală din *L’Etoile* prin citarea unor cazuri particulare care dezmint acea afirmaţie este ceva cu totul împotriva regulilor logicii, chiar dacă ar fi fost cu putinţă să aducă nu cinci, ci chiar cincizeci de exemple de cadavre care au fost găsite plutind după două-trei zile, aceste cincizeci de exemple tot n-ar fi putut fi privite decît ca excepţii la regula din ziarul *L’Etoile,* atît a vreme cît regula însăşi n-a fost combătută. Odată ce s-a recunoscut regula (şi *Le Moniteur* nu o tăgăduieşte, insistînd doar asupra excepţiilor), argumentele din *L’Etoile* rămîn în picioare, deoarece ele nu tind să demonstreze decît *probabilitatea* că trupul înecat nu s-a putut ridica la suprafaţă în mai puţin de trei zile. Această probabilitate va veni în sprijinul teoriei ziarului *L’Etoile* pînă cînd exemplele atît de puerile date de *Le Moniteur* vor fi în număr îndestulător pentru a stabili o regulă contrară celei

257 *The Sew York Commerciat Advertiser* edtat de Col. Stone (n.a.).

dintîi.

Vei vedea îndată că orice argumentare asupra acestui capitol trebuie numaidecît îndreptată împotriva regulii înseşi; şi în scopul acesta trebuie să analizăm baza raţională a regulii. Îndeobşte, trupul omenesc nu e nici mult mai uşor, nici mult mai greu decît apa Senei, adică greutatea sa specifică în stare firească este egală cu volumul de apă pe care îl dislocă. Trupurile persoanelor grase, puhave, cu oase mici – bunăoară trupurile femeilor – sînt mai uşoare decît cele costelive şi ciolănoase, adică ale bărbaţilor. Greutatea specifică a apei unui fluviu e influenţată într-o oarecare măsură de acţiunea fluxului marin. Dar lăsînd deoparte fluxul, se poate spune că prea puţine trupuri omeneşti se vor duce *singure* la fund, fie şi în apă dulce. Oricare dintre ele, căzînd în apă, e în stare să plutească dacă se stabileşte un echilibru între greutatea specifică a apei şi a sa proprie, cu alte cuvinte dacă fiind scufundat trupul îşi menţine o foarte mică parte deasupra apei. Cea mai bună poziţie pentru cineva care nu ştie să înoate este poziţia verticală a celui ce umblă pe uscat: capul să fie dat pe spate şi cufundat în apă; numai gura şi nările să rămînă deasupra ei. În asemenea împrejurări ne-am da seama că plutim fără greutate şi fără sforţări. Cu toate acestea, este evident că greutatea trupului şi volumul de apă dislocat se află în echilibru nestabil şi că o nimica toată poate face ca unul să-l întreacă pe celălalt. De pildă, un braţ scos din apă şi, prin urmare, lipsit de sprijinul său, devine o greutate suplimentară, suficientă pentru a scufunda capul cu totul sub apă, pe cînd ajutorul întîmplător al unei scîndurele, fie ea cît de mică, ne-ar îngădui să înălţăm capul ca să putem privi în jurul nostru. Dar prin sforţările sale, un om care nu ştie să înoate îşi aruncă într-una braţele în sus în timp ce se străduieşte să-şi ţină capul în obişnuita lui poziţie verticală. Urmarea e că nasul şi gura i se umplu de apă şi că, tot străduindu-se să respire sub apă, aceasta îi pătrunde în plămîni.

Stomacul primeşte şi el o bună parte, şi trupul întreg îşi sporeşte greutatea cu diferenţa dintre aerul care umplea la început aceste cavităţi şi lichidul care le umple acum. Da cele mai multe ori diferenţa aceasta e îndestulătoare ca trupul să se scufunde. Dar nu e de ajuns în cazul unor persoane cu oase mici şi cu o cantitate anormală de materii gelatinoase sau grăsimi. Astfel de persoane plutesc şi după ce s-au înecat.

Cadavrul care presupunem că se află la fundul apei rămîne acolo pînă cînd greutatea sa specifică devine prin vreun mijloc oarecare mai mică decît volumul apei pe care-l dislocă. Aceasta are loc fie prin descompunere, fie într-alt fel. Descompunerea are ca urmare o degajare de gaze, care destind ţesuturile celulare şi toate cavităţile şi dau cadavrului înfăţişarea aceea *puhavă* aşa de respingătoare. Cînd destinderea aceasta a ţesuturilor e atît de înaintată încît volumul cadavrului a crescut în chip vădit, fără ca să-i corespundă o creştere a *masei* sau ponderii, greutatea sa specifică devine mai mică decît aceea a apei dislocate, şi el apare numaidecît la suprafaţă. Nenumărate împrejurări pot însă influenţa descompunerea, nenumăraţi factori pot s-o grăbească sau s-o întîrzie. De pildă, frigid sau căldură anotimpului, depozitele minerale sau puritatea apei, adîncimea ei mai mică ori mai mare, faptul că este curgătoare sau stătătoare, starea corpului, dacă era cumva infectat de o boală sau teafăr înainte de moarte. Astfel, e lucru vădit că nu putem stabili cît de cît cu precizie răstimpul după care un cadavru se va ridica la suprafaţă în urma descompunerii sale. Într-unele împrejurări, acest rezultat se va produce într-o oră; într-altele nu va avea loc niciodată. Sînt unele combinaţii chimice prin care sistemul animal poate fi ferit *pe veci* de putrezire; aşa, de pildă, biclorura de mercur. Pe lîngă descompunere, însă, se pot naşte în stomac – şi se şi nasc de obicei – din fermentarea acetică a materiilor vegetale (şi se mai nasc din alte pricini

şi în alte cavităţi) diferite gaze în cantitate suficientă pentru a provoca o dilatare care să ridice corpul la suprafaţă. Efectul produs de bubuitul tunului e acela al unei simple vibraţii. Aceasta poate fie să degajeze cadavrul din mîlul moale sau mocirla în care zace, îngăduindu-i astfel să se ridice, atunci cînd alţi agenţi pregătiseră totul pentru aceasta, sau poate birui aderenţa unor părţi putrezite din ţesutul celular, îngăduind cavităţilor să se dilate sub influenţa gazelor.

Avînd astfel în faţa noastră datele fundamentale cu privire la această problemă, putem uşor verifica afirmaţiile din *L'Etoile.* „Experienţa ne învaţă, spune ziarul, că trupurile celor înecaţi sau cadavrele aruncate în apă imediat după o moarte violentă au nevoie de şase pînă la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere destul de înaintată ca să iasă la suprafaţă. Chiar şi atunci cînd se trage cu tunul într-un cadavru şi acesta se ridică mai înainte de a fi stat sub apă măcar cinci, şase zile, el se duce iar la fund dacă e lăsat în voia lui."

Întreg paragraful acesta ne apare acum ca o înlănţuire de contradicţii şi de afirmaţii fără noimă. *Nu* orice experienţă ne învaţă că trupurile celor înecaţi *au nevoie* de şase pînă la zece zile pentru a ajunge într-o stare de descompunere destul de înaintată ca să iasă la suprafaţă. Şi ştiinţa şi experienţa ne arată că perioada ridicării lor este şi trebuie să fie nehotărîtă. Mai mult încă, dacă un cadavru s-a înălţat la suprafaţă după ce s-a tras cu tunul, în caz că descompunerea e îndeajuns de înaintată ca să îngăduie degajarea gazelor produse, el nu se va mai scufunda „dacă e lăsat în voia lui". Aş vrea însă să-ţi atrag luarea-aminte asupra deosebirii între „trupurile celor înecaţi" şi „cadavrele aruncate în apă imediat după o moarte violentă". Cu toate că autorul recunoaşte că există o deosebire, el le pune pe toate în aceeaşi categorie. Ţi-am arătat cum ajunge trupul unui înecat să aibă o greutate specifică mai mare decît volumul de apă corespunzător şi

că el nu s-ar îneca deloc dacă nu s-ar zbuciuma, ridicînd braţele deasupra apei, şi n-ar face sforţări să respire sub apă, sforţări prin care apa ia locul aerului în plămîni. Dar zbuciumul şi sforţările acestea nu se produc la un cadavru „aruncat în apă imediat după o moarte violentă”. Astfel că, în cazul acesta din urmă, *trupul, de obicei, nu se mai scufundă*, fapt despre care se vede bine că *L'Etoile* habar n-are. Cînd descompunerea a ajuns într-o stare foarte înaintată, cînd carnea s-a luat aproape în întregime de pe oase, fireşte că abia atunci, şi *nu mai devreme,* vedem cadavrul dispărînd.

Şi ce să mai credem acum despre argumentul că trupul găsit n-ar putea fi al Mariei Rogêt, fiindcă trupul acela a fost găsit plutind după ce trecuseră abia trei zile? Dacă s-ar fi înecat, s-ar fi putut să nu se scufunde deloc, fiind vorba de o femeie, sau, dacă s-a scufundat, s-ar fi putut să reapară în douăzeci şi patru de ore, sau mai puţin decît atît. Nimeni nu crede însă că s-ar fi înecat, şi deoarece murise înainte de a fi aruncată în apă, trupul ei putea fi găsit plutind oricînd.

Dar, zice *L'Etoile*, „dacă trupul, aşa mutilat cum era, a stat pe mal pînă în noaptea de marţi, s-ar fi găsit pe mai vreo urmă lăsată de ucigaşi”. Aici anevoie pătrunzi dintru început în gîndul autorului. El caută să preîntîmpine ceea ce i se pare că ar putea fi o obiecţie la teoria lui, şi anume că trupul, rămînînd pe mal două zile, ar fi suferit o descompunere grabnică, *mai grabnică* decît dacă ar fi fost cufundat în apă. Şi tot el presupune că, dacă aşa s-au petrecut lucrurile, corpul ar fi putut apărea la suprafaţă încă de miercuri şi-şi închipuie că n-ar fi putut să apară decît în condiţiile acestea. Se grăbeşte deci să arate că *n-a putut* să rămînă pe mal, fiindcă atunci „s-ar fi găsit pe mal vreo urmă lăsată de ucigaşi”. Cred că această logică te face să zîmbeşti. Nu înţelegi de ce simplul *răstimp* cît a stat pe mal cadavrul ar putea face să se înmulţească *urmele* asasinilor. Nici eu!

„Şi mai departe, continuă ziarul, pare cu totul improbabil ca ticăloşii care au săvîrşit un asasinat, aşa cum îl presupunem noi, să fi aruncat cadavrul în apă fără să lege de el o greutate care să-l scufunde, cînd ar fi fost atît de lesne să ia această măsură de prevedere”. Bagă de seamă aici, ce confuzie caraghioasă de idei! Nimeni, nici chiar *L’Etoile* nu contestă crima comisă asupra *cadavrului găsit.* Urmele de violenţă sînt prea vădite. Scopul autorului nostru însă este să dovedească doar atît: că trupul nu e al Mariei. Nu vrea să demonstreze decît că *Marie* n-a fost asasinată, şi nicidecum că acel cadavru n-ar fi al unei persoane asasinate. Cu toate acestea, observaţia lui demonstrează numai ultimul punct. Cadavrul acesta nu avea nici o greutate legată de el. Nişte asasini, dacă l-ar fi aruncat, nu se putea să nu-i fi legat o greutate. Prin urmare n-a fost aruncat de asasini. Acesta e singurul lucru dovedit. Chestiunea identităţii nici măcar n-a fost atinsă, şi *L’Etoile* îşi dă acum toată osteneala să contrazică ceea ce a afirmat cu un minut mai devreme: „Sîntem încredinţaţi, spune ziarul, că trupul găsit era al unei femei asasinate”.

Nu e singurul caz, fie şi numai în acest fragment al articolului, cînd cugetătorul nostru face, fără să-şi dea seama, raţionamente împotriva lui însuşi. Scopul lui vădit, precum am spus, este de a micşora pe cît e cu putinţă intervalul între dispariţia Mariei şi descoperirea cadavrului. Cu toate acestea, îl vedem insistînd asupra faptului că nimeni n-a mai văzut fata din clipa cînd a părăsit casa mamei sale. „Nu sîntem încredinţaţi, zice el, că Marie Rogêt mai era încă printre cei vii duminică, 22 iunie, după ora nouă.” Deoarece argumentarea sa este vădit părtinitoare, ar fi trebuit, cel puţin, să lase la o parte latura aceasta a problemei; fiindcă dacă s-ar găsi cineva care s-o fi văzut pe Marie, fie luni, fie marţi, intervalul de care e vorba s-ar fi micşorat cu mult şi, chiar prin raţionamentul său, s-ar fi redus cu mult probabilitatea ca trupul găsit să fi fost al bietei *grisette.* Totuşi, are haz

stăruinţa ziarului *L'Etoile* în privinţa aceasta, părînd să aibă credinţa nestrămutată că astfel întreaga sa argumentare capătă mai multă greutate.

Reciteşte acum şi partea aceea a articolului privitoare la identificarea cadavrului făcută de Beauvais. În privinţa părului de pe braţe, *L'Etoile* dovedeşte o vădită lipsă de înţelegere. *Monsieur* Beauvais, nefiind un idiot, n-a putut în nici un caz să stăruie, la identificarea cadavrului, numai asupra *părului de pe braţe.* Nu există braţ fără păr. Majoritatea expresiilor din *L Etoile* nu sînt decît o răstălmăcire a spuselor martorului. El trebuie să fi vorbit de ceva cu totul *deosebit* în privinţa părului acestuia. Acest ceva deosebit trebuie să fi fost: fie culoarea, fie profuziunea, lungimea sau aşezarea lui.

„Avea picior mic, spune ziarul, picioare mici sînt însă cu miile. Nici jartiera nu e o dovadă, şi nici pantoful, fiindcă pantofi şi jartiere se vînd cu toptanul. Acelaşi lucru se poate spune şi despre florile de la pălărie. Un lucru asupra căruia stăruia foarte mult *monsieur* Beauvais este că agrafa jartierei găsite fusese trasă înapoi, pentru ca să strîmteze jartiera. Lucrul acesta nu dovedeşte nimic, deoarece multor femei le pare mai firesc să-şi ia o pereche de jartiere ca să şi le potrivească acasă după grosimea piciorului decît să le încerce în magazinul unde le cumpără." Aici nu-ţi vine a crede că autorul vorbeşte serios. Cînd *monsieur* Beauvais, căutînd trupul Mariei, dă peste un cadavru aducînd întru totul la chip şi statură cu fata dispărută, autorul ar fi putut să fie încredinţat (fără a fi deloc vorba de îmbrăcăminte) că cercetările sale au fost încununate de succes. De vreme ce, în afară de întreaga ei înfăţişare şi statură, va mai fi găsit – pe braţ – păr de un anumit fel, care-i era cunoscut de pe cînd Marie se afla în viaţă, părerea lui capătă, cu drept cuvînt, mai multă greutate, şi anume certitudinea a sporit în raport cu ciudăţenia şi particularitatea părului. Dacă Marie avea piciorul mic şi cadavrul de asemenea, probabilităţile ca

acel cadavru să fie al Mariei cresc nu numai într-o proporţie aritmetică, ci într-una geometrică. Mai pune pe lîngă asta şi pantofii la fel cu cei ce se ştia că îi purta în ziua dispariţiei, şi oricît s-ar vinde pantofi de aceştia cu „toptanul”, ai să vezi că probabilităţile sporesc pînă a atinge certitudinea. Chiar ceea ce nu e în sine o dovadă de identitate ajunge, fiind sprijinită de celelalte, mărturia cea mai sigură. Mai pune apoi şi florile de la pălărie la fel cu cele purtate de fata dispărută, şi nu mai avem nevoie de nimic.

O *singură* floare, şi nu ne mai trebuie nimic. Dar dacă sînt două, trei sau mai multe? Fiecare unitate succesivă este o mărturie multiplă, nu e o dovadă *adunată* cu altă dovadă, ci *înmulţită* de sute şi mii de ori. Şi dacă mai descoperim asupra moartei şi o pereche de jartiere aşa cum purta Marie cînd era în viaţă… dar e aproape o nerozie să continuu. S-a descoperit însă că jartierele acestea erau strîmtate cu ajutorul unei agrafe, tocmai aşa cum şi te strîmtase Marie pe ale ei cu puţin înainte de a pleca de acasă. Ar trebui să fii nebun sau de rea-credinţă să te mai îndoieşti. Ceea ce spune *L’Eloile* cu privire la strîmtarea jartierelor, şi anume că ar fi ceva obişnuit, nu dovedeşte nimic altceva decît că se încăpăţînează în greşeala sa. Materialul elastic din care e făcută jartiera cu agrafă este el însuşi o dovadă că strîmtarea aceasta e ceva neobişnuit. Un lucru care e în aşa fel făcut că se potriveşte de la sine nu are nevoie decît arareori să fie ajustat. Trebuie să se fi întîmplat un adevărat accident pentru ca să fi fost nevoie ca jartierele acestea ale Mariei să fie strîmtate, aşa cum am spus. De n-ar fi existat decît singure aceste jartiere, şi ar fi fost de ajuns ca Maria să fie recunoscută. Dar esenţialul nu este că au fost găsite asupra cadavrului jartierele fetei dispărute ori că au fost găsiţi pantofii, sau pălăria, sau florile de la pălărie, sau piciorul la fel cu al ei, sau vreun semn deosebit pe braţ, sau statura şi întreaga ei înfăţişare, ci faptul că găsim pe

cadavru nu numai fiece obiect în parte, ci toate la un loc. În asemenea împrejurări, dacă s-ar putea dovedi că autorul articolului din *L'Etoile* a avut *într-adevăr* vreo îndoială, nu ar fi nevoie de o comisie *de lunatico inquirendo*[258]. A crezut că e nimerit să se ia după palavrele avocaţilor, care, în cea mai mare parte, se mulţumesc să se facă ecoul principiilor abstracte, dogmatice ale tribunalelor. Ţin să-ţi atrag atenţia că multe din dovezile pe care un tribunal le respinge alcătuiesc cea mai bună dovadă cu putinţă pentru o minte sănătoasă. Căci tribunalul, călăuzindu-se după principiile generale privitoare la dovezi, principii recunoscute şi *legiferate,* este departe de a se lăsa influenţat de cazurile mai deosebite. Şi încrederea aceasta îndărătnică în principii, îmbinată cu un dispreţ rigid pentru excepţiile care le dezmint, e un mod sigur de a atinge, într-un lung răstimp, *maximul* de adevăr – maximul de adevăr pe care-l putem cuprinde. Aşadar, îndeobşte, procedeul acesta e logic, dar nu e mai puţin adevărat că duce la greşeli cumplite în anumite cazuri.[259]

Cît despre insinuările cu privire la Beauvais, le-ai putea spulbera dintr-o suflare. Ţi-ai dat seama din capul locului de caracterul acestui om cumsecade. Îi place *să se afle-n treabă* şi e foarte romanţios şi nu prea isteţ. Oricine are o fire ca a lui se poartă în aşa fel cînd trece printr-o mare

258 Pentru cercetarea unui nebun (în limba latină în original). Este vorba de o comisiie medicală care constată starea mintală a cuiva.

259 „O teorie întemeiată pe însuşirile unui obiect nu poate avea amploarea cerută de toate obiectele la care se referă. Acela care cercetează faptele în raport cu cauzele lor îşi pierde calitatea de a le preţui după efectele ce decurg. Şi astfel jurisprudenţa fiecărei naţiuni ne va dovedi că atunci cînd legea devine o ştiinţă şi un sistem, ea încetează de a mai fi justiţie. Erorile în care a căzut dreptul comun din pricina încrederii oarbe în *principiile* de clasificare se pot constata observînd de cîte ori a fost nevoită puterea legislativă să intervină pentru a restabili echitatea pe care formulele ei o pierduseră". *Landor (n*.a.).

Watler Savage Landor (1775–1864), prozator englez; citatul este din ale sale *Conversaţii imaginare* (publicate între 1824 şi 1829).

frămîntare sufletească, încît dă de bănuit celor prea subtili sau răuvoitori. După cum reiese din notele dumitale, *monsieur* Beauvais a avut cîteva întrevederi personale cu autorul articolului din *L'Etoile* şi l-a jignit exprimînd, în pofida teoriei lui, părerea că trupul găsit era fără doar şi poate al Mariei. „El o ţine morţiş, spune ziarul, că trupul acela neînsufleţit ar fi al Mariei, dar nu poate da nici un alt amănunt în afară de cele ce au fost comentate de noi, pentru a face şi pe alţii să împărtăşească aceeaşi credinţă." Fără a mai vorbi de faptul că nu era cu putinţă să aducă dovezi mai puternice „pentru a face şi pe alţii să împărtăşească aceeaşi credinţă", ne putem da seama că poate să existe un om care şi-a format o convingere într-un caz anumit, dar care nu e în stare să înfăţişeze nici un singur argument pentru a convinge şi pe alţii. Nimic mai vag decît impresiile privitoare la identitatea unui individ. Fiece om îşi recunoaşte vecinul, totuşi sînt puţine cazurile în care cineva e în măsură *să explice cum* de i-a recunoscut. Reporterul de la *L'Etoile* nu are de ce să fie jignit de convingerea nemotivată a domnului Beauvais.

Împrejurările suspecte care-l înconjoară se potrivesc mult mai bine cu ipoteza mea că ar fi un romantic căruia îi place *să se afle în treabă* decît cu insinuarea gazetarului că ar fi vinovat. Odată ce ne-am însuşit această interpretare mai omenoasă, nu vom mai întîmpina nici o dificultate pentru a înţelege ce căuta trandafirul în gaura cheii, cuvîntul „Marie" scris pe tăbliţă, faptul că i-a îndepărtat pe toţi bărbaţii care se înrudeau cu ea şi acela că nu se împăca defel cu gîndul de a le îngădui să-i vadă cadavrul; vom înţelege ca doamna B. să nu stea de vorbă cu jandarmul pînă la întoarcerea sa (a lui Beauvais), şi, în sfîrşit, hotărîrea făţişă ca nimeni în afară de el să nu se amestece în cercetări. Mi se pare un lucru neîndoios că Beauvais era un adorator al Mariei; că ea „cochetase" cu el, iar lui i-ar fi plăcut să se ştie că se bucura de toate favorurile şi de încrederea ei. Nu mai am nimic de zis în

privinţa aceasta; şi, de vreme ce afirmaţiile din *L'Etoile* privitoare la nepăsarea mamei şi a celorlalte rude, nepăsare care nu se potrivea cu presupunerea lor că trupul neînsufleţit ar fi al vînzătoarei de la parfumerie, de vreme ce toate acestea sînt întru totul dezminţite de însăşi evidenţa, vom trece mai departe, ca şi cum chestiunea *identităţii* ar fi fost lămurită, spre deplina noastră mulţumire.

— Şi ce crezi, l-am întrebat eu, despre părerile exprimate de *Le Commerciel?*

— Că, prin firea lor, sînt mult mai vrednice de atenţie decît toate cele ce au mai fost enunţate despre acest subiect. Deducţiile trase din premise sînt logice şi convingătoare, dar premisele, cel puţin în două puncte, se întemeiază pe observaţii greşite. *Le Commerciel* lasă să se înţeleagă că Marie ar fi fost răpită de vreo ceată de mişei, nu prea departe de casa mamei sale. „Nu este cu putinţă, afirmă el, ca femeia aceasta tînără, pe care mii de oameni o cunoşteau atît de bine, să fi trecut pe trei străzi fără s-o vadă nimeni." Gîndul ăsta e al unui om care a stat multă vreme la Paris, un slujbaş, un ins ale cărui drumuri încoace şi încolo prin oraş s-au mărginit, de cele mai multe ori, la perimetrul din preajma unor instituţii publice. Ştie că lui arareori i se întîmplă să facă o bucată de drum de la *biroul* său fără ca cineva să-l recunoască şi să-l oprească. Şi judecînd după marele număr al celor pe care-i cunoaşte sau care-l cunosc pe el, asemuieşte notorietatea sa cu aceea a vînzătoarei de parfumuri şi nu vede mare deosebire între ele. Fără zăbavă, ajunge deci la concluzia că şi Marie în hoinărelile ei poate fi tot atît de lesne recunoscută ca şi el într-ale lui. Această concluzie s-ar potrivi numai dacă mersul ei ar fi avut acelaşi caracter metodic şi neschimbat şi înlăuntrul unui *spaţiu* restrîns ca şi al lui. El trece încoace şi încolo la răstimpuri regulate, într-un perimetru mărginit, plin de oameni care sînt ţinuţi să ia seama la el şi să-i poarte interes prin natura

îndeletnicirii lor, înrudită cu a lui. Se poate însă presupune că drumurile Mariei erau mai degrabă un fel de hoinăreală. În cazul acesta, mai ales, se poate presupune ca ea s-o fi luat pe un drum care se depărta mai mult decît de obicei de cel pe care era deprinsă să meargă. Asemănarea ce ne închipuim că a existat în mintea ziaristului de la *Le Commerciel* nu s-ar putea susţine decît în ipoteza că cei doi inşi străbat întreg oraşul. În cazul acesta, dacă admitem că numărul cunoştinţelor fiecăruia ar fi egal, atunci sorţii de a întîlni acelaşi număr de persoane vor fi de asemenea egali. În ceea ce mă priveşte, cred nu numai că ar fi cu putinţă, dar că e mai mult ca probabil ca Marie să fi trecut orişicînd, pe oricare din numeroasele străzi ce se află între casa ei şi casa mătuşii ei, fără a întîlni un singur om pe care să-l cunoască sau care s-o fi cunoscut. Ca să privim această chestiune în adevărata ei lumină, trebuie să ne gîndim cu dinadinsul la marea disproporţie ce există între cunoscuţii personali ai unui om, oricît ar fi el de popular, şi întreaga populaţie a Parisului.

Dar oricît de serios ne-ar părea argumentul din Le *Commerciel*, el îşi pierde valoarea dacă ţinem seama de *ora* la care fata a plecat de acasă. „A ieşit din casă tocmai la vremea cînd străzile erau pline de lume…”, spune *Le Commerciel.* Dar nu e chiar aşa. Era ora nouă dimineaţa. La ora nouă, în fiecare zi din săptămînă, *afară de duminică*, străzile oraşului sînt cu adevărat ticsite de lume. Duminica, însă, la ora nouă, lumea este mai totdeauna acasă, *pregătindu-se să meargă la biserică.* Un observator nu se poate să nu fi băgat de seamă ce înfăţişare pustie are oraşul în dimineţile de duminică, de la ora opt pînă la zece. Străzile sînt înţesate de lume între zece şi unsprezece, iar nu mai devreme, adică nu la ora de care vorbim.

Mai este o latură în care se pare că spiritul de observaţie al ziaristului de la *Le Commerciel* a dat greş: „O fîşie lungă de două picioare şi lată de un picior din fusta

sărmanei fete, spune ziarul, a fost ruptă şi legată sub bărbie şi în jurul gîtului ei, pesemne ca să o împiedice să ţipe. Asta nu poate fi decît fapta unor derbedei care nu aveau nici batistă în buzunar.” Vom vedea îndată dacă ideea aceasta este întemeiată sau nu; dar prin „derbedei care nu aveau nici batistă în buzunar” reporterul înţelege cele mai decăzute haimanale. Cu toate acestea, oamenii de care e vorba sînt tocmai dintre cei care au batistă chiar dacă n-au nici cămaşă pe ei. Cred că ai avut prilejul să observi că, de la o vreme, derbedeii nu se mai pot lipsi nici în ruptul capului de batistă.

— Şi ce trebuie să credem, l-am întrebat, despre articolul din *Le Soleil?*

— Că e păcat, într-adevăr, că autorul lui nu s-a născut papagal; fiindcă atunci ar fi fost cel mai faimos papagal din tot neamul lui. S-a mulţumit să repete unele păreri mai originale din cele ce mai fuseseră publicate, culegîndu-le, cu o sîrguinţă vrednică de laudă, ici şi colo, de prin gazete. „E *vădit* că lucrurile, zice el, au stat acolo vreme de trei-patru săptămîni... Aşadar, nu încape *nici o îndoială* că a fost descoperit locul acestei fioroase crime.” Faptele reproduse în *Le Soleil* sînt departe de a-mi spulbera îndoielile asupra acestui subiect şi le vom relua, mai pe larg, în legătură cu un alt aspect al problemei.

În clipa de faţă trebuie să ne îndreptăm atenţia în alte direcţii. Nu se poate să nu-ţi fi dat seama cu cîtă superficialitate a fost cercetat cadavrul. Desigur, chestiunea identităţii a fost uşor de lămurit, sau ar fi trebuit să fie. Mai erau însă şi alte amănunte care trebuiau stabilite. Cadavrul fusese oare *jefuit?* Să fi avut cumva decedata bijuterii la ea cînd a plecat de acasă? Şi dacă a avut, s-au mai găsit oare asupra ei cînd a fost descoperită? Acestea sînt puncte importante, care au fost lăsate cu totul în umbră la anchetă; şi mai sînt altele la fel de însemnate de care nu s-a ţinut deloc seamă. Trebuie să ne dăm silinţa să ne mulţumim cu ancheta noastră personală. Situaţia lui

St. Eustache trebuie cercetată din nou. Persoana aceasta nu-mi inspiră nici o bănuială, se cade să procedăm metodic. Să ne încredinţăm că *mărturiile* cu privire la locurile pe unde a fost văzut duminică sînt în chip neîndoielnic întemeiate. Astfel de dovezi scrise sînt adesea simple mistificări. Totuşi, dacă nu vom găsi nimic suspect în ele, îl vom scoate din cauza pe St. Eustache. Sinuciderea lui, deşi ar putea agrava bănuielile cînd s-ar descoperi că dovezile sînt înşelătoare, nu e un fapt de neînţeles dacă înşelătoria nu există; nici nu e ceva care să ne abată pe noi din făgaşul obişnuit al analizei.

Ceea ce aş dori acum ar fi să lăsăm la o parte amănuntele privind elementele centrale ale acestei tragedii, ca să ne concentrăm asupra unor întîmplări periferice. În astfel de cercetări, organele de anchetă fac adeseori greşeala de a se limita la faptele apropiate, neluînd deloc în seamă pe cele lăturalnice sau întîmplătoare. Curţile de judecată au prostul obicei de a mărgini instrucţia şi discuţiile numai la ceea ce are o legătură directă cu obiectul cercetărilor. Experienţa a dovedit totuşi, şi o judecată sănătoasă ne-o va arăta întotdeauna, că de multe ori, poate chiar de cele mai multe ori, o părticică de adevăr iese la iveală din ceea ce pare străin de chestiune. Folosindu-se de spiritul acestui principiu, dacă nu chiar de litera lui, ştiinţa modernă a ajuns *să calculeze neprevăzutul.* Dar s-ar putea să nu mă înţelegi. Istoria cunoştinţelor, omeneşti ne-a arătat fără încetare că descoperirile cele mai numeroase şi mai de preţ le datorăm unor împrejurări lăturalnice, incidentale sau accidentale, aşa încît a trebuit în cele din urmă ca în orice privire generală asupra progreselor viitoare să se ţină seama într-o mare măsură, şi chiar în cea mai mare măsură, de invenţiile care se vor naşte pe negîndite şi cu totul în afara prevederilor normale. De azi înainte nu mai este raţional să întemeiezi ceea ce va să vie pe ceea ce a fost în trecut. *Accidentul* este considerat că face parte din

structura realităţii. Şansa a ajuns pentru noi o chestiune perfect calculabilă. Aplicăm nevăzutului şi necunoscutului formulele matematice învăţate la şcoală.

Repet, este un fapt recunoscut că adevărul iese la iveală, în cea mai mare măsură, din amănunte lăturalnice; şi ţinînd seama de principiul ce decurge din acest fapt, aş dori, în cazul de faţă, să abat cercetarea de la cărările bătătorite şi sterpe ale faptului în sine către alte întîmplări care s-au produs concomitent. În vreme ce dumneata ai să te ocupi cu cercetarea validităţii alibiurilor, eu am să cercetez ziarele mai pe larg decît ai făcut-o pînă acum. Deocamdată noi am făcut o recunoaştere numai în cadrul cîmpului de investigaţii; ar fi însă de mirare ca, aruncînd o privire pătrunzătoare în gazete, aşa cum ţi-am spus, să nu ni se dezvăluie cîteva amănunte care ne-ar putea sugera îndrumarea cercetărilor în altă *direcţie.*

Potrivit ideii lui Dupin, am făcut o verificare amănunţită a alibiurilor. Rezultatul a fost că m-am convins pe deplin de valabilitatea lor şi că, prin urmare, St. Eustache era nevinovat. Între timp, prietenul meu s-a îndeletnicit el însuşi cu o migălire care mie mi se părea fără rost, cu răsfoitul diferitelor colecţii de ziare. La sfîrşitul săptămînii a pus în faţa mea următoarele extrase:

„Acum vreo trei ani şi jumătate, o tulburare aproape la fel cu cea de acum a fost pricinuită de dispariţia aceleiaşi Marie Rogêt din parfumeria lui *monsieur* Le Blanc de lîngă «Palais Royal». După o săptămînă, însă, ea s-a ivit din nou la *comptoir*[260], arătînd tot atît de bine ca şi mai înainte, afară doar de o uşoară paloare pe care nu o avea de obicei. Atît *monsieur* Le Blanc, cît şi mama ei au afirmat că fusese la o prietenă, la ţară, şi afacerea a fost înăbuşită la iuţeală. Presupunem că lipsa ei de acum se datoreşte unui capriciu

260 Tejghea (în limba franceză în original).

de acelaşi fel şi că, după trecere de o săptămînă, sau de o lună, va fi iarăşi printre noi.” *Un ziar de seară*[261]*,* luni, 23 iunie.

„Un ziar de seară, în numărul său de ieri, aminteşte de o altă dispariţie misterioasă a domnişoarei Rogêt. Se ştie că în săptămînă cît a lipsit ea de la parfumeria «Le Blanc» a fost însoţită de un tînăr ofiţer de marină, cunoscut prin destrăbălarea sa. Se presupune că o ceartă a făcut-o să se întoarcă acasă. A fost o întîmplare providenţială. Cunoaştem numele acestui Lothario[262], care în clipa de faţă se află la Paris, dar pentru motive bine întemeiate ne ferim a-l da publicităţii.” *Le Mercure*[263] din dimineaţa zilei de marţi, 24 iunie.

„Un atentat de o nemaipomenită grozăvie a fost comis alaltăieri în apropierea oraşului. Pe înserat, un domn, însoţit de soţia şi de fiica sa, s-a înţeles cu o ceată de şase tineri, care se plimbau agale cu barca pe lîngă malul Senei, să-i treacă rîul. Cînd au ajuns pe malul celălalt, cei trei călători au coborît şi, după ce se depărtară îndeajuns ca să nu mai poată vedea barca, fata îşi aduse aminte că şi-a uitat umbrela. S-a întors să şi-o ia, dar punînd mîna pe ea, banda a răpit-o şi a dus-o peste apă. Acolo i s-a pus un căluş în gură, s-au purtat brutal cu dînsa şi în cele din urmă au tîrît-o pe mal într-un loc nu prea depărtat de acela unde se urcase la început în barcă împreună cu părinţii ei. Între timp, derbedeii s-au făcut nevăzuţi, dar poliţia e pe urmele lor şi o parte dintre ei vor fi prinşi în curînd.” *Un ziar de dimineaţă*[264], 25 iunie.

---

261 *New York Express* (n.a.).

262 Numele unui personaj dintr-o piesă a dramaturgului englez Nicholas Rowe (secolul al XVII-lea), folosit ulterior în literatura engleză ca sinonim pentru seducător.

263 *New York Herald* (n.a.).

264 *New York Courier and Inquirer* (n.a.).

„Am primit cîteva comunicări care au de scop să-l facă vinovat de acea îngrozitoare crimă pe Mennais[265]. Dar fiindcă acest domn a fost cu totul scos din cauză de o anchetă oficială şi cum argumentele diverşilor noştri corespondenţi par a dovedi mai degrabă zelul decît puterea lor de judecată, nu găsim că ar fi potrivit să le mai dăm publicităţii.” *Un ziar de dimineaţă*[266], 28 iunie.

„Am primit mai multe scrisori foarte energice, ce păreau că vin din izvoare diferite, şi care tind a ne încredinţa că nenorocita Marie Rogêt a fost victima uneia dintre numeroasele cete de puşlamale care mişună duminica prin împrejurimile oraşului. Ne exprimăm şi noi cu hotărîre părerea în favoarea acestei presupuneri. Vom încerca să expunem aici în curînd cîteva dintre argumentele noastre.” *Un ziar de seară*[267], marţi 31 iunie.

„În ziuă de luni, un barcagiu însărcinat cu încasarea taxelor a văzut o barcă goală plutind în josul Senei. Pînzele erau strînse în fundul bărcii. Barcagiul a remorcat-o pînă la biroul de navigaţie. A doua zi de dimineaţă ea a fost luată de acolo fără ştirea vreunuia dintre funcţionari. Cîrma a rămas la biroul de navigaţie.” *La Diligence*[268], joi 26 iunie.

Citind aceste felurite extrase, nu numai că mi-au părut fără nici o noimă, dar nu-mi dădeam seama în ce chip ar fi putut vreuna dintre ele să aibă legătură cu chestiunea noastră. Am aşteptat ca Dupin să-mi dea oarecare deslușiri.

---

265 Mennais a fost unul dintre cei dintîi bănuiţi şi arestaţi, dar mai tîrziu a fost eliberat din lipsă totală de dovezi (n.a.).

266 *New York Courier and Inquirer* (n.a.).

267 *New York Evening Post* (n.a.).

268 *New York Standard* (n.a.).

— Nu am de gînd, mi-a spus el, să mă opresc la primul extras, nici la cel de-al doilea. Le-am copiat numai ca să-ţi arăt cît de mare este neglijenţa poliţiei, care, din cîte am înţeles de la prefect, nu şi-a dat nici cea mai mică osteneală să-l cerceteze pe ofiţerul de marină de care e vorba. Totuşi, e curată nebunie să afirmi că între dispariţia dintîi a Mariei şi cea de a doua nu s-ar putea *presupune* că există vreo legătură. Să presupunem că prima fugă a avut ca urmare o ceartă între amanţi şi întoarcerea acasă a fetei seduse. Sîntem acum în măsură să privim noua ei fugă, dacă ştim că a fost vorba de o fugă, ca o dovadă că ticălosul a încercat iarăşi să o ademenească mai degrabă decît ca o urmare a unor noi propuneri din partea altcuiva. Şi o putem mai curînd privi ca o împăcare cu primul *amant* decît ca începutul unei noi iubiri. Sînt zece şanse contra una ca acela care a mai răpit-o o dată pe Marie să-i propună să fugă din nou cu el, clar o foarte puţin probabil ca Marie, care a primit aceste propuneri din partea unuia, să le mai fi primit şi din partea altuia. Şi acum dă-mi voie să-ţi atrag atenţia asupra faptului că timpul care a trecut între prima fugă, neîndoielnică, şi a doua, presupusă, întrece doar cu cîteva luni durata obişnuită a cursei unui vas de război. Fost-a oare împiedicată prima ticăloşie de obligaţia amantului de a se îmbarca? Ar fi ales el chiar momentul întoarcerii pentru a-şi urmări din nou scopurile josnice, care nu se împliniseră încă, sau nu se împliniseră încă în ceea ce îl privea *pe el?* Despre toate acestea nu ştim nimic.

Ai să-mi spui însă că în cel de-al doilea caz escapada pe care ne-o închipuim n-a avut loc. Fireşte că nu. Dar putem noi şti dacă n-a fost o încercare neizbutită? În afară de St. Eustache şi, poate, de Beauvais, nu găsim alţi adoratori cunoscuţi, învederaţi şi onorabili, ai Mariei. Nu s-a pomenit nici unul. Cine este atunci tainicul amant despre care rudele, sau cele mai multe dintre ele, n-au auzit vorbindu-se, dar pe care Marie îl întîlneşte în dimineaţa

zilei de duminică şi în care are atîta încredere încît nu şovăie să rămînă cu el pînă ce umbrele serii au pogorît peste boschetele singuratice de la Barrière du Boule? Mă întreb: cine este acest amant misterios despre care rudele (majoritatea lor cel puţin) nu ştiu nimic? Şi ce vrea să zică prorocirea doamnei Rogêt în dimineaţa cînd fata a plecat: „Teamă mi-e că n-am s-o mai revăd niciodată pe Marie”?

Dar dacă nu putem presupune că doamna Rogêt cunoştea intenţia ei de a fugi, nu ne putem oare închipui că fata a avut această dorinţă? Plecînd de acasă, a lăsat să se înţeleagă că se ducea să vadă pe mătuşa ei din Rue des Drômes, iar St. Eustache a fost rugat să vină s-o ia pe înserat. La prima vedere, faptul acesta contrazice foarte tare părerea mea, dar ia să cugetăm niţel. E lucru ştiut că ea s-a întîlnit cu un prieten şi că a trecut Sena cu el, ajungînd la Barrière du Roule cam pe la ora trei după amiază. Cînd însă a consimţit să-l însoţească *(oricare i-ar fi fost scopul – cunoscut de mamă-sa sau necunoscut),* trebuie să se fi gîndit la intenţia de care vorbise la plecarea ei de acasă şi la uimirea şi bănuiala ce s-ar fi trezit în inima logodnicului, St. Eustache, dacă acesta, venind s-o caute la ora hotărîtă în Rue des Drômes, ar fi aflat că ea nici n-a dat pe acolo şi dacă, întorcîndu-se la pensiune cu această veste îngrijorătoare, şi-ar fi dat seama de lipsa ei prelungită de acasă. Eu, unul, socot că trebuie să se fi gîndit la toate acestea. Trebuie să fi prevăzut suferinţa lui St. Eustache şi bănuielile tuturor. Nu se putea gîndi să se întoarcă înfruntînd aceste bănuieli; dar bănuielile au prea puţină importanţă pentru ea dacă presupunem că avea intenţia să *nu* se mai întoarcă.

Ne-o putem închipui gîndind cam aşa: „Mi-am dat întîlnire cu o anumită persoană în scopul de a fugi împreună sau într-un alt scop cunoscut numai de mine singură. E neapărată nevoie să evit orice posibilitate de răsturnare a planului. Trebuie să avem timp destul ca să dejucăm orice urmărire. Am să las să se înţeleagă că mă

duc să-mi văd mătuşa din Rue des Drômes şi că-mi petrec ziua la ea. Am să-i spun lui St. Eustache să nu vină să mă ia decît seara. În felul acesta, lipsa mea de acasă, oricît de îndelungată ar fi, ar avea o explicaţie, fără să dea loc la temeri sau la bănuieli; iar eu aş cîştiga mai mult timp decît prin orice alte mijloace. Dacă-l rog pe St. Eustache să vină să mă ia pe înserat, desigur că nu va veni mai înainte, dar dacă nu-i spun deloc să vină, timpul ce-mi rămîne ca să pot fugi va fi scurtat, deoarece aş fi aşteptată mai devreme, şi lipsa mea va stîrni nelinişte pretimpuriu. Dacă însă am cît de cît intenţia să mă reîntorc, dacă n-am în vedere decît o simplă plimbare cu acea persoană anume, n-ar fi tocmai dibaci din partea mea să-i spun lui St. Eustache să vină să mă ia; venind, el ar rămîne încredinţat că l-am înşelat, fapt pe care aş putea să-l ţin pe veci ascuns faţă de el dacă plec de acasă fără să-i spun ce am de gînd să fac şi mă întorc înainte de a se înnsera, spunînd abia atunci că am fost să-mi văd mătuşa din Rue des Drômes. Dar cum intenţia mea este să nu mă întorc niciodată, sau cel puţin cîteva săptămîni, sau măcar pînă izbutesc să ascund unele fapte, nevoia de a cîştiga timp este singurul lucru de care trebuie să-mi pese”.

În notele dumitale ai făcut observaţia că părerea cea mai răspîndită cu privire la această tristă întîmplare este şi a fost de la început că fata ar fi căzut victimă unei *bande* de haimanale. În anumite condiţii, părerea obştească nu e de dispreţuit. Cînd se alcătuieşte de la sine, cînd se vădeşte în chip cu totul spontan, ar trebui să o socotim la fel cu acea *intuiţie* care e reacţia omului de geniu. În nouăzeci şi nouă de cazuri la sută aş rămîne la hotărîrea ei. Lucrul cel mai de seamă însă e să nu găsim în ea urme simţitoare *de sugestie.* Părerea trebuie să fie neapărat *a publicului însuşi.* Şi adesea este nespus de greu să-ţi dai seama de această deosebire şi s-o reţii. În cazul de faţă, mi se pare că opinia publică cu privire la o anumită *bandă* a fost influenţată de întîmplarea analogă şi care e povestită

amănunţit în cel de-al treilea extras de-al meu. Descoperirea cadavrului Mariei, fată tînără, frumoasă şi cu renume, face mare vîlvă în tot Parisul. Trupul ei purtînd urme de violenţă este găsit plutind pe apele Senei. Dar se ştie acum că în acelaşi timp, sau aproape în acelaşi timp în care se crede că fata a fost ucisă, un atentat asemănător, deşi mai puţin grav decît cel suferit de Marie Rogêt, a fost săvîrşit de o ceată de derbedei asupra unei alte tinere femei. E oare de mirare că o crimă cunoscută a putut înrîuri judecata publicului faţă de una necunoscuta? Judecata aceasta aştepta o îndrumare, şi atentatul cunoscut părea s-o îndrumeze cum nu se poate mai bine. Marie a fost şi ea găsită în fluviu; şi atentatul ştiut fusese săvîrşit pe acelaşi fluviu. Legătura între cele două întîmplări era atît de vădită, încît ar fi fost o adevărată minune ca lumea să se fi lipsit de a o face şi de a o adînci. În realitate, însă, acel atentat, ştiut ca fiind săvîrşit astfel, e cea mai bună dovadă că celălalt, care a avut loc aproape în acelaşi timp, n-a fost săvîrşit în acelaşi chip. Ar fi fost în adevăr de necrezut ca în timp ce o ceată de derbedei săvîrşea într-un loc această cumplită faptă, să se fi găsit o altă ceată la fel, care, în acelaşi loc, cu aceleaşi mijloace şi metode, să făptuiască o crimă întru totul asemănătoare şi tocmai la aceeaşi vreme. Dar ce oare ar trebui să credem, dacă n-am ţine seama de părerea sugerată în chip spontan mulţimii de această neobişnuită serie de coincidenţe?

Înainte de a trece mai departe, să ne oprim la presupusa scenă a asasinatului din boschetul de la Barrière du Roule. Boschetul, deşi foarte stufos, era în vecinătatea nemijlocită a unei şosele. Înlăuntrul lui erau trei-patru lespezi mari, alcătuind un fel de jilţ cu spătar şi taburet. Pe piatra de deasupra a fost găsită o fustă albă, pe cea de a doua, o eşarfă de mătase. Tot acolo s-au mai găsit şi o umbrelă de soare, o batistă şi o pereche de mănuşi. Batista purta numele „Marie Rogêt”. Pe crengile dimprejur se vedeau fîşii din rochie. Pămîntul eră bătătorit, tufişurile

rupte; era vădit că avusese loc o luptă violentă.

Cu toată vîlva pe care a stîrnit-o în presă această descoperire din boschet, în ciuda părerii unanime că locul crimei nu putea fi decît acolo, trebuie se recunoaştem că erau şi unele motive temeinice de îndoială. Şi aceste puternice motive erau reale, fie că aş crede, fie că n-aş crede că locul crimei e acela. Dacă adevăratul loc al crimei era în apropiere de Rue Pavée-Saint-André, aşa cum lasă să se înţeleagă *Le Commerciel,* autorii ei, presupunînd că locuiesc încă la Paris, au fost cuprinşi de spaimă la gîndul că atenţia publicului a fost îndreptată cu dinadinsul pe făgaşul adevărat. Şi în orice minte mai ascuţită trebuia să se nască nevoia unei diversiuni, care să abată această atenţie în altă parte. Şi astfel, cum boschetul de la Barrière du Roule trezise mai demult oarecare bănuieli, era firesc să le vină în gînd să pună lucrurile acolo unde au fost găsite. Nu avem nici o dovadă serioasă că lucrurile ar fi stat mai mult de cîteva zile, foarte puţine la număr, în boschet, cu toate că *Le Soleil* presupune contrariul; există în schimb numeroase indicii care ne arată că ele n-ar fi putut rămîne acolo, fără a atrage atenţia, în răstimpul celor douăzeci de zile ce s-au scurs între duminica fatală şi după-amiaza cînd băieţii aceia le-au descoperit.

„Erau cu totul mucegăite, spune *Le Soleil,* însuşindu-şi părerea ziarelor care au mai vorbit, despre aceasta, mucegăite şi lipite unele de altele din pricina ploii. În jurul lor crescuse iarba şi acoperise o parte din ele. Mătasea umbrelei era trainică; dar pe dinăuntru firele se tăiaseră. La capătul de sus, unde fusese îndoită şi răsucită, era putredă şi plină de mucegai şi, cînd au încercat să o deschidă, s-a sfîşiat.” Cît priveşte iarba, care „crescuse în jurul lor şi acoperise o parte din ele”, e vădit că faptul n-a putut fi constatat decît din spusele şi din amintirile a doi băieţei, deoarece băieţeii aceştia au mişcat din loc obiectele şi le-au dus acasă mai înainte ca să fi fost văzute de un al treilea. Dar iarba creşte, mai cu seamă pe o vreme

umedă şi călduroasă (aşa cum a fost în zilele crimei), cam de două-trei degete pe zi. Într-o singură săptămînă, o umbrelă de soare lăsată într-un loc semănat de curînd cu iarbă poate fi cu totul acoperită de iarba care a crescut. Cît priveşte acel *mucegai*, asupra căruia redactorul ziarului *Le Soleil* se opreşte atît de stăruitor, încît foloseşte termenul nu mai puţin decît de trei ori în scurtul paragraf citat chiar acum, oare nu-şi dă el seama ce fel de *mucegai* este? Trebuie noi să-l învăţăm că e vorba de una din numeroasele specii de *fungus*[269], a cărui caracteristică e tocmai că apare şi dispare în douăzeci şi patru de ore?

Vedem dar de la cea dintîi aruncătură de ochi cum argumentele atît de răsunătoare aduse în sprijinul părerii că obiectele ar fi stat cel puţin trei-patru săptămîni în boschet sînt cu totul inexistente şi fără rost pentru dovedirea faptului. Pe de altă parte, e foarte greu să crezi că lucrurile acelea ar fi putut rămîne în boschetul cu pricina mai mult decît o săptămînă încheiată, mai mult adică decît răstimpul dintre două duminici. Toţi cei ce cunosc cîtuşi de puţin împrejurimile Parisului îşi dau seama că numai anevoie poţi găsi un loc *singuratic,* şi asta doar la mare depărtare de cartierele suburbane. Astfel de meleaguri neumblate şi vizitate numai din cînd în cînd în mijlocul acestor păduri şi boschete sînt cu totul de neînchipuit. Dacă vreun iubitor pătimaş al naturii, pe care îndatoririle lui îl ţin legat de praful şi căldura marii metropole, ar încerca, fie şi într-o zi de lucru, să-şi astîmpere setea de singurătate în mijlocul priveliştilor naturii încîntătoare care-o înconjoară, de îndată, la fiecare pas, va simţi că farmecul lor crescînd se destramă la ivirea sau la auzul glasului vreunui derbedeu sau al unei bande de cheflii. Zadarnic va căuta liniştea în desişul cel mai de nepătruns. Tocmai prin coclaurile acelea mişună toţi nespălaţii; ele sînt cele mai pîngărite temple ale naturii. Cu

269 Ciupercă (în limba latină în original).

durere în suflet, pribeagul se va întoarce în Parisul tuturor viciilor, ca într-o speluncă spurcată, dar mai puţin respingătoare, fiindcă e mai de înţeles. Dacă împrejurimile oraşului sînt năpădite astfel în zilele de lucru, d-apoi duminica! Derbedeul de la oraş, dezbărat de obligaţia de a munci sau lipsit de prilejurile obişnuite de a tîlhări, năzuieşte mai cu seamă spre periferii, nu din dragoste pentru viaţa la ţară, pe care în sinea lui o dispreţuieşte, ci pentru a scăpa de constrîngerile şi de convenţiile sociale. Nu dorul de verdeaţă şi de aer curat, ci *libertatea deşănţată* a naturii îl mînă aici. În hanul din marginea drumului, sau sub frunza deasă la pădurii, ferit de alte priviri decît ale tovarăşilor săi de chef, se dedă la toate nebuniile fără frîu ale unor false veselii, stîrnite de rom şi de sentimentul de libertate. Eu nu susţin decît ceea ce e vădit pentru orice privire nepărtinitoare atunci cînd repet că ar fi fost o minune şi nimic altceva dacă lucrurile cu pricina ar fi stat în *orice* boschet din nemijlocita apropiere a Parisului mai mult decît răstimpul dintre două duminici, fără să fi fost descoperite.

Dar avem destule motive să credem că lucrurile au fost puse în boschet numai pentru a distrage atenţia de la adevăratul loc al crimei. Şi, în primul rînd, te rog să iei seama la *data* descoperirii lucrurilor. Confrunt-o cu data celui de al cincilea extras copiat de mine din ziare. Ai să găseşti că descoperirea a urmat aproape numaidecît după înştiinţările urgente trimise ziarului de seară. Aceste înştiinţări, deşi diferite şi provenind, pe cît se pare, fiecare din altă parte, tindeau toate spre acelaşi ţel, şi anume: să îndrepte atenţia asupra unei *bande* care ar fi săvîrşit crima şi asupra cartierului de lîngă Barrière du Roule ca fiind locul crimei. Fireşte, nu presupunem nici un moment că scrisorile acelea, ca şi atenţia publicului îndreptată asupra lor, ar fi avut drept urmare găsirea lucrurilor de către cei doi băieţei; dar putem presupune cu drept cuvînt că ele n-au fost găsite *mai devreme* pentru simplul motiv că nu se

aflau în boschet la vremea aceea, fiind puse acolo odată cu expedierea scrisorilor sau cu puţin mai înainte de către înşişi vinovaţii, care sînt şi autorii lor.

Boschetul acesta era cam ciudat, chiar nespus de ciudat. Era din cale-afară de stufos. În adăpostul său natural de verdeaţă se aflau trei pietroaie cu totul neobişnuite, *alcătuind un jilţ cu spătar şi taburet.* Şi boschetul acesta, în care natura lucrase cu atîta măiestrie, se afla în nemijlocita apropiere, *la zece, douăzeci de paşi,* de locuinţa doamnei Deluc, ai cărei fii erau deprinşi să cerceteze cu grijă tufişurile, în căutarea cojii de sasafras. Ar fi oare un lucru nesăbuit rămăşagul de o mie contra unu că nu trecea zi fără ca măcar unul dintre băieţei să se tupileze în umbrarul acela şi să se tolănească pe jilţul lui natural? Cei care s-ar codi să ţină o asemenea prinsoare ori n-au fost copii niciodată, ori au uitat cum e firea copiilor. Repet că e greu de înţeles cum ar fi putut să rămînă lucrurile nedescoperite mai mult de o zi, două, şi că de aceea, în ciuda ignoranţei dogmatice a redactorului de la *Le Soleil,* e foarte întemeiată presupunerea că ele au fost puse cu puţin timp înainte de a fi fost găsite.

Dar în afară de motivele înfăţişate aici, sînt şi altele mai puternice care ne fac să credem că lucrurile au fost lăsate acolo astfel. Ia seama, te rog, la aşezarea lor atît de nefirească. Pe piatra *de sus* se afla o fustă albă; pe cea de *a doua,* o eşarfă de mătase: o umbrelă, o pereche de mănuşi şi o batistă purtînd numele „Marie Rogêt" erau risipite ici şi colo. E tocmai aşezarea pe care era *firesc* să o facă o persoană nu prea isteaţă care a dorit să aşeze obiectele în chip cît mai *firesc.* Dar nu e nici într-un caz o aşezare *cu adevărat* firească. Mai degrabă m-aş fi aşteptat să văd toate lucrurile pe jos şi călcate în picioare. În spaţiul restrîns al acelui boschet era aproape cu neputinţă ca fusta şi eşarfa să fi rămas la locul lor pe pietre, expuse fiind mişcărilor necontrolate ale mai multor inşi care s-au încăierat. E vădit, ni se spune, că a avut loc o luptă:

pămîntul era bătătorit, tufişurile rupte, dar s-a găsit o fustă şi o eşarfă rînduite de parcă ar fi fost puse în rafturi. „Bucăţile din rochie, agăţate în spini, erau cam de trei palme lăţime şi de şase palme lungime. Una era tivul rochiei, care fusese cîrpit... *Arătau ca nişte fîşii rupte".* Aici, fără a-şi da seama, *Le Soleil* a folosit o frază care dă nespus de mult de bănuit. Aşa cum sînt descrise fîşiile, arată într-adevăr ca nişte bucăţi care au fost sfîşiate, dar sfîşiate cu mîna şi într-un scop anume. Arareori se întîmplă ca o bucată dintr-o rochie, la fel cu aceea de care e vorba, să fie sfîşiată de *un spin.* Prin felul ei, o astfel de ţesătură, dacă se agaţă de un spin sau de un cui, se sfîşie pe fir drept sau se împarte în două benzi lungi, în unghi drept, întîlnindu-se la punctul pe unde a intrat spinul. Dar e aproape cu neputinţă să-ţi închipui că bucata ar putea fi smulsă cu totul. N-am văzut niciodată aşa ceva, cum n-ai văzut nici dumneata. Pentru *a rupe* în bucăţi o asemenea ţesătură e nevoie aproape întotdeauna de două forţe distincte în direcţii opuse. Dacă ţesătura are două margini, ca, de pildă, la o batistă, şi cineva doreşte să sfîşie o bucată din ea, atunci şi numai atunci ar fi de-ajuns o singură forţă. În cazul de faţă însă e vorba de o rochie, neavînd decît o singură margine. Dar ar fi o adevărată minune ca din pricina spinilor să se fi sfîşiat o parte de la mijloc, unde nu există margine. Şi *un singur* spin nu ar fi fost în stare s-o facă. Chiar dacă ar exista o margine, şi tot ar fi nevoie de doi spini, unul acţionînd în două direcţii diferite şi celălalt într-una singură. Şi aceasta numai dacă presupunem că marginea e netivită. Dacă e tivită, lucrul e aproape cu neputinţă. Vedem dar cît sînt de mari şi numeroase piedicile ce se află în calea afirmaţiei că sfîşierea s-a întîmplat din cauza spinilor: şi, totuşi, ni se cere să credem că mai multe bucăţi, nu una singură, ar fi fost sfîşiate la fel. Şi una dintre bucăţi *era tocmai tivul rochiei!* O altă bucată *nu era tivul, ci o parte din fustă;* cu alte cuvinte spinii ar fi rupt-o cu totul din acea parte a

rochiei care nu avea nici o margine! S-avem iertare, dar nu putem crede astfel de lucruri! Luate totuşi laolaltă, ele dau mai puţin de bănuit decît faptul surprinzător că lucrurile ar fi fost lăsate în acest boschet de nişte *asasini* care au fost atît de prevăzători încît s-au gîndit să înlăture cadavrul. Cu toate acestea, dacă-ţi închipui că am de gînd *să tăgăduiesc* că boschetul acela ar fi fost locul crimei, înseamnă că nu m-ai înţeles bine. Trebuie să se fi petrecut *acolo* ceva foarte rău sau poate s-a întîmplat o nenorocire la doamna Deluc. De fapt, însă, aceasta nu are prea mare importanţă. Noi nu ne-am luat sarcina să găsim locul unde s-a săvîrşit crima, ci să descoperim pe făptaşii ei. Prin tot ceea ce ţi-am spus, lăsînd la o parte felul amănunţit al expunerii mele, am vrut, mai întîi, să-ţi demonstrez absurditatea afirmaţiilor pripite şi categorice din *Le Soleil* şi mai cu seamă să te fac să examinezi din nou îndoiala dacă omorul a fost sau nu săvîrşit de o *bandă.*

Înainte de a adînci această problemă, vom aminti în treacăt amănuntele revoltătoare date de chirurgul interogat la anchetă. E de ajuns să spun că *deducţiile* sale cu privire la numărul ticăloşilor au fost pe drept cuvînt luate în rîs de către toţi anatomiştii cu vază ai Parisului, ca fiind greşite şi cu totul lipsite de temei. N-ar fi cu neputinţă ca lucrurile să se fi petrecut aşa cum presupune el, dar nu văd nici un motiv să fie aşa, cînd s-ar putea mai degrabă să fi fost cu totul altfel.

Să ne oprim acum asupra acelor „urme de luptă" şi să ne întrebăm ce vor ele să ne dovedească. Că a existat o bandă? Dar nu dovedesc ele mai curînd lipsa unei bande? Cum ar fi putut avea loc între o fată plăpîndă şi fără apărare şi presupusa bandă de mişei *o luptă* atît de îndîrjită şi de lungă încît să fi lăsat urme peste tot? Era de ajuns încleştarea unor braţe vînjoase, şi totul se sfîrşea. Victima s-ar fi lăsat în voia lor. Ţine seama însă că argumentele invocate de mine împotriva tezei că boschetul ar fi locul crimei nu se referă în cea mai mare parte decît

la faptul că el ar fi locul unei crime săvîrşite *de mai mulţi inşi, şi nu de unul singur.* Dacă presupunem că n-a fost decît *un singur* siluitor, numai atunci şi numai în acest caz ne putem închipui că a avut loc o luptă atît de violentă şi de îndîrjită încît să lase urme vădite.

Şi mai e ceva. Am mai pomenit de bănuiala care se naşte din faptul că lucrurile cu pricina au fost lăsate în boschetul în care au fost descoperite. Pare aproape cu neputinţă ca aceste dovezi de vinovăţie să fi fost lăsate din întîmplare acolo unde s-au şi găsit. Se presupune că făptaşii au avut destulă prezenţă de spirit pentru a înlătura cadavrul. Şi, totuşi, o altă dovadă, mai strigătoare decît cadavrul însuşi (ale cărui trăsături ar fi putut să fie repede alterate şi descompuse), este lăsată să se răsfeţe, ca o sfidare, pe locul crimei: e vorba de batista cu *numele* victimei. Dacă e la mijloc o greşeală, ea nu poate fi greşeala unei *bande.* Nu ne-o putem închipui decît din partea unui singur ins. Să vedem: un oarecare a săvîrşit o crimă. E singur cu fantoma celei dispărute. E înspăimîntat de ceea ce zace în faţa lui, fără nici o mişcare. Patima-i furioasă s-a stins, şi acum în inima sa e loc destul pentru groaza firească pe care fapta săvîrşită i-o inspiră. Îi lipseşte acea încredere pe care o dă cu siguranţă prezenţa mai multora. E *singur* cu moarta. Tremură şi se înfioară. Trebuie totuşi să ia măsuri în ce priveşte cadavrul. Îl tîrăşte pînă la malul apei, dar lasă în urma sa celelalte dovezi de vinovăţie. Căci e greu, dacă nu chiar cu neputinţă, să ducă toată povara deodată, şi mai lesne va fi să se întoarcă pentru a lua tot ce a mai rămas acolo. Dar în anevoioasa lui călătorie spre Sena, groaza i se înteţeşte. Zvonul vieţii îl însoţeşte în cale. De zeci de ori aude sau i se pare că aude pasul cuiva care-l pîndeşte. Îl îngrozesc pînă şi luminile oraşului. Totuşi, într-un tîrziu, după îndelungi şi dese opriri groaznic de chinuitoare, ajunge la malul fluviului şi scapă de cumplita lui povară, pesemne cu ajutorul unei bărci. Dar oare ce comori ale lumii, ce teamă

de pedeapsă ar avea destulă putere ca să-l îndemne pe ucigaşul singuratic să se întoarcă pe acelaşi drum anevoios şi plin de primejdii către boschetul plin de amintiri care-i îngheaţă sîngele în vine? Fie ce-o fi, el *nu* se reîntoarce. Chiar dacă ar *vrea,* nu s-ar putea reîntoarce. Singurul lui gînd este să scape cît mai repede. Întoarce spatele *pentru totdeauna* acelor tufişuri de groază şi fuge ca din faţa mîniei cerului.

Dar ce s-ar întîmpla dacă ar fi vorba de o bandă? Numărul lor mare le-ar fi dat curaj, dacă bineînţeles din sufletul unui bandit ticălos ar lipsi curajul; şi nu se poate închipui

O bandă alcătuită într-alt fel decît numai din asemenea ticăloşi. Numărul lor ar fi fost de ajuns, cred eu, ca să-i lecuiască de spaima cumplită şi fără temei care mi se pare că ar fi paralizat pe un om singur. Chiar dacă presupunem că unul dintre ei sau chiar doi-trei ar fi scăpat ceva din vedere, această scăpare ar fi fost îndreptată de un al patrulea. Ei n-ar fi lăsat nimic în urma lor; fiind mai numeroşi, ar fi fost în măsură să transporte *totul* dintr-o dată. Nu ar mai fi fost nevoie *să se întoarcă.*

Ia seama şi la faptul că atunci cînd s-a găsit cadavrul, din veşmîntul de deasupra „fusese sfîşiată o bucată lată cam de o palmă, mergînd pînă la talie… şi prinsă într-un fel de nod la spate”. Lucrul acesta a fost făcut cu intenţia vădită de a întocmi, *un ochi* cu ajutorul căruia să tîrască trupul. Dar le-ar fi trecut oare prin gînd mai multor oameni să recurgă la un asemenea mijloc? Nu numai că ar fi fost de ajuns ca trei-patru inşi să apuce cadavrul de mîini şi de picioare, dar acesta ar fi fost cel mai bun mijloc de transport. E vorba aici de născocirea unuia singur, şi ajungem astfel la faptul că „împrejmuirea dintre boschet şi rîu fusese doborîtă şi pe pămînt se vedeau urmele unei poveri foarte grele care fusese tîrîtă pe acolo”. S-ar fi ostenit oare zadarnic o *bandă* întreagă să mai scoată ulucile ca să tîrască un cadavru printre ele, cînd ar fi putut

într-o singură clipă să-l treacă pe deasupra lor? S-ar fi apucat oare mai mulţi inşi *să tîrască* în felul acesta un cadavru de n-ar fi vrut cu dinadinsul să lase *urme* vădite că l-au tîrît?

Aici trebuie să amintim o observaţie a gazetei *Le Commerciel,* observaţie pe care am comentat-o şi mai înainte, în oarecare măsură: „O fîşie… din fusta sărmanei fete, spunea ziarul, a fost ruptă şi legată sub bărbie şi în jurul gîtului ei, pesemne ca să o împiedice să ţipe. Asta nu poate fi decît fapta unor derbedei care nu aveau nici batistă în buzunar."

Am arătat mai sus că un adevărat derbedeu nu umblă niciodată *fără* batistă. Dar nu asupra acestui lucru voiam să atrag atenţia. Că legătura n-a fost folosită în scopul născocit de *Le Commerciel* şi nici din lipsă de batistă, avem ca dovadă chiar batista lăsată în boschet; şi că scopul nu a fost de a-i înăbuşi ţipetele reiese din faptul că a fost întrebuinţată o fîşie de stofă în locul acelei batiste, care ar fi răspuns cu mult mai bine acestui scop. Dar instrucţia aminteşte că legătura aceea ar fi fost găsită în jurul gîtului atîrnînd slobodă şi fixată cu un nod trainic. Vorbele acestea sînt destul de încîlcite, dar se deosebesc simţitor de cele afirmate de *Le Commerciel.* Fîşia avea o lăţime de optsprezece degete, dar, deşi din muselină, putea alcătui totuşi o funie trainică dacă era strînsă sau răsucită de-a lungul ei. Şi a fost găsită răsucită chiar în felul acesta. Părerea mea e următoarea: ucigaşul singuratic, după ce a transportat cadavrul o bucată de drum (fie din boschet, fie din altă parte) cu ajutorul benzii *înfăşurate* în jurul taliei, a socotit că, procedînd astfel, greutatea este prea mare pentru puterile sale. S-a hotărît să tîrască povara. Sînt urme clare arată că *a fost* tîrîtă. În scopul acesta, a fost nevoie să lege un fel de funie la un capăt. Cel mai bun lucru era să i-o lege de gît, capul împiedicînd-o să lunece. Şi atunci ucigaşul s-a gîndit, fără doar şi poate, la fîşia înfăşurată peste şale. S-ar fi folosit de

ea de n-ar fi fost *înfăşurată* în jurul cadavrului şi legată cu un nod, ceea ce-l stingherea, cum şi faptul că nu fusese sfîşiată decît în parte. Era mai lesne să sfîşie o altă bucată din fustă. După ce a sfîşiat-o, a legat-o strîns în jurul gîtului, şi astfel *a tîrît* victima pînă la malul apei. Faptul că această „legătură" de care şi-a făcut rost cu multă trudă şi întîrziere şi care răspundea prea puţin scopului avut în vedere *a fost totuşi folosită* de el dovedeşte că nevoia de a o folosi s-a născut din împrejurări ce s-au ivit la un moment cînd nu mai avea batista la îndemînă, cu alte cuvinte, chiar aşa cum am presupus noi, adică după ce a părăsit boschetul (dacă admitem boschetul), pe parcursul dintre acesta şi fluviu.

Ai să-mi spui însă că depoziţia doamnei Deluc (!) stăruie mai ales asupra unei *cete* de puşlamale în vecinătatea boschetului la ceasul crimei sau cam pe atunci. N-am nimic de zis. Mă întreb însă dacă pe la Barrière du Roule n-au trecut *o duzină* de cete la fel cu aceea descrisă de doamna Deluc cam la timpul cînd s-a întîmplat tragedia. Dar banda care a atras asupră-i mînia înverşunată a doamnei Deluc şi a determinat depoziţia ei cam tîrzie şi suspectă, *singura* bandă despre care pomeneşte bătrîna aceasta cinstită şi cumsecade, este aceea despre care afirmă că i-ar fi mîncat cozonacii şi i-ar fi băut rachiul fără a-şi da osteneală de a plăti. *Et hinc illae irae.*[270]

Care *este* însă mărturia exactă a doamnei Deluc? „S-a pomenit cu o ceată de derbedei care au făcut tărăboi, au mîncat şi au băut pe veresie, au luat-o po acelaşi drum ca tînărul cu fata, s-au întors la han pe *înserat* şi au trecut Sena ca şi cum ar fi fost foarte grăbiţi."

Se prea poate ca această grabă să i se fi părut mai mare decît era în realitate doamnei Deluc, care, în jalea şi durerea ei, rămăsese cu gîndul la berea şi cozonacii ce-i fuseseră consumaţi pe gratis – bere şi cozonaci pentru

270 Şi de aici mînia ei (în limba latină în original).

care poate că mai trăgea nădejde că o să fie despăgubită. Altminteri, cum era şi pe *înserat*, de ce ar fi pomenit de *graba* lor? Nu e de mirare, fireşte, că pînă şi o ceată de haimanale se zorea să ajungă acasă, cînd avea de trecut o apă mare cu nişte bărcuţe, cînd îi amenința o furtună şi cînd *se lăsa* noaptea.

Am spus *se lăsa.* Fiindcă nu se înnoptase încă de tot. De-abia se înserase cinel ciudata grabă a derbedeilor jignise privirile fără prihană ale doamnei Deluc. Dar mai ştim încă ceva: că în aceeaşi seară doamna Deluc, împreună cu fiul ei cel mai mare, au auzit ţipetele unei femei în vecinătatea hanului. Şi cum sună cuvintele doamnei Deluc pentru a arăta la care ceas al serii au auzit acele ţipete? „Puţin după lăsarea întunericului”, zice ea. Dar „puţin după lăsarea întunericului” înseamnă totuşi noapte, iar pe înserat este încă oarecare lumină. Astfel, pare cît se poate de limpede că ceata părăsise Barrière du Roule mai înainte ca doamnei Deluc să i se pară că aude ţipetele acelea. Şi cu toate că, în numeroasele dări de seamă despre anchetă, aceşti doi termeni („pe înserat” şi „după lăsarea întunericului”) sînt folosiţi mereu şi în mod invariabil, aşa cum i-am folosit şi eu stînd de vorbă cu dumneata, nici redactorii de la ziare şi nici copoii poliţiei nu şi-au dat seama pînă în clipa de faţă cît de mare e deosebirea dintre ei.

Voi mai adăuga un singur argument împotriva ipotezei că ar fi fost o *bandă.* Dar un argument cu greutate şi căruia nu-i poate sta nimic împotrivă, cel puţin pentru o minte ca a mea. Faţă de răsplata importantă şi de iertarea deplină oferită denunţătorului, e cu neputinţă de crezut că vreun individ făcînd parte dintr-o ceată de haimanale sau din orice fel de cîrdăşie nu şi-ar fi trădat de mult complicii. Pentru orice membru al unei *bande* de acest soi, *teama de a fi trădat* e mai mare decît dorinţa de a scăpa cu faţa curată sau de a primi o recompensă. *Ca să nu fie el însuşi trădat*, trădează din capul locului şi pe negîndite. Faptul că

secretul nu a fost încă destăinuit e cea mai bună dovadă că este un secret la mijloc. Numai Dumnezeu şi o fiinţă omenească, sau două, cunosc fapta aceasta macabră în toată grozăvia ei.

Să strîngem acum roadele sărace, dar neîndoielnice, ale lungii noastre analize. Am ajuns la convingerea că este vorba fie de un accident fatal sub acoperămîntul doamnei Deluc, fie de un omor săvîrşit în boschetul de la Barrière du Roule de către cineva care era amantul sau măcar prietenul intim al decedatei. Acest prieten este oacheş. Culoarea feţei lui, felul în care era făcută legătura din jurul gîtului şi nodul pescăresc cu care era prinsă panglica pălăriei ni-l înfăţişează ca pe un marinar. Prietenia lui cu decedata, o fată uşuratică, nu însă josnică, îl arată ca fiind dintr-un alt aluat decît marinarii de rînd. Scrisorile, foarte bine aduse din condei, care au apărut în ziare, întăresc mult ipoteza noastră. Împrejurările primei escapade, aşa cum sînt povestite în *Le Mercure,* tind să contopească figura acestui matelot cu aceea a ofiţerului de marină despre care se ştie că cel dintîi a împins-o pe biata fată în păcat.

Aici se cuvine să ţinem seama de absenţa prelungită a tînărului oacheş. Mă întrerup o clipă pentru a observa că omul acesta are chipul bronzat şi negricios. Nu e vorba de o culoare negricioasă obişnuită, căci ea alcătuieşte singura particularitate de care îşi amintesc atît Valence, cît şi doamna Deluc. Dar de ce lipseşte omul acesta? A fost oare ucis şi el de bandă? Dacă-i aşa, de ce nu se găsesc decît urmele fetei asasinate? E firesc să se presupună că teatrul celor două crime a fost acelaşi. Dar unde este cadavrul său? E mai mult ca sigur că ucigaşii ar fi procedat la fel cu amîndoi. Se poate însă afirma că omul acesta trăieşte şi se fereşte să se arate în lume de teamă să nu fie învinuit de crimă. Se poate presupune că acum, după ce s-a dovedit că a fost văzut cu Marie, el e stăpînit de această teamă, care însă în momentul crimei n-a avut nici o putere asupra lui.

Cel dintîi imbold al unui nevinovat ar fi fost să dezvăluie crima şi să ajute la descoperirea ucigaşilor. Motive tactice ar fi trebuit să-l îndemne s-o facă. Fusese văzut cu fata. Trecuseră împreună fluviul cu bacul. Denunţarea asasinilor ar fi părut pînă şi unui idiot singurul mijloc sigur de a nu fi bănuit. Nu putem presupune că, în noaptea duminicii fatale, nu s-ar fi făcut cu nimic vinovat şi nici n-ar fi aflat nimic de crima săvîrşită. Căci numai în cazul acesta ar fi fost cu putinţă să înţelegem de ce el, în viaţă fiind, nu i-a denunţat pe asasini.

Şi ce mijloace avem noi de a cunoaşte adevărul? Vom vedea că, pe măsură ce înaintăm, aceste mijloace se înmulţesc şi capătă greutate. Să cercetăm cu de-amănuntul ce anume s-a întîmplat în cea dintîi escapadă. Să lămurim întreaga poveste cu ofiţerul acesta în împrejurările de acum şi să aflăm pe unde s-a perindat la timpul anume cînd s-a comis crima. Să confruntăm cu grijă între ele diversele înştiinţări trimise ziarului de seară care urmăreau să dea vina pe o bandă. Să le comparăm apoi din punctul de vedere al scrisului şi al stilului cu acelea trimise mai demult ziarului de dimineaţă şi care insistau atît de aprig asupra vinovăţiei lui Mennais. După ce am făcut şi aceasta, să comparăm feluritele comunicări cu scrisul ofiţerului. Să încercăm să dobîndim prin întrebări stăruitoare de la doamna Deluc, de la fiii săi, ca şi de la vizitiul omnibusului, Valence, mai multe amănunte despre înfăţişarea şi purtările bărbatului aceluia oacheş. Nu se poate ca întrebările puse în mod iscusit să nu smulgă de la vreunul din martori vreun amănunt asupra acestui punct anume (sau asupra altora), amănunt pe care martorul însuşi nici nu-şi dă seama că-l cunoaşte. Şi acum să căutăm *barca* găsită de barcagiu în dimineaţa de luni, 23 iunie, şi care a dispărut de la biroul de navigaţie fără ştirea ofiţerului de serviciu şi *fără cîrmă,* cu puţină vreme înainte de descoperirea cadavrului. Procedînd cu băgare de seamă şi stăruinţă, vom da neapărat de urma acelei

bărci. Căci nu numai că barcagiul care a oprit-o poate s-o recunoască, dar *cîrma ei se află la dispoziţia anchetei.* Nimeni nu leapădă cu uşurinţă şi fără să se mai intereseze de ea cîrma unei *bărci cu pînze.* Şi aici dă-mi voie să mă opresc şi să strecor o întrebare. Nu s-a dat nici o înştiinţare despre găsirea unei bărci. A fost adusă pe tăcute la biroul de navigaţie, şi tot pe tăcute a dispărut. Dar *cum se face* că proprietarul ei sau cel ce o folosea a putut fi informat, fără să se fi dat nici un anunţ, încă de marţi dimineaţă, despre locul unde se afla barca găsită luni, afară doar dacă ne închipuim că întreţine, fără întrerupere, oarecare legături personale cu *marina* care-l fac să fie la curent cu micile întîmplări ce-o privesc şi cu măruntele ştiri de interes local?

Cînd am vorbit de asasinul singuratic, tîrîndu-şi povara pînă la mal, am lăsat să se înţeleagă că el poate şi-o fi făcut rost de o *barcă.* Acum ne dăm bine seama că Marie Rogêt a fost aruncată dintr-o barcă. E firesc ca lucrul să se fi petrecut astfel. Cadavrul nu putea fi lăsat în apa prea puţin adîncă de lîngă mal. Semnele ciudate de pe spatele şi de pe umerii victimei amintesc de scîndurile din fundul unei bărci. Faptul că nu s-a găsit nici o greutate atîrnată de trup confirmă ideea aceasta. Dacă ar fi fost aruncat de pe mal, s-ar fi legat de el o greutate oarecare. Ne putem explica lipsa greutăţii presupunînd că ucigaşul nu a avut prevederea să-şi facă rost de ea mai înainte de a se depărta de mal. În clipa cînd a vrut să arunce cadavrul în apă, nu se poate să nu-şi fi dat seama de acest lucru; dar atunci nu mai avea la îndemînă nimic ce i-ar fi putut fi de folos. A preferat să înfrunte orice risc decît să se întoarcă la malul acela blestemat. După ce a scăpat de povara lui macabră, asasinul se va fi grăbit să se întoarcă în oraş. În dreptul unui chei întunecos a sărit pe mal. Să fi legat oare şi barca? Era prea zorit pentru aşa ceva. Mai mult încă, legînd-o la chei, i s-ar fi părut că lasă acolo o dovadă temeinică împotriva lui însuşi. Gîndul lui firesc va fi fost să

alunge cît mai departe cu putinţă tot ceea ce avea oarecare legătură cu crima. Nu numai că trebuie să se fi depărtat de chei, dar nu putea lăsa acolo nici *barca.* Desigur că a împins-o în apă să plutească în voia curentului. Să mergem mai departe cu gîndul. Dimineaţa, ticălosul este cuprins de o groază nespusă cînd află că barca a fost găsită şi că e adăpostită într-un loc unde el e nevoit să meargă zilnic, într-un loc unde probabil îndatoririle lui îi impun să se ducă. În noaptea următoare, *fără a cuteza să ceară cîrma,* o face să dispară. *Unde* se află acum acea barcă fără cîrmă? Asta trebuie să descoperim în primul rînd. Cu cea dintîi rază de lumină aruncată aici, se vor ivi şi zorile izbînzii noastre. Această barcă ne va călăuzi cu o repeziciune care ne va uimi şi pe noi către acela care a folosit-o în noaptea fatală de duminică. Un fapt nou va veni să confirme pe celălalt şi vom găsi urina ucigaşului.

(Din motive pe care nu le vom expune aici, dar care pentru mulţi cititori vor părea evidente, ne-am îngăduit ca din manuscrisul aflat în mîinile noastre să suprimăm acea parte în care se arată în mod amănunţit cum a fost folosit indiciul în aparenţă şubred descoperit de Dupin. Credem nimerit să spunem doar atît: rezultatul urmărit a fost atins; iar prefectul a împlinit întocmai, deşi cam în silă, condiţiile învoielii sale cu cavalerul Dupin. Articolul domnului Poe se încheie cu următoarele cuvinte. Red.[271])

Se înţelege că vorbesc despre coincidenţe, şi nimic altceva. Ceea ce am scris mai sus asupra acestui subiect e de ajuns. În inima moa nu sălăşluieşte nici o credinţă în supranatural. Nici un om care cugetă nu va tăgădui că una e natura şi alta e dumnezeirea. Este de asemenea de netăgăduit că aceasta din urmă, creînd-o pe cea dintîi, o

271 Redacția revistei care a publicat inițial articolul de față (n.a.).

poate supraveghea şi preface după voia sa. Am spus „după voia sa” fiindcă aici e vorba de voinţă, şi nu de putere, cum o afirmă o logică absurdă. Nu spun că dumnezeirea *nu şi-ar putea* schimba legile sale, dar că noi o jignim închipuindu-ne că poate fi nevoie să le schimbe. La obîrşie, aceste legi au fost făurite pentru a îmbrăţişa *toate* întîmplările care *ar putea* fi cuprinse în viitor. Pentru Dumnezeu, totul se petrece *în clipa de faţă.*

Repet că vorbesc despre aceste lucruri ca despre nişte coincidenţe. Mai mult încă, din povestirea mea se va vedea că între soarta nefericitei Mary Cecilia Rogers, atît cît ne este cunoscută, şi soarta unei oarecare Marie Rogêt, pînă la o anumită epocă din viaţa ei, a existat o asemănare atît de desăvîrşită, încît mintea ţi se tulbură cînd te gîndeşti la ea. Am spus că toate acestea se vor vedea. Dar nici o clipă să nu se creadă că, atunci cînd înşiram trista poveste a Mariei din vremea de care am vorbit şi descriam misterul în care a fost învăluită pînă la deznodămînt, am făcut-o cu intenţia de a adînci asemănarea dintre ele, sau chiar de a insinua că măsurile luate la Paris pentru descoperirea asasinului unei vînzătoare de magazin, sau orice măsuri întemeiate pe raţionamente asemănătoare, ar putea duce la rezultate similare.

În ceea ce priveşte ultima parte a presupunerii, trebuie să avem în vedere că orice schimbare, cît de neînsemnată, în datele celor două probleme, poate da naştere celor mai grave erori de calcul, făcînd să se depărteze simţitor cele două serii de întîmplări. Aproape la fel ca în matematică, unde o eroare, care, în sine, poate fi fără însemnătate, produce, în cele din urmă, prin puterea înmulţirii, în tot cursul acţiunii, un rezultat nespus de depărtat de adevăr. Iar în ceea ce priveşte prima parte, nu trebuie să pierdem din vedere că acelaşi calcul al probabilităţilor, de care am pomenit mai sus, se opune oricărei încercări de a prelungi paralelismul, şi se opune cu o străşnicie cu atît mai mare şi mai hotărîtă cu cît paralelismul acesta a fost mai exact şi

mai cuprinzător. Aceasta e una dintre acele afirmaţii anormale care, părînd că se adresează unei gîndiri cu totul străine de matematici, este totuşi ceva ce nu poate fi înţeles pe deplin decît de un matematician. Aşa, de pildă, e nespus de greu să convingi pe un cititor oarecare că dacă un jucător la zaruri a dat de două ori pe rînd dubla de şase, este de ajuns faptul acesta pentru a putea pune rămăşag oricît de mare că dubla de şase nu mai cade şi la a treia încercare. O cugetare de acest fel este de obicei respinsă din capul locului de raţiune. E de neînţeles cum pot cele două aruncări de zar care au fost jucate şi care s-au mistuit cu totul în trecut să înrîurească o aruncare ce nu există decît în viitor. Şansa de a da dubla de şase pare să fie aceeaşi ca în orice clipă, adică supusă numai influenţei feluritelor aruncări ce se pot face la jocul de zaruri. Şi aceasta e o idee care apare atît de vădit, încît încercarea de a o combate este primită mai curînd cu un zîmbet de ironie decît cu luare-aminte şi bunăvoinţă. Greşeala ce se face aici – o greşeală grosolană şi foarte dăunătoare – nu mă pot încumeta să o înfăţişez în limitele care mi s-au hotărît acum. Iar pentru logicieni nu e nevoie să o mai prezint. E de ajuns să spun aici că ea face parte dintr-un şir nesfîrşit de greşeli care încolţesc în calea raţiunii din pricina tendinţei acesteia de a căuta adevărul numai *în amănunte.*

Misterul Mariei Rogêt (în original *The Mystery of Marie Rogêt)* a văzut lumina tiparului în numerele din noiembrie şi decembrie 1842 şi februarie 1843 ale revistei „Ladies' Companion" din New York.

HRUBA ŞI PENDULUL

Impia tortorum longas hic turba furores
Sanguinis innocui, non saliata, aluit.
Sospile'nunc patria, fracto nune funeris antro,
Mors uhi dira fuit vita salusque patent.[272]

(Catren scris pentru porţile pieţei ce urmă să fie amenajată la Paris pe locul unde a fost clubul iacobinilor).

ERAM ISTOVIT – acea lungă agonie mă istovise de moarte: şi cînd, într-un sfîrşit, m-au dezlegat şi mi-au îngăduit să mă aşez, am simţit că puterile mă părăsesc. Sentinţa – cumplita sentinţă de moarte – a fost cea din urmă rostire care mi-a ajuns lămurit la ureche. După aceea, glasul inchizitorilor păru că se topeşte în zvonul nedesluşit al unui vis. În sufletul meu el trezi o idee de *rotire*, pesemne pentru că închipuirea mea îl asemuia cu vuietul unei roţi de moară. Dar n-a ţinut decît un scurt răstimp, apoi n-am mai auzit nimic. Totuşi, cîtăva vreme am mai putut vedea, dar cît de groaznic exageram totul! Am mai putut vedea buzele judecătorilor înveşmîntaţi în negru. Mi se părea că sînt albe, mai albe decît foaia de hîrtie pe care aştern aceste cuvinte, şi subţiri – caraghios de subţiri –, subţiate de expresia lor intensă de asprime, de neclintită hotărîre, de dispreţ neîndurat pentru chinurile omeneşti. Vedeam că pe aceste buze iau naştere poruncile care pentru mine erau poruncile soartei. Le-am văzut rostind schimonosite osînda morţii. Le-am văzut potrivind silabele numelui meu, şi m-am cutremurat, fiindcă nu mai urma nici un alt sunet. Am mai văzut, în cîteva clipe de

272 Aici, nelegiuita gloată a călăilor şi-a răsfăţat năprasnica-i mînie, / De sînge nevinovat nesăţioasă. / Acum, nimicită fiind vizuina crimelor, tu, patrie, poţi fi fără grijă, / Acolo unde moartea cea crudă a fost stăpînă, domneşte astăzi viaţa şi mîntuirea (în limba latină în original).

groază nebună, unduirea lină, aproape nesimţită, a draperiilor negre ce învăluiau pereţii încăperii. Şi atunci privirile îmi căzură pe cele şapte sfeşnice înalte de pe masă. La început au luat chipul indurării înseşi şi păreau îngeri albi şi plăpînzi, ce veneau să mă mîntuie, dar deodată un leşin de moarte îmi năpădi sufletul şi simţii că mă înfior pînă în adîncul fiinţei, ca şi cum m-aş fi atins de firele unei baterii galvanice, în vreme ce îngereştile chipuri se preschimbau în stafii fără noimă, cu frunţile în flăcări, şi văzui că din parte-le nu voi avea ajutor. Mai apoi mi s-a strecurat în închipuire un gînd, ca un crîmpei de cîntec măiestru: „Ce dulce trebuie să fie odihna în mormînt”! Gîndul sosi încet şi tiptil, şi multă vreme trecu pînă ce l-am cuprins pe de-a-ntregul: dar tocmai cînd mintea în sfîrşit izbutise să-l simtă mai bine, să se împace cu el, chipurile judecătorilor pieriră ca prin farmec din faţa mea, sfeşnicele înalte se cufundară în neant, flăcările se stinseră cu totul; beznele întunericului năvăliră; orice simţire păru înghiţită de prăvălirea aceea bezmetică a sufletului în Hades. Iar lumea fu numai linişte, şi noapte, şi tăcere.

Leşinasem. Totuşi, nu vreau să spun că-mi pierdusem cu desăvîrşire cunoştinţa. Nu încerc să definesc sau măcar să descriu ce-mi mai rămăsese din ea; dar nu era cu totul pierdută. Nu! Nici în somnul cel mai adînc! Nu! Nici în delir! Nu! Nici în leşin! Nu! Nici în moarte! Nici chiar în groapă nu e totul pierdut. Altminteri, n-ar mai fi nemurire pentru om. Trezindu-ne din somnul cel mai adînc, sfîşiem urzeala străvezie a unui *anume* vis. Şi atît de gingaşă era acea ţesătură, încît, o clipă după aceea, nici nu ne mai amintim ce am visat, întorcîndu-ne la viaţă din leşin, trecem peste două praguri: cel dintîi e simţul existenţei noastre mintale, sau spirituale; al doilea e simţul existenţei fizice. Dacă, ajunşi la al doilea prag, am putea să retrăim în minte impresiile celui dintîi, se pare că ar fi cu putinţă să găsim acele impresii pline de amintirile vii ale abisului de dincolo. Şi ce e oare acest abis? Cum vom putea măcar

deosebi umbrele lui de-ale mormîntului? Dar dacă impresiile culese în stadiul pe care l-am denumit pragul dintîi nu reapar la porunca voinţei noastre, totuşi, după un lung răstimp, nu se ivesc ele oare din nou, aşa încît ne minunăm de unde au putut veni? Cel ce n-a căzut în leşin niciodată nu va găsi stranii palate şi chipuri tulburător de cunoscute în strălucirile jarului; nu va zări plutind în văzduhul apropiat arătările triste pe care cei mulţi nu le pot vedea; nu va desluşi mireasma vreunei flori nemaivăzute; şi mintea lui nu se va răsfăţa fermecată de înţelesul unei cadenţe muzicale care niciodată nu i-a mai încîntat auzul.

În stăruitoarele şi îngînduratele mele străduinţe de a-mi reaminti şi în apriga mea luptă de a mai culege unele semne din acea stare asemenea neantului, în care sufletul mi se cufundase, au fost şi cîteva clipe cînd am visat că izbîndesc. Au fost şi scurte, foarte scurte răstimpuri în care am scos la lumină unele amintiri, despre care judecata mea limpede de mai tîrziu m-a încredinţat că nu puteau fi în legătură decît cu acele minute de aparentă lipsă de cunoştinţă. Acele umbre ale memoriei îmi şopteau ceva nedesluşit despre nişte măreţe întruchipări care m-au ridicat, purtîndu-mă pe tăcute în jos, mai jos, tot mai jos, pînă ce o cumplită ameţeală mă cuprinse numai la gîndul acelei pogorîri fără sfîrşit. Tot ele îmi spuneau ceva despre o nelămurită spaimă a inimii mele, pricinuită de liniştea cea nefirească. Urmează apoi o impresie de nemişcare neaşteptată a tuturor lucrurilor… Ca şi cum cei ce mă purtaseră (în ce spectral cortegiu!) ar fi depăşit în pogorîrea lor marginile nemărginirii şi s-ar fi oprit, sleiţi ei înşişi de searbăda lor trudă. După aceea, îmi amintesc de ceva trist şi neguros; apoi totul a fost *nebunie,* nebunia unei memorii ce răscoleşte lucruri neîngăduite.

Cu totul pe neaşteptate, sufletul meu a avut din nou parte de sunet şi de mişcare; de zvîcnirea năvalnică a inimii şi de tic-tacul ei în auz. Apoi un repaos, în care totul

e pustiu. Şi iarăşi sunetul, şi pipăitul, şi mişcarea se întorc dimpreună cu un fel de zbîrnîit dureros, ce-mi străbate tot trupul. Apoi, cunoştinţa, ea singură, dar fără gîndire, certitudinea că sînt în viaţă, se ivi pentru un răstimp care se prelungi multă vreme. Apoi, ca un fulger, *gîndirea,* şi o spaimă cumplită, şi trudnica stăruinţă de a înţelege adevărata mea stare. Apoi, un aprig dor să alunec în nesimţire. Apoi, un iureş al sufletului spre viaţă şi o sforţare izbutită de a mă mişca. Iar acum, întreaga amintire a judecăţii, a judecătorilor, a draperiilor negre, a sentinţei, a slăbiciunii mele, a leşinului. Apoi, uitarea deplină a tot ce a urmat; a tot ce mai tîrziu, după mari stăruinţe, am ajuns să-mi pot aminti nelămurit.

În tot acest răstimp nu deschisesem ochii. Simţeam că zac pe spate dezlegat. Întinsei mîna, şi ea căzu greoi pe ceva umed şi tare. O lăsai acolo cîteva clipe, în care timp m-am străduit să ghicesc unde mă aflu şi *ce* se petrece cu mine. Nu îndrăzneam să mă folosesc de văzul meu, deşi o doream din tot sufletul. Mi-era frică de întîia privire pe care aş fi aruncat-o asupra lucrurilor din preajmă. Nu pentru că m-aş fi temut să văd ceva spăimîntător, ci pentru că mă îngrozea gîndul că n-ar fi *nimic* de văzut. Într-un tîrziu, cu deznădejdea în suflet, deschisei repede ochii. Cele mai negre gînduri mi se adeveriră atunci. Întunecimile nopţii veşnice mă învăluiau. Mă luptai să-mi trag răsuflarea. Mi se părea că beznele dese mă apasă şi mă înăbuşă. Aerul era nesuferit de greu. Totuşi, stăteam liniştit şi mă străduiam să judec. Mi-am adus aminte de felul cum lucrează Inchiziţia şi am căutat să-mi dau seama din tot ce ştiam de adevărata mea stare. Sentinţa fusese dată; şi mi se părea că de-atunci trecuse un răstimp foarte lung. Nici o clipă totuşi n-am crezut că am murit cu adevărat. O asemenea presupunere, în ciuda tuturor născocirilor citite, nu se împacă defel cu viaţa reală; dar oare unde mă aflam şi în ce stare? Ştiam că de obicei osîndiţii la moarte sînt arşi pe *rug,* şi un astfel de lucru se

întîmplase chiar în noaptea care a urmat zilei judecăţii mele. Fusesem oare aruncat din nou în temniţă, în aşteptarea jertfei apropiate, care nu trebuia să aibă loc decît peste cîteva luni? Văzui îndată că nu poate fi vorba de aşa ceva. Victimele fuseseră cerute fără zăbavă. Mai mult încă, temniţa mea, ca toate chiliile osîndiţilor din Toledo, avea o pardoseală de piatră şi nu era cu totul lipsită de lumină.

Deodată un gînd îngrozitor făcu să-mi năvălească valuri de sînge în inimă şi, pentru scurtă vreme, căzui din nou în nesimţire. Cînd mă trezii, sării fără de veste în picioare, cu un tremur nestăpînit în tot trupul. Nebuneşte, mi-am întins braţele în sus şi jur împrejur, în toate părţile. Nu simţeam nimic. Mă temeam totuşi să fac un pas, ca nu cumva să mă izbesc de zidurile unui *mormînt.* Sudoarea îmi curgea şiroaie şi mi se aduna în stropi mari şi reci pe frunte. În cele din urmă, chinurile îndoielii ajunseră de neîndurat şi înaintai cu băgare de seamă, întinzînd braţele şi holbînd ochii, în nădejdea de a descoperi o rază cît de slabă de lumină. Făcui cîţiva paşi, dar totul era întunecat şi gol. Răsuflai mai în voie. Cel puţin atît părea vădit, că soarta cea mai groaznică dintre toate nu era aceea care-mi fusese mie hărăzită.

Şi atunci, pe cînd înaintam mereu şi cu băgare de seamă, iată că toate zvonurile nedesluşite asupra grozăviilor din Toledo mi se îmbulziră, cu miile, în amintire. Despre temniţele acestea se spuneau lucruri stranii. Le-am luat totdeauna drept născociri, erau însă prea stranii şi prea groaznice ca să poată fi repetate altfel decît în şoaptă. Eram oare lăsat să mor de foame în această lume subpămînteană a întunericului? Sau ce altă soartă, poate mai cumplită, mă aştepta? Cunoşteam mult prea bine felul de a fi al judecătorilor mei ca să mă mai pot îndoi că urmarea va fi numai moartea, şi o moarte de o grozăvie cu totul neobişnuită. Felul şi ceasul acestei morţi erau singurul lucru care mă îngrijora şi mă frămînta.

În sfîrşit, mîinile mele întinse dădură peste ceva tare. Era un zid foarte neted, lipicios şi rece, care părea făcut din blocuri de piatră. Mă ţinui de el, umblînd cu toată grija şi neîncrederea pe care mi-o inspiraseră unele vechi istorisiri. Totuşi, această încercare nu-mi îngăduia cîtuşi de puţin să aflu mărimea temniţei mele, fiindcă aş fi putut să-i dau ocol şi să mă întorc la punctul de plecare fără să-mi dau seama, atît de neted şi de uniform era zidul. De aceea, am căutat cuţitul, pe care-l aveam în buzunar cînd am fost dus în faţa camerei inchizitoriale; dar nu mai era acolo; hainele îmi fuseseră înlocuite cu un halat de şiac grosolan. Mă gîndisem să înfig tăişul în vreo crăpătură cît de mică a zidăriei ca să-mi pot da seama de unde am plecat; nu era cine ştie ce greutate, cu toate că pentru mintea mea învălmăşită părea la început ceva de neînvins. Am sfîşiat o bucată din tivul halatului şi am întins-o pe jos, în toată lungimea ei, perpendicular pe zid. Mergînd pe dibuite în jurul tainiţei, nu se putea să nu dau peste peticul acesta la capătul ocolului. Aşa, cel puţin, aveam de ghid. Dar nu ţinusem seama nici de mărimea temniţei, nici de propria mea slăbiciune. Am înaintat şovăind cîtva timp, pînă m-am împiedicat şi am căzut. Sleit de oboseală, am rămas locului şi, cum zăceam acolo, curînd m-a furat somnul.

La deşteptare, întinzînd braţul, am găsit lîngă mine o pîine şi un ulcior cu apă. Eram prea istovit ca să pot gîndi asupra acestui lucru, dar am mîncat şi am băut cu nesaţ.

Puţin după aceea, am luat-o iarăşi în jurul tainiţei mele şi, cu mare trudă, am ajuns în sfîrşit la bucata de şiac. Pînă în clipa căderii numărasem cincizeci şi doi de paşi şi, pornind din nou, am mai numărat patruzeci şi opt pînă am ajuns la peticul de lînă. Erau deci, în total, o sută de paşi; şi socotind doi paşi de fiecare iard, am presupus că temniţa trebuie să aibă cincizeci de iarzi de jur împrejur. Dădusem, totuşi, peste multe unghere în zid, şi de aceea nu puteam ghici forma cavoului, căci nu mă puteam

împiedica să cred că era vorba de un cavou.

Nu urmăream mare lucru în cercetările mele şi mai ales nu puneam în ele nici o nădejde. Totuşi, o curiozitate nelămurită mă îndemna să continuu. Despărţindu-mă de perete, mă hotărîi s-o iau de-a curmezişul încăperii. La început am înaintat cu multă băgare de seamă, fiindcă podeaua, deşi părea făcută din ceva tare, era cleioasă şi nesigură. În cele din urmă am prins totuşi curaj şi am mers fără şovăire şi voiniceşte înainte, străduindu-mă să ţin o linie cît mai dreaptă cu putinţă. Înaintasem vreo zece-doisprezece paşi în felul acesta, cînd rămăşiţa tivului sfîşiat al halatului mi se încurcă în picioare. Călcai pe el şi mă prăbuşii deodată cu faţa în jos.

În tulburarea pe care mi-o pricinuise căderea, nu mi-am dat seama de o împrejurare întrucîtva surprinzătoare, care, totuşi, după cîteva clipe, pe cînd zăceam încă la pămînt, îmi atrase atenţia. Şi anume: stăteam cu bărbia sprijinită de podeaua temniţei, pe cînd buzele şi partea de sus a capului cu toate că păreau mai jos decît bărbia, nu se atingeau de nimic. Totodată, fruntea îmi fu parcă scăldată în aburi lipicioşi şi un miros caracteristic de ciuperci putrede îmi pătrunse în nări. Am întins braţul şi m-am înfiorat simţind că am căzut chiar pe marginea unui puţ rotund, a cărui suprafaţă desigur n-aveam încă mijloace să o măsor. Scormonind în zidărie, chiar mai jos de ghizdurile fîntînii, izbutii să desprind o bucăţică şi o lăsai să cadă în abis. Vreme de cîteva clipe am urmărit-o cu auzul, cum răsuna izbindu-se de laturile puţului în prăbuşirea ei. Într-un tîrziu, un plescăit de apă, însoţit de ecouri prelungi, mă înfioră. În aceeaşi clipă, chiar deasupra capului, se auzi un sunet, ca şi cum o uşă s-ar fi deschis şi închis în grabă, pe cînd o plăpîndă rază de lumină străbătu deodată întunericul şi se stinse tot atît de repede.

Mi-am dat limpede seama de osînda ce-mi fusese pregătită şi m-am bucurat în sinea mea de întîmplarea binevenită prin care am fost mîntuit. Încă un pas dacă mai

făceam, înainte de cădere, şi lumea nu mă mai vedea. Iar moartea pe care o evitasem era tocmai dintre acelea ce le socotisem nişte născociri fără de temei în poveştile despre Inchiziţie. Victimele tiraniei ei n-aveau altceva de ales decît sau o moarte în cele mai groaznice chinuri trupeşti sau o moarte în cele mai crunte dureri sufleteşti. Mie mi se hărăzise aceasta din urmă. Nervii îmi erau atît de zdruncinaţi de îndelungata mea suferinţă, încît sunetul propriului meu glas mă făcu să tresar, şi ajunsesem în toate privinţele făptura cea mai potrivită pentru felul de tortură ce mă aştepta.

Tremurînd din tot trupul, m-am întors pe dibuite pînă la perete şi acolo am hotărît că e mai bine să pier decît să înfrunt grozăvia altor puţuri adînci pe care închipuirea mea le şi vedea semănate ici şi colo în cuprinsul temniţei. Într-o altă stare sufletească, aş fi avut curajul să pun capăt suferinţelor mele aruncîndu-mă într-unul din aceste abisuri; dar acum eram cel din urmă dintre mişei. Şi nu puteam uita cele citite cu privire la aceste puţuri, şi anume: nu se potrivea cu planurile mult prea groaznice ale judecătorilor ca viaţa să fie curmată dintr-o dată.

Frămîntările minţii mă ţinură treaz cîteva ceasuri; dar, într-un tîrziu, adormii din nou. La deşteptare, am găsit lîngă mine, ca şi mai înainte, o pîine şi un ulcior cu apă. Mă chinuia o sete cumplită şi am golit vasul pe nerăsuflate. Pesemne că puseseră ceva în apă, fiindcă de îndată ce am băut, m-a copleşit o piroteală de neînvins. Am căzut într-un somn adînc, un somn la fel cu moartea. Cîtă vreme a ţinut, desigur că nu pot şti; dar cînd iarăşi deschisei ochii, puteam zări lucrurile din jurul meu. O lumină tulbure, ca de pucioasă, al cărei izvor nu-l putui descoperi din capul locului, îmi îngăduia să văd înfăţişarea şi întinderea temniţei mele.

Mă înşelasem cu totul în privinţa mărimii. Întregul ocol al zidurilor nu trecea de douăzeci şi cinci de iarzi. Vreme de cîteva clipe faptul acesta trezi în mine o lume de

gînduri deşarte şi tulburătoare – deşarte, într-adevăr! –, căci în groaznicele împrejurări în care mă aflam, ce putea fi oare mai lipsit de însemnătate decît aceste biete dimensiuni ale temniţei mele? Sufletul meu însă găsea un ciudat interes în aceste nimicuri şi mă frămîntam încercînd să descopăr greşeala ce o săvîrşisem în măsurătoare. Adevărul, în sfîrşit, ieşi fulgerător la iveală. În cea dintîi încercare a mea de a recunoaşte locurile am numărat cincizeci şi doi de paşi pînă în clipa cînd am căzut; trebuie să fi fost atunci la un pas sau doi de peticul de şiac; de fapt, aproape că isprăvisem cu înconjurul cavoului. Pe urmă am adormit, şi cînd m-am trezit se vede că m-am întors înapoi; am presupus astfel că circuitul ar fi aproape de două ori mai mare decît era în realitate. Fiind cu mintea tulbure, nu am putut băga de seamă că pornisem să dau ocol cu zidul în stînga şi că-l sfîrşisem cu zidul la dreapta mea.

Mă înşelasem de asemenea în ce priveşte forma încăperii. Umblînd pe dibuite, întîlnisem mai multe colţuri, şi am dedus că trebuie să fie de o formă foarte neregulată, atît e de mare puterea întunericului asupra cuiva care se trezeşte din letargie sau din somn! Nu erau alte unghiuri decît acelea ale unor mici scobituri, sau firide, la distanţe egale. Forma temniţei, în totul, era pătrată. Ceea ce luasem eu drept zidărie se arătau acum a fi nişte plăci uriaşe de fior, sau de alt metal, ale căror lipituri şi îmbinări alcătuiau adînciturile. Întreaga suprafaţă a acestei căptuşeli metalice era zugrăvită grosolan cu toate născocirile respingătoare şi hîde pe care le-a scornit superstiţia macabră a călugărilor. Chipuri diavoleşti cu înfăţişare ameninţătoare, cu schelete şi alte imagini cu adevărat înfiorătoare se întindeau pretutindeni, sluţind pereţii. Am băgat de seamă că aceste grozăvii erau desenate destul de apăsat, pe cînd culorile păreau şterse şi ofilite ca din pricina aerului umed. Tot acum am văzut că pardoseala era de piatră. La mijloc se deschidea puţul

rotund din gura căruia scăpasem; dar era singurul în toată temniţa.

Toate acestea le-am văzut nelămurit şi cu multă caznă, fiindcă în timpul somnului se petrecuse o mare schimbare. Acum zăceam lungit pe spate, pe un fel de cadru scund de lemn. Eram legat zdravăn de el cu o fîşie lungă ca re aducea cu o chingă. Era petrecută de mai multe ori peste trupul şi mădularele mele, lăsîndu-mi slobod doar capul şi mîna stîngă, atît cît să pot ajunge singur şi cu mare caznă la mîncarea pusă într-o strachină de lut, care se afla lîngă mine pe podea. Spre marea mea groază, văzui că mi se luase ulciorul. Spun „spre marea mea groază", fiindcă eram chinuit de o sete cumplită. Se pare că cei ce mă prigoneau urmăriseră să-mi înteţească setea cît mai mult, căci mîncarea era cu carne şi bine piperată.

Uitîndu-mă în sus, am cercetat tavanul închisorii mele. Era înalt de vreo treizeci, patruzeci de picioare, şi construcţia semăna mult cu a pereţilor înconjurători. Într-una din despărţiturile lui, un chip foarte ciudat îmi atrase întreaga luare-aminte. Era o figură a Timpului, zugrăvită aşa cum e înfăţişată de obicei, afară doar că în loc de coasă ţinea ceva care la prima aruncătură de ochi mi se păru imaginea pictată a unui uriaş pendul, aşa cum se vede la ornicele vechi. Era totuşi ceva în aspectul acestei maşinării care m-a îndemnat să o scrutez mai cu de-amănuntul. Cum priveam ţintă în sus la ea (fiindcă se afla chiar deasupra mea), mi s-a năzărit că o văd mişcîndu-se. O clipă mai tîrziu, această părere s-a adeverit. Avea o bătaie scurtă şi, de bună seamă, înceată. M-am uitat la ea cîteva minute, mai mult uimit decît înfricoşat. În cele din urmă, obosit de urmărirea mişcării ei monotone, mi-am întors privirile la celelalte lucruri din tainiţă.

Un zgomot uşor mi-a atras atenţia şi, uitîndu-mă spre podea, văzui cîţiva şobolani uriaşi străbătînd-o. Ieşiseră din puţul pe care-i puteam zări la dreapta mea. Chiar pe cînd îi priveam, se căţărau în grabă, în cete întregi, cu ochi

hulpavi, atraşi de mirosul cărnii. Mi-a trebuit multă caznă şi băgare de seamă ca să-i alung.

Trecuse o jumătate de oră, sau poate chiar o oră (fiindcă nu-mi puteam da seama prea bine de trecerea timpului), pînă mi-am aţintit din nou ochii în sus. Ceea ce am văzut atunci m-a mirat şi m-a uluit. Mărimea oscilaţiei pendulului crescuse cu aproape un iard. Ca o urmare firească, viteza era de asemenea cu mult mai mare. Dar ceea ce mă tulbura mai mult decît orice ora impresia că se *coborîse* în chip vădit. Mi-am dat seama acum – e de prisos să mai spun cu cîtă groază în suflet – că marginea lui de jos era alcătuită dintr-un corn de oţel sclipitor, lung de aproape un picior de la un capăt la celălalt; colţurile lui erau îndreptate în sus şi se vedea bine că marginea de jos era ascuţită ca un brici: un fel de brici masiv şi greu, care se lăţea şi se îngraşă de la tăiş în sus. Era atîrnat de o vergea groasă de aramă, şi întregul pendul *şuiera* legănîndu-se în văzduh.

Nu mă mai puteam îndoi de soarta ce-mi fusese pregătită, de iscusinţa, în materie de tortură, a călugărilor. Iscoadele Inchiziţiei aflaseră că descoperisem *puțul* – puţul acela, ale cărui grozăvii fuseseră hărăzite unui eretic atît de înrăit ca mine, *puțul*, această închipuire a iadului şi despre care zvonurile spuneau că e Ultima Thule[273] a pedepselor născocite de ei. Fusesem ferit de a mă prăvăli în puţ mulţumită unui accident cum nu se poate mai simplu şi ştiam că surprinderea pricinuită de căderea pe neaşteptate în capcana chinurilor alcătuieşte o bună parte din tot grotescul acestei morţi în temniţă. De vreme ce scăpasem de prăbuşire, planul lor diavolesc nu mai putea urmări să mă rostogolească în abis. Aşadar (în lipsa oricărei alternative), mă aştepta un alt sfîrşit mai blînd.

---

273 Denumire dată de geografii antichităţii unei insule situate în extremul Nord al Oceanului Atlantic (poate Islanda sau insulele Shetland); autorul o foloseşte aici în sens figurat, cu înţelesul de „culme”, de „limită” maximă.

Mai blînd! Am şi zîmbit, cuprins de groază – un zîmbet slab – cînd m-am gîndit cum folosesc atare vorbă.

La ce bun să mai povestesc acele ceasuri lungi, nesfîrşit de lungi, pline de o groază mai cumplită decît moartea, în cursul cărora număram oscilaţiile şuierătoare ale tăişului de oţel?

Încet, încet, abia simţit, se lăsa în jos, tot mai jos, tot mai jos, într-o pogorîre de care-mi dădeam seama numai la intervale ce mi se păreau veacuri. Au trecut zile întregi, au trecut multe zile poate, pînă ce ajunse să se legene asupră-mi atît de aproape, încît să-mi facă vînt cu tăioasa lui suflare. Izul oţelului ascuţit îmi pătrundea în nări cu de-a sila. Mă rugam întruna, mă rugam cerului, obosindu-l cu atîtea rugi, să-l facă să coboare mai repede. Îmi pierdui cu desăvîrşire minţile şi mă căznii din răsputeri să mă avînt în sus, în bătaia cumplitului hanger. Şi apoi cădeam deodată într-un fel de nepăsare şi zăceam, zîmbind luminoasei morţi ca un copil în faţa unei jucării minunate.

Am mai trecut încă o dată printr-un asemenea răgaz de absolută nesimţire. A fost de scurtă durată; fiindcă, venindu-mi iarăşi în fire, am băgat de seamă că pendula nu mai coborîse în chip vădit. Dar se poate să fi fost lung răstimpul; că mai erau – pe cît ştiam – şi nişte demoni care prinseseră de veste că am leşinat şi care puteau opri după voie bătaia pendulului. Cînd m-am trezit din nou, m-am simţii, vai, nespus de bolnav şi de istovit, ca şi cum aş fi răbdat de foame multă vreme. Pînă şi printre chinurile acestei clipe, firea omenească îşi cerea hrana. Cu o sforţare dureroasă, am întins braţul stîng, atît cît îmi îngăduiau legăturile, şi am apucat bietele rămăşiţe pe care mi le lăsaseră şobolanii. Ducîndu-mi o bucăţică la gură, mi-a fulgerat prin minte un gînd nelămurit de bucurie, de nădejde. Şi totuşi cum mai putea fi vorba de nădejde pentru unul ca mine? Era, precum am spus, un gînd pe jumătate închegat, cum i se întîmplă omului adeseori, unul dintre acele gînduri care nu se întregesc niciodată. Am

simţit că era de bucurie, de speranţă; dar am simţit de asemenea că pierise dintru început. M-am străduit în zadar să-l desăvîrşesc, să-l recapăt. Suferinţele îndelungate îmi nimiciseră aproape toate puterile obişnuite ale minţii. Eram un imbecil, un idiot.

Oscilaţia pendulului făcea unghi drept cu trupul meu întins. Am văzut cornul lui aşezat în aşa fel încît să treacă prin regiunea inimii. Are să-mi sfîşie niţel şiacul halatului, are să se întoarcă, iar şi iar, să-şi repete mişcarea. Oricît i-ar fi de mare oscilaţia (cam de vreo treizeci de picioare şi mai bine), precum şi forţa şuierătoare a pogorîrii – care ar fi de ajuns ca să despice pînă şi aceşti pereţi de fier – totuşi, timp de cîteva minute n-avea să facă altceva decît să-mi sfîşie halatul. M-am oprit la gîndul acesta. N-am îndrăznit să trec dincolo de această idee. Am adîncit-o cu atenţie încăpăţînată, ca şi cum, adîncind-o astfel, aş fi putut opri pe loc coborîrea tăişului de oţel. M-am silit să-mi îndrept gîndul înspre sunetul pe care-l va face tăişul cînd va trece prin veşmîntul meu, înspre acea anumită senzaţie, ascuţită şi pătrunzătoare, pe care o produce asupra nervilor o stofă cînd e zgîriată. Am frămîntat în minte toate aceste nimicuri pînă ce mi s-au strepezit dinţii.

Se lăsa în jos, tot mai jos, fără preget. Găseam o plăcere sălbatică să măsor şi să compar iuţeala lui de legănare cu cea de coborîre. Spre dreapta… spre stînga… departe… mai departe… cu ţipătul unui duh blestemat!… cu pasul tiptil al tigrului… drept spre inima mea! Rîdeam şi urlam rînd pe rînd, după cum mă stăpînea un gînd sau altul.

Mai jos, fără greş şi fără înduplecare, tot mai jos! Vîjiia la trei degete de pieptul meu! M-am străduit din răsputeri, cu turbare, să-mi desfac braţul stîng. Era liber numai pînă la cot. Puteam să mişc mîna, cu multă caznă, de la talerul de lîngă mine pînă la gură, dar mai departe, nu. Dacă aş fi izbutit să rup legăturile mai sus de cot, aş fi putut apuca pendulul şi încerca să-l opresc. Era ca şi cum aş fi încercat

să opresc o avalanşă!

Mai jos, tot mai jos, neîncetat, neînduplecat. Gîfîiam şi mă zbuciumam la fiece vibraţie. Mă ghemuiam, zvîrcolindu-mă, la fiece legănare. Îi urmăream cu privirea mişcările – cînd în sus, cînd în jos – cu nerăbdarea celei mai neînchipuite deznădejdi; apoi ochii mi se închideau spasmodic la coborîre, deşi moartea ar fi fost o uşurare cum nu se poate spune. Dar tremuram din tot trupul la gîndul că o mişcare abia simţită a maşinăriei ar putea să repeadă această secure ascuţită şi scînteietoare în pieptul meu. Era *nădejde* ceea ce-mi făcea nervii să se încordeze şi să mi se strîngă tot trupul. Era *nădejde* – nădejdea care biruie chiar şi pe eşafod şi care le şopteşte osîndiţilor la moarte pînă şi în temniţele Inchiziţiei.

Văzui că după zece, douăsprezece oscilaţii, oţelul are să vină în atingere cu halatul. Odată cu această observaţie, toată liniştea pătrunzătoare şi ascuţită a deznădejdii puse pe neaşteptate stăpînire pe mintea mea. Pentru întîia oară după atîtea ceasuri – după atîtea zile poate – *gîndeam.* Aşadar, îmi veni în minte că fîşia sau chinga care mă înfăşură era *dintr-o bucată.* Nu eram legat şi cu altă funie. Cea dintîi lovitură a acelui corn asemeni briciului, în orice parte a ciungii, are s-o despice, în aşa fel încît am s-o pot desface de pe trupul meu cu mîna stîngă. Dar, în cazul acesta, ce groaznică era apropierea tăişului de oţel! Ce primejdie de moarte mă pîndea odată cu cea mai uşoară tresărire! Dar era oare cu putinţă ca ciracii gîdelui să nu fi prevăzut această posibilitate şi să nu fi luat nici o măsură? Se putea oare ca fîşia să mi se încrucişeze peste piept tocmai în calea pendulului? Temîndu-mă să nu-mi văd spulberată acea sfioasă şi – după cum părea – ultima nădejde, mi-am ridicat capul destul de sus ca să-mi pot vedea mai bine pieptul. Chinga îmi înfăşură strîns mădularele şi trupul întreg, afară numai de poteca pe unde avea să treacă *tăişul ucigător.*

De-abia lăsai capul în jos, pe locul său dintîi, cînd îmi

fulgeră prin minte un gînd pe care l-aş descrie mai bine ca fiind jumătatea neformată încă a ideii de scăpare, pomenită mai înainte, şi din care doar o parte îmi plutise nelămurit în minte pe cînd îmi duceam hrana la buzele arse. Gîndul întreg prinsese acum viaţă – sfios, nu prea desluşit, nu prea cuminte, totuşi pe deplin închegat. Am început de îndată cu înfrigurata energie a deznădejdii, să încerc să-l aduc la îndeplinire.

De mai multe ceasuri, peste tot locul din preajma scîndurii joase pe care zăceam mişunau în voie şobolanii. Sălbatici, îndrăzneţi şi hulpavi, îşi aţinteau asupră-mi ochii lor roşii; parcă n-aşteptau decît să rămîn nemişcat ca să facă din mine prada lor. „Cu ce fel de hrană, mă întrebai eu, au fost obişnuiţi în fîntînă?!”

În ciuda sforţărilor mele de a-i împiedica, înghiţiseră aproape tot conţinutul talerului, afară de o mică rămăşiţă. Căpătasem deprinderea să-mi legăn mîna, fără încetare, în jurul talerului, dar pe încetul; această mişcare inconştientă şi neschimbată, nu mai avu nici un efect. Adesea, în lăcomia lor, lighioanele îmi înfigeau în degete colţii ascuţiţi. Cu firicelele de carne unsuroasă şi piperată care rămăseseră frecai zdravăn chinga, oriunde am putut ajunge. Apoi, luînd mîna de pe podea, rămăsei nemişcat, fără să suflu.

La început, vietăţile acelea nesăţioase au fost uimite şi înspăimîntate de această schimbare, de faptul că orice mişcare încetase. Au dat îndărăt îngrozite, multe din ele s-au ascuns în fîntînă. Dar asta a durat doar o clipă. Nu mă bizuisem degeaba pe lăcomia lor. Văzînd că am rămas nemişcat, una sau două dintre cele mai îndrăzneţe se căţărară pe culcuşul de scînduri, adulmecînd spre chingă. Parcă a fost semnalul unui iureş de pretutindeni. Din adîncul fîntînii se năpusteau mereu, cete, cete. Se agăţau de scîndură, alergau de-a lungul meu şi năvăleau asupră-mi cu sutele. Mişcarea măsurată a pendulului nu-i tulbura cîtuşi de puţin. Ferindu-se de loviturile lui, îşi

făcură de lucru cu chinga unsuroasă. Se îmbulzeau, mişunau, grămădindu-se peste mine în muşuroaie tot mai mari. Mi se zvîrcoleau pe grumaz, boturile lor reci îmi căutau buzele; eram aproape înăbuşit de apăsarea gloatei lor; o scîrbă fără nume îmi umflă pieptul şi-mi îngheţă, vîscos, inima. Încă o clipă, şi simţii că bătălia va lua sfîrşit. Îmi dădeam bine seama că legăturile slăbesc. Înţelesei că trebuie să şi fie tăiate în mai multe locuri. Cu o hotărîre supraomenească, stam *neclintit.*

Socoteala mea nu dăduse greş, şi nici nu suferisem în zadar. Într-un tîrziu, am simţit că sînt *liber.* Chinga atîrna în zdrenţe sub mine. Dar iată că bătaia pendulului îmi apăsa pieptul. Îmi sfîşiase halatul de şiac. Tăiase şi rufa de dedesubt. Se mai legănă de două ori şi simţii o durere ascuţită în toţi nervii. Sosise însă ceasul mîntuirii. La un semn făcut cu mîna, liberatorii mei, îmbulzindu-se zgomotos, o luară la goană.

Cu o mişcare hotărîtă, prevăzătoare, înceată şi piezişă, m-am strecurat afară, lunecînd din strînsoarea chingilor, pînă dincolo de atingerea hangerului. În sfîrşit, eram liber, cel puţin deocamdată.

Liber!… dar în gheara Inchiziţiei. De-abia mă ridicasem de pe groaznicul meu pat de lemn şi pusesem piciorul pe pardoseala de piatră, cînd deodată mişcarea diabolicei maşinării încetă şi o văzui trasă în sus, prin tavan, de o putere nevăzută. A fost o învăţătură de minte care mi-a umplut sufletul de deznădejde. Fără doar şi poate că fiecare gest al meu fusese supravegheat. *Liber!* De-abia scăpasem de moarte, de chinurile unei anumite agonii, şi eram dat pradă altor chinuri, mai rele decît moartea! La gîndul acesta, mi-am rotit cu înfrigurare ochii peste pereţii de fier care mă înconjurau. În încăpere se petrecea ceva neobişnuit, o anumită schimbare, de care nu mi-am putut da bine scama la început, dar care era vădită. După cîteva minute ameţitoare, pline de năluciri şi cutremurări, mi-am străduit gîndul în zadar cu fel de fel de presupuneri fără

temei. În răstimpul acela mi-am dat seama pentru întîia oară de izvorul acelei licăriri de pucioasă care lumina tainiţa. Venea dintr-o crăpătură, lată cam de un deget, ce se întindea jur împrejurul hrubei, la poalele zidurilor, care, din această pricină, arătau ca şi cum ar fi fost cu totul despărţite de podea. Am încercat, dar desigur în zadar, să mă uit prin acea deschizătură.

Tocmai cînd mă ridicam de jos după ce făcusem încercarea, mi se desluşi deodată în minte misterul schimbării petrecute în încăpere. Băgasem de seamă că, deşi contururile figurilor de pe pereţi erau destul de apăsate, culorile lor păreau totuşi ofilite şi şterse. Aceste culori căpătaseră acum o strălucire orbitoare, o strălucire fără de seamăn, ce se înteţea din clipă în clipă şi dădea zugrăvelilor şi diavoleştilor chipuri o înfăţişare care ar fi zdruncinat şi nervi mai tari decît ai mei. Ochi de demoni, de o sălbatică şi macabră agerime, mă aţinteau, scînteietori, de pretutindeni, de acolo de unde nu puteau fi văzuţi mai înainte, lucind cu lugubra strălucire a unei flăcări pe care nu puteam să mi-o închipui ireală.

Ireală! Chiar pe cînd stam şi răsuflăm, îmi pătrunse în nări aburul fierbinte încins. Un miros înecăcios se răspîndi în temniţă. O văpaie tot mai aprinsă se înteţea din clipă în clipă în acei ochi fioroşi, pironiţi asupra chinurilor mele. O lumină purpurie şi bogată se revărsa peste sîngeroasele grozăvii zugrăvite. Gîfîiam! Abia mai îmi trăgeam răsuflarea. Nu mai încăpea îndoială asupra scopului urmărit de călăii mei… oh! cei mai neînduplecaţi dintre călăi… oh! cei mai demonici dintre oameni! M-am tras din faţa metalului arzător înspre mijlocul hrubei… Pe lîngă teama de nimicire prin foc ce mă ameninţa, gîndul la răcoarea din fîntînă mi se revărsa în suflet ca un balsam. M-am repezit pînă la marginea ei dătătoare de moarte, mi-am holbat ochii spre fund. Strălucirea tavanului învăpăiat o lumina pînă în adîncurile cele mai tainice. Timp de o clipă, totuşi, o clipă de groază, mintea mea n-a vrut să

dea crezare înţelesului celor ce am văzut. Dar într-un sfîrşit el şi-a tăiat drum prin sufletul meu cu de-a sila, arzînd ca un foc în mintea mea cutremurată. Oh! De-aş avea glas să vorbesc! Oh! Ce grozăvie! Oh! Mai bine orice altă grozăvie, numai asta, nu! Cu un răcnet, mă repezii departe de marginea puţului, îmi îngropai faţa în palme şi izbucnii într-un plîns amar.

Căldura creştea cu repeziciune, şi încă o dată privii în sus, tremurînd ca scuturat de friguri. Se făcuse în hrubă încă o schimbare, dar de astă dată o vădită schimbare în *formă.* Ca şi mai înainte, m-am străduit zadarnic la început să-mi dau seama sau să înţeleg ce se petrece. Dar n-am fost lăsat multă vreme în îndoială. Pentru că îi scăpasem de două ori din gheară, răzbunarea Inchiziţiei se grăbea cît putea şi nu mai era de glumit cu regele tuturor spaimelor. Încăperea fusese pătrată. Văzui că două dintre unghiurile ei de fier erau acum ascuţite, şi, prin urmare, celelalte două, obtuze. Cumplita deosebire dintre ele creştea repede, cu un fel de vaiet surd şi plîngător. Într-o clipă, încăperea îşi schimbase înfăţişarea, căpătînd forma unui romb. Dar prefacerea nu se opri aici: nici nu nădăjduiam, nici nu doream să se oprească. Mi-aş fi lipit de piept zidurile înroşite, ca un veşmînt de veşnică pace.

„Moarte, am strigat eu, orice fel de moarte, dar nu în puţ!”

Ce nebunie! Nu eram oare ţinut să ştiu că *numai şi numai în puț* trebuia să mă împingă fierul acela încins? Puteam eu oare să înfrunt dogoarea lui arzătoare? Şi chiar de-aş fi putut, cum să mă împotrivesc apăsării lui? Iar acum rombul se alungea mereu, tot mereu, cu o iuţeală care nu-mi mai lăsa răgaz pentru gîndire. Centrul acestuia, ca şi lăţimea lui cea mai mare veneau tocmai deasupra abisului larg deschis. Am sărit înapoi, dar pereţii în închidere mă împingeau înainte, fără putinţă de împotrivire. În cele din urmă, pentru trupul meu chinuit şi plin de arsuri nu mai rămase loc pe pardoseala temniţei

nici cît să pun piciorul. Nu mai luptam, dar chinurile sufletului meu izbucniră într-un ultim urlet lung şi puternic, de deznădejde. Simţii că mă clatin pe marginea puţului şi-mi întorsei privirea…

Deodată, o larmă asurzitoare de glasuri omeneşti! O izbucnire puternică de trîmbiţe nenumărate. Un vuiet sălbatic, de mii şi mii de tunete. Zidurile de foc se dădură repede înapoi. O mînă întinsă mă apucă de braţ în clipa cînd mă prăbuşeam, leşinat, în abis. Era a generalului Lasalle[274]. Oştirea franceză intrase în Toledo. Inchiziţia încăpuse pe mîinile duşmanilor săi.

Hruba şi pendulul (în original *The Pit and the Pendulum*) a văzut lumina tiparului în almanahul *The Gift: A Christmas and New Year's Present for 1843,* tipărit în 1842 la Philadelphia.

274 *Antoine Lassalle* (1775–1809), general francez; a luat parte la războaiele napoleoniene.

INIMA CARE-ŞI SPUNE TAINA

ADEVĂRAT! AM FOST ŞI SÎNT FOARTE, NERVOS, îngrozitor de nervos. Dar de ce să *susţii* că sînt nebun? Boala mi-a ascuţit simţurile, dar nu mi le-a nimicit, nici nu mi le-a tocit. Cel mai ascuţit dintre ele mi-era auzul. Am auzit tot ce se întîmplă în cer şi pe pămînt. Am auzit multe din cîte se petrec în iad. Aşadar, de ce să fiu nebun? Ascultă! şi ia seama ce cuminte şi ce liniştit am să-ţi istorisesc toată povestea.

E cu neputinţă de spus cum mi-a dat prin minte, pentru întîia oară, gîndul acesta. A fost însă de ajuns să-l gîndesc o dată, ca să nu-mi dea pace zi şi noapte. N-aveam nici o pricină. Nu mă mîna nici o patimă. Bătrînul mi-era drag. Nu-mi făcuse niciodată vreun rău. Niciodată nu mă jignise. Nu rîvneam la banii lui. Cred că numai ochiul lui era de vină! Da, el era! Unul dintre ochii lui semăna cu un ochi de vultur, un ochi de un albastru-spălăcit, cu o pieliţă pe deasupra. Ori de cîte ori mă privea cu ochiul acela, îmi îngheţa sîngele în vine. Şi astfel, încetul cu încetul, mi-am pus în gînd să-l ucid pe bătrîn, şi în felul acesta să scap de ochiul lui pentru totdeauna.

Şi acum, aici e aici. Crezi că sînt nebun. Nebunii nu ştiu nimic. Dar dacă m-ai fi văzut pe *mine.* Dacă ai fi văzut cu cîtă înţelepciune am procedat, cu cîtă grijă şi prevedere, cu cîtă prefăcătorie m-am pus pe lucru!

Niciodată n-am fost mai drăgăstos cu bătrînul ca în toată săptămînă aceea de dinainte de a-l fi ucis. Şi în fiece seară, pe la miezul nopţii, apăsam pe clanţa uşii sale şi o deschideam, oh, atît de încet. Şi atunci, după ce o întredeschideam îndeajuns ca să-mi intre capul prin ea, introduceam o lanternă oarbă închisă, atît de tare închisă încît nici o rază de lumină să nu poată străbate în afară, şi apoi îmi băgăm capul înăuntru. Oh, ai fi rîs, desigur, dacă ai fi văzut cu cîtă dibăcie îmi băgăm capul înăuntru. Mi-l

mişcăm încet – foarte, foarte încet – aşa încît să nu tulbur somnul moşneagului. Îmi trebuia un ceas întreg ca să-mi vîr cu totul capul prin deschizătură, aşa încît să-l pot vedea cum stă culcat în patul său. Ha! Un nebun ar fi putut fi oare atît de precaut? Şi apoi, cînd mă găseam cu capul de-a binelea în odaie, deschideam cu băgare de seamă lanterna, oh, cu atîta băgare de seamă (căci balamalele scîrţîiau), da, o deschideam tocmai cît trebuie, ca numai o singură şi subţire rază de lumină să cadă pe ochiul de vultur. Şi acest lucru l-am tot făcut timp de şapte nopţi fără sfîrşit, tocmai la miezul nopţii, în fiecare noapte. Dar găseam veşnic ochiul închis, astfel că mi-era cu neputinţă să fac treaba – că nu moşneagul mă supăra atît, ci numai ochiul lui cel rău. Şi în fiece dimineaţă, cînd se făcea ziuă, intram cu îndrăzneală la el în odaie, îi vorbeam fără sfială, spunîndu-i pe nume cu un glas pornit din inimă şi îl întrebam cum a dormit. Vezi, prin urmare, că ar fi trebuit să fie un bătrîn într-adevăr foarte pătrunzător ca să poată bănui că în fiecare noapte, tocmai la douăsprezece mă uitam la el şi-l cercetam pe cînd dormea.

Într-a opta noapte am pus şi mai multă băgare de seamă ca de obicei să deschid uşa. Pînă şi acul unui ceasornic se mişcă mai iute decît se mişca atunci mîna mea. Niciodată, înainte de această noapte, n-am *simţit* în aşa măsură întinderea puterilor mele, a agerimii mele de minte. Anevoie îmi puteam stăpîni sentimentul de triumf. Să ştiu că mă găseam acolo şi că deschideam uşa, încetul cu încetul, iar el nici nu visa la tot ce plănuiam şi făceam eu în taină. La gîndul ăsta am izbucnit într-un rîs înăbuşit. Şi poate că el m-a şi auzit, căci s-a mişcat deodată în pat ca şi cum ar fi tresărit. Ai putea crede acum că am dat îndărăt, dar nicidecum! În bezna ei deasă, odaia era neagră ca funinginea (fiindcă de teama hoţilor obloanele fuseseră bine închise}, aşa încît mi-am dat seama că nu putea să vadă uşa întredeschisă şi-am continuat s-o împing, tot mai mult, tot mai mult.

Mi-am băgat capul pe uşă şi era tocmai să deschid lanterna, cînd degetul îmi alunecă pe închizătoarea de metal, şi moşneagul se ridică în pat strigînd:

— Cine-i acolo?

Am rămas nemişcat şi fără să spun un cuvînt. Vreme de un ceas nici un muşchi nu mi-a tresărit, şi în tot acest răstimp nu l-am auzit culcîndu-se iar. Şedea mereu în pat, în capul oaselor, ascultînd: întocmai cum făcusem şi eu, noapte după noapte, pe cînd ascultam orologiile morţii din perete.

Am auzit deodată un geamăt slab, un geamăt de groază de moarte. Nu era un geamăt de durere sau de tristeţe – oh, nu! – era răsunetul adînc şi înăbuşit care porneşte din adîncul unui suflet covîrşit de spaimă. Îl cunoşteam prea bine. De cîte ori în toiul nopţii, cînd toată lumea dormea, el izbucnise chiar din pieptul meu, adîncind cu ecoul său groaznic spaimele care mă scoteau din minţi. Spun că îl cunoşteam prea bine. Ştiam şi ce simte bătrînul şi mi-era milă de el, cu toate că în sinea mea rîdeam. Ştiam că rămăsese treaz de la cel dintîi zgomot slab, cînd se întorsese în aşternut. De atunci teama lui crescuse necontenit. Încercase să-şi închipuie că era neîntemeiată, dar nu izbutise. Îşi spusese, vorbind cu sine însuşi: „Nu e nimic, e numai vîntul în sobă, e numai un şoarece care umblă pe podele", sau: „E numai un biet greiere care a ţîrîit o singură dată". Da, încercase să se îmbărbăteze cu aceste presupuneri. *Dar toate în zadar,* căci Moartea, trecînd pe dinaintea lui în pas solemn, îşi învăluise victima cu neagra ei umbră. Şi numai funebra putere a nevăzutei umbre îl făcea să simtă, cu toate că nu vedea şi nici nu auzea nimic, să *simtă* capul meu, lîngă el, în odaie.

După ce am aşteptat, cu multă răbdare, un lung răstimp fără să-l fi auzit că se culcă la loc, m-am hotărît să deschid foarte puţin, cît se poate de puţin, lanterna. Am deschis-o deci – nici nu-ţi închipui cu cîtă băgare de seamă – am deschis-o, pînă ce, într-un sfîrşit, ca un fir de păianjen, o

singură rază sfioasă de lumină străbătu prin crăpătură şi căzu pe ochiul de vultur.

Era deschis, larg, larg deschis, şi m-am înfuriat cînd m-am uitat la el. L-am văzut foarte limpede. Era pe de-a-ntregul de un albastru-şters şi acoperit de un văl hidos, la a cărui vedere mi-a îngheţat măduva în oase. Dar n-am mai putut vedea nimic din obrazul bătrînului sau din făptura lui, fiindcă îndreptasem, ca prin instinct, raza de lumină tocmai asupra locului blestemat.

Şi, acum, oare nu ţi-am spus că ceea ce luat drept simplă nebunie nu e decît o mai mare ascuţime a simţurilor? Şi acum, iată, un sunet înăbuşit şi grav, un sunet repezit, întocmai ca al unui ceasornic învelit în vată, îmi izbi auzul. Cunoşteam şi *acest* sunet. Era bătaia inimii bătrînului. Ea îmi înteţi furia, aşa cum bătaia de tobă înteţeşte curajul soldatului.

Dar m-am stăpînit şi am rămas nemişcat totuşi. De-abia dacă mai răsuflăm. Ţineam neclintită lanterna. Mă străduiam să menţin raza de lumină îndreptată asupra ochiului. În acelaşi timp, drăcescul tictac al inimii se înteţea tot mai mult. Clipă după clipă se făcea mai repede, tot mai repede, mai tare, tot mai tare. Groaza bătrînului trebuie să fi fost fără seamăn. Iar sunetul, spun, creştea din ce în ce mai tare. Ascultă mai bine: ţi-am mai spus că sînt nervos. Da, aşa sînt. Şi în puterea nopţii, în tăcerea cumplită a vechii locuinţe, un zgomot atît de ciudat ca acesta iscă în mine o groază fără de margini. Vreme de cîteva minute m-am stăpînit totuşi şi mi-am ţinut cumpătul. Dar bătaia aceea se făcu mai tare! din ce în ce mai tare! Credeam că inima o să se spargă. Şi m-a cuprins atunci o nelinişte nouă – s-ar putea ca sunetul să fie auzit de vreun vecin: ceasul din urmă al bătrînului sosise! Cu un urlet năprasnic, am deschis de-a binelea lanterna şi am năvălit în odaie. N-a scos decît un ţipăt, un singur ţipăt. Într-o clipă l-am prăvălit pe podele şi am răsturnat asupră-i patul mare şi greu. Am zîmbit atunci de bucurie, dîndu-mi seama

că fapta fusese atît de repede săvîrşită. Dar cîteva minute încă inima bătu mai departe, cu un sunet înăbuşit. Aceasta însă nu mă neliniştea. Sunetul nu putea fi auzit dincolo de perete. Cu timpul, încetă. Bătrînul murise. Am ridicat patul şi am cercetat trupul neînsufleţit. Da, era mort, mort de-a binelea. I-am pus mîna pe inimă şi am ţinut-o aşa cîteva minute. Nu mai bătea deloc. Era mort de-a binelea. Ochiul lui n-avea să mă mai chinuie.

Dacă totuşi mă mai crezi nebun, ai să-ţi schimbi negreşit părerea, cînd am să-ţi descriu cu cîtă cuminte prevedere am luat măsuri pentru ascunderea trupului. Noaptea era pe sfîrşite. Am lucrat de zor, dar în tăcere. Mai întîi am îmbucătăţit cadavrul. Am tăiat capul şi braţele şi picioarele.

Am scos trei scînduri din pardoseala odăii şi am aşezat totul în căptuşeala de lemn de dedesubt. Am pus apoi la loc scîndurile cu atîta dibăcie, încît nici un ochi omenesc – nici chiar ochiul *lui* – n-ar fi putut găsi ceva de bănuit. Nu era nimic de spălat – nici un fel de urmă, nici o pată de sînge. Prea am fost prevăzător pentru aşa ceva. O găleată cu apă curăţase totul, ha! ha!

Ceasurile erau patru cînd am isprăvit cu toată această treabă – era încă întuneric beznă, ca la miezul nopţii. Pe cînd ornicul suna ceasul, se auzi deodată o bătaie în uşa de la intrare. Fără nici o grijă, m-am dus s-o deschid: de ce oare m-aş fi temut *acum?* Au intrat în casă trei bărbaţi, care, cu o cuviinţă desăvîrşită, s-au prezentat ca ofiţeri de poliţie. Un vecin auzise în timpul nopţii un strigăt de groază. Acest lucru trezise bănuieli că s-a întîmplat vreo nenorocire. S-a făcut un denunţ la poliţie, iar ei, poliţiştii, fuseseră însărcinaţi să facă cercetări la faţa locului.

Am zîmbit, fireşte: oare *de ce* m-aş fi temut? Am urat bun sosit acestor domni. Strigătul acela, le-am spus, a fost al meu: strigasem în vis. Bătrînul, i-am lămurit eu, era plecat la ţară. I-am dus pe musafiri prin toată casa. I-am îndemnat să caute, să caute *bine.* Pînă la urmă, i-am

condus şi în camera *lui.* Le-am arătat comorile lui, puse în siguranţă şi neatinse. În pornirea mea plină de încredere, am adus scaune în odaie şi i-am poftit *aici,* să se odihnească; iar eu, în nebuna îndrăzneală a deplinei mele izbînde, mi-am aşezat scaunul chiar pe locul sub care zăceau rămăşiţele victimei.

Poliţiştii au fost mulţumiţi. *Purtarea* mea le cîştigase încrederea. Mă simţeam ciudat de la largul meu. S-au aşezat la vorbă, flecărind de una, de alta, şi le-am răspuns cu voie bună. Dar n-a trecut mult, şi am simţit că pălesc. Doream să-i văd plecînd. Mă durea capul şi mi se părea că-mi vîjîie urechile. Dar ei şedeau pe locurile lor şi flecăreau întruna. Vîjîitul se făcea tot mai desluşit, continua şi se făcea mai desluşit. Ca să scap de această senzaţie, sporovăiam acum şi mai tare. Vîjîitul însă a continuat şi s-a statornicit cu totul, pînă ce, într-un sfîrşit, mi-am dat seama că zgomotul *nu* venea din urechile mele.

Fără îndoială că m-am făcut atunci *foarte* palid, dar n-am încetat de a sporovăi, şi cu un glas din ce în ce mai tare. Sunetul însă s-a înteţit. Ce puteam face? *Era un sunet surd, înăbuşit şi viu, asemănător cu bătaia unui ceas care ar fi fost învăluit în vată.* Am răsuflat din greu. Dar ofiţerii nu-l auziseră. Ara sporovăit şi mai repede, cu şi mai multă vehemenţă. Dar zgomotul creştea fără încetare. M-am ridicat şi am discutat tot felul de fleacuri cu un glas ascuţit şi cu gesturi mînioase, dar zgomotul creştea fără încetare. Dar de ce nu *voiau* să plece? Măsurai camera în lung şi în lat, cu paşi mari şi grei, ca şi cum răspunsurile poliţiştilor m-ar fi scos din fire, dar zgomotul creştea fără încetare. Oh, Doamne! Ce *puteam* face? Spumegam, deliram, înjuram. Ridicam scaunul, pe care şezusem şi-l hîrşîiam pe podele, dar zgomotul se făcea atotstăpînitor şi creştea necontenit. Se făcea mai tare, *tot mai tare.* Iar poliţiştii flecăreau liniştiţi şi zîmbeau. Era oare cu putinţă să nu fi auzit nimic? Dumnezeule atotputernic! Nu, nu! Auzeau! Bănuiau! *Ştiau!* Îşi *băteau joc* de groaza mea. Aşa apa

crezut, şi aşa cred. Dar orice mai bine decît aceste chinuri de moarte! Orice era mai uşor de suferit decît această batjocură! Nu mai puteam îndura zîmbetele acelea făţarnice. Simţeam că trebuie să strig sau să mor! Şi acum... iarăşi... auzi! mai tare, mai tare, mai tare, şi *mai tare!*

— Ticăloşilor! am strigat. Nu vă mai prefaceţi! Mărturisesc fapta. Scoateţi scîndurile! Aici! Aici bate inima lui îngrozitoare!

Inima care-şi spune taina (în original *The Tell-Tale Heart*) a văzut lumina tiparului în ianuarie 1843 în revista „The Pioneer”.

CĂRĂBUŞUL DE AUR

Păzea, păzea! nebunul ăsta joacă tontoroiul!
A fost muşcat de un păianjen veninos![275]

TOTUL ANAPODA

ACUM VREO CÎŢIVA ANI am legat o prietenie strînsă cu un domn anume William Legrand. Se trăgea dintr-o veche familie de hughenoţi şi fusese bogat pe vremuri; dar un şir de nenorociri îl aduseseră la sapă de lemn. Vrînd să scape de umilinţele prăbuşirii, plecase din New Orleans, cetatea strămoşilor săi, şi se dusese să locuiască pe insula Sullivan, lîngă Charleston, în Carolina de Sud.

E o insulă cît se poate de ciudată. Alcătuită aproape numai din nisipul mării, are o lungime cam de trei mile. Nicăieri nu e mai lată de un sfert de milă. E despărţită de continent printr-un mic braţ de mare, care abia se vede şi care îşi taie calea strecurîndu-se printr-o pustietate de păpuriş şi nămoluri, unde se răsfaţă găinuşele-de-baltă. Cum lesne se poate presupune, vegetaţia e săracă şi îndeobşte pitică. Arbori mai mari nu se văd. Aproape de capătul apusean, unde se ridică fortul Moultrie şi se află şi cîteva clădiri de lemn sărăcăcioase, închiriate peste vară de cei ce fug de praful şi frigurile de baltă din Charleston, se mai găseşte, ce-i drept, un soi de palmier pipernicit; altfel, întreaga insulă, afară de partea aceasta apuseană şi de o fîşie de plajă stearpă şi albă de-a lungul ţărmului mării, e acoperită de stufărişul des şi bine mirositor al mirtului, atît de căutat de horticultorii englezi. Acest arbust atinge adesea aici o înălţime de cincisprezece pînă la douăzeci de picioare şi alcătuieşte o sihlă aproape de

275 Citat din comedia *Totul anapoda* a dramaturgului englez *Arthur Murphy* (1727–1805).

nepătruns, ale cărei miresme grele umplu întreg văzduhul.

În partea cea mai retrasă a desişului, nu departe de capătul răsăritean, care e şi cel mai înaintat capăt al insulei, Legrand îşi clădise singur o colibă unde locuia atunci cînd, pentru întîia oară şi cu totul din întîmplare, i-am făcut cunoştinţa. În curînd, această simplă cunoştinţă se preschimbă într-o adevărată prietenie, căci în felul de a fi al acestui pustnic erau multe trăsături în stare să trezească interesul şi preţuirea cuiva.

Mi-am dat seama că se bucurase de o creştere aleasă, că avea o minte neobişnuit de bine înzestrată, dar bîntuită de mizantropie, şi că i se întîmpla să cadă, rînd pe rînd, pradă unor crize de melancolie şi entuziasm. Îşi luase multe cărţi cu el, dar nu le folosea decît arareori. Îndeletnicirile lui de căpetenie erau vînătoarea şi pescuitul, sau hoinăreala de-a lungul plajei printre tufele de mirt, în căutare de scoici şi de tot felul de exemplare pentru insectar; colecţiile lui entomologice ar fi putut stîrni gelozia lui Swammerdam[276]. În plimbările acestea era de obicei însoţit de un negru bătrîn, pe nume Jupiter, care fusese eliberat încă dinainte de restriştile abătute asupra familiei, dar nu putuse fi înduplecat nici prin ameninţări, nici prin făgăduieli să renunţe la ceea ce el socotea că este un drept al său: adică de a-l însoţi pe tînărul său *massa*[277] Will, pas cu pas.

Se prea poate, dealtfel, ca rudele lui Legrand, socotind că nu prea era cu mintea întreagă, să fi căutat să-l încurajeze pe Jupiter în îndărătnicia lui, nădăjduind că ar putea, prin el, să supravegheze şi să ocrotească pe pribeag.

Iernile sînt rareori aspre la latitudinea insulei Sullivan şi rareori se întîmplă ca spre sfîrşitul anului să fie nevoie

---

276 *Jan Swammerdam* (1637–1680), medic şi entomolog olandez, autorul unei vestite anatomii comparate a insectelor.

277 Formă stîlcită de pronunţare a apelativului *master,* apelativul englezesc *master* – domnule.

de foc. Cam pe la mijlocul lui octombrie 18… s-a întîmplat totuşi să fie o zi deosebit de friguroasă. Cu puţin înainte de apusul soarelui, mi-am croit drum prin stufărişul pururea verde pînă la coliba prietenului meu, pe la care nu mai fusesem de cîteva săptămîni. Locuiam pe atunci la Charleston, la o depărtare de nouă mile de insulă, şi posibilităţile de trecere, la dus şi la întors, erau mult mai mici decît în ziua de azi. Ajuns la colibă, am bătut în uşă, aşa cum obişnuiam, şi neprimind nici un răspuns, am căutat cheia acolo unde o ştiam ascunsă, am descuiat şi am intrat. Un foc zdravăn strălucea în vatră. Era pentru mine ceva neaşteptat şi, fără îndoială, foarte plăcut. Mi-am scos paltonul şi împingînd un jilţ în faţa buturugilor care trosneau, am aşteptat, cu răbdare sosirea gazdelor mele.

Sosiră puţin după ce se întunecase şi îmi făcură o primire din cele mai călduroase. Rînjind cu gura pînă la urechi, Jupiter se zorea să gătească nişte găinuşe-de-baltă pentru cină. Legrand era într-una din crizele sale – cum oare le-aş putea numi altfel? – de entuziasm. Găsise un bivalv[278], necunoscut pînă atunci, care *alcătuia* un gen nou. Şi, pe deasupra, mai doborîse şi prinsese, cu ajutorul lui Jupiter, un *scarabaeus*[279] cu totul necunoscut, în privinţa căruia dorea să afle şi părerea mea în dimineaţa următoare.

— Şi de ce nu chiar astă-seară? întrebai eu, frecîndu-mi mîinile la para jocului şi dînd naibii în gînd tot neamul *scarabaeus*-lor.

— Dacă aş fi ştiut, vai, că eşti aici, zise Legrand, dar e aşa de mult de cînd nu te-am văzut! Şi de unde era să ghicesc că ai să vii la mine tocmai în seara asta? În drum spre casă, l-am întîlnit pe locotenentul G., de la fort, şi am făcut nerozia să-i împrumut cărăbuşul; aşa că n-ai să-l poţi vedea decît mîine dimineaţă. Rămîi la noapte aici, şi îl

278 Moluscă adăpostită într-o scoică alcătuită din două valve.

279 Insectă din ordinul coleopterelor, înrudită cu cărăbuşul *(Scarabaeus sacer).*

trimit pe Jup după el la răsăritul soarelui. E cel mai minunat lucru de pe lume.

— Ce? Răsăritul soarelui?

— Ei, asta-i! Cărăbuşul! E ca aurul de strălucitor şi e de mărimea unei nuci americane, cu două pete de un negru de cărbune la una din marginile spinării, şi încă una, ceva mai lungă, la cealaltă. Pe antene chiar…

— Tenechea? Dar n-are tenechea deloc, *massa* Will, fac prinsoare cu dumneata! îi tăie vorba Jupiter. ’Ărăbuşu ăsta i-un ’ărăbuş cu totul şi cu totul de aur, şi pin năuntru, şi pe afară; afar’ de aripi, n-am văzut niciodată un ’ărăbuş nici pe jumate aşa de greu.

— Fie şi cum zici, Jup, răspunse Legrand, parcă ceva mai aspru decît s-ar fi cuvenit, dar pentru asta nu trebuie să laşi să se ardă friptura. E adevărat că după culoare, adăugă el, şi spunînd acestea se întoarse spre mine, ideea lui Jupiter e îndeajuns de îndreptăţită. Nici n-ai văzut luciu metal e mai sclipitor decît cel răsfrînt de elitrele cărăbuşului. Dar n-ai să-ţi poţi da seama de asta decît mîine. Pînă atunci am să-ţi descriu într-o oarecare măsură înfăţişarea lui.

Spunînd acestea, se aşeză la o măsuţă, pe care se afla o pană şi o călimară. Dar nu era hîrtie. Căută prin sertar şi nu găsi.

— Nu face nimic, zise el într-un tîrziu, e bună şi asta, şi scoase din buzunarul vestei un petic ce mi se părea a fi de hîrtie groasă, foarte murdară.

Schiţă cu pana un desen sumar. Pe cînd se îndeletnicea cu acest lucru, am stat pe locul meu de lîngă foc, fiindcă eram încă rebegit. Cînd îşi isprăvi desenul, mi-l înmînă fără să se scoale. Tocmai în clipa cînd îl luam, se auzi un mîrîit gros, urmat de un rîcîit la uşă. Jupiter o deschise, şi cîinele lui Legrand, un Terra Nova uriaş, năvăli în odaie, îşi puse labele pe umerii mei şi mă copleşi cu linguşiri, căci îl răsfăţasem foarte mult în timpul vizitelor mele dinainte. Cînd isprăvi cu salturile, mă uitai la bucata de hîrtie şi, ca

să spun drept, nu mică mi-a fost mirarea în faţa desenului prietenului meu.

— Fără îndoială, am spus eu după o cercetare de cîteva minute, trebuie să mărturisesc că e un *scarabaeus* ciudat, cu totul nou pentru mine; niciodată n-am mai văzut ceva asemănător, afară numai dacă nu e o hîrcă sau un cap de mort, cu care seamănă mai mult decît cu orice mi-a mai fost dat să văd.

— Un cap de mort! mă îngînă Legrand. Ah, da, tot ce se poate, cam aduce cu asta, pe hîrtie, fără îndoială. Cele două pete negre din partea de sus seamănă cu nişte ochi, nu? Şi pata cea lungă din partea de jos, cu o gură; dealtfel, toată forma este ovală.

— Aşa o fi, spusei eu, dar teamă mi-e, Legrand, că nu prea eşti meşter. Mai bine aştept pînă văd şi eu gîngania, ca să-mi dau seama de felul cum arată.

— De, se prea poate, zise el cam înţepat, cu toate că desenez binişor, sau cel puţin aşa *ar trebui* să desenez, de vreme ce-am avut maeştri buni şi mă mîndream că nu sînt tocmai ageamiu.

— Pesemne că glumeşti, dragă prietene, zisei cu. E o *hîrcă* foarte reuşită, după toate regulile anatomiei, şi *scarabaeus*-ul dumitale ar fi cel mai năzdrăvan *scarabaeus* din lume dacă seamănă într-adevăr cu ea. Am putea, chiar, pe acest temei, să născocim ceva înfiorător, vreo istorioară cu superstiţii. Socot că ai de gînd să-ţi botezi cărăbuşul *scarabaeus caput hominis*[280], sau ceva de soiul acesta – în cărţile de ştiinţe naturale sînt multe denumiri asemănătoare. Dar unde sînt *antennae*-le de care ai vorbit?

— *Antennae*-le! zise Legrand, care părea din cale-afară de prins de acest subiect. Sînt sigur că nu se poate să nu vezi antenele. Le-am desenat desluşit, aşa cum sînt în realitate, şi socot că asta e de ajuns.

— Bine, bine, încuviinţai eu, să zicem că le-ai desenai,

---

280 Scarabeul cu hîrca de om (în limba latină în original).

cu toate că nu le văd.

Şi îi întinsei hîrtia fără să mai adaug nimic, nevrînd să-l întărit; dar eram foarte uimit de întorsătura pe care o luaseră lucrurile; nu ştiam ce să cred de supărarea lui. Cît despre desenul cu gîngania, era neîndoios că nu cuprindea nici un fel de antenă vizibilă, şi în întregul lui avea o mare asemănare cu înfăţişarea bine cunoscută a unui cap de mort.

Foarte îmbufnat, îşi luă în primire peticul de hîrtie şi era cît pe-aci să-l facă mototol, desigur ca să-l arunce în foc, cînd, deodată, o privire întîmplătoare asupra desenului păru că îi fixează atenţia. Într-o clipă se înroşi la faţă peste măsură, apoi se făcu nespus de palid. Timp de cîteva minute rămase locului, cercetînd desenul cu de-amănuntul. În cele din urma se ridică, luă de pe masă o lumînare şi se duse de se aşeză pe un cufăr în colţul cel mai depărtat al încăperii. Acolo începu din nou să cerceteze cu încordare peticul de hîrtie, întorcîndu-l în toate părţile. Nu spuse totuşi nici un cuvînt, şi purtarea lui mă uimea din ce în ce mai mult; dar am socotit că nu e cuminte să-i aţîţ prin vreun comentariu tulburarea tot mai mare de care era cuprins. După o clipă îşi scoase din buzunarul hainei un portvizit, puse cu grijă foaia de hîrtie în el şi le închise pe amîndouă în sertarul unui pupitru, pe care îl încuie. Acum se arăta iarăşi mai stăpîn pe sine, dar însufleţirea de la început îi pierise cu totul. Şi nici nu mai părea atît de îmbufnat, cît mai ales absorbit. Pe măsură ce se însera, se adîncea tot mai mult în reveria lui, din care glumele mele nu izbutiră cu nici un chip să-l smulgă. Venisem cu gîndul să rămîn peste noapte în colibă, aşa cum mai făcusem adesea, dar, văzîndu-l pe amfitrion în toane rele, socotii că e mai bine să-mi iau rămas bun. N-a stăruit cîtuşi de puţin să rămîn, dar la plecare mi-a strîns mîna cu mai multă căldură ca de obicei.

Cam la o lună după această întîmplare (răstimp în care nu l-am mai întîlnit pe Legrand), primii la Charleston vizita

omului său, Jupiter. Niciodată nu-l mai văzusem pe bunul şi credinciosul negru atît de abătut. M-am temut să nu i se fi întîmplat prietenului meu vreo nenorocire.

— Hei, Jup, îi spusei, ce mai veste? Cum îi merge stăpînului tău?

— Hm! Ca să spun drept, *massa*, nu chiar aşa cum ar trebui.

— Nu se simte bine?! Îmi pare foarte rău să aud aşa ceva. Dar de ce se plinge?

— Păi, aici e-aici. Nu se plînge niciodată de nimic, da' e rău bolnav, totuşi!

— *Rău* bolnav, Jupiter! De ce nu mi-ai spus-o mai repede? E bolnav la pat?

— Nu, nu-i la pat! Nu se simte bine nicăierea… tocmai asta e… mă doare inima pentru bietu' *massa* Will!

— Jupiter, tare aş dori să înţeleg ceva din tot ce povesteşti. Îmi spui că stăpînul ţi-e bolnav. Dar nu ţi-a spus ce-l doare?

— Vai, *massa*, poţi să şi înnebuneşti din asta. *Massa* Will zice că nu-l doare nimic, dar atunci de ce tot umblă de colo pînă colo cu ochii în pămînt, cu capu-n jos, cu spinarea încovoiată şi alb la faţă ca o stafie? Şi de ce face la ţifre tot mereu?

— Ce zici că face, Jupiter?

— Face ţifre şi semne pe o tăbliţă, nişte semne curioase cum n-am mai văzut. Mi-e chiar foarte frică, să ştii… Trebuie să fiu mereu cu ochii pă el, numai pă el. Alaltăieri mi-a scăpat din mînă nainte de răsăritul soarelui şi a lipsit cît e ziua de mare. Îmi pregătisem un băţ gros să-i trag o bătaie zdravănă la înapoiere; dar sînt aşa de bleg, că nu m-a răbdat inima; prea arată prăpădit.

— Cum? Ce? Ah, da, la urma urmei, ai făcut mai bine, cred, că n-ai fost prea aspru cu bietul băiat… nu trebuie să-l baţi, Jupiter, poate că nu-i face bine bătaia. Dar nu cumva îţi poţi da seama de unde îi vine boala asta, sau, mai bine zis, această schimbare în purtări? Să i se fi

întîmplat oare ceva foarte neplăcut de cînd nu v-am mai văzut?

— Nu, *massa,* nu s-a întîmplat *de-atunci* încoa' nimic neplăcut, dar *înainte* de asta, cred că da… chiar în ziua în care erai acolo.

— Cum? Ce vrei să zici?

— Păi, vreau să zic, *massa,* că gîndacul ăla, el e de vină.

— Care ăla?

— 'Ărăbuşu… ştiu foarte bine, *massa* Will a fost muşcat undeva, la cap, de 'ărăbuşu ăla de aur.

— Şi ce te face, Jupiter, să crezi una ca. asta?

— Apăi are cleşti destule, *masa,* şi are şi gură. Niciodată n-am mai văzut un 'ărăbuş aşa de îndrăcit, apucă şi muşcă tot ce se apropie de el. *Massa* Will l-a prins, dar crede-mă că a trebuit să-i dea drumu degrab', şi chiar atunci trebui' că l-o fi muşcat. Nu-mi plăcea cum arată 'ărăbuşu cu gura aia a lui, d-aia n-am vrut să-l apuc cu degetele, dar l-am apucat cu o bucată de 'îrtie pe care am găsit-o. L-am acoperit cu 'îrtia şi i-am astupat botu' cu o bucăţică de 'îrtie, aşa-m făcut.

— Aşadar, crezi că stăpînul tău a fost într-adevăr muşcat de gîngania asta şi s-a îmbolnăvit din muşcătură?

— Nu cred nimic, eu ştiu bine. Păi de ce tot visează el numai aur, dacă nu d-aia, că l-a muşcat 'ărăbuşu de aur? Am mai auzit io despre 'ărăbuşii ăştia de aur…

— Dar de unde ştii că visează aur?

— De unde ştiu? Pentru că despre asta vorbeşte în somn, uite de unde ştiu!

— Bine, Jup, poate că ai dreptate; dar spune-mi, cărei fericite împrejurări datorez cinstea vizitei tale de azi?

— Ce vrei să spui, *massa?*

— Mi-aduci cumva un mesaj din partea domnului Legrand?

— Nu, *massa,* ţi-aduc scrisoarea asta.

Şi Jup îmi înmînă un răvaş care suna astfel:

Dragul meu,

De ce nu te-am mai văzut de atîta vreme? Sper că n-ai fost atît de copilăros să te fi supărat din pricina purtării mele niţel cam repezite *nu, desigur, asta nu mi se pare cu putinţă.*

De cînd nu ne-am mai văzut, am avut cuvinte să fiu foarte îngrijorat. Am ceva să-ţi spun, dar nici nu ştiu cum să-ţi spun şi dacă îţi voi spune sau nu.

De cîteva zile încoace nu prea mi-e bine, şi bietul meu Jup mă plictiseşte peste măsură cu binevoitoarele lui îngrijiri. N-ai să mă crezi cînd îţi voi spune că deunăzi şi-a pregătit un băţ mare să mă pedepsească pentru că i-am scăpat din mîini, şi mi-am petrecut toată ziua solus[281] *pe uscat, colindînd peste dealuri.*

Cred într-adevăr că numai înfăţişarea mea jalnică m-a scăpat de ciomăgeală.

De cînd nu ne-am văzut, n-am mai adăugat nimic la colecţia mea.

Dacă poţi şi nu ţi-e cu supărare, vino aici ca Jupiter. Vino, te rog. Trebuie să te văd chiar astă-seară, *pentru o chestiune importantă. Crede-mă că e un lucru de* cea mai mare *însemnătate.*

Al dumitale ca totdeauna,
W.L.

Era în tonul acestui răvaş ceva care mă nelinişti nespus de mult. Stilul lui se deosebea cu totul de al lui Legrand. La ce-o fi visînd? Ce altă năzdrăvănie o fi pus stăpînire pe mintea lui înfierbîntată? Ce fel de „lucru de cea mai mare însemnătate” ar putea el să pună la cale? Lămuririle lui Jupiter nu prevesteau nimic bun. Mă umplea de groază gîndul că, sub loviturile necontenite ale nenorocului,

281 Singur (in limba latină în original).

prietenul meu, în cele din urmă, îşi pierduse minţile. Fără o clipă de şovăire, mă pregăti să-l însoţesc pe negru.

Ajungînd pe chei, dădui cu ochii de o coasă şi trei cazmale, toate deopotrivă de noi, trîntite pe fundul bărcii în care urma să ne suim.

— Ce rost au toate acestea, Jup? întrebai eu.

— E o coasă, *massa,* şi nişte cazmale.

— Foarte adevărat; dar care o rostul lor aici?

— Sînt nişte cazmale şi o coasă pe care *massa* Will mi-a spus să i le cumpăr din oraş, şi m-au costat scump al dracului.

— Dar, în numele tuturor tainelor din lume, ce-are de gînd „*massa* Will" al tău cu coasa şi cazmalele astea?

— Asta nu pot s-o ştiu, şi să mă ia naiba dacă o şti şi *massa* Will. Dar toate astea tot de la 'ărăbuş vin.

Văzînd că nu puteam afla nimic alta de la Jupiter, a cărui minte părea pe de-a-ntregul absorbită de „'ărăbuş", mă suii în barcă şi întinsei pînza. Un vînt răcoros şi puternic ne purtă fără zăbavă în micul golf de la nord de fortul Moultrie, şi după un mers de vreo două mile, ajunserăm la colibă. Să tot fi fost trei după-amiază, cînd am sosit. Legrand ne aştepta cu vie nerăbdare. Îmi strînse mîna cu o *grabă înfrigurată,* care mă îngrijoră şi întări bănuielile mele. Chipul lui era de o paloare spectrală, iar ochii, duşi în fundul capului, străluceau într-un fel nefiresc. După un schimb de cuvinte despre sănătatea lui, îl întrebai, negăsind ceva mai bun, dacă locotenentul G. i-a restituit, în sfîrşit, *scarabaeus*-ul.

— Ah, da, îmi răspunse, roşindu-se ca para focului, l-am luat îndărăt chiar în dimineaţa următoare. Nimic pe lume n-are să mă despartă de acest *scarabaeus.* Află că Jupiter are dreptate în privinţa lui.

— Şi anume cum? întrebai, cu inima strînsă de o presimţire tristă.

— Cînd pretinde că e un cărăbuş de aur adevărat, spuse Legrand cu un aer de adîncă seriozitate, care mă îndureră

nespus. Cărăbuşul ăsta o menit să-mi aducă bogăţie, urma el cu un zîmbet de triumf. O să mă facă din nou stăpîn pe averile părinteşti. Şi nu e deloc de mirare că îl preţuiesc atît de mult. Dacă soarta a găsit cu cale să mi-l hărăzească, nu-mi rămîne decît să mă folosesc de el cum trebuie, şi voi ajunge să pun mîna pe aurul al cărui semn este. Jupiter adu-mi *scarabaeus*-ul!

— Cum, *massa,* ’ărăbuşul? Nu vreau să am de-a face cu ’ărăbuşul, mai bine ia-ţi-l singur.

Legrand se sculă şi, cu o înfăţişare gravă şi impunătoare, îmi aduse gîngania de sub globul de sticlă sub care o pusese. Era un *scarabaeus* minunat, cu totul necunoscut pe vremea aceea naturaliştilor şi desigur de mare preţ din punct de vedere ştiinţific. Avea pe spinare, în partea de sus, două pete negre şi rotunde, iar în partea opusă, încă o pată lunguiaţă. Elitrele, de culoarea aurului vechi, erau foarte tari şi lucitoare. Gîngania era deosebit de grea şi, ţinînd seama de toate acestea, anevoie l-am fi putut învinui pe Jupiter pentru părerea lui. Dar cum se făcea că şi Legrand împărtăşea această părere? Iată ce n-aş fi putut spune chiar cu preţul vieţii mele.

— Te-am chemat, zise el pe un ton grandilocvent după ce isprăvisem de cercetat insecta, te-am chemat pentru că am nevoie de sfatul şi ajutorul dumitale ca să se împlinească hotărîrile soartei şi ale cărăbuşului.

— Dragul meu Legrand, strigai eu întrerupîndu-l, desigur că eşti niţel bolnav şi ar fi mai bine să iei oarecare măsuri! Ai să te aşezi în pat şi am să rămîn cîteva zile cu dumneata, pînă te vindeci. Ai febră şi…

— Ia-mi pulsul, zise el.

Îi luai pulsul şi, ca să spun drept, nu găsii nici urmă de febră.

— Dar poţi fi bolnav şi fără să ai febră. Dă-mi voie să fac, numai o dată, pe doctorul cu dumneata. Mai întîi de toate, bagă-te-n pat. Pe urmă…

— Te înşeli, mă întrerupse el, mă simt tot atît de bine

cît se poate simţi cineva în starea de neastîmpăr în care mă găsesc eu. Dacă vrei într-adevăr să-mi fie bine, trebuie să potoleşti acest neastîmpăr.

— Ce e de făcut?

— E foarte uşor. Jupiter şi cu mine plecăm într-o expediţie pe dealuri, pe uscat, şi în această expediţie e nevoie de ajutorul cuiva în care să avem o încredere desăvîrşită. Eşti singurul om în care ne putem încrede. Fie că reuşim, fie că dăm greş, neastîmpărul pe care-l simţi în mine se va potoli deopotrivă.

— Sînt foarte dornic să te ajut oricînd şi oricum, răspunsei eu, dar nu cumva vrei să spui că gîngania asta afurisită are vreo legătură cu expediţia noastră pe dealuri?

— Are.

— Dacă e aşa, Legrand, nu pot să iau parte la o întreprindere atît de nesocotită.

— Îmi pare rău, foarte rău, căci va trebui atunci să încercăm şi singuri.

— Să încercaţi şi singuri! Bietul om! E nebun, desigur! Dar stai! Cît vrei să lipseşti?

— Poate că toată noaptea. Pornim numai decît şi, orice-ar fi, ne întoarcem la răsăritul soarelui.

— Şi-mi făgăduieşti pe cuvînt de onoare că, după ce ţi-ai făcut gustul şi ai isprăvit cu bine şi afacerea asta a cărăbuşului (sfinte Doamne!), ai să te întorci acasă şi ai să-mi urmezi întocmai sfaturile, ca şi cum aş fi medicul dumitale?

— Da, îţi făgăduiesc; şi acum să pornim, că n-am vreme de pierdut.

Cu inima îndoită, mi-am însoţit prietenul. Pornirăm pe la ceasurile patru, Legrand, Jupiter, zăvodul şi eu. Jupiter luase cazmalele şi coasa, pe care stăruise să le ducă singur, pare-mi-se că mai mult de frica de a vedea vreuna dintre aceste unelte în mîna stăpînului decît din prea mare zel sau bunăvoinţă. Era în toane cît se poate de rele, şi „afurisitul ăla de ’ărăbuş” au fost singurele cuvinte care

i-au venit pe buze de-a lungul acestei călătorii. Cît despre mine, duceam două felinare oarbe, pe cînd Legrand se mulţumise cu *scarabaeus*-ul, pe care-l purta legat de capătul unei bucăţi de sfoară, îl tot rotea în mers, încoace şi încolo, cu ifose de vrăjitor. Văzînd şi această ultimă dovadă de netăgăduit a nebuniei prietenului meu, de-abia mi-am stăpînit lacrimile. Am socotit totuşi că o mai bine să mă supun fanteziei lui, cel puţin deocamdată, pînă ce voi putea să iau, cu sorţi de izbîndă, măsuri mai straşnice. Am încercat, pînă una-alta, să-l iscodesc în privinţa scopului expediţiei noastre. Zadarnic însă! După ce izbutise să mă facă să-l însoţesc, părea prea puţin dornic să stea de vorbă cu mine despre ceva atît de neînsemnat, şi la toate întrebările mele nu binevoia să răspundă decît printr-un: „Vedem noi!”

Străbăturăm într-o barcă îngustă braţul de mare de la capătul insulei, apoi, suind anevoie colinele ţărmului continental, ne îndreptarăm spre nord-vest prin nişte meleaguri din cale-afară de pustii şi de sălbatice, în care nu zăreai nici urmă de om. Legrand mergea în frunte, cu hotărîre. Se oprea numai cîte o clipă, să cerceteze ici şi colo unele semne, pe care se pare că tot el le făcuse cu alt prilej.

Am mers astfel vreo două ceasuri, şi soarele tocmai asfinţea, cînd am intrat într-un ţinut cu mult mai groaznic decît tot ce văzusem pînă atunci. Era un fel de podiş, în preajma unui pisc de munte aproape cu neputinţă de urcat, acoperit din poale pînă în vîrf de un codru des şi presărat cu stînci uriaşe, ce păreau aproape desprinse de pămînt. Multe dintre ele erau împiedicate să se rostogolească la vale numai de trunchiurile de care se sprijineau. Rîpe adînci, care se întindeau în toate părţile, dădeau acestei privelişti o înfăţişare de posomorîtă măreţie.

Podişul înalt pe care ne căţăraserăm era cu totul năpădit de mărăcini şi ne-am dat repede seama că fără o coasă ne-ar fi fost cu neputinţă să ne croim drum printre

ei. La porunca stăpînului, Jupiter se apucă să ne taie o potecă îngustă pînă la o uriaşă magnolie ce se înălţa dintr-un pîlc de vreo zece stejari, întrecîndu-i, ca şi pe toţi ceilalţi arbori văzuţi vreodată, prin frumuseţea frunzişului şi a formei, prin larga desfăşurare a crengilor şi prin măreţia întregii sale înfăţişări. Cînd am ajuns lîngă copac, Legrand se întoarse către Jupiter şi îl întrebă dacă se crede în stare să se suie în el. Bătrînul părea cam încurcat de această întrebare, şi timp de cîteva clipe nu dădu nici un răspuns. În cele din urmă se apropie de trunchiul uriaş, îi dădu ocol fără grabă şi-l cercetă cu de-amănuntul. Cînd îşi sfîrşi cercetarea, spuse numai atît:

— Da, *massa*, Jup n-a văzut încă în viaţa lui un pom în care să nu se poată sui.

— Atunci, sus cu tine, cît poţi mai iute, că se întunecă şi n-o să mai vedem ce-avem de făcut.

— Cît de sus trebuie să mă sui, *massa?* întrebă Jupiter.

— Caţără-te mai întîi pe trunchi, și pe urmă am să-ţi spun eu încotro să apuci. Dar stai. Ia gîngania asta cu tine.

— ’Ărăbuşu, *massa* Will, ’ărăbuşu de aur! strigă bătrînul negru. Să-l iau cu mine-n pom? Afurisit să fiu dacă-l iau!

— Dacă ţi-e frică, Jup, deşi eşti un negru voinic, să pui mîna pe un biet gîndac mort, atunci îl poţi lua cu sfoara asta; dar dacă nu-l iei cu tine sus, cum te-oi pricepe, am să fiu nevoit să-ţi crăp capul cu cazmaua.

— Ce vorbă e asta, *massa?* îl întrebă Jup, vădit ruşinat şi binevoitor. Eşti totdeauna gata să strigi la bietul dumitale negru. A fost, o glumă, şi atît a tot. Să-mi fie frică mie de ’ărăbuş? Mult îmi pasă mie de ’ărăbuş!

Cu băgare de seamă, luă capătul sforii în mînă şi, ţinînd gîngania departe de făptura sa, atît cît îi îngăduiau împrejurările, se pregăti să se suie în copac.

Magnolia *(Liriodendron tulipifera),* cel mai falnic copac din pădurile Americii, are, cînd e tînăr, un trunchi deosebit de neted şi ajunge adesea la o mare înălţime fără să dea

crengi pe de lături. Dar la maturitate scoarţa lui se face aspră şi noduroasă, şi o mulţime de ramuri scurte îi răsar pe trunchi. Astfel că, în împrejurarea de faţă, a te sui în el nu era atît de greu în fapt pe cît părea să fie. Cuprinzînd cît mai strîns cu putinţă uriaşul cilindru cu braţele şi genunchii, agăţîndu-se cu mîinile de unele ieşituri şi sprijinindu-se de altele cu picioarele goale, Jupiter, după ce fu cît pe-aci să cadă o dată sau de două ori, se cocoţă, în cele din urmă, pe cea dintîi furcă mare şi păru atunci că socoate toată treaba ca şi făcută. Primejdia şi greul acestei isprăvi erau de fapt înlăturate, cu toate că negrul se afla la vreo şaizeci-şaptezeci de picioare deasupra pămîntului.

— Încotro s-o iau acum, *massa* Will? întrebă el.

— Ia-o pe craca cea mai mare din partea asta, zise Legrand.

Negrul îl ascultă numaidecît şi pare-se fără nici o greutate. Se sui tot mai sus, pînă ce nici o părticică din trupul lui chircit nu se mai zări prin frunzişul des care-l acoperea. Glasul i se auzi acum ca din depărtări:

— Pînă unde să mă mai sui?

— La ce înălţime eşti? întrebă Legrand.

— Aşa de sus, răspunse negrul, că pot să văd cerul prin vîrful copacului..

— Lasă cerul şi ia seama la ce-ţi spun eu. Uită-te în josul trunchiului şi numără crăcile de sub tine în partea asta. Cîte crăci ai suit?

— Una, două, trei, patru, cinci. Am suit cinci crăci mari, *massa*, pe partea asta.

— Atunci mai suie-te una.

După cîteva minute, glasul i se auzi din nou, dînd de ştire că ajunsese pe a şaptea cracă.

— Acum, Jup, strigă Legrand, în prada unei mari şi vădite frămîntări, ai să înaintezi pe craca asta cît poţi de departe! Dacă vezi ceva neobişnuit, să-mi spui.

Din clipa aceasta pierdui orice îndoială aş mai fi putut avea cu privire la nebunia prietenului meu. Era cu

neputinţă să nu-mi dau seama că-şi pierduse minţile şi începusem să mă gîndesc foarte îngrijorat cum să-l duc înapoi acasă. Pe cînd chibzuiam ce era mai bine de făcut, glasul lui Jupiter se auzi din nou:

— Mi e frică să mai merg pe craca asta, e o cracă tare lungă şi uscată de tot.

— Zici că e o cracă uscată, Jupiter? strigă Legrand cu un glas care tremura de emoţie.

— Da, *massa,* e moartă de-a binelea. S-a zis cu ea, nu mai are pic de viaţă.

— Ce trebuie să fac, Dumnezeule? întrebă Legrand, care părea în culmea deznădejdii.

— Ce să faci? zisei eu, bucuros că am prilejul să spun un cuvînt. Să mergem acasă şi să te bagi în pat. Haide, fii băiat bun. Se face tîrziu şi, afară de asta, adu-ţi aminte ce mi-ai făgăduit.

— Jupiter, strigă el fără să-mi dea cîtuşi de puţin ascultare, m-auzi?

— Da, *massa* Will, te aud foarte bine.

— Încearcă lemnul cu cuţitul şi vezi dacă e putred de tot.

— Putred, *massa*, destul de putred, răspunse negrul după o clipă, dar nu atît de putred cît ar putea să fie. Aş putea să mai înaintez niţel pe cracă, dar numai eu singur, vezi bine!

— Tu singur! Ce vrei să zici?

— Vreau să zic de ’ărăbuş. Tare greu, ’ărăbuşul. Eu zic să-i dau drumu’ întîi, şi atunci craca n-o să se mai rupă numa c-un biet negru.

— Ticălosul dracului! strigă Legrand, care părea că se înseninase. Cum îţi vine să-mi spui astfel de prostii? Să ştii că dacă-i dai drumul cărăbuşului, îţi rup gîtul! Bagă de seamă, Jupiter, mă auzi?

— Da, *massa,* nu face să te porţi aşa cu un biet negru.

— Bine, bine, acum ascultă! Dacă mergi pe craca asta cît mai departe crezi că se poate, şi fără să scapi cărăbuşul

din mînă, îţi dau un dolar de argint îndată ce te-ai dat jos.

— Iată-mă, *massa* Will, sînt gata, răspunse negrul fără zăbavă, sînt aproape de capăt.

— *La capăt!* strigă Legrand îmbunat. Vrei să spui că eşti chiar la capătul crăcii?

— Uite că ajung acu şi la capăt, *massa,* oh, oh, oh! Doamne, Dumnezeule! Ce-o fi asta aici pe pom?

— Hai, spune, strigă Legrand în culmea bucuriei, ce-i acolo?

— Păi nu-i decît o hîrcă; cineva şi-o fi lăsat capul aici pe pom, şi ciorile au mîncat toată carnea de pe el.

— O hîrcă, zici? Foarte bine? Cum e prinsă de cracă? În ce se ţine?

— Stă bine de tot, *massa* Will; trebuie să văd. E tare ciudat, pe legea mea, văd în ea un cui mare cu care e pironită în pom.

— Bine, Jupiter. Iar acum fă întocmai ce-ţi spun eu, m-auzi?

— *Da, massa!*

— Ia seama, deci! Găseşte-mi ochiul stîng al hîrcii.

— Hm! Doamne! Asta-i bună! Uite că n-are ochiu stîng deloc.

— A naibii prostie! Ştii care ţi-e mîna dreaptă şi care stînga?

— Da, ştiu… ştiu asta… mîna stîngă, aia care taie lemnele.

— Da, fireşte! Că doar eşti stîngaci; şi ochiul stîng ţi-e pe aceeaşi parte cu mîna stîngă. Cred acum că poţi găsi ochiul stîng al hîrcii, adică locul în care a fost ochiul stîng. L-ai găsit?

Un răstimp de tăcere. Într-un tîrziu, negrul întrebă:

— Ochiu sting al hîrcii o fi şi el pe aceeaşi parte cu mîna stîngă a hîrcii? Dar hîrca asta n-are mîini deloc… ce-are a face! Acu am găsit ochiul sting… aici e ochiul stîng, ce să fac cu el?

— Dă drumul cărăbuşului prin el pînă unde ajunge

sfoara, dar, bagă de seamă, nu scăpa sfoara.

— S-a făcut, *massa* Will, nu era mare lucru să trec ’ărăbuşul prin gaură… uite-l cum se lasă în jos!

Cît ţinuse acest schimb de cuvinte, făptura lui Jupiter nu se zărise de loc. Dar cărăbuşul pe care-l scobora se vedea acum la capătul sforii. Strălucea ca un glob de aur vechi în ultimele raze ale asfinţitului, ce mai aruncau o lumină plăpîndă pe înălţimea pe care ne aflam. *Scarabaeus*-ul în coborîre atîrna neîmpiedicat printre ramuri şi, dacă i-ar fi dat drumul, ar fi căzut la picioarele noastre. Legrand luă degrabă coasa şi curăţă cu ea un loc rotund, cu un diametru de trei-patru iarzi, chiar dedesubtul insectei, apoi îi porunci lui Jupiter să dea drumul sforii şi să coboare din copac.

Prietenul meu înfipse cu mare luare-aminte un ţăruş în pămînt, chiar în locul unde căzuse gîngania, şi scoase din buzunar o ruletă. Legînd cu un capăt panglica de trunchiul copacului, în punctul cel mai apropiat de ţăruş, o desfăşură apoi pînă ajunse cu ea la ţăruş, şi de acolo mai departe, în direcţia dată de cele două puncte, al copacului şi al ţăruşului, pînă la o depărtare de cincizeci de paşi. Jupiter, între timp, curăţă mărăcinii cu coasa. Pe locul astfel stabilit, Legrand înfipse al doilea ţăruş şi, luîndu-l ca centru, descrise în jurul lui, cu trăsături groase, un cerc cu un diametru cam de vreo patru picioare. Puse mîna apoi pe o cazma, ne dădu şi nouă, lui Jupiter şi mie, cîte una şi ne rugă să ne apucăm de săpat cît mai repede cu putinţă.

Ca să spun drept, o astfel de îndeletnicire nu mi s-a părut niciodată prea plăcută, şi în clipa aceea aş fi renunţat bucuros la ea, căci se lăsa noaptea şi mă simţeam peste măsură de obosit mai ales după drumul pe care-l făcusem. Nu vedeam însă nici un mijloc de scăpare şi mă umplea de groază gîndul că puteam să tulbur printr-un refuz seninătatea sufletească a sărmanului meu prieten. Dacă m-aş fi putut bizui pe ajutorul lui Jupiter, n-aş fi şovăit să încerc să-l aduc cu forţa pe nebun acasă. Dar

prea cunoşteam bine sentimentele bătrînului negru ca să trag nădejde că m-ar fi sprijinit dacă ar fi fost nevoie să mă iau la trîntă cu stăpînul său. Nu mă îndoiam că în mintea lui Legrand se încuibase, ca o boală molipsitoare, una dintre acele nenumărate superstiţii din sud despre comori îngropate în pămînt şi că închipuirea îi era întărîtată de găsirea *scarabaeus*-ului sau poate chiar de încăpăţînarea cu care susţinea Jupiter că „gîngania este de aur adevărat”. O minte predispusă la nebunie putea fi uşor tîrîtă de asemenea îndemnuri, mai ales cînd ele se potriveau cu anume idei preconcepute; şi mi-am mai amintit apoi de vorbele sărmanului meu prieten cînd spunea despre cărăbuş că e pentru el „semnul îmbogăţirii”. Peste acestea toate, mai eram şi îndurerat şi nedumerit, dar, pînă la urmă, m-am hotărît să fac haz de necaz, să mă apuc de săpat din toată inima şi să-l ajut astfel pe acest lunatic să-şi vadă cu ochii, şi cît mai degrabă, deşertăciunea visurilor.

Aprinzînd felinarele, ne-am pus pe lucru cu o sîrguinţă vrednică de o cauză mai bună. Şi cînd lumina se răsfrînse puternic asupră-ne şi asupra uneltelor noastre, nu m-am putut opri să cuget cît de pitoresc era grupul ce-l alcătuiam şi cît de ciudată şi de suspectă ar fi părut îndeletnicirea noastră oricărui nepoftit care ar fi dat întîmplător peste noi.

Am săpat cu îndîrjire vreo două ceasuri. Nu s-a vorbit mai deloc. Ne stingherea foarte mult lătratul necontenit ai cîinelui, pe care treburile noastre îl interesau peste măsură de mult. Cu încetul, se făcu atît de gălăgios şi de neastîmpărat, că ne cuprinse teama ca nu cumva să atragă atenţia vreunor haimanale aflate prin vecinătate; aceasta era mai ales temerea lui Legrand. Cît despre mine, orice întrerupere care mi-ar fi îngăduit să-l duc pe hoinar m-ar fi bucurat nespus. În cele din urmă, larma a fost cu totul înăbuşită de către Jupiter, care, ieşind din groapă cu o înfăţişare hotărîtă şi întărîtată, făcu dulăului o botniţă cu

una din bretelele sale şi cu un rînjet de biruinţă se întoarse la treaba lui.

După trecerea răstimpului arătat, ajunseserăm la o adîncime de cinci picioare, şi nici urmă nu se zărea de vreo comoară. Ne oprirăm cu toţii să răsuflăm. Trăgeam acum nădejde că se isprăvise cu păcăleala. Dar Legrand, cu toate că părea din cale-afară de descumpănit, îşi şterse fruntea, dus pe gînduri, şi se apucă iarăşi de lucru. Săpaserăm în întregime cercul de patru picioare în diametru, şi acum îi lărgirăm niţel marginile, şi apoi am mai mers încă două picioare în adîncime. Dar nimic nu ieşea la iveală. În sfîrşit, căutătorul de aur pe care-l compătimeam cu adevărat ieşi anevoie din groapă. Pe chipul lui se întipărise cea mai mare dezamăgire. Alene şi în silă îşi îmbrăcă haina pe care şi-o scosese la începutul lucrului. În tot acest răstimp nu i-am spus un singur cuvînt. La un semn al stăpînului, Jupiter se apucă să-şi strîngă uneltele. După aceasta şi după ce scoase şi cîinelui botniţa, ne îndreptarăm spre casă, într-o tăcere adîncă.

Făcusem poate vreo doisprezece paşi în direcţia aceea, cînd, deodată,. Legrand, cu o înjurătură cumplită, înaintă spre Jupiter şi îl apucă de guler. Negrul rămase uluit, cu gura căscată. Îşi holbă ochii, cît erau de mari, scăpă cazmalele din mîini şi căzu în genunchi.

— Tîlharule! zise Legrand, şi printre dinţii lui încleştaţi silabele ieşeau şuierînd. Mă, negru ticălos şi afurisit! Spune-mi – auzi? – răspunde numaidecît şi fără vicleşuguri, care-ţi este, care ţi-e ochiul stîng?

— Fie-ţi milă, *massa* Will! Cum, nu e ăsta ochiu stîng, chiar ăsta, ici? urlă Jupiter îngrozit, punîndu-şi mîna pe ochiul drept şi ţinînd-o acolo cu o îndărătnicie deznădăjduită, ca şi cum s-ar fi temut că stăpînu-său vrea să i-l scoată cu o daltă.

— Ştiam eu! O, ştiam eu bine! Ura! strigă Legrand, dînd drumul negrului şi pornindu-se pe un şir de zbenguieli şi ţopăituri, spre marea uimire a servitorului

său, care, ridicîndu-se de jos, se uita rînd pe rînd şi fără să scoată o vorbă la stăpînul său şi la mine. Haidem! Trebuie să ne întoarcem, zise acesta. Totul nu e încă pierdut, şi o luă iarăşi spre magnolia. Jupiter! Zise el cînd ajunse la piciorul copacului. Vino încoace. Cum era pironită hîrca aia pe cracă? Cu faţa în afară, sau cu faţa spre cracă?

— Cu faţa în afară, *massa,* aşa că nu le-a fost greu corbilor să ajungă pîn' la ochi.

— Bine. Atunci cum i-ai dat tu drumul gînganiei? Prin ochiul ăsta, sau prin celălalt?

Şi zicînd acestea, Legrand atinse cu mîna pe rînd amîndoi ochii lui Jupiter.

— Prin ochiul ăsta, *massa…* prin ochiul stîng, întocmai cum mi-ai spus, şi aici negrul îşi arătă totuşi ochiul drept.

— S-a făcut! Trebuie să mai încercăm o dată.

Atunci prietenul meu, în a cărui nebunie vedeam acum, sau mi se părea că văd, oarecare metodă, smulse ţăruşul de pe locul unde căzuse cărăbuşul şi-l înfipse cam la vreo trei degete spre apus de poziţia lui de mai înainte. Întinzîndu-şi acum panglica ruletei de la punctul cel mai apropiat de trunchi şi pînă la ţăruş, aşa cum făcuse şi mai nainte, şi continuînd să o desfăşoare în linie dreaptă la depărtare de cincizeci de picioare, însemnă un alt punct, la cîţiva coţi de locul unde săpasem.

În jurul acestui nou punct trase un cerc ceva mai larg decît cel dintîi şi ne puserăm iarăşi pe lucru cu cazmalele. Eram rupt de oboseală. Dar, fără să-mi dau seama ce anume pricinuise o schimbare în felul meu de a gîndi, nu mai simţeam o atît de mare silă faţă de munca ce mi se impusese. Începuse să mă intereseze nespus de mult, ba chiar mă simţeam prins de-a binelea. Poate că, pe lîngă această purtare năzdrăvană a lui Legrand, mai era ceva în înfăţişarea lui, un amestec de hotărîre şi de preştiinţă, care mă impresiona. Săpam cu îndîrjire, şi din cînd în cînd mă pomeneam uitîndu-mă cu un simţămînt ciudat, care semăna foarte mult a aşteptare, după comoara închipuită,

a cărei imagine îl făcuse pe bietul meu tovarăş să-şi piardă minţile. Într-un răstimp în care aceste gînduri năstruşnice mă stăpîneau mai cu putere, cam după vreun ceas şi jumătate de lucru, am fost din nou întrerupţi de urletele îndîrjite ale cîinelui. Era vădit că neliniştea lui dintîi fusese pricinuită numai de o stare de voioşie jucăuşă. De data asta însă lătra mai aspru şi mai întărîtat. Cînd Jupiter se strădui iarăşi să-i pună botniţa, el se împotrivi cu înverşunare şi, sărind în groapă, începu să zgîrie din răsputeri pămîntul cu ghearele. În cîteva clipe scoase la iveală o grămadă de oseminte omeneşti, alcătuind două schelete întregi, amestecate cu nişte nasturi de metal şi cu ceva ce mi se păru a fi scamă prăfuită de lînă putredă. O lovitură sau două de cazma făcură să sară tăişul unui cuţit mare, spaniol şi, în vreme ce săpam înainte, ieşiră la lumină trei sau patru monede de aur şi argint risipite.

La vederea acestora, Jupiter abia îşi putu stăpîni bucuria, dar pe chipul stăpînului său se zugrăvi o dezamăgire cumplită. Ne rugă totuşi să nu ne oprim din lucru, şi nu-şi sfîrşise bine vorba, cînd mă poticnii şi căzui înainte. Vîrful ghetei mi se prinsese într-un inel mare de fier, pe jumătate îngropat în pămîntul răscolit.

Lucram acum de zor. Niciodată n-am mai trăit clipe de frămîntare mai înfrigurată ca în acele zece minute. În acest răstimp dezgroparăm pe de-a-ntregul un cufăr lungăreţ de lemn, care, judecînd după cît era de bine păstrat şi după minunata lui trăinicie, fusese desigur supus vreunui procedeu de mineralizare, pesemne cu biclorură de mercur. Această ladă măsura cam trei picioare în lungime şi în lăţime, şi două picioare şi jumătate în înălţime. Era ferecată zdravăn cu plăci de fier călit, nituite, care alcătuiau un fel de împletitură în jurul ei. De fiece parte a cufărului, lîngă capac, erau cîte trei inele de fier, în totul şase, cu ajutorul cărora putea fi luat şi ridicat de şase persoane. Toate sforţările noastre adunate laolaltă nu izbutiră decît să-l clintească din locul lui. Ne-am dat seama

îndată de neputinţa noastră de a urni din loc o greutate atît de mare. Din fericire, capacul nu era prins decît cu două zăvoare. Le-am tras, tremurînd şi gîfîind de o cumplită nelinişte. Într-o clipă, o comoară de o valoare fără seamăn se ivi, scînteind, dinainte-ne. Căzînd în groapă, razele felinarelor, răsfrînte de o grămadă nedesluşită de aur şi de giuvaere, ne fulgerau cu străluciri şi scînteieri atît de orbitoare, încît, într-adevăr, ne luau vederile.

Nu voi încerca să povestesc cele ce simţeam pe cînd stăteam cu ochii holbaţi la această privelişte. Dar desigur că eram mai cu seamă uluit. Legrand părea sleit de atîta frămîntare şi de-abia dacă rosti două-trei cuvinte. Timp de cîteva minute, Jupiter se îngălbeni la faţă ca un mort, sau măcar atît cît firea lucrurilor îngăduie unui chip de negru să îngălbenească. Părea năuc sau ca lovit de trăznet. Căzu apoi în genunchi în groapă şi, înfundîndu-şi braţele goale în aur pînă-n coate, rămase cu ele aşa, bucurîndu-se şi răsfăţîndu-se ca într-o baie. În sfîrşit, oftînd adînc, prinse a spune, parcă vorbind cu sine însuşi:

— Şi toate astea vin de la ’ărăbuşu de aur. Drăguţu de ’ărăbuş de aur. Micuţu de ’ărăbuş. Săracu de el, pe care-l ocăram şi-l ponegream cu vorbe aşa de urîte. Nu ţi-e ruşine ţie, negrule? Haide, răspunde!

Am fost nevoit, în cele din urmă, să-i trezesc din starea lor şi pe stăpîn şi pe slugă, arătîndu-le că tezaurul trebuia ridicat fără zăbavă. Se făcea tîrziu şi trebuia să ne sîrguim ca să punem totul la adăpost înainte de ziuă. Era greu de spus cum ar fi fost nimerit să procedăm şi pierdurăm o mulţime de vreme chibzuind, atît de încurcate ne erau gîndurile. Am uşurat în sfîrşit lada, scoţînd dintr-însa două treimi din ce cuprindea, şi numai aşa am izbutit, cu oarecare trudă, să o ridicăm din groapă. Lucrurile scoase afară au fost pitite printre mărăcini şi date în paza cîinelui, cu straşnică poruncă de la Jupiter să nu se mişte din loc sub nici un cuvînt şi nici să nu deschidă gura pînă la întoarcerea noastră. Ne îndreptarăm apoi în pripă spre

casă, luînd lada cu noi. Am ajuns cu bine, dar cu mare trudă, la colibă, la ceasurile unu după miezul nopţii. Sleiţi de oboseală, ne-ar fi fost peste fire de greu, deocamdată, să facem mai mult. Ne-am odihnit pînă pe la două, şi am cinat. Am pornit apoi fără întîrziere spre dealuri, ducînd cu noi trei saci încăpători, pe care am avut norocul să-i găsim în magazie. Ajunserăm la groapă niţel înainte de ora patru, şi ne împărţirăm între noi, cît mai egal cu putinţă, ce mai rămăsese din pradă. Şi, fără să mai astupăm gropile, ne-am îndreptat apoi spre colibă, unde, pentru a doua oară, ne-am descărcat povara de aur tocmai în clipa cînd cele dintîi dungi ale zorilor străluceau la răsărit peste vîrful copacilor.

Eram acum zdrobiţi de-a binelea. Dar starea de cumplită frămîntare în care ne găseam nu ne lăsa să dormim. După un somn chinuit de trei sau patru ore, ne-am sculat cu toţii, ca şi cum ne-am fi înţeles, ca să ne cercetăm comoara.

Cufărul fusese plin pînă la margini şi ne-am petrecut toată ziua şi aproape toată noaptea următoare amănunţindu-i cuprinsul. Nu era nici un fel de rînduială sau aşezare. Totul fusese grămădit de-a valma. După ce am ales şi categorisit cu grijă fiece lucru, ne-am găsit în stăpînirea unor bogăţii cu mult mai mari decît ne închipuiserăm la început. Erau monede de peste patru sute cincizeci de mii de dolari, socotindu-le la preţul cît mai precis cu putinţă, la cursul zilei. Nici o fărîmă de argint printre ele. Era numai aur vechi şi de tot felul – monede franceze, spaniole şi germane, cîteva guinee englezeşti şi cîteva medalii din care nu mai văzusem niciodată. Erau şi mai multe monede foarte mari şi grele, atît de uzate, încît n-am izbutit deloc să le desluşim inscripţia. Bani americani nu se găseau. Ne-a fost încă şi mai greu să preţuim valoarea bijuteriilor. Găsirăm diamante, unele dintre ele nemaipomenit de mari şi de frumoase – în total vreo sută zece – şi nici unul nu era mărunt; optsprezece rubine de o

strălucire cu totul deosebită; trei sute zece smaralde, toate foarte frumoase; douăzeci şi unu de safire şi un opal. Toate aceste nestemate fuseseră smulse din legăturile lor şi aruncate la întîmplare în cufăr. Aurul în care fuseseră ferecate şi pe care l-am ales de celălalt părea să fi zdrobit cu ciocanul, ca să nu i se mai poată da de urmă. Pe lîngă toate acestea, mai era şi o cantitate uriaşă de podoabe de aur masiv; aproape două sute de cercei şi de inele; vreo treizeci de lanţuri grele, dacă ţin bine minte; optzeci şi trei de crucifixe foarte mari şi grele; cinci cădelniţe de aur de mare preţ; un bol uriaş de aur, pentru *punch,* împodobit cu frunze de viţă-de-vie şi chipuri de bacante, bogat cizelate; două mînere de sabie minunat lucrate şi o mulţime de alte lucruri de care nu-mi amintesc. Greutatea acestor bogăţii era de peste trei sute cincizeci de pfunzi. N-am pomenit în această preţuire de o sută nouăzeci şi şapte de ceasornice de aur deosebit de frumoase, trei din ele valorînd fiecare cîte cinci sute de dolari. Multe însă erau şi foarte vechi şi fără nici o valoare ca maşinărie, căci fuseseră mai mult sau mai puţin vătămate de rugină, dar toate bogat împodobite, iar cutiile lor erau de mare preţ. În noaptea aceea am preţuit întregul cuprins al cufărului la un milion şi jumătate de dolari; cînd, mai apoi, podoabele şi giuvaerurile au intrat în folosinţa noastră (şi după ce ne-am păstrat cîte o părticică pentru fiecare), ne-am dat seama că preţuisem prea puţin comoara.

Cînd, în cele din urmă, am isprăvit cu cercetarea lucrurilor, şi cumplita noastră frămîntare s-a mai potolit întrucîtva, Legrand, care vedea că mor de nerăbdare să aflu dezlegarea acestei prea minunate taine, mi-o istorisi cu o mulţime de amănunte.

— Îţi aminteşti, desigur, zise el, de seara în care ţi-am dat acea schiţă, făcută la repezeală, a cărăbuşului. Ţii minte, de asemeni, că am fost oarecum jignit cînd ai susţinut morţiş că desenul meu semăna cu un cap de mort. Cînd ai făcut pentru întîia oară această afirmaţie, am

crezut că glumeşti. Pe urmă, însă, mi-am adus aminte de acele pete ciudate de pe spinarea insectei şi am recunoscut, în sinea mea, că observaţia dumitale era întrucîtva întemeiată. Ironia dumitale, totuşi, cu privire la îndemînarea mea la desen, mă cam scosese din sărite, fiindcă trec drept un artist destul de priceput. Aşadar, în clipa în care mi-ai înmînat peticul de pergament era cît pe-aci să-l mototolesc şi să-l arunc cu furie în foc.

— Vrei să spui: peticul de hîrtie, zisei eu.

— Nu. Semăna foarte bine a hîrtie, şi la început am luat-o ca atare. Dar cînd mă apucai să desenez pe ea, băgai numaidecît de seamă că e o bucată de pergament foarte subţire. Ţi-aduci aminte că era destul de murdar. În clipa chiar în care era să-l mototolesc, privirea mea căzu pe schiţa la care te uitaseşi, şi-ţi poţi închipui mirarea care m-a cuprins cînd am zărit imaginea unui cap de mort, şi parcă tocmai pe locul unde desenasem gîngania. Timp de o clipă am fost prea uluit ca să pot gîndi cum trebuie. Îmi dam seama că, în amănunt, desenul meu se deosebea foarte mult de acesta, cu toate că, în privinţa conturului, era oarecare asemănare între ele. Luai atunci o lumînare şi, aşezîndu-mă la celălalt capăt al odăii, mă apucai să cercetez pergamentul mai cu băgare de seamă. Întorcîndu-l, văzui pe partea cealaltă propria mea schiţă, întocmai cum o făcusem. Am fost surprins dintru început de izbitoarea asemănare a contururilor şi de ciudata coincidenţă ce consta în faptul, necunoscut mie, că pe cealaltă faţă a pergamentului era un craniu, niţel mai jos de *scarabaeus*-ul desenat de mine, şi acest craniu semăna atît de bine cu desenul meu nu numai prin contur, dar şi ca mărime. Spun că ciudăţenia acestei coincidenţe mă buimăcise cu desăvîrşire pentru o clipă. E obişnuitul efect al coincidenţelor de acest fel, mintea să străduieşte să găsească un raport, o legătură de cauză şi efect şi, nefiind în stare să o facă, e izbită vremelnic de un fel de paralizie. Dar cînd mi-am revenit în fire, am simţit trezindu-se în

mine, treptat, o convingere care mă înfioră cu totul într-alt fel decît această coincidenţă. Începui să-mi amintesc desluşit şi foarte sigur că nu era nimic desenat pe foaia de pergament cînd am schiţat pe ea *scarabaeus*-ul. Am fost pe deplin încredinţat de acest lucru, fiindcă mi-am adus aminte cum am întors-o cînd pe o parte, cînd pe alta, în căutarea unui locşor mai curat. Desigur că dacă hîrca ar fi fost atunci acolo, nu s-ar fi putut să n-o văd. Fără îndoială că aici era o taină pe care nu mă simţeam în stare să o pătrund. Dar încă din această clipă simţii licărind sfios pînă în cele mai ascunse tainiţe ale minţii mele, asemenea unui licurici, acea bănuială de adevăr care în aventura noastră de astă-noapte s-a adeverit într-un chip atît de strălucit. M-am ridicat deodată şi, punînd pergamentul la loc sigur, am amînat orice altă cercetare pînă cînd voi fi singur.

După ce ai plecat şi după ce Jupiter a adormit adînc, m-am dedat la o mai metodică cercetare a problemei. Am căutat să aflu mai întîi felul în care pergamentul a ajuns în stăpînirea mea. Am găsit *scarabaeus*-ul pe coasta continentului, cam la o milă spre răsărit de insulă, dar la o mică depărtare de linia fluxului. Cînd am pus mîna pe el, mi-a tras o muşcătură zdravănă, care m-a făcut să-i dau drumul numaidecît.

Jupiter, cu obişnuita sa prudenţă, înainte de a prinde insecta care zburase spre el, căuta în juru-i o frunză sau ceva cu care s-o poată apuca. Tocmai în clipa aceea, privirile lui, ca şi ale mele, căzură pe peticul de pergament despre care am presupus atunci că e o hîrtie. Era pe jos, pe jumătate îngropat în nisip, cu un colţ ieşit în afară. În apropiere de locul unde l-am găsit, zării nişte rămăşiţe care păreau să reprezinte carena unei bărci mai mari. Sfărîmăturile acestea dintr-un naufragiu erau, pesemne, acolo de foarte multă vreme, căci cheresteaua de-abia dacă se mai desluşea.

Aşadar Jupiter luă de jos pergamentul, înfăşură în el

cărăbuşul şi mi-l dădu. Ceva mai tîrziu, ne-am îndreptat spre casă. Pe drum ne-am întîlnit cu locotenentul G. Îi arătai insecta şi mă rugă să-i îngădui s-o ia cu el la fort. Am consimţit, iar el i-a şi dat drumul în buzunarul vestei, dar fără pergamentul ce-o înfăşură şi pe care l-am ţinut în mînă în tot timpul cît a cercetat cărăbuşul. Poate că i-a fost frică să nu mă răzgîndesc şi a socotit că e mai bine să-şi pună prada la adăpost. Ştii cît e de împătimit de tot ce ţine de ştiinţele naturale. Se vede că în acelaşi timp am pus eu pergamentul în buzunarul meu, fără să bag de seamă.

Ţii minte că în clipa cînd m-am aşezat la masă, cu gîndul să schiţez cărăbuşul, n-am găsit hîrtie acolo unde o ţin de obicei. M-am căutat prin buzunare, nădăjduind că voi găsi vreo scrisoare veche, şi am dat peste bucata de pergament. Îţi istorisesc cu de-amănuntul cum a intrat în stăpînirea mea, căci împrejurările acelea mi s-au întipărit adînc în minte.

Fără îndoială că mă vei lua drept un nebun, dar stabilisem încă de pe atunci un fel de *legătură* între fapte. Găsisem două verigi dintr-un lanţ mare. Ici, o corabie sfărîmată pe un ţărm de mare, şi nu departe de ea, o bucată de pergament – *nu o hîrtie* – pe care se afla desenat un craniu. Ai să mă întrebi, desigur: „Unde e legătura?” Am să-ţi răspund că hîrca, sau capul de mort, este emblema bine cunoscută a piraţilor. În toate bătăliile, ei înalţă flamura cu cap de mort.

Am spus că era vorba de o bucată de pergament, nu de hîrtie. Pergamentul e ceva trainic, aproape nepieritor. Şi numai rareori e folosit pentru lucruri de mică însemnătate, căci nu se potriveşte bine nevoilor zilnice ale scrisului şi ale desenului. Aceasta îmi dădu de gîndit. Bănuiam că în desenul capului de mort trebuia să mai fie vreo legătură sau vreun înţeles mai deosebit. N-am pierdut din vedere nici *forma* bucăţii de pergament. Cu toate că întîmplător era rupt de-a binelea la unul din colţuri, se putea vedea că la început fusese de formă dreptunghiulară. Era o fîşie

dintre cele ce se întrebuinţează la scrierea documentelor sau pentru a însemna un lucru vrednic de a fi ţinut minte şi păstrat cu grijă.

— Dar ai spus, întrerupsei, că hîrca nu era pe pergament cînd ai desenat insecta. Şi atunci cum puteai să stabileşti o legătură între corabie şi craniu, de vreme ce acesta, după chiar spusa dumitale, trebuie să fi fost desenat (numai Dumnezeu ştie cum şi de către cine) abia după ce ai schiţat dumneata *scarabaeus*-ul?

— Aici e cheia întregii enigme, deşi, cîntărind lucrurile, am întîmpinat mai puţine greutăţi cu dezlegarea acestei părţi a tainei. Înaintam cu paşi siguri şi nu puteam ajunge decît la un singur rezultat. Iată, de pildă, cum judecam: cînd am desenat *scarabaeus*-ul, nu se vedea pe pergament nici un craniu. După ce am isprăvit cu desenul, ţi l-am dat dumitale, şi nu te-am slăbit din ochi pînă ce nu mi l-ai restituit. Aşadar, nu dumneata ai desenat craniul acela, şi nimeni altul nu era de faţă ca să-l fi putut face. Deci nu fusese făcut de mînă omenească. Şi totuşi fusese făcut.

În acest popas al gîndurilor mele, m-am străduit să-mi amintesc, şi mi-am amintit foarte desluşit, fiece întîmplare ivită în acest anumit răstimp. Vremea era friguroasă (ce rară şi fericită întîmplare!), şi în vatră ardea focul. Eram încălzit de drum şi şedeam la masă, iar dumneata ţi-ai tras un scaun chiar lîngă vatră. Tocmai cînd îţi înmînasem pergamentul şi începuseşi să-l cercetezi, a intrat Wolf, cîinele de Terra Nova, şi ţi-a sărit cu labele pe umeri. Îl mîngîiai şi-l ţineai la distanţă cu mîna stîngă, pe cînd dreapta, în care aveai pergamentul, ţi-o lăsai în voie între genunchi, foarte aproape de foc. A fost o clipă în care m-am temut că-l ajunge flacăra şi era cît pe-aci să-ţi spun să iei seama; dar n-am apucat să-ţi vorbesc, că l-ai şi tras înapoi şi ai început să-l cercetezi. După ce cîntării bine toate aceste amănunte, nu mă mai îndoii nici o clipă că numai *căldura* fusese pricina ce scosese la iveală pe pergament craniul pe care-l vedeam desenat. Ştii bine că

există – şi au existat din timpuri imemorabile – felurite preparate chimice, cu ajutorul cărora se poate scrie în aşa fel, pe hîrtie sau pergament, încît semnele să nu se poată vedea decît după ce au fost supuse căldurii focului. Uneori se întrebuinţează şofranul, dizolvat în *aqua regis*[282] şi subţiat cu apă, de patru ori cît greutatea lui, ceea ce dă o culoare verde. Cobaltul dizolvat în spirt de silitră dă o cerneală roşie. După un răstimp mai mare sau mai mic, cînd s-a răcit materialul cu care s-a scris, aceste culori dispar. Dar ies iarăşi la lumină cînd sînt din nou ţinute la căldură.

Cercetai acum capul de mort cu cea mai mare grijă. Contururile lui exterioare, şi anume contururile desenului cele mai apropiate de marginile pergamentului erau mult mai *desluşite* decît celelalte. Era limpede că acţiunea căldurii fusese neîndestulătoare şi inegală. Făcui degrabă focul şi expusei fiece părticică din pergament unui foc înteţit. Mai întîi lucrul acesta n-a slujit decît la întărirea liniilor cam şterse ale craniului. Stăruind în experienţa mea, văzui ivindu-se în colţul pergamentului, diagonal opus celui unde era conturat capul de mort, o figură despre care am presupus la început că e un cap de capră. Dar, după o cercetare mai atentă, m-am încredinţat că trebuie să fie un cap de ied.

— Ha! Ha! făcui eu. N-am nici un drept, desigur, să rîd de dumneata – un milion şi jumătate de dolari e un lucru prea de seamă ca să-l iei în glumă – dar n-ai să-mi faci acum o a treia verigă la lanţul dumitale, n-ai să-mi spui că găseşti o anumită legătură între piraţii dumitale şi o capră… piraţii, ştii dumneata, n-au nimic a face cu caprele, ele sînt treaba fermierilor.

— Dar am mai spus că figura de care vorbim nu înfăţişa o capră.

---

282 Apă regală (în limba latină în original); amestec de acid azotic şi acid clorhidric, numit astfel pentru că dizolvă toate metalele, inclusiv aurul.

— Da, da, fie şi un ied, e aproape acelaşi lucru.

— Aproape acelaşi, dar nu chiar acelaşi, zise Legrand. Poate că ai auzit de un oarecare *căpitan* Kidd[283]. Am socotit din capul locului că acel chip de animal e un fel de semnătură simbolică sau hieroglifică. Am zis semnătură, fiindcă locul pe care-o ocupa pe foaia de pergament îţi trezea în minte această idee. Tot astfel, şi capul de mort din colţul diagonal opus pare a fi, după înfăţişare, o pecete sau un sigiliu. Dar am fost amarnic dezamăgit că lipsea restul, că lipseau însuşi corpul presupusului meu document.

— Socot că te aşteptai să găseşti o scrisoare între pecete şi semnătură.

— Cam aşa ceva. Ceea ce e sigur e că mă simţeam sub apăsarea unei presimţiri covîrşitoare că pe curînd un mare noroc mă aşteaptă. Nu ţi-aş putea spune de ce. Poate că, la urma urmei, era mai degrabă o dorinţă a mea decît o convingere adevărată. Dar n-ai să mă crezi că pînă şi nerozia lui Jupiter, care spunea de cărăbuş că e de aur masiv, a avut o deosebită înrîurire asupra închipuirii mele. Unde mai pui că acea înşiruire de întîmplări şi coincidenţe era într-adevăr nemaipomenită. Îţi dai oare seama ce minunată întîmplare a fost faptul că toate aceste evenimente s-au petrecut în acea *singură* zi a anului în care a fost, sau poate fi, destul de frig ca să facem foc, şi că fără foc sau amestecul cîinelui, tocmai în clipa aceea cînd a intrat, eu n-aş fi luat cunoştinţă de capul de mort şi, prin urmare, n-aş fi ajuns niciodată în stăpînirea comorii?

— Dar spune odată – ard de nerăbdare!

— Bine. Ai auzit şi dumneata, desigur, poveştile de tot felul, miile de zvonuri răspîndite pretutindeni privitoare la o comoară îngropată undeva pe ţărmul Atlanticului de către Kidd şi tovarăşii săi. Fără îndoială că aceste zvonuri trebuie să fi avut oarecare temei. Şi dacă ele dăinuiau fără

283 *William Kidd* (1645–1701), vestit pirat englez, spînzurat pentru fărădelegile sale. Kid, în limba engleză, înseamnă ied.

întrerupere şi de o vreme atît de îndelungată, acest lucru, pentru mine, se datora numai faptului că tezaurul îngropat odinioară se mai afla încă înmormîntat în pămînt. Dacă acest Kidd şi-ar fi ascuns prada numai pentru un timp şi pe urmă ar fi ridicat-o, zvonurile n-ar mai fi ajuns pînă la noi în forma lor de astăzi. Te rog să bagi de seamă că toate poveştile de acest fel spun numai de căutătorii, iar nu de găsitorii de comori. Dacă piratul şi-ar fi luat banii înapoi, povestea s-ar fi sfîrşit aici. Dar mie mi se părea că vreo anume întîmplare, de pildă pierderea însemnării care îi arăta locul cu pricina, îl lipsise de orice mijloc de a-l regăsi. Această întîmplare ajunse desigur la urechea însoţitorilor săi, care altminteri n-ar fi putut auzi niciodată de o comoară ascunsă. În zadarnica lor trudă de a o găsi fără călăuze şi fără îndreptar, ei au fost cei dintîi care au dat naştere acestui zvon ce umblă pretutindeni şi acestor poveşti atît de bine cunoscute azi. Ai auzit vreodată de vreo comoară de mare preţ care să fi fost dezgropată undeva pe ţărm?

— Niciodată.

— Se ştie însă bine că piratul Kidd strînsese avuţii uriaşe. Eram deci încredinţat că pămîntul le păstrează încă. Să nu te miri cînd am să-ţi spun că mă simţeam plin de nădejde, care era aproape o siguranţă, că pergamentul găsit în chip atît de ciudat cuprinde o indicaţie pierdută cu privire la locul unde se află comoara.

— Dar cum ai procedat?

— Am ţinut iarăşi pergamentul la un foc înteţit. Dar nimic nu s-a arătat. M-am gîndit atunci că s-ar putea ca stratul de murdărie să fie întrucîtva de vină. Am curăţat deci cu grijă pergamentul, turnînd peste el apă caldă, şi l-am aşezat apoi într-o cratiţă de cositor, cu hîrca dedesubt. Am pus cratiţa pe un cuptoraş de cărbuni aprinşi. Peste cîteva minute, cînd cratiţa s-a încălzit bine, am scos fîşia de pergament şi, cu o nespusă bucurie, am băgat de seamă că era pătată în mai multe locuri, ca şi

cum ar fi fost nişte semne aşezate în rînduri. Am pus din nou pergamentul în cratiţă şi l-am mai lăsat un minut. După ce l-am scos, arăta întocmai cum ai să-l vezi acum.

Aici Legrand, după ce reîncălzi pergamentul, mi-l dădu să mă uit la el. Între capul de mort şi capră se puteau vedea, scrise grosolan, cu cerneală roşie, semnele ce urmează:

53‡‡+ 305))6*; 4826) 4‡.)4‡); 806*; 48 + 8 п60))85;
1+(;::‡*8 + 83 (88) 5* + ;46 (; 88* 96*?; 8)*‡(; 485);
5* + 2: *‡ (; 4956*2(5*–4) 8 п8*; 4069285);) 6 + 8) 4‡‡;
1 (‡9; 48081; 8: 8‡1; 48 + 85; 4) 485 + 528806* 81 (‡9;
48; (88; 4 (‡? 34; 48) 4‡; 161;: 188; ‡?;

— Văd însă, spusei eu înapoindu-i foaia de pergament, că tot nelămurit am rămas. Sînt sigur că de mi s-ar da ca răsplată toate nestematele Goleondei[284] ca preţ al dezlegării acestei enigme, şi tot n-aş fi în stare să le cîştig.

— Şi, totuşi, zise Legrand, dezlegarea nu e deloc atît de grea cum ţi-ai putea închipui după o primă şi grăbită cercetare a semnelor. Aşa cum uşor se poate ghici, ele alcătuiesc un cifru, cu alte cuvinte au un tîlc ascuns. Dar atunci, judecînd după ceea ce se ştie despre Kidd, eu nu-l puteam socoti în stare să-şi compună vreo scriere secretă mai greu de priceput. Am ajuns din capul locului la credinţa că era vorba de o criptografie dintre cele mai simple, dar care totuşi putea să pară, pentru o minte greoaie de marinar, ca fiind cu totul de nedezlegat fără cheie.

— Şi ai dezlegat-o într-adevăr?

— Foarte uşor. Am mai dezlegat eu şi altele de o mie de ori mai grele. Împrejurările şi o anumită înclinare a minţii m-au făcut să prind gust pentru astfel de enigme, şi ne putem îndoi pe drept cuvînt că iscusinţa omului ar putea

284 Numele din vechime al oraşului indian Hyderabad, pe vremuri faimos centru al şlefuitorilor de diamante.

născoci o enigmă alcătuită în aşa fel încît tot această iscusinţă să n-o poată dezlega dacă stăruie. De fapt, după ce am stabilit un şir de semne lesne de citit, aproape că nici nu m-am mai gîndit la greutatea ce-mi mai rămăsese, aceea de a le da de rost.

În împrejurarea de faţă, şi totdeauna cînd e vorba de o scriere secretă, cea dintîi întrebare ce se pune e în privinţa *limbii* în care e redactat cifrul. Căci regulile de dezlegare, mai cu seamă cînd sînt folosite la cifrurile cele mai simple, depind de spiritul fiecărei limbi şi suferă schimbări în legătură cu acesta. Îndeobşte, pentru cel ce caută o dezlegare nu există alt mijloc decît să încerce pe rînd (călăuzit de probabilităţi) fiece limbă pe care o cunoaşte, pînă cînd o va găsi pe cea adevărată. În cifrul, însă, pe care-l avem acum dinaintea noastră, toate greutăţile erau înlăturate datorită iscăliturii. Jocul de cuvinte în jurul numelui *Kidd* nu e cu putinţă decît în limba engleză. Dar dacă n-ar fi fost aşa, aş fi încercat mai întîi spaniola şi franceza, ca fiind limbile în care ar fi fost mai nimerit ca un pirat al părţilor spaniole[285] să-şi fi păstrat secretul. Aşa cum stăteau lucrurile, am presupus din capul locului că e o criptogramă englezească.

Precum vezi, cuvintele nu sînt despărţite între ele. Dacă erau scrise cu despărţituri, sarcina mi-ar fi fost mai uşoară.

În asemenea împrejurare aş fi început prin a compara şi a cerceta cuvintele cele mai scurte, şi dacă aş fi găsit un cuvînt dintr-o singură literă, aşa cum se întîmplă mai adesea – *a* sau I[286], de pildă – aş fi socotit dezlegarea ca sigură. Dar de vreme ce nu existau despărţituri între cuvinte, grija mea dintîi a fost să scot semnele predominante şi totodată pe cele ce se întîlneau mai rar.

---

285 Este vorba de Golful Mexicului, de coastele Americii Centrale şi ale Americii de Sud, şi de insulele din largul lor, care erau stăpînite de spanioli.

286 *Un* sau *eu* în limba engleză.

După ce le-am numărat, am alcătuit tabelul acesta:

Semnul 8 se găseşte de 33 de ori
Semnul ; se găseşte de 26 de ori
Semnul ‡) se găseşte de 19 de ori
Semnul * se găseşte de 16 de ori
Semnul 5 se găseşte de 12 de ori
Semnul 6 se găseşte de 11 de ori
Semnul +1 se găseşte de 8 de ori
Semnul 0 se găseşte de 6 de ori
Semnul 92 se găseşte de 5 de ori
Semnul :3 se găseşte de 5 de ori
Semnul ? se găseşte de 3 de ori
Semnul π se găseşte de 2 de ori
Semnul – se găseşte de 1 de ori

Dar litera care în englezeşte se întîlneşte cel mai des este *e,* celelalte urmează astfel: *a, o, i, d, h, n, r, s, t, u, y, c, f, g, l, m, w, b, k, p, q, x, z.* E predomină în chip atît de vădit, că rareori întîlneşti o frază de sine stătătoare în care să nu precumpănească această slovă.

Prin urmare, chiar de la început avem o bază pentru ceva care e mai mult decît o simplă ghicitoare. Se vede foarte bine folosul pe care, îndeobşte, îl poate aduce acest indiciu. Dar în ceea ce priveşte *cifrul nostru* anume, nu-l vom întrebuinţa decît într-o măsură restrînsă. Fiindcă semnul care precumpăneşte este 8, vom începe prin a-l lua drept litera *e* din alfabet. Ca să verificăm această presupunere, să ne uităm dacă cifra 8 se găseşte în text adesea dublată. Căci în englezeşte litera *e* se dublează de foarte multe ori, ca, de pildă, în cuvintele: *meet, fleet, speed, seen, been, agree e*tc. În cazul de faţă îl vedem dublat nu mai puţin decît de cinci ori, deşi criptograma e foarte scurtă.

Aşadar, vom considera pe 8 drept *e.* Şi acum să luăm seama că, dintre toate *cuvintele* limbii noastre, cuvîntul

the este cel mai întrebuinţat. Să vedem deci dacă nu găsim repetîndu-se mai des, într-o ordine neschimbată, o alcătuire de trei semne, dintre care ultimul să fie 8. Dacă găsim astfel de repetări de litere, şi orînduite aşa, e foarte cu putinţă ca ele să reprezinte cuvîntul *the.* Am cercetat şi am găsit nu mai puţin de şapte asemenea grupări; semnele alcătuitoare fiind ; *4 8.* Putem dar presupune că ; reprezintă litera *t,* cifra *4* reprezintă h, iar cifra *8* reprezintă litera e, aceasta din urmă fiind temeinic adeverită. Iată deci un mare pas înainte.

Deşi nu am găsit un singur cuvînt, sîntem în măsură să stabilim un punct de o mult mai mare însemnătate: adică să putem găsi unele începuturi şi terminaţii ale celorlalte cuvinte. Să cercetăm, bunăoară, penultimul exemplu în care alcătuirea celor trei semne ; *4 8* ni se înfăţişează nu departe de sfîrşitul cifrului. Ştim că semnul care urmează numaidecît, este începutul unui cuvînt şi că dintre cele şase semne ce vin după acest *the* cunoaştem nu mai puţin de cinci. Să punem deci în locul acestor semne literele pe care le reprezintă, lăsînd un spaţiu liber pentru cea necunoscută.

t eeth

Putem acum să-l înlăturăm de îndată pe *th,* ca nefăcînd parte din cuvîntul care începe cu primul t; fiindcă încercînd tot alfabetul pentru a potrivi o literă în locul celei ce lipseşte, ne dăm seama că nu putem alcătui un cuvînt care să-l cuprindă pe acest *th.* Să ne mărginim aşadar la:

t ee

şi parcurgînd ca mai înainte tot alfabetul, dacă mai e nevoie, ajungem la cuvîntul *tree* ca fiind singura tălmăcire cu putinţă. Căpătăm, astfel încă o literă, r, reprezentată prin semnul (, şi două cuvinte alăturate, *the tree* (copacul).

Privind niţel mai departe, găsim din nou alcătuirea ; *4 8,* pe care o folosim ca o *terminaţie* la ceea ce se află imediat înainte. Avem astfel următoarea orînduire:

the tree; 4 (‡? 34 *the*

sau, înlocuind semnele prin literele pe care le cunoaştem, citim:

the tree thr ‡? 3 *h the.*

Acum, dacă în locul semnelor necunoscute lăsăm despărţituri sau punem puncte, citim:

the tree thr; . h the

în care cuvîntul *through* (prin) se desprinde de la sine. Dar această descoperire ne duce la cunoaşterea a trei alte litere, o**,** *u* şi *g,* reprezentate respectiv prin semnele ‡, ? şi 3.

Iar acum, cercetînd cifrul mai de aproape, ca să găsim alcătuiri de semne ştiute, nu prea departe de început, dăm peste următoarea orînduire:

83 (88, *egree*

care, se vede bine, e sfîrşitul cuvîntului *degree* (grad) şi care ne dă încă o literă, reprezentată prin +.

La patru litere mai departe de cuvîntul *degree,* iată alcătuirea:

; 46 (; 88,

Preschimbînd în litere semnele cunoscute şi reprezentînd pe cel necunoscut printr-un punct, avem:

th .r te e, orînduire care ne sugerează numaidecît cuvîntul *thirteen* (treisprezece) şi ne mai îmbogăţeşte cu încă două noi litere, i şi n, reprezentate prin *6* şi x.

Luînd acum începutul criptogramei, găsim alcătuirea:

53‡‡ .

Traducînd, ca şi mai înainte, dobîndim:

. good,

prin care ne încredinţăm că prima literă este un *a,* iar cele două dintîi cuvinte sînt: *A good* (un bun, o bună).

A venit vremea, spre a ne feri de încurcătură, să ne alcătuim o cheie în chip de tabel. Va fi aceasta:

5 reprezintă a
+ reprezintă d

8 reprezintă e
3 reprezintă g
4 reprezintă h
6 reprezintă i
* reprezintă n
‡ reprezintă o
(reprezintă r
; reprezintă t
? reprezintă u

Avem, astfel, nu mai puţin de zece dintre cele mai de seamă litere şi nu mai e nevoie să mai urmărim dezlegarea problemei în toate amănuntele ei. Ţi-am spus destul ca să te conving că astfel de cifruri sînt uşor de dezlegat şi ca să înţelegi structura lor. Fii sigur însă că mostra pe care o avem sub ochi face parte dintr-una din cele mai simple categorii ale criptografiei. Nu-mi mai rămîne decît să-ţi dau tălmăcirea toată a semnelor de pe pergament, cum le-am descifrat. Iat-o:

A good glass în the bishop's hostel în the devil's seat fortyone degrees and thirteen minutes northeast and by north main branch seventh limb east side shoot from the left eye of the death's-head a bee line from the tree through the shot fifty feet out.

(O sticlă bună în casa episcopului în scaunul dracului patruzeci şi unu de grade şi treisprezece minute nord-est sfert de nord principala tulpina a şaptea creangă partea est lasă din ochiul stîng al capului de mort o linie de albină prin glonte cincizeci de picioare în lat.)

— Dar mi se pare, spusei eu, că ghicitoarea asta e tot atît de încurcată ca şi mai înainte. Cum e cu putinţă să scoţi vreun înţeles din păsărească asta cu „scaunul dracului", „capul de mort" și „casa episcopului"?

— Mărturisesc, răspunse Legrand, că problema e destul de grea dacă o priveşti în treacăt. Întîia mea grijă a fost să despart fraza în propoziţiuni fireşti, aşa cum au fost în

mintea criptografului,

— Vrei să zici, să-i pui punctuaţia?

— Cam aşa ceva.

— Dar cum de ai putut s-o faci?

— M-am gîndit că cel care a scris-o *şi-a pus în gînd* să înşire cuvintele fără a le despărţi pentru a face dezlegarea lor cît mai grea. Şi, într-adevăr, un om nu prea isteţ, în căutarea unei dezlegări, va fi aproape cu siguranţă ispitit să întreacă măsura. El va fi totdeauna gata să grămădească semnele mai mult decît e nevoie, ori de cîte ori va întîlni, în decursul lucrării sale, o întrerupere a înţelesului, şi care ar cere, firește, o oprire sau un punct. În cazul de faţă, dacă cercetezi manuscrisul, foarte lesne vei găsi cinci asemenea cazuri de îngrămădeală neobişnuită de litere. Luîndu-mă după acest indiciu, am făcut împărţirea următoare:

O sticlă bună în casa episcopului, în scaunul dracului, patruzeci şi unu grade şi treisprezece minute nord-est sfert de nord, principala tulpină, a şaptea creangă, partea est, lasă din ochiul stîng al capului de mort o linie de albină din arbore prin glonte, cincizeci de picioare în lat.

— Chiar şi cu împărţirea dumitale, i-am spus eu, eu tot nelămurit rămîn.

— Şi eu am rămas cîteva zile nelămurit, răspunse Legrand. M-am străduit, în răstimp, să aflu în vecinătatea insulei Sulivan cîte ceva despre o clădire care, după mine, trebuia să poarte numele de: *Bishop*'s *Hostel* (casa episcopului), căci nu m-am sinchisit, desigur, de învechitul cuvînt *hostel.* Necăpătînd nici un fel de informaţie în această privinţă, eram gata să lărgesc sfera cercetărilor mele, şi încă într-un fel mult mai sistematic, cînd, într-o bună dimineaţă, pe neaşteptate, mi-a dat prin minte că această „casă a episcopului" poate avea vreo legătură cu o

veche familie cu numele de Bessop[287], care, din vremuri uitate, stăpînise un castel cam la patru mile la nord de insulă. M-am dus prin urmare la acea plantaţie şi mi-am început din nou cercetările printre negrii cei mai bătrîni din partea locului. În cele din urmă, una dintre cele mai bătrîne femei îmi spuse că auzise de un astfel de loc denumit *Bessop's Castle* (castelul lui Bessop) şi crede că mă poate călăuzi pînă acolo, dar că nu era nici castel, nici han, ci doar o stîncă înaltă.

I-am făgăduit o plată bună pentru osteneală şi, după o oarecare şovăire, se înduplecă să mă însoţească la faţa locului. Îl găsirăm fără multă greutate şi, după ce dădui drumul femeii, începui să cercetez locul. „Castelul" se alcătuia dintr-o grămadă de bolovani uriaşi şi de stînci, una dintre acestea din urmă deosebindu-se cu totul prin înălţimea, ca şi prin înfăţişarea ei stingheră şi nefirească. M-am căţărat pînă pe pisc şi, ajuns acolo, am rămas foarte nedumerit în privinţa celor ce aveam de făcut.

Pe cînd eram cufundat în gînduri, privirile îmi căzură pe o ieşitură îngustă de pe suprafaţa de la răsărit a stîncii, cam la un iard mai jos de culmea pe care mă aflam. Ieşitura înainta cu vreo optsprezece şchioape şi nu era mai lată de un picior, pe cînd o firidă scobită tocmai deasupra ei în peretele de piatră îi da o asemănare stîngace cu unul din acele scaune cu spetează rotunjită de care se foloseau strămoşii noştri. Nu mă mai puteam îndoi că acolo era „scaunul dracului", de care se vorbeşte în manuscris şi, de data aceasta, mi se părea că sînt stăpîn pe secretul enigmei. Ştiam că „o sticlă bună" nu putea să însemne altceva decît un ochean, căci cuvîntul sticlă e rareori întrebuinţat în alt sens de către marinari. Iar aici, cum înţelesei îndată, trebuia să folosesc un telescop, şi să-l folosesc numai dintr-un loc anumit, *care nu îngăduie nici o*

287 În anumite dialecte ale limbii engleze, pronunţarea cuvintelor *Bishop* (episcop) şi *Bessop* este în aşa măsură asemănătoare, încît confuzia între ele este întru totul plauzibilă,

schimbare. N-am şovăit cîtuşi de puţin să cred că *„patruzeci şi unu de grade şi treisprezece minute nord-est sfert de nord*” trebuie să dea direcţia pentru a aţinti ocheanul. Adînc răscolit de aceste descoperiri, m-am dus în mare grabă acasă, mi-am făcut rost de-un ochean şi m-am reîntors la stîncă.

Mă lăsai în jos pînă în dreptul ieşiturii şi băgai de seamă că nu te puteai ţine pe ca decît într-o poziţie anume. Faptul acesta mă întări în părerea mea. Încercai să folosesc ocheanul. Desigur, cel*e „patruzeci şi unu de grade şi treisprezece minute*” nu puteau însemna nimic alt decît înălţimea deasupra orizontului vizibil, fiindcă direcţia orizontală era limpede indicată prin cuvintele *„nord-est sfert de nord*”. Cu ajutorul unei busole de buzunar, stabilii de îndată această ultimă direcţie. Apoi, aţintindu-mi ocheanul pe dibuite cît mai aproape de patruzeci şi unu grade înălţime, l-am mişcat de jos în sus şi de sus în jos pînă ce atenţia mi-a fost oprită de un fel de bortă rotundă sau de o ferestruică în frunzişul unui copac mare, al cărui vîrf întrecea pe toţi ceilalţi pînă departe. În centrul acestei borte am zărit o pată albă, dar la început n-am izbutit să deosebesc ce anume era. Potrivindu-mi focarul ocheanului, m-am uitat din nou, şi de data aceasta mi-am dat bine seama că era un craniu omenesc.

Această descoperire mi-a dat atîta încredere, încît socoteam că enigma e ca şi dezlegată. Căci cuvintele „principala tulpină, a şaptea creangă, partea est”, nu puteau privi decît aşezarea craniului pe cracă, iar urmarea, „lasă din ochiul stîng al capului de mort”, nu îngăduia decît o singură tălmăcire de vreme ce era vorba de o comoară îngropată. Am priceput că trebuie să las să cadă un glonte prin ochiul stîng al craniului, şi că o linie de albină, cu alte cuvinte o linie dreaptă, trasă din punctul cel mai apropiat al copacului, trecînd prin „punctul de impact” (adică prin locul unde a căzut glontele), şi dusă de aici pînă la o depărtare de cincizeci de picioare, ar arăta un

anumit punct, şi că e oarecum *cu putinţă,* am socotit eu, ca sub acest punct să zacă ascunse lucruri de mare preţ.

— Totul e limpede ca lumina zilei, spusei, şi cu toate că pare ingenios, e totuşi simplu şi uşor de înţeles. Dar ce-ai făcut după ce ai părăsit „casa episcopului”?

— Mi-am însemnat cu grijă forma şi aşezarea copacului.

Şi m-am întors spre casă, Dar în clipa în care am părăsit „scaunul dracului”, iată că borta rotundă a pierit şi, oriîncotro şi oricît mă întorceam, n-o mai puteam zări. Ceea ce mi se pare a fi o culme a măiestriei în toată treaba aceasta este faptul (căci repetînd experienţa m-am încredinţat că *fapt* este) că deschizătura rotundă de care e vorba nu se poate vedea decît numai dintr-un singur punct, aflat pe chenarul îngust de pe faţa stîncii.

În drumul acesta la „casa episcopului” fusesem însoţit de Jupiter, care fără îndoială că băgase de seamă de cîteva săptămîni cît eram de îngîndurat şi avea mare grijă să nu mă lase singur. Dar în ziua următoare, sculîndu-mă foarte devreme, am izbutit să scap de el şi m-am dus pe dealuri în căutarea copacului. După multă osteneală, l-am găsit. Noaptea, cînd m-am întors acasă, slujitorul meu era gata să mă ciomăgească. Cît despre cele ce s-au mai întîmplat, cred că eşti tot atît de lămurit ca şi mine.

— Presupun, spusei eu, că ai greşit locul cînd am săpat dintîi, şi asta din pricina neroziei lui Jupiter, care a dat drumul cărăbuşului prin ochiul drept, iar nu prin ochiul stîng al craniului.

— Întocmai. Greşeala asta a dat o diferenţă de două degete şi jumătate faţă de punctul de *cădere* al glontelui, adică de poziţia ţăruşului lîngă copac. Dacă tezaurul s-ar fi aflat sub punctul glontelui, greşeala n-ar mai fi avut nici o însemnătate, dar punctul de cădere al glontelui dimpreună cu punctul cel mai apropiat al arborelui nu erau decît două simple puncte ce stabileau o linie de direcţie. Desigur că greşeala, foarte neînsemnată la început, sporea pe măsură ce lungeam linia, şi după ce am ajuns la o depărtare de

cincizeci de picioare, se abătuse cu desăvîrşire din drum. Dar fără adînca mea încredinţare că pe aici, pe undeva, se mai găsea îngropată pînă şi-n zilele noastre o comoară, toată truda noastră ar fi fost poate în zadar.

— Dar îngîmfarea dumitale, fanfaronada, ifosele cu care îţi legănai cărăbuşul erau atît de năzdrăvane! Eram sigur că eşti nebun. Şi de ce ai ţinut morţiş ca în loc de glonte să dai drumul gînganiei prin ochiul craniului?

— Ca să-ţi spun drept, am fost oarecum plictisit de văditele dumitale bănuieli asupra sănătăţii mele mintale şi am hotărît să te pedepsesc cum ştiu eu, printr-o mică păcăleală bine pusă la cale. Iată de ce bălăngăneam cărăbuşul şi de ce i-am dat drumul să cadă din copac. Dumneata mi-ai dat această din urmă idee cînd ai vorbit despre neobişnuita lui greutate.

— Înţeleg prea bine. Dar mai e un singur lucru care mă tulbură. Ce zici de scheletele găsite în groapă?

— Iată o întrebare la care nu sînt în stare să răspund mai bine decît dumneata. Se pare că nu e decît o singură lămurire cu putinţă, şi e totuşi nespus de greu să crezi în grozăviile ce le presupun. E sigur că acest Kidd – dacă într-adevăr Kidd e cel ce a ascuns comoara, lucru pe care eu nu-l pun la îndoială – e sigur că trebuie să fi avut ajutoare. Dar odată treaba isprăvită, se poate ca el să se fi gîndit că e mai bine să se dezbare de toţi cei ce erau părtaşi la taina lui. Poate că vreo două lovituri de cazma să fi fost de ajuns, în vreme ce ajutoarele lui lucrau încă în groapă. Poate că a fost nevoie chiar de mai multe… cine oare ne-ar putea-o spune?

Cărăbuşul de aur (în original *The Gold Bug)* a văzut lumina tiparului în iunie 1843 în „Dollar Newspaper”, cotidian din Philadelphia.

PISICA NEAGRĂ

PENTRU ACEASTĂ NEOBIŞNUITĂ şi, totuşi, foarte simplă poveste pe care-ncep s-o depăn pe hîrtie, nu aştept şi nici nu cer cuiva crezare. Nebun aş fi s-o fac, într-adevăr, în împrejurări cînd pînă şi simţirea se-ndoieşte de ea însăşi. Şi, totuşi – nu-s nebun – şi sigur sînt că nici nu am visat. Dar mîine voi sfîrşi cu viaţa, iar azi vreau să-mi uşurez sufletul. Şi tot ce mai doresc e să înfăţişez deschis, pe scurt, şi fără comentarii, un şir de întîmplări obişnuite. Obişnuite, da, dar care prin urmările lor m-au îngrozit – m-au torturat – m-au nimicit. Nu voi încerca să le explic. Căci pentru mine – au însemnat doar groază – chiar dacă alţii le vor socoti ciudăţenii şi nu întîmplări teribile. Şi poate că se va găsi un creier care-ar putea să desprindă – din nălucirea mea – întîmplarea obişnuită, un creier mult mai calm, mai logic, şi mai puţin înfierbîntat decît al meu, şi care, pătrunzînd în faptele cu-atîta spaimă de mine povestite, să vadă doar înlănţuiri fireşti de cauze şi de efecte.

De mic copil m-am deosebit de ceilalţi copii prin firea mea blajină şi cuminte. Era atît de cunoscută bunătatea mea încît, ades, colegii mă batjocoreau. Ţineam nespus la animale şi bunii mei părinţi mă răsfăţau, dîndu-mi mereu astfel de prieteni. Cu ei îmi plăcea să-mi petrec tot timpul, şi nu eram mai fericit decît atunci cînd îi hrăneam şi-i mîngîiam. Această slăbiciune s-a accentuat cu vîrsta şi, ajungînd un om în toată firea, găseam în ea prilej de mulţumire. Cei ce-au iubit vreodată un cîine credincios, isteţ, nici nu mai au nevoie să li se explice natura sau intensitatea plăcerii sufleteşti ce-o încercam. În dragostea dezinteresată, altruistă a unui animal e o undă ce ajunge drept în inima celor ce-au avut trista posibilitate să cunoască prietenia meschină şi ataşamentul schimbător al *Omului.*

M-am însurat de timpuriu şi m-am bucurat nespus cînd am înţeles că soţia mea avea o fire asemănătoare. Ştiind ce mult ţineam la animale, ea nu pierdea nici un prilej să-mi dăruiască cele mai drăgălaşe exemplare. Aveam păsările, şi iepuraşi, şi un peştişor auriu, un cîine splendid, o maimuţă şi o *pisică.*

Era o pisică destul de mare, frumoasă, în întregime neagră şi de-o inteligenţă izbitoare. Soţia mea, o fire deosebit de superstiţioasă, cînd venea vorba de inteligenţa pisicii amintea de vechi eresuri populare potrivit cărora pisicile negre ar fi nişte vrăjitoare. Nu cred că-ntotdeauna vorbea *cu seriozitate,* şi pomenesc aceasta doar fiindcă mi-am amintit chiar acum.

Îi dădusem numele Pluto, şi-mi devenise tovarăşul favorit de joacă. Pisica nu lăsa pe nimeni altul decît pe mine să-i aducă de mîncare, şi mă urmărea într-una prin casă. Abia izbuteam s-o opresc să nu se ia după mine şi pe stradă.

Prietenia noastră a durat ani de-a rîndul, ani mulţi în care felul meu de-a fi, întreaga-mi fire – cu ajutorul acelui demon ce poartă numele Beţie – s-a tot schimbat în rău şi mă-nroşesc făcînd acum mărturisirea. Din zi în zi eram mai ursuz, mai nestăpînit şi, mai cu seamă, nepăsător la cei din juru-mi. O, cîte ocări am azvîrlit soţiei mele! Şi, pîn-la urmă, am ajuns s-o şi lovesc. Desigur că şi bietele animale au avut de-ndurat din pricina schimbării mele. Nu numai că nu-mi mai păsa de ele, dar începusem să le chinuiesc. Singur, Pluto doar nu-ndura prigoana. Nu pregetam însă să chinuiesc maimuţa, iepurii ori cîinele, cînd întîmplarea sau devotamentul lor prostesc mi-i aduceau în cale. Iar boala tot creştea în mine – şi ce îngrozitoare boală e Alcoolul! — şi pînă la urmă chiar şi Pluto, ce-mbătrînise şi era tot mai posac – chiar Pluto, zic, a început să simtă urmările stărilor mele proaste.

Odată, într-un miez de noapte, pe cînd mă întorceam beat spre casă din hoinărelile mele prin oraş, mi s-a părut

că pisica se ferea să-mi iasă-n cale. Am vrut s-o iau în braţe cînd, temîndu-se cred c-am s-o lovesc, şi-a-nfipt, dar nu prea tare, dinţii-n mîna mea. Pe dată m-a cuprins o furie drăcească.

N-am mai ştiut ce fac. Era ca şi cum sufletu-mi se ridicase zburînd din trup, şi-o răutate diavolească, întărîtată de băutură, îmi pătrunsese orice fibră. Am tras briceagul din buzunar, l-am deschis şi, apucînd de beregată bietul animal, am apăsat cu hotărîre, scoţîndu-i un ochi din orbită! Roşesc, mă îngrozesc şi mă cutremur acum, cînd destăinuiesc hîrtiei groaznica-mi cruzime.

Cînd, odată cu dimineaţa cea limpede, mi-a revenit şi judecata, cînd aburul nocturnelor orgii s-a risipit – am încercat un sentiment de groază şi de remuşcare la gîndul nelegiuirii fără seamăn pe care o săvîrşisem. O, dar era un sentiment plăpînd şi îndoielnic, care nu-mi atingea sufletul. M-am pogorît din nou în iadul alcoolului, şi am înecat curînd, în băutură, chiar amintirea faptei săvîrşite.

Cu încetul pisica s-a-nsănătoşit, Orbita rănită avea, ce-i drept, o-nfăţişare fioroasă, dar se părea că animalul nu mai suferea deloc. Umbla, ca de-obicei, prin toată casa, dar, cum era de aşteptat, fugea de apropierea mea, înspăimîntată. Îmi mai rămăsese destul din vechea afecţiune ca să fiu, la început, cam supărat pentru această răceală, din partea unei creaturi care ţinuse înainte atît de mult la mine. Cu vremea, însă, supărarea s-a schimbat în mînie nestăpînită. Şi-atunci, ca să mă pierd cu totul şi fără nădejde de revenire, mă-nvălui suflarea rece a PERVERSITĂŢII. E o noţiune de care filozofia noastră nu ţine seamă deloc. Şi, totuşi – de asta sînt mai încredinţat decît de existenţa mea – unul din impulsurile primare ale inimii omeneşti este perversitatea – acea facultate sau simţămînt primar de nepătruns ce poate da un sens fiinţei Omului. Şi cine oare n-a săvîrşit, de zeci şi zeci de ori, o faptă rea sau doar nesăbuită, numai din pricină că *nu* trebuia s-o facă? Şi nu se află oare în noi pornirea

neînfrînată, chiar şi în judecata cea mai dreaptă, de-a încălca orice se cheamă *Lege,* numai din pricină că ştim că ni-i oprit? Suflarea aceasta a perversităţii, precum spuneam, se năpusti la timp asupră-mi, spre a mă distruge. Dorinţa nemăsurată a sufletului meu, *de-a se biciui pe sine* – în propria-mi fiinţă de-a lovi – de-a face răul doar din plăcerea de a-l face, dorinţa aceasta nu m-a lăsat să mă opresc şi, pîn-la urmă, m-a împins să-ncunun tot răul ce-l făcusem nevinovatului animal. Într-o dimineaţă, i-am petrecut, cu sînge rece un laţ în jurul gîtului şi l-arn spînzurat de-un copac; îl spînzuram şi lacrimile îmi curgeau şiroaie, şi-n inimă amara remuşcare mă chinuia; l-am spînzurat *din pricină* că mă iubise, *din pricină* că nu-mi făcuse nici un rău; l-am spînzurat *din pricină* că făptuiam astfel un păcat – păcat de moarte ce-mi ameninţa sufletul nemuritor, îl ameninţa atît de greu încît îl scotea, dacă se poate spune, chiar dincolo de graniţa milostivirii nesfîrşite a Celui mai îndurător şi-a Celui mai Teribil Dumnezeu.

În noaptea zilei cînd am săvîrşit nelegiuirea, am fost trezit din somn în strigăte de „foc”! Perdelele de lîngă pat erau în flăcări. Ardea întreaga casă. Abia am reuşit, soţia mea, un servitor şi cu mine, să ne salvăm din mijlocul flăcărilor. Tot ceea ce aveam a fost mistuit de foc, iar eu mă alegeam decît cu resemnare deznădăjduită.

Nu vreau – şi-ar fi o slăbiciune din parte-mi – să caut o legătură de la efect la cauză între nenorocirea petrecută şi atrocitatea pe care-o săvîrşisem. Dar cum m-am hotărît să redau aici doar recea-nlănţuire a faptelor, nu vreau să las nelămurit nici un amănunt. În ziua ce-a urmat focului, am scormonit printre ruine. Toate zidurile se prăbuşiseră – doar unul rămăsese în picioare. Era un perete despărţitor nu prea gros, aflat în mijlocul clădirii, şi chiar de el fusese rezemat patul meu. Focul nu stricase tencuiala şi pricina am atribuit-o zugrăvelii proaspete. Am văzut că se adunase-acolo o ceată de oameni, şi parcă unii cercetau o

anumită parte a peretelui, cu stăruinţă şi-ncordare. Am auzit parcă rostindu-se vorbele „bizar”, „ciudat”, şi altele-asemănătoare. Apropiindu-mă, am văzut, parcă sculptat în basorelief pe suprafaţa albă, conturul unei gigantice *pisici.* Imaginea era uluitor de clară. Iar în jurul gîtului avea un şireang.

În faţa acestui strigoi – căci altfel nu puteam să-l socotesc – uimirea şi spaima m-au făcut să-mi pierd răsuflarea. Dar judecata mi-a venit pînă la urmă în ajutor. Mi-am amintit că spînzurasem animalul într-o grădină de lîngă casă. Cînd focul a izbucnit, mulţimea a dat năvală în grădină şi poate că vreunul să fi tăiat frînghia şi să fi aruncat pisica printr-o fereastră în odaia mea. O fi făcut-o, mi-am zis eu, ca să mă trezească din somn. Cînd zidurile s-au prăbuşit, sărmana victimă a cruzimii mele a fost strivită de zidul proaspăt tencuit, iar varul şi focul, precum şi amoniacul aflat în leşul animalului, au imprimat imaginea aşa cum apărea.

Dacă a fost uşor să-mi liniştesc în felul acesta şi raţiunea şi poate şi conştiinţa, uluitorul fapt n-a încetat să-mi tortureze imaginaţia. Luni întregi fantoma pisicii m-a urmărit, şi-n suflet mi-a pătruns o umbră care părea să fie, dar nu era chiar, remuşcarea. Cu vremea începuse să-mi pară rău de moartea animalului, şi m-am apucat să caut prin jurul meu, în crîşmele infecte prin care-mi petreceam zilele, o pisică să-i semene oarecum, cu care s-o înlocuiesc.

Într-o noapte pe cînd, aproape năucit de băutură, şedeam într-o nenorocită de cîrciumă, privirea-mi fu atrasă deodată de-o pată neagră pe unul din uriaşele butoaie cu rom sau gin din tavernă. Vreo cîteva clipe am privit spre butoi, uimit că nu mai văzusem pîn-atunci obiectul sau fiinţa de deasupra. M-am ridicat şi-am pipăit. Era o pisică neagră ce-şi găsise culcuş acolo – o pisică foarte mare, la fel ca Pluto, şi-i semăna leit în toate. Atîta, doar, că Pluto n-avusese nici un fir de păr alb, pe cînd aceasta avea o pată mare, fără vreun contur precis, ce-acoperea

aproape-ntregul piept.

Cînd am atins-o, s-a ridicat pe dată şi-a început să toarcă frecîndu-mi-se de mînă şi părînd bucuroasă de prezenţa mea. Găsisem deci ceea ce căutam. Am vrut s-o cumpăr de la cîrciumar, dar omul a ridicat din umeri – nu ştia nimic, n-o mai văzuse pînă atunci.

Am mîngîiat-o şi, cînd m-a văzut că plec, s-a luat după mine. M-a însoţit tot drumul; din cînd în cînd mă aplecam s-o mîngîi. Acasă s-a obişnuit de-ndată şi a cîştigat curînd toată afecţiunea soţiei mele.

Eu în schimb, m-am trezit că o duşmănesc. Simţămintele mele erau cu totul altele decît mă aşteptam şi – n-aş putea spune de ce şi cum – iubirea ei vădită pentru mine mă dezgusta, mă plictisea. Încet-încet, sila, plictiseala s-au transformat într-o ură fără margini. O ocoleam poate dintr-un fel de ruşine, şi amintirea cruzimii mele mă-mpiedica să-i fac vreun rău. O vreme m-am mulţumit doar s-o ocolesc, clar treptat – o, foarte-ncet! – am început s-o privesc cu o ură nespusă şi să mă-ndepărtez din calea ei, ferindu-mă ca de un suflu al spurcăciunii.

Ca să spun drept, începusem s-o urăsc din prima dimineaţă, cînd am descoperit că nu avea un ochi, asemenea pisicii mele Pluto. Or, tocmai asta o făcea pe soţia mea s-o iubească şi mai tare, căci, cum v-am mai spus, avea un suflet tare bun, cum avusesem odată şi eu, însuşire care însemnase pentru mine izvorul multor bucurii curate şi simple.

Dar pe cît de amarnic uram pisica, pe atît iubirea ei pentru mine creştea. Mă urmărea cu o stăruinţă pe care n-aş putea să v-o descriu. Cînd mă aşezam pe-un scaun, se cuibărea sub el, ori îmi sărea pe genunchi şi mă copleşea cu dovezi de dragoste care mi se păreau respingătoare. Dacă mă ridicam să plec, mi se vîra printre picioare de mă împiedicam de ea, gata să cad; ori înfigîndu-şi lungile-i gheare ascuţite în haine, se căţăra pînă pe piept. Simţeam

pornirea s-o ucid dintr-o lovitură, dar mă oprea amintirea vechii mele nelegiuiri şi – trebuie s-o spun – o teamă îngrozitoare.

Îmi era teamă nu de un rău pe care mi l-ar fi putut pricinui – era un simţământ greu de descris. Mi-e aproape ruşine să mărturisesc – da, mi-e ruşine chiar aici, în celula de ucigaş în care mă aflu – că groaza şi teroarea ce mi le inspira au fost aduse pînă la paroxism de cea mai bine plăsmuită dintre năluciri. Soţia mea a fost aceea care mi-a atras de multe ori luarea-aminte asupra petei albe, care constituia v-am mai spus, singura deosebire dintre această pisică şi cea spînzurată. La început pata cea albă n-avea vreo formă anume; dar, cu încetul, prin prefaceri aproape nesimţite, pe care le-am socotit multă vreme ca fiind curată închipuire – prinse un contur precis. Era imaginea unui lucru pe care mă-nfior chiar să-l rostesc – şi-aici se află pricina urii şi fricii mele, ca şi a dorinţei de-a scăpa *(de-aş fi-ndrăznit!)* de acest monstru. Era imaginea, spuneam, a unui lucru hidos, îngrozitor – imaginea unei SPÎNZURĂTORI. O, ce lugubru şi teribil instrument de groază şi de crimă – de agonie şi moarte!

Eram acum mai nenorocit decît întreaga lumii-ntregi nenorocire. Un animal – pe-al cărui semen îl ucisesem cu dispreţ – un animal mă tortura pe mine – pe mine, om făcut după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu – mă tortura cumplit. Dar, vai! zilele şi nopţile veneau şi treceau şi eu nu mai ştiam ce-i binecuvîntarea tihnei! Cît era ziua de mare, pisica nu mă părăsea nici o clipă; iar noaptea mă trezeam speriat din vise înspăimîntătoare, ca să simt lîngă obrazul meu suflarea-nfierbîntată a pisicii, şi greutatea ei imensă – coşmar ce se-ntrupase şi nu puteam să-l scutur de pe mine, apăsîndu-mă veşnic *pe inimă!*

Împovărate de atîtea chinuri, firavele rămăşiţe ale părţii bune din mine s-au năruit. Mi-a rămas tovarăş doar gîndul rău – gîndul cel mai întunecat şi mai josnic. Obişnuita mea stare de iritare se prefăcea în ură faţă de

toţi şi de toate; şi în mereu mai desele, mai nestăpînitele crize de furie în care mă aruncam orbeşte, de cele mai multe ori sărmana mea soţie era vai! cel mai răbdător şi mai resemnat martir.

Şi iată că a venit ziua cînd am intrat împreună cu soţia mea în beciul locuinţei dărăpănate unde ne-mpinsese sărăcia. Pisica mă urma în timp ce coboram pe scară; mă-mpiedicam de ea, mai-mai să cad, şi mă scotea din minţi. Furia m-a făcut să uit de copilăreasca teamă ce mă-nlănţuia – şi atunci am ridicat toporul şi-am repezit o lovitură ce-ar fi ucis-o, fireşte, de-ar fi nimerit unde ţintisem. Dar braţu-mi fu oprit de mîna soaţei mele. Cuprins de-o furie diavolească, mi-am smuls mîna din strînsoare şi-am izbit cu toporul drept în creştetul soţiei mele. Ca fulgerată a căzut jos – nici n-a gemut măcar.

Odată hidoasa crimă-nfăptuită, prima mea grijă a fost să ascund cadavrul cît mai bine. Ştiam că nu-l puteam scoate din casă, nici ziua şi nici noaptea, fără primejdia de-a fi văzut de cineva. Prin minte mi s-au perindat mai multe planuri. Gîndeam să tai cadavru-n bucăţele, şi-apoi să le ard. Gîndeam să-i sap mormîntul sub podeaua pivniţei. Gîndeam să-l zvîrl în puţul din grădină – sau să-l împachetez ca pe o marfă într-o ladă, şi-apoi să chem un hamal să-l care afară. La urmă, însă, am găsit cea mai bună soluţie. M-am hotărît să-l zidesc în pivniţă, aşa cum se spune că făceau călugării din evul mediu cu victimele lor.

Pivniţa era destul de bună pentru această treabă. Zidurile aveau cărămizile prinse ne-ngrijit, cu o tencuială nouă care-n aerul jilav de-acolo nu se-ntărise bine. Unul dintre ziduri avea o ieşitură, semănînd cu un fel de vatră, zidită la fel ea şi restul pivniţei. Mi-am zis că voi desprinde cu uşurinţă cărămizile, voi îndesa leşul acolo, şi voi zidi apoi totul la loc, la fel ca mai-nainte, astfel ca nici un ochi să nu descopere vreodată ceva nelalocul lui.

Şi nu m-am înşelat. Cu o rangă am desprins destul de

uşor cărămizile, am aşezat cu grijă cadavrul, l-am rezemat de zidul dinlăuntru, sprijinit astfel încît să stea în picioare pînă am durat, încet, întreaga zidărie, aşa cum fusese la-nceput. M-am îngrijit să cumpăr nisip şi var, am pregătit o tencuială întru totul asemănătoare cu cea veche, şi-am tencuit cu grijă noua zidărie. Cînd am sfîrşit, eram mai mulţumit decît se poate spune de treaba făcută. Nimic nu arăta că se lucrase ceva în zidărie. Am măturat atent molozul de pe jos. O ultimă privire de triumf şi mi-am zis: „Măcar aici n-am trudit zadarnic!”

Întîiul gînd după aceea a fost să caut animalul ce pricinuise crima, căci hotărîsem, în sfîrşit, să-l ucid. Dac-aş fi dat de el atunci, ursita i-ar fi fost pecetluită, dar se pare că afurisitul dobitoc, înspăimîntat de mînia-mi violentă, se ferea să-mi mai apară-n cale, în starea-n care mă aflam. O, nu e cu putinţă să descriu, sau să-şi închipuie cineva ce uşurare profundă, totală, îmi aducea absenţa nesuferitei creaturi! N-a apărut nici noaptea – şi a fost întîia noapte de cînd venise-n casa mea în care am putut să dorm adînc şi liniştit; da, *am dormit,* cu toată crima ce-mi apăsa cugetul.

Trecu şi-a doua, şi a treia zi, şi groaznicu-mi călău tot nu apărea. Am răsuflat în sfîrşit liberi De spaimă, monstrul părăsise locurile-acelea pentru totdeauna! Şi n-am să-l îmi revăd niciodată! Trăiam o fericire fără margini! Vinovăţia faptei înspăimîntătoare pe care o săvîrşisem mă urmărea prea puţin. S-au întreprins unele cercetări, dar le-am făcut cu uşurinţă faţă. S-a hotărît atunci o percheziţie – dar eram încredinţat că nu vor găsi nimic. Viitorul îmi apărea liniştit.

În cea de-a patra zi, cîţiva poliţişti au intrat pe neaşteptate-n casă şi au început să cerceteze cu de-amănuntul fiecare colţişor. Încrezător în taina-mi de nepătruns, nu mă simţeam defel neliniştit. Poliţiştii mi-au cerut să-i însoţesc. Nici un ungher sau colţ nu a scăpat necercetat. La urmă, pentru a treia sau a patra oară, am coborît cu toţii în beci. Şi nici un muşchi nu-mi tresărea, şi inima-mi bătea liniştit ca unui prunc ce doarme un somn

nevinovat. Mă plimbam prin beci, încoace şi încolo. Mă plimbam, cu braţele încrucişate pe piept. Şi poliţiştii, în sfîrşit, se pregăteau să plece. Simţeam o bucurie prea mare ca să mă pot stăpîni. Ardeam să spun măcar o vorbă prin care să dau viaţă, triumfului şi să nu întăresc astfel în ochii lor nevinovăţia.

— Îmi pare bine, am spus într-un sfîrşit cînd poliţiştii începuseră să urce scara, îmi pare bine, domnilor, că bănuielile s-au risipit. Vă doresc sănătate şi, poate, mai multă politeţe. În treacăt fie zis, priviţi – priviţi cît de bine e construită casa. (În oarba-mi dorinţă de a vorbi cît mai firesc, abia de-mi mai dădeam singur seama ce spuneam). Aş zice, chiar, că e o casă *admirabil* construită. Iată nişte ziduri – o, dar nu plecaţi! — nişte ziduri într-adevăr solide!

Şi-atunci, în frenezia mea de a-i înfrunta, am izbit tare cu bastonul chiar în locul unde ascunsesem cadavrul nefericitei mele soaţe.

O, doar Domnul mă poate apăra, sau chiar scăpa, din ghearele celui care comandă ostile drăceşti! Nici nu s-a potolit ecoul loviturii, cînd din acea criptă i-a răspuns un glas! – da, un glas, întîi înăbuşit şi-ntretăiat, ca scîncetul unui copil, crescînd apoi grăbit, un ţipăt lung, puternic, prelung, necunoscut, neomenesc – un urlet – un răcnet de teroare şi triumf, cum doar în iad se poate auzi, de s-ar uni răcnetele celor osîndiţi şi chinuiţi cu răcnetul de bucurie al demonilor.

O nebunie ar fi să vă mai spun la ce gîndeam. Aproape leşinat, m-am rezemat nesigur de perete. O clipă, poliţiştii au stat încremeniţi, înspăimîntaţi, înnebuniţi. Apoi, o mulţime de mîini s-au năpustit spre zid. Şi dintr-o dată zidul a căzut. În faţa noastră se afla, ţeapăn, cadavrul, plin de sînge închegat şi aproape putrezit. Iar lîngă capul soţiei mele omorîte rînjea, cu gura roşie larg deschisă, hidosul animal ce m-a împins, viclean, la crimă, şi-al cărui glas denunţător m-a dat pe mîinile călăului. Zidisem şi pisica în mormînt!

Pisica neagră (în original *The Black Cat*} a văzut lumina tiparului la 19 august 1843 în „United States Saturday Post”.

OCHELARII

ERA PE VREMURI un fel de obicei să-ţi baţi joc de aşa-numitele „iubiri fulgerătoare”. Dar oamenii, atît cei ce cugetă, cît şi cei ce simt adînc şi cu putere, le-au luat întotdeauna apărarea. Într-adevăr, datorită noilor descoperiri în aşa-numitul magnetism etic sau estetica magnetică, pare că sentimentele umane cele mai fireşti şi, prin urmare, cele mai adevărate şi mai puternice, sînt acelea care îţi încolţesc în suflet ca printr-un fluid de simpatie spontană, că – într-un cuvînt – legăturile sufleteşti cele mai nobile şi mai trainice să fie acelea ce s-au născut dintr-o singură privire. Mărturisirea ce am de gînd s-o fac va aduce o dovadă mai mult pe lîngă nenumăratele pe care le mai avem asupra adevărului celor ce susţinem.

Dar pentru claritatea povestirii mele e nevoie să intru în amănunte. Sînt încă foarte tînăr; nici n-am împlinit douăzeci şi doi de ani. Numele pe care-l port acum este un nume foarte obişnuit şi mai degrabă plebeu: Simpson. Spun „pe care-l port acum”, fiindcă mă numesc aşa numai de puţină vreme… mi l-am luat prin lege ca nume de familie abia de anul trecut, ca să intru în stăpînirea unei moşteniri însemnate ce mi-a fost lăsată de o rubedenie de parte bărbătească, Adolphus Simpson, Esq. Prin testament, mi se punea condiţia să-mi însuşesc numele testatorului: numele de familie, iar nu cel de botez; numele meu de botez este Napoleon Bonaparte, sau, mai bine zis, acestea sînt primul şi cel de-al doilea pronume ale mele.

Mi-am luat numele de Simpson cam în silă, fiindcă acela de Froissart, adevăratul meu nume de familie, îmi inspira o mîndrie ce mi se putea uşor ierta, crezînd că aş putea dovedi că mă trag din nemuritorul autor al *Cronicilor*[288]. Fiind vorba de nume, aş putea să pomenesc

288 *Jean Froissart* (1338—1404), poet. şi cronicar francez.

în treacăt şi despre o ciudată potrivire de sunete privitoare la numele cîtorva dintre înaintaşii mei cei mai apropiaţi. Tatăl meu era un oarecare domn Froissart din Paris. Soţia lui, adică mama mea, care avea cincisprezece ani cînd a luat-o în căsătorie, era o domnişoară Croissart, fiica cea mai mare a bancherului Croissart, a cărui soţie, de asemenea, neavînd decît şaisprezece ani cînd s-a măritat, era fiica cea mai mare a unui anume Victor Voissart. Domnul Voissart – ciudat lucru – se însurase cu o fată cu nume asemănător: o domnişoară Moissart,. Şi ea era aproape o copilă cînd s-a căsătorit; şi mama ei la fel, *madame* Moissart, era de paisprezece ani cînd a fost dusă la altar. Căsătoriile acestea timpurii sînt obişnuite în Franţa. Avem totuşi aici pe Moissart, Voissart, Croissart şi Froissart în linie dreaptă. Cu toate acestea, numele meu, după cum am spus, a fost schimbat în Simpson printr-un act legalizat, dar am făcut-o atît de silnic, încît am pregetat într-adevăr o vreme dacă să primesc testamentul cu condiţia plicticoasă şi fără noimă pe care o prevedea.

Cît despre darurile cu care sînt înzestrat, pot spune că nu duc lipsă defel. Dimpotrivă, cred că sînt bine făcut şi am ceea ce nouă zecimi dintre oameni ar numi un cap frumos. Ca înălţime, măsor cinci picioare şi unsprezece degete. Părul mi-e negru şi ondulat, nasul destul de potrivit. Am ochii mari şi cenuşii, şi cu toate că miopia de care sufăr mă supără, într-adevăr, foarte mult, totuşi nimic în înfăţişarea lor n-ar putea trăda vreun cusur de acest fel. E un beteşug care m-a necăjit totuşi peste măsură şi am încercat toate felurile de leacuri, afară de acela de a purta ochelari. Tînăr şi chipeş cum sînt, era firesc să-mi displacă şi am refuzat cu hotărîre să mă folosesc de ei. Nu cunosc nimic, într-adevăr, care să dăuneze atît de mult înfăţişării unui tînăr, Ei întipăresc pe fiece trăsătură a feţei o expresie severă, dacă nu chiar bigotă şi bătrînicioasă. Pe de altă parte, un monoclu te arată înfumurat şi fandosit. Pînă acum m-am străduit cît am putut să mă lipsesc şi de

unul, şi de celălalt. Dar să lăsăm toate aceste amănunte strict personale care, la urma urmei, nu au prea mare însemnătate. Mă voi mulţumi să mai adaug că sînt iute din fire, nesăbuit, înflăcărat, entuziast şi că toată viaţa am fost un prea zelos admirator al femeilor.

Într-o noapte din iarna trecută am intrat împreună cu un prieten, domnul Talbot, într-o lojă a teatrului „P…” Era o seară de operă, şi afişele făgăduiau un spectacol nespus de atrăgător, astfel că sala era înţesată de lume. Am ajuns totuşi la timp ca să ne luăm în primire fotoliile din faţă care ne fuseseră reţinute, şi spre care ne făcurăm drum, cam anevoie, cu coatele.

Vreme de două ore tovarăşul meu, a cărui dragoste de muzică mergea pînă la fanatism, îşi dărui scenei întreaga lui luare-aminte. Eu mă uitam cu interes între timp la spectatorii din sală, dintre care cei mai mulţi făceau parte din elita oraşului. Mulţumit de cele ce văzusem, tocmai mă pregăteam să-mi arunc ochii şi spre *prima donna*[289], cînd se opriră şi rămaseră aţintiţi asupra unui chip ivit într-una din lojile rezervate şi care pînă atunci îmi scăpase.

Dc-aş trăi o mie de ani, tot n-aş putea uita vreodată adînca tulburare cu care am privit chipul acela. Era al celei mai încîntătoare femei pe care mi-a fost dat cîndva să o văd. Stătea cu faţa întoarsă atît de mult spre scenă, încît, vreme de cîteva clipe, n-am putut s-o contemplu, dar în totul înfăţişarea ei era dumnezeiască. Nici un alt cuvînt, nu poate reda îndeajuns minunata ei alcătuire. Pînă şi cuvîntul „dumnezeiesc” mi se pare caraghios de palid cînd îl scriu.

Vraja unui trup gingaş de femeie, farmecul harului femeiesc a fost totdeauna o putere căreia mi-a fost cu neputinţă să mă împotrivesc; de data asta însă mă aflam în faţa întrupării înseşi a frumuseţii, *le beau ideal*[290] din visările mele cele mai îndrăzneţe şi mai înflăcărate.

289 Primadonă (în limba italiană în original).

290 Frumuseţea ideală (în limba franceză în original).

Trupul, pe care felul cum fusese construită loja îmi îngăduia să-l văd aproape în întregime, era de o statură mai mult decît mijlocie şi aproape maiestuoasă. Formele-i împlinite şi graţia ei te încîntau prin desăvîrşire. Capul, pe care-l vedeam doar din spate, rivaliza prin conturul lui cu acela al anticei Psyche[291] şi era mai degrabă pus în lumină decît umbrit de o bonetă elegantă de voal străveziu care te ducea cu gîndul la acel *ventum textile*[292]al lui Apuleius[293]. Braţul drept, pe care-l lăsa peste balustrada lojii, îmi înfiora fiece nerv al trupului prin rotunjimea lui fără de greş. Partea de sus era învăluită într-o mînecă lungă şi desfăcută, aşa cum se poartă azi. Aceasta se prelungea puţin mai jos de cot. Sub ea se afla o alta strîmtă, dintr-un ţesut uşor, şi terminată cu o manşetă de horbotă scumpă, care se aşternea graţios peste încheietura mîinii, lăsîndu-i descoperite numai degetele subţiri. La un deget sclipea un diamant, despre care mi-am dat seama îndată că este nespus de preţios. Încheietura mîinii, de o minunată rotunjime, era şi mai mult pusă în valoare de o brăţară care o încătuşa şi care era de asemenea împodobită şi închisă cu o preafrumoasă agrafă de nestemate, dezvăluind, într-un grai ce nu poate da greş, bogăţia şi totodată gusturile atît de alese ale aceleia ce o purta.

Am rămas cu ochii la această suverană apariţie cel puţin o jumătate de oră, ca şi cum aş fi fost prefăcut în stană de piatră: şi în acest răstimp mi-am dat seama de toată puterea şi adevărul a ce s-a spus sau s-a cîntat despre acele „iubiri fulgerătoare”. Sentimentele mele se deosebeau cu desăvîrşire de tot ce-mi fusese dat să cunosc pînă atunci chiar cînd m-am găsit în faţa celor mai

---

291 În mitologia elină, fecioară de o frumuseţe răpitoare, iubită da Eros, zeul amorului.

292 Ţesătură aeriană (în limba latină în original).

293 *Lucius Apuleius* (secolul al II-lea), scriitor şi filozof latin, autorul romanului *Măgarul de aur,* în care este consemnată legenda despre Psyche şi Eros.

renumite întrupări ale frumuseţii femeieşti. O simpatie de neînţeles de la suflet la suflet, pe care sînt silit s-o numesc *magnetică,* parcă-mi pironise nu numai privirile, ci şi întreaga mea putere de gîndire şi simţire asupra făpturii vrednice de admiraţie din faţa mea. Am văzut, am simţit, am ştiut că sînt îndrăgostit, adînc, nebuneşte şi pe veci, şi aceasta mai înainte chiar de a vedea chipul fiinţei iubite. Într-adevăr, patima ce mă înflăcăra era aşa de covîrşitoare, încît cred că n-ar fi slăbit decît prea puţin sau chiar deloc dacă trăsăturile, ei, pînă atunci necunoscute mie, s-ar fi dovedit a fi ca oricare altele: pînă într-atît e de neîngrădită de orice lege natura acestei singure iubiri adevărate, „iubirea fulgerătoare", şi pînă într-atît e de neînsemnată înrîurirea împrejurărilor dinafară, deşi s-ar părea că numai ele îi dau viaţă şi o îndrumează.

Pe cînd eram pierdui astfel în contemplarea acelei viziuni Încîntătoare, o neaşteptată mişcare între spectatori a făcut-o să întoarcă puţin capul spre mine, astfel încît am putut să-i văd întregul profil. Era ceva atît de frumos, încît întrecea pînă şi aşteptările mele, şi totuşi avea ceva care mă dezamăgea, fără a fi în măsură să spun ce anume. Am zis că „mă dezamăgea", dar nu acesta ar fi cuvîntul cel mai potrivit. Sentimentele mele erau pline de calm şi de exaltare totdeodată. Nu era în ele atît avînt, cît o stare de entuziasm potolit, de repaos în entuziasm. Starea aceasta era pricinuită, pesemne, de expresia nobilă şi impunătoare a chipului ei de madonă. Dar mi-am dat seama îndată că nu de aici venea totul. Era altceva, o taină pe care n-o puteam lămuri, ceva anume în înfăţişarea ei care mă tulbura uşor, şi în acelaşi timp îmi sporea şi mai mult curiozitatea. Mă aflam tocmai în acea stare sufletească ce-l împinge pe un tînăr simţitor la faptele cele mai nesăbuite. Dacă doamna ar fi fost singură, desigur că aş fi intrat în loja ei şi i-aş fi vorbit, orice s-ar fi întîmplat, dar, din fericire, avea doi însoţitori, un bărbat şi o femeie de o frumuseţe uimitoare şi cu cîţiva ani mai tînără parcă decît ea.

Am făurit în mintea mea mii de planuri prin care aş fi izbutit în viitor să fiu prezentat doamnei mai în vîrstă, iar deocamdată să-i pot măcar contempla în voie frumuseţea. Mi-aş fi schimbat locul cu un altul mai apropiat de al ei, dar lucrul acesta era cu neputinţă din pricina mulţimii care umplea teatrul; şi nu demult legile severe ale modei nu îngăduiau cu nici un chip să foloseşti binoclul într-o împrejurare ca aceasta, chiar dacă aş fi avut norocul să am unul asupra mea; nu aveam însă nici unul, astfel că eram deznădăjduit.

În cele din urmă, m-am gîndit să cer ajutorul prietenului meu:

— Talbot, *dumneata* ai un binoclu, îi spusei. Dă-mi-l mie!

— Un binoclu? N-am! Ce vrei să fac eu cu un binoclu? şi se întoarse nerăbdător spre scenă.

— Talbot, urmai eu punîndu-i mîna pe umăr, nu vrei să mă asculţi? Vezi avanscena aceea? Colo! Nu, cea următoare! Ai mai văzut vreodată o femeie mai încîntătoare?

— Fără îndoială că e foarte frumoasă, zise el.

— Mă întreb, cine ar putea fi?

— Pe îngerii din cer! Cum de nu ştii cine e? Dacă n-o cunoşti, înseamnă că tu însuţi eşti un necunoscut. Este faimoasa doamnă Lalande, frumuseţea zilei *par excellence*[294], tot oraşul vorbeşte numai de ea. Pe deasupra, e şi nemaipomenit de bogată – văduvă – o partidă straşnică, tocmai a sosit de la Paris.

— O cunoşti?

— Da. Am această cinste.

— Vrei să mă prezinţi?

— Fireşte, cu cea mai mare plăcere. Cînd anume?

— Mîine la ora unu am să te caut la B…

— Prea bine. Şi-acum ţine-ţi gura dacă poţi.

---

294 Prin excelenţă (in limba franceză în original).

În privinţa aceasta, am fost silit să ţin seama de povaţa lui Talbot, fiindcă el a rămas surd de a binelea la orice altă întrebare sau aluzie, şi tot restul serii şi-a îndreptat toată luarea-aminte numai la ceea ce se petrecea pe scenă.

Între timp, stam cu ochii aţintiţi asupra doamnei Lalande şi, într-un tîrziu, avui norocul să o pot privi drept în faţă. Era nespus de drăgălaşă; desigur că lucrul acesta mi-l spusese inima mai înainte, chiar dacă Talbot nu m-ar fi lămurit pe deplin asupra lui; totuşi, acel ceva neînţeles mă neliniştea încă. Dar în cele din urmă mi-am zis că sufletul meu este tulburat de o anumită expresie de gravitate, de tristeţe sau, mai bine zis, de oboseală, care îi răpea ceva din tinereţea şi frăgezimea chipului, învăluindu-l într-o duioşie şi maiestate de înger şi făcîndu-l deci de zece ori mai atrăgător, desigur, pentru firea mea înflăcărată şi romantică.

În vreme ce îmi desfătam privirile în felul acesta, mi-am dat seama, cu un fior de nelinişte, dintr-o mişcare abia schiţată a femeii, că simţise deodată intensitatea privirilor mele. Eram însă cu totul sub vraja ei şi nu le puteam desprinde nici măcar pentru o clipă. Îşi întorsese faţa, şi din nou i-am văzut numai din spate conturul sculptural al capului. După cîteva minute, ca împinsă de curiozitatea de a vedea dacă mă mai uit la ea, şi-a întors iar încet faţa spre mine şi a întîlnit din nou privirile mele arzătoare. Şi-a plecat îndată ochii mari şi întunecaţi, şi o roşcată vie i-a acoperit obrajii. Care nu mi-a fost însă mirarea văzînd că a doua oară nu numai că nu şi-a mai întors capul, ba chiar a luat de la cingătoare o lornietă, a ridicat-o, a potrivit-o şi apoi s-a uitat la mine ţintă, fără nici o sfială, vreme de cîteva minute.

Trăznetul să fi căzut la picioarele mele, şi n-aş fi putut fi mai uluit. Uluit, şi *nimic mai mult.* Nu mă jignise, nu mi-era silă de ea cîtuşi de puţin, deşi oricare altă femeie dacă ar fi făcut o faptă atît de îndrăzneaţă m-ar fi putut jigni sau dezgusta. Dar totul fusese făcut cu atîta linişte, cu

atîta *nepăsare*[295] şi atît de alene, pe scurt cu un aer de nobleţe atît de vădit, că nimic nu mi s-a părut, sfruntat în purtarea ei şi n-am avut alte sentimente decît de admiraţie şi de uimire.

Mi-am dat seama că, întîia oară cînd a ridicat lornieta, păruse a se mulţumi să mă cerceteze numai în treacăt, apoi a lăsat-o deoparte. Dar deodată, parcă sub îndemnul unui alt gînd, a îndreptat-o din nou asupră-mi şi s-a uitat la mine întruna, cu o atenţie încordată, vreme de cîteva minute – cinci minute cel puţin – sînt sigur.

Această faptă atît de neobişnuită într-un teatru american a fost remarcată de toată lumea şi a stîrnit o mişcare uşoară şi un *murmur* printre spectatori, care pe mine m-a stînjenit o clipă, dar care n-a avut nici o înrîurire vădită asupra chipului doamnei Lalande.

După ce şi-a astîmpărat curiozitatea – dacă de curiozitate era vorba – a lăsat lornieta şi, în linişte, şi-a îndreptat din nou atenţia către scenă. Ca şi mai înainte, stătea în aşa fel încît o vedeam din profil. Continuam să mă uit la ea fără încetare, deşi îmi dădeam bine seama de grosolănia purtării mele. Am văzut atunci cum îşi schimbă încet şi uşor poziţia capului. Şi mi-am dat repede seama că doamna Lalande, prefăcîndu-se că e cu ochii numai la scenă, se uită de fapt cu luare-aminte la mine. E de prisos să spun ce urmare a avut această purtare a unei femei atît de fermecătoare asupra minţii, mele înflăcărate.

După ce m-a cîntărit astfel aproape un sfert de oră, frumoasa stăpînă a gîndurilor mele se aplecă spre însoţitorul ei şi, pe cînd sta de vorbă cu el, am văzut limpede, după privirile pe care le schimbau, că vorbeau despre mine.

Cînd isprăvi, doamna Lalande se întoarse din nou spre scenă, şi vreme de cîteva minute păru că e cu totul absorbită de spectacol. După acest răstimp, însă,

---

295 În limba franceză în original: *nonchalance.*

neastîmpărul meu ajunse la culme văzînd-o cum îşi ia pentru a doua oară lornieta prinsă la şold şi cum, întocmai ca mai înainte, se întoarce de-a binelea spre mine, fără să-i pese de murmurul ce reîncepuse în sală, şi mă măsoară din creştet pînă în tălpi cu acelaşi sînge rece nemaipomenit care mă uimise şi mă încîntase întîia dată.

Purtarea ei cu totul neobişnuită, în loc să mă facă să-mi pierd cumpătul, mai curînd m-a îmbărbătat. Fiori puternici mă străbăteau. Am fost prins de un adevărat delir al dragostei. În focul nebun al patimii mele, uitai totul, în afară de prezenţa şi de augusta frumuseţe a viziunii care se înfăţişa ochilor mei. Prinzînd prilejul cînd mi se păru că spectatorii erau cufundaţi în ascultare, întîlnii, în sfîrşit, privirea doamnei Lalande şi, în aceeaşi clipă, am şi schiţat un salut, fireşte abia simţit, pe care însă ea nu-l putea pune la îndoială.

Se făcu roşie ca para focului, îşi întoarse ochii şi încet, cu luare-aminte, se uită în jurul ei, ca şi cum ar fi vrut să vadă dacă a băgat cineva de seamă îndrăzneala mea, apoi se aplecă spre bărbatul de lîngă dînsa.

Am simţit atunci, în chip dureros, necuviinţa pe care o făptuisem. Nu mă mai aşteptam decît la un scandal care ar izbucni pe loc, în timp ce imaginea unor pistoale în zori de ziuă îmi fulgera neplăcut prin minte. M-am liniştit însă repede şi pe deplin văzînd-o cum îi întinde programul fără să spună un cuvînt; dar cititorul îşi poate face o slabă idee despre mirarea mea, despre uimirea fără de margini, despre nebuna tulburare ce mi-a cuprins şi sufletul şi inima cînd, în clipa următoare, uitîndu-se iar pe furiş în juru-i, şi-a lăsat privirile scînteietoare să se adîncească stăruitor şi sigur în ochii mei; şi apoi, cu un zîmbet uşor, prin care îşi dezvelea şiragul sclipitor de mărgăritare al dinţilor, îşi înclină de două ori capul în chip vădit, limpede şi neîndoielnic.

E de prisos, fireşte, să mai dau amănunte despre bucuria, despre înflăcărarea şi nemărginitul extaz al inimii

mele. Dacă a existat cîndva un om nebun de prea multă fericire, acela am fost eu în clipele de-atunci. Iubeam. Era dragostea mea *dintîi.* Aşa simţeam. Era iubirea supremă, care nu poate fi tălmăcită în cuvinte. Era *„iubirea fulgerătoare”*, şi tot fulgerător fusese preţuită şi *împărtăşită.*

Da, împărtăşită. Cum oare aş fi putut să mă îndoiesc o clipă, şi de ce? Ce altă explicaţie aş fi putut da unei asemenea purtări din partea unei doamne atît de frumoase, atît de bogate şi desăvîrşite întru totul, cu o creştere atît de aleasă, cu un rang atît, de înalt în lume, atît de vrednică de respect în orice privinţă, cum mă simţeam încredinţat că este doamna Lalande? Da, mă iubea, răspundea dragostei mele pline de entuziasm cu un entuziasm la fel de orb, de generos, de neînduplecat, de năvalnic, la fel de nestăpînit şi fără de stavilă ca şi al meu! Aceste gînduri şi închipuiri fermecătoare au fost totuşi întrerupte de căderea cortinei. Spectatorii se ridicară în picioare, şi obişnuitul tumult începu numaidecît. Despărţindu-mă grabnic de Talbot, m-am străduit din răsputeri să-mi tai un drum şi să ajung cît mai aproape de doamna Lalande. Dar din pricina îmbulzelii, n-am izbutit deloc şi, în cele din urmă, am încetat urmărirea şi mi-am îndreptat paşii spre casă, căutînd, în dezamăgirea mea că n-am fost în stare nici măcar să-i ating tivul rochiei, să mă mîngîi cu gîndul că mîine îi voi fi prezentat de Talbot, după cuviinţă.

Veni în sfîrşit şi ziua de mîine; adică se iviră, în cele din urmă, zorile, după o noapte lungă şi istovitoare, plină de neastîmpăr. Mai trecură şi ceasurile pînă la „unu” – cu încetineala melcului – monotone şi fără de număr. Dar pînă şi Istanbulul – zice-se – trebuie să aibă un capăt, şi veni şi sfîrşitul acelui lung răstimp. Bătu ceasul. Şi cînd cel din urmă ecou se stinse, am intrat la B… şi am întrebat de Talbot.

— Nu e acasă! zise feciorul, feciorul chiar al lui Talbot.

— Nu e acasă?! am răspuns eu, clătinîndu-mă pe picioare şi dîndu-mă cîţiva paşi înapoi. Dă-mi voie să-ţi spun, băiete, că lucrul ăsta e cu totul absurd şi cu neputinţă. Domnul Talbot *este acasă.* Ce-ai vrut să zici?

— Nimic, domnule; atîta doar că domnul Talbot nu este acasă. Atîta tot. A plecat călare la S... îndată după gustarea de dimineaţă şi a lăsat vorbă că nu se întoarce în oraş decît peste o săptămînă.

Am rămas încremenit de groază şi de furie. Mă sileam să-i răspund, dar limba mi se împleticea. În cele din urmă m-am răsucit, pe călcîie, galben de mînie, trimiţînd în sinea mea pe Talbot şi tot neamul lui în cele mai nepătrunse ţinuturi ale Brebului[296]. Fără îndoială că preastimatul meu prieten, fanaticul[297] iubitor de muzică, uitase cu totul că trebuia să ne întîlnim, uitase chiar în clipa cînd îmi dăduse întîlnire. Nu prea fusese niciodată un adevărat om de cuvînt. Nu era nimic de făcut! Înăbuşindu-mi necazul pe cît puteam, am rătăcit posomorit pe uliţe, întrebînd tot felul de nimicuri despre doamna Lalande pe toţi cunoscuţii care-mi ieşeau în cale. Am aflat că toată lumea o cunoştea din auzite, mulţi din vedere, dar că sosise abia de cîteva săptămîni în oraşul nostru, astfel că erau puţini cei ce se puteau lăuda că au cunoscut-o personal. Puţinii aceştia fiindu-i totuşi aproape străini, n-ar fi fost în măsură sau n-ar fi îndrăznit să mă prezinte într-o vizită de dimineaţă. Aşadar, pe cînd stăteam de vorbă, în deznădejdea mea, cu trei prieteni despre femeia care pusese stăpînire pe inima mea, se întîmplă ca tocmai ea să treacă pe lîngă noi.

— Pe viaţa mea, iat-o! strigă unul dintre ei.

— E negrăit de frumoasă! exclamă al doilea

— Un înger pogorît pe pămînt! rosti al treilea.

Privii şi eu: într-o caleaşcă deschisă ce se apropia de

296 În mitologia elină, regiune a infernului, rezervată sufletelor care au de ispăşit vini.

297 În limba italiană în original: *il fanatico.*

noi la pas, de-a lungul străzii, se afla fermecătoarea apariţie de la operă, însoţită de doamna mai tînără care avusese un loc în loja ei.

— Şi tovarăşa ei se ţine minunat de bine, spuse cel ce vorbise mai întîi dintre cei trei.

— De necrezut! adeveri al doilea. E încă luminoasă, ce vreţi, arta face minuni. Pe cuvîntul meu că arată mai bine decît acum cinci ani la Paris! E o femeie încă frumoasă. Nu găseşti, Froissart? Adică Simpson!

— *Încă?* zisei eu. Şi de ce n-ar fi? Dar pe lîngă prietena ei, e ca o feştilă faţă de luceafărul de seară, ca un licurici faţă de Antares[298].

— Ha! ha! ha! Ei bine, Simpson, ai un dar nemaipomenit să faci descoperiri, vreau să zic descoperiri originale!

Aici ne-am despărţit, în timp ce unul dintre cei trei începea să îngîne un refren vesel, din care n-am reţinut decît stihurile:

„Ninon, Ninon, Ninon, à bas,
Àbas, Ninon de l'Enclos !"[299]

Cît timp ţinu această scurtă scenă, un singur lucru mi-a fost de mare ajutor şi m-a mîngîiat, cu toate că făcea să sporească patima ce mă mistuia. Cînd trăsura doamnei Lalande trecuse prin faţa grupului nostru, mi-am dat seama că m-a recunoscut; şi, mai mult încă, m-a

298 Astru de întîia mărime, situat în centrul constelaţiei Racului (Cancerului).

299 *Anne,* zisă *Ninon de Lenclos* sau de *l'Enclos* (1620–1705), curtezană franceză, vestită pentru frumuseţea şi spiritul ei; salonul ei a fost frecventat de crema intelectualităţii contemporane. *Jos, Ninon, Ninon, Ninon! / Jos cu Ninon de l'Enclos!* (în limba franceză în original.)

Textul e redactat într-o limbă stîlcită, în care sînt aruncate cîteva cuvinte franţuzeşti: *occasion* — prilej; *ma maniere* — purtarea mea *: hâtas* — vai

binecuvîntat cu zîmbetul cel mai îngeresc din cîte se pot închipui, dîndu-mi astfel o neîndoielnică dovadă că mă recunoscuse.

Cît despre faptul de a putea să-i fiu prezentat de cineva, trebuia să-mi iau nădejdea pînă în ziua cînd Talbot va găsi de cuviinţă să se întoarcă de la ţară. Între timp, colindam fără încetare prin toate localurile de petrecere bine văzute; şi, în cele din urmă, am avut neasemuita bucurie s-o întîlnesc la teatrul unde o văzusem şi întîia oară. Am schimbat din nou cu dînsa cîteva priviri. Dar asta nu s-a întîmplat decît după trecere de două săptămîni. În acel *răstimp* întrebasem în fiece zi la locuinţa lui Talbot, şi în fiece zi avusesem o tresărire de mînie cînd îl auzeam pe fecior cu veşnicul său: „Încă n-a venit acasă!”

De aceea, în seara cu pricina eram într-o stare vecină cu nebunia. Doamna Lalande, după cît mi se spusese, era o pariziancă, de curînd sosită de la Paris. Oare nu s-ar fi putut să plece înapoi pe neaşteptate? Să plece mai înainte ca Talbot să se fi întors, şi nu s-ar putea deci s-o pierd pe vecie? Era un gînd îngrozitor, prea greu de îndurat. Se afla în joc toată fericirea mea viitoare. M-am pus deci pe lucru cu o hotărîre bărbătească. Într-un cuvînt, cînd spectacolul a luat sfîrşit, am urmărit-o pe această doamnă pînă acasă, mi-am însemnat adresa ei, şi în dimineaţa următoare i-am trimis o scrisoare lungă, întocmită cu grijă, şi în care îmi deschideam tot sufletul.

I-am vorbit slobod, cu îndrăzneală; într-un cuvînt, i-am vorbit cu pasiune. Nu-i ascundeam nimic, nici chiar slăbiciunea mea, vorbeam în treacăt de împrejurările romantice ale primei noastre întîlniri, pînă şi de privirile pe care le schimbaserăm. Am mers chiar pînă acolo încît i-am spus că sînt încredinţat de iubirea ei, arătîndu-i că această încredinţare, ca şi focul dragostei ce-i port, sînt cele două scuze ale purtării mele, altfel de neiertat. I-am vorbit – aceasta fiind a treia scuză – de teama mea ca nu cumva să părăsească oraşul mai înainte de a avea prilejul

să-i fiu prezentat oficial. Am încheiat scrisoarea cea mai delirantă şi plină de entuziasm din cîte s-au scris vreodată cu o expunere sinceră a situaţiei mele în societate, a averii mele, oferindu-i inima şi mîna mea.

Am aşteptat răspunsul, chinuit de nerăbdare. Mi s-a părut că a trecut un veac pînă ce a sosit.

Da, *a sosit într-adevăr.* Oricît ar părea de romantică această întîmplare, am primit cu adevărat o scrisoare de la doamna Lalande, frumoasa, bogata, răsfăţata doamnă Lalande. Inima ei nobilă nu-i dezminţise ochii, minunaţii ei ochi. Ca o adevărată franţuzoaică ce era, se supusese îndemnului sincer al cugetului ei şi pornirilor generoase ale firii, bătîndu-şi joc de făţărniciile convenţionale ale lumii. Nu dispreţuia propunerile mele. Nu se învăluise în tăcere. Nu-mi înapoia scrisoarea nedesfăcută. Ba chiar îmi trimisese drept răspuns o epistolă scrisă cu degetele ei gingaşe.

Monsieur *Simpson va ierta la mine ca nu pot scris limba frumos a ţării sale aşa cum trebui. Am sosit numai de puţin vreme şi nu avut încă* occasion *să studiez la ea.*

Cu acest scuz pentru ma manière, *eu voi spune acum,* hélas! Monsieur *Simpson a ghicit adevăr. E nevoie să spun mai mult?* Hélas! *Nu sînt gata să spun prea mult?*[300]

Eugenie Lalande

Am sărutat de mii şi mii de ori acest bilet plin de atîta nobleţe şi am făcut, desigur, mii şi mii de alte năzdrăvănii, fără doar şi poate, pe care nu le mai ţin minte. Şi Talbot tot nu mai venea. Vai! Dacă şi-ar fi închipuit cît de cît suferinţele pe care, lipsind, le pricinuia prietenului său, firea-i generoasă nu l-ar fi făcut oare să-i vină grabnic în

300 Textul este redactat într-o limbă stîlcită, în care sînt aruncate cuvinte franțuzești: *occasion* – prilej, *ma manière* – purtarea mea, *hélas* – vai.

ajutor? Şi totuşi nu venea! I-am scris. Mi-a răspuns. Afaceri urgente, care nu sufereau amînare, îl ţineau locului, dar se va întoarce în curînd. Mă ruga să nu fiu nerăbdător, să-mi stăpînesc pornirile, să citesc nişte cărţi care te îndeamnă la linişte, să nu beau vinuri tari, afară de cel de Rin, şi să-mi caut alinarea în filozofie. Ce nătărău! Dacă nu putea veni el însuşi, de ce oare nu-mi alătura, în numele bunului-simţ, o scrisoare de prezentare? I-am scris din nou, rugîndu-l să mi-o trimită imediat. Scrisoarea mi-a înapoiat-o feciorul, cu însemnarea următoare, scrisă cu creionul. Ticălosul îşi urmase stăpînul la ţară.

Plecat din S... ieri, cu destinaţia necunoscută, n-a spus unde, nici cînd se întoarce, aşa că am crezut că fac mai bine înapoind domnului scrisoarea, cunoscînd scrisul domnului şi ştiind că domnul e întotdeauna mai mult sau mai puţin grăbit.

Al dumneavoastră devotat, Stubbs

E de prisos să mai spun că i-am trimis pe amîndoi, şi pe stăpîn şi pe slugă, la toate zeităţile iadului, dar furia nu-mi folosea la nimic, şi văicărelile nu-mi aduceau nici o mîngîiere.

Mai aveam totuşi un singur mijloc, şi care era îndrăzneala mea din născare. Mă slujise cu credinţă pînă acum şi mă hotărîi, în sfîrşit, să mă folosesc de ea pînă la capăt. Dealtfel, după scrisorile schimbate între noi, ce altă necuviinţă aş mai fi *putut* săvîrşi, în limitele îngăduite, care să fie privită de doamna Lalande ca atare? De cînd cu scrisoarea, luasem obiceiul de a-i supraveghea casa şi am descoperit astfel că obişnuia să se plimbe la asfinţitul soarelui, însoţită numai de un negru în livrea, într-o grădiniţă publică, spre care dădeau ferestrele ei. Acolo, printre tufişurile bogate şi umbroase, în lumina cenuşie a unei minunate seri de miez de vară, am găsit prilejul

nimerit să-i vorbesc.

Ca să-l păcălesc mai bine pe slujitorul ce o însoţea, i-am ieşit în cale cu siguranţa de sine a cuiva care o cunoaşte bine de multă vreme. Înţelegînd cu o prezenţă de spirit într-adevăr pariziană, mi-a întins, ca să mă întîmpine, o mînuşiţă încîntătoare. Feciorul rămase imediat în urmă. Şi atunci, cu inimile pline, gata să se reverse, am vorbit îndelung şi fără teamă despre dragostea noastră.

Convorbirea a urmat firește în limba franceză, căci doamna Lalande vorbea engleza într-un fel şi mai puţin curgător decît o scria. În graiul acesta dulce, atît de potrivit marilor pasiuni, m-am lăsat în voia entuziasmului nestăpînit al firii mele, şi, cu toată elocvenţa de care eram în stare, am implorat-o să consimtă la căsătoria noastră grabnică.

Atîta nerăbdare a făcut-o să zîmbească. Mi-a invocat vechea poveste a cuviinţei, această sperietoare care abate atîta lume din drumul spre fericire, pînă ce vremea ei trece pe veci.

Mi-a spus că am fost prea nesocotit dezvăluind prietenilor dorinţa de a o cunoaşte şi deci se ştie că faptul acesta nu s-a întîmplat, astfel că era cu neputinţă să ascundem data la care ne cunoscuserăm întîia oară. Şi aminti, înroşindu-se, această dată, prea de tot apropiată. A ne căsători numaidecît ar fi fost nepotrivit, ar fi fost necuviincios, ar fi fost *outré.* Toate acestea le-a spus cu o *naivelé* încîntătoare, care mă fermeca, şi care mă îndureră şi mă convinse. A mers chiar pînă acolo încît m-a dojenit, rîzînd, pentru cutezanţa şi imprudenţa mea. Mi-a cerut să-mi aduc aminte că eu nici măcar nu ştiu cine este, ce năzuinţe are, ce cunoştinţe, ce rang în lume. M-a rugat stăruitor şi suspinînd amarnic să mă gîndesc bine la propunerea mea, iar dragostea mea a numit-o o nebunie, un foc de paie, un capriciu de o clipă, un vis nestatornic şi fără teniei, care izvorăşte mai degrabă din închipuire decît din inimă. Acestea toate le rostea în timp ce umbrele

amurgului sfînt se adunau întunecate, tot mai întunecate, în jurul nostru. Atunci, cu o apăsare uşoară a degetelor ei de zînă, făcu să se năruie, într-o singură şi duioasă clipă, toată schela de argumente pe care o ridicase.

I-am răspuns cît am putut mai bine, aşa cum numai un adevărat îndrăgostit poate răspunde. I-am vorbit îndelung şi stăruitor despre iubirea mea, despre patima mea, despre frumuseţea ei fără seamăn şi despre admiraţia mea entuziastă. În încheiere, am stăruit, cu o mare putere de convingere, asupra primejdiilor ce însoţesc dragostea în drumul ei, acel drum al dragostei adevărate, care nu e niciodată neted, şi astfel am lămurit-o asupra pericolului vădit de a lungi acest drum mai mult decît era de trebuinţă.

Acest din urmă argument păru în sfîrşit că-i îmblînzeşte asprimea hotărîrii. Părea că se înduplecase, dar mai rămînea o piedică, spunea dînsa, de care era încredinţată că n-o luasem în seamă îndeajuns. Pentru o femeie era lucru gingaş să stăruie tocmai asupra ei. Vorbindu-mi de ea, vedea bine că trebuie să-şi jertfească sentimentele, totuşi, *pentru mine,* ar fi făcut orice jertfe. Pomeni în treacăt de vîrstă. Îmi dădeam oare seama, îmi dădeam bine seama de nepotrivirea dintre noi? Cînd bărbatul e mai mare decît soţia sa cu vreo cîţiva ani, fie chiar cincisprezece sau douăzeci, faptul acesta e îngăduit de toată lumea şi, la drept vorbind, aşa se şi cuvine. Dar ea a fost totdeauna de părere că soţia nu trebuie niciodată să depăşească în vîrstă pe soţul ei. O astfel de nepotrivire, atît de nefirească, dă naştere, vai! prea des, la o viaţă plină de nenorociri. Iar ea ştia bine că vîrstă mea nu însuma mai mult de douăzeci şi doi de ani, pe cînd eu, dimpotrivă, se părea că n-aveam cîtuşi de puţin cunoştinţă că anii preascumpei mele Eugenie depăşeau cu mult această cifră.

Găseam o nobleţe sufletească în toate acestea şi o nevinovăţie plină de demnitate care mă încîntau, mă fermecau, mă încătuşau pe veşnicie. Abia mi-am putut

struni pornirea năvalnică de care mă simţeam cuprins.

— Draga mea Eugenie, am strigat, ce rost au toate acestea de care-mi vorbeşti? Eşti mai mare decît mine cu vreo cîţiva ani. Şi-apoi? Deprinderile omeneşti nu sînt decît tot atîtea nebunii convenţionale. Pentru cei ce iubesc cum ne iubim noi, ce deosebire poate fi între un an şi un ceas? Zici că am douăzeci şi doi de ani, aşa e! De fapt, poţi spune chiar de pe acum că am douăzeci şi trei. Iar dumneata, multiubite mea Eugenie, nu poţi avea mai mult de… nu poţi avea mai mult de… de… de… de…

Aici m-am oprit o clipă, aşteptînd ca doamna Lalande să mă întrerupă şi să-şi spună adevărata ei vîrstă. Dar rareori o franţuzoaică îţi răspunde de-a dreptul şi are întotdeauna gata, în chip de răspuns, cînd o încurcă vrea întrebare, cîte o mică replică dibace care o caracterizează. În cazul de faţă, Eugenie, care vreme de cîteva clipe căutase parcă ceva în corsaj, lăsă în cele din urmă să-i cadă în iarbă o miniatură pe care o ridicai îndată, înapoindu-i-o.

— Păstreaz-o! zise ea, cu unul din zîmbetele sale cele mai fermecătoare. Păstreaz-o de dragul meu, de dragul aceleia pe care-o înfăţişează într-un chip prea măgulitor. Dealtfel, pe reversul acestui lucru de nimic vei descoperi, poate, tocmai amănuntul pe care mi se pare că-l doreşti. Acum e cam întuneric, fireşte, dar ai să-l poţi cerceta în voie mîine dimineaţă. Deocamdată, în seara aceasta ai să mă însoţeşti pînă acasă. Prietenii mei au pregătit o mică serată muzicală. Îţi promit că vei auzi o muzică vocală bună. Noi, francezii, nu sîntem chiar atît de tipicari ca voi, americanii, şi nu-mi va fi prea greu să te introduc fraudulos, dîndu-te drept o veche cunoştinţă.

Acestea fiind zise, mă luă de braţ şi am însoţit-o pînă acasă. Locuinţa ei era foarte arătoasă şi mobilată, cred, cu mult gust. În privinţa aceasta, totuşi, nu prea eram în măsură să judec, fiindcă am ajuns cînd se întunecase de tot, şi în cele mai bune case americane, cît ţine căldura verii, nu se aprind decît foarte rar luminile în cel mai

fermecător răstimp al zilei. Abia după o oră de la sosirea mea a fost aprinsă o singură lampă cu abajur, în salonul cel mare, şi atunci am putut vedea că încăperea era nu numai cu un gust deosebit, ci chiar somptuos mobilată. Dar alte două camere, ce dădeau una într-alta, şi în care oaspeţii se adunaseră în număr mai mare, au rămas toată seara într-un foarte plăcut semiîntuneric. E un bun şi cuminte obicei, îngăduind invitaţilor să aleagă între umbră şi lumină. E unul dintre acelea pe care prietenii noştri de peste ocean ar face foarte bine să şi-l însuşească fără zăbavă.

Această seară, petrecută astfel, a fost, fără doar şi poate, cea mai încîntătoare din viaţa mea. Doamna Lalande nu exagerase însuşirile muzicale ale prietenilor ei; şi nicăieri, afară doar de Viena, nu mi-a fost dat să aud, în vreun salon particular, o muzică vocală mai bună. Instrumentiştii eraţi în număr mare şi cît se poate de talentaţi. Printre cîntăreţi se numărau mai mult femei, şi fiecare cînta cel puţin bine. În cele din urmă, la stăruinţa hotărîtă a oaspeţilor, cerînd pe „doamna Lalande”, ea s-a ridicat deodată, fără sfială şi fără să se mai lase rugată, de pe *chaise longue*-ul pe care şezuse, alături de mine şi, însoţită de unul sau doi domni şi de prieten a ei de la Operă, s-a îndreptat spre pianul din salonul cel mare. Aş fi întovărăşit-o şi eu, dar mi se păru că, ţinînd seama de împrejurările în care fusesem introdus în casă, era mai bine să rămîn nevăzut acolo unde mă aflam. Astfel că am fost lipsit de plăcerea de a o vedea, dar nu şi de aceea de a o asculta cîntînd.

Auditoriul a fost electrizat; aceasta a fost impresia pe care a făcut-o asupra lui. Dar efectul asupra mea a fost şi mai mare. Nu ştiu cum aş putea să-l descriu mai bine. Desigur că se datora în parte nu numai dragostei ce mă însufleţea, cît mai ales faptului că eram încredinţat de sensibilitatea fără seamăn a cîntăreţei. A pune, fie într-o arie, fie într-un recitativ, mai multă *expresivitate* şi

pasiune decît a pus ea, înseamnă a depăşi limitele artei. Felul în care a redat romanţa din *Othello*, felul cum a intonat cuvintele *Sul mio sasso*[301] în *Capuletti* îmi răsună şi astăzi în auz. Notele joase erau întru totul minunate. Vocea ei cuprindea în întregime trei octave; întinderea ei începea de la *re* de contraltă şi ajungea pînă la *re* acut de soprană, apoi, deşi destul de puternică pentru a umple pînă şi sala „San Carlos”[302], interpreta cu cea mai amănunţită precizie părţile cele mai grele ale bucăţii, game ascendente şi descendente, cadenţe şi *fiorituri*[303]. În finalul *Somnambulei* obţinu un efect nemaipomenit din cuvintele:

Ah! nori giunge uman pensiero
Al contento ord'io son piena.[304]

Aici, la fel cu Malibran[305], schimbă fraza originală din Bellini astfel încît vocea să-i coboare la sol în registrul tenorului, ca apoi, printr-o trecere bruscă, să ia pe sol superacut, din partea de sus a portativului, sărind peste un interval de două octave.

Ridicîndu-se de la pian după aceste minuni de interpretare vocală, îşi reluă locul de lîngă mine; atunci, în cuvinte pline de entuziasmul cel mai înflăcărat, i-am împărtăşit bucuria pe care am simţit-o auzind-o. Nu i-am pomenit nimic despre uimirea mea şi totuşi eram uimit de-a binelea, fiindcă o oarecare slăbiciune, sau mai degrabă un fel de tremur şovăielnic în glasul ei, în vorbirea obişnuită, mă făcuse să cred că n-ar fi în stare să cînte cu

---

301 Pe stînca mea (in limba italiană în original).
302 Opera din Neapole.
303 Ornamente adăugate frazei muzicale (în limba italiană în original).
304 Ah! Nu poate cuprinde mintea omenească / Bucuria de care sînt plină (în limba italiană în original).
305 *Maria Felicia Garda Malibran* (1808–1836), vestită primadonă franceză.

prea multă măiestrie.

Am stat de vorbă acum îndelung şi serios, fără întreruperi şi ascunzişuri. M-a pus să-i istorisesc diferite întîmplări ale vieţii mele din trecut şi a ascultat atentă, cu răsuflarea oprită, fiece cuvînt din tot ce am povestit. Nu i-am ascuns nimic. Am simţit că, în faţa dragostei pline de încredere ce mi-o arăta, n-aveam dreptul să-i ascund nimic. Încurajat de candoarea ei în chestiunea atît de gingaşă a vîrstei, am intrat cu toată sinceritatea nu numai în descrierea amănunţită a numeroaselor şi măruntelor mele cusururi, dar i-am făcut o spovedanie deplină a tuturor beteşugurilor mele, nu numai fizice, ci şi morale, şi a căror dezvăluire, cerînd o mare doză de curaj, este cu mult mai sigur o dovadă de iubire. Am pomenit în treacăt despre poznele mele din şcoală, despre ciudăţeniile mele şi despre toate chefurile, datoriile şi micile mele aventuri sentimentale. Am mers pînă acolo că i-am vorbit despre o tuse cu febră uşoară de care suferisem cîndva, despre un reumatism cronic, despre crizele de gută ereditară şi, în încheiere, despre neplăcuta şi supărătoarea slăbiciune a ochilor mei, pe care o ascunsesem cu grijă pînă în clipa de faţă.

— Cît despre asta, spuse rîzînd doamna Lalande, fireşte că ai greşit spovedindu-te. Că fără mărturisirea dumitale, pot să şi jur că nimeni nu te-ar putea învinui de o asemenea fărădelege. Dar pentru că veni vorba, urmă ea, şi în clipa aceasta, cu tot semiîntunericul din odaie, mi se păru că obrajii i se rumeniseră în mod vădit, îţi mai aduci aminte, ***mon*** *cher ami*, de acest mic ajutor ocular pe care-l port acum la gît?

În timp ce vorbea, juca între degete aceeaşi lornietă care, în seara de la Operă, mă tulburase atît de mult.

— Vai! Cum să nu-mi aduc aminte! am exclamat eu, strîngînd cu patimă mîna gingaşă care-mi întindea ochelarii să-i cercetez.

Era o jucărioară minunată şi migăloasă, bogat cizelată

în filigran, cu sclipiri de nestemate, de care, pînă şi în lumina aceea slabă, nu s-a putut să nu-mi dau seama că erau de mare preţ.

— *Eh bien, mon ami,* reluă dînsa cu o vioiciune ce m-a uimit, *eh bien, mon ami,* mi-ai cerut cu dinadinsul o favoare, pe care ai binevoit s-o numeşti nepreţuită. Mi-ai cerut mîna, şi asta chiar de mîine. Dacă aş ceda rugăminţilor dumitale – şi aş putea să adaug: şi îndemnului inimii mele – nu aş fi oare îndreptăţită să-ţi cer în schimb un mic, un foarte mic hatîr?

— Spune-mi-l! am exclamat cu o energie care aproape că atrase asupra noastră atenţia celor de faţă.

Numai prezenţa lor m-a împiedicat să mă arunc pătimaş la picioarele ei.

— Spune-mi-l, iubita mea Eugenie, spune-mi-l, iubita mea! Spune-mi-l! Hai, spune, mă învoiesc înainte de a auzi despre ce-i vorba.

— Atunci, *mon ami*, zise ea, îţi vei învinge, de dragul celei pe care o iubeşti, acea mică slăbiciune mărturisită adineauri… Slăbiciune mai mult morală decît fizică şi care, te asigur, e cu totul nepotrivită cu nobleţea firii dumitale adevărate, slăbiciune atît de deosebită de sinceritatea care-ţi stă de obicei în caracter, şi care, dacă-i îngădui să te mai stăpînească, te va tîrî, mai devreme sau mai tîrziu, în vreo încurcătură foarte neplăcută. Să învingi, de dragul meu, acea prefăcătorie care te îndeamnă, aşa cum singur recunoşti, să tăgăduieşti, pe tăcute sau pe ocolite, beteşugul ochilor dumitale. Fiindcă beteşugul acesta dumneata îl tăgăduieşti cînd refuzi să te foloseşti de mijloacele obişnuite care l-ar putea uşura. Cred că mă înţelegi cînd îţi spun că aş dori să porţi ochelari. Ah! taci! ai şi făgăduit, ai să-i porţi, *de dragul meu.* Ai să primeşti jucărioara pe care o ţin acum în mînă şi care, cu toate că e un minunat ajutător al văzului, nu are prea mare preţ ca giuvaer. Îţi dai seama că, printr-o schimbare neînsemnată – aşa, ori aşa – poate fi potrivit la ochi în chip de ochelari

sau purtat în buzunarul jiletcii, ca lornietă, Mi-ai făgăduit însă de mai înainte, că, *de dragul meu*, ai să-l porţi mereu în chip de ochelari.

Această rugăminte – să o mărturisesc? – m-a uluit îndeajuns. Dar condiţia de care era legată desigur că a făcut ca nici o şovăială să nu fie cu putinţă.

— S-a făcut! strigai eu, cu întreg avîntul de care am fost în stare în clipa aceea. S-a făcut! Primesc cu mare bucurie. Jertfesc orice sentiment de dragul dumitale. Astă-noapte am să port această scumpă lornietă ca lornietă, pe inima mea, dar de îndată ce vor miji zorile dimineţii, care îmi va hărăzi privilegiul fericit de a te numi soţia mea, o voi pune pe… pe nas, şi acolo o voi purta apoi tot mereu, într-un chip mai puţin romantic şi elegant, fireşte, dar desigur mai folositor, aşa cum şi doreşti.

Convorbirea noastră s-a îndreptat, pe urmă, către amănuntele pregătirilor pentru a doua zi. Am aflat de la logodnica mea că Talbot tocmai se întorsese în oraş. Trebuia să-l văd îndată şi să fac rost de o trăsură. Serata avea să ia sfîrşit abia înainte de ora două; la ceasul acela trăsura trebuia să fie la poartă; atunci, în învălmăşeala prilejuită de plecarea oaspeţilor, doamna Lalande va putea uşor să se urce în trăsură, fără a fi văzută. Trebuia să mergem apoi la un preot, care urma să ne aştepte; să ne căsătorim acolo, după care aveam să ne despărţim de Talbot şi să plecăm într-o scurtă călătorie pe coasta de răsărit, lăsînd lumea bună de acasă să facă asupra faptului toate comentariile ce va crede de cuviinţă.

După ce le-am pus toate a cale, mi-am luat îndată rămas bun şi am plecat în căutarea lui Talbot, dar, în drum, nu m-am putut împiedica să intru într-un local, cu gîndul să cercetez miniatura. Şi am făcut-o cu puternicul ajutor al ochelarilor. Chipul era de o frumuseţe fără seamăn. Ochii aceia mari şi luminoşi! Nasul acela mîndru, grecesc! Acel belşug de bucle negre! „Ah, mi-am spus eu în culmea bucuriei, aceasta e cu adevărat icoana vie a

iubitei mele!” Am întors-o şi am descoperit cuvintele: „Eugenie Lalande, în vîrstă de douăzeci şi şapte de am şi şapte luni.”

L-am găsit pe Talbot acasă şi pe loc i-am adus la cunoştinţă norocul meu. S-a arătat peste măsură de uimit, desigur, dar m-a felicitat din toată inima şi s-a oferit să-mi dea tot ajutorul care i-ar sta în putere.

Într-un cuvînt, am dus la bun sfîrşit pregătirile noastre şi la două dimineaţa, chiar la zece minute după cununie, mă aflam într-o trăsură închisă cu doamna Lalande – cu doamna Simpson ar trebui să spun – şi mînînd cu toată iuţeala afară din oraş, în direcţia nord-est cart-nord.

Talbot hotărîse în nomele nostru că, de vreme ce trebuia să veghem toată noaptea, să poposim mai întîi la C… un sat cam la vreo douăzeci de mile de oraş, şi acolo să luăm o gustare de dimineaţă şi să ne odihnim puţin mai înainte de a porni la drum. La patru punct, deci, trăsura opri la uşa celui mai bun han din sat. Am ajutat-o pe iubita mea soţie să coboare şi am comandat îndată gustarea. Am fost poftiţi într-un salonaş şi ne-am aşezat.

Aproape că se luminase de ziuă; şi pe cînd mă uitam vrăjit la îngerul de lîngă mine, deodată îmi fulgeră prin minte gîndul ciudat că, pentru întîia oară de cînd făcusem cunoştinţă cu faimoasa frumuseţe a doamnei Lalande, mă puteam în sfîrşit desfăta contemplînd-o mai de-aproape, la lumina zilei.

— Şi acum, *mori ami,* zise ea, luîndu-mi mîna şi întrerupînd şirul gîndurilor mele, şi acum, *mon cher ami*, cînd sîntem una şi aceeaşi fiinţă, cînd am cedat stăruinţelor dumitale pătimaşe şi mi-am împlinit partea mea din învoiala noastră, n-ai uitat, cred, că trebuie să-mi faci un mic hatîr… ştii, mica făgăduială pe care ai de gînd s-o ţii! Ah! Stai să văd! Să-mi amintesc! Da! Îmi aduc foarte bine aminte cuvintele, anume ale făgăduielii pe care ai făcut-o scumpei tale Eugenie noaptea trecută. Ascultă! Ai spus aşa: „S-a făcut! Primesc cu mare bucurie. Jertfesc

orice sentiment de dragul dumitale. Astă-noapte am să port această scumpă lornietă ca lornietă, pe inima mea, dar de îndată ce vor miji zorile dimineţii, care îmi va hărăzi privilegiul fericit de a te numi soţia mea, o voi pune pe… pe nas, şi acolo o voi purta apoi tot mereu, într-un chip mai puţin romantic şi elegant, fireşte, dar desigur mai folositor, aşa cum şi doreşti!" Acestea ţi-au fost cuvintele întocmai, nu e aşa, iubitul meu soţ?

— Acestea au fost, am spus eu, ai o memorie fără greş şi, desigur, o, frumoasa mea Eugenie, nu plănuiesc deloc să mă sustrag de la împlinirea făgăduielii cu totul neînsemnate pe care o cuprind. Iată! Priveşte! Îmi şade bine, destul de bine, nu e aşa!

Şi atunci, după ce potrivii lentilele în chip de ochelari obişnuiţi, le-am pus uşurel la locul cuvenit, în vreme ce doamna Simpson, aşezîndu-şi pălăria şi încrucişîndu-şi braţele, se îndreptă în scaun într-o poziţie cam ţeapănă şi nefirească şi care, la drept vorbind, era cam lipsită de demnitate.

— Dumnezeule milostiv! strigai eu chiar în clipa cînd marginea ochelarilor s-a atins de nasul meu. Doamne-Dumnezeule! Ce-or fi avînd oare ochelarii ăştia?

Şi scoţîndu-i la iuţeală, i-am şters cu multă grijă cu a batistă de mătase şi i-am pus apoi la loc.

Dar dacă în primul moment se întîmplase ceva care a fost pentru mine un prilej de mirare, în cel de al doilea mirarea s-a prefăcut în uimire; şi uimirea era adîncă, era nemăsurată, într-adevăr, aş putea spune că era grozavă. În numele a tot ce este hîd pe lume, ce-o fi însemnînd asta? Puteam oare să-mi cred ochilor? *Puteam oare?* Aceasta era întrebarea. Nu cumva ăsta… ăsta… ăsta… era fard? Nu cumva astea, astea, astea… erau *zbîrcituri* pe chipul frumoasei Eugenie Lalande? Şi, pe Jupiter! Şi pe toţi zeii şi zeiţele mari şi mici! Ce… ce… *ce* se întîmplase oare cu dinţii ei? Am zvîrlit cu furie ochelarii jos şi, sărind în picioare, am rămas înfipt în mijlocul podelei, privind-o pe

doamna Simpson drept în faţă, cu mîinile în şolduri, scrîşnind din dinţi şi făcînd spume la gură, dar fără glas totodată, încremenit de groază şi turbare.

Am spus mai înainte că doamna Eugenie Lalande, adică Simpson, nu vorbea englezeşte cu mult mai bine decît scria şi din pricina aceasta, fireşte, nici nu prea încerca, de obicei, să vorbească. Mînia însă poate face ca o femeie să-şi piardă măsura: şi în cazul de faţă a împins-o pe doamna Simpson la o faptă nemaipomenită: să încerce să susţină o convorbire într-o limbă pe care nu prea o înţelegea.

— Ei bine, *monsieur*, spuse ea, după ce mă certă cîtva timp cu o privire care părea nespus de mirată, ei bine, *monsieur!* Ce asta? Ce întîmplat? V-a apucat „dansul sfîntului Vitus”[306]? Dacă nu plăceţi mine, de ce cumpărat marfa pe nevăzute?

— Ticăloase! am zis, gîfîind. Tu, tu, vrăjitoare bătrînă şi slută!

— Vrăjitor? Bătrîn? Eu nu aşa bătrîn, la urma urmei! Eu nici o zi mai mult de optzeci şi doi ani!

— Optzeci şi doi! am răcnit, căutînd un sprijin în perete. Optzeci şi două de sute de mii de draci! Pe miniatură scria douăzeci şi şapte de ani şi şapte luni.

— Desigur! Aşa e! Adevărat! Dar portret făcut acum cincizeci cinci ani. Cînd măritat cu second soţ, *monsieur* Lalande, atunci comandat portret pentru fiica mea de la prim soţ, *monsieur* Moissart.

— Moissart! am exclamat.

— Da, Moissart! zise ea, maimuţărindu-mi rostirea, care, la drept vorbind, nu era dintre cele mai bune. Şi ce-i cu asta? Ce ştii dumneata despre Moissart?

— Nimic, sperietoare bătrînă, nu ştiu, nimic despre el. Numai că am avut cîndva un strămoş cu numele acesta.

— Numele acest! Şi ce ai de zis de numele acest? E

306 Adică epilepsia, care în unele ţări este cunoscută sub denumirea de „boala sfîntului Vitus”.

nume foarte bun. Şi tot aşa, Voissart, nume foarte bun. Fiica mea, *mademoiselle* Moissart, măritat cu un *monsieur* Voissart; şi amîndou nume foarte *respeetables.*

— Moissart! am strigat eu. Şi Voissart! Cum? Ce vrei să spui?

— Ce vreau spun? Spun Moissart şi Voissart. Şi în privinţa ast, mai spun şi Croissart şi Froissart, dacă mi se pare nimerit s-o spun. Fiica fiicei mele, *mademoiselle* Voissart, măritat cu un *monsieur* Croissart, şi apoi nepoata fetei mele, *mademoiselle* Croissart, măritat cu un *monsieur* Froissart, şi nu cred să zici ca asta nu e un nume foarte *respeetable.*

— Froissart! am spus eu, simţind că-mi vine rău. Cum? Desigur că n-ai spus Moissart şi Voissart şi Croissart şi Froissart?

— Ba da! răspunse dînsa, răsturnîndu-se în jilţ şi întinzîndu-şi picioarele cît erau de lungi. Ba da, Moissart şi Voissart şi Croissart şi Froissart. Dar *monsieur* Froissart era un forte mare ce cheamă la voi prost. Era un forte mare dobitoc, ca şi dumneata, fiindcă a părăsit *la belle France*[307] ca să vină în America asta stupid, şi cînd venit aici, a avut un fiu forte, forte stupid, dupa chit mi s-a spus, deşi nu am avut încă plăcerea să întîlnesc, nici eu, nici tovarăşa mea, doamna Stephanie Lalande. Numele lui este Napoleon Bonaparte Froissart şi presupun că ai să zici că nici *asta* nu e nume forte *respectable.*

Fie conţinutul, fie lungimea acestei cuvîntări a avut efectul de a stîrni la doamna Simpson un acces de furie într-adevăr nemaipomenită; şi cînd a ajuns cu mare greutate la capăt, a sărit de pe scaun, ca şi cum ar fi fost descîntată, şi în clipa cînd a sărit în sus, n-a mai rămas nimic din falnica ei *tournure*[308]. Odată în picioare, scrîşni din dinţi, dădu din mîini, îşi sufleca mînecile, mă ameninţă cu pumnul în obraz şi încheie reprezentaţia smulgîndu-şi

307 Frumoasa Franţă (în limba franceză în original).

308 Ţinută (în limba franceză în original).

pălăria de pe cap şi, odată cu ea o uriaşă perucă de o mare valoare şi făcută din cel mai frumos şi mai subţire fir de păr negru. Cu un urlet, a zvîrlit toate astea pe jos şi apoi le-a călcat în picioare şi a dansat un pas de *fandango*[309] peste ele, într-o adevărată criză de turbare şi nebunie.

Între timp, m-am prăbuşit buimac în scaunul de pe care ea tocmai se ridicase.

— Moissart şi Voissart! repetam îngîndurat, în vreme ce ea smulgea o aripă de porumbel de la pălărie. Croissart şi Froissart! în timp ce ea o dădea gata şi pe cealaltă. Moissart şi Voissart şi Croissart şi Napoleon Bonaparte Froissart! Dacă-i aşa, năpîrcă bătrînă şi hîdă, *eu* sînt ăsta! *Eu* sînt ăsta! M-auzi? *Eu* sînt. În clipa aceea am zbierat, ridicînd glasul cît puteam de tare: *E-e-u-uu* sînt. Eu sînt Napoleon Bonaparte Froissart! Şi să fiu afurisit în vecii vecilor dacă nu m-am însurat cu răs-străbunica mea!

Doamna Eugenie Lalande (adică Simpson), fostă Moissart, era, pur şi simplu, răs-străbunica mea. În tinereţea ei fusese încîntătoare, şi chiar la optzeci şi doi de ani păstra încă statura falnică, forma sculpturală a capului, ochii frumoşi, nasul grecesc al fecioarei care fusese pe vremuri. Mulţumită acestor rămăşiţe, şi pudrei sidefii, şi rujului, şi părului fals, şi dinţilor falşi, şi *tournure*-i false, ca şi celor mai iscusite modiste ale Parisului, izbutea să ţină cu vrednicie pasul printre frumuseţile cam trecute din metropola Franţei. În privinţa aceasta, e foarte adevărat că nu putea fi privită ca fiind mai prejos decît faimoasa Ninon de l’Enclos.

Fiind cît se poate de bogată şi rămînînd pentru a doua oară văduvă, fără copii, îşi amintise că trăiam în America şi, ca să mă facă moştenitorul ei, venise în Statele Unite, însoţită de o rubedenie nespus de drăgălaşă a soţului ei de-al doilea, o doamnă pe nume Stephanie Lalande.

La Operă, atenţia răs-străbunicii mele a fost atrasă de

309 Dans spaniol.

privirile mele. Cercetîndu-mă cu lornieta, a fost izbită de o oarecare asemănare, un aer de familie, între mine şi ea. I-am trezit curiozitatea şi, de vreme ce ştia că moştenitorul pe care-l căuta se afla în oraş, i-a pus însoţitorului ei cîteva întrebări în privinţa mea. Domnul care o întovărăşea mă cunoştea şi i-a spus cine sînt. După lămuririle căpătate, s-a socotit îndreptăţită să mă cerceteze încă o dată. Şi tocmai această nouă cercetare m-a încurajat în asemenea măsură încît să mă port în felul absurd pe care l-am mai povestit. Mi-a răspuns totuşi la salut, gîndindu-se că prin vreo întîmplare ciudată, poate că descoperisem cine era. Cînd slăbiciunea ochilor mei şi felul meşteşugit în care se îmbrăca m-au făcut să mă înşel asupra vîrstei şi farmecelor acelei necunoscute şi cînd, plin de entuziasm, l-am întrebat pe Talbot cine anume este, el a crezut, bineînţeles, că e vorba de acea tînără frumuseţe şi mi-a spus „că e faimoasa văduvă, doamna Lalande”, ceea ce era foarte adevărat.

A doua zi de dimineaţă, răs-străbunica mea l-a întîlnit în stradă pe Talbot, o veche cunoştinţă a ei de la Paris. În convorbirea lor, s-au ocupat şi de mine, fireşte, şi de slăbiciunea vederii mele, care era ceva foarte cunoscut, cu toate că nu ştiam nimic despre notorietatea ei. Şi biata mea străMoaşă descoperi, spre marea ei uimire, că se înşelase crezînd că am aflat cine este şi că, dimpotrivă, m-am purtat ca un nătărău, făcînd curte în văzul lumii, la teatru, unei bătrîne femei necunoscute. Ca să mă pedepsească pentru imprudenţa mea, a urzit cu Talbot un complot. El s-a ascuns dinadins ca să nu fie nevoit să mă prezinte. Atunci cînd am întrebat, în plină stradă, despre „încîntătoarea văduvă, doamna Lalande”, toţi au crezut, bineînţeles, că vorbesc de doamna cea mai tînără. Şi astfel convorbirea cu cei trei tineri cu care m-am întîlnit ieşind din casa lui Talbot poate fi lesne înţeleasă, ca şi aluzia lor la Ninon de l’Enclos. N-am avut prilejul s-o văd pe doamna Lalande de-aproape, la lumina zilei, iar la serata ei muzicală, deşertăciunea şi neghiobia mea care mă făceau

să nu mă folosesc, nici în ruptul capului, de ochelari, m-au împiedicat să-mi dau seama de vîrsta ei. Cînd „doamna Lalande” a fost rugată să cînte, era vorba de doamna cea tînără, şi ea a fost aceea care s-a ridicat să răspundă chemărilor… Ca să mă păcălească şi mai bine, răs-străbunica mea s-a ridicat în aceeaşi clipă şi a acompaniat-o la pian, în salonul cel mare. Dacă m-aş fi hotărît s-o însoţesc pînă acolo, îşi pusese în gînd să-mi spună că e mai potrivit să rămîn la locul meu; dar prevederea mea a făcut ca lucrul acesta să fie de prisos. Cîntecele care mi-au plăcut atît de mult şi care m-au încredinţat şi mai mult despre tinereţea iubitei mele au fost cîntate de doamna Stephanie Lalande. Lornieta mi-a fost dăruită pentru a însoţi farsa cu o mustrare, cum ai adăuga un ghimpe la durerea unei dezamăgiri. Darul acesta mi-a prilejuit o lecţie, care mi-a prins bine, asupra deşertăciunii.

E aproape de prisos să mai adaug că sticlele ochelarilor pe care îi purtase bătrîna doamnă fuseseră schimbate de ea cu altele, mai pe potriva anilor mei. Într-adevăr, erau tocmai ce-mi trebuia.

Pastorul, care se prefăcuse numai că binecuvîntează legătura noastră, era un tovarăş de petreceri al lui Talbot, şi nicidecum un preot. Dar în schimb ştia bine să mîne caii şi, scoţîndu-şi sutana, ca să îmbrace o manta largă, el a purtat trăsura care ducea „fericita pereche” pînă afară din oraş. Talbot se afla lîngă el. În felul acesta, cei doi jarcaleţi au fost de faţă la ceremonia finală, şi printr-o fereastră întredeschisă a salonului din fund al hanului au făcut mare haz de deznodămîntul dramei. Cred că voi fi silit să-i provoc la duel.

Cu toate acestea, *nu* sînt soţul răs-străbunicii mele, şi gîndul acesta mă bucură nespus: dar *sînt* soţul doamnei Lalande, al doamnei Stephanie Lalande, cu care buna mea rudă bătrînă s-a străduit din răsputeri să mă unească prin căsătorie, pe lîngă faptul că m-a numit singurul moştenitor

la moartea ei, dacă va muri vreodată!

Ca încheiere: am terminat pe veci cu răvaşele de dragoste[310] şi nimeni nu mă mai prinde fără OCHELARI!

Ochelarii (în original *The Spectacles)* a văzut lumina tiparului la 27 martie 1844 în „Dollar Neswpaper", cotidian din Philadelphia,

---

310 În limba franceză în original; *billet doux.*

Este vorba de o foarte răspîndită lucrare de popularizare a cunoştinţelor medicale scrisă de medicul scoţian *William Buehan* (1729-1805).

*2*Poem pesimist scris de *Edward Young* (1683—1745) după moartea soţiei şi a fiicei sale; titlul complet al lucrării este *Tinguirea sau. Ginduri de noapte despre viaţă, moarte şi nemurire (The Complaint or Night Thoughts on Life, Death and Immortality).*

3Nume născocit de E.A. Poe.

4Căpetenie a unor triburi turanice care au năvălit în Iran; unul dintre eroii vestitului poem persian *Şah-name* de *Firdusi* (940—1020).

? Numele sub care era cunoscut în vechime rîul Amu-Daria.

FARSA CU BALONUL

ŞTIRI SENZAŢIONALE PRIN EXPRESS. *VIA* NORFOLK! Atlanticul străbătut în trei zile! Strălucitul succes al aparatului de zburat, construit de domnul Monck Mason. Sosirea în insula Sulivan, lîngă Charleston, Carolina de Sud, a domnilor Mason, Robert Holland, Henson, Harrison Ainsworth şi alţi patru, cu balonul dirijat „Victoria", după o traversare de şaptezeci şi cinci de ore de la un ţărm la altul" Amănunte complete asupra călătoriei!!!

Mistificarea ce urmează, apărută sub titlul de mai sus, tipărit cu impunătoare majuscule, presărat din belşug cu puncte de exclamaţie, a fost publicată mai întîi şi dată ca un fapt cert în New York Sun, *cotidian care şi-a atins pe deplin scopul urmărit, şi anume: a creat un aliment greu de mistuit pentru nişte gură-cască în răstimpul de cîteva ore scurs între cei doi curieri ai Charlestonului. Vălmăşagul şi încăierarea care a avut loc pentru a pune mîna pe un exemplar al „singurului ziar care publică ştirea" a fost ceva care întrece orice minune; şi, de fapt (cum a spun cineva), chiar dacă „Victoria" n-a dus pînă la capăt călătoria anunţată, ar fi foarte greu să se găsească o pricină pentru care să n-o fi dus.* — E.A.P.

MAREA PROBLEMĂ a fost în sfîrşit dezlegată! Aerul, ca şi pămîntul şi oceanul, a fost şi el cucerit de ştiinţă şi va ajunge pentru omenire o cale obişnuită şi larg deschisă tuturor*. În clipa de față, un balon a trecut peste Atlantic!* Şi aceasta fără greutate, fără primejdie prea mare în aparentă, cu o maşină pe deplin controlată şi în răstimpul neînchipuit de scurt de şaptezeci şi cinci de ore de la un ţărm la altul. Mulţumită străduinţelor unui corespondent din Charleston, Carolina de Sud, sîntem în măsură, să prezentăm cei dintîi publicului o dare de seamă

amănunţită a acestei călătorii mai mult decît prodigioase, care a început de sîmbătă 6 curent, ora unsprezece a.m., şi a ţinut pînă marţi 9 curent, la ora două p.m., şi la care au luat parte: *sir* Everard Bringhurst; domnul Osborne, nepotul lordului Bentinck; domnul Monck Mason şi domnul Robert Holland, binecunoscuţii aeronauţi; domnul Harrison Ainsworth, autorul romanului *Jack Sheppard* şi al altora; domnul Henson, constructorul maşinii de zburat, care de curînd a înregistrat un eşec, precum şi doi marinari din Woolwich – opt persoane în totul. Amănuntele date mai jos pot fi considerate ca autentice şi exacte din toate punctele de vedere, deoarece, în afară de o mică excepţie, au fost copiate vorbă cu vorbă din jurnalul ţinut de domnii Monck Mason şi Harrison Ainsworth, cărora corespondentul nostru le-a rămas de asemenea îndatorat pentru bunăvoinţa cu care i-au împărtăşit numeroase informaţii verbale privitoare la balonul însuşi, la construcţia lui şi la alte lucruri interesante. Singurele modificări aduse manuscrisului primit au fost făcute în scopul de a pune darea de seamă scrisă în pripă de către corespondentul nostru, domnul Forsyth, într-o formă definitivă şi mai pe înţelesul tuturor.

BALONUL

De curînd, două insuccese categorice – acela al domnului Henson şi acela al lui *sir* George Cayley – au slăbit cu mult interesul publicului în ceea ce priveşte navigaţia aeriană. Proiectul domnului Henson (proiect care la început a fost considerat chiar şi de către oamenii de ştiinţă ca fiind realizabil) era întemeiat pe principiul unui plan înclinat, pornind de la o înălţime anumită cu ajutorul unei forţe dinafară, exercitată şi continuată prin rotirea unor palete propulsoare, semănînd ca formă şi ca număr cu aripile unei mori de vînt. Dar în toate experienţele

făcute cu modele la Adelaide Gallery, s-a găsit că mişcarea acestor palete nu numai că nu făcea să înainteze maşina, dar chiar o împiedica să zboare. Singura forţă propulsoare care a luat naştere a fost *impulsul* dobîndit din coborîrea pe un plan înclinat, şi acest *impuls* împingea maşina mult mai departe atunci cînd paletele stăteau nemişcate decît atunci cînd erau în funcţiune, fapt care dovedeşte cu prisosinţă inutilitatea lor. Şi în lipsa forţei propulsoare, care este şi forţa de sustentaţie, întregul aparat trebuia să coboare. Faptul acesta l-a îndemnat pe *sir* George Gayley să se mărginească numai la un propulsor pe care să-l adapteze la un aparat avînd prin el însuşi o forţă de *sustentaţie*, adică la un balon. Totuşi, ideea lui *sir* George Cayley nu era nouă sau originală decît în ce priveşte aplicaţia ei practică. El a prezentat la Institutul politehnic un model inventat de dînsul. Principiul sau puterea propulsoare era aici de asemenea aplicată la suprafeţe decupate sau palete puse în mişcare. Aceste palete erau patru la număr, dar s-a văzut că nu erau în stare să mişte balonul sau să ajute la forţa lui ascendentă. Întregul proiect a dat astfel greş.

Atunci, domnul Monck Mason (a cărui călătorie de la Dover la Weilburg în balonul „Nassau” a stîrnit atît de mare senzaţie în 1837) s-a gîndit să întrebuinţeze principiul şurubului lui Arhimede, în scopul propulsiunii în aer, punînd cu drept cuvînt nereuşita proiectului domnului Henson, cît şi a celui prezentat de *sir* George Cayley, în seama discontinuităţii paletelor separate. Ei a făcut cea dintîi experienţă publică la Willis’s Rooms, dar mai tîrziu şi-a mutat modelul la Adelaide Gallery.

Ca şi balonul lui George Cayley, aparatul domnului Monck Mason era tot un elipsoid. Lungimea lui era de treisprezece picioare şi şase ţoli, iar înălţimea, de şase picioare şi opt ţoli. Conţinea cam trei sute douăzeci de picioare cubice de gaz, care, dacă era hidrogen pur, putea susţine douăzeci şi unu de pfunzi îndată după umflare şi

mai înainte de a se altera gazul sau de a se pierde. Greutatea întregii maşini şi a aparatului era de şaptesprezece pfunzi; rămînea deci liberă o capacitate de susţinere de aproape patru pfunzi. Sub partea centrală a balonului era un cadru de lemn uşor, cam de nouă picioare lungime, legat de balon cu un fileu, aşa cum se obişnuieşte. De acest cadru era atîrnat un coş de răchită sau o nacelă.

Şurubul constă dintr-un ax alcătuit dintr-un tub gol de alamă de optsprezece ţoii lungime, prin care, pe o semispirală înclinată la cincisprezece grade, trec mai multe sîrme de oţel, aşezate radial, lungi de două picioare şi ieşind astfel în afară cu cîte un picior în fiecare parte. Aceste sîrme radiale sînt legate între ele la capetele dinafară prin două benzi de sîrmă turtită, totul alcătuind în felul acesta cadrul şurubului, care e completat cu un înveliş de mătase impregnată cu ulei, tăiată în clini şi întinsă în aşa fel încît să prezinte o suprafaţă aproape uniformă. La fiecare capăt al axului, şurubul acesta e susţinut de suporţi din tuburi goale de alamă, ce coboară din cerc. În partea de jos a acestor tuburi sînt găuri în care se învîrtesc pivoţii axului. De la capătul axului mai apropiat de nacelă, porneşte o săgeată de oţel, făcînd legătură între şurub şi pinionul unei piese de la un mecanism cu resort, instalat în nacelă. Prin remontarea acestui resort, şurubul e învîrtit cu o mare viteză, transmiţînd o mişcare de înaintare întregului aparat. Cu ajutorul cîrmei, aparatul putea fi îndreptat cu uşurinţă în orice direcţie. Resortul era foarte puternic faţă de dimensiunile lui, fiind în stare să ridice patruzeci şi cinci de pfunzi, dacă era montat pe un tambur cu diametrul de patru ţoli, după prima rotaţie, şi crescînd treptat pe măsură ce era învîrtit. Cîntărea în totul opt pfunzi şi şase uncii. Cîrma era o construcţie uşoară de trestie, acoperită cu mătase, avînd oarecum forma unei rachete, şi cam trei picioare lungime şi unul lăţime. Greutatea era cam de două uncii. Putea să stea

vertical sau să fie întoarsă în sus sau în jos, la dreapta sau la stînga, şi în felul acesta dădea putinţă aeronautului să mute rezistenţa aerului într-o poziţie înclinată, trecîndu-l în partea în care voia să acţioneze; astfel, dirija balonul în direcţia opusă.

Modelul acesta (pe care din lipsă de timp am fost nevoit să-l descriu în chip sumar) a fost experimentat la Adelaide Gallery, unde a atins o viteză de cinci mile pe oră; cu toate că, lucru de neînţeles, a stîrnit prea puţin interes în comparaţie cu aparatul anterior – atît de complicat – al domnului Henson, lumea fiind deprinsă să dispreţuiască orice lucru ce-i pare prea simplu. Se socotea îndeobşte că, pentru a înfăptui marele deziderat al navigaţiei aeriene, ar trebui să se folosească într-un mod foarte complicat cine ştie ce principii de dinamică, de o profunzime puţin obişnuită.

Cu toate acestea, domnul Mason a fost atît de încîntat de ultimul succes al invenţiei sale, încît s-a hotărît să construiască îndată, dacă-i va fi cu putinţă, un balon de o destul de mare capacitate, pentru a lămuri problema printr-o călătorie de oarecare durată – scopul iniţial fiind să treacă peste Canalul Mînecii, aşa cum făcuse mai înainte cu balonul „Nassau”. Pentru a-şi duce la bun sfîrşit planurile, el a cerut şi a obţinut patronajul lui *sir* Everard Bringhurst şi al domnului Osborne, persoane bine cunoscute pentru contribuţiile lor ştiinţifice şi mai ales pentru interesul pe care l-au arătat progreselor aerostaticii. La cererea domnului Osborne, proiectul a fost ţinut cît se poate de secret faţă de public, singurele persoane cărora le-a fost încredinţat fiind cele angajate îndată pentru realizarea aparatului, care a fost construit (sub supravegherea domnului Mason, _ a domnului Holland, a lui *sir* Everard Bringhurst şi a domnului Osborne) la reşedinţa acestuia din urmă, în apropiere de Penstruthal, în Ţara Galilor. Domnului Henson, care era însoţit de prietenul său, domnul Ainsworth, i s-a îngăduit

să vadă balonul sîmbăta trecută, cînd cei doi au făcut ultimele pregătiri ca să ia parte şi ei la aventură. Nu sîntem informaţi din ce pricină au fost angajaţi şi cei doi marinari, dar în decurs de o zi, două, vom fi în măsură să dăm cititorilor noştri cele mai mici amănunte cu privire la călătoria aceasta nemaiauzită.

Balonul era confecţionat din mătase şi lăcuit cu cauciuc lichid. Dimensiunile lui sînt uriaşe, conţinînd mai mult decît 40.000 de picioare cubice de gaz; deoarece în locul hidrogenului, care e mai costisitor şi mai greu de mînuit, s-a folosit gazul aerian, forţa de sustentaţie a aparatului, atunci cînd e complet umflat şi îndată după ce a fost umflat, nu e mai mare de 2.500 de pfunzi. Gazul aerian nu numai că e mai ieftin, dar e şi uşor de procurat şi de folosit. Întrebuinţarea lui la nevoile navigaţiei aeriene se datoreşte domnului Charles Greene. Pînă la descoperirea lui, procedeul umflării balonului nu numai că era din cale-afară de scump, dar mai era şi nesigur. Adesea au fost pierdute două şi chiar trei zile în încercări neizbutite de a procura o cantitate îndestulătoare de hidrogen pentru a umple un balon. Aceasta din pricină că gazul, prin extrema lui subtilitate şi prin afinitatea lui cu atmosfera înconjurătoare, are tendinţa de a ieşi prin pereţii aerostatului. Într-un balon destul de bine construit ca să reţină conţinutul de gaz aerian nealterat, atît în privinţa calităţii, cît şi a cantităţii, timp de şase luni, o cantitate egală de hidrogen nu se poate conserva în aceeaşi stare de puritate nici şase săptămîni.

Forţa de sustentaţie fiind evaluată la 2.500 de pfunzi şi greutatea aeronauţilor ridicîndu-se abia la 1.200, rămînea o diferenţă de 1.300 de pfunzi, din care 1.200 reprezintă lestul, pus în saci de felurite mărimi şi avînd pe fiecare din ei însemnată greutatea corespunzătoare, şi frînghiile, barometrele, telescoapele, lăzile cu provizii pentru două săptămîni, butoaiele cu apă, hainele, valizele şi alte lucruri trebuincioase, printre care un ibric de cafea care fierbe în

var nestins, pentru a înlocui focul, dacă s-ar fi găsit cu cale să se ia această măsură de prevedere. Toate acestea, cu excepţia lestului şi a unor mărunţişuri, erau agăţate de inelul balonului, sus, deasupra capului. Nacela e cu mult mai mică şi mai uşoară faţă de cea agăţată de model. E formată dintr-un coş uşor de răchită şi e uimitor de rezistentă pentru un lucru aparent atît de gingaş. Cadrul ei are o adîncime de aproximativ patru picioare. Cîrma e de asemeni mult mai mare decît aceea a modelului. Şurubul elicei e cu mult mai mic. Balonul mai este prevăzut şi cu o gheară de pisică şi o ghidropă, aceasta din urmă fiind de cea mai mare însemnătate. Cîteva cuvinte, ca deslușire, vor fi necesare pentru cititorii noştri care nu sînt la curent cu amănuntele aerostaticii.

De îndată ce balonul părăseşte pămîntul, el este influenţat de anumite împrejurări care tind să creeze o diferenţă în greutatea lui, sporind sau scăzînd forţa sa ascensională. De pildă, se poate întîmplă ca pe învelitoarea de mătase a balonului să se depună o cantitate de rouă care să atingă o greutate de cîteva sute de pfunzi. În cazul acesta, trebuie aruncat lest, pentru ca nu cumva aparatul să coboare. După ce lestul a fost azvîrlit şi razele calde ale soarelui au uscat roua şi au mărit totodată forţa de expansiune a gazului în învelitoare, întregul aparat se va înălţa din nou cu mare iuţeală. Pentru a încetini această ascensiune, singurul mijloc este (sau mai bine zis *era*, pînă cînd domnul Greene a inventat ghidropa) să se evacueze gazul printr-o supapă; dar orice pierdere de gaz înseamnă o pierdere proporţională de forţă ascensională; aşadar, cu această metodă, într-un răstimp destul de scurt balonul cel mai bine construit îşi va consuma neapărat toată forţa ascensională şi va coborî la pămînt. Acesta era marele obstacol la călătoriile de durată.

Ghidropa înlătură piedicile în felul cel mai simplu cu putinţă. Este vorba de o simplă frînghie foarte lungă care e lăsată să atîrne din nacelă, ceea ce are drept urmare că

împiedică balonul să-şi schimbe în mod sensibil nivelul. Dacă, de pildă, s-ar depune umezeală pe mătase şi, prin urmare, aparatul ar începe să coboare, nu va fi nevoie să se arunce lest pentru a face faţă creşterii în greutate, fiindcă ea este remediată sau compensată într-o măsură corespunzătoare prin lăsarea la pământ a capătului de frînghie, atît cît este nevoie. Dacă, pe de altă parte, unele împrejurări ar pricinui o neprevăzută pierdere de greutate, urmată de o înălţare, această pierdere este imediat compensată de greutatea sporită a frînghiei ridicate de la pământ. În felul acesta, balonul nu va fi lăsat nici să coboare, nici să se înalţe decît în limite foarte restrînse, şi mijloacele sale, atît în ce priveşte gazul, cît şi lestul, rămîn oarecum neştirbite. Cînd se trece peste o întindere de apă, e nevoie să se folosească butoiaşe de aramă sau de lemn, pline cu un lest lichid mai uşor decît apa. Plutind pe apă, ele fac acelaşi serviciu ca şi frînghia pe pământ. Un alt folos însemnat adus de ghidropa este acela de a indica *direcţia* balonului. Frînghia se *tîrăşte* fie pe sol, fie în mare, pe cînd balonul e liber; prin urmare, de cîte ori e în mişcare, balonul o ia înainte. Comparînd deci, cu ajutorul unei busole, poziţiile relative ale celor două obiecte, se va afla întotdeauna direcţia. Tot astfel, unghiul format de frînghie cu axul vertical al aparatului indică *viteza.* Cînd nu există *nici un* unghi, cu alte cuvinte, cînd frînghia atîrnă perpendicular, întregul aparat stă pe loc, dar cu cît unghiul este mai mare, cu alte cuvinte cu cît balonul merge înaintea capătului de frînghie, cu atît e mai mare viteza; şi invers.

Deoarece scopul iniţial a fost de a trece Canalul Mînecii şi de a coborî cît se va putea mai aproape de Paris, călătorii au avut grijă să-şi facă rost de paşapoarte directe pentru toate ţările continentului, arătînd felul expediţiei, ca şi în cazul călătoriei cu balonul „Nassau”, şi dînd aeronauţilor dreptul de a fi scutiţi de toate formalităţile birocratice. Întîmplări neprevăzute au făcut totuşi ca

aceste paşapoarte să fie de prisos.

Umflarea balonului a început pe îndelete în zori de zi, sîmbătă, la ora şase dimineaţa, într-o curte vastă, la Weal-Vor House, reşedinţa domnului Osborne, la depărtare de o milă de Penstruthal, în nordul Ţării Galilor; şi la unsprezece şi şapte minute, fiind gata de plecare, i s-a dat drumul. S-a ridicat încet, dar sigur, luînd direcţia sudului, nefolosindu-se în prima jumătate de oră nici elicea, nici cîrma. Şi acum să trecem la jurnal, aşa cum a fost transcris de domnul Forsyth după manuscrisele domnilor Monck Mason şi Ainsworth. Jurnalul în sine, aşa cum ne e înfăţişat, e scris de mîna domnului Mason, dar în fiece zi domnul Ainsworth adăuga cîte un post-scriptum; domnia-sa pregăteşte şi va da în curînd publicităţii o dare de seamă mai amănunţită şi, fără îndoială, de un interes şi mai arzător asupra călătoriei.

JURNALUL

Sîmbătă, 6 aprilie. Toate pregătirile care ne dădeau mult de lucru au luat sfîrşit peste noapte. Am început umflarea balonului azi-dimineaţă, în zori; dar din pricina unei neguri dese care împovăra cutele învelitorii de mătase şi o făcea greu de mînuit, nu am putut porni pînă aproape de ora unsprezece. Abia atunci am tăiat frînghiile şi, plini de avînt, ne-am înălţat încet, dar fără întrerupere, mînaţi de o uşoară briză de la nord, care ne purta spre Canalul Bristol. Am găsit că forţa ascensională întrecea aşteptările noastre; şi atunci cînd ne-am ridicat mai sus şi trecînd peste stînci am ieşit în bătaia razelor de soare, ascensiunea noastră se făcu din ce în ce mai rapidă. Aş fi dorit totuşi să nu pierd gazul încă de la începutul aventurii noastre, astfel că am luat hotărîrea ca deocamdată să ne continuăm ascensiunea. Curînd după aceea începurăm să tragem ghidropa. Dar am mers tot atît de repede mai

departe chiar după ce o strînsesem în întregime. Balonul avea o stabilitate puţin obişnuită şi o înfăţişare măreaţă. Cam după zece minute de la plecare, barometrul indica o altitudine de 15.000 de picioare. Vremea era deosebit de frumoasă, şi priveliştea ţinutului ce se desfăşura sub ochii noştri – unul dintre cele mai romantice din toate punctele de vedere – era mai ales acum minunată. Un mare număr de prăpăstii adînci arătau ca nişte lacuri din pricina aburilor deşi în care erau învăluite, iar înspre sud-est, piscurile ascuţite şi stîncile grămădite într-un vălmăşag de nestrăbătut te duceau cu gîndul la cetăţile uriaşe din basmele orientale. Ne apropiam cu iuţeală de munţii de la miazăzi, dar înălţimea la care ne aflam era mai mult decît îndestulătoare ca să putem trece peste ei fără nici o grijă. În cîteva clipe am plutit majestuos pe deasupra lor, şi domnul Ainsworth, precum şi marinarii, au rămas uimiţi văzînd cît păreau de mărunţi munţii priviţi din nacelă. Marea înălţime la care pluteşte un balon reduce relieful de sub el la un nivel aproape uniform. La ora unsprezece şi jumătate, îndreptîndu-ne tot înspre sud, am zărit pentru întîia oară Canalul Bristol. Şi după cincisprezece minute, linia brizanţilor de pe coastă s-a ivit sub noi pe neaşteptate şi ne-am avîntat deasupra mării. Am luat hotărîrea să dăm drumul la gaz, atît cît era nevoie pentru a lăsa frînghia de reglaj cu geamandurile prinse de ea pînă la suprafaţa apei. Zis şi făcut; încetul cu încetul am început să coborîm. După vreo douăzeci de minute, s-a cufundat prima geamandură şi, cînd şi cea de-a doua a atins apa, nu mult după aceea am rămas la o înălţime neschimbată. Eram dornici cu toţii să încercăm eficacitatea cîrmei şi a şurubului-elice, şi le-am pus îndată în funcţiune, în scopul de a ne îndrepta mai mult spre răsărit, în direcţia Parisului. Cu ajutorul cîrmei am făcut fără zăbavă schimbarea de care era nevoie, şi înaintarea noastră a fost adusă aproape în unghi drept cu aceea a vîntului; am pus apoi în mişcare resortul şurubului-elice şi ne-am bucurat văzînd că ne împingea

uşor încotro doream noi. Am strigat atunci din toată inima de nouă ori: „Ura!” şi am zvîrlit în mare o sticlă ce conţinea o bucată de pergament cu o scurtă dare de seamă a principiului invenţiei. De-abia sfîrşisem cu manifestaţiile de bucurie, că se întîmplă un accident neprevăzut, care ne-a descurajat destul de mult. Varga de oţel care lega propulsorul de resort a sărit deodată de la locul ei tocmai în fundul nacelei (pricina a fost o aplecare a nacelei în urma mişcării făcute de unul dintre marinarii pe care îi luasem cu noi), şi într-o clipă axul a rămas suspendat şi se legăna fără să mai fie în contact cu pivotul axei elicei. În timp ce ne străduiam să punem mîna pe el, atenţia noastră fiind astfel cu totul absorbită, ne-am pomenit zvîrliţi de un curent năprasnic de vînt dinspre est, care ne împingea, cu o putere mereu crescîndă, spre Atlantic. În curînd ne-am trezit purtaţi peste mare cu o viteză care desigur nu era, mai mică de cincizeci-şaizeci de mile pe oră, astfel că am atins Capul Clear[311], cam la patruzeci de mile spre nord, mai înainte de a fi putut să fixăm axul şi să chibzuim ce e de făcut. În clipa aceea domnul Ainsworth a venit cu o propunere nemaipomenită, care, după părerea mea, nu era nici necugetată, nici fantastică, şi pe care domnul Holland a susţinut-o fără şovăire. Iată: trebuia să profităm de puternica furtună care ne mîna, şi în loc să ne întoarcem spre Paris, să încercăm să ajungem la coasta Americii de Nord. După cîteva clipe de gîndire, mi-am dat şi eu, din tot sufletul, încuviinţarea la această propunere îndrăzneaţă, care (ciudat lucru) n-a întîmpinat împotrivire decît din partea celor doi marinari. Dar fiind în majoritate, n-am ţinut seama de spaima lor şi ne-am văzut cu hotărîre de drum. Ne îndreptam spre vest; dar cum plutirea butoaielor era o piedică materială la înaintarea noastră şi cum eram – şi pentru înălţare şi pentru coborîre – destul de stăpîni pe balon, am zvîrlit mai întîi cincizeci de pfunzi din lest, și

311 Situat la extremitatea de sud-vest a Irlandei.

apoi, cu ajutorul unui cabestan, am ridicat niţel frînghia, atîta cît s-o scoatem afară din apă. Am simţit îndată efectul acestei manevre printr-o viteză puternic sporită. Şi cum vîntul se înteţise, zburam cu o iuţeală aproape de necrezut; ghidropa flutura în urma nacelei ca o dîră lăsată în apă de trecerea unei corăbii. E de prisos să mai spun că în scurtă vreme coasta a dispărut din faţa ochilor noştri. Am trecut peste nenumărate vase de tot felul. Unele dintre ele încercau să ţină piept vîntului, cele mai multe manevrau cu anevoinţă. Am dezlănţuit pe bordul lor cel mai mare entuziasm, un entuziasm pe care l-am împărtăşit din plin şi noi şi mai ales cei doi oameni care, acum sub influenţa unui păhărel de rachiu de ienupăr, păreau gata să-şi spulbere în vînt toate grijile şi toate temerile. O mare parte din aceste corăbii au tras salve de tun pentru semnalizare; şi toţi ne salutau cu urale răsunătoare – pe care le auzeam uimitor de clar – şi fluturîndu-şi beretele şi batistele. Am mers astfel toată ziua fără incidente însemnate, şi cînd umbrele nopţii ne-au învăluit, am făcut o evaluare aproximativă a distanţei străbătute. Ea nu putea fi mai mică de cinci sute de mile şi era probabil cu mult mai mare. Propulsorul era ţinut mereu în funcţie şi ne ajuta în mod vădit la înaintare. După asfinţitul soarelui, vîntul prinse să sufle şi mai tare, prefăcîndu-se într-un adevărat uragan. Din pricina fosforescenţei sale, puteam zări cu uşurinţă oceanul de sub noi. Vîntul bătu toată noaptea dinspre răsărit, dîndu-ne cele mai luminoase prevestiri de izbîndă. Sufeream destul de rău de frig, iar umezeala atmosferei era cît se poate de neplăcută. Dar aveam loc destul în nacelă ca să ne culcăm şi, cu ajutorul mantalelor şi al cîtorva păturI, am scos-o cu bine la capăt.

Post-scripturn (de domnul Ainsworth). Aceste ultime nouă ore au fost fără doar şi poate cele mai minunate din viaţa mea. Nu-mi pot închipui nimic mai înălţător decît primejdia stranie şi noutatea unei asemenea aventuri. Deie Domnul să izbutim! Nu doresc succesul ca să-mi salvez

neînsemnata mea persoană, ci spre folosul cunoştinţelor omeneşti şi pentru măreţia izbînzii. Şi totuşi e atît de neîndoios că isprava asta e cu putinţă, încît singurul lucru de neînţeles ar fi cum de au şovăit oamenii să facă mai demult încercarea. E de-ajuns un vînt puternic, la fel cu cel care ne duce acum, şi o rafală care să împingă balonul timp de patru-cinci zile (furtunile acestea ţin uneori şi mai mult), şi călătorul va fi purtat cu uşurinţă, în acest răstimp, de la o coastă la alta. Pentru asemenea furtună, nemărginitul Atlantic nu e decît un biet lac. În clipa de faţă mă tulbură mai mult decît orice adînca tăcere ce domneşte pe mare, cu toată frămîntarea ei acolo, jos. Apele nu dau glas către ceruri. Neţărmuritul şi învăpăiatul ocean se zvîrcoleşte în chinuri fără să scoată un geamăt. Talazuri cît munţii te duc cu gîndul la nişte demoni fără de număr, care s-ar zbuciuma, uriaşi şi muţi, într-o neputincioasă agonie. Într-o noapte, aşa cum este noaptea asta pentru mine, un om trăieşte cu adevărat; trăieşte cît un veac întreg de viaţă obişnuită. Şi n-aş da farmecul acesta care mă încîntă pentru un întreg veac de viaţă obişnuită.

Duminică, 7 aprilie. (Manuscrisul domnului Mason.) În dimineaţa aceasta, pe la zece, nu mai rămăsese din furtună decît o briză de opt-nouă noduri (socotită la suprafaţa oceanului, pentru nave) care pe noi ne mînă pare-se cu treizeci de mile pe oră sau mai mult. S-a mutat totuşi foarte simţitor mai spre nord. Şi acum, la asfinţit, ne urmăm drumul spre vest, mai ales cu ajutorul propulsorului şi al cîrmei, care răspund minunat de bine menirii lor. Sînt de părere că încercarea noastră a izbutit pe deplin, şi a zbura cu uşurinţă în orice direcţie (dar nu chiar înfruntînd o furtună) nu mi se mai pare o problemă. Desigur, n-am fi putut face faţă vîntului puternic de ieri, dar înălţîndu-ne, ne-am fi sustras influenţei lui dacă ar fi fost nevoie. Sînt încredinţat că împotriva unei brize care suflă cu putere putem merge cu propulsorul. Astăzi la

amiază, aruncînd lest, ne-am ridicat la o altitudine de aproape 25.000 de picioare (cam aceasta este înălţimea vîrfului Cotopaxi) Am făcut aceasta pentru a căuta un curent mai direct, dar nu am găsit nici unul mai potrivit decît cel în care ne aflăm acum. Avem atît belşug de gaz cît să ne treacă peste balta asta de nimic, chiar dacă ar ţine călătoria trei săptămîni. Nu am nici cea mai mică temere cu privire la rezultat. Ciudat e că piedicile au fost exagerate şi greşit înţelese. Îmi pot alege singur curentul, şi chiar dacă *toate* curentele mi-ar fi potrivnice, tot voi putea destul de bine să-mi continui drumul cu propulsorul. Nu am avut incidente vrednice de a fi amintite. Noaptea se vesteşte frumoasă.

Post-scriptum (de domnul Ainsworth). N-am altceva de povestit în afară de faptul – care mie mi se pare uimitor – că, aflîndu-mă la înălţimea vîrfului Cotopaxi, n-am simţit nici frigul pătrunzător, nici durere de cap, nici greutatea de a respira, şi pare-se că nici domnul Mason, nici domnul Holland, nici *sir* Everard n-au avut nimic de suferit. Domnul Osborne se văita că simte o apăsare pe piept, dar în curînd a dispărut şi aceasta. Am zburat cu mare viteză toată ziua şi trebuie să fi străbătut jumătatea drumului peste Atlantic. Am depăşit vreo douăzeci-treizeci de nave de tot soiul, şi toată lumea părea uimită şi încîntată la vederea noastră. La urma urmei, nu e cine ştie ce ispravă să treci în balon peste ocean. O*mne ignotum pro magnifico.*[312] *Notă:* La 25.000 de picioare înălţime cerul pare aproape negru şi stelele se văd foarte clar; în timp ce marea nu pare convexă (cum s-ar putea crede), ci, fără nici o îndoială, e cu totul concavă.[313]

---

312 Tot ce e necunoscut pare minunat (în limba latină în original).

313 Domnul Ainsworth nu a încercat să-şi dea seama de fenomenul acesta, care totuşi poate fi explicat. O linie trasă de la o înălţime de 25.000 de picioare, perpendicular la suprafaţa pămîntului (sau a mării) ar fi alcătuit tocmai una dintre cele două laturi perpendiculare ale triunghiului dreptunghi, a cărui bază s-ar întinde de la unghiul drept

Luni, 8 aprilie. (Manuscrisul domnului Mason.) În dimineaţa de azi am avut iar oarecare încurcături cu axul propulsorului, care trebuie refăcut în întregime de teama unor accidente serioase. Prin ax înţeleg varga de oţel, nu paletele. Acestea n-ar putea fi îmbunătăţite. Un vînt puternic a suflat toată ziua fără întrerupere dinspre nord-est: norocul pare să fie cu totul de partea noastră. Cu puţin înainte de ivirea zorilor, am fost cu toţii oarecum îngrijoraţi de unele zgomote ciudate şi de zdruncinăturile balonului, însoţite de o descreştere simţitoare a vitezei întregului aparat. Fenomenele acestea erau urmarea expansiunii gazului, din pricina creşterii temperaturii atmosferice şi a desprinderii bucăţelelor mărunte de gheaţă cu care se încărcase fileul în timpul nopţii. Am aruncat cîteva sticle spre corăbiile de sub noi. Am văzut cum una din ele a fost pescuită de un vas mare ce semăna cu un pachebot de pe linia New York. Am încercat să-i aflăm numele, dar nu sîntem siguri că am izbutit. Cu telescopul domnului Osborne, am desluşit ceva apropiat de cuvîntul „Atalanta”. Este miezul nopţii şi ne îndreptăm tot înspre vest cu mare iuţeală. Marea este neobişnuit de fosforescentă.

Post-scriptum (de domnul Ainsworth). Era ora două

---

pînă la orizont, iar ipotenuza, de la orizont şi pînă la balon. Dar aceste 25.000 de picioare sînt o nimica toată faţă de întinderile pe care le cuprindea cu privirea. Cu alte cuvinte, baza sau ipotenuza presupusului triunghi ar fi aşa de lungă în comparaţie cu perpendiculara, încît cele două dintîi ar putea fi considerate ca aproape paralele. În chipul acesta, pentru aeronaut, orizontul apare întotdeauna *la acelaşi* nivel cu nacela. Dar, de vreme ce punctul aflat chiar dedesubtul acestuia pare a fi şi chiar este la o mare depărtare sub el, se înfăţişează, – desigur, ca şi cum s-ar găsi la o mare distanţă de orizont. De aici şi impresia de *concavitate.* Iar această impresie va dăinui pînă în clipa în care înălţimea în raport cu perspectiva se va afla într-o astfel de proporţie, încît paralelismul aparent dintre bază şi ipotenuză va dispărea, iar convexitatea reală a pămîntului va deveni aparentă (n.a.).

a.m. şi, atît cît îmi pot da seama, vremea pare mai liniştită, dar e foarte greu să ştiu cu precizie, deoarece ne mişcăm odată cu aerul. Nu am dormit deloc de cînd am plecat din Wheal-Vor, însă nu mai pot rezista şi trebuie să aţipesc niţel. Nu putem fi prea departe de coasta Americii.

Marţi, 9 aprilie. (Manuscrisul domnului Ainsworth.) *Ora 1. p.m. Se vede lămurit, coasta joasă a Carolinei de Sud.* Marea problemă e dezlegată. Am trecut Atlanticul, l-am trecut *uşor* şi repede cu balonul! Domnul fie lăudat! Cine-ar mai putea spune, după asta, că vreun lucru ar fi cu neputinţă?

Jurnalul se sfîrşeşte aici. Cîteva amănunte asupra coborîrii au fost împărtăşite însă domnului Forsyth de domnul Ainsworth. Marea era aproape netedă cînd călătorii văzură prima dată coasta pe care amîndoi marinarii au recunoscut-o îndată, şi domnul Osborne de asemeni. Acest din urmă *gentleman*, avînd oarecare legături la Fort Moultrie, a luat numaidecît hotărîrea să aterizăm în apropiere. Balonul a fost adus deasupra plajei (fiind vremea refluxului şi nisipul bine bătut, neted şi foarte potrivit pentru o aterizare) şi s-a aruncat gheara de pisică, şi imediat aceasta s-a înfipt zdravăn. Bineînţeles că locuitorii insulei şi ai fortului se înghesuiau să vadă balonul; dar numai cu mare greutate putea fi convinsă lumea că făcuserăm într-adevăr călătoria aceasta: *trecerea Atlanticului.* Gheara de pisică s-a înfipt în pămînt la ceasul două după-amiază, precis; şi astfel întreaga călătorie a luat sfîrşit în şaptezeci şi cinci de ore, sau chiar mai puţin dacă socotim trecerea de la o coastă la alta. Nu s-a întîmplat nici un accident serios. Nici o primejdie adevărată nu ne-a ameninţat cîndva. Balonul a fost dezumflat şi pus la păstrare fără nici o greutate; şi cînd manuscrisul după care s-a redactat această povestire a fost trimis la Charleston, aeronauţii se găseau încă la Fort Moultrie. Nu

se ştie ce au ei de gînd de aici înainte. Putem însă făgădui cu siguranţă cititorilor noştri informaţii suplimentare fie pe luni, fie cel mai tîrziu în ziua următoare.

Aceasta e fără doar şi poate fapta cea mai uluitoare, cea mai interesantă şi cea mai plină de făgăduinţe din cîte a săvîrşit sau măcar a încercat vreodată omul să săvîrşească. Ar fi de prisos să căutăm acum a preciza minunatele ei urmări.

Farsa cu balonul (în original *The Batloon-Hoax)* a văzut lumina tiparului în numărul din 13 aprilie 1844 al ziarului „New York Sun”.

ÎNGROPAT DE VIU

SÎNT UNELE SUBIECTE de un interes arzător, dar mult prea îngrozitoare ca să fie folosite într-o povestire obişnuită. Adevăratul romancier cată să le ocolească dacă nu vrea să provoace revolta sau dezgustul. Ele nu-şi au rostul decît dacă adevărul, în severa lui măreţie, le susţine şi le consfinţeşte. Aşa de pildă, te simţi înfiorat de cea mai puternică dintre „plăcerile dureroase" cu putinţă cînd ţi se istoriseşte despre trecerea Berezinei, despre cutremurul din Lisabona, ciuma de la Londra, măcelul din noaptea Sfîntului Bartolomeu, sau moartea celor o sută douăzeci de prizonieri, înăbuşiţi în „Hruba neagră" din Calcutta. Dar ceea ce e tulburător în aceste povestiri e tocmai faptul în sine – e realitatea – adică adevărul istoric. Dacă ar fi doar născociri, nu ne-am gîndi la ele decît cu silă.

Am pomenit cîteva dintre cele mai cunoscute şi cumplite restrişti înscrise în istorie. În ele, însă, ceea ce tulbură cu atîta putere închipuirea nu este numai felul nenorocirii, o întinderea ei. Nu e nevoie să mai amintesc cititorului că, din lungul şi jalnicul pomelnic al mizeriilor omeneşti, aş fi putut alege nu puţine fapte răzleţe pline de mai multă suferinţă adevărată decît oricare din aceste uriaşe prăpăduri obşteşti. Cea mai mare tortură cu putinţă – adevărata durere – nu este cea obştească, ci aceea de unul singur. Să mulţumim bunului Dumnezeu că sinistrul prag al caznelor e dat să-l îndure cîte un singur om, şi nicidecum mulţimi de oameni deodată!

A fi îngropat de viu este, fără îndoială, chinul cel mai groaznic dintre grelele încercări care au fost hărăzite vreodată unui muritor. Că faptul acesta îngrozitor s-a întîmplat adesea, chiar foarte adesea, iată ce nu poate fi tăgăduit de nimeni din cei ce gîndesc. Hotarele ce despart viaţa de moarte sînt în tot cazul întunecoase şi nestatornice. Cine oare ar putea spune unde sfîrşeşte una

şi începe cealaltă? Se ştie că sînt unele boli în care se întîmplă ca funcţiunile aparente ale vieţii să înceteze cu totul şi în care, totuşi, aceste opriri nu sînt, la drept vorbind, nimic decît simple întreruperi. Sînt numai o pauză vremelnică în acest mecanism de neînţeles. Se scurge un răstimp oarecare, şi o lege tainică, neştiută, pune iar în mişcare resorturile minunate şi rotiţele vrăjite. N-a fost pe veci desprins firul cel de argint şi nici n-a fost sfărîmat cu totul potirul cel de aur. Dar unde oare se afla sufletul între timp?

Afară de concluzia *a priori* şi de neînlăturat că anumite cauze trebuie să dea naştere unor anumite efecte, că aceste bine cunoscute cazuri de întrerupere a vieţii trebuie, din cînd în cînd, să ducă negreşit la o îngropare înainte de vreme, pe lîngă aceste argumente, avem mărturia nemijlocită a experienţei de toate zilele, precum şi a experienţei medicale, care ne dovedesc că numeroase asemenea îngropări au avut loc de curînd. Aş putea să amintesc de îndată, dacă e nevoie, şi o sută de cazuri de netăgăduit. Unul dintre ele, cu totul deosebit, şi ale cărui împrejurări ar putea fi încă vii în amintirea cititorilor mei, s-a întîmplat nu demult în oraşul vecin, Baltimore, unde a stîrnit o mare şi dureroasă frămîntare obştească. Soţia unuia dintre cetăţenii cei mai cu vază, jurist de frunte şi membru al Congresului, a fost atinsă pe neaşteptate de o boală necunoscută, care a sfidat toată iscusinţa medicilor. După multe suferinţe, a murit, sau s-a crezut că e moartă. Într-adevăr, nu s-a îndoit nimeni şi nici n-a avut vreo pricină să pună la îndoială că era moartă de-a binelea. Înfăţişa doar toate simptomele obişnuite ale morţii. Trăsăturile chipului ei arătau, cum e firesc, subţiate şi adîncite. Buzele erau şi ele, tot atît de firesc, de o paloare de marmură. Ochii n-aveau nici o strălucire. Nici urmă de căldură. Pulsul încetase. Trei zile trupul fu ţinut neîngropat, în care timp căpătase o rigiditate ca de piatră. În sfîrşit, se grăbi înmormîntarea, dată fiind starea de

rapidă descompunere în care se presupunea că se află cadavrul.

Moarta fu depusă în cavoul familiei, care, în cei trei ani ce urmară, n-a mai fost vizitat de nimeni. La sfîrşitul acestui răstimp a fost deschis pentru a se aduce un sarcofag; dar, vai! ce groaznică lovitură îl aştepta pe soţul defunctei, care, el însuşi, a împins uşa! Cînd canaturile se deschiseră, ceva înveşmîntat în alb îi căzu cu zgomot în braţe. Era scheletul soţiei sale, în giulgiul ei încă nevătămat.

O cercetare amănunţită dovedi cu prisosinţă că înviase la două zile după înmormîntare, că în zbuciumul ei dinlăuntrul sicriului îl făcuse să cadă din firida sau de pe raftul său pe podea, unde acesta se sfărîmase în aşa măsură încît îi îngăduise să iasă afară. O candelă, care, din întîmplare, fusese lăsată în cavou plină cu ulei a fost găsită goală; s-ar fi putut totuşi ca uleiul să se fi uscat prin evaporare. Pe treapta cea mai de sus a scării ce ducea în acest lăcaş al groazei se găsea o bucată mare de sicriu cu care, pare-se, încercase să atragă atenţia bătînd în uşa de fier. Pe cînd se străduia astfel, pesemne că a leşinat sau poate că a murit de groază. Iar în cădere, giulgiul i s-a agăţat de vreun ieşind al grilajului de fier dinlăuntrul cavoului. Astfel a rămas, în picioare, și astfel a şi putrezit,

În anul 1810 a fost în Franţa un caz de îngropare prematură, însoţit de unele împrejurări ce dovedesc îndeajuns că adevărul e, fără doar şi poate, mai ciudat decît închipuirea. Eroina povestirii a fost *mademoiselle* Victorine Lafourcade, o tînără bogată şi de o frumuseţe rară şi care se trăgea dintr-o familie ilustră. Printre numeroşii ei pretendenţi se număra şi un scriitor[314] sau ziarist sărac, de la Paris, Julien Bossuet. Talentul şi purtările lui pururi curtenitoare atraseră atenţia bogatei moştenitoare, care se părea că îl iubea cu adevărat. Dar

314 În limba franceză în original: *littérateur*.

mîndră de obîrşia ei, se hotărîse, în cele din urmă, să-l respingă şi să se mărite cu un domn pe nume Rénelle, bancher şi diplomat cu oarecare vază. După căsătorie însă, acest domn uită cu totul de soţie şi e mai mult ca sigur că a şi maltratat-o. După cîţiva ani de trai chinuit, ea muri. În tot cazul, înfăţişarea ei semăna atît de bine cu a unei moarte, încît oricine ar fi văzut-o s-ar fi putut înşela. A fost înmormîntată nu într-un cavou, ci într-o groapă obişnuită, în satul în care se născuse. În culmea disperării şi mistuit încă de amintirea arzătoare a dragostei lui, iubitul de altădată porneşte din capitală spre ţinutul îndepărtat al satului ei natal, mînat de dorinţa romantică de a dezgropa cadavrul şi de a-şi însuşi bogatele ei plete. Iată-l ajuns la mormînt. La miezul nopţii dezgroapă sicriul, îl deschide şi e tocmai pe cale să-i taie părul, cînd se opreşte deodată, văzînd cum ochii mult iubiţi se deschid. De fapt, tînăra femeie fusese îngropată de vie. Viaţa nu o părăsise cu totul, şi dezmierdările iubitului o treziseră din letargia care fusese greşit asemuită cu moartea. Într-o pornire nebună, o purtă pe braţe pînă la locuinţa lui din sat. Îi dădu cîteva leacuri din cele mai tari, dictate de temeinicele lui cunoştinţe medicale. În cele din urmă, fu readusă la viaţă. Îşi recunoscu salvatorul şi rămase cu el pînă cînd, încetul cu încetul, îşi recăpătă pe deplin sănătatea de mai înainte. Inima ei de femeie nu era de piatră, şi această din urmă lecţie de dragoste fu de ajuns ca s-o înduioşeze. I-o dărui lui Bossuet. Nu se mai întoarse la soţul ei, ci, ascunzîndu-i faptul că înviase, fugi cu iubitul în America. După trecerea a douăzeci de ani, cei doi se întoarseră în Franţa, încredinţaţi fiind că timpul o schimbase atît de mult, încît prietenii nu ar mai fi fost în stare s-o recunoască. Se înşelaseră totuşi. La prima întîlnire, domnul Rénelle o şi recunoscu şi-şi ceru soţia înapoi. Ea se împotrivi acestei cereri, şi tribunalul o sprijini, hotărînd că împrejurările cu totul deosebite, ca şi lungul răstimp care trecuse anulaseră îndrituirile soţului nu numai din punctul

de vedere al dreptăţii, dar şi al legii.

Revista chirurgicală din Leipzig – o publicaţie periodică merituoasă şi plină de autoritate, pe care editorii americani ar face bine s-o traducă şi s-o retipărească – relatează într-unul din numerele sale din urmă o întîmplare cu totul nenorocită şi de acelaşi fel.

Un ofiţer de artilerie, un bărbat de o statură uriaşă şi cu o sănătate de fier, fiind trîntit de un cal nărăvaş, căpătă o rană foarte gravă la cap, din pricina căreia îşi pierdu pe loc cunoştinţa. Avea o uşoară fractură a craniului, dar deocamdată nu era nici o temere de primejdie. Trepanaţia reuşi de minune. I se luă sînge şi se mai încercară şi alte multe mijloace cunoscute spre a-l uşura. Totuşi, căzu treptat într-o stare de nesimţire din ce în ce mai deznădăjduită şi, în cele din urmă, se crezu că a murit.

Vremea era călduroasă şi fu îngropat cu o grabă fără rost într-unui din cimitirele oraşului. Înmormîntarea avu loc într-o marţi. În duminica următoare cimitirul era, ca de obicei, înţesat de lume. Pe la amiază se iscă o mare tulburare la spusele unui ţăran că, pe cînd şedea pe mormîntul ofiţerului, simţise lămurit o zguduitură în pămînt pricinuită parcă de cineva care s-ar fi zbătut dedesubt. La început nu prea s-a luat seama la vorbele lui, dar spaima vădită şi încăpăţînarea de catîr cu care stăruia în istorisirea sa şi-au făcut în cele din urmă firescul efect asupra mulţimii. Se aduseră degrabă cîteva lopeţi şi, în puţine clipe, mormîntul, care era netăgăduit de puţin adînc, fu în aşa chip răscolit, încît capul îngropatului ieşi la iveală. Arăta într-adevăr ca un mort, dar sta aproape în capul oaselor în sicriul al cărui capac fusese niţel săltat în sus în lupta lui năprasnică.

Fu dus îndată la cel mai apropiat spital şi acolo s-a constatat că, deşi în stare de asfixie, era încă în viaţă. După cîteva ore, fu readus în simţiri. A recunoscut pe unii din prietenii de faţă şi, în fraze întretăiate, a vorbit despre chinurile îndurate în mormînt.

Din povestirea lui se vedea limpede că vreme de un ceas şi mai bine după ce fusese îngropat şi înainte de a cădea în nesimţire, îşi dăduse scama că trăieşte. Groapa a fost umplută fără grijă şi la repezeală cu un pămînt din cale-afară de afînat, astfel că a putut pătrunde în ea niţel aer. A auzit paşii mulţimii deasupra capului şi s-a străduit la rîndul său să se facă auzit. Şi tocmai acest tumult al cimitirului, zicea el, a fost ceea ce l-a trezit dintr-un somn adînc. Dar de îndată ce se trezi, îşi dădu seama pe deplin de grozăvia fără seamăn în care se afla.

Se spune că bolnavul acesta se întremase şi părea că e pe cale de a se însănătoşi de-a binelea, cînd, pe neaşteptate, căzu victima experienţelor medicale şarlataneşti. I se puse o baterie galvanică şi îşi dădu pe loc sfîrşitul într-una din acele crize paroxistice pe care electricitatea le pricinuieşte cîteodată.

Bateria galvanică de care am pomenit mi-aduce aminte de un caz bine cunoscut şi cu totul neobişnuit, în care acţiunea ei s-a dovedit a fi mijlocul de a readuce la viaţă pe un tînăr avocat din Londra care fusese înmormîntat de două zile. Faptul s-a petrecut în 1831 şi a făcut pe atunci o vîlvă nemaipomenită.

Bolnavul, Edward Stapleton, murise, pare-se, de o febră tifoidă, însoţită însă de unele simptome neobişnuite ce stîrniseră curiozitatea medicilor care-l îngrijeau. În urma morţii lui aparente, prietenii au fost rugaţi să încuviinţeze o autopsie. Ei însă n-au îngăduit-o. Cum se întîmplă adeseori în faţa unui asemenea refuz, medicii au hotărît să dezgroape cadavrul şi să-l disece în toată voia, pe ascuns. În acest scop, s-a ajuns uşor la o înţelegere cu una din numeroasele bande de hoţi de cadavre, bande de care Londra nu duce lipsă. În a treia noapte după înmormîntare, presupusul cadavru a fost scos dintr-o groapă adîncă de opt picioare şi depus în sala de disecţie a unui spital particular.

Tocmai i se făcuse o incizie destul de adîncă în

abdomen, cînd starea corpului, cu înfăţişarea lui fragedă şi nevătămată, le-a dat ideea să aplice o baterie electrică. Urmă o încercare după alta, şi se arătară obişnuitele efecte, dar fără nici un rezultat deosebit şi caracteristic, afară doar că o dată sau de două ori s-a iscat printre convulsii ceva care semăna în mai mare măsură cu viaţa decît de obicei.

Era tîrziu. Se făcea ziuă şi au crezut nimerit ca, în sfîrşit, să înceapă numaidecît disecţia. Un student însă ţinea cu dinadinsul să verifice o ipoteză a lui şi stăruia să se aplice bateria la unul din muşchii pectorali. Se făcu o tăietură largă, şi grabnic o bucată de sîrmă fu pusă în contact cu ea. Cu o mişcare iute, dar nicidecum convulsivă, pacientul se ridică de pe masă, păşi în mijlocul încăperii, şi vreme de cîteva clipe privi nelinişstit în jurul său. Apoi vorbi. Ceea ce spunea era de neînţeles; dar rostea bine cuvintele şi silabisea desluşit. După ce vorbi, se prăbuşi pe podea.

Cîteva secunde au rămas cu toţii încremeniţi de groază; împrejurarea însă neîngăduind întîrziere, le-a redat fără zăbavă prezenţa de spirit. Era vădit că domnul Stapleton trăia, deşi leşinase. După ce i s-a dat eter, s-a trezit, şi în curînd s-a vindecat şi s-a întors la prietenii săi. Acestora însă le-a fost ascunsă vestea învierii sale cît timp au mai fost temeri de o nouă cădere în leşin. Cît s-au minunat şi cît au fost de încîntaţi în uimirea lor îşi poate oricine închipui.

Dar ce-i mai înfiorător în această întîmplare e cuprins în cele povestite de însuşi domnul Stapleton. El susţine că n-a fost nici un răstimp în care să-şi fi pierdut cu totul simţirea, că îşi dădea seama în chip nedesluşit şi slab de tot ce s-a petrecut cu el din clipa cînd medicii îl declaraseră *mort* şi pînă într-aceea cînd a căzut leşinat pe podeaua spitalului. „Trăiesc, sînt în viaţă!” au fost cuvintele neînţelese pe care încerca să le rostească, în această grea cumpănă, cînd şi-a dat seama că se află într-o

sală de disecţie.

Nu mi-ar fi greu să amintesc oricît de multe poveşti de acest fel, dar sînt sigur că nu e nevoie de ele ca să fim încredinţaţi de faptul că astfel de îngropări înainte de vreme au loc într-adevăr. Dacă ne gîndim cît de rar stă în puterea noastră, dat fiind felul fiecărui caz în parte, să descoperim cîte unul, trebuie să ne dăm seama că asemenea întîmplări se pot petrece *adesea*, fără ca noi să luăm cunoştinţă de ele. E cu neputinţă să răscoleşti într-un anume scop un cimitir pe o întindere oarecare fără să descoperi schelete aşezate în aşa fel încît îţi stîrnesc cele mai groaznice bănuieli.

Groaznică e, într-adevăr, bănuiala, dar şi mai groaznic încă e destinul! Se poate susţine fără şovăire că *nu* există pe lume o întîmplare atît de cumplit de bine potrivită ca să te aducă în culmea disperării trupeşti şi sufleteşti ca atunci cînd eşti îngropat de viu. Apăsarea de nesuferit asupra plămînilor, miasmele înăbuşitoare ale pămîntului jilav, veşmintele morţii lipindu-se strîns de trup, strînsoarea neînduplecată a îngustului lăcaş, negrele bezne ale nopţii atotstăpîne, – tăcerea ca o mare ce te învăluie, prezenţa nevăzută, dar presimţită a viermelui biruitor, toate acestea, unite cu gîndul la aerul şi iarba de deasupra, cu amintirea prietenilor dragi care ar sări îndată în ajutorul tău numai dacă ţi-ar cunoaşte soarta, cum şi încredinţarea că soarta aceasta ei n-o vor afla-o *niciodată*, că partea ta cea fără speranţă este a celor morţi cu adevărat, acestea toate, zic, îţi strecoară în inima care încă mai bate o spaimă atît de cumplită şi de neîndurat, încît şi cea mai îndrăzneaţă închipuire pregetă şi păleşte. Nu cunoaştem pe lume mai groaznică tortură şi nici în hrubele împărăţiei iadului nu ne putem închipui nici pe departe ceva mai hîd. Şi de aceea tot ce se povesteşte despre acest lucru este de un interes atît de adînc, un interes care, prin sfînta groază stîrnită de lucrul în sine, depinde totuşi de faptul că sîntem încredinţaţi de *adevărul* acestor istorisiri. Ceea ce voi

povesti acum e ceva pe care l-am cunoscut prin mine însumi, – face parte din experienţa mea proprie neîndoielnică.

Cu mulţi ani în urmă am suferit de atacurile acelei boli ciudate pe care, în lipsa unei denumiri mai potrivite, medicii s-au învoit a o numi catalepsie. Deşi pricinile cele mai apropiate, cum şi cele ce predispun la această boală şi chiar diagnosticul ei sînt încă pentru noi o taină, caracterul ei aparent şi învederat e îndeajuns de bine cunoscut. Variaţiile ei sînt îndeosebi variaţii de grad. Uneori, bolnavul zace o singură zi sau chiar şi un răstimp mai scurt într-un fel de letargie foarte adîncă. E lipsit de cunoştinţă şi cu totul nemişcat. Dar bătaia inimii se simte încă slab de tot; mai dăinuie o urmă de căldură; o uşoară culoare rumeneşte umerii obrajilor; şi, punîndu-i o oglindă la buze, ne putem da seama că plămînii lucrează încet, neregulat şi şovăielnic. Dar în alte cazuri, durata crizei este de cîteva săptămîni, sau chiar de luni de zile. În răstimpul acestora, cercetarea cea mai amănunţită şi cel mai sever examen medical dau greş cînd e vorba să facă vreo deosebire esenţială între starea bolnavului şi ceea ce numim noi moarte absolută. De cele mai multe ori el scapă de o îngropare prematură numai datorită faptului că prietenii lui ştiu că înainte vreme suferise de catalepsie, datorită bănuielilor trezite de acest lucru şi mai cu seamă fiindcă nu s-a arătat nici un semn de descompunere. Din fericire, boala nu înaintează decît treptat. Primele ei manifestări, deşi bine vădite, sînt totuşi îndoielnice. Accesele devin din ce în ce mai puternice, şi fiecare dintre ele durează un răstimp mai lung decît cel de mai înainte. Numai lucrul acesta îl fereşte de a fi îngropat. Nenorocitul a cărui criză *dintîi* ar fi dintre cele mai grele – ceea ce se şi întîmplă uneori – ar fi desigur osîndit să fie îngropat de viu.

Cazul meu nu se deosebea prin nici un amănunt mai însemnat de cazurile amintite în tratatele de medicină.

Uneori, fără nici o pricină vădită, mă cufundam încetul cu încetul într-o stare vecină cu leşinul sau cu sincopa; şi rămîneam în starea asta fără să simt dureri, fără să mă pot mişca, lipsit de orice gînduri, păstrînd însă o cunoştinţă amorţită şi letargică a vieţii şi a prezenţei celor din jurul patului meu, pînă cînd o criză supremă mă readucea deodată, pe deplin, în simţiri. Alteori, mă lovea fulgerător şi năprasnic. Mi se făcea rău, amorţeam, mă treceau fiori, îmi venea ameţeală şi, deodată, mă prăbuşeam la pămînt. Apoi, săptămîni de-a rîndul totul era pustiu şi gol, întuneric şi tăcere, iar neantul stăpînea pretutindeni. O mai deplină nimicire nici nu se putea închipui. Dar din aceste din urmă încercări mă trezeam tot atît de încet şi treptat pe cît de subit fusese atacul. Aşa cum zorile se ivesc pentru cerşetorul fără prieteni şi fără adăpost şi care pribegeşte pe uliţe într-o lungă şi jalnică noapte de iarnă, la fel de tîrzie, la fel de înceată şi la fel de înviorătoare se reîntorcea lumina vieţii către mine.

Sănătatea mea părea totuşi bună, cu toate că eram supus acestui fel de leşinuri. Nici nu-mi dau seama că era cît de cît zdruncinată pe urma bolii care precumpănea, afară doar dacă nişte tulburări repetate în *somnul* meu obişnuit n-ar fi putut fi privite ca o urmare a ei. De cîte ori mă trezeam din somn, mi-era cu neputinţă să-mi recapăt pe loc deplina stăpînire a simţurilor şi totdeauna rămîneam cîteva minute foarte zăpăcit şi buimac. Facultăţile mele mintale în general şi mai cu seamă memoria erau întrerupte.

În tot ceea ce înduram nu era nici o suferinţă fizică, dar, în schimb, o durere morală fără seamăn. Închipuirea mea ajunsese un osuar. Nu vorbeam decît de „viermi, morminte şi epitafuri”. Mă pierdeam în visări de moarte, şi gîndul că aş putea fi îngropat de viu mă obseda necontenit. Primejdia cumplită de care eram ameninţat mă urmărea zi şi noapte. Ziua, gîndul ei mă chinuia peste poate, iar noaptea ajungea la culme. Cînd beznele groaznice

cotropeau întreg pămîntul, atunci, cu fiece spaimă a gîndului, mă cutremuram şi tremuram întocmai ca penele ce fîlfîie pe dricuri. Iar cînd natura nu mai îndura să fiu mereu de veghe, atunci doar, după o luptă înverşunată, mă hotărîm să adorm, căci mă înfioram gîndindu-mă că mă puteam trezi la deşteptare ca oaspete al unui mormînt. Şi cînd, într-un tîrziu, mă cufundam în somn, era numai ca să mă avînt îndată într-o lume de fantasme, deasupra căreia, cu negre aripi uriaşe, adumbrind totul, plutea, stăpînitor şi singur, gîndul sepulcral.

Printre nenumăratele chipuri ale întunericului care mă asupreau astfel în vis, nu voi alege decît o vedenie stingheră, ca să vorbesc de ea. Se făcea că eram adîncit într-un somn cataleptic, mai lung şi mai greu ca de obicei. Deodată, o mînă de gheaţă se lăsă pe fruntea mea, şi un glas, nerăbdător şi înfrigurat, îmi şopti în auz cuvîntul:

— Ridică-te!

M-am ridicat în capul oaselor. Întunericul era de nepătruns. Nu puteam vedea chipul celui ce mă trezise. Nu-mi puteam aduce aminte de clipa cînd căzusem în letargie, nici de locul unde zăceam. În vreme ce rămăsesem nemişcat şi mă tot străduiam să-mi adun gîndurile, mîna cea îngheţată se încleşta cu furie pe mîna mea, la încheietură, scuturînd-o cu putere, în timp ce glasul rostea din nou înfrigurat:

— Ridică-te! Nu ţi-am poruncit să te ridici?

— Şi cine eşti tu? am întrebat,

— Eu nu port nici un nume pe tărîmurile unde locuiesc, răspunse glasul cu jale. Am fost un muritor, dar azi sînt un demon. Am fost neîndurător, dar azi sînt plin de milă. Îţi dai seama că tremur. Cînd vorbesc, îmi clănţăne dinţii, şi totuşi nu e de vină răcoarea nopţii, a nopţii fără de sfîrşit. Dar această grozăvie e de neîndurat. Cum de poţi *tu* dormi liniştit? Eu nu mă pot odihni de plînsetul acestor chinuri de moarte. Priveliştea lor e mai mult decît pot îndura. Ridică-te! Vino cu mine în noaptea veşnică şi lasă-mă să-ţi

dezvelesc mormintele. Nu e oare vedere de jale aceasta? Priveşte!

Am privit. Şi chipul cel nevăzut, care mă mai ţinea strîns de încheietura mîinii, făcu să se deschidă larg mormintele întregii omeniri, şi din fiecare se înălţa în plutire plăpînda lucire fosforescentă a putregaiului, astfel că am putut să pătrund cu privirea pînă-n tainiţele cele mai ascunse şi să văd în ele, înfăşurate în linţoliu, trupurile celor morţi, în somnul lor solemn şi trist, laolaltă cu viermii. Dar, vai! cei ce dormeau cu adevărat erau de mii şi milioane de ori mai puţini decît cei ce nu dormeau deloc. Şi era o uşoară frămîntare şi era o dureroasă şi obştească neodihnă. Şi din adîncul gropniţelor fără de număr venea foşnetul melancolic al linţoliilor celor îngropaţi şi am văzut că, printre cei ce păreau că odihnesc în pace, foarte mulţi îşi schimbaseră întrucîtva neprielnica şi rigida poziţie în care fuseseră pogorîţi în mormînt dintru început. Şi în vreme ce mă uitam, glasul îmi spuse iar:

— Nu e oare, vai! nu e oare o privelişte de jale?

Dar mai înainte de a fi găsit un cuvînt să-i răspund, arătarea încetase să mă mai strîngă tare de mînă, luminile fosforescente se stinseră şi deodată mormintele se închiseră cu o bufnitură năprasnică, în timp ce din ele se înălţa un vuiet de strigăte deznădăjduite, care spuneau din nou:

— Nu e oare, o, Doamne! *nu* e oare nespus de jalnica această vedere?

Astfel de năluciri, care mi se arătau noaptea, au pătruns cu înrîurirea lor purtătoare de groază pînă departe în ceasurile mele de veghe. Nervii mi s-au zdruncinat cu totul şi am căzut pradă unei veşnice spaime. Nu mai îndrăzneam să merg călare sau să umblu pe jos, sau să-mi îngădui orice exerciţiu care m-ar fi depărtat de casă. De fapt, nu mă mai încumetam să mă lipsesc de prezenţa neîncetată a celor ce ştiau că sînt predispus la catalepsie, ca nu cumva, căzînd într-unul din obişnuitele mele atacuri,

să fiu îngropat mai înainte ca starea mea adevărată să fi fost bine cunoscută. Mă îndoiam de credinţa, de grija celor mai scumpi prieteni. Mă temeam că în răstimpul unei crize mai prelungite ca de obicei, ei s-ar putea lăsa convinşi că sînt pierdut fără scăpare. Mergeam pînă acolo încît mi-era teamă ca nu cumva, din pricină că le dădeam prea mult de lucru, ei să fie bucuroşi să găsească într-un atac foarte prelungit o scuză îndestulătoare ca să scape cu totul de mine. Zadarnic se străduiau să mă liniştească prin cele mai solemne făgăduieli. Le-am smuls jurămintele cele mai sfinte că sub nici un cuvînt nu mă vor îngropa mai înainte ca descompunerea să fi progresat atît de mult încît păstrarea în casă să nu mai fie cu putinţă. Şi cu toate acestea, spaima mea ucigătoare nu voia să ţină seama de nimic, nu voia să primească nici o alinare. Am început să iau un şir întreg de măsuri de prevedere complicate. Între altele, am refăcut cavoul nostru de familie în aşa chip încît să poată fi deschis cu uşurinţă pe dinăuntru. Cea mai slabă apăsare asupra unei pîrghii alungite pînă departe sub boltă făcea ca porţile de fier să sară în lături. Mai erau şi alte rînduieli ca să lase slobodă trecerea aerului şi luminii şi vase potrivite pentru merinde şi apă, în nemijlocita apropiere a sicriului pregătit să mă primească. Sicriul acesta era căptuşit cu ceva moale şi călduros şi prevăzut cu un capac construit după acelaşi principiu ca uşa cavoului, înzestrat cu arcuri în aşa fel alcătuite încît ar fi fost de ajuns cea mai mică mişcare a trupului ca să-i redea libertatea. Pe lîngă toate acestea, de tavanul cavoului atîrna un clopot mare, a cărui funie trebuia să treacă printr-o gaură a sicriului şi să fie legată de o mînă a cadavrului. Dar, vai! la ce foloseşte prevederea împotriva soartei? Nici chiar aceste măsuri bine chibzuite n-au fost de ajuns ca să mîntuie de chinurile nespuse ale îngropatului de viu pe un nenorocit osîndit să le îndure.

Veni atunci o vreme, aşa cum mai venise adeseori şi înainte, o vreme în care m-am simţit trecînd la o stare de

inconştienţă deplină şi ajungînd la cel dintîi şi cel mai slab şi nedesluşit sentiment al existenţei. Tiptil – cu mers de broască ţestoasă – se apropiau zorile plăpînde şi cenuşii ale răsăritului sufletesc. O toropeală dureroasă. O suferinţă surdă, îndurată cu nepăsare. Nici grijă, nici speranţă, nici sforţare, Apoi, după un lung răstimp, un ţiuit în urechi. Apoi, după un şi mai lung răstimp, nişte înţepături şi furnicături în mădulare; apoi un răstimp de linişte şi desfătare, o linişte parcă fără sfîrşit, în care simţurile trezite se străduiesc să se preschimbe în gînduri; şi din nou o scurtă întoarcere în nefiinţă: şi apoi o revenire neaşteptată. Într-un tîrziu, un tremur uşor al pleoapelor, şi îndată după aceea, o tresărire electrică de groază ucigătoare, o groază nedesluşită, care-mi alungă sîngele în valuri de la tîmple la inimă. Iar acum, întîia sforţare hotărîtă de a gîndi. Acum, întîia încercare de a-mi reaminti. Şi, acum un succes trecător şi neîntreg. Şi acum memoria îşi redobîndeşte în asemenea măsură puterile ei stăpînitoare, încît aproape îmi dau seama de starea în care mă aflu. Simt că nu mă trezesc dintr-un somn obişnuit. Îmi aduc aminte că am fost supus la atacuri de catalepsie. Şi acum, în sfîrşit, ca la revărsarea unui ocean, mintea înfiorată mi-e cotropită de singura şi groaznica primejdie, de unicul meu gînd, spectral şi pururi cotropitor.

Cîteva minute după ce acest vis urît pusese stăpînire pe mine – am rămas locului, nemişcat. Şi de ce oare? Nu puteam să-mi fac curaj şi să mă mişc. Nu cutezam, printr-o sforţare a fiinţei, să mă lămuresc asupra soartei mele, şi totuşi simţeam în inimă ceva care-mi şoptea că desigur *aşa era!* Deznădejdea – o deznădejde aşa cum nici o altă restrişte nu poate inspira vreodată – numai şi numai deznădejdea m-a îndemnat, după ce am stat multă vreme la îndoială – să ridic pleoapele grele ale ochilor. Le-am ridicat. Era întuneric, un întuneric de nepătruns. Mi-am dat seama că atacul trecuse. Mi-am dat seama că criza luase de multă vreme sfîrşit, Mi-am dat seama că mi-am

recăpătat pe deplin darul vederii, şi totuşi era întuneric, un întuneric de nepătruns, beznele negre şi adînci ale Nopţii care ţine o veşnicie.

Am încercat să strig. Dar în strădania mea, buzele şi limba-mi uscată se mişcau convulsiv şi nici un glas nu ieşea din pieptul meu cavernos, care, apăsat parcă de greutatea unui munte prăbuşit deasupră-i, gîfîia şi palpita, odată cu inima mea, la fiece respiraţie trudnică şi greoaie.

În strădania aceasta de a scoate un strigăt, vrînd să deschid gura, am băgat de seamă că fălcile îmi sînt legate, cum se obişnuieşte la morţi. Am simţit totodată că zac pe ceva tare şi că ceva asemănător mă strîngea şi în coaste, de aproape. Pînă atunci nu încercasem să-mi întind mădularele, dar acum mi-am repezit în sus, din răsputeri, braţele, care-mi stătuseră întinse de-a lungul trupului şi cu mîinile încrucişate. Se loviră de ceva solid şi lemnos, care se întindea deasupră-mi la o înălţime nu mai mare de şase şchioape de faţa mea. Nu mă mai puteam îndoi că odihnesc în sfîrşit într-un sicriu.

Şi atunci, în toată nemărginita mea nenorocire, se strecură, odată cu gîndul măsurilor mele de prevedere, duioasa şi îngereasca speranţă. M-am zbătut, am făcut mişcări spasmodice să deschid capacul cu forţa: nici nu s-a clintit din loc. Mi-am pipăit încheieturile mîinilor în căutarea funiei clopotului. Nu o găsii nicăieri. Şi atunci speranţa mea se risipi pentru totdeauna, şi o deznădejde şi mai cumplită mă copleşi, biruitoare, fiindcă nu se putea să nu-mi dau seama de lipsa căptuşelilor pe care mi le pregătisem cu atîta grijă. Şi apoi mai simţii deodată în nări mireasma deosebit de puternică a pămîntului jilav. Nici o îndoială nu mai era cu putinţă. *Nu* mă aflam în cavou. Plecat de acasă şi aflîndu-mă printre străini, avusesem o criză – ce fel, cînd şi cum nu-mi puteam aduce aminte. Ei erau cei care mă îngropaseră ca pe un cîine, într-un sicriu de rînd, bătut în cuie şi aruncat adînc, adînc şi pe vecie, într-o *groapă* oarecare şi fără de nume.

Cînd această cumplită încredinţare îşi făcu drum pînă în străfundurile cele mai nepătrunse ale sufletului meu, m-am străduit din nou să strig din toate puterile. Şi la această a doua încercare am izbutit. Un strigăt lung, sălbatic şi fără sfîrşit, ca un vaier de agonie, a răsunat în împărăţiile subpămîntene ale nopţii.

— Hei! hei! Tu de colo! rosti un glas aspru drept răspuns.

— Ce naiba l-o fi găsit? răsună un al doilea.

— Isprăveşte odată! spuse o a treia voce.

— Ce-ţi vine de minuni aşa, ca un motan în călduri? zise a patra voce.

Vreme de cîteva minute am fost înşfăcat pe loc şi zgîlţîit fără cruţare de cîţiva inşi foarte deocheaţi. Nu m-am trezit din somn, căci eram treaz de-a binelea cînd am ţipat, dar mi-au redat toată ţinerea de minte.

Aventura aceasta s-a petrecut în apropiere de Richmond, în Virginia. Însoţit de un prieten, plecasem la vînătoare, străbătînd cîteva mile de-a lungul fluviului. Se lăsa noaptea. Pe drum ne-a apucat furtuna. Cabina unui mic şlep, ancorat în plin curent şi încărcat cu pămînt de grădinărie, ne-a fost singurul adăpost la îndemînă. Ne-am mulţumit cu el şi am petrecut noaptea la bord. Am dormit într-unul din cele două culcuşuri ale vasului; şi culcuşurile unui şlep de şaizeci-şaptezeci de tone nu prea au nevoie să fie descrise. Cel în care m-am culcat eu n-avea nici un fel de aşternut. În partea cea mai latră era doar de optsprezece şchioape, iar distanţa pînă la puntea de deasupra era aceeaşi. Mi-a fost nespus de greu să mă strecor înăuntru. Cu toate acestea, am adormit adînc. Şi întreaga mea vedenie – căci n-a fost nici vis, nici coşmar – a decurs în chip firesc din felul cum eram aşezat, din făgaşul obişnuit al gîndurilor, din greutatea de care am mai amintit de a-mi reveni în simţiri şi mai ales de a-mi recăpăta memoria multă vreme după ce mă trezeam din somn. Oamenii care mă zgîlţîiau alcătuiau echipajul şlepului, dimpreună cu

cîţiva ţărani tocmiţi să-l descarce. Mirosul de pămînt venea de la însăşi încărcătura. Legătura peste fălci era o batistă de mătase în care îmi înfăşurasem capul în lipsa obişnuitei scufii de noapte.

Totuşi, chinurile pe care le îndurasem au fost, fără îndoială, deopotrivă de mari, în afară de durata lor, cu ale celor îngropaţi cu adevărat. Au fost cumplite, au fost neînchipuit de groaznice. Dar orice rău zămisleşte un bine, fiindcă prin chiar excesul lor au stîrnit în mintea mea o reacţie de neînlăturat. Sufletul meu îşi redobîndi bărbăţia, îşi redobîndi cumpătul. Am călătorit în străinătate. Am făcut exerciţii viguroase. Am tras adînc în piept aerul înviorător al înălţimilor mari. M-am gîndit la alte lucruri decît la moarte. Am aruncat cărţile mele de medicină. L-am ars pe „Buchan”[315]. N-am mai citit *„Gînduri de noapte”*[316], nici alte asemenea bazaconii despre cimitire, nici povestiri fioroase, *cum e cea aici de faţă.* Pe scurt, am devenit alt om şi am trăit o viaţă omenească. Din noaptea aceea de pomină mi-am luat rămas bun pentru totdeauna de la spaimele mele funebre şi, odată cu ele, mi-a dispărut şi predispoziţia la catalepsie. Ele erau mai degrabă pricini decît urmări.

Vine o vreme în care, chiar pentru ochiul nepărtinitor al raţiunii, lumea aceasta, a sărmanei noastre omeniri, poate ajunge asemenea iadului, dar închipuirea omului nu e o *Carathis*[317] ca să-i poată cerceta nepedepsită peşterile toate. Vai! legiunea fioroasă a spaimelor sepulcrale nu poate fi privită numai ca o nălucire. Dar, asemenea

---

315 Este vorba despre o foarte răspîndită lucrare de popularizare a cunoștințelor medicale scrisă de medicul scoțian *William Buchan* (1729–1805).

316 Poem pesimist scris de *Edward Young* (1683–1745) după moartea soției și a fiicei sale; titlul complet al lucrării este *Tînguirea sau Gîndurile de noapte despre viață, moarte și nemurire (The Complaint or Night Thoughts on Life, Death and Immortality).*

317 Nume născocit de E.A. Poe.

demonilor cu care Afrasia[318] călătorea pe Oxus[319], ea trebuie să doarmă sau să ne sfîşie! Trebuie lăsată în voia somnului ei, sau altfel sîntem sortiţi pieirii..

Îngropat de viu (în original *The Premature Burial)* a văzut lumina tiparului la 31 iulie 1844 în „Dollar Newspaper”, cotidian din Philadelphia.

318 Căpetenie a unor triburi turanice care au năvălit în Iran; unul dintre eroii vestitului poem persan *Șah-name* de *Firdusi* (940–1020).
319 Numele sub care era cunoscut în vechime rîul Amu-Daria.

LADA DREPTUNGHIULARĂ

ACUM CÎŢIVA ANI mi au reţinut un loc pe frumosul pachebot „Independence”, comandat de căpitanul Hardy, pentru o călătorie de la Charleston (în Carolina de Sud) la New York. Dacă vremea era prielnică, trebuia să ridicăm ancora la 15 ale lunii (iunie); în ziua de 14, am venit la bord să-mi rînduiesc unele lucruri în cabină.

Am aflat că vom avea foarte mulţi pasageri, printre care mult mai multe doamne ca de obicei. Pe listă erau şi cîţiva cunoscuţi de ai mei; şi printre alte nume, am găsit cu bucurie pe cel al lui Cornelius Wyatt, un tînăr artist pentru care aveam sentimente de caldă prietenie. Am fost coleg cu el, ca student al Universităţii C., unde eram veşnic împreună. Era o fire aşa cum sînt de obicei oamenii de geniu: un amestec de mizantropie, de simţire gingaşă şi de entuziasm. Pe lîngă aceste însuşiri, se mai adăuga inima cea mai caldă şi mai credincioasă care a bătut vreodată într-un piept omenesc.

Am băgat de seamă că numele lui sta scris pe uşa a *trei* cabine. Şi cercetînd din nou lista pasagerilor, am aflat că reţinuse locuri pentru sine, pentru soţie şi două surori ale lui. Cabinele erau destul de încăpătoare şi fiecare avea două paturi, unul deasupra celuilalt. La drept vorbind, aceste culcuşuri erau atît de înguste, încît nu puteau fi folosite decît de o singură persoană; totuşi, n-am putut înţelege de ce erau *trei* cabine pentru aceste patru persoane. În vremea de-atunci mă aflam în acea proastă stare de spirit care-l face pe om să fie de o curiozitate nestăpînită faţă de orice nimicuri. Mărturisesc cu ruşine că m-am frămîntat, făcînd tot felul de presupuneri absurde şi nelalocul lor despre rostul acelei cabine de prisos. Nu era treaba mea, firește, dar asta nu mă împiedica să stărui cu aceeaşi îndărătnicie întru dezlegarea acestei enigme. În cele din urmă am ajuns la o concluzie care, din pricină că

nu mă gîndisem la ea mai devreme, m-a umplut de uimire. „Trebuie să fie vorba de vreo servitoare, fără doar şi poate, mi-am zis. Ce nerod am fost că nu m-am gîndit din capul locului la un lucru atît de vădit!” Şi mi-am aruncat iarăşi ochii pe listă, dar am văzut lămurit că acei patru inşi nu erau însoţiţi de nici o servitoare. Fapt este că la început au avut de gînd să-şi ia cu ei una, fiindcă vorbele „şi servitoarea” fuseseră scrise şi apoi şterse. „Desigur că are în bagajul său ceva deosebit, mi-am zis atunci, ceva ce n-ar dori să fie pus în magazie, ceva care trebuie păzit cu grijă... ah, da, am găsit! e vreun tablou, sau aşa ceva, şi asta trebuie să fi pus el la cale cu evreul italian Nicolino”. Gîndul acesta mă mulţumi pe deplin, şi, pentru moment, mi-a trecut orice curiozitate.

Cunoşteam foarte bine pe cele două surori ale lui Wyatt; erau fete foarte drăguţe şi vioaie. Se căsătorise de curînd, şi încă nu-i văzusem soţia. Cu toate acestea, adeseori, de faţă cu mine, vorbise despre ea, cu obişnuita lui înflăcărare. O descria ca pe o fiinţă cu totul desăvîrşită şi înzestrată cu o frumuseţe fără cusur şi o inteligenţă deosebită. Eram de aceea foarte nerăbdător s-o cunosc.

În ziua în care m-am dus pe corabie (la 14 iunie), Wyatt şi familia lui trebuiau să vină şi ei – după cum mi-a spus căpitanul – şi am aşteptat pe bord cu o oră mai mult decît aveam de gînd, nădăjduind mereu că voi face cunoştinţă cu soţia lui. Dar atunci veni cineva din partea lui să ceară scuze: „Doamna W. este puţin suferindă şi nu poate veni pe bord decît în clipa plecării, în ziua următoare”.

Sosi şi ziua următoare. Şi tocmai pornisem de la hotel spre chei, cînd mă întîlnii cu căpitanul Hardy, care-mi spuse că, ţinînd seama de împrejurări (o frază stupidă şi convenţională), credea mai degrabă că „Independence” nu va părăsi portul o zi sau două. Cînd totul va fi gata, va trimite pe cineva să mă înştiinţeze. Faptul mi se păru ciudat, fiindcă bătea un vînt puternic dinspre sud. Dar cum „împrejurările” nu ieşeau la lumină cu toate că am încercat

în chip stăruitor să aflu ceva despre ele, nu aveam nimic mai bun de făcut decît să mă reîntorc în camera mea şi să-mi mistui nerăbdarea pe îndelete.

Trecu aproape o săptămînă fără să primesc înştiinţarea pe care o aşteptam din partea căpitanului. În cele din urmă, însă, am primit-o şi m-am grăbit să mă duc la bord. Corabia gemea de călători, şi peste tot locul se făceau înfrigurate pregătiri de plecare. Cam la zece minute după mine sosi şi Wyatt cu ai săi. Erau patru: cele două surori, soţia şi artistul, acesta din urmă într-una din obişnuitele sale toane de posomorîtă mizantropie. Eram prea deprins cu ele ca să le mai bag în seamă. Nici măcar nu m-a prezentat soţiei sale; această datorie de bună-cuviinţă căzu, de voie, de nevoie, asupra surorii sale Marian – o fată vioaie şi drăgălaşă – care, la iuţeală, în cîteva cuvinte, ne-a făcut, cunoştinţă.

Doamna Wyatt purta un văl des pe faţă, şi cînd l-a ridicat, răspunzînd la salutul meu, mărturisesc că am rămas adînc uimit. Cu toate acestea, aş fi fost şi mai mult uimit decît eram dacă o lungă experienţă nu m-ar fi învăţat să nu dau prea mult crezare înflăcăratelor descrieri ale prietenului meu, artistul, atunci cînd se pierdea în comentarii asupra frumuseţii unei femei. Ştiam bine cu cîtă uşurinţă se avînta el pe culmile idealului pur cînd era vorba de frumos.

Adevărul e că nu m-am putut împiedica de a socoti pe doamna Wyatt o femeie cu totul lipsită de farmec. Dacă nu era chiar de tot urîtă, socot că nici mult nu-i lipsea. Era îmbrăcată, totuşi, cu gust ales, aşa încît nu încape îndoială că va fi cucerit inima prietenului meu cu farmecele mult mai durabile ale sufletului şi ale minţii. Abia dacă a rostit cîteva cuvinte şi a trecut în cabina ei, împreună cu domnul Wyatt.

Dar vechea mea curiozitate se trezi din nou. Un lucru era lămurit, şi anume că nu luaseră cu ei *nici* o servitoare. Deci, am căutat să văd dacă nu cumva se găseşte în

bagajele lor ceva mai deosebit. Peste puţin a sosit pe chei o căruţă cu o ladă dreptunghiulară de brad. Părea să fie tocmai lucrul aşteptat. Îndată după venirea ei, am ridicat ancora. În scurt timp, am ieşit cu bine din port şi ne-am îndreptat spre larg.

Lada cu pricina era, după cum am spus, dreptunghiulară. Avea cam vreo şase picioare lungime şi două şi jumătate lăţime: o privisem cu luare-aminte şi îmi place să vorbesc precis. Oricum, forma aceasta era *ciudată;* şi de cum am văzut-o, am fost încredinţat că ghicisem bine. Dacă vă amintiţi, ajunsesem la concluzia că în bagajele suplimentare ale prietenului meu, artistul, trebuie neapărat să fie nişte tablouri sau măcar un singur tablou, de vreme ce ştiam că timp de cîteva săptămîni avusese numeroase convorbiri cu Nicolino, Şi iată aici o ladă, care, prin forma sa, *nu putea* conţine altceva decît o copie după *Cina cea de taină* a lui Leonardo: ştiam că o copie a acestei *Cine de taină,* făcută de Rubini cel Tînăr, la Florenţa, se găsea de cîtva timp în mîinile lui Nicolino. Mi s-a părut deci că punctul acesta se lămurise destul de bine. Rîdeam cu poftă, de unul singur, gîndindu-mă la puterea mea de pătrundere. Era pentru prima oară cînd îl vedeam pe Wyatt că îmi ascunde unul dintre secretele lui artistice; dar, de data aceasta, urmărea desigur să mă ducă de nas şi să transporte pe furiş la New York, un tablou de valoare, crezînd că habar nu am de acest lucru. Am luat hotărîrea ca de-acum înainte să-mi bat eu joc de el.

Un lucru însă mă necăjea destul de rău. Lada n-a fost pusă în cabina cea goală, ci aşezată chiar în cabina lui Wyatt; şi rămase acolo, ocupînd aproape tot locul liber pe podea. Desigur că îl stînjenea nespus de mult, atît pe artist, cît şi pe soţia sa, mai cu seamă din pricină că vopseaua sau catranul cu care fuseseră scrise cele cîteva litere mari, lăbărţate, răspîndea un miros puternic şi neplăcut şi, după părerea mea, cu totul respingător. Pe capac erau vopsite următoarele cuvinte: *Doamnei Adelaide*

Curtis, Albany, New York, prin bunăvoinţa lui Cornelius Wyatt, Esq. A se aşeza cu partea asta în sus. Fragil!

Ştiam că doamna Adelaide Curtis din Albany era mama soţiei artistului; socoteam însă că toată adresa aceasta e o păcăleală pusă la cale pentru mine, dinadins. Mă încredinţasem în sinea mea că lada şi conţinutul ei nu vor trece dincolo de pragul atelierului de la New York, din Chambers Street, al prietenului meu, mizantropul.

În primele trei-patru zile am avut o vreme frumoasă, deşi bătea vîntul din faţă; căci după ce coasta se făcu nevăzută, îşi schimbase şi el direcţia, suflînd de la nord. Din pricina aceasta călătorii erau plini de voie bună şi dornici de tovărăşie. Dar nu pot spune acelaşi lucru nici despre Wyatt, nici despre surorile sale, a căror purtare era cam semeaţă şi nu mă puteam împiedica să-i socotesc lipsiţi de cuviinţă faţă de cealaltă lume. Nu luam atît în seamă purtarea lui *Wyatt.* Era şi mai întunecat ca de obicei; la drept vorbind, era chiar *ursuz*, dar din partea lui mă aşteptam la orice ciudăţenie. În schimb, surorilor lui nu le găseam nici o scuză. Aproape tot timpul acestei călătorii s-au închis în cabina lor şi, în ciuda stăruinţelor mele, n-au vrut în ruptul capului să stea de vorbă cu vreo persoană de pe corabie.

Chiar şi doamna Wyatt se purta mult mai drăguţ decît ele. Vreau să spun că îi plăcea *să flecărească;* şi a fi vorbăreţ te face să fii foarte căutat cînd te afli în largul mării. S-a împrietenit din cale-afară cu cele mai multe dintre doamnele călătoare, şi, spre marea mea uimire, părea vădit că îi place să cocheteze cu bărbaţii. Făceam cu toţii mare haz de ea. Am spus *„făceam haz”,* şi nu ştiu cum să lămuresc: adevărul e că mi-am dat curînd seama cum de cele mai multe ori oamenii mai degrabă rîdeau de doamna Wyatt decît făceau haz *cu* ea. Bărbaţii nu prea vorbeau de dînsa. În schimb, cucoanele şi-au spus foarte curînd cuvîntul, şi anume: că e o fată bună, nici urîtă, nici frumoasă, cu totul lipsită de bună-creştere şi, fără îndoială,

vulgară. Mare minune cum de se lăsase Wyatt prins în astfel de mreje. Toţi credeau că e la mijloc averea ei: dar ştiam că nu era deloc aşa, fiindcă Wyatt îmi spusese că nu-i adusese de zestre nici măcar un dolar şi nici nu se aştepta la vreo moştenire.

Se însurase, îmi spusese el, „din dragoste şi numai din dragoste”. Şi soţia lui era mai mult decît „vrednică de dragostea lui”. Cînd mă gîndeam la vorbele acestea ale prietenului meu, mărturisesc că rămîneam nespus de încurcat. Era cu putinţă oare să-şi fi ieşit din minţi? Ce alt puteam să-mi închipui? Tocmai el, care era atît de mofturos, el, cu mintea lui atît de luminată şi de subtilă, cu un simţ atît de ascuţit al imperfecţiunii şi cu o înţelegere atît de adîncă, de pătrunzătoare a frumosului! Bineînţeles că doamna Wyatt părea nespus de îndrăgostită de el, şi mai cu deosebire în lipsa lui, cînd se făcea de rîs prin dese aluzii la ce a spus „iubitul ei soţ, domnul Wyatt”. Cuvîntul „soţ” părea că-i stă neîncetat pe limbă, ca să folosesc una din expresiile ei atît de gingaşe. Între timp, toată lumea de pe vas îşi dădea seama că el o ocolea cu dinadinsul şi în cea mai mare parte a timpului se închidea singur în cabina lui, în care, de fapt, s-ar putea spune că sta fără întrerupere, lăsîndu-şi soţia să petreacă în voie, aşa cum credea ea de cuviinţă, cu lumea din sala cea mare.

Concluzia pe care am tras-o din cele văzute şi auzite a fost că artistul, printr-un ciudat capriciu al destinului, sau poate stăpînit de o patimă înflăcărată şi bizară, fusese împins să-şi lege viaţa de o fiinţă cu mult mai prejos decît el. Şi în chip firesc urmase dezgustul rapid şi fără leac. Îl plîngeam din toată inima, dar chiar aşa stînd lucrurile, nu-i puteam ierta faptul că nu-mi vorbise de *Cina cea de taină.* Şi de aceea hotărîi să mă răzbun.

Într-o zi cînd Wyatt se ivi pe punte, l-am luat de braţ, aşa cum făceam altădată, şi am pornit să ne plimbăm în sus şi în jos. Totuşi, tristeţea lui, pe care o găseam oarecum firească, nu se lăsa deloc înduplecată. Posomorît,

abia dacă scotea o vorbă, şi aceea cu o vădită sforţare. Am spus la întîmplare o glumă, două, şi el a schiţat un zîmbet care îţi făcea milă. Bietul om! Cînd mă gîndeam la *soţia lui,* mă minunam de unde mai avea puteri să pară vesel. În cele din urmă, am încercat să-i dau o lovitură în plin. M-am hotărît să-i dau să înţeleagă prin cîteva vorbe cu tîlc, spuse în treacăt, despre lada de brad, că nu voiam să fiu nici victima nevinovată, nici măcar ţinta mistificării lui mărunte şi caraghioase. Am început prin a-mi dezvălui intenţiile. Am spus ceva privitor la „forma ciudată a lăzii cu pricina”; şi în timp ce rosteam cuvintele acestea, am făcut cu ochiul, zîmbind cu înţeles, şi l-am împuns uşurel cu degetul arătător între coaste.

Felul în care Wyatt a primit o glumă atît de nevinovată m-a încredinţat pe dată că era nebun. Mai întîi, m-a privit ţintă, ca şi cum i-ar fi fost cu neputinţă să priceapă ce-i spun; dar, încetul cu încetul, pe măsură ce înţelesul spuselor mele pătrundea în mintea lui, holba ochii de parcă stătea să-i iasă din orbite. S-a făcut stacojiu la faţă, apoi cumplit de palid, şi, pe urmă, ca şi cum ceea ce îi spusesem l-ar fi înveselit nespus, a izbucnit într-un rîs zgomotos şi nefiresc, care, spre uimirea mea, a ţinut vreme de zece minute şi mai bine, înteţindu-se din ce în ce mai mult. În cele din urmă s-a prăbuşit greoi şi fără vlagă pe punte. Cînd m-am repezit să-l ridic, judecind după toate semnele, era *mort.*

Am strigat după ajutor şi, cu mare greutate, l-am readus în simţiri. După ce şi-a venit în fire, a vorbit cîtăva vreme fără şir. În cele din urmă i-am luat sînge şi l-am culcat în pat.

A doua zi de dimineaţă se înzdrăveni cu totul, cel puţin în ceea ce priveşte sănătatea trupească. Despre starea lui mintală, însă, desigur că nu pot spune nimic. În tot răstimpul călătoriei noastre, l-am ocolit, după sfatul căpitanului, care părea de aceeaşi părere cu mine în privinţa nebuniei lui. Dar m-a rugat să nu vorbesc nimănui

pe bord despre asta.

Îndată după accesul lui Wyatt, s-au mai ivit cîteva împrejurări care mi-au sporit şi mai mult curiozitatea, şi aşa destul de aţîţată. Între altele, a mai fost şi următorul fapt: eram foarte nervos – beam prea mari cantităţi de ceai verde, şi noaptea dormeam prost, aş putea spune că vreme de două nopţi n-am închis ochii. Cabina mea, ca toate celelalte cabine ale bărbaţilor neînsuraţi de pe bord, dădea în sala mare care servea de sufragerie. Cele trei cabine ale lui Wyatt dădeau în încăperea din fund, despărţită de cea principală, printr-o uşă glisantă, care nu era niciodată încuiată în cursul nopţii. Cum navigam aproape tot timpul cu vînt strîns, iar briza era destul de puternică, vasul era bandat[320]; şi cînd vîntul sufla de la tribord, uşa dintre cabine se deschidea, lunecînd, şi rămînea deschisă, căci nimeni nu-şi dădea osteneala să se scoale s-o închidă. Patul meu, însă, se afla aşezat în aşa fel încît, cînd stam cu uşa deschisă, tot ca şi uşa glisantă de care am vorbit (iar uşa mea era *veşnic* deschisă din pricina căldurii), puteam să văd foarte bine cabina din fund şi tocmai partea în care se găseau cabinele domnului Wyatt. Aşadar, în cele două nopţi petrecute fără somn (dar care nopţi n-au fost *una după alta)* am văzut lămurit, în fiece noapte, pe la orele 11, pe doamna Wyatt, cum se furişa cu băgare de seamă din camera domnului Wyatt şi pătrundea în cabina nelocuită, unde rămînea pînă în zorii zilei, cînd, la chemarea soţului ei, se întorcea înapoi. Nu încăpea îndoială că erau despărţiţi. Aveau deci cabine separate, desigur, în aşteptarea unui divorţ definitiv, şi aici, gîndeam, stătea, în cele din urmă, tot misterul cabinei nelocuite.

Mai era încă o împrejurare care-mi dădea de gîndit. În răstimpul celor două nopţi nedormite de care a fost vorba, îndată după ce doamna Wyatt se făcea nevăzută în cabina goală, atenţia îmi era atrasă de zgomote ciudate, înăbuşite

320 Apecat pe un bord din pricina acțiunii vîntului asupra velelor.

precaute şi care veneau din încăperea soţului său. După ce le-am ascultat o vreme cu mare luare-aminte, am izbutit în cele din urmă să-mi dau seama de natura lor. Sunetele erau pricinuite de prietenul meu, artistul, care se străduia să deschidă lada dreptunghiulară folosindu-se de o daltă şi un ciocan; acesta din urmă era, pare-se, îmbrobodit şi înăbuşit de o lînă moale sau de o ţesătură de bumbac în care capătul de fier îi era înfăşurat.

Astfel mi se părea că pot deosebi chiar clipa anume cînd desfăcea binişor capacul, şi tot astfel aş fi putut desluşi cînd îl scotea şi îl punea deasupra patului de jos al cabinei. Momentul acesta din urmă îl cunoşteam, de pildă, după oarecare pocnete uşoare pe care le făcea capacul lovindu-se de marginea de lemn a patului, în timp ce artistul se străduia să-l aşeze *foarte* încet, nefiind loc destul pe podea. După aceea urma o tăcere de moarte. Şi de fiecare dată nu am mai auzit nimic pînă aproape de zorii zilei; afară numai dacă n-aş aminti de un sunet surd, şoaptă sau suspin, atît de înăbuşit, încît, aproape că nu se auzea – dacă, bineînţeles, toate aceste ultime zgomote nu erau mai degrabă o nălucire a imaginaţiei mele. Am zis că parcă *aduceau* cu un oftat, sau cu un hohot de plîns, dar desigur că n-ar fi putut să fie nici una, nici alta. Mai degrabă aş crede că-mi ţiuiau mie urechile. Fără îndoială că domnul Wyatt, dînd frîu liber toanelor sale, se lăsa în voia entuziasmului pentru artă. Deschidea lada dreptunghiulară ca să-şi răsfeţe privirile pe comoara artistică dinlăuntru! ei. Totuşi, nu era nimic în asta care să-l facă *să plîngă.* Repet deci că trebuie să fi fost doar un joc al închipuirii mele, tulburată de ceaiul verde al bravului căpitan Hardy. În amîndouă nopţile de care am pomenit, chiar înainte de ivirea zorilor, am auzit lămurit cum domnul Wyatt punea la loc capacul lăzii dreptunghiulare şi bătea cuiele în găurile vechi cu ajutorul ciocanului înfăşurat în cîrpe. După ce isprăvea, ieşea gata îmbrăcat din cabina lui şi se ducea s-o cheme pe doamna Wyatt,

care se afla în cabina cealaltă.

Pluteam de şapte zile în larg şi ne aflam acum în dreptul Capului Hatteras, cînd o răbufneală de vînt de o violenţă neînchipuită se porni dinspre sud-vest. Eram totuşi, într-o oarecare măsură, pregătiţi, fiindcă cerul se menţinuse de la o vreme tot mereu acoperit. Toate velele de sus şi pînă jos fuseseră strînse; şi cînd vîntul se porni să sufle cu putere, ne găseam, mai dinainte, cu două terţarole luate la trincă[321] şi la zburător[322].

Cu acest dichis, vreme de patruzeci şi opt de ore am fost oarecum în siguranţă, corabia dovedindu-se din multe puncte de vedere o navă care ţinea bine marea şi nu primea valuri prea mari pe punte. La sfîrşitul acestui răstimp, furtuna se înteţi, prefăcîndu-se în uragan, şi brigantina[323] se sfîşie în bucăţi, cufundîndu-se adînc în noianul apelor. Cîteva talazuri uriaşe se năpustiră unul după altul asupră-ne. În accidentul acesta am pierdut trei oameni, măturaţi peste bord odată cu bucătăria şi aproape toată copastia[324] de la babord. De-abia ne venisem în fire, şi iată că zburătorul se rupse în bucăţi. Am întins atunci focul de furtună[325] şi acest lucru ne-a fost de mare folos cîteva ceasuri, căci corabia înfrunta marea cu tărie mai multă decît înainte.

Furtuna bîntuia însă mai departe şi nu dădea semne că va înceta. Se văzu că întreg greementul corăbiei fusese prost întocmit şi mai era şi peste măsură de uzat. În a treia zi a uraganului, la ora cinci după amiază, doborît de o năprasnică pală de vînt, arborele trinchet se prăbuşi pe punte. Din pricina ruliului grozav al corăbiei, timp de o oră şi mai bine ne-am străduit zadarnic să ne scăpăm de el; şi

---

321 Velă triunghiulară care se ridică în faţa catargului de la prova.

322 Velă dreptunghiulară care se ridică pe catarg deasupra velei mari.

323 Velă trapezoidală care se ridică pe catargul de la pupa.

324 Întăritură longitudinală la partea superioară a bordajului unei nave.

325 Velă triunghiulară care se ridică la pupa pe vremea rea.

mai înainte de a fi izbutit, marangozul[326] veni să ne înştiinţeze că în cală apa atinsese un nivel de patru picioare. Ca să fie încurcătura şi mai mare, ne-am pomenit că pompele sînt înfundate şi aproape cu neputinţă de folosit.

Tulburarea şi deznădejdea domneau pretutindeni. Ne-am străduit totuşi să uşurăm nava aruncînd peste bord o parte din încărcătura la care am putut ajunge şi tăind ultimele două catarge rămase. Cu asta, am scos-o bine la capăt, dar cu pompele tot n-am fost în stare să facem nimic; și între timp luam din ce în ce mai multă apă.

La asfinţitul soarelui, violenţa furtunii scăzuse simţitor, şi cum marea se mai liniştise, mai aveam încă o slabă speranţă să ne salvăm cu bărcile. La ceasurile opt seara, norii s-au destrămat în bătaia vîntului şi ne-am bucurat de lună plină. A fost un adevărat noroc pentru noi şi ne-a prins minunat de bine, îmbărbătîndu-ne tocmai în clipele în care eram mai abătuţi.

După o trudă de neînchipuit, am izbutit în cele din urmă să lăsăm la faţa apei, fără vreun accident serios, barca cea mare şi am îngrămădit în ea tot echipajul şi pe cei mai mulţi dintre călători. Grupul acesta s-a depărtat îndată şi, într-un sfîrşit, după mari suferinţe, ajunse cu bine, a treia zi după furtună, la Ocracoke Inlet.

Paisprezece pasageri, împreună cu căpitanul, rămăseseră la bord, hotărîţi să-şi încredinţeze soarta bărcuţei de la pupă. Am coborît-o fără nici o greutate, deşi numai printr-o minune am putut-o împiedica să se răstoarne cînd a venit în atingere cu apa. Se aflau într-însa, pe mare, căpitanul şi soţia sa, domnul Wyatt cu ai săi, un ofiţer mexican cu nevasta şi patru copii, şi eu însumi cu un servitor negru.

Nu era loc, bineînţeles, pentru nimic, în afară de cîteva instrumente neapărat necesare, niscai merinde şi hainele

326 Dulgher care lucrează pe corăbii.

de pe noi. Nimeni nu se gîndise să încerce să mai scape şi alte lucruri. După ce ne depărtarăm de corabie cale de cîteva brase, nu mică ne-a fost uimirea văzîndu-l pe domnul Wyatt cum se ridică în picioare între parîmele de la pupă şi, foarte liniştit, cere căpitanului Hardy să întoarcă barca pentru a-şi lua lada dreptunghiulară!

— Stai jos, domnule Wyatt, răspunse cu asprime căpitanul, ai să ne răstorni dacă nu te linişteşti. Uite, sîntem cu copastia la faţa apei.

— Lada! strigă domnul Wyatt, tot în picioare. Lada, zic! Nu se poate, căpitane Hardy, n-ai să mă refuzi! Greutatea ei nu e decît un fleac, un nimic, o nimica toată. În numele mamei care te-a născut, în numele cerului şi al mîntuirii sufletului, *te implor:* întoarce să luăm lada!

O clipă numai căpitanul păru înduioşat de rugile fierbinţi ale artistului; dar îşi reluă îndată înfăţişarea lui aspră şi spuse răspicat:

— Eşti *nebun*, domnule Wyatt! Nu te pot asculta. Stai jos odată, că răstorni barca! Puneţi mîna pe el! Opriţi-l! E în stare să sară peste bord. Uite-l! Ştiam eu! S-a dus!

În timp ce căpitanul vorbea, domnul Wyatt sărise într-adevăr din barcă şi, cum eram încă la adăpost de vînt lîngă epavă, izbuti cu sforţări supraomeneşti să apuce un capăt de parîmă care atîrna de lanţul ancorei. În clipa următoare era la bord şi se repezea, ca un nebun, jos în cabină.

Între timp fusesem împinşi departe înapoia corăbiei şi, nemaifiind deloc la adăpostul ei, eram cu totul în voia valurilor năprasnice, care se frămîntau nepotolite. Ne-am străduit din răsputeri să ne întoarcem spre epavă, dar bărcuţa noastră era ca un fulg în bătaia furtunii. Am văzut dintr-o singură privire că soarta nefericitului artist era pecetluită.

Ne depărtam necontenit de epavă, cînd l-am zărit din nou pe nebun (căci nu-i puteam zice altfel). Se ivi pe scara care ducea la cabine, ţinînd în braţe, cu o sforţare care

părea supraomenească, lada dreptunghiulară. Pe cînd ne uitam la el în culmea mirării, l-am văzut cum petrecea la iuţeală, de cîteva ori, o frînghie groasă de trei degete mai întîi în jurul lăzii şi apoi în jurul propriului său trup. În clipa următoare, trupul, cu ladă cu tot, era în valuri, dispărînd pe loc, odată pentru totdeauna.

Am mai şovăit cîteva clipe, întristaţi şi lopătînd în neştire, cu ochii aţintiţi pe locul nenorocirii. Într-un tîrziu, ne-am depărtat vîslind. Tăcerea domni netulburată vreme de un ceas. În cele din urmă m-am încumetat să fac o observaţie,

— Aţi băgat de seamă cît de repede s-au scufundat? Lucrul acesta nu vi se pare nespus de ciudat? Cînd l-am văzut, cum se leagă cu funia de lada aceea şi se aruncă în mare, vă mărturisesc că mai păstram o slabă nădejde că va scăpa cu viaţă.

— Era firesc, îmi răspunse căpitanul, să se dea la fund ca o ghiulea. Dealtfel, vor mai ieşi o dată la suprafaţă, *nu însă înainte de a se fi topit sarea.*

— Sarea!? am exclamat eu.

— Sst! şopti căpitanul, făcînd un semn spre soţia şi surorile răposatului. Vom vorbi despre aceste lucruri într-o clipă mai prielnică.

Am avut multe de indurat, dar am scăpat în ultima clipă. Norocul ne-a surîs, ca şi tovarăşilor noştri din barca cea mare. Am debarcat, în sfîrşit, mai mult morţi decît vii, după patru zile de cumplită deznădejde, pe plaja din faţa insulei Roanoke. Am rămas acolo o săptămînă, fără să fi fost atacaţi de hoţii de epave, şi în cele din urmă am putut pleca la New York.

După vreo lună de la naufragiul lui „Independence” l-am întîlnit din întîmplare pe căpitanul Hardy pe Broadwav. Firește, convorbirea noastră s-a învîrtit în jurul naufragiului şi mai cu seamă în jurul tristei soarte a sărmanului Wvatt. Atunci am aflat următoarele amănunte:

Artistul reţinuse locuri pentru sine, pentru soţie, două surori şi o servitoare. Soţia lui era, într-adevăr, aşa cum o descrisese el: o femeie desăvîrşită şi cu adevărat fermecătoare. În dimineaţa de 14 iunie (ziua în care am fost pentru întîia oară pe corabie), doamna Wyatt s-a îmbolnăvit subit şi a murit. Tînărul soţ era nebun de durere, dar împrejurările îi interziceau cu străşnicie să-şi amîne călătoria la New York. Trebuia neapărat să-i ducă mamei ei trupul neînsufleţit al preaiubitei sale soţii şi, pe de altă parte, era bine cunoscută prejudecata obştească ce l-ar fi împiedicat s-o facă aşa, pe faţă. Nouă zecimi dintre călători ar fi părăsit corabia mai degrabă decît să călătorească dimpreună cu un cadavru.

Fiind în această încurcătură, căpitanul Hardy luă măsuri ca trupul să fie mai întîi îmbălsămat în parte şi împachetat cu o mare cantitate de sare într-o ladă de dimensiuni corespunzătoare şi să fie transportat pe corabie ca o marfă. Nu trebuia să se pomenească nimic despre moartea tinerei femei; şi întrucît se ştia că domnul Wyatt reţinuse un loc pentru soţia sa, era nevoie de cineva care s-o înlocuiască în timpul călătoriei. A fost uşor să o convingă pe camerista răposatei să joace rolul acesta. Cabina suplimentară care fusese reţinută pentru servitoare, pe cînd stăpîna mai era încă în viaţă, a rămas tot în seama ei. Fireşte că, în fiece noapte, aşa-zisa soţie dormea acolo. În timpul zilei ea juca, atît cît era în stare, rolul stăpînei, pe care, după cum avuseseră grijă să se încredinţeze, nici un pasager de la bord nu o cunoştea.

Greşeala mea a fost urmarea firească a unui caracter prea uşuratic, prea curios şi prea nestăpînit. Dar de la o vreme e mare lucru dacă pot să dorm liniştit noaptea.

Oriunde m-aş întoarce, un chip mă urmăreşte. Un rîs isteric îmi va suna veşnic în urechi.

Lada dreptunghiulară (în original *The Oblong Box)* a văzut lumina

tiparului în septembrie 1844 în revista „Godey’s Lady’s Book” din Philadelphia.

TU EŞTI UCIGAŞUL!

AM DE GÎND acum să fiu un Edip şi să dezleg enigma din Rattleborough. Am să dezvălui – aşa cum numai eu pot s-o fac – misterul uneltirii care a dus la minunea de la Rattleborough, singura, preaadevărata, recunoscuta, necontestata şi incontestabila minune care a pus capăt necredinţei unora dintre locuitorii din Rattleborough şi a convertit la dreapta credinţă a băbătiilor toate spiritele robite cărnii, care mai înainte se încumetaseră să fie sceptice.

Întîmplarea aceasta – despre care mi-ar părea rău să vorbesc cu o uşurinţă necuviincioasă – a avut loc în vara anului 18... Domnul Barnabas Shuttleworthy, unul dintre cetăţenii cei mai avuţi şi mai cu vază ai oraşului, dispăruse de mai multe zile, în împrejurări care îndreptăţeau bănuiala că ar fi vorba de vreo întîmplare necurată. Într-o sîmbătă, dis-de-dimineaţă, domnul Shuttleworthy plecase călare din Rattleborough, în scopul mărturisit de a se duce la... oraş aflat la o depărtare de vreo cincisprezece mile, şi de a se reîntoarce în seara aceleiaşi zile. Cu toate acestea, două ore după plecarea sa, calul se întorsese singur şi fără desagii care-i fuseseră aşezaţi în spinare la ducere. Dobitocul mai era şi rănit şi acoperit cu noroi. Aceste împrejurări treziră, cum era şi firesc, multe temeri printre prietenii celui dispărut; şi cînd se văzu duminică dimineaţa că încă nu se arătase, tot oraşul porni *en masse*[327] să-i caute trupul.

În fruntea lor, neobosit în îndrumarea cercetărilor, stătea prietenul cel mai drag al domnului Shuttleworthy, un oarecare domn Charles Goodfellow, sau, cum i se zicea îndeobşte, „Charley", sau „nenea Charley Goodfellow". Acum, fie că este o minunată coincidenţă, ori poate că

327 Buluc (în limba franceză în original).

numele însuşi are un efect abia simţit asupra caracterului, n-am fost încă în stare să lămuresc, dar e de netăgăduit că niciodată nu a fost cineva pe care să-l cheme Charles şi care să nu fie o fire deschisă, un om vrednic, cinstit, bun, inimos, cu un glas răsunător şi cald, plăcut auzului, şi cu nişte ochi ce te priveau drept în faţă, de parcă ţi-ar fi spus: „Eu am conştiinţa curată; nu mi-e frică de nimeni şi nu sînt în stare de o faptă urîtă.” Şi astfel se face că pe scenă toţi oamenii de inimă şi fără gînduri ascunse poartă numele de Charles.

Cu toate că „nenea Charley Goodfellow” nu se afla în Rattleborough decît de vreo şase luni şi cu toate că nimeni nu ştia nimic despre el înainte de a veni să locuiască în vecinătate, totuşi nu întîmpinase nici un fel de greutate să cunoască pe toți oamenii mai cu vază ai oraşului. Orişicine, în orice clipă, i-ar fi împrumutat chiar şi o mie numai pe cuvînt: cît despre femei, nu s-ar putea spune ce n-ar fi fost în stare să facă pentru a-l îndatora. Şi toate acestea veneau de acolo că fusese botezai Charles şi că era dăruit, prin urmare, cu acea înfăţişare cinstită despre care zicătoarea spune că e „cea mai bună scrisoare de recomandație”.

Am mai spus că domnul Shuttleworthy era unul dintre cei mai respectabili şi, fără doar şi poate, cel mai înstărit cetăţean din Rattleborough, iar „nenea Charley Goodfellow” era atît de bun prieten cu el, de parcă i-ar fi fost frate. Cei doi erau vecini, uşă-n uşă, şi cu toate că domnul Shuttleworthy arareori se ducea la „nenea Charley” şi nu se ştie să fi luat vreodată masa în casa lui, asta nu-i împiedica să fie cît se poate de buni prieteni, aşa cum am mai spus, fiindcă „nenea Charley” nu lăsa o zi fără a veni de trei-patru ori să vadă cum îi merge vecinului său şi foarte adesea lua acolo gustarea de dimineaţă sau rămînea la ceai, şi mai întotdeauna la cină. Şi atuncea n-ar fi fost uşor să descoperim cît vin consumau cei doi cumetri la o singură masă. Băutura care-i plăcea cel mai mult lui

„nenea Charley” era Château-Margaux, şi părea că domnului Shuttleworthy îi creşte inima cînd îşi vedea prietenul golind pahar după pahar. Astfel, într-o bună zi, cînd se întrecuse cu băutura şi, ca urmare firească, era cu minţile *aiurea,* el îi spuse cumătrului său, bătîndu-l pe umăr: „Drept să-ţi spun, dragă Charley, mă prind că tu eşti băiatul cel mai cumsecade pe care l-am întîlnit de cînd sînt pe lume; şi fiindcă îţi place să tragi la măsea vinul ăsta, să fiu afurisit dacă nu-ţi fac plocon o ladă mare de Château-Margaux! Să fiu al naibii! (Domnul Shuttleworthy avea tristul obicei de a jura pe cele sfinte, cu toate că arareori mergea mai departe decît: „Să mă bată Dumnezeu”, sau: „Să fiu al naibii”, sau: „Ei comedie”.) Să fiu al naibii, urmă el, dacă nu comand la oraş, chiar azi după-masă, o lădiţă dublă din vinul cel mai bun care s-o găsi, să ţi-o trimit ţie plocon, da, ţi-o trimit – tacă-ţi gura! – am să ţi-o trimit, şi gata! Vezi, ia seama, o să-ţi pice acasă, într-o bună zi, cînd ai să te aştepţi mai puţin!”

Am povestit despre acest mic plocon al domnului Shuttleworthy tocmai ca să arăt cît de bine se înţelegeau cei doi prieteni.

În dimineaţa de duminică de care a fost vorba, cînd toţi s-au convins pe deplin că nu-i de-a bună cu domnul Shuttleworthy, n-am văzut în viaţa mea pe cineva mai adînc mişcat decît pe „nenea Charley Goodfellow”. Cînd a aflat întîi cum s-a întors calul acasă fără stăpîn şi fără desagii stăpînului şi însîngerat de o împuşcătură de pistol, care ciuruise pieptul bietului dobitoc fără a-l ucide, cînd a auzit de toate acestea, a pălit atît de rău, ca şi cum dispărutul i-ar fi fost frate sau părinte mult iubit, şi dîrdîia şi tremura de parcă ar fi avut friguri.

La început era prea copleşit de durere ca să fie în stare să ia parte la ceva sau să se hotărască asupra unui plan de acţiune; astfel că multă vreme a încercat să-i povăţuiască pe ceilalţi prieteni ai domnului Shuttleworthy să renunţe la a face vîlvă în afacerea asta, cu gîndul că e mai bine să

aştepte un răstimp – să zicem o săptămînă, două, sau o lună, două – ca să vadă dacă nu se iveşte vreo schimbare sau dacă domnul Shuttleworthy nu va veni singur să explice pricina pentru care şi-a trimis calul înainte. Mă încumet a spune că aţi observat adesea cum oamenii frămîntaţi de o suferinţă sfîşietoare sînt porniţi să tărăgănească lucrurile. Agerimea minţii pare să le fie toropită, astfel încît orice acţiune îi îngrozeşte şi nimic pe lume nu le este mai plăcut decît să stea liniştiţi în pat şi să-şi „clocească durerea", cum spun băbătiile, adică să-şi macine necazul.

Locuitorii din Rattleborough aveau, la drept vorbind, o părere atît de bună despre înţelepciunea şi judecata lui „nenea Charley", încît cei mai mulţi au fost gata să fie de partea lui şi să nu facă vîlvă în afacerea asta „pînă cînd s-ar ivi vreo schimbare", aşa cum spunea domnul acesta bătrîn şi cumsecade. Şi cred că, în cele din urmă, aceasta ar fi fost hotărîrea obştească dacă nu s-ar fi amestecat într-un chip care da de bănuit nepotul domnului Shuttleworthy, un tînăr cu apucături foarte deşucheate şi care, dealtminteri, avea şi un caracter rău. Nepotul acesta, al cărui nume era Pennifeather, nu vru să asculte de nici o povaţă ca să „stea liniştit", ci ţinu morţiş să pornească pe loc în căutarea „cadavrului celui asasinat". Aceasta a fost expresia folosită de el; şi domnul Goodfellow remarcă îndată, cu multă fineţe, că „e o expresie *ciudată*, ca să nu zic mai mult". Şi această remarcă a lui „nenea Charley" a avut multă înrîurire asupra mulţimii, şi cineva din grup a fost auzit întrebînd foarte apăsat „cum se face că tînărul domn Pennifeather cunoaşte atît de bine toate împrejurările legate de dispariţia bogatului său unchi, încît se simte îndrituit să afirme sus şi tare că unchiul său «a fost asasinat»?" Aici a urmat un schimb de ocări şi împunsături între cei din grup şi mai ales între „nenea Charley" şi domnul Pennifeather, deşi această din urmă harţă nu era deloc o noutate, deoarece între cei doi nu

prea domnise buna înţelegere în cele trei-patru luni din urmă, şi lucrurile ajunseseră atît de departe încît de curînd domnul Pennifeather îl trîntise la pămînt pe prietenul unchiului său cu o lovitură de pumn, sub cuvînt că prea îşi făcea de cap în casa unchiului, în care locuia şi nepotul. Cu prilejul acela, se zice că „nenea Charley” s-a purtat cu o smerenie şi o cumpătare cu adevărat creştineşti. Se ridică de jos după lovitură, îşi potrivi hainele şi nu făcu nici o încercare de a-şi lua revanşa; mormăi doar cîteva cuvinte, că adică „m-oi răzbuna eu niţeluş la cel dintîi prilej potrivit”, izbucnire de mînie firească şi foarte îndreptăţită, care însă nu însemna nimic şi fără îndoială că, de-abia rostită, a şi fost uitată.

Oricum s-ar fi petrecut lucrurile (care nu au nici o legătură cu cele întîmplate acum), e sigur că, într-un sfîrşit, cei din Rattleborough, convinşi mai ales de domnul Pennifeather, au luat hotărîrea să se răzleţească pe cîmpiile învecinate în căutarea dispărutului Shuttleworthy. În primul rînd, zic, au ajuns la această hotărîre. După ce s-au învoit pe deplin să se facă cercetări, s-a găsit nimerit ca oamenii însărcinaţi cu cercetarea să se răzleţească, adică să se împartă în cete care să răscolească ţinutul dimprejur cu de-amănuntul. Am uitat însă prin ce iscusite argumente i-a convins în cele din urmă „nenea Charley” pe cei de faţă că planul acesta era cel mai nechibzuit din cîte s-ar fi putut pune la cale. Totuşi, a izbutit să-i convingă pe toţi, afară de domnul Pennifeather şi, la sfîrşit, s-a hotărît ca cercetările să se facă temeinic şi cu toată grija de către toţi cetăţenii *en masse,* avînd în fruntea lor pe „nenea Charley”.

Căci pentru o treabă ca asta nici că se putea o călăuză mai bună decît „nenea Charley”, despre care toată lumea ştia că are ochi de linx. Dar cu toate că îi mînă prin tot felul de viroage şi coclauri neumblate, pe drumeaguri despre care nici nu-i trecuse cuiva prin minte că se află în vecinătate, şi deşi cercetările au ţinut zi şi noapte

neîncetat vreme de aproape o săptămînă, totuşi nu s-a găsit nici urmă de domnul Shuttleworthy. Cînd am zis „nici urmă”, nu trebuie însă să se înţeleagă întocmai, fiindcă oarecare urme desigur că tot s-au descoperit. I se luase urma bietului bătrîn după potcoavele calului (care aveau o formă deosebită) pînă într-un loc situat cam la trei mile la răsărit de tîrguşorul nostru, pe şoseaua principală ce ducea la oraş. Aici urmele se abăteau pe o cărăruie ce străbătea un crîng, cărarea revenind apoi iar în şoseaua principală şi scurtînd cam cu jumătate de milă drumul obişnuit. Ţinîndu-se de urmele copitelor de-a lungul potecii, ceata de oameni ajunse în cele din urmă la o baltă cu apă stătătoare, pe jumătate ascunsă în mărăcini, în partea dreaptă a potecii, iar dincolo de mlaştina aceea orice urmă de pas dispăruse. Părea totuşi că avusese loc un fel de încăierare şi se vedea că un trup mare şi greu, mult mai mare şi mai greu decît al unui om, ar fi fost tîrît de la potecă pînă la baltă. Aceasta a fost răscolită de două ori la rînd, dar nu s-a găsit nimic. Şi nemaiavînd încotro, ceata era gata să se depărteze, cînd providenţa îi inspiră domnului Goodfellow gîndul să sece toată apa din baltă. Proiectul lui fu adoptat cu urale şi cu tot felul de laude alese privind înţelepciunea şi iscusinţa lui „nenea Charley”. Mulţi dintre cetăţeni îşi aduseseră cazmalele, bănuind că ar putea fi chemaţi să dezgroape un cadavru; curăţirea mlaştinii se făcu la iuţeală şi cu mare uşurinţă, şi îndată ce se ivi fundul, se şi descoperi drept în mijlocul nămolului că mai rămăsese acolo o vestă de catifea neagră, pe care aproape toţi cei de faţă o recunoscură ca fiind proprietatea domnului Pennifeather. Vesta aceasta era foarte sfîşiată şi pătată cu sînge, şi cîţiva inşi care făceau parte din grup şi-au amintit foarte limpede că proprietarul ei o purtase chiar în dimineaţa plecării domnului Shuttleworthy la oraş; în timp ce erau şi alţii gata să mărturisească, sub prestare de jurămînt dacă li s-ar fi cerut, cum că domnul Pennifeather *nu* mai purtase vesta

cu pricină mai tîrziu, în răstimpul acelei zile de pomină; şi nu s-a găsit nimeni care să spună că l-ar fi văzut pe domnul Pennifeather s-o fi purtat cîndva după dispariţia domnului Shuttleworthy.

Lucrurile luară acum o întorsătură foarte gravă pentru domnul Pennifeather şi s-a observat, ca o neîndoioasă confirmare a bănuielilor care apăsau asupra sa, că pălise îngrozitor şi, cînd a fost întrebat ce are de spus în apărarea sa, i-a fost cu neputinţă să scoată o vorbă. În clipa aceea şi puţinii prieteni pe care viaţa lui desfrînată îi mai lăsase îl părăsiră pe loc pînă la unul, şi cerură, făcînd chiar mai mare gălăgie decît vechii lui duşmani recunoscuţi, să fie arestat pe loc. Pe de altă parte, mărinimia domnului Goodfellow străluci prin contrast cu o lumină şi mai orbitoare. El luă călduros şi cu o deosebită elocvenţă apărarea domnului Pennifeather, amintind în treacăt de mai multe ori că el îl iertase cu adevărat pe acest tînăr violent, „moştenitorul vrednicului domn Shuttleworthy", pentru ocara la care dînsul (adică tînărul) găsise cu cale într-o pornire desigur, pătimaşă, să-l supună pe el (adică pe domnul Goodfellow). „Îl iertase, spunea el, din tot sufletul; în ce-l privea pe el (pe domnul Goodfellow), departe de a merge pînă la capăt cu bănuiala, care bănuială – o spunea cu părere de rău – *există* într-adevăr împotriva domnului Pennifeather, dînsul (domnul Goodfellow) va face tot ce-i stă în putinţă, va folosi puţina elocvenţă de care e în stare pentru… pentru a mai atenua, pe cît i-o îngăduia conştiinţa, urîtul aspect al acestei afaceri, într-adevăr nespus de încurcate".

Domnul Goodfellow a continuat cam o jumătate de oră pe acelaşi ton, care făcea cinste minţii şi inimii lui, dar oamenii de inimă numai arareori spun ce se cuvine să spună – săvîrşesc tot felul de greşeli boacăne, acţionează în *contretemps*[328] şi scapă *mal apropos*[329]-uri. Şi adesea, cu

328 Contratimp (în limba franceză în original).

329 Vorbe nelalocul lor (în limba franceză in original).

cele mai bune intenţii din lume, în dorinţa lor fierbinte de a veni în ajutorul vreunui prieten, mai mult îi primejduiesc decît îi apără interesele.

Atît s-a ales din elocvenţa lui „nenea Charley” şi de data asta. Căci, cu toate că se străduia din răsputeri să-l sprijine pe cel bănuit, s-a întîmplat totuşi, într-un fel sau altul, ca fiece cuvinţel rostit de el cam în neştire, fără intenţia de a întări stima de care se bucura vorbitorul în faţa auditorilor, să agraveze bănuielile ce apăsau asupra persoanei apărate şi să aţîţe împotriva ei furia mulţimii.

Una dintre greşelile cele mai de neînţeles făcute de orator a fost de a vorbi în treacăt despre cel acuzat ca fiind moştenitorul venerabilului domn Shuttleworthy. Într-adevăr, lumea nu se gîndise niciodată la aşa ceva. Îşi amintea doar de cîteva ameninţări de dezmoştenire pe care le rostise acum un an, doi unchiul (care nu avea alte rude în viaţă în afară de nepotul acesta), şi pînă într-atît erau de săraci cu duhul oamenii din Rattleborough, încît dezmoştenirea le păruse un fapt împlinit; dar aluzia lui „nenea Charley” i-a făcut îndată să privească lucrurile mai de aproape şi să întrezărească astfel posibilitatea ca ameninţarea să nu fi fost altceva decît o *simplă* ameninţare. Şi fără zăbavă se născu firească întrebare: *Cui bono?* – o întrebare care, mai mult chiar decît vestea, tindea să pună în seama tînărului acea crimă groaznică. Şi aici, de teamă să nu fiu greşit înţeles, îngăduiţi-mi să fac o digresiune de o clipă, numai pentru a observa că expresia latină, din cale-afară de scurtă şi de simplă pe care am folosit-o, este întotdeauna prost tălmăcită şi rău interpretată. *Cui bono?* – în toate romanele de succes, ca şi în alte părţi – în romanele doamnei Gore[330], de pildă, autoarea lui *Cecil*, o doamnă care foloseşte citate din toate

330 *Catherine Gore* (1799–1851}, romancieră engleză de mîna a doua; a publicat nenumărate romana dulcegi pe teme din viaţa lumii mondene a Angliei.

limbile, de la cea chaldeeană pînă la chickasaw[331] şi a cărei erudiţie este încurajată „cam se cuvine”, după un plan anume, de către domnul Beckford[332], – în *toate* romanele de succes, am zis, de la Bulwer[333] şi Dickens pînă la Turnapenny[334] şi Ainsworth[335], cele două scurte cuvinte latineşti: *Cui bono?* sînt redate cu: „În ce scop?” sau: „La ce bun?” (ca şi cum ar fi vorba de *quo bono).* Adevăratul lor înţeles însă este: „În folosul cui?” *Cui*, adică al cui; *bono*, în loc de folos. Este o expresie pur juridică şi îşi are rostul numai în cazuri asemănătoare aceluia avut de noi în vedere, în care posibilitatea ca cineva să fi săvîrşit un lucru depinde de probabilitatea folosului ce ar fi izvorît pentru acea persoană din săvîrşirea faptei. În cazul de faţă, întrebarea *cui bono* îl învinuia fără doar şi poate pe domnul Pennifeather. După ce făcuse un testament în favoarea lui, unchiul său îl ameninţase că îl va dezmoşteni. Dar nu dăduse curs ameninţării pînă acum; testamentul iniţial pare-se că nu fusese schimbat. *Dacă* l-ar fi schimbat, singurul mobil al crimei ce se putea atribui celui bănuit ar fi fost obişnuitul mobil al răzbunării, şi chiar şi acesta ar fi fost pus în cumpănă cu nădejdea că ar putea recîştiga bunăvoinţa unchiului. Testamentul fiind însă neschimbat, în timp ce ameninţarea de a-l nimici rămînea suspendată asupra nepotului, iată că se şi vede mobilul cît se poate de

---

331 Dialect vorbit de tribul indian al chickasaw-ilor, care-şi are rezervaţiile în statul Oklahoma (S.U.A.).

332 *William Beckford* (1760–1844), scriitor englez, exponent al „romanului gotic”, care cultivă misterul, fantasticul și ororile.

333 *Edward Bulwer Lytton* (1803–1873), romancier englez; a scris mai ales romane istorice.

334 N-a existat nici un scriitor englez sau american cu numele de Turnapenny; acest cuvînt (derivat din expresia idiomatică *Turn an honest penny* – a agonisi în mod cinstit), este introdusă de Poe în enumerare pentru a desemna ironic scribii lipsiți de har care scriu pentru a-și cîștiga existența.

335 *William Harrison Ainsworth* (1805–1882), scriitor englez, autorul unui șir de romane istorice de senzație.

întemeiat al crimei… Astfel au judecat cu multă înţelepciune vrednicii cetăţeni din Rattleborough.

Domnul Pennifeather a fost, prin urmare, arestat pe loc, şi mulţimea, după alte cîteva cercetări, a pornit spre casă, ţinîndu-l sub pază. Pe drum se întîmplă însă ceva ce făcu să se întărească bănuiala. Domnul Goodfellow, care, mînat de rîvna lui, o lua tot mereu înaintea celorlalţi, a fost văzut deodată cum îşi iuţeşte pasul, apoi stă în loc şi parcă ridică un obiect mic din iarbă. După ce l-a cercetat în grabă, a fost zărit de asemenea cum face o uşoară încercare de a-l ascunde în buzunarul hainei; dar, cum spuneam, gestul lui fusese observat şi, prin urmare, a fost zădărnicit; şi atuncea se descoperi că obiectul cules de pe jos era un pumnal spaniol, pe care vreo duzină de inşi îl recunoscură îndată ca fiind al domnului Pennifeather. Mai mult încă, iniţialele lui erau gravate pe mîner. Tăişul acelui cuţit era deschis şi însîngerat.

Nu mai putea fi nici o îndoială cu privire la vinovăţia nepotului, şi cum au ajuns la Rattleborough, a fost dus în faţa judecătorului, să-l cerceteze.

Aici, de asemenea, lucrurile au luat o întorsătură neprielnică. Punîndu-i-se întrebarea pe unde a cutreierat în dimineaţa dispariţiei domnului Shuttleworthy, arestatul a avut, nici mai mult nici mai puţin, îndrăzneala de a recunoaşte că în dimineaţa cu pricina ieşise cu puşca la vînătoare de cerbi în nemijlocita apropiere a bălţii, în care, mulţumită isteţimii domnului Goodfellow, fusese descoperită vesta cea însîngerată.

Acesta din urmă se apropie îndată şi, cu lacrimi în ochi, se rugă să fie ascultat. Spuse că străşnicia cu care îşi împlinea datoria faţă de Dumnezeu, ca şi faţă de semenii săi, nu-i mai îngăduia să păstreze tăcerea. Pînă atunci dragostea lui sinceră pentru tînărul Pennifeather (fără a mai ţine seamă de ce avusese el, adică domnul Goodfellow, de suferit de pe urma lui) îl îndemnase să îmbrăţişeze toate ipotezele pe care închipuirea i le punea la îndemînă

în scopul de a explica ceea ce părea suspect în împrejurările ce se pronunţau atît de lămurit împotriva acestui domn; dar că împrejurările acelea *prea* îl osîndeau Cu dinadinsul, *prea* erau covîrşitoare ca el să mai pregete; va spune tot ce ştie, chiar dacă inima lui (a domnului Goodfellow) ar ieşi zdrobită din această luptă. Povesti apoi că în după-amiaza zilei dinaintea plecării domnului Shuttleworthy la oraş, acel venerabil domn spusese nepotului său, de faţă cu el (domnul Goodfellow), că scopul drumului de dimineaţă la oraş era de a depune o sumă mare de bani la Banca fermierilor şi mecanicilor şi că atuncea sus-numitul domn Shuttleworthy îi împărtăşise lămurit sus-numitului nepot nestrămutata lui hotărîre de a distruge testamentul făcut la început şi de a nu-i lăsa nici o leţcaie. El (martorul) îl soma acum pe acuzat să spună dacă ceea ce povestise el (martorul) era sau nu adevărul adevărat. Spre marea uimire a celor de faţă, domnul Pennifeather recunoscu că *aşa era.*

Judecătorul găsi atunci că este de datoria sa să trimită doi agenţi să cerceteze camera acuzatului în casa unchiului său. Agenţii se întoarseră aproape îndată de la această cercetare cu binecunoscutul portofel din piele roşcată cu muchii de metal, pe care de ani de zile bătrînul domn obişnuise să-l poarte la el. Dar preţiosul lui conţinut fusese sustras, şi magistratul se strădui zadarnic să afle de la arestat ce a făcut cu el sau unde l-a ascuns. Tinărul ţinea morţiş că nu ştie nimic. Agenţii mai descoperiseră între patul nenorocitului şi saltea o cămaşă şi o batistă purtînd iniţialele sale, şi amîndouă groaznic mînjite cu sîngele victimei.

În clipa aceea se aduse vestea că şi calul celui ucis murise în grajd de pe urma rănilor primite, iar domnul Goodfellow propuse să fie făcută pe loc autopsia animalului, în scopul de a descoperi, dacă se poate, glonţul. Se făcu şi aceasta. Şi ca pentru a se adeveri de-a binelea vina acuzatului, domnul Goodfellow, după o

îndelungă explorare a cavităţii toracice, putu descoperi şi scoate la iveală un glonţ de o mărime cu totul neobişnuită, care, la încercare, se dovedi că se potriveşte întocmai la ţeava puştii domnului Pennifeather, fiind cu mult prea mare pentru puştile altor persoane din oraş sau din vecinătate. Cu toate acestea, pentru o şi mai mare încredinţare, se descoperi că glonţul acela avea un defect sau adîncitură perpendiculară pe sudura obişnuită, şi la cercetare, acel şănţuleţ răspundea întocmai unei crestături într-un tipar de gloanţe despre care acuzatul însuşi recunoscu că-i aparţine. După găsirea glonţului, magistratul nu mai vru să asculte şi alţi martori şi trimise îndată pe acuzat în faţa tribunalului, împotrivindu-se cu toată hotărîrea să fie liberat pe cauţiune, deşi domnul Goodfellow stărui foarte călduros şi oferi să dea chezăşie orice sumă s-ar cere. Această dărnicie din partea lui „nenea Charley” se potrivea cu purtarea întru totul cavalerească şi îndatoritoare pe care o arătase în tot răstimpul şederii sale la Rattleborough. În cazul de faţă, omul acesta de treabă se lăsase atît de mult mînat de prea marele său sentiment de simpatie, încît părea să fi uitat, cînd oferea o cauţiune pentru tînărul său prieten, că el însuşi (adică domnul Goodfellow) nu avea pe lume nici un fel de bunuri personale care să preţuiască măcar un dolar.

E lesne de ghicit care a fost urmarea acestei trimiteri în judecată. În mijlocul strigătelor şi blestemelor tuturor celor din Rattleborough, domnul Pennifeather a fost judecat în sesiunea următoare a juraţilor, cînd înlănţuirea de fapte şi dovezi (care mai fusese confirmată şi de adaosul cîtorva amănunte hotărîtoare, pe care neînduplecata conştiinţă a domnului Goodfellow nu-i îngăduise să le ascundă tribunalului) a părut atît de temeinică, atît de pe deplin convingătoare, încît juraţii, fără să se mai ridice de pe scaune pentru a delibera, şi-au dat verdictul pe loc: „*Vinovat de omor, fără circumstanţe atenuante*”. Curînd după aceea, bietul om şi-a ascultat

sentinţa de moarte şi a fost dus la închisoarea comitatului, ca să aştepte neîndurata răzbunare a legii.

Între timp, nobila purtare a lui „nenea Charley Goodfellow” făcuse ca vrednicii cetăţeni ai oraşului să-l îndrăgească şi mai tare. Era de zece ori mai răsfăţat decît înainte. Poftit mereu pretutindeni, urmarea firească a fost că s-a dezbărat, vrînd-nevrînd, de obiceiurile peste trăsură de meschine pe care sărăcia îl silise să le păstreze pînă atuncea, şi adesea, la el acasă, tăcea cîte o mică sindrofie, în care domneau glumele şi voia bună, cam întunecată, *bineînţeles*, de amintirea întîmplătoare a soartei triste şi nefireşti ce-l aştepta pe nepotul dragului şi răposatului prieten al generoasei gazde.

Într-o bună zi, bătrînul şi mărinimosul domn a fost plăcut surprins la primirea scrisorii ce urmează:

Charley Goodfellow. Esquire:

Stimate domn,

În conformitate cu comanda trimisă firmei noastre acum aproape două luni de către stimatul nostru client, domnul Barnabas Shuttleworthy, avem onoarea de a expedia azi-dimineaţă la adresa domniei-voastre o lădiţă dublă de Château-Margaux, sortul antilopă, cu pecete violetă. Lada poartă numărul şi marca de pe margine. Rămînem, domnule, ai domniei-voastre devotaţi servitori,

HOGGS, FROGS, BOGS & Co.

Oraşul... iunie 21, ÎS...

P.S. Lada va sosi cu camionul a doua zi după primirea acestei scrisori. Salutările noastre domnului Shuttleworthy.

H.F.B. & Co

Chat. Mar. A – No.1
6 duzini de sticle (1/2 gros)
Expediat de: H.F.B. & Co.
Charley Goodfellow, Esq. Rattleborough

Fapt e că de la moartea domnului Shuttleworthy, domnul Goodfellow pierduse nădejdea de a mai primi cîndva vinul de Château-Margaux făgăduit lui, şi de aceea l-a privit acum ca pe un semn de mare bunăvoinţă a proniei cereşti faţă de el. A fost nespus de încîntat, de bună seamă, şi în avîntul bucuriei a poftit o mulţime de prieteni la un *petit souper*[336] a doua zi, în scopul de a destupa ploconul scumpului Shuttleworthy. Nu că ar fi *spus* ceva despre „scumpul Shuttleworthy" cînd a făcut invitaţiile. De fapt, se gîndise bine şi hotărîse să nu spună nimic. *N-a* pomenit nimănui – dacă ţin bine minte – că ar fi primit în *dar* nişte sticle de Château-Margaux. Şi-a chemat pur şi simplu prietenii să vină să-i ajute să bea un vin de o calitate deosebit de aleasă, cu un buchet minunat, pe care îl comandase la oraş cu cîteva luni mai înainte şi care avea să-i fie adus a doua zi. Adeseori m-am străduit să pricep *de ce* hotărîse „nenea Charley" să nu sufle o vorbă că ar fi primit vinul de la bătrînul său prieten, dar n-am putut niciodată înţelege limpede pricina tăcerii lui, cu toate că avea, de bună seamă, *un* motiv temeinic şi cît se poate de mărinimos.

În sfîrşit, veni şi ziua aceea, şi, odată cu ea, se adună o numeroasă şi aleasă societate în casa domnului Goodfellow. Într-adevăr, se strînsese acolo jumătate din oraş – mă număram şi eu printre alţii – dar, spre marea supărare a gazdei, vinul de Chîteau-Margaux nu sosi decît la o oră tîrzie, cînd oaspeţii se înfruptaseră din belşug din

336 Mică serată (în limba franceză în original).

bogatul ospăţ la care-i poftise „nenea Charley”. În sfîrşit, a sosit şi vinul, într-o ladă uriaşă, şi cum toată lumea era în culmea veseliei, s-a hotărît într-un glas ca lada să fie cocoţată pe masă şi conţinutul ei destupat pe loc.

Zis şi făcut. Ara pus şi eu mîna şi, într-o clipă, lada s-a şi găsit sus, pe masă, în mijlocul sticlelor şi paharelor, dintre care cele mai multe s-au spart la învălmăşeală. „Nenea Charley” se îmbătase binişor şi era stacojiu la faţă. Îşi luă un scaun în capul mesei şi, bătînd furios în el cu o carafă, ceru adunării cu un aer solemn şi comic să păstreze tăcerea „cît va dura ceremonia dezgropării comorii”.

După oarecare zarvă, s-a făcut, în sfîrşit, linişte şi, aşa cum se întîmplă adeseori în asemenea împrejurări, s-a aşternut o tăcere adîncă şi neobişnuită. Fiind apoi rugat să scot cuiele capacului, se înţelege că am acceptat, „cu deosebită plăcere”. Am introdus mai întîi o daltă şi, deodată, după cîteva lovituri uşoare de ciocan, capacul zbură cît colo, şi în aceeaşi clipă sări în capul oaselor, făcînd faţă gazdei, cadavrul strivit, însîngerat şi aproape putred al ucisului domn Shuttleworthy în persoană. Cu ochii săi stinşi şi lipsiţi de viaţă, îl privi ţintă în obraz şi cu mîhnire pe domnul Goodfellow şi rosti încet, dar limpede, cuvintele: „Tu eşti ucigaşul!” Şi ca şi cum ar fi fost pe deplin mulţumit, se rostogoli peste marginea lăzii şi-şi întinse peste masă mădularele tremurînde.

Scena ce a urmat nu poate fi cu nici un chip descrisă. Năvala spre uşi şi ferestre a fost înspăimîntătoare, şi mulţi dintre oamenii cei mai voinici din încăpere, cuprinşi de o sfîntă frică, au leşinat pe loc. Dar apoi, după această izbucnire sălbatică de ţipete de groază, toate privirile se întoarseră înspre domnul Goodfellow. Dacă aş trăi o mie de ani, şi tot n-aş putea să uit acel chin, mai cumplit decît chinul morţii, ce se întipărise pe chipul acela ticălos care pînă mai adineauri strălucea rumen de beţia izbînzii şi a vinului. Vreme de cîteva minute a rămas neclintit ca o

statuie de marmură. Ochii lui pustiiţi cu totul de orice gînduri păreau a-şi fi întors privirile înlăuntru, absorbindu-se în contemplarea propriului său suflet, mîrşav şi ucigaş. Într-un tîrziu, părură că îşi aruncă deodată luminile spre lumea înconjurătoare. Atuncea, cu o săritură neaşteptată, se ridică de pe scaun, se prăbuşi greoi cu capul şi umerii pe masă, chiar în atingere cu cadavrul, şi se porni, pe nerăsuflate şi cu patimă, să facă o mărturisire amănunţită a cumplitului omor pentru care domnul Pennifeather era întemniţat şi osîndit la moarte.

Cele povestite de el cuprindeau pe scurt cam acestea: el şi-a urmărit victima pînă în apropierea bălţii; acolo a tras cu pistolul în cal şi l-a ucis pe călăreţ cu patul pistolului; a pus stăpînire pe portofel şi, crezînd că şi calul a murit, l-a tîrît cu multă trudă pînă la hăţişurile din marginea eleşteului. A aşezat apoi pe calul său cadavrul domnului Shuttleworthy şi l-a dus astfel într-un ascunziş sigur, la mare depărtare în pădure.

Vesta, cuţitul, portofelul şi glonţul fuseseră aşezate de el acolo unde au fost găsite, cu gîndul de a se răzbuna pe domnul Pennifeather. El a fost cel care a pus la cale şi descoperirea batistei şi cămăşii însîngerate.

Către sfîrşitul acestei mărturisiri ce-ţi îngheţa sîngele în vine, ticălosul de-abia mai putea vorbi, şi glasul său suna stins şi înăbuşit... Cînd îşi isprăvi povestirea, se ridică anevoie, se depărtă de masă clătinîndu-se şi căzu *mort.*

Mijloacele prin care a fost smulsă această mărturisire chiar la timpul potrivit, deşi au dat roade, erau nespus de simple. Sinceritatea prea puţin obişnuită a domnului Goodfellow mă dezgustase şi-mi trezise de la început bănuielile. Eram de faţă cînd domnul Pennifeather îl lovise, şi expresia duşmănoasă care se zugrăvise atunci pe chipul lui Goodfellow, deşi durase numai o clipă, mă încredinţase că acesta va împlini fără şovăire, dacă îi va fi cu putinţă, ameninţarea de a se răzbuna. Aşadar, eram pregătit să

privesc *uneltirile* lui „nenea Charley” într-o lumină cu totul deosebită decît aceea în care le priveau bravii cetăţeni din Rattleborough. Mi-am dat seama numaidecît că tot ce s-a descoperit în privinţa crimei, fie de-a dreptul, fie pe cale lăturalnică, i se datora lui. Dar ceea ce mi-a deschis ochii pe deplin asupra adevăratei stări de lucruri a fost faptul că domnul Goodfellow *a găsit* glonţul în hoitul calului. Nu uitasem, deşi cei din Rattleborough uitaseră, că exista un orificiu prin care pătrunsese glonţul şi un altul prin care *ieşise.* Dacă fusese găsit în trupul animalului după ce ieşise, însemna că fusese pus acolo de persoana care l-a găsit. Cămaşa însîngerată şi batista mi-au confirmat ideea pe care mi-o dăduse glonţul; fiindcă la cercetare sîngele se dovedi a fi un vin negru vîrtos, şi nimic altceva. Cînd am ajuns să cuget la toate acestea şi totodată şi la creşterea cheltuielilor şi la risipa făcută de domnul Goodfellow în vremea din urmă, s-a iscat în mintea mea o bănuială care, chiar dacă n-am împărtăşit-o nimănui, era totuşi destul de gravă.

Între timp, am pornit eu singur să fac cercetări ca să găsesc cadavrul domnului Shuttleworthy şi, dintr-o pricină bine întemeiată, am căutat prin locuri cît mai depărtate de acelea pe unde îşi îndrumase ceata domnul Goodfellow. Urmarea a fost că, după cîteva zile, am trecut pe lîngă un puţ vechi, secat, a cărui gură era aproape astupată sub tufişuri; şi acolo, în fundul lui, am găsit ce căutam.

Din întîmplare, auzisem convorbirea dintre cei doi cumetri, cînd domnul Goodfellow îşi linguşise gazda aşa de bine, încît i s-a făgăduit o ladă de Château-Margaux. De la gîndul acesta am pornit. Am făcut rost de un os tare de balenă, l-am înfipt în gîtlejul cadavrului, şi pe acesta l-am pus într-o ladă veche de vin, avînd grijă să îndoi astfel trupul ca şi osul de balenă să stea îndoit. În felul acesta, a trebuit să apăs din răsputeri capacul pentru a-l ţine pe loc în timp ce băteam cuiele. Şi, bineînţeles, ştiam mai dinainte că, de îndată ce vor fi scoase cuiele, capacul va

sări *într-o parte*, şi trupul va sări *în sus.*

După ce am potrivit astfel lada, am marcat-o, am numerotat-o şi am trimis-o la adresă, aşa precum am spus. Am scris apoi o scrisoare în numele negustorilor de vinuri cu care avea legături domnul Shuttleworthy, am dat poruncă servitorului meu ca, la un anumit semnal făcut de mine, să aducă lada într-o roabă pînă la uşa domnului Goodfellow. Cît despre vorbele pe care voiam să le rostească mortul, m-am bizuit cu totul pe talentele mele de ventriloc! În ceea ce priveşte urmarea lor, socoteam că aceasta o să vină de la conştiinţa ticălosului asasin.

Cred că nu mai e nimic de adăugat. Domnul Pennifeather a fost imediat pus în libertate. A moştenit averea unchiului său, a tras foloase din învăţămintele experienţei făcute şi a început o pagină nouă a vieţii sale, pe care a trăit-o în fericire pînă la capăt.

„Tu eşti ucigaşul!” (în original *„Thou Art the Man”)* a văzut lumina tiparului în noiembrie 1844 în revista „Godey’s Lady’s Book” din Philadelphia.

SCRISOAREA FURATĂ

Nil sapientiae odiosius acumine nimio.[337]

SENECA

ÎNTR-O SEARĂ FURTUNOASĂ din toamna anului 18… pe înnoptate, la Paris, în tovărăşia prietenului meu C. Auguste Dupin, în mica sa bibliotecă sau odăiţă de lucru, *au troisième, No. 33, Rue Donot, Faubourg St.-Germain*[338], mă bucuram de îndoita plăcere pe care ţi-o dau meditaţia şi o pipă de spumă de mare. Timp de mai bine de un ceas păstrasem o adîncă tăcere, şi oricine ne-ar fi văzut ar fi putut crede că amîndoi sîntem preocupaţi numai şi numai de rotocoalele creţe de fum care încărcau atmosfera din odaie. Cît despre mine, totuşi, frămîntam în minte anumite subiecte care alcătuiseră temă convorbirii noastre ceva mai devreme în seara aceea. Şi anume, crimele din Rue Morgue şi misterul ce înconjurase asasinarea Mariei Rogêt. Mă gîndeam tocmai la un fel de asemănare pe care o găsisem între ele, cînd uşa camerei noastre se deschise, lăsînd să intre vechea noastră cunoştinţă, *monsieur* G., prefectul poliţiei pariziene.

I-am urat bun venit din toată inima; omul nostru era deopotrivă de fermecător şi de nesuferit şi nu-l mai văzusem de cîţiva ani de zile. Şezusem pînă atunci pe întuneric, şi Dupin se ridică să aprindă o lampă, dar se răzgîndi şi se aşeză din nou cînd îl auzi pe G. spunînd că venise pentru a se sfătui cu noi, sau, mai bine zis, pentru a cere părerea prietenului meu cu privire la o anumită afacere care prilejuise mari neplăceri.

---

337 Nimic mai nesuferit înţelepciunii decît despicarea firului în patru (în limba latină în original).

338 La etajul al 3-lea, în strada Donot 33, cartierul St.-Germain (în limba franceză în original).

— Dacă e vreun lucru care cere gîndire, grăi Dupin, renunţînd să mai aprindă fitilul, o să-l cercetăm mai bine pe întuneric.

— Iată încă o ciudăţenie de-a dumitale, zise prefectul, care avea năravul de a numi „ciudăţenie” fiece lucru ce depăşea puterea lui de înţelegere, astfel încît trăia în mijlocul unei adevărate legiuni de „ciudăţenii”.

— Foarte adevărat, zise Dupin, oferind musafirului său o pipă şi împingînd spre el un fotoliu comod.

— Şi ce anume vă dă de lucru acum? întrebai eu. Sper că nu e iarăşi vorba de vreun omor?

— Oh, nu, nimic de felul acesta. De fapt, afacerea de care mă ocup e într-adevăr foarte simplă şi nu încape îndoială că am putea s-o scoatem la capăt destul de bine şi singuri. Dar ne-am gîndit că i-ar face plăcere lui Dupin să-i cunoască amănuntele. E o afacere nespus de *ciudată!*

— Simplă şi ciudată, zise Dupin.

— Cam aşa, dar nu tocmai! Fapt e că sîntem cu toţii foarte nedumeriţi din pricină că afacerea asta este atît de simplă şi ne pune totuşi în mare încurcătură.

— Poate că tocmai simplitatea acestui lucru vă face să greşiţi, zise prietenul meu.

— Ce tot spui! exclamă prefectul, rîzînd din toată inima.

— Poate că misterul e niţel cam *prea* la mintea omului, zise Dupin.

— O, Doamne! Cine a mai auzit una ca asta?

— Niţel cam *prea* vădit.

— Ho, ho, ho! Ha, ha, ha! hohoti musafirul nostru, în culmea veseliei. Să ştii, Dupin, că m-ai dat gata!

— Dar la urma urmei, despre ce e vorba? întrebai eu.

— Bine, am să vă povestesc, răspunse îngîndurat prefectul, suflînd o trîmbă de fum lungă şi deasă şi aşezîndu-se mai bine în jilţ. Am să vă povestesc în cîteva cuvinte. Dar înainte de a începe, daţi-mi voie să vă spun că este vorba de o afacere care cere secretul cel mai desăvîrşit şi mi-aş pierde cu siguranţă postul pe care-l

ocup dacă s-ar şti că am destăinuit-o cuiva, oricine ar fi ei.

— Continuaţi, îi spusei eu.

— Sau nu! zise Dupin. Cum vreţi!

— Bine, atunci încep. Mi s-a adus personal la cunoştinţă din loc foarte înalt că un anume document de cea mai mare însemnătate a fost sustras chiar din apartamentele regale. Se ştie cine anume e individul care l-a furat. În privinţa asta nu încape îndoială. A fost văzut chiar cînd l-a luat. Se mai ştie şi că documentul se află încă în stăpînirea lui.

— De unde se poate şti lucrul ăsta? întrebă Dupin.

— Asta se poate deduce, răspunse prefectul, din însăşi natura documentului şi din aceea că unele consecinţe care ar decurge negreşit din trecerea lui *în alte mîini* decît ale *hoţului* n-au ieşit încă la iveală, cu alte cuvinte consecinţe care ar decurge dacă l-ar folosi, aşa cum are de gînd să-l folosească pînă la urmă.

— Fiţi ceva mai desluşit, zisei eu.

— Bine. Pot să mai spun doar atît: că documentul acesta dă celui care îl deţine o anumită putere într-un anumit cerc, în care o astfel de putere are un preţ nemaipomenit.

Prefectului îi plăcea la nebunie vorbirea schimonosită şi în doi peri a diplomaţiei.

— Şi, totuşi, n-am înţeles încă, zise Dupin.

— Nu încă? Bine, iată. Dacă documentul acesta e arătat unei a treia persoane, al cărei nume nu-l voi rosti, din clipa aceea intră în joc onoarea unui personaj de rangul cel mai înalt. Iar deţinătorul documentului capătă prin acest fapt o autoritate mare asupra ilustrului personaj, a cărui onoare şi linişte sînt astfel primejduite.

— Dar autoritatea asta, întrerupsei eu, implică faptul ca hoţul să ştie că păgubaşul îşi cunoaşte hoţul. Cine oare ar îndrăzni?

— Hoţul, zise G., este ministrul D., care are toate îndrăznelile. Îndrăzneşte tot ce e nevrednic şi tot ce e

vrednic de un om. În acest furt s-a lucrat cu tot atîta iscusinţă cît şi îndrăzneală. Documentul despre care e vorba – o scrisoare, ca să fiu sincer – fusese primit de către persoana căreia i-a fost furat pe cînd se afla singură în *boudoir*-ul regesc. Pe cînd se îndeletnicea cu citirea ei, a fost fără de veste întreruptă de intrarea celuilalt înalt personaj de care ţinea cu tot dinadinsul să o ascundă. După ce a încercat în zadar să o arunce la iuţeală într-un sertar, fu nevoită să o lase pe o masă, aşa deschisă cum se afla. Adresa însă era deasupra, iar cuprinsul nu se vedea, astfel că scrisoarea nu fu observată. Între acestea, intră ministrul D. Privirea lui de uliu vede îndată scrisoarea, recunoaşte scrisul de pe adresă, îşi dă seama de încurcătura persoanei cu pricina şi îi descoperă secretul. După ce discută, în felul lui grăbit de totdeauna, despre cîteva treburi, scoate la iveală o scrisoare ce seamănă niţel cu aceea despre care e vorba, o deschide, se preface că o citeşte şi pe urmă o pune chiar alături de cealaltă. Şi iarăşi mai vorbeşte vreun sfert de ceas despre treburile obşteşti. Într-un sfîrşit, luîndu-şi rămas bun, ia de pe masă scrisoarea care nu-i aparţinea. Posesoarea de drept l-a văzut, dar fireşte n-a îndrăznit să atragă atenţia asupra faptului, de faţă fiind al treilea personaj, care sta lîngă ea. Şi ministrul a şters-o, lăsînd pe masă propria sa scrisoare, care era cu totul lipsită de importanţă.

— Aşadar, îmi zise Dupin, ai acum tocmai ceea ce-ţi lipsea pentru ca autoritatea să fie cît mai deplină, cu alte cuvinte: hoţul ştie că păgubaşul îşi cunoaşte hoţul.

— Da, răspunse prefectul, şi de cîteva luni încoace puterea astfel dobîndită a fost întrebuinţată într-o măsură cît se poate de primejdioasă, în scopuri politice. Pe zi ce trece, păgubaşa e tot mai încredinţată că trebuie negreşit să-şi redobîndească scrisoarea. Desigur însă că asta nu se poate face pe faţă. În cele din urmă, deznădăjduită, mi-a încredinţat mie această afacere.

— Presupun, zise Dupin printre rotocoale de fum, că

nici nu-şi putea dori sau chiar închipui un agent cu o minte mai pătrunzătoare.

— Mă măguleşti, replică prefectul, dar se prea poate să-şi fi făcut despre mine o asemenea părere.

— E lucru lămurit, spusei eu, că scrisoarea, aşa cum aţi observat şi dumneavoastră, se găseşte tot în stăpînirea ministrului. Fiindcă nu întrebuinţarea, ci stăpînirea ei e aceea care dă puterea. Puterea se duce odată cu întrebuinţarea.

— E adevărat, zise G., şi m-am călăuzit chiar după această convingere. Grija mea dintîi a fost să fac o cercetare amănunţită la locuinţa ministrului. Iar acolo, cea mai mare greutate era că trebuia să caut fără ştirea lui. Şi, mai presus de toate, fusesem prevenit de primejdia care s-ar ivi dacă i-am da vreo pricină să bănuiască ce aveam de gînd.

— Dar în cercetările acestea, spusei eu, sînteţi *au fait*[339]**.** Poliţia parizianã a mai făcut adesea lucrul acesta.

— O, da! Şi tocmai de aceea n-am pierdut nădejdea. Obiceiurile ministrului îmi erau foarte prielnice. De foarte multe ori lipseşte de acasă toată noaptea. N-are mulţi servitori. Ei dorm la oarecare depărtare de camera stăpînului şi, fiind mai toţi napolitani, sînt gata oricînd să se îmbete. Am chei destule, după cum ştiţi, cu ajutorul cărora pot să deschid orice odaie sau cameră de lucru din Paris. De trei luni încoace, n-a fost noapte din care să nu fi petrecut cea mai mare parte scotocind eu însumi în casa lui D... E onoarea mea în joc şi, ca să-ţi spun un mare secret, răsplata e într-adevăr nemaipomenită. Aşadar, nu m-am oprit din cercetări decît atunci cînd mi-am dat seama de-a binelea că hoţul e un ins mai şiret decît mine. Sînt sigur că am cercetat fiecare colţişor al casei unde ar fi fost cu putinţă să fi ascuns cineva o hîrtie.

— Dar nu s-ar putea totuşi, îmi spusei eu părerea, ca

339 În cunoştinţă de cauză (în limba franceză în original).

scrisoarea, presupunînd că e tot în stăpînirea ministrului, cum fără îndoială, că şi este, să o fi ascuns într-alt loc decît la el acasă?

— Asta nu e cu putinţă, zise Dupin. În clipa de faţă, o anumită situaţie în legătură cu treburile de la curte, şi mai cu deosebire cu acele taine în care se ştie că D… a pătruns, face ca exhibarea pe moment a documentului, adică posibilitatea ca el să fie arătat pe loc, să constituie o condiţie de o însemnătate aproape egală cu faptul de a-l stăpîni.

— Posibilitatea ca el să fie arătat pe loc? întrebai eu.

— Cu alte cuvinte, de a fi *distrus,* zise Dupin.

— Desigur, am încuviinţat. Scrisoarea se găseşte atunci, fără îndoială, în casa ministrului. Cît despre posibilitatea ca ea să se afle chiar asupra ministrului, o putem socoti cu totul neîntemeiată.

— Bineînţeles, zise prefectul. A fost prins de două ori, chipurile, de nişte hoţi şi a fost scotocit cu de-amănuntul chiar sub ochii mei.

— Puteai să te scuteşti de osteneala asta, zise Dupin. Cred că D… nu e chiar nebun şi prin urmare trebuie să fi prevăzut cursa asta ca pe ceva foarte firesc.,

— Nu *chiar* nebun, zise G., dar e totuşi poet, şi, ca atare, nu-l socot prea departe de nebunie.

— Aşa e, zise Dupin dus pe gînduri, după ce suflă o trîmbă lungă de fum din pipa lui de spumă de mare, aşa e, cu toate că pe vremuri m-am făcut şi eu vinovat de nişte versuri.

— Ce-ar fi, zisei eu, dacă ne-aţi povesti în amănunt cercetările dumneavoastră?

— Ce să spun, am luat-o pe îndelete şi am căutat *pretutindeni.* Am o îndelungată experienţă în acest fel de treburi. Am răscolit toată clădirea, cameră după cameră, consacrînd fiecăreia din ele toate nopţile unei săptămîni. Am cercetat, mai întîi, mobilierul fiecărei încăperi. Am deschis toate sertarele. Şi ştiţi, cred, că pentru un poliţist

bine pregătit ceea ce se numeşte un sertar *secret* nu există. Orice poliţist căruia într-o cercetare de soiul ăsta i-ar scăpa din vedere un sertar secret e un bleg. E nespus de simplu. Avem în fiecare scrin o anumită cantitate de volume şi de spaţii ce pot fi cercetate. Avem în această privinţă reguli precise. Nu poate să ne scape nici a cincizecea parte dintr-o linie. După ce am cercetat scrinurile, am luat la rînd scaunele. Am încercat pernele cu ace subţiri şi lungi, din cele pe care ne-ai mai văzut întrebuinţîndu-le. Am scos şi partea de deasupra a meselor.

— Dar de ce?

— Cel ce vrea să ascundă un lucru scoate, uneori, partea de deasupra a meselor sau a oricărei alte mobile asemănătoare. Face apoi în piciorul ei o gaură, aşază în scobitura făcută obiectul ce trebuie ascuns şi pune totul la loc. Pologul şi tăbliile paturilor sînt folosite şi ele în acelaşi fel.

— Dar nu s-ar putea găsi scobitura numai după sunet? întrebai eu.

— Cu nici un chip, dacă, după ce obiectul a fost pus acolo, s-a aşezat în jurul lui şi o cantitate îndestulătoare de vată. De altfel, în cazul nostru, eram ţinuţi să lucrăm fără zgomot.

— Totuşi, n-aţi putut descheia şi nici desface în bucăţi fiece lucru în parte din mobilierul în care cineva ar fi putut ascunde un obiect în felul cum aţi spus. O scrisoare poate fi răsucită într-un sul subţire, aşa încît să nu se deosebească aproape deloc, ca mărime şi înfăţişare, de o undrea din cele mari. Sub această formă, ea poate fi băgată într-un picior de scaun, de pildă. Că doar n-aţi desfăcut în bucăţi toate scaunele?

— Fireşte că nu; dar am făcut mai mult decît atît. Cu o lupă foarte puternică am cercetat pe loc fiece scaun, bucată cu bucată, şi pînă şi încheieturile fiecărei mobile din casă. Cea mai mică urmă de-ar fi existat, că s-a clintit

mai de curînd ceva pe alocuri, şi ne-ar fi fost cu neputinţă să n-o descoperim. Chiar şi un firicel de rumeguş, de pildă, iscat de vreun burghiu, ne-ar fi sărit în ochi, de parcă ar fi fost coşcogeamite mărul. Orice schimbare, cît de neînsemnată, în încleiala mobilei, orice fisură neobişnuită la încheieturi ne-ar fi fost de ajuns ca să descoperim ascunzătoarea.

— Cred că v-aţi uitat bine şi la oglinzi, între margine şi căptuşeala de lemn, şi aţi scotocit şi paturile, cu saltele cu tot, precum şi perdelele şi covoarele.

— Fără îndoială că da. Şi după ce în felul acesta am cercetat cu luare-aminte fiece mobilă în parte, am trecut şi la cercetarea locuinţei. Am împărţit întreaga ei suprafaţă în pătrăţele şi le-am şi numerotat, aşa încît n-am fi putut trece cu vederea nici unul. Am examinat apoi şi aici cu lupa fiecare centimetru pătrat al locuinţei, cuprinzînd şi cele două case din imediata vecinătate.

— Cele două case învecinate? am exclamat eu. Îmi închipui că v-aţi dat foarte multă osteneală.

— Mi-am dat; dar răsplata făgăduită e ceva nemaiauzit.

— Aţi cercetat şi *terenul* din jurul caselor?

— Terenul e pardosit peste tot cu cărămidă. Ne-a dat foarte puţin de lucru, faţă de celelalte. Am cercetat muşchiul dintre cărămizi şi l-am găsit nevătămat.

— Fireşte că aţi căutat şi prin hîrtiile lui D. şi prin cărţile din bibliotecă?

— Desigur. Am deschis fiecare dosar, fiecare plic. Şi nu numai că am deschis fiecare carte, dar am răsfoit filă cu filă fiece volum, fără să ne mărginim a le scutura numai niţel, aşa cum fac unii dintre ofiţerii noştri de poliţie. Am măsurat cu cea mai mare grijă grosimea fiecărei coperţi în parte, folosindu-mă la fiecare de ochiul fără de greş al lupei. Dacă ar fi umblat de curînd cineva la vreuna dintre aceste coperţi, ar fi fost cu totul imposibil ca faptul să ne scape din vedere. Vreo cinci sau şase volume de-abia ieşite de la legător au fost încercate cu luare-aminte cu ace

înfipte în toată lungimea.

— Aţi cercetat şi duşumelele de sub covoare?

— Fără îndoială. Am scos fiece covor de pe locul lui şi am privit scîndurile cu lupa.

— Şi tapetele de pe ziduri?

— Da.

— Aţi căutat şi prin pivniţă?

— Am căutat.

— Aşadar, spusei eu, aţi făcut o socoteală greşită, şi scrisoarea nu se află în casă, aşa cum credeaţi..

— Teamă mi-e că ai dreptate, zise prefectul. Şi dumneata, Dupin, ce mă mai sfătuieşti să fac?

— Să faci din nou o cercetare amănunţită în toată casa.

— E cu totul de prisos, răspunse G. Ştiu tot atît de bine că scrisoarea nu e în casă cum ştiu în clipa asta că trăiesc.

— N-am alt sfat mai bun să-ţi dau, zise Dupin. Cred că ai, desigur, o descriere exactă a scrisorii.

— O, da!

Şi scoţînd un carnet din buzunar, prefectul ne citi cu glas tare o minuţioasă dare de seamă asupra cuprinsului şi mai ales a înfăţişării documentului dispărut. De îndată ce isprăvi de citit această dare de seamă, bietul om îşi luă rămas bun de la noi, mult mai abătut şi mai descumpănit decît mi-a fost dat să-l văd vreodată.

După vreo lună de zile veni din nou să ne vadă şi ne găsi făcînd cam acelaşi lucru ca şi data trecută. Îşi luă o pipă şi un scaun şi începu să vorbească de una şi de alta. Într-un sfîrşit, i-am spus:

— Ce se mai aude, G., cu scrisoarea aceea furată? Cred că în cele din urmă ţi-ai dat seama că nu e lucru de glumă să te lupţi cu ministrul.

— Lua-l-ar naiba! Am mai făcut totuşi o percheziţie, aşa cum mi-a sugerat Dupin, dar m-am trudit în zadar, după cum mi-am şi închipuit.

— Cît de mare ai spus că e răsplata? întrebă Dupin.

— E o sumă *foarte* mare, ca să zic – o răsplată

într-adevăr măreaţă, n-aş vrea să spun cît anume… Dar ţin să arăt că aş da bucuros din buzunarul meu cincizeci de mii de franci aceluia care mi-ar ajuta să pun mîna pe scrisoarea asta. Pe zi ce trece importanţa ei creşte tot mai mult, iar răsplata a fost de curînd dublată. Dar chiar dacă ar fi fost şi de trei ori mărită, n-aş putea face mai mult decît am făcut.

— Mda, aşa e, zise Dupin cu glas tărăgănat, printre norii de fum ai pipei sale. Cred, totuşi, G., că n-ai arătat tot ce poţi, că n-ai pătruns în miezul chestiunii. Ai putea… cred eu… să te mai străduieşti niţel… hei… ce zici?…

— Cum? În ce fel?

— Mda… pufăi Dupin. Ai putea – puf, puf – să te sfătuieşti cu cineva în această chestiune, nu-i aşa? – puf, puf, puf. Îţi mai aduci aminte de povestea cu Abernethy[340]?

— Nu. Lasă-l naibii pe Abernethy!

— Fie cum zici. Lasă-l naibii, dacă vrei. Aşadar, odată, un oarecare bogătaş foarte. zgîrcit îşi puse în minte să smulgă de la acest Abernethy un sfat medical. În acest scop începu cu el o convorbire obişnuită, la o sindrofie, şi îi strecură medicului cazul lui ca şi cum ar fi fost acela al unui individ imaginar. „Să presupunem, zise zgîrcitul, că simptomele ar fi cam acestea. Şi atunci, doctore, ce l-ai îndemna *dumneata* să facă?” „Ce să facă? spuse Abernethy, să ceară *o consultaţie,* bineînţeles.”

— Dar eu, zise prefectul, puţin cam stînjenit, doresc din toată inima să cer o consultaţie şi să plătesc. Aş da bucuros cincizeci de mii de franci aceluia care m-ar ajuta în afacerea de faţă.

— În cazul ăsta, răspunse Dupin, deschizînd un sertar şi scoţînd un carnet de cecuri, îmi poţi foarte bine completa un cec pentru suma de care ai vorbit. După ce-l vei fi semnat, îţi voi înmîna scrisoarea.

Am fost uluit. Prefectul rămăsese ca trăznit. Cîteva

340 *John Abernethy* (1764–1831), chirurg englez.

minute stătu nemişcat şi mut de uimire, privind neîncrezător la prietenul meu, cu gura căscată şi cu nişte ochi care parcă stăteau să-i iasă din orbite; apoi, venindu-şi niţel în fire, luă o pană şi, în sfîrşit, după ce şovăi de cîteva ori, cu privirea aţintită în gol, completă şi semnă un cec de cincizeci de mii de franci, pe care-l întinse lui Dupin peste masă. Acesta îl cercetă cu luare-aminte şi-l puse în portofelul său, apoi, descuind un *escritoire*[341], luă de acolo o scrisoare şi i-o întinse prefectului. În culmea fericirii, înaltul funcţionar o apucă şi o deschise cu mîinile tremurînde, aruncă repede o privire asupra cuprinsului şi, dînd buzna la uşă, se năpusti afară din odaie şi din casă, fără să-şi mai ia rămas bun şi fără să mai fi rostit un singur cuvînt din clipa în care Dupin îi ceruse să completeze cecul.

După ce plecă, prietenul meu îmi dădu cîteva lămuriri.

— Poliţiştii parizieni, îmi spuse, sînt cît se poate de pricepuţi în meseria lor. Sînt stăruitori, ingenioşi, iscusiţi şi foarte destoinici în tot ceea ce li se cere în îndeletnicirile lor. De aceea cînd G. ne-a povestit cu de-amănuntul felul în care a cercetat peste tot locul în casele lui D., am avut deplină încredere că a făcut o percheziţie cît se poate de mulţumitoare, în măsura în care i-o îngăduia priceperea lui.

— În măsura în care i-o îngăduia priceperea lui?

— Da, zise Dupin. Măsurile pe care le-a luat au fost nu numai cele mai bune ce se puteau lua, dar arătau chiar o adevărată măiestrie. Dacă scrisoarea ar fi fost ascunsă la îndemîna cercetărilor lor, nu încape îndoială că oamenii ăştia ar fi găsit-o.

Am izbucnit în rîs. Dar el părea că vorbeşte foarte serios.

— Aşadar, urmă el, măsurile luate erau bune în felul lor şi bine aduse la îndeplinire, dar aveau cusurul de a nu se

341 Masă de scris (în limba franceză în original).

potrivi nici cu împrejurarea, nici cu omul nostru. Un anumit tipic, alcătuit din mijloace cît se poate de iscusite, e pentru prefectul de poliţie ca un fel de pat al lui Procust în care el îşi potriveşte cu de-a sila scopurile urmărite. Dar în problemele ce i se pun, fie din prea multă profunzime, fie din prea multă superficialitate, el greşeşte necontenit, şi sînt destui copii de şcoală în stare să judece mai bine decît dînsul. Am cunoscut pe unul în vîrstă de opt ani al cărui dar de a ghici la jocul de „soţ ori făr' de" stîrnea admiraţia tuturor. E un joc cu bile foarte uşor de jucat. Un jucător ţine un număr oarecare de bile în mînă şi întreabă pe un altul dacă acest număr e cu „soţ sau făr' de". Dacă cel întrebat a ghicit, cîştigă o bilă, dacă a dat greş, pierde una. Băiatul despre care vorbesc cîştiga toate bilele din şcoală. Avea desigur un meşteşug de a ghici care se întemeia pe simpla observare şi preţuire a isteţimii adversarilor săi. Dacă, de pildă, adversarul său e un mare nătărău şi ridicînd mîna cu pumnul închis îi pune întrebarea: „Soţ ori făr' de?" şcolarul nostru răspunde „făr' de" şi a pierdut, dar la a doua încercare cîştigă, fiindcă în sinea lui îşi zice: „La prima încercare prostănacul a avut «cu soţ», şi acum toată şiretenia lui nu e în stare de altceva decît să-l facă să aibă «făr' de» la a doua încercare. Am să spun deci «făr' de»". Spune „făr' de" și cîştigă. Acum, cu un prostănac niţeluş mai dezgheţat decît cel dintîi, ar fi raţionat astfel: „Băiatul ăsta ştie că la prima încercare am ghicit spunînd «făr de». La a doua, însă, îşi va propune – mai întîi de toate – o simplă schimbare de la soț la «făr' de», aşa cum a făcut şi celălalt nerod: dar atunci un al doilea gînd îi va şopti că aceasta e o schimbare prea simplă. În cele din urmă se va hotărî să joace «soţ», ca şi mai nainte. Am să spun deci «soţ»." Spune „soţ", şi cîştigă. În ultimă analiză, ce crezi dumneata că este felul acesta de a judeca al elevului, şi pe care colegii săi îl numesc „noroc"?

— Nu e decît o identificare a intelectului celui ce gîndeşti cu al potrivnicului său.

— Aşa e, zise Dupin, iar cînd l-am întrebat pe băiat prin ce mijloace a ajuns la *desăvîrşita* identificare ce i-a adus izbînda, mi-a dat următorul răspuns: „Cînd vreau să aflu cît e de deştept sau de prost, cît e de bun sau de ticălos cineva, sau ce anume gîndeşte în acea clipă, îmi alcătuiesc în aşa fel chipul încît să semene cît se poate mai bine cu expresia feţei lui. Aştept apoi să văd ce gînduri sau ce sentimente se trezesc în mintea sau inima mea, ca pentru a corespunde şi a se potrivi acelei expresii.” Răspunsul acesta al şcolarului e mai profund decît aşa-zisa profunzime pusă în seama lui Rochefoucault, La Bruyère, Machiàvelli şi Campanella.

— Şi această identificare, zisei eu, a intelectului celui ce raţionează cu acela al potrivnicului său depinde, dacă te-am înţeles bine, de exactitatea cu care e preţuit intelectul adversarului.

— Pentru valoarea ei practică, desigur că asta e condiţia, răspunse Dupin, şi dacă prefectul şi toată şleahta lui au dat greş de atîtea ori, e în primul rînd tocmai din lipsa acestei identificări, şi în al doilea dintr-o greşită preţuire sau mai degrabă din faptul că nu au preţuit în nici un fel intelectul cu care se află în luptă. Ei ţin seamă numai şi numai de *propria* lor iscusinţă. Şi cînd e vorba să caute un obiect ascuns, nu se gîndesc decît la felul în care ar fi ascuns *ei înşişi* obiectul. Şi aici au mare dreptate, pentru că iscusinţa lor proprie oglindeşte întocmai pe aceea a *mulţimii.* Dar cînd isteţimea unui anumit răufăcător se deosebeşte în fond de a lor, desigur că răufăcătorul îi păcăleşte. Asta se întîmplă totdeauna cînd răufăcătorul e mai şiret decît ei şi foarte ades cînd e mai puţin şiret. Nu-şi schimbă felul în care îşi fac cercetările. Cel mult, dacă sînt îmboldiţi de vreo întîmplare neaşteptată sau de vreo răsplată fără pereche, atunci îşi amplifică sau exagerează vechile şi neschimbatele *procedee,* fără să se abată însă de la metodele lor. Ce-au făcut ei oare în cazul D., spre exemplu, ca să schimbe ceva

în felul lor de a lucra? Ce sînt toate aceste săpături, perforări şi sondaje, şi cercetările cu lupa, şi împărţirea suprafeţei locuinţei în pătrăţele numerotate, ce sînt toate astea decît o simplă exagerare în *aplicarea* unui principiu sau a unui sistem de principii de cercetare, bazat pe un sistem de noţiuni legate de iscusinţa omenească cu care s-a obişnuit prefectul în lunga lui experienţă? Nu-ţi dai seama că socoteşte lucru dovedit că toţi oamenii care vor să ascundă o scrisoare se folosesc, dacă nu chiar de o gaură făcută cu burghiul într-un picior de scaun, măcar de vreun alt fel de gaură sau de vreun colţ făcînd parte din acelaşi şir de idei care-l îndeamnă pe un om să pitească o scrisoare într-o gaură de burghiu săpată într-un picior de scaun? Şi nu vezi oare că nişte ascunzători atît de *recherchées*[342] sînt întrebuinţate numai în împrejurări banale şi vor fi folosite numai de minţi de rînd, deoarece, în toate întîmplările cu ascunzători, dosirea obiectului ascuns, o dosire făcută în felul acesta *recherché*, dă de bănuit şi e chiar bănuită din primul moment? Aşa încît descoperirea lui nu depinde cîtuşi de puţin de isteţimea, ci numai de grija, de răbdarea şi de stăruinţa celor ce-l caută. Iar cînd e vorba de un caz deosebit sau cînd recompensa e nemaipomenit de mare (ceea ce în ochii poliţiei e cam acelaşi lucru), s-a văzut că toate aceste însuşiri de seamă n-au dat greş *niciodată.* Ai să pricepi acum ce-am vrut să spun cînd am dat a înţelege că dacă scrisoarea furată ar fi fost ascunsă undeva la îndemîna cercetărilor prefectului – cu alte cuvinte dacă ideea care a dus la alegerea ascunzătorii s-ar fi potrivit cu ideile prefectului în materie de ascunzătoare – el ar fi descoperit-o fără doar şi poate. Totuşi, acest înalt funcţionar a fost păcălit de-a binelea, şi cauza depărtată a înfrîngerii sale stă în presupunerea că ministrul e nebun din pricină că şi-a făcut un nume de poet. Toţi nebunii sînt poeţi, aşa i se pare prefectului, şi el

342 Căutate (în limba franceză în original).

n-are altă vină decît aceea de *nondistributio medii*[343], cînd trage de aici concluzia că toţi poeţii sînt nebuni.

— Dar e vorba într-adevăr de poet? întrebai eu. Ştiu că sînt doi fraţi, şi amîndoi şi-au dobîndit faimă de scriitori. Mi se pare că ministrul a scris o lucrare de seamă despre calculul diferenţial. Nu e poet, e matematician.

— Te înşeli, îl cunosc bine, e şi una şi alta. Ca poet şi matematician, a judecat foarte bine. Dar ca simplu matematician, n-ar fi judecat cîtuşi de puţin şi ar fi fost astfel la cheremul prefectului.

— Părerile dumitale mă uimesc, spusei eu. Ele sînt combătute de glasul întregii lumi. Cred că n-ai de gînd să tăgăduieşti o idee statornicită de-a lungul veacurilor. Raţiunea matematică e de multă vreme considerată ca raţiunea *par excellence.*

— *„Il y a à parier,* răspunse Dupin citind din Chamfort, *que toute idée publique, toute convention reçue est une sottise, car elle a convenu au plus grand nombre*”[344]. Matematicienii, sînt şi eu de părerea dumitale, au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a răspîndi eroarea populară la care faci aluzia. Dar ea rămîne totuşi o eroare, cu toate că trece drept un adevăr. Cu o artă vrednică de o cauză mai bună, ne-au deprins, de pildă, să întrebuinţăm termenul analiză în algebră. Francezii sînt cei dintîi care au pus la cale această înşelătorie atît de specială, dar dacă termenii lingvistici au într-adevăr vreo însemnătate şi dacă vorbele se valorifică prin felul în care sînt întrebuinţate, atunci cuvîntul analiză exprimă pe acela de algebră cam tot atît de exact cît latinescul *ambitus* înseamnă ambiţie, *religio* – religie, sau *homines honesti* – un grup de oameni cinstiţi.

---

343 Distribuirea greşită a termenului mediu al silogismului (în limba latină în original); nesocotirea uneia dintre regulile logicii formale cu privire la construirea silogismelor.

344 Se poate pune rămăşag că orice idee îndeobşte recunoscută, orice punct de vedere acceptat e o nerozie, căci a fost pe placul majorităţii (în limba franceză în original).

— Văd că ai să-ţi faci o mulţime de duşmani, spusei eu, printre algebricienii din Paris.

— Tăgăduiesc validitatea şi prin urmare şi valoarea unei raţiuni cultivate în orice altă formă afară de a logicii abstracte. Tăgăduiesc mai cu seamă raţionamentul dedus din studiul matematicii. Matematica este ştiinţa formei şi a cantităţii. Raţionamentul matematic nu e altceva decît logica aplicată la formă şi cantitate. Marea eroare stă în presupunerea că adevărurile numite algebrice *pure* sînt adevăruri abstracte şi generale. Şi această eroare e atît de uriaşă, încît mă minunez cum a putut fi îmbrăţişată de toată lumea. Axiomele matematice *nu* sînt axiome de un adevăr general. O *relaţie* adevărată în ceea ce priveşte forma şi cantitatea este adesea o eroare grosolană, de pildă în morală. De cele mai multe ori, în această ştiinţă, este inexact că părţile componente sînt egale cu întregul. Axioma dă greş şi în chimie. Dă iarăşi greş şi în măsurarea forţei motrice, deoarece două motoare, fiecare de o putere anumită, nu dau neapărat, cînd sînt unite, o putere egală cu suma puterilor fiecăruia în parte. Sînt numeroase alte adevăruri matematice care nu sînt totuşi adevăruri decît în limita *relaţiilor* dintre ele. Dar din obişnuinţă, matematicianul argumentează cu *adevărurile lui finite*, ca şi cum ele ar avea o aplicare generală, aplicare pe care şi lumea şi-o închipuie că există. În savanta lui *Mitologie,* Bryant[345] pomeneşte de un izvor de erori asemănător cînd spune că deşi nu dăm crezare miturilor păgîne uităm mereu de acest lucru şi le pomenim ca şi cum ar fi realităţi pline de viaţă. Dar cu algebricienii, care şi ei sînt păgîni, „miturile păgîne” ajung să fie *crezute*, şi deducţiile se fac nu atît din lipsa memoriei, cît dintr-o tulburare inexplicabilă a minţii. Într-un cuvînt, n-am întîlnit încă un matematician pur căruia, dacă l-ai scos dintre rădăcinile lui pătrate, să i se poată da crezare; şi nici vreunul care să

345 *Jacob Bryant* (1715–1804), scriitor englez, autorul lucrării *An Analysis of Ancient Mythology (O analiză a vechii mitologii).*

nu ţină morţiş, ca şi cum ar fi vorba de crezul său, că $x^2 + px$ e absolut şi neapărat egal cu q. Spune rogu-te, unuia dintre domnii aceştia – ca simplă încercare – că dumneata crezi că se pot ivi cazuri în care $x^2 + px$ nu o absolut egal cu q, şi după ce l-ai făcut să înţeleagă ce vrei să spui, ia-o la sănătoasa, ca nu cumva să-ţi dea una în cap.

Vreau să spun, urmă Dupin, pe cînd eu rîdeam de ultimele lui observaţii, vreau să spun că dacă ministrul n-ar fi fost decît un simplu matematician, prefectul n-ar mai fi fost nevoit să-mi semneze cecul. Eu însă îl ştiam şi matematician şi poet, şi ţinînd seama de împrejurările în care se găseşte, am luat măsuri potrivite calităţilor lui. Îl ştiam şi om al curţii şi *intrigant* îndrăzneţ. Îmi spuneam că un astfel de ora nu poate fi neştiutor în ce priveşte felul de a lucra al poliţiei. N-a putut să nu prevadă capcanele ce i se vor întinde, şi întîmplările ne arată că le-a şi prevăzut. Socot că trebuie să se fi aşteptat şi la percheziţiile secrete făcute la locuinţa lui. Faptul că lipsea des noaptea de acasă, salutat de prefect ca un fel de ajutor dat reuşitei sale, nu l-am privit decît ca pe un *vicleşug* menit a înlesni cît mai mult cercetările poliţiştilor şi a-i aduce mai uşor la convingerea – pe care pînă la urmă G. a şi căpătat-o – că scrisoarea nu se mai află în casă. Mai simţeam că toată înlănţuirea ideilor privitoare la principiul invariabil ce călăuzeşte felul de a lucra al poliţiei cînd e în căutare de lucruri ascunse, idei pe care, nu fără trudă, ţi le-am expus în amănunt, mai simţeam, spun, că tot şirul acesta de idei a trebuit să treacă, fără doar şi poate, şi prin mintea ministrului. Şi aceasta trebuia negreşit să-l facă să dispreţuiască toate *ascunzătorile* obişnuite. Nu putea fi, gîndeam, atît de sărac cu duhul încît să nu vadă că hruba cea mai dosnică şi mai bine tăinuită din locuinţa lui va fi pentru ochii, pentru sondele, burghiele şi lupele prefectului tot atît de deschisă şi la îndemînă ca şi o anticameră oarecare. Am văzut, în cele din urmă, că a fost nevoit să se folosească de un mijloc simplu, dacă nu-l va fi

ales chiar dintr-un îndemn lăuntric. Poate că-ţi aduci aminte de hohotele de rîs ale prefectului, la prima noastră convorbire, atunci cînd i-am dat a înţelege că e foarte cu putinţă ca, dacă misterul îl încurcă atît de tare, acest lucru să se datoreze tocmai *desăvîrşitei* simplicităţi a procedeului.

— Da, răspunsei eu, mi-aduc bine aminte de izbucnirea lui. Mi-a fost chiar teamă să nu-i vină rău de atîta veselie.

— Lumea materială, urmă Dupin, e plină de analogii izbitoare cu cea imaterială. Şi de aceea dogma retorică potrivit căreia o metaforă sau o comparaţie poate la fel de bine să întărească un argument şi să înfrumuseţeze o descriere capătă valoare de adevăr. De pildă, principiul relativ la *vis inertiae*[346] pare a fi acelaşi şi în fizică şi în metafizică. E tot atît de adevărat, în cea dintîi, că un corp mare e pus în mişcare cu mai multă greutate decît unul mic şi că mişcarea ce rezultă e proporţională cu această *greutate*, pe cît e de neîndoielnic în cealaltă că inteligenţele mai cuprinzătoare şi totdeodată mai îndrăzneţe, mai sigure de sine şi mai felurite în acţiunea lor decît cele mai slabe sînt totuşi mai greu de urnit şi mai şovăielnice la primii lor paşi. Încă ceva: ai băgat de seamă vreodată care anume firme de magazin atrag mai degrabă atenţia?

— Nu m-am gîndit niciodată la aşa ceva, spusei eu.

— Există un joc de-a ghicitelea, urmă Dupin, care se joacă pe o hartă geografică. Unul din jucători cere celuilalt să găsească un cuvînt dat – numele unui oraş, al unui rîu, al unui stat sau imperiu – pe scurt, un cuvînt oarecare aflat pe suprafaţa pestriţă şi încurcată a hărţii. De obicei, un jucător fără experienţă caută să-şi încurce adversarii dîndu-le să ghicească numele scrise cu literele cele mai mărunte, dar jucătorii încercaţi aleg cu dinadinsul cuvintele ce se întind cu litere mari de tot de la un capăt la

346 Forţa inerţiei (în limba latină în original).

altul al hărţii. Aceste cuvinte, asemenea firmelor şi afişelor cu litere uriaşe de pe stradă, rămîn nebăgate în seamă tocmai fiindcă sînt atît de evidente. Şi aici, eroarea materială e în totul asemenea cu lipsa de atenţie morală din vina căreia intelectul lasă să-i scape neobservate acele argumente prea la mintea omului, sîcîitoare prin însăşi evidenţa lor. Se pare însă că acesta e un lucru niţel mai presus sau mai prejos de înţelegerea prefectului. Niciodată nu s-a gîndit că ar fi probabil sau posibil ca ministrul să-şi pună scrisoarea chiar sub nasul tuturor, ca să împiedice cît mai bine pe unii s-o zărească.

Dar cu cît mă gîndeam mai mult la inteligenţa strălucită, subtilă şi plină de îndrăzneală a lui D., cu cît mă gîndeam mai mult la faptul că documentul trebuia să-i stea veşnic *la îndemînă,* – dacă intenţiona să-l poată folosi la momentul potrivit, şi cu cît mă gîndeam mai mult la constatarea prefectului că n-a fost ascuns în hotarele cercetării obişnuite a acestui demnitar, cu atît mai mult mă încredinţam că ministrul, ca să-şi ascundă scrisoarea, recursese la un mijloc simplu şi lesne de înţeles, la acela de a nu-l ascunde cîtuşi de puţin.

Întemeiat pe acest raţionament, mi-am pus o pereche de ochelari verzi; şi într-o bună dimineaţă m-am înfiinţat, ca din întîmplare, la locuinţa ministrului. Îl găsii pe D. acasă, căscînd, trîndăvind ca de obicei, pierzîndu-şi vremea cu nimicuri şi văitîndu-se că ar fi nespus de plictisit. La drept vorbind, poate că e omul cel mai energic de pe lume, dar numai cînd nu-l vede nimeni.

Ca să-i cînt în strună, mă plînsei şi eu de necazurile mele cu ochii şi de nevoia de a purta ochelari, la adăpostul cărora cercetam cu grijă şi cu de-amănuntul întreaga încăpere, părînd totuşi a fi atent numai la convorbirea mea cu amfitrionul.

M-am uitat cu multă băgare de seamă la o masă de lucru foarte mare la care şedea şi pe care se grămădeau de-a valma cîteva scrisori amestecate cu alte hîrtii, vreo

două-trei instrumente muzicale şi un mic număr de cărţi. Totuşi, după o cercetare îndelungată şi făcută pe îndelete, n-am văzut aici nimic care să-mi trezească mai cu deosebire bănuielile.

În cele din urmă, ochii mei dînd mereu ocol încăperii căzură pe o mapă de carton, ponosită, cu imitaţie de filigran, atîrnată cu o panglică albastră şi soioasă de un cui mic de aramă drept la mijloc deasupra căminului. În această mapă, care avea trei-patru despărţituri, se aflau cinci-şase cărţi de vizită şi o singură scrisoare. Aceasta din urmă era foarte murdară şi mototolită. Era aproape ruptă în două la mijloc, ca şi cum cineva ar fi vrut mai întîi să o rupă de tot, ca pe un lucru fără valoare, şi apoi, răzgîndindu-se, s-ar fi oprit. Purta o pecete mare, neagră, cu iniţiala lui D., *foarte* vizibilă, şi era adresată, cu un scris mărunt de femeie, însuşi ministrului. Era vîrîtă la întîmplare, şi, pe cît se părea, chiar cu dispreţ, într-una din despărţiturile de sus ale mapei.

De la cea dintîi aruncătură de ochi m-am şi încredinţat că aceasta era scrisoarea pe care o căutam. Bineînţeles că se deosebea cu totul prin înfăţişare de aceea despre care prefectul ne citise o descriere atît de amănunţită. Aici, pecetea era mare şi neagră, cu iniţiala lui D. Pe cealaltă, pecetea era mică şi roşie, cu blazonul ducal al familiei S. Aici, adresa ministrului era scrisă cu litere mărunte şi feminine. În cealaltă, adresa unui anume personaj regal era scrisă cu hotărîre şi îndrăzneală. Scrisorile nu se asemănau decît într-o singură privinţă: mărimea lor. Dar deosebirile de netăgăduit, şi vădit prea exagerate, dintre ele, apoi halul de murdărie al acestei hîrtii mototolite şi rupte erau prea nepotrivite cu *adevăratele* obiceiuri ale unui om ordonat ca D. şi lăsau să se vadă intenţia lui de a inspira unui observator ideea că documentul ar fi lipsit de orice valoare. Toate aceste lucruri, dimpreună cu felul mai mult decît sfruntat cum fusese aşezat acest document, de-a dreptul sub privirile oricărui vizitator – adică tocmai aşa

cum prevăzusem în concluziile la care ajunsesem mai înainte – toate acestea, spun, erau menite să întărească bănuielile unui om pus pe bănuială din capul locului.

Mi-am prelungit vizita cît am putut mai mult şi, în vreme ce susţineam cu ministrul o discuţie foarte însufleţită despre un subiect care ştiam bine că-l interesase şi-l răscolise totdeauna, îmi îndreptam din răsputeri atenţia asupra scrisorii. Pe cînd o cercetam astfel, mi-am întipărit în minte înfăţişarea exterioară şi felul cum era aşezată în mapă. Şi am ajuns pe încetul la o descoperire care a înlăturat orice urmă de îndoială ce îmi mai rămăsese. Uitîndu-mă cu luare-aminte la marginile hîrtiei, băgai de seamă că erau mult mai mototolite decît s-ar fi cuvenit. Arătau ca şi cum ar fi fost făcute ferfeniţă, aveau adică înfăţişarea unei bucăţi de hîrtie groasă care, după ce a fost îndoită o dată şi apăsată cu un cuţit de tăiat hîrtie, ar fi fost întoarsă şi îndoită din nou pe aceleaşi cute sau margini ce alcătuiseră îndoitura dintîi. Această descoperire mi-a fost de ajuns. Era pentru mine lucru lămurit că scrisoarea fusese întoarsă ca o mănuşă cu partea dinăuntru în afară, schimbîndu-i-se adresa şi fiind pecetluită din nou Mi-am luat rămas bun de la ministru şi am plecat numaidecît, lăsînd o tabacheră de aur pe masă.

În dimineaţa următoare venii să-mi iau tabachera, cu care prilej ne-am reluat cu însufleţire discuţia din ajun Pe cînd stăteam de vorbă, deodată, o puternică detunătură, ca un foc de pistol, se auzi chiar sub ferestrele locuinţei ministrului şi fu urmată de un şir de ţipete de groază şi de strigătele unei mulţimi înspăimîntate. D. se năpusti la un geam, îl deschise şi se uită afară. Între timp, eu mă repezii la mapă luai scrisoarea, o pusei în buzunar şi o înlocuii cu un facsimil (în ceea ce priveşte înfăţişarea exterioară) pe care-l pregătisem cu grijă de acasă şi în care ştampila lui D. era foarte bine imitată cu ajutorul unei forme din miez de pîine Tărăboiul de pe stradă fusese pricinuit de purtarea nesocotită a unui om cu o puşcă. O descărcase în

aer, în mijlocul unei mulţimi de femei şi de copii. S-a dovedit, dealtfel, că puşca nu fusese încărcată cu gloanţe, şi individul a fost lăsat să-şi vadă de drum, ca un nebun sau un beţiv ce era. După ce se depărtă, D. s-a întors de la fereastra unde îl urmasem de îndată ce-mi pusesem la adăpost obiectul rîvnit. Puţin după aceea, mi-am luat rămas bun de la el. Aşa-zisul nebun fusese un om plătit de mine.

— Dar ce scop ai urmărit, întrebai eu, cînd ai înlocuit scrisoarea cu un facsimil? N-ar fi fost mai nimerit să fi pus mîna pe ea făţiş, chiar de la prima vizită, şi să fi plecat?

— D., răspunse Dupin, e un om în stare de orişice, şi un bărbat zdravăn. Iar în locuinţa lui nu duce lipsă de slujitori credincioşi. Dacă aş fi făcut încercarea nebunească la care te gîndeşti, n-aş mai fi scăpat cu viaţă din casa ministrului. Bravul popor al Parisului n-ar mai fi auzit nimic despre mine. Dar în afară de astea, mai aveam un scop anumit. Ştii care sînt preferinţele mele politice. În împrejurarea asta, sînt cu totul de partea doamnei despre care e vorba. Vreme de optsprezece luni, ministrul D. a avut-o în puterea lui. De data asta ea e aceea care îl are în mîinile ei, deoarece, neştiind că nu mai e posesorul scrisorii, va continua s-o ameninţe ca şi cum ar mai fi încă. Astfel, îşi va nimici el însuşi fără de greş și dintr-o singură lovitură cariera politică. Căderea lui va fi tot atît de neaşteptată pe cît de ridicolă. Se vorbeşte cu multă uşurinţă despre *facilis descensus Averni*[347], dar de cîte ori e vorba de a sui, aşa cum spunea faimoasa Catalani[348] despre arta de a cînta, „e mult mai lesne să urci decît să cobori”. În împrejurarea de faţă n-am nici o simpatie, nici măcar milă pentru cel ce coboară. El e într-adevăr acel *monstrum horrendum*[349], un om genial dar fără principii. Mărturisesc, totuşi, că mi-ar face mare plăcere să cunosc ce anume gînduri îl vor fi

347 Lesne-i să cobori în infern (în limba latină în original).

348 *Angelica Catalani* (1779–1849), vestită primadonă italiană.

349 Monstru respingător (în limba latină în original).

frămîntat cînd, înfruntat fiind de aceea pe care prefectul o numeşte „un anumit personaj”, va fi fost nevoit să deschidă scrisoarea ce i-am lăsat-o în mapă.

— Cum, i-ai scris ceva anume pentru el?

— Mda, nu mi s-a părut că e nimerit să las pagina dinăuntru în alb, ar fi fost o jignire. Odată, la Viena, D. mi-a făcut o festă urîtă, despre care i-am spus, cu multă voie bună, că am s-o ţin minte. Aşadar, dîndu-mi seama că va fi oarecum curios să afle cine anume l-a păcălit, am crezut că ar fi păcat să nu-i las un semn. Îmi cunoaşte bine scrisul, şi tocmai de aceea am copiat în mijlocul paginii albe cuvintele:

Un dessein si funeste,
S’il n’est digne d’Atrée, est digne de Thyeste... [350]

Versurile acestea se găsesc în *Atreu,* piesa lui Crébillon.

Scrisoarea furată (în original *The Purloined Letter)* a văzut lumina tiparului în almanahul *The Gift: A Christmas, New Tear’s and Bookday Present,* publicat la New York în 1845.

350 Dacă aceste ţeluri funeste / Sînt nevrednice de Atreu, atunci-s vrednice de Tieste (în limba franceză în original).

A O MIE DOUA POVESTE A ȘEHERAZADEI

Adevărul e mai ciudat decît născocirea

PROVERB VECHI

AM AVUT DE CURÎND PRILEJUL, pe cînd făceam nişte cercetări de orientalistică, să răsfoiesc *Tellmenow Isitsöornot*[351]*,* o lucrare prea puţin cunoscută chiar şi în Europa (ca şi *Zoharul*[352] lui Simon Jochaides) şi care, pe cîte ştiu, n-a fost citată niciodată de vreun american, dacă lăsăm la o parte pe autorul acelor faimoase *Curiozităţi din literatura americană;* aşadar, avînd prilejul, repet, să răsfoiesc cîteva pagini din lucrarea atît de remarcabilă amintită mai sus, mare mi-a fost mirarea cînd am descoperit că oamenii de litere s-au înşelat pînă acum într-un chip foarte straniu cu privire la soarta Şeherazadei, fiica vizirului, aşa cum ne e zugrăvită în *Halima*[353]; şi dacă sfîrşitul ce se dă acolo nu e cu totul greşit, are însă cel puţin cusurul de a nu ne da şi urmarea.

Pentru o cercetare mai amănunţită a acestui interesant subiect, sînt nevoit să trimit pe cititorul curios la *Isitsöornot;* dar, între timp, fie-mi îngăduit să spun pe scurt ceea ce am descoperit eu acolo.

Se ştie că în obişnuita versiune a poveştilor, un oarecare monarh, avînd temeiuri să fie gelos pe soţia sa, nu numai că o ucide, dar se leagă cu jurămînt pe barba sa şi pe numele profetului ca în fiecare noapte să ia de nevastă pe cea mai frumoasă fecioară din hotarul

---

351 Titlu născocit de Poe.

352 Comentariu al primelor cinci cărți ale Vechiului Testament (atrbuit de unii lui Simon Ben Jochai, secolul al II-lea, dar scris de fapt în secolul al XIII-lea), una din principalele interpretări ale *Cabalei,* doctrină mistico-religioasă legată de magie.

353 *Halima* sau *O mie şi una de nopţi,* culegere de povestiri arabe.

împărăţiei, iar a doua zi de dimineaţă s-o dea pe mîna călăului.

După ce şi-a ţinut jurămîntul acesta cu sfinţenie, fără să-i schimbe o iotă, vreme de mai mulţi ani în şir, după un tipic neştirbit, încît şi-a dobîndit faima de om plin de evlavie şi de bun-simţ, a fost întrerupt într-o după-amiază (desigur că în mijlocul rugăciunilor sale) de vizita marelui vizir, a cărui fiică pare-se că îşi pusese în gînd ceva.

Numele ei era Şeherazada, şi ea îşi pusese în gînd să-şi mîntuie ţara de birul acesta care îi împuţina frumuseţea, sau să piară, ca orice eroină, în încercarea ei.

Prin urmare, cu toate că nu am aflat să fi fost acela un an bisect (ceea ce i-ar face jertfa şi mai vrednică de laudă), l-a trimis pe marele vizir, propriu-i tată, să ofere regelui mîna ei. Mîna aceasta regele a primit-o cu înflăcărare (tot avea de gînd s-o ia de soţie, dar îşi amînase hotărîrea zi după zi, de frica vizirului); primind-o însă acum, dădea tuturora să înţeleagă foarte limpede că fie că ar fi vorba de marele vizir, fie că nu, el nu avea nici cea mai mică intenţie de a schimba o iotă din jurămîntul şi din privilegiile sale. Aşadar, cînd fermecătoarea Şeherazada a ţinut morţiş să se mărite cu regele şi s-a măritat într-adevăr, în ciuda bunelor poveţe ale tatălui ei, care-i spunea să n-o facă, deci cînd, precum ziceam, a vrut să se mărite şi, de voie, de nevoie, s-a măritat, a deschis cît a putut frumoşii ei ochi negri.

Se pare totuşi că această isteaţă domnişoară (care fără doar şi poate îl citise pe Machiavelli) îşi făcuse în minte un mic plan cît se poate de iscusit. În noaptea nunţii a pus la cale, nu mai ştiu prin ce mijloace, ca sora ei să se culce pe o sofa destul de aproape de împărătească pereche pentru a-i îngădui să stea de vorbă cu uşurinţă de la un pat la altul; şi cu puţin înainte de cîntători, a avut grijă să-l trezească pe soţul ei, bunul monarh (care nu-i purta pică, fiindcă avea de gînd să-i sucească gîtul în zorii zilei), a avut grijă să-l trezească, aşa cum am zis (deşi dormea adînc din

pricina conştiinţei lui curate şi a bunei lui digestii), prin interesul arzător al unei povestiri (despre un şobolan, pare-mi-se, şi o pisică neagră), pe care o istorisea (în şoaptă, bineînţeles) surorii sale. Cînd s-a crăpat de ziuă, s-a întîmplat că povestea nu se sfîrşise de tot şi Şeherazada, prin firea lucrurilor, n-avea cum s-o mai sfîrşească, fiindcă era tocmai vremea să se scoale ca să fie sugrumată, lucru care dacă nu e cu mult mai plăcut decît ştreangul, e încă niţeluş mai nobil!

Dar curiozitatea monarhului, o spun cu părere de rău, fiind mai puternică decît principiile sale religioase atît de temeinice, l-a îndemnat de data aceasta să amîne împlinirea jurămîntului pînă a doua zi de dimineaţă, în scopul şi cu nădejdea de a auzi în noaptea aceea ce s-a întîmplat pînă la urmă cu pisica neagră (cred că era vorba de o pisică neagră) şi cu şoarecele.

Dar cînd s-a lăsat noaptea, doamna Şeherazada nu numai că a sfîrşit povestea şoarecelui şi a pisicii negre (şoarecele era albastru), dar mai înainte de a-şi da seama ce face, s-a pomenit în mijlocul peripeţiilor unei povestiri în care (dacă nu mă înşel) era vorba de un cal de culoare trandafirie (cu aripi verzi), care alerga cu mare agerime mulţumită unui mecanism de ceasornic întors cu o cheie albastră. Povestirea aceasta a stîrnit interesul regelui chiar mai mult decît cealaltă; şi deoarece s-a făcut ziuă mai înainte ca aceasta să fi luat sfîrşit (cu toată strădania sultanei de a fi gata la vreme, ca să poată fi sugrumată), iarăşi nu s-a găsit alt mijloc decît să amîne ceremonia cu douăzeci şi patru de ore, aidoma ca în ajun. Noaptea următoare s-a petrecut la fel, şi rezultatul a fost acelaşi. Tot astfel şi în cea care a mai urmat, şi tot aşa mereu şi în celelalte. Astfel că, în cele din urmă, bunul monarh, care fusese lipsit fără voie de prilejul de a-şi ţine jurămîntul într-un răstimp ce a ţinut nu mai puţin de o mie şi una de nopţi, sau că şi-a uitat cu totul de ce a jurat la sfîrşitul răstimpului aceluia, sau că a primit dezlegare în toată

legea, sau (ceea ce e mai de crezut) că a dat de-a azvîrlita cu jurămîntul, ca şi cu capul venerabilului său duhovnic. Oricum, Şeherazada, care se trăgea de-a dreptul din Eva, poate să fi moştenit cele şapte coşuri cu palavre pe care această doamnă ştim cu toţii că le-a cules de sub pomii din grădina Edenului. Şeherazada, precum am spus, a ieşit biruitoare pînă la urmă, iar birul pus asupra frumuseţii a fost desfiinţat,

Sfîrşitul acesta (al povestii, aşa cum ne-a fost păstrată) este, fără îndoială, cît se poate de hazliu şi de potrivit, dar, vai! ca multe alte lucruri hazlii, e mai mult hazliu decît adevărat; şi mă simt dator, mai cu seamă lui *Isitsöornot,* că mi-a dat prilejul să îndrept greşeala. *Le mieux,* sună un proverb franţuzesc, *est l'ennemi du bien*[354]*,* şi spunînd în treacăt că Şeherazada a moştenit cele şapte coşuri cu palavre, ar fi trebuit să adaug că le-a plasat cu dobîndă compusă pînă ca s-au făcut şaptezeci şi şapte.

— Scumpă soră, zise ea în cea de-a o mie doua noapte (citez cuvînt cu cuvînt aici din *Isilsöornot),* scumpă soră, zise ea, acum că am trecut cu bine acest mic hop al ştreangului şi, din fericire, birul groaznic s-a desfiinţat, mă simt vinovată de o faptă necugetată, şi anume că v-am ascuns, atît ţie, cît şi monarhului (care cu părere de rău îţi spun că sforăie, ceea ce nici un om de lume n-ar face), da, v-am ascuns tot sfîrşitul poveştii lui Sindbad Marinarul. Omul acesta a trecut prin numeroase alte aventuri cu mult mai interesante decît cele pe care le-am istorisit; adevărul e că în noaptea cînd a fost vorba de ele mi se făcuse somn; şi astfel am fost ispitită să le mai scurtez; e o vină cumplită, pentru care îmi pun toată nădejdea în Allah, ca să-mi capăt iertarea. Dar nici acum nu-i prea tîrziu să îndrept marea mea greşeală, şi după ce am să-l ciupesc pe suveran o dată, de două ori, ca să-l trezesc şi să-l fac să înceteze cu zgomotul ăsta nesuferit, am să-ţi înşir mai

354 Mai binele este duşmanul binelui (în limba franceză în original).

departe (şi lui, dacă-i va face plăcere) urmarea acelei poveşti, cu totul vrednică de a fi ascultată.

La vorbele acestea, sora Şeherazadei, aşa precum am citit în *Isitsöornot,* nu s-a arătat peste măsură de încîntată; monarhul, însă, după ce a fost ciupit de ajuns, încetă, în cele din urmă, să mai sforăie, şi apoi spuse: „Of!" şi: „Hoo!", iar regina, înţelegînd din cuvintele acestea (care sînt fără îndoială arabe) că regele era numai urechi şi se va strădui din răsputeri să nu mai sforăie, sultana zic, după ce a potrivit lucrurile spre deplina ei mulţumire, se avîntă astfel pe loc în povestea lui Sindbad Marinarul:

— „Tîrziu, la bătrîneţe [acestea sînt chiar cuvintele lui Sindbad, repovestite, de Şeherazada], tîrziu, la bătrîneţe, după ce mă bucurasem mulţi ani de liniştea de-acasă, m-a apucat iarăşi dorul să cutreier prin ţări străine; şi într-o bună zi, fără să spun nici unuia dintre ai mei ce aveam de gînd, am făcut cîteva boccele din mărfurile ce erau mai scumpe şi nu ţineau mult loc şi, tocmind un hamal să mi le poarte, am coborît cu el pe malul mării, să aştept acolo sosirea vreunei corăbii care să mă ducă afară din ţară spre meleaguri ce nu le cercetasem încă.

După ce ne-am lăsat boccelele pe nisip, ne-am aşezat sub copaci şi ne-am uitat spre larg, trăgînd nădejde să zărim vreo navă, dar vreme de cîteva ceasuri n-am zărit nici una. Într-un tîrziu, mi s-a părut că aud un zumzet sau un zbîrnîit ciudat; iar hamalul, după ce a tras cu urechea cîtva timp, mi-a spus că îl aude şi el. În curînd, zgomotul crescu, se făcu tot mai mare, astfel încît n-am mai putut avea nici o îndoială că lucrul care-l pricinuia venea tot mai aproape de noi. În cele din urmă am descoperit la marginea zării un punct negru care creştea văzînd cu ochii, pînă cînd ne-am dat seama că avem de-a face cu un monstru uriaş, plutind cu cea mai mare parte a trupului la suprafaţa apei. Venea spre noi cu o iuţeală nemaipomenită, ridicînd cu pieptul valuri uriaşe de spumă şi luminînd toată marea pe unde trecea cu o dîră lungă de foc, ce se întindea

pînă departe în urmă.

Cînd a ajuns mai aproape, l-am văzut foarte lămurit. Lungimea lui era cît trei copaci dintre cei mai înalţi, şi în lăţime se întindea cît sala cea mare de audienţe din palatul domniei-tale, o, tu, cel mai mărinimos şi cel mai slăvit între toţi califii. Trupul său, care nu semăna cu al nici unui peşte, era tare ca piatra şi negru ca păcura pe toată întinderea ce plutea deasupra undelor, în afară de o dungă îngustă, roşie ca sîngele, cu care era încins. Pîntecele, care înota sub apă şi nu i-l puteam vedea decît în treacăt, atunci cînd dihania se înălţa şi cădea odată cu valurile, era acoperit în întregime cu solzi metalici de culoarea lunii pe timp de ceaţă. Spatele îi era neted şi aproape alb, şi din el creşteau în sus şase ţepi care aveau cam jumătate din lungimea întregului trup.

Nu ne-am putut da seama dacă lighioana aceea pocită avea gură. Dar, ca pentru a înlocui această lipsă, era prevăzută cu cel puţin optzeci de ochi care ieşeau din orbite, la fel cu cei ai libelulei verzi, şi erau înşiraţi de jur împrejurul trupului în două rînduri, unul deasupra celuilalt şi paralel cu dîra sîngerie ce părea că îi slujeşte drept sprînceană. Doi-trei din ochii aceştia înfiorători erau cu mult mai mari decît ceilalţi şi păreau din aur masiv.

Cu toate că dihania se apropia de noi, aşa cum am spus, cu cea mai mare iuţeală, trebuie să se fi mişcat prin vreo vrăjitorie, fiindcă nu avea nici aripioare de înot, ca peştii, nici labe palmate ca o raţă, nici vele ca unele scoici, care sînt împinse de vînt la fel cu corăbiile; şi nici nu se zvîrcolea ca să înainteze, ca ţiparii. Capul şi coada erau făcute la fel, cu deosebirea că, nu departe de aceasta din urmă, erau două găurici ce ţineau loc de nări şi prin care monstrul îşi trimitea suflarea sa greoaie, cu o putere fără seamăn şi cu un zgomot nesuferit ce-ţi dădea fiori.

Spaima noastră la vederea acestei hîde făpturi a fost mare; dar şi mai mare ne-a fost uimirea cînd, privind-o mai de-aproape, am văzut pe spinarea dihăniei un mare număr

de vietăţi de forma şi de mărimea unor oameni şi semănînd foarte bine cu ei, afară doar că nu purtau veşminte (cum poartă oamenii), ele fiind înlocuite (de natură, fără îndoială) cu o învelitoare pocită şi incomodă, foarte asemănătoare cu postavul, dar atît de lipită de piele, încît sărmanele fiinţe arătau stîngace şi caraghioase, şi erau supuse, pare-se, la grele chinuri. Purtau chiar în creştetul capului un fel de cutii pătrate, pe care la prima vedere le-am luat drept turbane, dar care, am descoperit curînd, erau peste măsură de tari şi de îndesate. Şi mi-am dat seama că erau nişte născociri menite ca prin marea lor greutate să ţină capetele vietăţilor drepte şi ţanţoşe pe umeri. Purtau în jurul gîtului nişte colane negre (semne de robie, fără doar şi poate), aşa cum punem noi cîinilor, numai ceva mai late şi mult mai ţepene, astfel că le era cu neputinţă acelor biete victime să-şi mişte capul într-o parte fără a mişca totodată şi trupul; din pricina asta, erau osîndiţi să-şi privească într-una vîrful nasului, care era uimitor, dacă nu chiar groaznic de cîrn şi de turtit.

Cînd monstrul ajunse aproape de ţărmul pe care ne aflam, îşi împinse mult în afară un ochi, şi din el ieşi o flacără groaznică, însoţită de un nor de fum şi de un zgomot pe care nu l-am putut asemui decît cu tunetul. Cînd se risipi fumul, am văzut că unul dintre acei ciudaţi oameni-animale sta lîngă capul dihăniei uriaşe cu o trompetă în mînă, şi prin ea (cînd a dus-o la gură) ne-a vorbit cu un glas pătrunzător, aspru şi neplăcut, pe care l-am fi putut lua drept un grai oarecare de n-ar fi fost vorbit pe nas.

Cum era vădit că mie îmi vorbea, am fost foarte încurcat în ce fel să-i răspund, deoarece nu pricepeam deloc ce-mi spunea. Şi, în încurcătura mea, m-am întors spre hamal, care aproape leşinase de spaimă, şi i-am cerut părerea; ce soi de lighioană o fi, ce-o fi vrînd şi ce fel de vietăţi sînt cele care mişună pe spinarea sa? La acestea, hamalul abia mi-a putut răspunde tremurînd că a mai auzit

odată despre monstrul mărilor, că era un demon cumplit, cu măruntaie de pucioasă și foc în vine, plăsmuit de duhurile rele în scopul de a abate nenorocirea pe capul oamenilor, că vietăţile de pe spinarea lui erau paraziţi, din aceia care mişună uneori pe cîini şi pe pisici, numai că ceva mai mari şi mai sălbatici; şi că puricii aceştia îşi aveau rostul lor, deşi dăunător, fiindcă prin chinurile pe care i le pricinuiau monstrului, cu înţepături şi muşcături, îi stîrneau pînă într-atîta mînia, încît îl făceau să urle şi să săvîrşească fapte rele şi să împlinească astfel ţelurile răzbunătoare şi viclene ale duhurilor răufăcătoare.

Spusele acestea m-au făcut s-o iau la sănătoasa şi, fără să mă mai uit o singură dată înapoi, am alergat cît mă ţineau picioarele sus pe deal, în timp ce hamalul alerga la fel de repede, deşi cam în partea dimpotrivă, astfel că în cele din urmă s-a făcut nevăzut cu boccelele mele, de care sînt încredinţat că a avut mare grijă, deşi acesta e un fapt ce nu l-am putut constata, fiindcă nu ţin minte să-l mai fi revăzut cîndva.

Cît despre mine, eram urmărit cu atîta înverşunare de o ceată de oameni-purici (care veniseră la mal în bărci), încît am fost prins foarte curînd, legat de mîini şi de picioare şi dus pînă la monstrul acela, care a început imediat să înoate spre larg.

Mă căiam amarnic acum că, în nebunia mea, părăsisem o casă bine gospodărită, ca să-mi pun viaţa în primejdie în asemenea aventuri… Dar părerile de rău fiind de prisos, am căutat să mă împac cît mai bine cu starea mea şi mi-am dat osteneala să cîştig bunăvoinţa omului-animal care avea trompeta şi care părea că e mai mare peste ceilalţi. Am izbîndit atît de bine în încercarea mea, încît peste cîteva zile fiinţa aceea m-a copleşit cu mărturii ale bunăvoinţei sale şi în cele din urmă şi-a dat osteneala să mă înveţe cîte ceva din ceea ce nu mă pot încumeta să numesc graiul său; astfel că, în cele din urmă, am fost în stare să stau de vorbă cu el cu uşurinţă şi destul de curgător şi l-am făcut

să înţeleagă dorinţa mea de a vedea lumea.

«Hîş, ţîşt, bîşt, Sindbad, hai-diridi, diri, zumbai-za, bum-ba, ra-sa-buf, îmi spuse el într-o după-amiază, dar îţi cer de o mie de ori iertare, am uitat că măria-ta nu cunoaşte dialectul cotconechezilor (aşa erau numiţi oamenii-animale, pesemne pentru că graiul lor era veriga dintre nechezat şi cotcodăcit). Cu voia domniei-tale, am să tălmăcesc: *Hîş, ţîşt, bîşt…* şi aşa mai departe… adică: Mă bucur să văd, dragul meu Sindbad, că eşti cu adevărat un băiat bun; noi facem acum un lucru căruia îi zicem înconjurul globului; şi deoarece eşti atît de doritor să vezi lumea, mă voi strădui să-ţi dau un bilet gratis pe spinarea monstrului.»”

Cînd doamna Şeherazada ajunse aici, scrie în *Isitsöomot,* regele se întoarse de pe partea stîngă pe partea dreaptă şi zise:

— Scumpa mea sultană, sînt *foarte* uimit de faptul că ai lăsat la o parte pînă acum aceste din urmă păţanii ale lui Sindbad. Ştii că le găsesc nespus de atrăgătoare şi de ciudate?

După ce sultanul rosti aceste cuvinte, ni se spune că frumoasa Şeherazada reîncepu să povestească în felul următor:

— „Sindbad spuse mai departe califului: Am mulţumit omului-animal pentru bunăvoinţa sa şi în curînd m-am simţit ca la mine acasă pe spinarea dihăniei, care înota în ocean cu o iuţeală nemaipomenită, deşi în partea ceea a lumii suprafaţa lui nu e deloc netedă, ci rotundă ca o rodie, astfel că toată vremea mergeam, ca să zic aşa, cînd la deal, cînd la vale.”

— Asta mi se pare foarte ciudat, întrerupse monarhul.

— Şi totuşi e adevărat, răspunse Şeherazada.

— Mă îndoiesc, răspunse el, dar, rogu-te, fii bună şi zi mai departe.

— Negreşit, spuse sultana. „Monstrul, urmă Sindbad, înota, aşa precum am spus, cînd la deal, cînd la vale, pînă

ce am ajuns în sfîrşit la o insulă care avea o circumferinţă de cîteva sute de mile şi care totuşi fusese clădită în mijlocul valurilor de o colonie de fiinţe mici ca nişte omizi[355]”.

— Hm! făcu monarhul.

— „Lăsînd în urmă insula aceasta, spuse Sindbad [deoarece e de la sine înţeles că Şeherazada nu lua în seamă întreruperile necuviincioase ale soţului său], lăsînd în urmă insula aceasta, am ajuns la o alta, în care pădurile erau de piatră masivă şi atît de tare, încît topoarele cele mai bine călite s-au sfărîmat în bucăţi cînd am încercat s-o tăiem[356].”

---

355 Colonii de coralieri (n.a.).

356 „Una dintre ciudăţeniile cele mai remarcabile din Texas este pădurea de piatră, lîngă izvorul rîului Pasigno. Ea se compune din cîteva sute de copaci, înalţi şi drepţi, prefăcuţi în piatră. Unii copaci, care sînt acum în creştere, sînt pietrificaţi numai în parte. Acesta e un fapt uimitor pentru naturalişti şi poate duce la modificarea teoriei actuale asupra pietrificării.” *Kennedy.*

Această dare de seamă, căreia nu i s-a dat crezare la început, a fost apoi confirmată de descoperirea unei păduri cu totul pietrificate lîngă izvoarele rîului Cheyenne sau Chienne, care ia naştere din masivul Black Hills al Munţilor Stîncoşi.

Anevoie s-ar putea găsi pe toată întinderea globului o privelişte mai deosebită, atît din punct de vedere geologic, cît şi prin pitorescul său, decît aceea pe care o înfăţişează pădurea pietrificată de lîngă Cairo. Călătorul, după ce a trecut de mormintele califilor, chiar în faţa porţilor cetăţii, se îndreaptă spre sud, cam perpendicular pe drumul care duce spre Suez prin deşert şi, după ce a parcurs vreo zece mile într-o vale joasă şi stearpă, acoperită cu nisip, pietriş şi scoici, atît de jilave că parcă ieri s-ar fi retras marea de acolo, străbate un lanţ de dune joase de nisip, care pe o anume distanţă se întind paralel cu drumul său. Priveliştea înfăţişată ochilor acum este peste măsură de ciudată şi de lugubră. O sumedenie de trunchiuri de copaci, toate prefăcute în piatră, care, cînd sînt atinse de potcoava calului, dau un sunet metalic; călătorul le vede întinzîndu-se pe mile întregi în jurul lui, alcătuind o pădure putrezită şi în paragină. Lemnul este brun-închis şi îşi păstrează cum nu se poate mai bine forma; trunchiurile au de la unul pînă la cincisprezece picioare în lungime şi de la o jumătate de picior pînă la trei picioare în grosime. Copacii sînt

— Hm! făcu din nou monarhul.

Şeherazada însă, fără a se uita la el, vorbi mai departe în graiul lui Sindbad:

— „Trecînd şi de această ultimă insulă, am ajuns într-un ţinut unde se afla o peşteră, ce se prelungea pe o distanţă de treizeci-patruzeci de mile în măruntaiele pămîntului, şi care cuprindea o sumedenie de palate cu mult mai vaste şi mai strălucite decît s-ar putea găsi în tot Damascul sau Bagdadul. De tavanul acestor palate atîrnau zeci de mii de nestemate, ca diamantele, chiar mai mari decît omul; iar printre uliţele cu turnuri, temple şi piramide, curgeau rîuri uriaşe, negre ca abanosul, mişunînd de peşti fără ochi.[357]”

— Hm! făcu monarhul.

— „Am plutit apoi într-o parte a mării unde am găsit un munte înalt, pe ale cărui povîrnişuri curgeau puhoaie de metal topit, unele din ele avînd o lăţime de douăsprezece mile şi o lungime de şaizeci mile[358], în vreme ce dintr-un abis ce se deschidea pe culmea lui izbucnea un morman atît de uriaş de cenuşă, încît soarele pierise cu totul de pe cer şi se făcuse mai întuneric decît cel mai întunecat miez de noapte; astfel că atunci cînd eram la o depărtare de o sută şi cincizeci de mile de munte, era cu neputinţă să vedem un lucru alb de tot, chiar dacă l-am fi ţinut în faţa ochilor.[359]”

---

atît de înghesuiţi unul într-altul, atît cît poţi vedea cu ochiul, încît un măgăruş egiptean abia dacă îşi poate face drum printre ei; arată atît de naturali încît dacă ar fi în Scoţia sau în Irlanda, ar putea trece cu uşurinţă drept o mlaştină secată, din care copacii dezgropaţi putrezesc la soare. Rădăcinile şi frînturile de crengi sînt de cele mai multe ori aproape neatinse, şi la unele din ele găurile făcute de viermi în scoarţă pot fi uşor recunoscute. Vasele cele mai subţiri, prin care trece seva, şi toate părţile cele mai gingaşe din mijlocul lemnului sînt în foarte bună stare şi pot fi cercetate cu microscopul cel rnai puternic. Totul este prefăcut într-o silice atît de tare, încît taie şi sticla şi poate fi şlefuită de minune. *(Asiatic Magazine)* (n.a.).

357 *Mammoth Cave* (Peştera Mamutului) din Kentucky (n.a.).

358 În Islanda, în 1783 (n.a.).

359 „În timpul erupţiei vulcanului Hekla, în 1766, din pricina unor

— Hm! făcu monarhul.

— „După ce am părăsit coasta, monstrul şi-a urmat drumul pînă cînd am dat peste o ţară în care firea lucrurilor părea pe dos, fiindcă am văzut acolo un lac mare, în fundul căruia, la mai mult de o sută de picioare de la faţa apei, creştea o pădure de copaci înfrunziţi, înalţi şi falnici.[360]”

— Oho! făcu regele.

— „La cîteva sute de mile depărtare am pătruns într-o atmosferă unde aerul era atît de dens, încît fierul şi oţelul pluteau în el întocmai cum ar pluti un fulg.[361]”

— Mofturi! spuse măria-sa.

— „Mergînd mai departe în aceeaşi direcţie, am ajuns în cel mai minunat ţinut din lumea întreagă. Un fluviu măreţ îl străbătea pe o întindere de mai multe mii de mile. Fluviul acesta avea o adîncime nemaipomenită şi era mai limpede decît chihlimbarul. Avea între trei şi şase mile lăţime, iar malurile sale, care se înălţau drept în sus de fiecare parte, pînă la o mie două sute de picioare, erau încununate cu arbori veşnic în floare. Cu dulcea mireasmă a florilor eterne, ei făceau din tot ţinutul o grădină

---

astfel de nori, s-a făcut atît de întuneric, încît la Glaumba, care este la mai mult de cincizeci de leghe de munte, lumea umbla orbecăind. În 1794, în timpul erupţiei Vezuviului, la Caserta, la patru mile depărtare, lumea nu putea umbla decît cu torţe. La 1 mai 1812, un nor de cenuşă vulcanică şi de nisip, provenind de la un vulcan din St. Vincent, a acoperit întreaga insulă Barbados şi s-a făcut ziua-n amiaza mare întuneric atît de grozav, încît în plin aer nu se puteau vedea copacii sau lucrurile apropiate, nici măcar o batistă albă ţinută la o depărtare de şase degete de ochi.” (*Murray*, p. 215, *Phil. edit.)* (n.a.).

360 „În anul 1790, în timpul unui cutremur la Caraca, o parte din solul granitic s-a prăbușit și a format un lac cu un diametru de opt sute de iarzi și avînd o adîncime de optzeci pînă la o sută de picioare. Se prăbușise o parte din pădurea Aripao, și copacii au rămas verzi sub apă vreme de cîteva luni.” (*Murray.* p. 221) (n.a.).

361 Oţelul de cea mai bună calitate poate, cu ajutorul unei ţevi mici prin care se suflă aer încălzit la temperaturi ridicate, să fie prefăcut într-o pulbere impalpabilă care va pluti în atmosferă (n.a.).

încîntătoare, dar numele acestei mănoase ţări era împărăţia groazei, şi a pătrunde în ea însemna moartea de neînlăturat.[362]”

— Hm! făcu monarhul.

— „Am părăsit în mare grabă această ţară, şi în cîteva zile am ajuns într-alta, unde cu uimire am văzut mii şi mii de dobitoace monstruoase, cu nişte coarne pe cap ca nişte coase. Lighioanele acestea hîde îşi sapă în pămînt peşteri largi în chip de tunel şi căptuşesc pereţii cu pietre puse în aşa fel una peste alta încît se prăvălesc cînd sînt atinse de alte animale, azvîrlindu-le astfel în vizuina monstrului, unde sîngele le e supt pe dată, iar scheletul aruncat apoi cu dispreţ la mare depărtare de *peşterile morţii.*[363]”

— Ptiu! făcu măria-sa.

— „Mergînd înainte, am zărit un ţinut cotropit de verdeaţă, care nu creşte din pămînt, ci din aer[364]. Mai erau acolo şi plante răsărite pe tulpina celorlalte[365], altele îşi trăgeau hrana din trupul vieţuitoarelor[366], şi apoi mai erau

362 Valea Nigerului. (Vezi *Simmond's Colonial Magazine)* (n.a.).

363 *Myrmeleon* sau leul-furnicilor. Termenul „monstru” este la fel de nimerit atît pentru vietățile mici și anormale, cît și pentru cele mari, în timp ce un epitet ca „vast” este numai comparativ. Caverna *myrmeleon*-ului este *vastă* în comparație cu viața furnicii roșii obișnuite. Un grăunte de silex este și o „stîncă” (n.a.).

364 *Epidendronul* sau *Flors Aeris,* din familia *Orchidaceae,* creşte avînd numai suprafaţa rădăcinilor sale prinsă de un copac sau de alt obiect, de pe care nu-şi trage hrana, vieţuind numai cu aer (n.a.).

365 Plantele parazite, de pildă minunata *Raffilesia Arnoldii* (n.a.).

366 *Schouvn* pretinde că există o clasă de plante ce cresc pe animale vii, pe care le numește *Plantae Epizoae.* Din această clasă fac parte *fuci* și *algae.*

J. B. Williams din Salem, statul Masaachussetts, a dăruit *Institutului Național* o insectă din Noua Zeelandă cu următoarea descriere: *„Hotta,* un vierme sau omidă adevărată, o afli dezvoltîndu-se pe rădăcina arborelui *Rata*, cu o plantă care creşte din capul său. Această insectă cu totul ciudată şi cu totul deosebită se urcă pe arborii *Rata* sau *Perriri* şi, ajungînd în vîrful lor, îşi croieşte drum, sfredelind trunchiul arborelui pînă ce ajunge la rădăcină, de unde iese afară şi moare sau rămîne dormind, iar planta creşte pe capul său; trupul

altele care străluceau, cu văpăi nestinse[367] şi altele ce se mişcau ici şi colo, după plac[368]. Şi ceea ce e şi mai minunat, am dat peste flori ce trăiau şi respirau şi-şi mişcau mădularele în voie şi, mai mult încă, aveau uricioasa patimă a omului de a robi celelalte vietăţi şi de a le închide în temniţe groaznice şi singuratice pînă la împlinirea sarcinii date.[369]”

— Puah! făcu monarhul.

— „După ce am plecat din ţara aceasta, am ajuns curînd într-alta, în care albinele şi păsările sînt atît de iscusite şi geniale matematiciene, încît dau zilnic lecţii de geometrie înţelepţilor din acea împărăţie. Regele acelei ţări, oferind o răsplată pentru dezlegarea a două probleme foarte grele,

---

rămîne întreg şi nevătămat, plăsmuit din ceva mai tare decît atunci cînd era în viaţă. Din insecta aceasta băştinaşii extrag o culoare pentru tatuaj” (n.a.).

367 În mine şi peşteri naturale găsim o specie de *fungus* care răspîndeşte o lumină fosforescentă intensă (n.a.).

368 *Orchis, Scabiosa* şi *Vallisneria* (n.a.).

369 *** Corola acestei flori *(Aristolochia Clematitis*)care e tubulară, dar terminată în partea de deasupra cu un membru ligulat, se îngroaşă la bază în formă de glob. Partea tubulară este prevăzută cu peri aspri cu vîrful în jos. Partea globulară conţine pistilul, care e compus numai dinti-un ovar şi un stigmat, împreună cu staminele învecinate. Dar staminele, fiind mai scurte decît însuşi germenele, nu-şi pot scutura polenul astfel ca să fie azvîrlit asupra stigmatului, deoarece floarea stă întotdeauna dreaptă pînă după fecundaţie. Şi astfel, cu un ajutor dinafară în plus, polenul trebuie numaidecît să cadă în partea de jos a florii. Dar, în cazul acesta, ajutorul pe care l-a dăruit natura esle acela al micii insecte *Tiputa Pennicornis*, care, intrînd în tubul corolei în căutarea mierei, coboară pînă la fund şi scormoneşte acolo pînă cînd e acoperită cu totul de polen; dar neputînd să iasă din pricina aşezării perilor, care se adună la un loc ca sîrmele unei curse de şoareci, şi fiind oarecum tulburată de întemniţarea sa, se zbate încoace şi încolo, încercînd fiecare colţişor; după ce trece de mai multe ori peste stigmat, îl acoperă cu destul polen pentru fecundarea lui şi, ca urmare, floarea în curînd începe să se ofilească şi perii să se strîngă lîngă pereţii tubului, lăsînd o trecere uşoară prin care să iasă insecta. (Rev. P. Keith, *System of Physiological Botany – Sistemul botanicii fiziologice)* (n.a.).

ele au fost dezlegate pe loc, una de către albine, cealaltă de către păsări; regele însă nu a dat în vileag soluţiile; şi numai după multă trudă şi anevoioase cercetări şi după ce s-au scris nenumărate cărţi groase vreme de ani îndelungaţi, au ajuns, în cele din urmă, matematicienii la soluţii aidoma cu cele care fuseseră date fără zăbavă de albine şi de păsări.[370]”

— Vai mie! oftă monarhul.

— „De-abia ne-am depărtat de împărăţia aceasta, că ne-am şi trezit într-alta, de pe ale cărei maluri s-a înălţat deasupra capului nostru un stol de păsări avînd o lăţime de o milă şi o lungime de două sute patruzeci de mile; astfel că, deşi zburau cu o viteză de o milă pe minut, stolului întreg i-au trebuit cel puţin patru ceasuri ca să ne depăşească, în el aflîndu-se milioane şi milioane de păsări.[371]”

---

370 Albinele – de cînd sînt albine pe lume – îşi clădesc în aşa chip pereţii celulelor, ca număr şi înclinare, încît s-a demonstrat (într-o problemă care răspunde celor mai profunde principii matematice) că tocmai acel număr de pereţi, nici mai mare, nici mai mic, şi acea înclinare a lor le oferea spaţiul cel mai larg cu putinţă, asigurînd totodată maximum de stabilitate ansamblului construcţiei.

La sfîrşitul veacului trecut (al XVIII-lea), unii matematicieni şi-au pus sarcina „de a determina forma cea mai potrivită ce s-ar putea da aripilor unor mori de vînt, ţinînd seama de distanţele variabile ale paletelor care se rotesc şi de asemenea şi de centrele de revoluţie”. Aceasta e o problemă nespus de grea; căci, cu alte cuvinte, trebuie aflată poziţia cea mai bună cu putinţă faţă de o infinitate de distanţe variate şi de o infinitate de puncte. Au fost mii de încercări neizbutite de a răspunde la întrebare din partea matematicienilor celor mai vestiţi. Şi cînd, în cele din urmă, s-a găsit o soluţie de necontestat, oamenii şi-au dat seama că aripile păsărilor dăduseră răspunsul cu o precizie absolută chiar din clipa cînd prima pasăre a săgetat văzduhul (n.a.).

371 El a urmărit un stol de porumbei care trecea între Frankfort şi teritoriul indian şi se întindea pe o lăţime de cel puţin o milă; i-au trebuit patru ore ca să treacă, ceea ce la viteza de o milă pe minut dă o lungime de 240 de mile; şi presupunînd că sînt trei porumbei pe fiecare iard pătrat, aceasta face 2.230.272.000 de porumbei. (Locot. F.

— O, vai! făcu monarhul.

— „De-abia scăpasem de păsările acelea, care ne-au sîcîit destul de mult, şi am fost îngroziţi de ivirea unei păsări de alt soi, cu mult mai mare chiar decît stîncile pe care le-am întîlnit în cele dintîi călătorii ale mele. Era mai mare chiar decît uriaşa cupolă de pe seraiul măriei-tale, o, tu, cel mai mărinimos dintre califi!

Cap n-am văzut să fi avut pasărea aceea îngrozitoare, dar era plăsmuită toată numai din pîntece, un pîntece de o rotunjime şi de o grosime nemaipomenite, făcut dintr-o substanţă moale, gingaşă, strălucitoare şi vărgată în mai multe culori. În gheare, monstrul ducea spre cuibul său din ceruri o căsuţă căreia îi smulsese acoperişul; înlăuntrul ei am văzut lămurit nişte fiinţe omeneşti care, fără doar şi poate, erau în culmea deznădejdii din pricina soartei cumplite ce le aştepta. Am strigat din răsputeri cu gîndul să speriem pasărea şi s-o facem să-şi lepede prada; ea însă s-a stropşit doar şi a sforăit ca turbată şi ne-a azvîrlit în cap un sac greu, care s-a dovedit a fi plin cu nisip!”

— Mofturi! zise regele.

— „Îndată după această păţanie, am dat peste un continent de o întindere uriaşă şi de o trăinicie fără seamăn, pe care însă îl ţinea în întregime în spinare o vacă albastră, cum e cerul şi care n-avea mai puţin decît patru sute de coarne.[372]”

— Asta o cred, zise monarhul, fiindcă am citit mai demult într-o carte ceva asemănător.

— „Am trecut îndată pe sub acest continent (navigînd printre picioarele vacii) şi, după cîteva ceasuri, ne-am pomenit într-un ţinut cu adevărat minunat, care, după cîte mi-a spus omul-animal, era chiar ţara lui de baştină, locuită de fiinţe de acelaşi soi. Aceasta l-a făcut să crească

Hall, *Călătorii în Canada şi Statele Unite)* (n.a.).

372 Pămîntul este susţinut de o vacă de culoare albastră, avînd coarne în număr de patru sute. *(Coranul,* tălmăcit în limba engleză de Sall) (n.a.).

foarte mult în stima mea pe omul-animal şi de fapt am început să mă ruşinez că mă purtasem necuviincios cu el, deoarece am găsit că îndeobşte oamenii-animale erau un neam de vrăjitori cu puteri nemăsurate. Ei aveau viermi în creieri.[373] Viermii aceştia, prin zvîrcolirile şi răsucirile lor, slujeau fără doar şi poate să dea naştere celor mai minunate avînturi ale închipuirii.”

— Prostii! zise monarhul.

— „În mijlocul vrăjitorilor erau şi felurite animale domestice, din soiuri foarte ciudate; de pildă, era un cal uriaş cu oase de fier şi în loc de sînge, cu apă clocotită. În loc de grăunţe, se hrănea de obicei cu nişte pietre negre; şi în ciuda unui post atît de aspru, era atît de puternic şi de ager, că ar fi putut să care o povară mai grea decît cel mai măreţ templu din cetatea aceasta şi cu o iuţeală ce întrecea zborul multor păsări.[374]”

— Palavre! spuse monarhul.

— „Am mai văzut la oamenii aceia o găină fără pene, dar mai mare decît o cămilă; în loc de carne şi de oase, avea fier şi cărămidă; sîngele ei, ca şi al calului (cu care de fapt se înrudea de aproape), era de apă clocotită şi, la fel ca şi el, nu se hrănea decît cu lemn sau cu pietre negre. Găina aceea năştea foarte des cîte o sută de puişori pe zi, şi după naştere, ei îşi luau locul vreme de mai multe săptămîni în pîntecele mamei lor.[375]”

— Caraghios! zise monarhul.

— „Unul din neamul ăsta de vrăjitori puternici a făurit un om din alamă, din lemn şi din piele[376] şi i-a înzestrat cu

---

373 *Entozoa* sau viermi intestinali s-au găsit de nenumărate ori în muşchi şi în substanţa cerebrală a omului. (Vezi *Fiziologia lui Wyatt,* p. 143) (n.a.).

374 Pe linia Great-Western Railway, între Londra şi Exeter, s-a atins o viteză de 71 mile pe oră. Un tren cîntărind nouăzeci de tone a mers de la Paddington la Didcot (53 mile) in cincizeci şi uuu de minute (n.a.).

375 *Eccolabelon* (n.a.).

376 Jucătorul de șah automat al lui Maelzel (n.a.).

atîta isteţime, încît ar fi bătut la şah omenirea întreagă, în afară de califul Harun-al Raşid. Un altul dintre magii aceştia a făurit (din acelaşi material) o făptură care ar fi făcut de ocară pînă şi geniul celui ce-i dăduse viaţa; aşa de mare era puterea ei de judecată, încît într-o clipă ducea la bun sfîrşit socoteli atît de lungi şi de grele, că ar fi fost nevoie pentru ele de sforţările a cincizeci de mii de oameni de carne puşi laolaltă, timp de un an de zile.[377] Dar un vrăjitor mai meşter şi-a plăsmuit pentru sine un lucru minunat, ce nu era nici om, nici fiară, dar care avea creier de plumb amestecat cu o pasta neagră cum e catranul, şi nişte degete pe care le folosea cu o iuţeală şi o iscusinţă de necrezut, aşa încît nu i-ar fi fost greu să scrie într-un singur ceas douăzeci de mii de copii ale Coranului; şi ar fi făcut-o cu o precizie atît de minunată, încît copiile nu s-ar fi deosebit între ele nici cît un fir de păr de altul. Lucrul acesta avea o putere înfricoşată, astfel că înălţa şi nimicea împărăţiile cele mai strălucite numai cu o suflare; dar puterea lui era folosită la fel şi în bine, şi în rău.”

— Ce caraghioslîc! zise monarhul.

— „În neamul ăsta de vrăjitori era unul care avea în vine sînge de salamandră, fiindcă nu se ferea să se aşeze, ca să tragă din ciubuc, într-o sobă încinsă la roşu, pînă ce i se cocea mîncarea[378]. Un altul avea darul de a preschimba metalele în aur, fără ca măcar să se uite la ele în timpul preschimbării lor.[379] Un altul lucra cu atîta dibăcie şi amănunţime, încît făcea o sîrmă care de subţire ce era nici că putea fi văzută.[380] Un altul avea o minte atît de ageră, încît putea socoti toate feluritele mişcări ale unui corp elastic în timp ce acesta sărea înainte şi înapoi de nouă

377 Maşina de calculat a lui Babbage (n.a.).

378 *Chabert,* şi după el alţi o sută (n.a.).

379 Galvanoplastia (n.a.).

380 *Wollaston* a făcut pentru cîmpul de viziune al unui telescop un fir de platină care are în grosime a optsprezecea mia parte dintr-un ţol şi nu poate fi văzut decît cu ajutorat unui microscop (n.a.).

sute de milioane de ori pe secundă.[381]”

— E de necrezut! zise monarhul.

— „Un altul dintre magii aceştia putea, cu ajutorul unui fluid pe care nimeni nu l-a văzut încă, să facă în aşa fel ca trupurile fără viaţă ale prietenilor săi să-şi mişte braţele, să dea din picioare, să lupte sau chiar să se ridice şi să joace la poruncă.[382] Un altul îşi cultivase glasul atît de mult, încît putea fi auzit de la un capăt la altul al pămîntului[383]. Un altul avea un braţ atît de lung, încît putea să şadă la Damasc şi să scrie răvaş la Bagdad sau la orice depărtare.[384] Un altul poruncea fulgerului să pogoare din ceruri pînă la el, şi acesta venea la chemarea lui, şi cînd venea, se juca cu el. Altul a luat două sunete puternice şi din ele a făcut tăcere. Un altul a făurit o beznă adîncă din două lumini strălucitoare.[385] Un altul făcea gheaţă pe un cuptor încins la roşu[386]. Un altul poruncea

---

381 Newton a demonstrat că retina vibrează sub influenţa razei violete a spectrului de 900.000.000 de ori pe secundă (n.a.).

382 Pila voltaică (n.a.).

383 Teleimprimatorul electric (n.a.).

384 Telegraful electric transmite ştirile instantaneu la orice distanţă, cel puţin pe pămînt (n.a.).

385 Cunoscută experienţă de fizică. Dacă două raze roşii provenind din două puncte luminoase sînt introduce într-o cameră obscură în aşa fel ca să cadă pe o suprafaţă albă şi dacă diferă ca lungime de undă cu 0,0000258 dintr-un ţol, intensitatea lor se dublează. Acelaşi lucru se întîmplă dacă diferenţa de lungime de undă este un multiplu întreg al acestei mărimi. Un multiplu de 2 şi 1/4, 3 şi 1/4 etc. dă o intensitate egală cu a unei singure raze, iar un multiplu de 2 şi 1/2, 3 şi 1/2 etc. are ca rezultat întunericul total. În razele ultraviolete, astfel de rezultate se produc cînd diferenţa de lungime de undă este de 0,000157 dintr-un ţol. Şi cu toate razele rezultatele sînt aceleaşi, diferenţa variind după o creştere uniformă a lungimii de undă de la violet pînă la roşu. Experienţe asemănătoare privind sunetul produc rezultate analoage (n.a.).

386 Se pune, un creuzet de platină pe o lampă de alcool şi se încălzeşte pînă la roşu; se toarnă în el puţin acid sulfuric, care, deşi este substanţa cea mai volatilă la temperatura normală, se va constata că este perfect stabil în creuzetul fierbinte şi nici o picătură nu se

soarelui să-i facă portretul, şi soarele se supunea.[387] Un altul lua astrul acesta dimpreună cu luna şi planetele şi, după ce le cîntărea mai întîi cu mare grijă, le sonda adîncimile şi găsea substanţa solidă din care erau făcute. Dar întreg neamul acesta este atît de uimitor de meşter în vrăjitorii, încît nici măcar copiii, nici chiar cîinii sau pisicile cele mai de rînd nu întîmpină vreo greutate în a vedea lucruri ce nu sînt aievea sau care au pierit de pe lume cu douăzeci de milioane de ani mai înainte de naşterea acelui neam.[388]”

— De necrezut! zise monarhul.

— „Soţiile şi fiicele acestor magi preamăriţi şi înţelepţi, urmă Şeherazada, fără a fi cîtuşi de puţin tulburată de repetatele şi foarte necuviincioasele întreruperi ale soţului ei, soţiile şi fiicele acestor vrăjitori de seamă sînt cît se poate de desăvîrşite şi rafinate, şi ar fi cum nu se poate mai încîntătoare şi mai interesante de n-ar apăsa asupră-le o soartă amară, de care nici chiar puterile miraculoase ale soţilor şi părinţilor n-au fost în stare să le scape pînă acum. Unele destine iau un chip anume, altele iau alt chip, cel de care vă vorbesc s-a întruchipat într-un capriciu.”

---

evaporează; fiind înconjurat de propria lui atmosferă, el nu atinge de fapt pereţii creuzetului. Dacă se introduc acum cîteva picături de apă, acidul vine imediat în contact cu pereţii înfierbîntaţi ai creuzetului, se transformă în vapori de acid sulfuric, şi evaporarea e atît de rapidă, încît absoarbe toată căldura din apă, care cade sub formă de gheaţă la fund; dacă se prinde momentul înainte de a se retopi, se poate scoate o bucată de gheaţă dintr-un vas încins la roşu (n.a.).

387 Daghereotipul (n.a.).

388 Cu toate că lumina străbate 167.000 mile pe secundă, distanţa la care se află constelaţia Lebedei (singura a cărei distanţă e cunoscută) e atît de nemaipomenit de mare, încît razele ei au nevoie de mai mult de zece ani ca să ajungă pe pămînt. Pentru stele mai depărtate decît aceasta, 20 – sau chiar 1.000 de ani – ar constitui o apreciere modestă. Astfel, dacă ele s-au stins cu 20 sau cu 1.000 de ani mai înainte, noi le putem vedea încă prin lumina emisă de suprafaţa lor acum 20 sau 1.000 de ani. Nu e cu neputinţă, nici măcar improbabil, ca multe din cele pe care le vedem acum să fie stinse cu adevărat (n.a.).

— În ce? zise regele.

— „Într-un capriciu, rosti Şeherazada. Un duh rău, dintre acelea care stau întotdeauna de veghe ca să facă un pocinog, le-a băgat în cap acestor distinse doamne că lucrul pe care noi îl numim frumuseţe, la fiecare din ele nu e altceva decît rotunjimea acelei ieşituri aşezate nu cu mult mai jos de spinare. Farmecul desăvîrşit, zic ele, este în legătură nemijlocită cu mărimea acestei cocoaşe. Fiind de multă vreme muncite de gîndul acesta şi pernele fiind ieftine în ţara lor, ziua cînd mai puteai deosebi o femeie de un dromader aparţine de mult trecutului.”

— Destul! zise monarhul. Nu mai pot răbda şi nu mai rabd. Cu minciunile tale mi-ai dat o cumplită durere în cap. Parcă se şi crapă de ziuă. De cînd sîntem căsătoriţi? Conştiinţa mea începe să se simtă din nou tulburată. Şi apoi, cînd ai adus vorba de dromadere… crezi oare că sînt un prost? Pe scurt, poţi să te scoli și să-ţi pună ştreangul de gît.

Vorbele acestea, după cum am aflat în *Isitsöornot*, au îndurerat-o şi totdeodată au uluit-o pe Şeherazada. Dar de vreme ce ştia că regele este de o cinste mai presus de orice tăgadă şi că nu e în stare să-şi calce cuvîntul, s-a supus soartei sale cu dragă inimă. Şi-a găsit totuşi mare mîngîiere (în timp ce i se tot strîngea ştreangul) la gîndul că multe poveşti rămăseseră nespuse şi că neastîmpărul fiorosului său bărbat îi adusese o dreaptă pedeapsă, lipsindu-l de nenumărate aventuri nemaipomenite,

A o mie doua poveste a Şeherazadei (în original *The Thousand-and-Second Tale of Schekerazade)* a văzut lumina tiparului în februarie 1845 în revista „Godey’s Lady’s Book”.

DEMONUL PERVERSITĂŢII

ÎN DISCUŢIILE pe care le poartă asupra facultăţilor şi impulsurilor – acele *prima mobilia*[389] ale sufletului omenesc –, frenologii au uitat să acorde locul cuvenit unei tendinţe, care deşi există în mod vădit ca un sentiment major, ancestral şi ireductibil, a fost omisă nu numai de ei, ci şi de toţi moraliştii ce i-au precedat. În aroganţa nesăbuită a raţiunii, am omis-o cu toţii. Am lăsat ca existenţa ei să scape simţurilor noastre, datorită lipsei de încredere – de credinţă fie în Revelaţie fie în Cabală. Ideea ei nu ne-a venit niciodată în minte, din simplul motiv că depăşea necesitatea. Nu simţeam *nevoia* acestui impuls – a acestei tendinţe. Şi de aceea nu puteam concepe necesitatea ei. Nu puteam înţelege, adică nu am fi putut înţelege, chiar dacă noţiunea acestui *mobil primordial* ni s-ar fi impus vreodată; nu am fi putut înţelege în ce fel ar putea să influenţeze lucrurile omeneşti, fie pe cele trecătoare, fie pe cele eterne. Nu se poate tăgădui că frenologia şi, în mare măsură, toată metafizica, au fost plăsmuite *à priori*. Omul raţiunii sau al logicii, mai mult decît cel al înţelegerii sau al observaţiei, are pretenţia să conceapă ţelurile – să-şi impună lui Dumnezeu planurile. Înţelegînd astfel prin prisma sa intenţiile lui Iehova, el şi-a clădit din aceste intenţii nenumăratele sale sisteme de gîndire. Pe plan frenologic, de exemplu, noi am determinat mai întîi, în mod destul de firesc dealtfel, că era în intenţia Divinităţii ca omul să mănînce. Apoi i-am hotărît omului un organ de alimentare, şi acest organ este biciul cu care Divinitatea îl sileşte pe om, vrînd-nevrînd, să mănînce. În al doilea rînd, stabilind că este voinţa lui Dumnezeu ca omul să-şi continue specia, am descoperit îndată un organ ai reproducerii. Şi tot aşa cu combativitatea, cu idealitatea,

389 Cauze primordiale -(în limba latină în original).

cu cauzalitatea, cu constructivitatea – la fel, pe scurt, cu orice organ care reprezintă o înclinaţie, un sentiment moral, sau o facultate a intelectului pur. Şi în acest aranjament al principiilor acţiunii omeneşti, spurzheimiştii[390] nu au făcut în principiu decît să calce fie greşit, fie pe bună dreptate, parţial sau în total, pe urmele predecesorilor lor, deducînd şi stabilind totul potrivit destinului preconceput al omului şi bazîndu-se pe intenţiile Creatorului său.

Ar fi fost mai înţelept, ar fi fost mai firesc, să clasificăm (dacă tot trebuie să clasificăm) bazîndu-ne pe ceea ce face omul, de obicei sau ocazional – şi mai ales ocazional – decît să luăm drept bună presupunerea că Divinitatea este aceea care-l determină să acţioneze. Dacă nu-l putem înţelege pe Dumnezeu în operele sale vizibile, cum am putea atunci să pătrundem în gîndurile sale de neconceput care dau fiinţă acestor opere? Dacă nu-l putem înţelege în creaţiile sale obiective, cum am putea să-l înţelegem în aspectele sale subiective şi în procesele de creaţie?

Inducţia, *à posteriori,* ar fi conclus frenologia să admită ca principiu primar, înnăscut al acţiunii omeneşti, un „ce” paradoxal, pe care-l putem numi perversitate, în lipsa unui termen care să-l caracterizeze mai bine. În sensul pe care vreau să i-l dau este, de fapt, un mobil fără motiv, un motiv nemotivat. Sub impulsul lui, acţionăm fără vreun scop inteligibil; sau, dacă afirmaţia aceasta ar putea fi considerată o contradicţie de termeni, putem modifica propoziţiunea, spunînd că, sub impulsul lui, acţionăm pentru motivul că *nu* ar trebui. În teorie, nici un motiv nu poate fi mai iraţional; dar, în fapt, nici unul nu este mai puternic. Pentru anumite minţi, în anumite condiţii el

390 După *Johann Kaspar Spurzheim* (1776–1832), discipol al lui *Franz Josep Gall* (1758–1828) şi propagator al teoriei sale frenologice, care punea ipoteza existenţei unui raport nemijlocit între forma craniului indivizilor şi însuşirile lor psihice; a practicat în Europa la Paris şi la Londra, precum şi în S.U.A. la Boston, unde a şi murit.

devine de-a dreptul irezistibil. Nu sînt atît de sigur de faptul că exist, cît de faptul că, adesea, conştiinţa păcatului sau a greşelii este acea forţă care mă împinge la săvîrşirea greşelilor. Şi această tendinţă copleşitoare de a face răul, numai pentru plăcerea de a face rău, nu admite vreo analiză sau vreo posibilitate de a hotărî asupra elementelor ulterioare. Este un impuls radical, primar-elementar. Mi s-ar putea obiecta că, atunci cînd persistăm în anumite acte tocmai pentru că simţim că *nu* ar trebui să persistăm, aceasta nu este decît o modificare a condiţiei ce provine de obicei din *combativitatea* frenologică. Dar chiar o simplă aruncătură de ochi va arăta falsitatea acestei păreri. Combativitatea frenologică are ca esenţă necesitatea de autoapărare. Ea este pavăza noastră împotriva răului din afară. Principiul ei se referă la bunăstarea noastră; şi astfel, dorinţa de a ne simţi bine este aţîţată odată cu dezvoltarea ei. Înseamnă, deci, că dorinţa de a ne simţi bine ar trebui să fie aţîţată simultan cu orice principiu care ar fi doar o modificare a combativităţii, numai că în cazul acelui „ce" căruia eu îi spun *perversitate*, dorinţa de a ne simţi bine nu numai că nu se naşte, dar există chiar un puternic sentiment antagonist.

Consultîndu-şi propria-i inimă, fiecare va da, la urma urmei, cel mai bun răspuns la sofismul de mai sus. Nici un om, dacă-şi cercetează cinstit şi-şi întreabă cu grijă propriu-i suflet, nu va putea să tăgăduiască natura radicală a tendinţei acesteia. Este ceva pe cît de puţin distinct pe atît de neînţeles. Nu există om care, la un moment dat, să nu fi fost chinuit, de pildă, de dorinţa arzătoare de a-şi tortura interlocutorul. Cel care vorbeşte ştie că nu este placul celuilalt; vrea cu tot dinadinsul să placă; de obicei, caută să se exprime concis, precis şi clar; e torturat să dea glas limbajului celui mai laconic şi mai limpede şi doar cu greu poate să se reţină să nu-şi dea frîu liber; se teme să nu provoace mînia celui căruia i se adresează; şi, totuşi, gîndul îi spune, prin ocolişuri şi paranteze, că această

mînie ar putea fi iscată. Acest singur gînd este de ajuns. Îndemnul se transformă în poftă, voinţa în dorinţă, dorinţa în necesitate nestăvilită, iar această necesitate (spre profundul regret şi ruşinea chinuitoare a celui ce vorbeşte, şi sfidînd toate consecinţele) este adusă la îndeplinire.

Sau avem în faţă o sarcină pe care trebuie s-o îndeplinim imediat. Ştim cît de dăunător ar fi dacă am întîrzia. Momentul cel mai important din viaţa noastră ne cheamă, cu glas de goarnă, la energie şi acţiune imediată. Ardem, ne consumăm de dorinţa de a ne aşterne pe lucru şi, anticipînd triumful rezultatului, sufletul nostru se înflăcărează. Trebuie, trebuie negreşit s-o începem astăzi – şi totuşi o amînăm pe mîine. De ce? Nu există nici un alt răspuns decît că simţim ceva *pervers*, folosind cuvîntul fără să-i înţelegem principiul. Soseşte şi ziua de mîine, şi odată cu ea o nerăbdare şi mai mare de a ne îndeplini datoria, dar împreună cu nerăbdarea tot mai vie, creşte şi dorinţa de amînare, cu adevărat teribilă, cu atît mai mult cu cît este inexplicabilă. Această dorinţă se întăreşte cu fiece clipă. Mai avem la îndemînă ultimul ceas în care mai putem acţiona. Tremurăm de violenţa luptei ce se dă în noi – între definit şi indefinit – între substanţă şi umbră. Dar conflictul a ajuns prea departe, şi umbra e cea care va învinge – luptăm în zadar. Ceasul temut soseşte şi, odată cu el, şi sfîrşitul fericirii noastre. El este în acelaşi timp şi cîntecul cocoşului pentru stafia care ne-a chinuit atît. Ea zboară – dispare – sîntem liberi. Ne recăpătăm energia de mai înainte. *Acum* am vrea să acţionăm. Dar vai, *e prea tîrziu!*

Sau, ne aflăm pe marginea unei prăpăstii. Privim în adîncuri – şi iată că ni se face rău, ameţim. Primul impuls este să ne dăm înapoi din faţa primejdiei. Şi totuşi, rămînem pe loc. Cu încetul, răul, ameţeala şi groaza sînt învăluite în norul unui simţămînt nedefinit. Treptat, aproape imperceptibil, acest nor capătă formă, ca aburul din sticla din care s-a înălţat vrăjitorul în *O mie şi una de*

nopţi. Dar, în norul *nostru* de la marginea prăpastiei ia fiinţă o întruchipare mai cumplită decît oricare vrăjitor sau demon din poveste: şi cu toate acestea nu e decît un gînd, însă un gînd înspăimîntător, care ne îngheaţă pînă în măduva oaselor prin plăcerea sălbatică ce ne inspiră groaza lui. Este doar gîndul că, dacă am cădea de la o astfel de înălţime, am putea ajunge să simţim senzaţiile din timpul prăbuşirii. Or, tocmai această cădere – această rapidă nimicire o dorim acum din toată inima – pentru bunul motiv că include cea mai groaznică şi mai înfiorătoare imagine a morţii şi a suferinţei care s-a născut vreodată în imaginaţia noastră. Şi pentru că raţiunea ne îndeamnă cu hotărîre să ne dăm înapoi de la marginea prăpastiei, *tocmai de aceea* ne apropiem şi mai mult de ea. Nu există pasiune pătrunsă de o mai diavolească nerăbdare decît aceea a omului care, tremurînd pe marginea unei prăpăstii, este în acelaşi timp tentat să se arunce în ea. Amînînd, o clipă măcar, apelul la raţiune, vom fi inevitabil pierduţi; căci raţiunea ne îndeamnă să ne abţinem şi tocmai de aceea, după cum vă spuneam, *nu putem.* Dacă nu se află prin preajmă vreo mînă prietenească să ne împiedice, sau dacă nu izbutim într-o sforţare bruscă să ne smulgem cît mai departe de marginea abisului, ne prăbuşim şi sîntem nimiciţi.

Analizînd aceste acţiuni şi oricare altele asemănătoare, vom constata că ele rezultă numai dintr-un spirit al *perversităţii.* Le săvîrşim numai pentru că simţim că *nu* ar trebui să le săvîrşim. În afară sau dincolo de aceasta, nu se mai află nici o altă cauză şi am putea socoti într-adevăr această perversitate ca o provocare directă a tartorului celui mare, dacă nu s-ar întîmpla să contribuie uneori la propăşirea binelui.

Prin tot ce am spus pînă acum am încercat să vă răspund într-o oarecare măsură la întrebare, să vă explic de ce sînt aici – căutînd cel puţin o fărîmă de justificare a lanţurilor pe care le port aici, în această celulă de

condamnat. Dacă n-aş fi fost atît de prolix, m-aţi fi înţeles cu totul greşit, sau, ca majoritatea oamenilor, m-aţi fi crezut nebun. Aşa însă, veţi înţelege lesne că sînt una dintre nenumăratele victime ale *Demonului Perversităţii.*

Este cu neputinţă ca vreo faptă să fi fost pregătită cu mai multă grijă. Săptămîni, luni întregi, am cumpănit asupra mijloacelor de a ucide. Am respins mii de planuri, deoarece în săvîrşirea lor aş fi cuprins măcar o singură *şansă* de a fi descoperit. În cele din urmă, în nişte istorisiri franţuzeşti, am găsit relatarea unei întîmplări: o oarecare *Madame Pilau* s-a îmbolnăvit, fiind chiar gata să moară, din cauza unei lumînări otrăvite cu totul întîmplător. Ideea mi-a izbit pe dată imaginaţia. Cunoşteam obiceiul victimei mele de a citi în pat. Ştiam, de asemeni, că încăperea era mică şi prost aerisită. Dar nu are rost să vă plictisesc cu amănunte inutile. Nu are rost să vă descriu trucurile facile prin care am înlocuit luminarea din sfeşnicul ce se afla în odaia de culcare cu o lumînare pregătită de mine. În dimineaţa următoare omul a fost găsit mort în patul său, iar verdictul procurorului a fost – „Mort prin voia lui Dumnezeu”.

Moştenindu-i averea, totul mi-a mers bine timp de cîţiva ani. Gîndul că voi fi descoperit nu mi-a trecut niciodată prin minte. Avusesem eu însumi grijă să fac să dispară resturile lumînării fatale. Nu lăsasem nici măcar umbra unui indiciu prin care să pot fi acuzat, sau măcar bănuit de crimă. Nici nu vă puteţi închipui cît de puternic era sentimentul de satisfacţie ce mi se născuse în suflet, gîndindu-mă la siguranţa-mi absolută. Multă, multă vreme acest sentiment m-a îmbătat. Îmi pricinuia o bucurie mai mare decît toate avantajele materiale pe care mi le adusese nelegiuirea mea. În cele din urmă, însă, acest simţămînt plăcut s-a transformat, prin treceri abia simţite, într-un gînd obsedant, chinuitor. Mă chinuia, pentru că mă obseda. Cu greu puteam să scap de el chiar şi o clipă. Era

ca atunci cînd ajunge să te tortureze, tot răsunîndu-ţi în urechi, sau măcar în memorie, refrenul vreunui cîntec obişnuit, sau cîteva frînturi neînsemnate din vreo operă. Şi nu ne simţim mai puţin chinuiţi dacă e un cîntec banal, sau o arie dintr-o operă bună. Ajunsesem în cele din urmă să mă surprind gîndindu-mă la siguranţa mea şi repetînd în şoaptă: „Sînt în siguranţă”.

Într-o zi, pe cînd hoinăream pe străzi, m-am oprit în timp ce murmuram aproape cu glas tare silabele obişnuite. Şi într-un fel de neastîmpăr, am adăugat la obişnuitele cuvinte: „Sînt în siguranţă… sînt în siguranţă – da, numai dacă n-aş fi atît de nebun şi să mărturisesc singur!”

Îndată ce am rostit acele cuvinte, am simţit trecîndu-mi prin inimă un fior de gheaţă. Mai avusesem cîteva experienţe de asemenea accese de perversitate (a cărei natură am explicat-o cu greu) şi îmi aminteam prea bine că niciodată nu izbutisem să le înfrînez. Şi acum, autosugestia mea întîmplătoare, gîndul că aş putea fi atît de nebun încît să mărturisesc crima de care mă făcusem vinovat îmi şedea în faţă, ca şi cum ar fi fost însăşi fantoma celui pe care-l ucisesem – şi îmi făcea semn, chemîndu-mă spre moarte.

La început, am făcut o sforţare să scutur acest coşmar al sufletului. Am pornit-o mai repede, din ce în ce mai repede şi în cele din urmă m-am pomenit alergînd. Simţeam o dorinţă nebună să strig în gura mare mărturisirea. Fiecare val de gînduri mă copleşea cu o nouă spaimă, căci vai! ştiam bine, prea bine chiar, că *a gîndi* în situaţia mea însemna a fi pierdut. Am grăbit şi mai mult paşii. Alergam acum ca un nebun pe străzile înţesate de lume. În cele din urmă, oamenii, intrigaţi, s-au luat după mine. Şi *atunci,* am simţit că soarta mi-e pecetluită. Dacă aş fi putut, mi-aş fi smuls limba din gură – dar un glas hotărît mi-a răsunat în urechi – şi o mînă şi mai hotărîtă m-a apucat de umăr. M-am întors – am încercat să-mi trag răsuflarea. Cîteva clipe, am trecut prin toate chinurile

sufocării; eram orb, surd, ameţit; şi atunci, parcă un demon nevăzut m-a izbit cu palma peste spinare. Secretul ţinut închis atîta timp a răbufnit din sufletul meu.

Lumea spune că am vorbit foarte limpede, dar cu un fel de mîndrie şi cu o grabă pătimaşă, ca şi cum m-aş fi temut să nu fiu întrerupt înainte de a încheia cuvintele puţine dar pline de greutate care m-au dat pe mîna călăului şi m-au sortit iadului.

După ce-am mărturisit tot ceea ce ar fi fost necesar judecătorilor pentru deplina lor convingere, am căzut jos fără cunoştinţă.

Dar de ce-aş spune mai mult? Astăzi, port aceste lanţuri şi sînt *aici!* Mîine, voi fi descătuşat! – *dar unde?*

Demonul perversităţii (în original *The Imp of the Perverse)* a văzut lumina tiparului în numărul din iulie 1845, al revistei „Graham’s Lady’s and Gentleman’s Magazine”, din Philadelphia.

SISTEMUL DOCTORULUI CATRAN ȘI AL PROFESORULUI PANĂ

ÎN TOAMNA ANULUI 18... pe cînd călătoream prin provinciile cele mai sudice ale Franţei, drumul meu mă duse la cîteva mile de o oarecare *maison de santé* sau ospiciu de nebuni particular despre care auzisem multe la Paris de la unii medici, prieteni de ai mei. Fiindcă nu vizitasem niciodată un asemenea aşezămînt, prilejul acesta mi s-a părut prea binevenit ca să-l pierd, astfel că am propus tovarăşului meu de călătorie (un domn cu care făcusem întîmplător cunoştinţă cîteva zile mai înainte) să ne abatem din drum, vreme de un ceas, ca să vizităm ospiciul. El se împotrivi, spunîndu-mi în primul rînd că e foarte grăbit, iar în al doilea vorbindu-mi de groaza pe care i-o pricinuieşte de obicei vederea unui nebun. Cu toate acestea, mă rugă ca nu cumva din simplă curtoazie faţă de el să renunţ de a-mi satisface curiozitatea. Şi-mi spuse că va călări mai departe la pas, ca să-l pot ajunge chiar peste zi, sau, în orice caz, în ziua următoare. Cînd îşi luă rămas bun, îmi trecu prin minte că s-ar putea să întîmpin oarecare greutăţi ca să pătrund în acel locaş şi îi împărtăşii temerile mele în această privinţă. Îmi răspunse că, la drept vorbind, dacă nu-l cunoşteam personal pe domnul Maillard, directorul ospiciului, sau dacă n-aveam vreo scrisoare de recomandaţie, s-ar putea ivi vreo piedică, regulamentele acestor case de nebuni particulare fiind cu mult mai severe decît ale ospiciilor publice. Adăugă apoi că el făcuse cunoştinţă cu cîţiva ani în urmă cu domnul Maillard şi putea să-mi dea o mînă de ajutor însoţindu-mă pînă la uşă ca să mă prezinte, deşi atitudinea lui în această problemă nu-i îngăduia să pătrundă în ospiciu.

I-am mulţumit, şi, abătîndu-ne din şoseaua principală, am luat-o pe un drumeag lăturalnic, năpădit de iarbă, care, după vreo jumătate de ceas, se pierdu aproape cu totul

într-o pădure deasă, ce acoperea poalele muntelui. Străbătuserăm vreo două mile prin acea pădure umedă şi întunecoasă, cînd, în sfîrşit, vestita *maison de saénte* ni se arătă dinaintea ochilor. Văzurăm un *château*[391] măreţ, foarte dărăpănat, care, după înfăţişarea lui străveche şi părăginită, abia dacă mai era în stare de a fi locuit. O spaimă nespusă mă cuprinse la vederea lui şi, oprind calul, eram aproape hotărît să mă întorc din drum. Dar mă ruşinai îndată de slăbiciunea mea şi pornii mai departe.

Pe cînd călăream spre poarta cea mare, mi-am dat seama că era întredeschisă şi, prin ea, o figură bărbătească se uita la noi. O clipă mai tîrziu, bărbatul acela ne ieşi înainte, se apropie de însoţitorul meu spunîndu-i pe nume, îi strînse mîna cu căldură şi-l pofti să descalece. Era chiar *monsieur* Maillard. Un personaj de şcoală veche: maiestuos şi chipeş, cu purtări alese şi cu o înfăţişare gravă, demnă şi autoritară, care făcea o vie impresie.

Prietenul meu mă prezentă şi îi vorbi de dorinţa mea de a vizita ospiciul, iar *monsieur* Maillard îî încredinţă că-mi va da toată atenţia cuvenită; apoi îşi luă rămas bun, şi din clipa aceea nu l-am mai văzut niciodată.

După plecarea lui, directorul mă pofti într-un salonaş cît se poate de îngrijit, în care, printre alte lucruri ce dovedeau un gust ales, se găseau o mulţime de cărţi, desene, vase cu flori şi instrumente muzicale. Un foc vesel ardea în cămin. La pian şedea o femeie tînără încîntătoare, care cînta o arie de Bellini. Cînd am intrat, se opri din cîntat şi mă întîmpină cu o bunăvoinţă plină de graţie. Vorbea în şoaptă, iar în purtările ei era o supunere smerită. Totodată, mi se păru că descopăr o umbră de tristeţe pe chipul ei, a cărui neobişnuită paloare nu era, după părerea mea, lipsită de farmec. Purta veşminte de mare doliu şi îmi trezi în suflet un sentiment în care se

391 Castel (în limba franceză în original).

amesteca mult respect, interes şi admiraţie.

Aflasem la Paris că aşezămîntul lui *monsieur* Maillard era întemeiat pe ceea ce se numeşte în mod obişnuit „metoda blajină”, că toate pedepsele erau interzise, că pînă şi încarcerarea era foarte rar folosită, că bolnavii, supravegheaţi pe ascuns, se bucurau de o aşa-zisă libertate şi că multora din ei li se îngăduia să umble nestînjeniţi prin casă şi grădină, aşa cum ar face nişte fiinţe cu mintea întreagă.

Ţinînd seama de toate aceste impresii, am fost prevăzător – în tot ce am spus de faţă cu tînăra doamnă, fiindcă nu puteam fi sigur că e sănătoasă; la drept vorbind, era în ochii ei o anumită strălucire plină de nelinişte care mă făcea să cred că nu ar fi în toate minţile. De aceea m-am mărginit să vorbesc despre lucruri generale, care nu mi se păreau că ar putea tulbura sau pricinui neplăcere chiar şi unui nebun. A răspuns într-un fel cît se poate de cumpănit cuvintelor mele; pînă şi observaţiile ei mai deosebite erau pline de cel mai desăvîrşit bun-simţ; dar îndelungatele mele studii asupra cauzelor ascunse ale maniilor mă învăţaseră să nu dau crezare unor asemenea dovezi de sănătate şi am continuat să păstrez în tot timpul convorbirii noastre aceeaşi prudenţă ca la început.

În clipa aceea, un lacheu arătos, în livrea, aduse o tavă cu fructe, vin şi alte răcoritoare, din care m-am înfruptat; puţin mai pe urmă, doamna ieşi din odaie. După ce plecă, am aruncat gazdei mele o privire întrebătoare.

— Nu, zise el, o, nu! E cineva din familie, e o nepoată de a mea, o femeie intru totul desăvîrşită!

— Vă cer de o mie de ori iertare pentru bănuială, i-am răspuns, şi desigur că o să mă iertaţi, pe bună dreptate. Felul desăvîrşit cu care conduceţi acest ospiciu e foarte preţuit la Paris, aşa încît am socotit că ar fi cu putinţă, înţelegeţi dumneavoastră…

— Da, da, nu vă mai scuzaţi, ar trebui eu însumi să vă mulţumesc pentru prudenţa lăudabilă de care aţi dat

dovadă. Rareori întîlneşti la un tînăr atîta prevedere, şi nu numai o singură dată s-a întîmplat cîte un c*ontre-temps*[392] *n*enorocit din pricina nesocotinţei vizitatorilor. Pe cînd se afla în vigoare sistemul meu dinainte şi bolnăvii aveau dreptul de a colinda peste tot în voie, erau adesea aduşi într-o stare de primejdioasă frămîntare mintală de către unele persoane fără judecată care veneau să viziteze ospiciul. De aceea am fost nevoit să înfiinţez un regim aspru de oprelişti; şi de atunci nimeni, în afară de cei pe al căror bun-simţ mă pot bizui, n-a mai dobîndit învoirea de a pătrunde aici.

— Pe cînd se afla în vigoare sistemul dumneavoastră *dinainte?* spusei eu, repetînd afirmaţia lui vorbă cu vorbă. Dacă vă înţeleg bine, vreţi să ziceţi că „metoda blajină" despre care am auzit atîtea vorbindu-se nu mai e folosită astăzi?

— Sînt cîteva săptămîni, îmi răspunse el, de cînd am hotărît să renunţăm la ea pentru totdeauna.

— Adevărat? Mă uimiţi!

— Am găsit cu cale, domnul meu, îmi spuse el oftînd, că trebuie neapărat să ne întoarcem la vechile sisteme. *Primejdia* metodei blajine a fost întotdeauna cumplită, iar pe foloasele trase de pe urma ei s-a pus prea mare preţ. Cred, domnule, că în această casă s-a făcut o încercare cinstită cum n-a mai fost alta. Am făcut tot ceea ce ne-a îndemnat o judecată sănătoasă şi omenească. Îmi pare rău că nu ne-aţi vizitat mai demult, ca să vă puteţi da singuri seama. Presupun însă că trebuie să cunoaşteţi bine „metoda blajină", în toate amănuntele ei.

— Nu tocmai. Tot ce ştiu despre ea am aflat doar din auzite.

— Aş putea defini pe larg această metodă ca fiind aceea în care bolnavii sînt *ménagés,* lăsaţi în voia lor. Nu ne împotriveam defel fanteziilor care i se năzăreau unui

392 Aici în sensul de accident (în limba franceză în original).

nebun. Dimpotrivă, nu numai că le îngăduiam, dar le şi încurajam; şi multe dintre vindecările definitive s-au săvîrşit în felul acesta. Nici un argument nu impresionează cu atîta putere mintea slabă a nebunilor ca *argumentum ad absurdum*[393]. Am avut, de pildă, bolnavi care se credeau pui de găină. Tratamentul consta în a recunoaşte faptul ca atare, învinuind bolnavul că e un prost dacă nu-şi dă mai bine seama de faptul acesta şi refuzîndu-i, ca urmare, vreme de o săptămînă, altă hrană decît aceea ce se cuvine unui pui de găină. Cu o asemenea metodă, cîteva grăunţe şi puţin nisip erau în stare să facă minuni.

— Dar oare totul consta în această recunoaştere?

— Nicidecum. Ne puneam mare nădejde în distracţii cît mai simple, cum sînt muzica, dansul, exerciţiile gimnastice de tot felul, jocurile de cărţi, lectura anumitor categorii de cărţi şi aşa mai departe. Ne prefăceam că îngrijim pe fiecare bolnav în parte de o boală fizică obişnuită, iar cuvîntul nebunie nu era rostit niciodată. Un lucru foarte însemnat era însărcinarea dată fiecărui nebun de a supraveghea faptele tuturor celorlalţi. Încrezîndu-te în isteţimea sau în discernămîntul unui nebun, îl cîştigi trup şi suflet. În felul acesta, ne puteam lipsi de un corp de supraveghetori foarte costisitor.

— Şi nu foloseaţi nici un fel de pedepse?

— Nici unul.

— Şi nu-i închideaţi pe bolnavi niciodată?

— Foarte rar. Din cînd în cînd, dacă cineva, datorită bolii, ajungea la o criză sau îl apucau deodată furiile, îl duceam într-o celulă secretă, de teamă ca tulburările lui să nu-i molipsească şi pe ceilalţi; şi-l ţineam acolo pînă în clipa cînd puteam să-l trimitem înapoi la ai lui, căci noi cu nebunii furioşi n-avem ce face. De obicei îi trimitem la ospiciu.

— Şi acum aţi schimbat toate acestea? Credeţi că aţi

393 Argument care tinde să dovedească absurditatea unui punct de vedere (în limba latină în original).

procedat bine?

— Fireşte că da. Metoda avea neajunsurile ei, ba era chiar şi primejdioasă. În clipa de faţă e părăsită în toate casele de sănătate din Franţa.

— Sînt nespus de uimit de ce aud, i-am zis eu; eram încredinţat că nu există alt tratament al nebuniei care să fie folosit astăzi în toată ţara.

— Sînteţi încă tînăr, îmi răspunse amfitrionul meu, dar va veni o vreme cînd veţi judeca singur tot ce se petrece în lume, fără să mai daţi crezare flecărelilor. Să nu credeţi nimic din ceea ce vi se spune şi să nu credeţi decît pe jumătate ceea ce vedeţi. Cît despre diferitele *maisons de santé* de la noi, de bună seamă că vreun neştiutor şi-a bătut joc de dumneavoastră. Cu toate acestea, după masă, cînd vă veţi fi odihnit destul de bine după oboseala drumului, vă voi călăuzi bucuros prin ospiciu şi am să vă fac să preţuiţi cum se cuvine o metodă care, după părerea mea şi a celor ce au putut să-i vadă roadele, e cu mult mai folositoare decît toate cele încercate pînă acum.

— E metoda dumneavoastră proprie? l-am întrebat, O metodă născocită de dumneavoastră?

— Mă simt mîndru să spun că e a mea, cei puţin într-o anumită măsură, zise el.

Am stat astfel de vorbă cu *monsieur* Maillard un ceas, două, în care timp îmi arătă grădina şi serele aşezămîntului.

— Nu vă pot lăsa să-i vedeţi pe bolnavi acum, îmi spuse el. Pentru un om simţitor vederea acestora e totdeauna mai mult sau mai puţin respingătoare. N-aş vrea să vă strice pofta de mîncare. Luăm masa împreună. Pot să vă ofer nişte viţel *à la Menhoult* cu conopidă în *sauce veloutée* şi apoi un pahar de Clos-Vougeôt; toate acestea au să vă întărească nervii.

La ora şase ara fost chemaţi la masă; şi amfitrionul meu

mă pofti într-o încăpătoare *salle à manger*[394] în care era adunată multă lume. În totul, douăzeci şi cinci sau treizeci de inşi. După înfăţişare, păreau că fac parte din lumea bună, cu purtări alese, fără doar şi poate, cu toate că veşmintele lor erau, după părerea mea, de o bogăţie extravagantă şi aminteau prea mult de rafinamentul de paradă *vicille cour*[395]*.* Am mai băgat de seamă că doamnele alcătuiau cel puţin două treimi din numărul oaspeţilor. Iar cîteva dintre acestea nu erau cîtuşi de puţin îmbrăcate în aşa fel încît un parizian să poată spune că înfăţişau bunul-gust al zilei. Erau, de pildă, multe, care, la o vîrstă ce nu putea fi mai mică de şaptezeci de ani, se acopereau cu un belşug de giuvaericale, fel de fel de brăţări, inele şi cercei, arătîndu-şi pieptul şi braţele dezvelite cu neruşinare. Am mai văzut că prea puţine rochii erau bine croite, sau, în orice caz, că prea puţine se potriveau pe trupul celor care le purtau. Uitîndu-mă în jurul meu, am descoperit pe fata căreia mă prezentase *monsieur* Maillard în salonaş şi care mi se păruse atît de interesantă. Dar mare mi-a fost uimirea descoperind că poartă o rochie amplă cu crinolină, pantofi cu tocuri înalte şi o bonetă soioasă din dantelă de Bruxelles, care îi venea atît de largă, încît chipul ei părea caraghios de mic. Cînd am văzut-o întîia oară era îmbrăcată cît se poate de cuviincios, în doliu mare. Într-un cuvînt, era atîta ciudăţenie în îmbrăcămintea tuturor acestor comeseni, încît mi-a venit din nou în minte ideea mea dintîi despre „metoda blajină” şi mi-am închipuit că *monsieur* Maillard a vrut să mă amăgească pînă după masă, ca să nu mă simt rău în timpul ospăţului, la gîndul că cinez printre nebuni. Mi-am amintit însă ce mi se spusese la Paris despre provincialii din sudul Franţei, cum că ar fi nişte oameni cu totul originali şi că păstrează o sumedenie de idei învechite; iar apoi, stînd de vorbă cu cîţiva dintre cei de faţă, într-o clipă temerile mele

394 Sufragerie (în limba franceză în original).

395 De la curtea veche (în limba franceză în original).

au fost pe deplin spulberate.

Sufrageria însăşi, deşi părea destul de confortabilă şi încăpătoare, nu era mobilată cu destulă eleganţă. Pe pardoseală, de pildă, nu se vedea nici un covor: dar foarte adesea, în Franţa, lumea se lipseşte de covoare. Ferestrele n-aveau perdele, iar obloanele, închise, erau ferecate cu drugi de fier, aşezaţi de-a curmezişul, aşa cum se obişnuieşte pe la noi la obloanele prăvăliilor. Mi-am dat seama că această încăpere alcătuia, ea singură, o întreagă aripă a vastului *château,* şi terestrele erau situate pe cele trei laturi ale patrulaterului, uşa fiind aşezată pe cealaltă. Nu erau mai puţin de zece ferestre în total.

Masa era minunat de frumos împodobită. O acopereau farfurii de tot felul şi era peste măsură de încărcată cu bunătăţi; un belşug într-adevăr barbar. Se găseau feluri destule ca să ospătezi şi pe fiii lui Enac[396]. De cînd sînt, nu mi-a fost dat să văd o mai deşănţată şi mai costisitoare risipă de bunătăţi. Dar chipul în care erau prezentate nu dovedea cîtuşi de puţin un gust ales. Şi ochii mei, obişnuiţi cu o lumină mai slabă, sufereau cumplit din pricina strălucirii fără seamă a numeroaselor lumînări de ceară din candelabrele de argint, aşezate pe masă şi pretutindeni unde se mai putea găsi vreun loc în sală. Serviciul era asigurat de cîţiva slujitori-pricepuţi; iar pe o masă mare din fundul sălii şedeau vreo şapte-opt inşi cu viori, flaute, tromboane şi o tobă. Cînd şi cînd, în timpul cinei, aceştia m-au tot sîcîit cu o nesfîrşită varietate de zgomote, pe care o dădeau drept muzică şi care părea că îi încîntă pe toţi cei de faţă, în afară de mine.

Într-un cuvînt, mi-ar fi fost cu neputinţă să nu-mi dau seama că era multă ciudăţenie în toate cele ce vedeam, dar, la urma urmei, lumea e alcătuită din tot soiul de oameni, care gîndesc în chip felurit şi au diferite deprinderi convenţionale. Dealtfel, călătorisem atît de

396 Potrivit, legendelor biblice, tribul fiilor lui Enac se trăgea din neamul uriaşilor.

mult, încît ajunsesem aproape un adept al lui *nil admirari*[397]. Foarte nepăsător, mi-am luat deci în primire scaunul din dreapta gazdei şi, înzestrat fiind cu o mare poftă de mîncare, am cinstit cum se cuvenea bunătăţile puse dinainte-mi.

Între timp, convorbirea urma cu însufleţire, şi toată lumea lua parte la ea. Ca de obicei, doamnele nu mai conteneau. Mi-am dat seama îndată că aproape toţi cei de faţă aveau o creştere aleasă şi că gazda mea, ea însăşi, era o comoară nesecată de snoave pline de haz. Părea dornic să vorbească despre situaţia lui de director al unei *maison de santé;* şi, într-adevăr, spre marea mea uimire, nebunia devenise subiectul de căpetenie al celor prezenţi. S-au povestit multe istorioare hazlii în legătură cu *năzbîtiile* bolnavilor.

— Odată, glăsui un domn mărunt şi gras care şedea la dreapta mea, am avut aici pe unul care se credea ceainic; şi, fie zis în treacăt, nu e oare deosebit de ciudat faptul că acest fel de gărgăune intră adesea în capul unui nebun? Aproape că nu se găseşte un singur ospiciu în toată Franţa care să nu-ţi poată arăta un om-ceainic. Omul *nostru* era un ceainic de fabricaţie englezească şi avea mare grijă să-şi dea lustru în fiece dimineaţă cu o piele de căprioară şi cu cretă pisată.

— Şi pe urmă, zise un bărbat înalt, chiar în faţa noastră, nu demult a mai fost aici unul care îşi băgase în cap că e măgar, ceea ce, dacă vorbim (cum se zice) la figurat, era foarte adevărat. Era un bolnav cît se poate de obositor şi ne dădea mult de lucru ca să-l ţinem în frîu. Cîtăva vreme n-a vrut să mănînce nimic altceva decît ciulini; dar l-am vindecat de trăznaia asta stăruind ca nu cumva să mănînce altceva. Apoi zvîrlea într-una din copite, uite-aşa, uite-aşa!

— Domnule de Kock, ţi-aş fi recunoscătoare dacă te-ai stăpîni! îl întrerupse o doamnă bătrînă care şedea lîngă cel

397 Să nu te miri de nimic (în limba latină în original); maximă a filozofiei stoice în formularea lui Horaţiu (*Epistole*, I, 6, 1).

ce vorbise. Te rog, ţine-ţi picioarele acasă. Mi-ai stricat rochia de brocart. E oare nevoie, rogu-te, să-ţi ilustrezi observaţiile prin astfel de demonstraţii practice? Prietenul nostru, aici de faţa, e desigur în stare să te înţeleagă şi fără toate acestea. Pe cuvîntul meu, eşti un măgar aproape tot atît de mare cît îşi închipuia că este şi acel biet nenorocit. Jocul dumitale e foarte natural, pe viaţa mea!

— *Mille pardons! Ma'm'selle!* răspunse domnul de Kock, astfel apostrofat. Mii de scuze. N-am avut intenţia să te jignesc, *ma'm'selle* Laplace. *Monsieur* de Kock vrea să aibă onoarea să închine un pahar de vin cu dumneata!

Aici, domnul de Kock făcu o plecăciune adîncă, îşi sărută propria sa mînă şi bău un pahar de vin cu *ma'm'selle* Laplace.

— Dă-mi voie, *mon ami,* îmi spuse atunci domnul Maillard, dă-mi voie să-ţi ofer o bucăţică din viţelul acesta *à la St. Menhoult*, are să-ţi pară deosebit de gustos!

În clipa aceea, trei ospătari zdraveni abia izbutiră să aşeze cu bine pe masă o tavă sau o scoabă uriaşă, conţinînd ceea ce mie mi se păru a fi un *monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum*[398]*.* Privindu-l mai de aproape, mi-am dat seama totuşi că nu era vorba decît de un viţeluş bine fript şi aşezat în genunchi, cu un măr în gură, aşa cum e obiceiul la englezi să servească la masă iepurele,

— Nu, mulţumesc, i-am răspuns. La drept vorbind nu prea mă dau în vînt după viţel *à la St...* nu ştiu cum, fiindcă de obicei nu-mi prieşte. Am să cer totuşi o altă farfurie, ca să gust puţin iepure de casă.

Erau mai multe farfurii pe masă care conţineau ceva ce semăna a iepure de casă pregătit ca în Franţa, un *morceau*[399] cît se poate de gustos, pe care vi-l recomand.

— Pierre, strigă amfitrionul, schimbă farfuria domnului

---

398 Un monstru înspăimîntător, slut, uriaş, vlăstar al întunericului (în limba latină în original; citat din *Eneida* lui Vergiliu, III, 658).

399 Un fel (în limba franceză în original).

şi serveşte-i o bucată din iepurele acesta *au-chat*[400]*!*

— Cum adică? am spus eu.

— Iepure *au-chat.*

— Vedeţi că… vă mulţumesc… mai bine nu… Am să iau niţică şuncă.

„Nu poţi şti niciodată ce ţi se dă să mănînci, mi-am zis, pe la mesele unor provinciali ca ăştia… Nu-mi trebuie nici o îmbucătură din iepurele lor *au-chat*, şi din aceeaşi pricină n-aş vrea din parte-le nici mîţă cu iepure…”

— Şi apoi, spuse un personaj cadaveric de la capătul mesei, luînd firul vorbei de unde fusese întrerupt, şi apoi, între alte ciudăţenii, am avut odată, pe vremuri, un pacient care credea cu îndărătnicie că e brînză de Cordova şi umbla cu un cuţit în mînă, poftindu-şi prietenii să guste o felioară din pulpa piciorului.

— Fără îndoială că era nebun de-a binelea, se amestecă un altul în vorbă, dar nici că se putea compara cu un anume exemplar pe care îl cunoaştem cu toţii, afară doar de domnul acesta străin. E vorba de omul care se credea o sticlă de şampanie şi exploda întruna cu un pocnet şi un fîşîit cam în felul acesta…

Cel ce vorbea îşi vîrî atunci, în chipul cel mai grosolan, după părerea mea, degetul cel mare de la mîna dreaptă în gură sub obrazul sting şi îl trase cu un sunet ce semăna cu pocnetul unui dop, şi după aceea, cu o mişcare dibace a limbii peste dinţi, scoase un şuierat ascuţit şi un fîsîit care ţinu cîteva clipe, imitînd sfîrîitul spumei de şampanie. Această purtare, am văzut bine, n-a fost tocmai pe placul lui *monsieur* Maillard, care nu zise însă nimic.. Apoi se amestecă în vorbă un omuleţ sfrijit, cu o perucă uriaşă pe cap.

— Şi pe urmă a mai fost un prostălău care se credea broscoi, zise el. Adică o făptură cu care, la drept vorbind, semăna binişor. Mi-ar fi părut bine dacă l-aţi fi cunoscut,

---

400 Garnisit cu pisică (în limba franceză în original).

domnule, şi, zicînd acestea, se întoarse spre mine. V-ar fi crescut inima văzîndu-l cu cîtă naturaleţe făcea totul. Domnul meu, dacă omul acela *nu* era un broscoi, pot spune doar atît: păcat că nu era! Orăcăitul lui, uite-aşa: „O-o-o-oak! O-o-ooak!”, era cel mai duios sunet din lume. Un si bemol… Şi cînd îşi punea, coatele pe masă, uite-aşa, după ce băuse un pahar, două de vin, şi-şi căsca gura, uite-aşa, şi-şi rotea ochii, iac-aşa, şi clipea cu cea mai mare iuţeală, uite-aşa, apoi, domnul meu, pot să mă încumet a spune că, fără doar şi poate, aţi fi rămas mut de admiraţie în faţa geniului acestui om.

— Nu mă îndoiesc, zisei eu.

— Şi pe urmă, spuse cineva, pe urmă a mai fost unul, Petit-Gaillard, care se credea o priză de tabac şi care era deznădăjduit de-a binelea că nu se poate apuca pe sine însuşi între două degete.

— Şi a mai fost şi Jules Desoulières, un geniu foarte ciudat, într-adevăr, şi a înnebunit la gîndul că era dovleac. Se tot ţinea de bucătar rugîndu-l să facă din el nişte plăcinte, lucru pe care bucătarul îl refuza cu indignare. Cît despre mine, nu sînt deloc încredinţat că o plăcintă de dovleac *à la Desoulières* n-ar fi fost o mîncare de soi!

— Mă uimeştil am spus, şi m-am uitat întrebător la domnul Maillard.

— Ha! Ha! Ha! exclamă acesta. He! He! He! Hi Hi… Hi! Ho! Ho! Hol… Hu! Hu! Hu!… asta-i bună, zău aşa! Nu te mira, *mon ami*, prietenul nostru aici de faţă e un mucalit, *un drôle,* nu trebuie să crezi chiar tot ce spune.

— Unde mai pui, spuse un alt oaspete, că a mai fost şi Bouffon Le Grand, un alt personaj extraordinar în felul lui. Şi anume, Bouffon Le Grand a înnebunit din dragoste şi i se părea că are două capete. Ţinea morţiş că unul dintre ele ar fi capul lui Cicero, despre celălalt îşi închipuia că e alcătuit din două părţi, dintre care cea dintîi, din creştet pînă la gură, era a lui Demostene, şi cealaltă, de la gură

pînă la bărbie, a lordului Brougham[401]. N-ar fi cu neputinţă să se fi înşelat; dar el v-ar fi convins că avea dreptate; fiindcă era un om înzestrat din belşug cu darul vorbirii. Avea o patimă nespusă pentru oratorie şi nu se putea împiedica să ne-o arate. De pildă, obişnuia să se suie pe masă, uite-aşa, şi…

Aici, un prieten care sta lîngă povestitor îi puse o mînă pe umăr şi îi şopti cîteva cuvinte la ureche; după care acesta se opri deodată din vorbă şi se aşează la loc, pe scaun.

— Şi apoi, interveni prietenul care vorbise în şoaptă, a mai fost şi Boullard, titirezul. Îi zic titirez fiindcă, de fapt, avea o idee năstruşnică, dar nu chiar lipsită de judecată, şi anume că fusese prefăcut într-un titirez. Te-ai fi prăpădit de rîs dacă l-ai fi văzut învîrtindu-se. Se răsucea pe un călcîi ceasuri întregi, uite-aşa…

Aici, prietenul pe care-l întrerupsese în şoaptă adineauri îi făcu, la rîndul său, acelaşi serviciu, întocmai.

— Dar atunci, strigă din răsputeri o doamnă bătrînă, *monsieur* Boullard al dumitale era nebun şi, în cazul cel mai fericit, un nebun tare prost. Dacă-mi dai voie să te întreb, cine a mai auzit vreodată de un om-titirez? E un lucru absurd. Precum ştii, *madame* Joyeuse era o persoană cu mult mai cuminte. Avea şi ea o goangă a ei, dar era plină de bun-simţ şi încînta pe toţi cei ce aveau cinstea s-o cunoască. Descoperise, după o matură chibzuinţă, că din întîmplare fusese prefăcută într-un cocoşel; dar se purta cuviincios, ca atare. Dădea din aripi într-un chip nemaipomenit. uite, uite-aşa! Cît despre cucurigul ei, era fermecător! „Cucurigu! Cucurigu! Cucurigu-u-u-gagu!”

— Dar, *madame* Joyeuse, o întrerupse foarte supărat amfitrionul nostru, ţi-aş fi recunoscător dacă te-ai stăpîni. Ai de ales, sau te porţi cum trebuie să se poarte o doamnă, sau pleci de la masă numaidecît!

---

401 *Henry Brougham* (1778–1868), orator, jurist şi om politic englez.

Doamna (căreia, spre marea mea uimire, am auzit că i se spune *madame* Joyeuse, după ce ea însăşi tocmai ne descrisese pe *madame* Joyeuse) se roşi pînă în albul ochilor şi păru nespus de umilită de această mustrare. Îşi lăsă capul în jos şi nu răspunse un cuvînt. Dar o altă doamnă, mai tînără, intră în vorbă. Era fata cea frumoasă, fata mea din salonaş.

— Oh, *madame* Joyeuse *era* nebună! exclamă ea. Dar, la urma urmei, Eugenie Salsafette a avut, desigur, o idee mai plină de bun-simţ. Era o tînără foarte frumoasă, sfielnică şi modestă, căreia i se părea foarte necuviincios felul obişnuit de a se îmbrăca şi ar fi vrut veşnic să se îmbrace scoţîndu-şi hainele de pe ea în loc să şi le pună. Şi, la urma urmei, e ceva foarte lesne de făcut. N-ai decît să faci aşa, şi pe urmă aşa, şi aşa, şi iarăşi aşa… şi pe urmă…

— *Mon Dieu! Ma'm'selle* Salsafette! au strigat în cor vreo duzină de glasuri deodată. Ce vrei să faci? Opreşte-te! Ajunge! Am văzut prea bine cum se face. Stai! Stai! şi cîţiva inşi săriră de pe scaun s-o împiedice pe *ma'm'selle* Salsafette să rămînă în faţa noastră aidoma cu Venus de Medicis[402], cînd, iată, scopul lor fu atins pe loc şi pe negîndite datorită unor ţipete sau urlete puternice care veneau de undeva, din corpul principal al castelului.

Fireşte că nervii mei au fost puşi la grea încercare de aceste urlete, dar îmi fu cu adevărat milă de ceilalţi oaspeţi. N-am mai văzut de cînd sînt o adunare de oameni cu mintea întreagă apucaţi de o spaimă atît de cumplită. Toţi se îngălbeniră la faţă ca nişte cadavre şi, ghemuindu-se pe scaune, stăteau tremurînd şi bolboroseau îngroziţi, trăgînd cu urechea la zgomotul acela, dacă nu cumva se aude iar. Se auzi din nou, mai tare, parcă mai aproape, iar a treia oară se auzi *foarte* tare; pe urmă a patra oară, cu o tărie în vădită descreştere. De îndată ce zarva păru că se mai potolise, toţi cei de faţă îşi veniră în

402 Antică statuie a zeiţei Venus, păstrată în muzeul de la Neapole.

fire, şi glumele şi însufleţirea domniră iar ca mai înainte. Încercai atunci să aflu pricina acelei tulburări.

— O nimica toată, zise *monsieur* Maillard. Sîntem obişnuiţi cu lucrurile astea, şi de fapt nici nu ne pasă. Din cînd în cînd nebunii încep să urle cu toţii într-un glas, întărîtîndu-se unul pe altul, aşa cum fac uneori, noaptea, cîinii în haită. Se întîmplă totuşi cîteodată ca acest concert de urlete să fie urmat şi de o încercare de a se libera, grămadă, cu forţa; şi atunci, firește, e şi oarecare teamă de primejdie.

— Şi cîţi aveţi acum în seamă?

— În clipa de faţă nu avem mai mult de zece în totul.

— Mai multe femei, nu-i aşa?

— O, nul Toţi sînt bărbaţi, şi mai ales nişte găligani zdraveni, n-am ce zice.

— Adevărat? Şi mie mi s-a spus mereu că cei mai mulţi nebuni fac parte din sexul frumos.

— De obicei aşa e, dar nu întotdeauna. Acum cîtăva vreme erau aici douăzeci şi şapte de bolnavi, şi dintre aceştia, nu mai puţin de optsprezece erau femei; dar în ultimul timp lucrurile s-au schimbat foarte mult, precum vedeţi.

— Da, s-au schimbat foarte mult, precum vedeţi, întrerupse domnul care o lovise peste fluierele picioarelor pe *ma'm'selle* Laplace.

— Da, s-au schimbat foarte mult, precum vedeţi! intonă în cor întreaga adunare.

— Ţineţi-vă limba cu toţii! strigă, turbînd de mînie, amfitrionul.

Şi toată lumea păstră o tăcere de moarte aproape un minut. S-a găsit însă o doamnă care dădu ascultare întocmai domnului Maillard şi scoţînd o limbă lungă din cale-afară, o ţinu cu mîinile amîndouă, vădit resemnată, pînă la sfîrşitul petrecerii.

— Şi această doamnă, îi spusei lui *monsieur* Maillard, aplecîndu-mă spre el şi vorbindu-i în şoaptă, doamna

aceasta atît de cumsecade, care vorbea adineauri şi care ne-a cîntat cucurigu-gagu, cred că e inofensivă, cu totul inofensivă, nu-i aşa?

— Inofensivă? exclamă el, cu o foarte sinceră uimire. Cum? Ce vreţi să ziceţi?

— E numai uşor atinsă? am spus eu, ducîndu-mi mîna la frunte. Sînt încredinţat că nu e… serios bolnavă, nu-i aşa?

— *Mon Dieu!* Dar ce vă închipuiţi? Această doamnă, buna şi vechea mea prietenă *madame* Joyeuse, e tot atît de sănătoasă ca şi mine. Are şi ea unele mici ciudăţenii, fireşte… Ştiţi doar că toate femeile bătrîne, chiar *foarte* bătrîne, sînt mai mult sau mai puţin excentrice.

— Desigur, spusei eu, desigur… şi atunci toţi ceilalţi domni şi doamne…

— Sînt prietenii şi colaboratorii mei, mă întrerupse *monsieur* Maillard, îndreptîndu-se în scaun cu trufie, prietenii mei cei mai buni şi ajutoarele mele.

— Cum asta? Toţi? întrebai eu. Chiar şi femeile?

— Bineînţeles, zise el, nu putem face nimic fără femei… Sînt cele mai bune îngrijitoare din lume pentru nebuni. Ele au mijloacele lor anumite, ştiţi, ochii lor strălucitori au o putere minunată, ceva asemănător cu fascinaţia şarpelui…

— Desigur, răspunsei eu, desigur… Se poartă puţin cam anapoda, nu? Sînt niţeluş cam bizare, nu găsiţi?

— Anapoda? Bizare, Cum? Credeţi *într-adevăr* una ca asta? Desigur, noi, cei din sudul ţării, nu sîntem nişte făţarnici, facem numai ce ne place şi ne bucurăm de viaţă şi de toate celea, ştiţi dumneavoastră…

— Desigur, spusei, desigur…

— Şi apoi, se prea poate ca acest vin de Clos-Vougeôt să se suie la cap, ştiţi: e cam *tare*, mă înţelegeţi, nu-i aşa?

— Desigur! spusei eu. Desigur… Dar, în legătură cu asta, domnul meu, oare am înţeles bine cînd aţi spus că sistemul adoptat în locul renumitei „metode blajine” era deosebit de aspru?

— Nicidecum. Încarcerarea este, bineînţeles, severă.

Dar tratamentul nostru, vorbesc de… tratamentul medical, bineînţeles, e mai curînd plăcut bolnavilor decît dimpotrivă.

— Şi noul sistem e născocit de dumneavoastră?

— Nu tocmai. Este datorit în parte profesorului Catran, despre care desigur că aţi auzit vorbindu-se; şi apoi, în felul cum aplic eu sistemul, au intervenit unele schimbări care, o recunosc bucuros, aparţin de drept faimosului Pană. Dacă nu mă înşel aveţi cinstea să-l cunoaşteţi îndeaproape.

— Mi-e şi ruşine să mărturisesc, am zis, că n-am auzit niciodată de numele acestor domni.

— Doamne-Dumnezeule!, exclamă amfitrionul meu, trăgîndu-şi deodată scaunul înapoi şi ridicîndu-şi mîinile în sus. Desigur că n-am auzit bine! Nu cumva vreţi să spuneţi că n-aţi *auzit* niciodată vorbindu-se de învăţatul doctor Catran, nici de renumitul profesor Pană?

— Sînt nevoit să-mi recunosc neştiinţa, răspunsei eu, dar adevărul e mai presus de orice! Mă simt totuşi peste măsură de umilit că nu cunosc lucrările acestor oameni extraordinari, nu încape îndoială. Am să caut scrierile lor pretutindeni şi le voi citi cu o deosebită luare-aminte. Într-adevăr, *monsieur* Maillard, trebuie să vă mărturisesc, m-aţi făcut într-adevăr să-mi fie ruşine de mine însumi.

Şi de fapt aşa şi era.

— Să lăsăm asta, tinere şi drag prieten, zise el cu duioşie şi strîngîndu-mi mîna, hai, beţi cu mine un pahar de Sauterne.

Băurăm. Ceilalţi ne urmară pilda, pe întrecute. Flecăreau, glumeau, rîdeau, făceau mii de şotii. Viorile scîrţîiau, toba bubuia, tromboanele mugeau, fiecare ca taurul de bronz al lui Falaris[403], şi întreaga scenă se înteţea

403 Falaris, tiran al cetăţii siciliene a Agrigentului (565–549 i.e.n.); în text se face aluzie la urletele de durere ale celor pe care tiranul obişnuia să-i căznească frigîndu-i de vii în pintecele unui taur de bronz.

treptat, din rău în mai rău, şi, pe măsură ce se suia vinul la cap, ajungînd în cele din urmă un fel de sobor al iadului. Între timp, *monsieur* Maillard şi cu mine, avînd între noi cîteva sticle de Sauterne şi Clos-Vougeôt, ne continuam convorbirea cu glas ridicat. O vorbă spusă la diapazonul obişnuit nu avea mai mulţi sorţi de a fi auzită decît glasul unui peşte la poalele cascadei Niagara.

— Şi apoi, domnule, zisei eu, răcnind la urechea lui, aţi pomenit înainte de masă ceva despre primejdia cuprinsă în vechea „metodă blajină". Despre ce primejdie era vorba?

— Da, răspunse el, era, din întîmplare, o foarte mare primejdie, într-adevăr. N-ai cum să-ţi dai seama de toanele nebunilor; şi, după părerea mea, ca şi după aceea a doctorului Catran şi a profesorului Pană, nu e *niciodată* cuminte să-i laşi să se plimbe fără însoţitori. Un nebun poate fi „îmblînzit", cum se zice, o bucată de vreme, dar, în cele din urmă, e în stare să devină supărător. Iar viclenia lui e proverbială şi de temut. Dacă a urzit ceva în minte, îşi ascunde intenţiile cu o minunată iscusinţă. Şi dibăcia cu care simulează sănătatea mintală constituie pentru filozofi una dintre cele mai ciudate probleme ale psihiatriei. Cînd un nebun pare *pe deplin* sănătos, e tocmai timpul să-l pui în cămaşa de forţă.

— Dar *primejdia,* scumpul meu domn, primejdia de care mi-aţi vorbit? Judecînd după propria dumneavoastră experienţă, cîtă vreme aţi condus acest ospiciu, aţi avut oare vreun motiv temeinic să credeţi că libertatea e primejdioasă cînd e vorba de un nebun?

— Aici? După propria mea experienţă? De, aş putea spune că da. De pildă, nu prea de multă vreme s-a petrecut chiar în casa asta o întîmplare ciudată. Precum ştiţi, pe atunci se aplica „metoda blajină", şi bolnavii erau liberi. Se purtau grozav de bine, atît de bine încît orice om cu bun-simţ ar fi trebuit să-şi dea seama că au pus la cale un plan diabolic numai după faptul ciudat că oamenii noştri se purtau *grozav* de bine. Şi iată că, într-o bună dimineaţă,

paznicii s-au pomenit legaţi de mîini şi de picioare şi aruncaţi în carcere, unde începură să fie supravegheaţi, ca şi cum *ei* ar fi fost nebunii, chiar de către nebunii care-şi însuşiseră slujbele de paznici.

— Nu mai spuneţi! De cînd sînt, n-am mai auzit ceva atît de absurd!

— Aşa e! Totul s-a întîmplat din pricina unui neisprăvit – un nebun – care, nu ştiu cum, şi-a băgat în cap că el a născocit un sistem de guvernare mai bun decît tot ce s-a mai auzit vreodată, şi anume o guvernare a nebunilor. Era dornic, pesemne, să facă o încercare cu născocirea sa, şi atunci îi înduplecă pe ceilalţi bolnavi să intre cu el într-un complot pentru răsturnarea puterii cîrmuitoare.

— Şi a izbutit?

— Fără îndoială. Supraveghetorii şi supravegheaţii au fost nevoiţi să-şi schimbe locurile. Nu chiar la fel ca înainte, căci nebunii fuseseră liberi, pe cînd acum paznicii au fost închişi pe loc în celule şi trataţi, îmi pare rău s-o spun, fără cruţare.

— Dar presupun că în curînd a avut loc o contrarevoluţie. Această stare de lucruri n-a putut dăinui multă vreme. Ţărănii din împrejurimi, vizitatorii veniţi să vadă ospiciul vor îi dat, desigur, alarma.

— Aici vă înşelaţi. Căpetenia răsculaţilor era un om prea şiret ca să i se întîmple ceva. Nu a mai primit nici un vizitator, afară doar, într-o bună zi, pe un tînăr domn cu o mutră bleagă, de care n-avea nici un temei să se teamă. Îl lăsă înăuntru să vadă totul, ca variaţie şi ca să-şi bată niţeluş joc de el. După ce i-a spus destule lucruri gogonate, i-a dat drumul şi l-a trimis la treburile lui.

— Şi *cîtă* vreme a ţinut domnia nebunilor?

— O, un răstimp destul de lung, într-adevăr: o lună de zile sigur… peste asta n-aş putea spune cît. Între timp, poţi să juri că nebunii au petrecut de minune. Şi-au lepădat hainele jerpelite de pe ei şi au dat iama în dulapurile cu veşminte şi în giuvaerurile de familie. Pivniţele castelului

erau bine garnisite cu vin, şi nebunii ăştia sînt nişte diavoli împieliţaţi, care se pricep la băutură. Vă spun sus şi tare că au dus-o bine.

— Dar tratamentul? Care era tratamentul mai deosebit pe care îl pusese în aplicare căpetenia răsculaţilor?

— De, cît despre asta, un nebun nu e numaidecît şi un prost, aşa cum v-am mai spus; şi părerea mea sinceră e că tratamentul său era un tratament cu mult mai bun decît acela pe care-l înlocuise. Era o metodă cu totul superioară, simplă, clară, nici un fel de complicaţii… de fapt, era încîntătoare, era…

Aici, spusele amfitrionului au fost deodată întrerupte de un alt rînd de urlete, la fel cu acelea care ne tulburaseră mai devreme. Acum însă păreau scoase de nişte inşi care se apropie cu repeziciune.

— Sfinte Dumnezeule! am exclamat eu. Au scăpat nebunii! E cît se poate de sigur!

— Teamă mi-e că e chiar aşa! răspunse *monsieur* Maillard, pălind îngrozitor.

Bine vorba nu sfîrşea, şi chiar sub ferestrele noastre se auziră nişte răcnete şi înjurături asurzitoare. Îndată după aceea se văzu limpede că un număr de oameni de afară încercau să pătrundă în sală. Uşa era izbită cu ceva ce părea să fie un ciocan de fierar, iar obloanele se zguduiau, împinse cu o furie uriaşă.

A urmat o învălmăşeală de o grozăvie fără seamăn.

Spre marea mea uimire, *monsieur* Maillard se năpusti sub un bufet. Mă aşteptam din partea lui la mai multă hotărîre. Orchestranţii, care în ultimul sfert de ceas păreau prea beţi ca să-şi mai facă datoria, săriră îndată în picioare, se repeziră la instrumentele lor şi, căţărîndu-se pe masă, atacară laolaltă un *Yankee Doodle*[404]. L-au cîntat,

404 Veche arie americană; a căpătat o deosebită răspîndire în anii războiului de independenţă al coloniilor engleze din America de Nord (1775–1783), rămînînd pînă în zilele noastre cel mai popular cîntec din S.U.A.

dacă nu tocmai în tonul potrivit, dar cel puţin cu o energie supraomenească, cît timp ţinu tărăboiul.

Între timp, domnul care fusese atît de anevoie împiedicat să se urce pe masa cea mare sări pe ea, printre sticle şi pahare. De îndată ce-şi găsi locul cel mai potrivit, începu o cuvîntare, care, fără îndoială, ar fi fost de o însemnătate hotărîtoare dacă s-ar fi putut auzi. În aceeaşi clipă, omul care era cu gîndul numai la titirezi începu să se rotească prin sală cu o uriaşă energie şi cu braţele întinse în unghi drept faţă de trup. În felul acesta semăna de-a binelea cu un titirez adevărat şi trîntea la pămînt pe oricine i se nimerea în cale. Iar eu, auzind atunci şi nişte foarte ciudate pocnete şi şuierături ca de şampanie destupată, am descoperit în cele din urmă că totul venea de la cel care, în timpul ospăţului, imitase zgomotul făcut de o sticlă cu această băutură de soi. Şi apoi, iată că omul-broască începu să orăcăie şi el, ca şi cum mîntuirea sufletului său ar fi atîrnat de fiece notă pe care o scotea. Şi dintre acestea toate, se înălţă biruitor zbieretul necontenit al unui măgar. Cît despre bătrîna mea prietenă, *madame* Joyeuse, i-aş fi plîns de milă, într-adevăr: biata femeie părea grozav de nedumerită. Tot ce putea face era să stea în picioare în colţul de lîngă vatră şi să cînte, fără încetare, din răsputeri: „Cucurigu! Cucuriguuu!”

Şi atunci începu sfîrşitul sfîrşitului, prăpădul care puse capăt dramei. Fiindcă nu se împotrivea nimeni asaltului năvalnic dinafară decît prin răcnetele, urletele şi codcodăcelile celor dinlăuntru, cele zece ferestre la număr au fost sparte fără zăbavă, şi toate în acelaşi timp. Dar n-am să uit sentimentul de uimire şi de groază ce m-a cuprins cînd am văzut ceea ce am crezut că e o întreagă ceată de cimpanzei, urangutani sau uriaşe maimuţe negre de la Capul Bunei Speranţe, care, sărind de pe ferestre, se năpustiră printre noi de-a valma, luptînd, zgîriind, urlînd şi călcînd totul în picioare.

M-am ales cu o lovitură zdravănă, după care m-am

rostogolit sub o canapea şi am rămas locului nemişcat. După ce am stat aşa vreun sfert de oră, în care timp am fost numai urechi, ascultînd tot ce se petrecea în cameră, am ajuns la un deznodămînt mulţumitor al acestei tragedii. După cîte am înţeles, *monsieur* Maillard, istorisindu-mi despre nebunul care şi-a îndemnat tovarăşii la răscoală, n-a făcut decît să-şi povestească propriile sale isprăvi.

Cu doi-trei ani mai înainte, acest onorabil domn fusese într-adevăr directorul ospiciului, dar înnebunise şi el, şi astfel devenise un biet pacient. Faptul nu era cunoscut de tovarăşul meu de călătorie, care mă prezentase. Paznicii, în număr de zece, fiind atacaţi pe neaşteptate, au fost mai întîi unşi bine cu catran; apoi, cu multă grijă, acoperiţi cu fulgi şi, în sfîrşit, încuiaţi în celulele de la subsol. Astfel, vreme de o lună şi jumătate au fost întemniţaţi, timp în care *monsieur* Maillard le-a dăruit cu mărinimie nu numai pene şi catran (care alcătuiau „sistemul" lui), dar şi puţină pîine, cu apă din belşug, care era zilnic azvîrlită peste ei cu ajutorul unei pompe. În cele din urmă, unul dintre ei, izbutind să scape printr-un canal, îi liberase şi pe ceilalţi.

„Metoda blajină", cu unele însemnate modificări, a fost reluată la castel; cu toate acestea, nu pot să nu mă alătur părerii lui *monsieur* Maillard că „tratamentul" său propriu era un tratament nemaipomenit în felul lui. Aşa cum spunea el, era „simplu, clar şi nu dădea naştere la nici un fel de încurcătură, cît de mică"…

Doar atît mai am de adăugat, că, deşi am răscolit toate bibliotecile din Europa în căutarea operelor doctorului Catran şi ale profesorului Pană, pînă în clipa de faţă toate încercările mele de a-mi procura un exemplar au dat greş.

Sistemul doctorului Catran şi al profesorului Pană (în original *The System of Doctor Tarr and Professor Feather)* a văzut lumina tiparului în noiembrie 1815 în

revista „Graham’s Lady’s and Gentleman’s Magazine”, din Philadelphia.

FAPTELE ÎN CAZUL DOMNULUI VALDEMAR

NU VOI SUSŢINE, bineînţeles, că am fost surprins văzînd ce discuţii aprinse a suscitat neobişnuitul caz al domnului Valdemar. Ar fi fost şi ciudat să nu se întîmple aşa – mai ales în împrejurările ştiute. Din dorinţa părţilor interesate ca întîmplarea să nu pătrundă, cel puţin deocamdată, în public, sau pînă vom dispune şi de alte elemente de cercetare – ca urmare a eforturilor noastre depuse în acest scop – o versiune trunchiată sau exagerată şi-a croit drum în marele public, devenind izvorul a numeroase interpretări greşite şi nedorite; şi, fireşte, izvorul unei mari neîncrederi.

Iată, în sfîrşit, momentul să expun *faptele* – atît cît le pot eu înţelege. Şi faptele sînt, pe scurt, următoarele:

În ultimii trei ani, atenţia mi-a fost nu o dată atrasă de problema mesmerismului[405]; şi cam cu vreo nouă luni în urmă mi-a venit în minte, cu totul pe neaşteptate, ideea că în experienţele de pînă atunci se făcuse o omisiune evidentă şi absolut inexplicabilă – şi anume nici o persoană nu fusese magnetizată *în articula mortis*[406]. Rămînea de văzut, mai întîi, dacă într-o astfel de stare pacientul era cît de cît susceptibil la influenţa magnetică; în cazul unui răspuns afirmativ, în al doilea rînd, dacă susceptibilitatea era slăbită sau mărită de această condiţie; în al treilea rînd, în ce măsură sau cît timp efectele morţii puteau fi oprite prin această experienţă.

Mai erau şi alte întrebări neclare, dar mai ales acestea îmi aţîţau curiozitatea – şi îndeosebi ultima, ţinînd seama

---

405 Ansamblul fenomenelor şi procedeelor descrise de medicul german *Franz Mesmer* (1734–1815), care pretindea că ar fi descoperit existenţa unui aşa numit magnetism animal pe baza căruia s-ar putea provoca somnul artificial, sugera anumite acţiuni, lecui anumite boli etc.

406 În pragul morții (în limba latină în original).

de marea importanţă a consecinţelor posibile.

Căutînd printre cunoştinţele mele un subiect cu ajutorul căruia să pot efectua experienţele, m-am oprit pînă la urmă asupra prietenului meu, domnul Ernest Valdemar, bine-cunoscutul editor al colecţiei *Biblioteca Forensica* şi autorul (sub pseudonimul Issachar Marx) al traducerilor poloneze din *Wallenstein* şi *Gargantua.* Domnul Valdemar care, începînd din anul 1839, locuia cea mai mare parte a anului la Harlem, în New York, se remarcă, sau s-a remarcat, mai cu seamă prin extrema-i slăbiciune trupească şi, de asemeni, prin albeaţa favoriţilor în contrast violent cu părul negru – care, din această cauză, era foarte adesea luat drept perucă. Era un temperament extrem de nervos, ceea ce îl recomanda drept un bun subiect pentru experienţele de mesmerism. Îl adormisem în două sau trei rînduri fără prea mare greutate, dar în alte ocazii am fost dezamăgit neobţinînd rezultatele la care în mod firesc mă aşteptam, dată fiind constituţia sa aparte. Voinţa lui nu se supunea niciodată categoric şi în întregime controlului meu, iar în ceea ce priveşte clarviziunea n-am ajuns cu el la nici un rezultat temeinic. Am atribuit întotdeauna aceste insuccese sănătăţii sale şubrede. Cu cîteva luni înainte de a-l cunoaşte, medicii îl găsiseră într-un stadiu de tuberculoză avansată. Iar el se obişnuise să vorbească foarte calm despre moartea-i apropiată, ca despre un fapt ce nu putea fi nici evitat, nici regretat.

Cînd mi-au trecut pentru prima oară prin minte ideile amintite, a fost un lucru foarte firesc să mă gîndesc la domnul Valdemar. Îi cunoşteam destul de bine concepţiile ferme, pentru a mă teme de vreun scrupul din partea *lui,* şi nu avea în America rude care să fi putut să se amestece. I-am vorbit deschis despre intenţiile mele şi, spre surprinderea mea, interesul i-a fost stîrnit de îndată. Spun spre surprinderea mea, căci deşi se lăsase întotdeauna în voia experienţelor mele, nu arătase niciodată o prea mare

simpatie pentru ele. Boala lui era dintre acelea care puteau permite să se prevadă cu certitudine momentul morţii: ne-am înţeles în cele din urmă ca să mă cheme cu vreo douăzeci şi patru de ore înaintea momentului anunţat de medici ca fiind cel de pe urmă.

Ei bine, acum mai bine de şapte luni am primit de la domnul Valdemar următorul bilet:

Dragul meu P...

Poţi să vii. D... şi F... sînt de acord că n-o s-o duc mai mult decît pînă mîine la miezul nopţii; şi cred că au apreciat momentul aproape exact.

Valdemar

Am primit biletul la o jumătate de oră după ce fusese scris şi peste cincisprezece minute eram în camera muribundului. Nu-l mai văzusem de zece zile şi am rămas înspăimîntat de uriaşa schimbare pe care aceste cîteva zile le aduseseră în starea lui. Faţa îi căpătase culoarea plumbului; ochii îşi pierduseră cu totul strălucirea şi era atît de slab, încît oasele pometţilor îi crăpaseră pielea. Tuşea tot timpul. Pulsul abia se mai simţea. Îşi păstra totuşi într-un chip surprinzător luciditatea minţii şi o oarecare forţă fizică. Vorbea clar – lua fără ajutorul nimănui cîteva doctorii paleative – şi cînd am intrat în odaie, l-am văzut însemnînd ceva într-o agendă. Şedea în pat, susţinut de perne. Doctorii D... şi F... îi dădeau îngrijiri.

După ce i-am strîns mîna, i-am luat pe cei doi doctori deoparte şi am obţinut o descriere amănunţită a stării bolnavului. De optsprezece luni plămînul stîng era semiosificat ori cartilaginos, fiind cu totul inapt de orice funcţie vitală. Dreptul era şi el, dacă nu chiar în întregime, parţial osificat în regiunea superioară, în timp ce regiunea

inferioară era doar o masă de tubercule purulente, unite între ele. Avea cîteva caverne mari şi, într-un loc, se produsese o aderenţă. Această evoluţie a plămînului drept era de dată oarecum recentă. Procesul evoluase cu o rapiditate neobişnuită; cu o lună în urmă nu se observase nici un semn, iar aderenţa fusese sesizată doar cu vreo trei zile în urmă. În afară de tuberculoză, pacientul mai prezenta şi simptome de anevrism al aortei; dar în această privinţă, procesul de osificare făcea imposibil un diagnostic exact. Părerea celor doi medici era că domnul Valdemar urma să-şi dea sfîrşitul a doua zi (duminică) cam pe la miezul nopţii. Era într-o sîmbătă, la şapte seara.

Cînd se îndepărtaseră de patul bolnavului pentru a-mi vorbi, doctorii D... şi F... îşi luaseră de la el un ultim rămas bun. Intenţia lor era de a nu mai reveni, dar la rugă mintea mea au acceptat să-l mai vadă pe bolnav în aceeaşi noapte, pe la ora zece.

După plecarea lor, i-am vorbit deschis domnului Valdemar despre apropiatul lui sfîrşit, şi mai ales despre experienţa pe care i-o propusesem. S-a arătat dispus şi chiar dornic s-o încerce şi m-a îndemnat să încep de îndată. În camera bolnavului se mai aflau un îngrijitor şi o infirmieră, însă n-aş fi vrut să pornesc experienţa fără o mărturie mai temeinică, în cazul vreunui accident subit, decît aceea pe care ar fi putut-o aduce aceşti oameni. Am amînat de aceea experienţa pînă pe la ora opt seara, cînd sosirea unui student în medicină, pe care-l cunoşteam destul de bine (domnul Theodore L...l) m-a scos din încurcătură. Intenţia mea fusese să aştept venirea medicilor, dar am început mai devreme, mai întîi datorită rugăminţilor stăruitoare ale domnului Valdemar, şi apoi avînd convingerea că nu trebuie să mai pierd nici o clipă, întrucît era evident că pacientul se sfîrşea văzînd cu ochii.

Domnul L...l a fost atît de bun încît a acceptat cererea mea de a nota ceea ce se va întîmpla, aşa că tot ce voi povesti acum este, în cea mai mare parte, fie rezumatul, fie

redarea fidelă a însemnărilor sale.

Cu vreo cinci minute înainte de ora opt, am luat mîna bolnavului şi l-am rugat să-i confirme, cît putea mai desluşit, domnului L…l că el (domnul Valdemar) accepta de bună voie să se supună, în starea în care se afla, experienţelor mele de mesmerism.

A răspuns slab, dar foarte desluşit: „Da, vreau să fiu magnetizat” – adăugind imediat după aceea: „Mă tem însă că ai amînat experienţa cam mult.”

În timp ce încă mai vorbea, am început să fac pasele despre care ştiam că sînt cele mai indicate pentru a-l adormi. Cînd l-am atins pentru prima oară cu mîna de-a curmezişul frunţii, a fost vizibil influenţat, dar cu toate sforţările mele nu s-a produs nici un alt, efect evident pînă cu cîteva minute după ora zece, cînd, potrivit înţelegerii, au sosit doctorii D… şi F… Le-am împărtăşit pe scurt planul meu şi, întrucît n-au făcut nici o obiecţie, confirmîndu-mi doar că pacientul intrase în agonie, am continuat fără ezitare – înlocuind totuşi pasele laterale cu pase de sus în jos şi aţintindu-mi privirea numai în ochiul drept al bolnavului.

Pulsul îi devenise imperceptibil, iar răsuflarea întretăiată, la intervale mari, cam de jumătate de minut.

Starea aceasta a rămas aproape neschimbată vreun sfert de oră, cînd din pieptul muribundului a ieşit un suspin foarte adînc, iar horcăitul a încetat – vreau să spun că nu se mai auzea; intervalele pulsului nu s-au micşorat. Extremităţile membrelor deveniseră reci ca gheaţa.

La unsprezece fără cinci, am observat semne neîndoielnice de influenţă magnetică. Luciul sticlos al ochiului se schimbase în acea stranie expresie *interioară,* care nu se întîlneşte decît în cazurile de transă şi asupra căreia este cu neputinţă să te înşeli. Cu cîteva rapide pase laterale, i-am făcut pleoapele să clipească, la fel ca atunci cînd ţi-e tare somn şi, cu încă vreo cîteva pase, le-am silit să se închidă de tot. Nu eram totuşi mulţumit de rezultat,

şi am urmat să-mi fac pasele cu mai multă energie, încordîndu-mi în acelaşi timp voinţa – şi într-adevăr membrele, pe care i le aşezasem într-o poziţie aparent comodă, au început să înţepenească. Picioarele erau complet întinse; la fel şi braţele, lungite pe pat la o mică distanţă de şolduri. Cît despre cap – stătea foarte uşor ridicat.

Cînd am terminat era miezul nopţii, şi i-am rugat pe cei ce se aflau de faţă să examineze starea domnului Valdemar. După cîteva încercări, mi-au confirmat că se afla într-o stare de transă magnetică neobişnuit de bine realizată. Curiozitatea celor doi medici era aţîţată la culme. Doctorul D... s-a arătat dispus să rămînă cu bolnavul toată noaptea, în timp ce doctorul F... plecă, făgăduind să se reîntoarcă în zori. Domnul L...l şi infirmierii au rămas cu noi.

Nu l-am mai tulburat pe domnul Valdemar pînă aproape de ora trei dimineaţa cînd, apropiindu-mă de el, l-am găsit exact în aceeaşi stare ca la plecarea doctorului F...; poziţia îi era neschimbată; pulsul imperceptibil; răsuflarea slabă (de care-mi dădeam seama apropiindu-i de buze o oglindă); ochii închişi în mod firesc; iar membrele erau tot ţepene şi reci ca marmura. Totuşi, aspectul general nu era în nici un caz cel al morţii.

Apropiindu-mă de domnul Valdemar, am încercat să-i silesc braţul drept să-l urmeze pe al meu şi mi-am trecut braţul, încet, de cîteva ori, deasupra corpului său. Pînă atunci, în asemenea experienţe nu reuşisem niciodată cu domnul Valdemar în chip mulţumitor, şi bineînţeles – nu prea credeam să reuşesc acum; dar, spre surprinderea mea, braţul urmă foarte prompt, deşi slab, fiecare mişcare pe care i-o indicam. M-am hotărît atunci să încerc o discuţie, de cîteva cuvinte.

— Domnule Valdemar, am întrebat eu, dormi?

Nu mi-a răspuns, dar i-am observat un tremur al buzelor, ceea ce m-a determinat să repet întrebarea, o

dată, şi încă o dată. A treia oară, prin tot trupul îi trecu un tremur uşor; pleoapele i se ridicară puţin, cît să se vadă albind globul ochilor; buzele se mişcară şi, printre ele, într-o şoaptă aproape de neauzit, ieşiră aceste cuvinte:

— Da… acum dorm. Nu mă trezi!… lasă-mă să mor aşa!

I-am pipăit membrele, care erau tot atît de ţepene ca şi înainte. Braţul drept urma, ca şi pînă atunci, direcţia mîinii mele. L-am întrebat iarăşi pe pacientul în transă:

— Mai simţi vreo durere în piept, domnule Valdemar?

Răspunsul a venit, de data asta imediat, însă şi mai puţin distinct decît prima oară.

— Nici o durere… acum mor.

Am socotit că nu mai trebuie să-l tulbur, şi n-am mai făcut, nici n-am mai spus nimic pînă la sosirea doctorului F… care a apărut cu puţin timp înainte de răsăritul soarelui. A fost foarte uimit găsindu-l pe pacient încă în viaţă. După ce i-a luat pulsul şi i-a apropiat o oglindă de buze, mi-a cerut să mă adresez din nou celui adormit. M-am executat, spunînd:

— Domnule Valdemar, mai dormi încă?

Ca şi mai înainte, s-au scurs cîteva minute pînă să vină răspunsul, în care timp muribundul părea să-şi adune forţele pentru a putea vorbi. Cînd am repetat pentru a patra oară întrebarea, a răspuns foarte încet, aproape imperceptibil:

— Da, mai dorm… mor.

Cei doi doctori erau de părere, sau mai bine zis doreau ca domnul Valdemar să fie lăsat netulburat în starea aparent liniştită în care se găsea, pînă va surveni moartea; iar moartea, după părerea generală, urma să se producă în cîteva minute.

M-am hotărît, totuşi, să-i mai vorbesc o dată, şi am repetat întrebarea.

În timp ce-i vorbeam, s-a produs o transformare vizibilă pe chipul celui adormit. Ochii i se dădură peste cap, deschişi acum, cu pupilele dispărîndu-i înăuntru; pielea

căpătă o culoare cadaverică, asemenea nu atît pergamentului, cît hîrtiei albe; iar cele două pete rotunde, caracteristice bolii, pînă atunci puternic conturate pe fiecare obraz, *se stinseră.* Dacă folosesc această expresie, o fac pentru că iuţeala cu care au dispărut nu putea fi cu nimic asemuită decît cu stingerea unei lumînări dintr-o suflare. În acelaşi timp, buza de sus i se zgîrci, dezvelindu-i dinţii pe care pînă atunci îi acoperise complet; în timp ce maxilarul de jos îi căzu, cu un zgomot pe care l-am putut auzi, lăsîndu-i gura deschisă şi descoperindu-i limba umflată şi înnegrită. Bănuiesc că nici unul din cei prezenţi nu era neobişnuit cu ororile morţii; dar înfăţişarea domnului Valdemar a părut atunci atît de hidoasă, mai presus de orice imaginaţie, încît cu toţii ne-am depărtat de pat.

Simt că am ajuns acum la acel punct al povestirii cînd fiecare cititor va tresări neîncrezător. Datoria mea este, însă, să continuu.

Nu mai exista nici cea mai slabă urmă de viaţă în domnul Valdemar; socotind deci că murise, tocmai îl încredinţam îngrijitorilor, cînd am observat un puternic tremur al limbii. Vibraţia a durat aproape un minut, la capătul căruia dintre fălcile desfăcute şi nemişcate se auzi o asemenea voce – încît ar fi o nebunie din partea mea să încerc s-o descriu. Fără îndoială că se pot găsi două sau trei epitete care i s-ar putea oarecum aplica. Aş putea spune, de pildă, că sunetul era aspru, spart şi cavernos, dar hidoşenia acelei scene rămîne totuşi de nedescris, pentru simplul motiv că astfel de sunete n-au mai răsunat niciodată în urechile omeneşti. Cu toate acestea voi aminti două particularităţi despre care am crezut atunci – şi mai cred şi astăzi – că sînt caracteristice acelei voci – precum şi cele mai nimerite pentru a ne da o idee despre caracterul ei nepămîntesc. În primul rînd, vocea părea să ajungă la urechile noastre – la ale mele, cel puţin – de la o mare depărtare, ori dintr-o peşteră adîncă dinlăuntrul

pămîntului. În al doilea rînd, ea m-a impresionat (mi-e teamă, într-adevăr, că e cu neputinţă să mă fac înţeles) la fel cum gelatina sau substanţele glutinoase ne impresionează la pipăit.

V-am vorbit deci şi despre „sunet”, şi despre „voce”. Vreau să spun că fiecare silabă se distingea – uimitor chiar, pătrunzător de distinctă. Domnul Valdemar *vorbea* – răspundea, evident, la întrebarea pe care i-o pusesem cu cîteva minute înainte. Îl întrebasem, după cum se ştie, dacă mai dormea. Iar el a spus:

— Da… nu… am dormit… iar acum… acum *sînt mort.*

Nimeni dintre cei de faţă n-a încercat să nege sau să-şi stăpînească groaza indescriptibilă, înfricoşătoare, provocată de aceste cîteva cuvinte, astfel pronunţate. Domnul L…l (studentul) a leşinat. Îngrijitorii au fugit imediat din cameră şi n-au mai putut fi convinşi să se întoarcă. Cît despre propriile mele impresii, nu am pretenţia că le-aş putea transmite cititorului. Timp de aproape o oră ne-am trudit, în tăcere – fără o vorbă – să-l readucem la viaţă pe domnul L…l. Cînd am văzut în fine că-şi revine, ne-am îndreptat din nou atenţia asupra domnului Valdemar.

Trebuie să vă spun că rămăsese, din toate punctele de vedere, aşa cum l-am descris mai sus, în afară de faptul că pe oglindă nu mai apărea nici urmă de abureală. Încercarea de a-i scoate sînge din braţ n-a dat nici un rezultat. Mă simt dator să menţionez, de asemeni, că braţul nu se mai supunea voinţei mele. Am încercat în zadar să-l fac să urmeze direcţia braţului meu. De fapt, singurul indiciu real al influenţei magnetice la domnul Valdemar era că limba începea să-i vibreze ori de cîte ori îi adresam o întrebare. Părea să facă eforturi ca să răspundă, dar nu mai avea destulă voinţă. La întrebările puse de oricare altă persoană în afară de mine rămînea cu totul insensibil – cu toate că am încercat să-l pun în contact magnetic cu fiecare membru al grupului. Cred că

v-am povestit tot ce e necesar pentru a înţelege starea de transă în care se afla domnul Valdemar. Am cerut să fie aduşi alţi îngrijitori, iar la ora zece am părăsit casa, însoţit de cei doi medici şi de domnul L...l.

După-amiază am venit iar cu toţii să-l vedem pe pacient. Starea lui rămăsese absolut aceeaşi. Am început să discutăm atunci dacă e oportun şi posibil să fie deşteptat, dar pînă la urmă am căzut de acord că n-ar folosi la nimic. Era evident că, pînă atunci, moartea (sau ceea ce este de obicei denumit, moarte) fusese oprită prin procesul magnetic. Şi înţelegeam cu toţii limpede că a-l deştepta pe domnul Valdemar ar fi însemnat pur şi simplu să-i provocăm o subită, sau cel puţin grabnică descompunere.

De atunci şi pînă la sfîrşitul săptămînii trecute – *timp de aproape şapte luni* – am continuat să venim zilnic la domnul Valdemar acasă, întovărăşiţi cînd şi cînd de medici şi de alţi prieteni. Şi în toată această vreme, cel adormit a rămas *exact* aşa cum l-am descris ultima dată. Îngrijitorii îl supravegheau tot timpul.

În cele din urmă ne-am hotărît, vinerea trecută, să recurgem la experienţa de trezire, sau măcar să încercăm a-l trezi; şi urmarea nefericită a acestei ultime experienţe este, după cît se pare, abundenţa discuţiilor în atîtea şi atîtea cercuri, ca şi părerile răspîndite în rîndurile marelui public pe care nu mă pot opri de a le socoti drept neîntemeiate.

Pentru a-l elibera pe domnul Valdemar din transa magnetică, am efectuat pasele obişnuite. La început, pasele n-au dat nici un rezultat. Prima indicaţie de revenire ne-a semnalat-o coborîrea parţială a irisului. Am observat un fapt cu totul ieşit din comun: coborîrea pupilei era întovărăşită de scurgerea abundentă (de sub pleoape) a unui lichid gălbui, cu un miros pătrunzător, extrem de neplăcut.

Mi s-a sugerat că ar trebui să încerc, mai înainte, să-mi exercit influenţa asupra braţului pacientului. Încercarea

n-a reuşit. Doctorul F… şi-a exprimat atunci dorinţa să încerc să intru în legătură cu pacientul. L-am întrebat deci:

— Domnule Valdemar, poţi să ne descrii senzaţiile sau dorinţele dumitale din clipa aceasta?

Într-o clipă petele rotunde de pe obraji, specifice bolii, au reapărut, limba a început să-i tremure, sau mai bine zis să se mişte spasmodic în gură (cu toate că maxilarele şi buzele rămîneau ţepene, ca şi înainte); şi, în cele din urmă, din gîtlej s-a auzit aceeaşi voce respingătoare, pe care am mai descris-o:

— Pentru numele lui Dumnezeul… repede!… repede!… adoarme-mă… sau repede!… trezeşte-mă!… repede… *îţi spun că sînt mort!*

Eram într-o stare de extremă tensiune nervoasă şi, o clipă, n-am ştiut ce să fac. Am încercat mai întîi să-l liniştesc pe domnul Valdemar, dar întrucît voinţa mea nu mă asculta cum trebuie, n-am izbutit; aşa că m-am răzgîndit şi am făcut toate eforturile posibile să-l trezesc. Mi-am dat imediat seama că voi reuşi – sau cel puţin am crezut că reuşita va fi deplină; şi sînt încredinţat că toţi cei de faţă erau pregătiţi să-l vadă pe pacient trezindu-se.

Dar nu cred, e cu neputinţă ca vreo fiinţă omenească să se fi aşteptat la ceea ce avea să se întîmple.

În timp ce făceam cu repeziciune pasele magnetice, printre strigătele de „mort! mort”! care pur şi simplu izbucneau de pe limba şi nu de pe buzele pacientului, dintr-o dată – în răstimpul unui singur minut, sau chiar şi mai puţin – tot trupul s-a topit – s-a fărîmiţat – s-a descompus pur şi simplu sub mîinile mele. În faţa noastră, pe pat, nu mai zăcea decît o masă vîscoasă, dezgustătoare – o hidoasă putreziciune.

Faptele în cazul domnului Valdemar (în original *The Facts în the Case of M. Valdemar)* a văzut lumina tiparului în numărul din

decembrie 1845 al revistei „American Review”.

SFINXUL

PE VREMEA CÎND O HOLERĂ cumplită împărăţea la New York, o rudă a mea m-a poftit să petrec vreo două săptămîni cu ea în singurătatea elegantei sale vile de pe malul Hudsonului. Aveam acolo la îndemînă toate obişnuitele desfătări ale verii. Şi astfel, cu hoinăreli în pădure, cu desenul, cu vîslitul, pescuitul şi scăldatul, cu muzica şi cărţile, ne-ar fi trecut timpul într-un chip destul de plăcut de n-ar fi fost groaznicele veşti care ne soseau în fiece dimineaţă din marele oraş. Nu era zi în care să nu aflăm de moartea vreunui cunoscut. Şi cum numărul deceselor creştea necontenit, ajunsesem să aşteptăm în fiecare zi vestea pierderii cîte unui prieten. În cele din urmă, ne cutremuram la ivirea oricărui mesager. Pînă şi aerul ce venea dinspre miazăzi ni se părea purtător de moarte. Acest gînd care îngheţa sîngele în vine puse cu totul stăpînire pe sufletul meu. Nu puteam nici vorbi, nici visa, nici gîndi altceva. Gazda era o fire mai puţin simţitoare şi, deşi foarte abătută, se străduia să-mi susţină moralul. Inteligenţa lui bogată în cunoştinţe filozofice, nu era niciodată bîntuită de închipuiri. Pus în faţa unei primejdii adevărate, se arăta destul de simţitor, dar de umbra ei nu se speria defel.

Anumite cărţi pe care le găsisem în biblioteca lui i-au zădărnicit în mare măsură încercările de a mă smulge din starea de nefirească, întristare în care mă cufundasem. Prin cuprinsul lor deosebit, erau menite a face să încolţească toată sămînţa de superstiţie ereditară ce zăcea în conştiinţa mea. Citisem aceste cărţi fără ştirea lui, deci anevoie putea el să-şi dea scama de puternica impresie pe care o făcuseră asupra închipuirii mele.

Un subiect care mă interesa mai cu deosebire era credinţa populară în prevestiri, credinţă pe care, în acel răstimp al vieţii mele, aş fi fost gata s-o apăr cu străşnicie. Pe tema aceasta aveam discuţii lungi şi însufleţite, el

afirmînd lipsa de orice temei a unei credinţe în asemenea lucruri, eu ţinînd morţiş că un sentiment popular care a luat naştere pe negîndite – adică fără nici o umbră de sugestie – cuprinde în sinea lui elementele de netăgăduit ale adevărului şi trebuie privit cu mult respect.

Fapt este că, scurtă vreme după sosirea mea la vilă, mi s-a întîmplat un lucru atît de neînţeles, şi, prin felul lui, atît de înfiorător, încît aş putea fi lesne iertat că l-am privit ca pe o prevestire. M-a îngrozit şi în acelaşi timp m-a tulburat şi m-a uluit pînă într-atît, încît au trecut zile întregi pînă m-am hotărît să-l împărtăşesc în amănunt şi prietenului meu.

Către sfîrşitul unei zile din cale-afară de călduroase, şedeam cu o carte în mînă la o fereastră deschisă, cu vederea dincolo de malurile fluviului, pînă la un deal depărtat. Întreaga lui coastă dinspre mine fusese pleşuvită de cea mai mare parte din copacii săi prin ceea ce se numeşte o alunecare de teren. Gîndurile îmi rătăceau de multă vreme între cartea pe care o aveam dinainte-mi şi tristeţea şi deznădejdea din oraşul învecinat. Ridicîndu-mi privirile de pe pagină, ele mi-au căzut deodată pe clina golaşă a dealului şi pe încă un amănunt: o dihanie vie, hîdă la chip şi înfăţişare, care-şi tăia drum cu repeziciune de pe culmea dealului pînă la poalele lui şi care a pierit în cele din urmă în pădurea deasă de sub el. Cînd această făptură s-a arătat pentru întîia oară privirilor mele, am stat la îndoială dacă sînt în toate minţile, sau cel puţin dacă vederile nu mă înşală; şi au trecut mai multe clipe pînă să mă pot încredinţa că nici nebun nu eram şi nici nu visam. Cu toate acestea, teamă mi-e că, descriind monstrul (pe care l-am văzut desluşit şi l-am urmărit în toată voia şi în tot timpul trecerii sale), cititorii vor fi mai greu de convins de adevărul acestor amănunte decît am fost eu însumi.

Căutînd să-mi dau seama de mărimea acelei făpturi după diametrul arborilor falnici pe lîngă care trecea – puţinii uriaşi ai pădurii care scăpaseră de urgia surpării de

pămînt – am socotit că era mai mare decît oricare dintre vasele de război existente. Am zis „vas de” război” fiindcă forma monstrului mă făcea să mă gîndesc la aşa ceva. Carena unei nave de ale noastre, cu şaptezeci şi patru de tunuri, poate da o idee apropiată despre conturul lui, în totul. De la botul animalului pornea o trompă cam de şaizeci-şaptezeci de picioare lungime şi la fel de groasă ca trupul unui elefant obişnuit. La rădăcina trompei se afla o claie uriaşă de păr negru, ţepos şi zburlit – mult mai mult decît ar fi putut să dea pielea a vreo douăzeci de bivoli laolaltă. Ieşind la iveală prin părul acesta, în jos şi în părţi, străluceau doi colţi, cam la fel cu ai mistreţului, dar de dimensiuni mult mai mari. În ceea ce priveşte trunchiul, acesta era uriaş, de treizeci-patruzeci de picioare lungime, în forma unei prisme perfecte alcătuite parcă numai şi numai din cristal, care oglindea în felul cel mai minunat cu putinţă razele soarelui de asfinţit. Trompa închipuia un ascuţiş unghiular, cu vîrful îndreptat spre pămînt. Monstrul mai era înzestrat cu două perechi de aripi, fiecare din ele avînd cam o sută de picioare lungime, aşezate perechi una deasupra celeilalte, acoperite în întregime cu solzi de metal, fiece solz părînd să aibă un diametru de zece-douăsprezece picioare. Am băgat de seamă că cele două rînduri de aripi erau legate cu un lanţ vîrtos. Dar ciudăţenia cea mai de căpetenie a acelei groaznice lighioane era icoana unui *cap de mort* care îi acoperea aproape tot pieptul şi se desprindea atît de lămurit şi strălucitor de alb pe fondul întunecat al trupului, de parcă ar fi fost zugrăvită acolo cu multă grijă de un pictor. Pe cînd mă uitam la acea groaznică dihanie şi mai cu deosebire la semnul de pe piept, cu spaimă şi cu moartea în suflet şi cu presimţirea, care, în ciuda sforţării minţii mele, era cu neputinţă de stăpînit, că mă paşte o nenorocire, zării deodată cum se deschid fălcile uriaşe de la capătul trompei şi dintre ele izbucni un vaier atît de puternic, atît de sfîşietor şi de jalnic, încît îmi izbi nervii ca

un dangăt de clopot funebru. Şi, cînd monstrul se făcu nevăzut la poalele dealului, am căzut deodată leşinat pe podea.

Venindu-mi în fire, bineînţeles că întîia mea dorinţă a fost să-i împărtăşesc prietenului ceea ce am văzut şi auzit, dar anevoie aş putea lămuri ce simţământ de silă m-a împiedicat pînă la urmă s-o fac.

În sfîrşit, într-o seară, la trei sau patru zile după întîmplare, ne aflam împreună în odaia în care avusesem vedenia, eu aşezat pe acelaşi scaun, la aceeaşi fereastră; iar el lungit pe o sofa aproape de mine. Potrivirea de loc şi timp m-a îndemnat să-i fac o dare de seamă a fenomenului. M-a ascultat pînă la capăt – la început a rîs din toată inima şi a luat apoi o înfăţişare mai mult decît îngrijorată, ca şi cum nebunia mea ar fi fost un lucru ce nu putea fi pus la îndoială. În clipa aceea am avut din nou vedenia clară a monstrului, către care i-am îndreptat pe loc atenţia cu un ţipăt de nemaipomenită groază. S-a uitat cu înfrigurare, dar a susţinut mereu că nu vede nimic, cu toate că îi descriam cu de-amănuntul mersul dihaniei, aşa cum cobora clina golaşă a dealului.

Am fost atunci nespus, de îngrijorat, fiindcă am socotit că vedenia era pentru mine o prevestire de moarte, sau, şi mai rău, o stare pregătitoare a unei crize de nebunie. M-am aruncat deznădăjduit în jilţul meu şi, timp de cîteva clipe, mi-am ascuns faţa în palme. Cînd mi-am luat mîinile de la ochi, arătarea nu mai era acolo.

Cu toate acestea, gazda îşi redobîndi în parte liniştea purtării sale de mai înainte, începînd să-mi pună întrebări foarte amănunţite despre înfăţişarea făpturii care mi se nălucise. După ce l-am lămurit pe deplin în această privinţă, a suspinat adînc, ca şi cum s-ar fi uşurat de o grea povară, şi a continuat să vorbească, cu un fel de linişte ce mi se părea nefirească, despre felurite probleme filozofice pe care le mai dezbătuserăm între noi. Ţin minte că (printre altele) stăruise îndeosebi asupra ideii că, în toate

cercetările omeneşti, izvorul cel mai de seamă al erorilor stă în tendinţa minţii noastre de a micşora sau a mări însemnătatea unui obiect, şi aceasta datorită numai unei greşite aprecieri a depărtării la care se află faţă de acesta.

— De pildă, continuă el, pentru a preţui cum se cuvine înrîurirea pe care o poate avea asupra omenirii întregi răspîndirea temeinică a democraţiei, ar trebui ca una dintre datele problemei să fie negreşit şi epoca la care o asemenea răspîndire ar fi cu putinţă. Cu toate acestea, îmi poţi oare pomeni un singur scriitor din cei ce se ocupă cu problemele de guvernămînt care să fi găsit cîndva că această latură deosebită a subiectului ar fi vrednică de discuţie?

Aici, el se opri o clipă, se îndreptă spre un dulap cu cărţi şi scoase de acolo o carte oarecare, de ştiinţe naturale. Cerîndu-mi apoi să ne schimbăm locurile între noi, ca să poată citi mai bine literele mărunte ale volumului, îşi trase fotoliul meu la fereastră şi, deschizînd cartea, începu din nou a vorbi cam pe acelaşi ton ca mai înainte:

— Fără descrierea ta atît de amănunţită asupra monstrului, niciodată n-aş fi fost în măsură să-ţi dovedesc ce e cu el. Dar mai întîi lasă-mă să-ţi citesc un text pentru şcolari cu privire la genul *Sfinx,* din familia *Crepuscularia*, din ordinul *Lepidopterelor*, din clasa *Insecta* sau insecte. Iată ce spune acest capitol: „Patru aripi membranoase, acoperite cu solzi mici coloraţi, cu înfăţişare metalică; gura formînd o trompă răsucită, produsă de alungirea fălcilor, pe laturile cărora se află urme de mandibule şi organe de pipăit inferioare. Aripile de jos (sînt) legate de cele de sus printr-un păr ţepos; antenele în formă de baghete prismatice, alungite; abdomenul, umflat. Sfinxul cu cap de mort[407] a prilejuit uneori multă spaimă printre oamenii de

407 Numele ştiinţific al acestui fluture este *Acherontia atropos,* la noi este cunoscut sub numele de „strigă” sau de „buha-ciumei” (pentru că zboară pe înserate, ca răpitoarele nocturne).

rînd din pricina unui soi de ţipăt melancolic pe care-l scoate şi a semnului de moarte pe care-l poartă pe piept.”

Aici, el închise cartea şi se aplecă în jeţ, aşezîndu-se întocmai în poziţia pe care o ocupasem eu în clipa cînd zărisem „dihania”.

— Ah! Iată-l! strigă el deodată. Se urcă din nou pe povîrnişul dealului şi recunosc că este o făptură cu totul deosebită. Cu toate acestea, nu e defel atît de uriaş ori de îndepărtat cum ţi l-ai închipuit... Căci, la drept vorbind, aşa cum înaintează el pe firul cela pe care vreun păianjen l-a ţesut de-a lungul ferestrei, mi se pare că ar avea cam a şaisprezecea parte dintr-un ţol în lungime şi se află la o depărtare cam de a şaisprezecea parte dintr-un ţol de lumina ochiului meu.

Sfinxul (în original *The Sphinx)* a văzut lumina tiparului în ianuarie 1846 în revista „Arthur’s Ladies’ Magazine”.

BALERCA DE AMONTILLADO[408]

AM ÎNDURAT cum am putut mai bine nenumăratele nedreptăţi pe care mi le făcea Fortunato. Dar cînd a trecut la insulte, am jurat să mă răzbun. Dumneata, care-mi cunoşti atît de bine firea, îţi poţi lesne închipui că n-am rostit totuşi nici un cuvînt de ameninţare. *Odată şi odată* trebuia să fiu răzbunat, acesta era un lucru bine stabilit, dar tocmai ce era nestrămutat în hotărîrea mea înlătura orice idee de primejdie. Nu trebuia numai să pedepsesc, ci să pedepsesc fără a putea fi pedepsit. O jignire nu e răzbunată dacă osînda îl loveşte pe cel ce se răzbună. Şi tot neplătită rămîne jignirea dacă răzbunătorul nu ştie să-l facă pe cel ce l-a jignit să-i simtă răzbunarea.

Se înţelege de la sine că nu i-am dat nici un prilej lui Fortunato, nici cu vorba, nici cu fapta, să se îndoiască de bunăvoinţa mea. Îi zîmbeam mai departe în faţă, aşa cum obişnuiam, şi el nu-şi dădea seama că zîmbeam acum la gîndul că va cădea jertfă.

Acest Fortunato avea o slăbiciune, deşi în alte privinţe era un om vrednic de a fi respectat şi chiar temut. Se lăuda că se pricepe la vinuri. Prea puţini italieni au adevărata chemare a cunoscătorului, căci, de cele mai multe ori, e un entuziasm prefăcut, după timp şi împrejurări, menit a-i înşela pe milionarii englezi şi austrieci. În pictură şi giuvaericale era un şarlatan, ca toţi compatrioţii săi, dar cînd era vorba de vinuri vechi, era de bună-credinţă. În privinţa aceasta nu mă deosebeam prea mult de el: eram şi eu priceput la vinurile italiene şi cumpăram din plin ori de

---

408 În 1898, revista ieşană *Calendarul Dacia* a publicat povestirea de faţă sub titlul „O balercă de Amontillado, după Bdgar Poe”, în prelucrarea lui I.L. Caragiale. Tălmăcirea, efectuată prin intermediul versiunii franceze a lui Charles Baudelaire, se află reprodusă în ediţia operelor lui I.L. Caragiale îngrijită de Paul Zarifopol, vol. II, pp. 341 347 (Cultura Naţională, 1931).

cîte ori puteam.

Se întunecase de-a binelea în acea seară de carnaval, cînd nebunia era în toi şi cînd m-am întîlnit cu prietenul meu. M-a întîmpinat cu foarte multă căldură, fiindcă băuse mult. Omul nostru era costumat. Purta o haină vărgată strînsă bine pe trup, iar capul îi era acoperit cu o tichie ascuţită cu clopoţei. Mi-a părut atît de bine că îl văd, încît nu mai conteneam să-i strîng mîinile.

I-am spus:

— Dragă Fortunato, ce noroc pe mine să te întîlnesc! Ce bine arăţi astăzi! Ştii, am primit o balercă plină cu vin, pe care mi-au dat-o drept Amontillado, şi am oarecare îndoieli.

— Cum? zise el. O balercă? Cu Amontillado? E cu neputinţă! Şi încă în plin carnaval!

— Şi eu mă cam îndoiesc, i-am răspuns. Şi am fost atît de nerod încît să plătesc preţul întreg, ca pentru Amontillado, fără să-ţi cer părerea. Nu te-am putut găsi şi mi-era teamă să nu pierd un chilipir.

— Amontillado!

— Am oarecare îndoielii

— Amontillado!

— Şi trebuie să mă lămuresc.

— Amontillado!

— Cum văd că eşti invitat undeva, mă duc la Luchesi. Dacă e cineva care se pricepe, el e. Are să-mi spună…

— Luchesi nu e în stare să deosebească Amontillado de Xeres.

— Şi totuşi sînt neghiobi care pretind că vă pricepeţi tot atît de bine la gustat şi unul, şi altul.

— Hai să mergem!

— Încotro?

— La pivniţele dumitale.

— Nu, prietene. Nu vreau să-ţi pun prea mult la încercare bunătatea. Văd că eşti invitat. Luchesi…

— Nu sînt invitat nicăieri. Haidem!

— Nicidecum, prietene! Nu e vorba numai de invitaţie, ci de guturaiul straşnic de care văd bine că suferi. Pivniţele sînt îngrozitor de umede. Sînt pline de silitră.

— Să mergem totuşi. Guturaiul ăsta e un fleac. Amontillado! Ai fost tras pe sfoară. Iar cît despre Luchesi, el nu poate deosebi Xeres de Amontillado.

Spunînd acestea, Fortunato mă luă de braţ. Punîndu-mi pe ochi o mască de mătase neagră şi înfăşurîndu-mi strîns trupul într-o mantie, mă lăsai dus de zor spre *palazzo*[409]-ul meu.

Slujitorii nu erau acasă. Se retrăseseră ca să se veselească de sărbători. Le spusesem că nu mă întorc pînă dimineaţa şi le dădusem poruncă răspicată să nu se mişte de acasă. Ştiam bine că această poruncă era de ajuns ca să-i facă pe toţi să dispară, de la cel dintîi şi pînă la cel din urmă, de cum am întors spatele.

Am scos două făclii din sfeşnicele lor şi, dîndu-i lui Fortunato una din ele, l-am călăuzit cu plecăciuni printr-un lung şir de odăi spre arcada care ducea la pivniţă. Am coborît o scară lungă şi întortocheată. Cum el venea în urma mea, l-am rugat să fie cu luare-aminte. Am ajuns în sfîrşit la capătul de jos al scării şi am păşit amîndoi pe pămîntul umed al catacombelor familiei Montrésor.

Mersul prietenului meu era şovăielnic, şi clopoţeii de pe tichia lui sunau la fiecare pas.

— Unde-i balerca? zise el.

— Ceva mai încolo, i-am spus, dar ia uită-te la horbota albă care sclipeşte pe pereţii acestei hrube.

Se întoarse spre mine şi mă aţinti cu ochii lui sticloşi şi lăcrămoşi de beţiv.

— Silitră? întrebă el într-un tîrziu.

— Silitră, i-am răspuns. De cînd ai tusea asta?

— Hî! hî! hî! Hî! hî! hî! Hi! hi! hî! Hî! hî! hi! Hi! hî! hî!

Cîteva minute i-a fost cu neputinţă bietului meu prieten

409 Palat (în limba italiană în original).

să-mi răspundă.

— Nu-i nimic, bolborosi el în cele din urmă.

— Haide să ne întoarcem! am zis cu hotărîre. Sănătatea dumitale e preţioasă: eşti bogat, admirat, slăvit; eşti fericit, aşa cum am fost eu o dată; eşti un om care ar lăsa un gol în urma lui. Cît despre mine, nu-mi pasă. Să ne întoarcem! Ai să te îmbolnăveşti, şi nu vreau să-mi iau răspunderea. Dealtfel, mai este şi Luchesi…

— Destul! zise el. Tusea asta e o nimica toată. N-o să mă ucidă. N-am să mor dintr-o tuse.

— Vezi bine! i-am răspuns eu. Şi de bună seamă n-am avut intenţia să te sperii degeaba, dar trebuie să te îngrijeşti. O duşcă din Medocul acesta ne va apăra de umezeală.

Am spart atunci gîtul unei sticle pe care am tras-o dintr-un lung şir de sticle de acelaşi fel culcate pe poliţă.

— Bea, i-am spus, întinzîndu-i sticla cu vin.

Duse sticla la gură cu o privire piezişă. Stătu o clipă, îmi făcu un semn prietenos din cap, însoţit de un clinchet de clopoţei.

— Beau, zise el, pentru răposaţii care odihnesc în preajma noastră.

— Iar eu îţi urez la mulţi ani!

Mă luă din nou la braţ şi pornirăm.

— Pivniţele astea sînt mari de tot, zise el.

— Familia Montrésor, i-am răspuns, era mare şi numeroasă.

— Am uitat care ţi-e stema.

— Un picior uriaş, de aur, pe cîmp de azur; piciorul striveşte un şarpe ridicat pe coadă şi ai cărui dinţi sînt înfipţi în călcîi.

— Şi deviza?

— *Nemo me impune lacessit*[410]

— Frumos! zise el.

---

410 Nimeni nu m-a jignit fără a rămîne nepedepsit (în limba latină în original).

Ochii îi străluceau de băutură, şi clopoţeii sunară. Medocul îmi aprinsese şi mie închipuirea. Am trecut printre ziduri de oseminte îngrămădite, amestecate cu balerci şi poloboace, spre cele mai depărtate tainiţe ale catacombelor. Iarăşi am stat pe loc şi, de data aceasta, am îndrăznit să-l apuc pe Fortunato de braţ, mai sus de cot.

— Silitra, i-am spus, uite-o cum se întinde! Atîrnă ca muşchiul de-a lungul bolţilor. Ne găsim sub albia rîului. Stropii de umezeală se preling printre oseminte. Haidem! Să ne întoarcem pînă nu e prea tîrziu. Tusea dumitale…

— Nu e nimic, zise el. Mergem înainte! Dar mai întîi, încă o duşcă de Medoc.

Am spart o sticlă de vin de Graves şi i-am întins-o. A golit-o pe nerăsuflate. Ochii îi sticleau sălbatic. Rîse şi aruncă sticla cît colo cu un gest pe care nu l-am înţeles.

M-am uitat la el, uluit. Făcu din nou mişcarea – o mişcare ciudată.

— Nu înţelegi? zise el.

— Nu! i-am răspuns.

— Atunci nu faci parte din frăţia noastră.

— Cum?

— Nu eşti mason.

— Ba da! Ba da! i-am răspuns.

— Dumneata mason? Cu neputinţă!

— Mason! i-am răspuns eu.

— Un semn, zise.

— Uite asta, am spus, scoţînd o mistrie dintre faldurile mantiei mele.

— Glumeşti! exclamă el, dîndu-se înapoi cîţiva paşi. Dar să mergem la Amontillado.

— Fie! am spus, punînd la loc unealta sub mantie şi dîndu-i iarăşi braţul.

Se lăsă greu pe el. Ne-am urmat drumul în căutarea vinului de Amontillado. Am trecut pe sub un şir de bolţi joase, apoi am coborît, am mai făcut cîţiva paşi şi, coborînd din nou, am ajuns la o criptă adîncă. Acolo, din pricina

aerului stătut, făcliile noastre, în loc să ardă, abia dacă mai pîlpîiau.

În fundul criptei se zărea o altă hrubă, mai puţin încăpătoare. Lîngă ziduri se îngrămădeau rămăşiţe omeneşti, ridicîndu-se pînă la înălţimea bolţilor de deasupra, ca în marile catacombe ale Parisului. Trei dintre laturile acestei cripte interioare erau şi acum împodobite în felul acesta., La cea de-a patra, grămada se năruise, şi osemintele erau risipite pe jos, alcătuind într-un loc un morman destul de înalt. Înlăuntrul zidului, descoperit astfel prin înlăturarea osemintelor, am zărit o firidă adîncă de vreo patru picioare, largă de trei şi înaltă de şase sau şapte. Nu părea să fi fost clădită cu un scop anume, ci alcătuia numai o despărţitură între doi dintre stîlpii uriaşi ai tavanului catacombelor şi se sprijinea pe unul din zidurile înconjurătoare de granit masiv.

În zadar se străduia Fortunato, înălţîndu-şi facla lui plăpîndă, să cerceteze adîncimile firidei. Lumina sfioasă nu ne îngăduia să-i vedem fundul.

— Intră! am spus. Aici înăuntru se află vinul de Amontillado. Cît despre Luchesi…

— Habar n-are! mă întrerupse prietenul meu, înaintînd cu pas şovăielnic.

Îl urmam de aproape. Într-o clipă ajunse la capătul firidei şi, văzîndu-şi înaintarea stăvilită de stîncă, se opri buimac. În clipa următoare îl şi ferecasem de zidul de granit în care se aflau înfipte două scoabe de fier. În linie dreaptă, depărtarea dintre ele era de vreo două picioare. De una atîrna un lanţ scurt; de cealaltă, un lacăt. Trecîndu-i lanţul peste mijloc, a fost o treabă de cîteva secunde ca să-l înţepenesc bine. Era prea uimit ca să se împotrivească. Am scos cheia şi am ieşit afară din firidă.

— Trece-ţi mîna pe zid, i-am spus, nu se poate să nu simţi silitra. E în adevăr *foarte* umed aici. Încă o dată, *te rog* din suflet să ne întoarcem. Nu vrei? Atunci trebuie neapărat să te părăsesc. Dar mai întîi să-ţi dau toate micile

îngrijiri de care sînt în stare.

— Amontillado! exclamă prietenul meu, care nu se trezise încă din buimăceală.

— Vezi bine! i-am răspuns. Amontillado!

Pe cînd rosteam aceste cuvinte, îmi făceam de lucru prin mormanul de oseminte de care am pomenit mai sus. Dîndu-le la o parte, am descoperit o grămadă de pietre de construcţie şi de mortar. Cu materialele acestea şi cu ajutorul mistriei mele, am început să zidesc de zor intrarea firidei.

De-abia aşezasem primul rînd din zidărie, cînd mi-am dat seama că Fortunato se trezise aproape cu totul din beţie.

Cea dintîi dovadă pe care am avut-o a fost un geamăt stins şi jalnic venit din fundul firidei. Nu era strigătul unui om beat! A urmat apoi o tăcere lungă şi îndărătnică. Am aşezat rîndul al doilea, apoi al treilea şi al patrulea; după aceea, am auzit zornăitul lanţului scuturat cu mînie. Zgomotul a durat cîteva minute, în care timp – ca să pot trage cu urechea şi să mă bucur mai în voie – mi-am lăsat lucrul şi m-am aşezat pe mormanul de oseminte. Cînd, în cele din urmă, zăngănitul încetă, mi-am luat mistria şi am sfîrşit fără întrerupere al cincilea, al şaselea şi al şaptelea rînd. Zidul ajunsese acum aproape la înălţimea pieptului meu. M-am oprit din nou şi, ridicînd făcliile deasupra lucrării de zidărie, făcui să cadă cîteva raze sfioase asupra făpturii dinăuntru.

Nişte răcnete ascuţite, asurzitoare, izbucnite deodată din gîtlejul acelei fiinţe înlănţuite, parcă mă zvîrliră cu toată puterea înapoi. O clipă numai am şovăit şi am tremurat. Mi-am tras sabia şi am început să dibuiesc cu ea prin tainiţă; dar un minut de gîndire mă linişti. Am pipăit cu mîna zidăria trainică a catacombelor şi mi-a venit inima la loc. M-am apropiat iarăşi de zid. Am răspuns la urletele celui ce striga. L-am îngînat, i-am ţinut isonul, l-am întrecut în sunet şi putere. Aşa am făcut, iar cel ce striga a

tăcut.

Trecuse de miezul nopţii, şi lucrarea mea se apropia de sfîrşit. Umplusem rîndul al optulea, al nouălea şi al zecelea. Isprăvisem şi o parte din al unsprezecelea şi cel din urmă; mai rămăsese doar să potrivesc şi să tencuiesc o singură piatră. M-am opintit s-o ridic, cît era de grea, şi am pus-o la locul ei, dar nu de tot. Atunci veni din firidă un rîs înfundat, care îmi zburli părul în cap. I-a urmat un glas plîngător, în care anevoie am recunoscut pe acela al nobilului Fortunato. Glasul spunea:

— Ha! Ha! Hal... He! He!... bună glumă, într-adevăr. Straşnică păcăleală! O să avem de ce rîde cu poftă la *palazzo,* he! he! he!... cînd om bea vinul ăsta... he! he! he!

— De Amontillado! am spus.

— He! He! He!... Da, de Amontillado. Dar nu cumva e tîrziu! Oare nu ne aşteaptă *signora* Fortunato şi ceilalţi la *palazzo?* Să mergem!

— Da, am zis eu, să mergem.

— *Pentru Dumnezeu, Montrésor!*

— Da! Pentru Dumnezeu! am spus eu.

Dar la aceste vorbe am aşteptat zadarnic un răspuns. M-a cuprins nerăbdarea? Am strigat tare:

— Fortunato!

Nici un răspuns. Am strigat din nou:

— Fortunato!

Nici un răspuns nici de data aceasta. Am aruncat o torţă prin deschizătura rămasă şi am lăsat-o să cadă înăuntru. Ca răspuns, am auzit doar clinchetul clopoţeilor. Din pricina umezelii din catacombe, parcă mă lua cu leşin. M-am grăbit să-mi sfîrşesc lucrul. Am împins cea din urmă piatră la locul ei. Am tencuit-o. În dreptul zidului celui nou am ridicat vechea grămadă de oseminte. De o jumătate de veac nici un muritor nu le-a mai tulburat. *In pace requiescat!*[411]

---

411 Odihnească-se în pace! (în limba latină în original).

Balerca de Amontillado (în original *The Cosit of Amontillado)* a văzut lumina tiparului în noiembrie 1846 în revista „Godey's Lady's Book", din Philadelphia.

HOPA-HOP
SAU OPT URANGUTANI ÎNLĂNŢUIŢI

DE CÎND SÎNT, nu mi-a fost dat să văd un om mai bun de glume ca regele acela. Parcă n-ar fi avut alt scop în viaţă decît să se ţină de pozne. Mijlocul cel mai sigur de a-i cîştiga bunăvoinţa era o istorioară plină de haz şi povestită cu şart. De aceea, cei şapte miniştri ai săi erau renumiţi cu toţii pentru însuşirile lor de păcălici. Tusşapte erau croiţi după chipul şi asemănarea regelui: spătoşi, trupeşi, burduhănoşi şi totodată mucaliţi fără pereche. Că oamenii s-ar îngrăşa din glume sau că s-ar găsi chiar în grăsimea lor ceva care-i predispune la glumă, iată un lucru pe care n-am fost în stare să-l lămuresc pînă acum. Dar nu încape îndoială că un păcălici costeliv este o *rara avis în terris*[412].

Cît priveşte rafinamentele sau, cum le zicea el, „spiritele” spiritului, trebuie să spunem că prea puţin îi păsa regelui de ele. Avea o deosebită admiraţie pentru o păcăleală cînd era *zdravănă*, şi adesea, de dragul acesteia, se împăca şi cu lungimea ei. Gingăşiile îl plictiseau. I-ar fi plăcut mai mult *Gargantua* al lui Rabelais decît *Zadig* al lui Voltaire. Şi, îndeobşte, erau mai pe gustul său poznele întîmplate decît cele istorisite.

Pe vremea celor povestite de mine, meseria de măscărici nu era cu totul părăsită la curte. Cîteva din marile „puteri” continentale îşi mai aveau încă „nebunii” lor, care purtau nişte straie pestriţe şi tichie cu clopoţei; li se cerea să fie veşnic gata să spună o vorbă de duh în clipa potrivită, în schimbul firimiturilor ce cădeau de la masa regelui.

Regele *nostru* îşi păstrase, fireşte, „nebunul” său. *Simţea* într-adevăr *nevoie* în jurul lui de ceva care să aducă a nebunie, măcar pentru a mai cumpăni cu ea marea

412 Pasăre rară pe pămînt (în limba latină în original).

înţelepciune a celor şapte filozofi care îl slujeau ca miniştri – ca să nu mai vorbim, şi de a sa însăşi.

Nebunul sau măscăriciul său de meserie nu era însă *numai* nebun. Dar în ochii regelui preţuia întreit prin faptul că era pitic şi şchiop. Piticii erau tot atît de obişnuiţi la curte, în vremurile acelea, ca şi bufonii; şi mulţi monarhi ar fi găsit că e greu să-şi treacă vremea (la curte zilele sînt mai lungi decît oriunde) fără un măscărici *cu care* să rîdă şi un pitic *de care* să rîdă. Dar aşa cum am mai spus, în nouăzeci şi nouă de cazuri la sută, bufonii sînt rotunzi, greoi şi graşi, astfel că regele nostru avea mare temei să se felicite că avea în Hopa-Hop (acesta era numele măscăriciului) o întreită comoară într-un singur ins.

Cred că numele de Hopa-Hop *nu* i-a fost dat de naşii săi la botez, el fusese poreclit astfel cu încuviinţarea celor şapte miniştri din pricină că nu era în stare să meargă la fel cu ceilalţi oameni. De fapt, Hopa-Hop nu putea înainta decît cu un pas anumit – ceva între salt şi aruncătură – un mers de care regele făcea un haz nespus, fiindu-i desigur şi o mîngîiere, fiindcă (în ciuda pîntecului său umflat şi-a capului său buhăit din naştere) regele trecea în ochii curţii drept o fiinţă plină de măreţie.

Dar cu toate că, fie pe drum, fie prin casă, din pricina picioarelor sale strîmbe, Hopa-Hop nu se putea mişca decît cu mare greutate şi suferinţă, nemaipomenita forţă muşchiulară cu care natura părea că îi înzestrase braţele, ca pentru a cumpăni slăbiciunea mădularelor sale inferioare, îl făcea în stare să ducă la bun sfîrşit cu o minunată dibăcie multe încercări oriunde era vorba de arbori, de frînghii sau de orice alt lucru pe care te poţi căţăra. Fireşte ca astfel de exerciţii îl asemuiau mai degrabă cu o veveriţă sau cu o maimuţă decît cu un om.

N-aş putea spune lămurit din ce ţară venise la început Hopa-Hop. Era totuşi dintr-un ţinut sălbatic, de care nimeni nu auzise vreodată, şi aşezat la mare depărtare de curtea regelui nostru. Hopa-Hop, dimpreună cu o tînără

fată mult mai puţin pitică decît el (deşi minunat de bine făcută şi neîntrecută dansatoare) fuseseră ridicaţi cu sila de la casele lor, în ţinuturile de la hotar, şi trimişi în dar regelui de către unul dintre generalii săi de-a pururi biruitori.

În aceste împrejurări, nu e de mirare că cei doi prizonieri mărunţi îşi juraseră prietenie pînă la moarte. Hopa-Hop, care, deşi făcea tot felul de ghiduşii, nu era deloc iubit, nu prea putea să-i fie de folos Tripettei. *Ea,* însă, datorită graţiei şi frumuseţii ei încîntătoare (deşi pitică), era admirată şi răsfăţată de toată lumea, astfel că se bucura de mare trecere; şi nu se sfia niciodată s-o folosească spre binele lui Hopa-Hop.

Cu prilejul unei mari sărbători naţionale – am uitat care anume – regele hotărîse să dea un bal mascat. Şi ori de cîte ori vreo mascaradă sau orice lucru de acest fel avea loc la curte, talentele lui Hopa-Hop şi ale Tripettei erau negreşit folosite. Mai ales Hopa-Hop se pricepea atît de bine în materie de spectacole, născocind şi sugerînd tot felul de tipuri şi costume noi pentru balurile mascate, încît nimic, pare-se, nu se putea face fără ajutorul său.

Sosi şi noaptea hotărîtă pentru serbare. Sub supravegherea Tripettei, o sală măreaţă fusese împodobită cu tot felul de zorzoane care puteau da *éclat*[413] unei mascarade. Toată curtea era în frigurile aşteptării. Cît despre costume şi personaje, oricine îşi poate închipui că alegerea şi-o făcuse din vreme fiecare. În privinţa *rolurilor* pe care aveau să le joace, mulţi invitaţi se pregătiseră chiar cu o săptămînă sau cu o lună mai înainte. De fapt, nu mai exista nicăieri nici urmă de şovăire, afară doar de rege şi de cei şapte miniştri ai săi. De ce se codeau atît, n-aş putea spune: poate că o făceau tot în glumă. Pesemne că le venea greu să ia o hotărîre din pricină că erau atît de graşi. Cum, necum, timpul trecea şi, ca o singură scăpare,

413 Strălucire (în limbă franceză în original).

trimiseră după Tripetta şi Hopa-Hop.

Cînd cei doi mici prieteni se supuseră poruncii regelui, îl aflară stînd la băutură cu cei şapte membri ai sfatului său. Dar monarhul părea să fie în toane foarte rele. Ştia că lui Hopa-Hop nu-i plăcea vinul fiindcă îl întărită pînă la nebunie; şi nebunia nu e un fel de a fi prea îmbucurător. Dar regele ţinea la glumele lui şi făcea haz, silindu-l pe Hopa-Hop să bea şi – după spusa regelui – „să se veselească".

— Apropie-te, Hopa-Hop, zise el, cînd piticul şi prietena lui intrară în odaie, bea paharul ăsta în sănătatea prietenilor tăi care nu sînt de faţă (auzind aceasta Hopa-Hop suspină), şi pe urmă dă-ne o mînă de ajutor cu născocirile tale. Avem nevoie de tipuri, de *personaje*, omule, ceva nou, neobişnuit, Ne-am săturat de acelaşi. şi aceleaşi lucruri. Hai, bea! Vinul are să-ţi ascută mintea.

Ca de obicei, Hopa-Hop se strădui să răspundă cu o glumă poftirii regelui, dar sforţarea a fost prea mare. Se întîmplase să fie tocmai ziua de naştere a sărmanului pitic, şi porunca de a bea pentru prietenii săi care nu erau de faţă îi umplu ochii de lacrimi. Cîteva picături mari, amare, căzură în cupă în clipa cînd o luă, plin de umilinţă, din mîna tiranului.

— Ha! Ha! Ha! răcni acesta din urmă, în timp ce piticul deşerta pocalul în silă. Ia te uită ce e în stare să facă un pahar de vin bun. Au şi început să-ţi lucească ochii.

Bietul băiat! Ochii lui mari nu străluceau, ci *sticleau* mai degrabă: fiindcă vinul avea asupra creierului său o înrîurise puternică şi totodată fulgerătoare. Puse mînios cupa pe masă şi se uită la cei din jurul său cu o căutătură ca de nebun. Cu toţii păreau nespus de veseli de „gluma" izbutită a regelui

— Şi acum, la treabă! rosti primul-ministru, un grăsun cît toate zilele.

— Da, zise regele, vino încoace, Hopa-Hop, ajută-ne! Personaje, bunul meu prieten, cu toţii avem nevoie de

personaje! Ha! Ha! Ha!…

Şi cum se vedea bine că e vorba de o glumă, rîsul său fu acoperit de corul celor şapte sfetnici.

Hopa-Hop rîse şi el, dar un rîset nepăsător, şi abia auzit.

— Hai, hai, zise regele nerăbdător, nu ai nimic a ne spune?

— Caut să găsesc ceva nou, răspunse piticul cu o expresie rătăcită, căci vinul îl ameţise de-a binelea.

— Cauţi?! strigă tiranul, mînios. Ce vrei să zici cu *asta?* Ah, înţeleg! Eşti îmbufnat şi mai vrei vin. Poftim, bea! şi umplînd o altă cupă pînă la buză, i-o întinse şchiopului, care se uită la el răsuflînd greu.

— Bea, îţi spun! răcni monstrul. Sau, pe toţi dracii!…

Piticul stătu la îndoială. În turbarea lui, regele se făcuse stacojiu. Curtenii zîmbeau cu făţărnicie. Tripetta, galbenă ca un cadavru, înaintă pînă lîngă jilţul regelui şi, căzînd în genunchi în faţa lui, îl rugă fierbinte să-i cruţe prietenul.

Tiranul o privi cîteva clipe, vădit mirat de o asemenea îndrăzneală. Părea că nu ştie deloc ce să spună sau ce să facă pentru a-şi arăta cît mai făţiş indignarea. În cele din urmă, fără a rosti un cuvînt, o îmbrînci cu mîna şi-i zvîrli în obraz cupa plină pînă la vîrf.

Biata fată se ridică de jos cum putu şi, fără a îndrăzni să scoată măcar un suspin, îşi reluă locul la colţul mesei.

Vreme ca de un minut se aşternu o tăcere de moarte, în care s-ar fi putut auzi cum cade o frunză sau un fulg. Şi deodată fu întreruptă de un sunet surd, un scrîşnet aspru şi prelungit, ce părea că vine din fiecare ungher al încăperii în acelaşi timp.

— Dar de ce, de ce faci zgomotul ăsta? întrebă regele, întorcîndu-se mînios spre pitic.

Acesta păru că şi-a venit aproape de-a binelea în fire din beţia lui, şi privindu-l ţintă, dar în linişte, pe tiran drept în faţă, spuse doar atît:

— Eu? Cum aş putea să-l fac eu?

— Mi s-a părut că sunetul venea dinafară, observă unul dintre curteni. Poate că a fost papagalul de la fereastră, care-şi ascuţea ciocul pe zăbrelele coliviei.

— Adevărat, răspunse regele, ca şi cum această părere l-ar fi uşurat foarte mult. Dar, pe cinstea mea de cavaler, aş fi putut să jur că haimanaua asta a scrîşnit din dinţi!

La acestea, piticul rîse (regele era un mucalit prea nărăvit ca să aibă ceva împotrivă cînd rîdea vreunul) şi descoperi un şirag de dinţi laţi, puternici şi fioroşi. Mai mult încă, se arătă gata să bea oricît vin i s-ar mai fi dat. Regele se împăcă şi, după ce mai dădu pe gît un pahar plin, ceea ce n-avu nici o urmare rea, Hopa-Hop se porni pe loc să explice cu însufleţire planul mascaradei.

— N-aş putea spune, rosti el foarte liniştit, ca şi cum în viaţa lui n-ar fi pus strop de vin în gură, prin ce legătură de idei am ajuns la lucrul acesta; dar chiar *îndată* după ce măria-voastră a lovit-o pe fată şi i-a zvîrlit paharul cu vin în obraz, chiar *îndată* după ce măria-voastră a făcut asta, în timp ce papagalul făcea zgomotul acela ciudat la fereastră, mi-a dat prin gînd o păcăleală minunată, un joc din ţara mea, pe care noi îl jucam la balurile noastre mascate; aici însă ar fi cu totul nou. Dar, din nefericire, e nevoie de opt inşi… şi…

— Dar noi chiar opt *sîntem!* strigă regele, rîzînd la gîndul acestei neaşteptate coincidenţe, opt în cap! Eu şi cu cei şapte miniştri ai mei! Ia spune! Cum e jocul?

— Noi îi zicem „de-a opt urangutani înlănţuiţi”, şi e într-adevăr un joc straşnic dacă e bine jucat, răspunse piticul.

— Îl vom juca, spuse regele înălţîndu-se în scaun şi strîngînd din pleoape.

— Frumuseţea jocului, urmă Hopa-Hop, stă în spaima pe care o stîrneşte printre femei.

— Nemaipomenit! urlară în cor monarhul şi miniştrii săi.

— Am să vă costumez în urangutani, continuă piticul,

las’ pe mine! Asemănarea va fi atît de izbitoare, încît toate măştile vă vor lua drept fiare în toată puterea cuvîntului, şi bineînţeles că vor fi pe cît de uimite, pe atît de înfricoşate.

— Ah, e încîntător! strigă regele. Hopa-Hop, am să fac om din tine!

— Rostul lanţurilor e să sporească zăpăceala prin zornăitul lor. Trebuie să se creadă că aţi scăpat *en masse* de sub supravegherea paznicilor. Măria-voastră nu-şi poate închipui *efectul* produs la un bal mascat de opt maimuţe în lanţuri, pe care aproape toată lumea le crede urangutani adevăraţi şi care dau năvală cu urlete sălbatice prin mulţimea de femei şi de bărbaţi în veşminte bogate şi scumpe. *Contrastul* e izbitor.

— Aşa va fi! zise regele.

Şi sfatul s-a ridicat degrabă (căci se făcuse tîrziu), pentru a pune în aplicare planul lui Hopa-Hop.

Felul în care a travestit toată ceata în urangutani a fost foarte simplu, dar cît se poate de potrivit scopurilor sale. Astfel de animale, în vremea povestirii noastre, nu se văzuseră decît foarte rar pe meleagurile lumii civilizate; şi cum imitaţiile făcute de pitic erau destul de fioroase, ba chiar mai hîde decît era nevoie, s-a socotit că se poate da crezare acestei înfăţişări atît de asemănătoare cu natura.

Regele şi miniştrii săi au fost mai întîi îmbrăcaţi în cămăşi şi pantaloni de tricou lipiţi pe trup. Au fost apoi mînjiţi cu catran. Ajungînd în această fază a pregătirilor, cineva pomeni despre fulgi. Dar propunerea fu pe loc respinsă de pitic, care i-a lămurit îndată pe cei opt făcîndu-i să vadă şi singuri că blana unei dihănii ca urangutanul poate fi mult mai bine imitată cu ajutorul unei scame de *in.* Un strat gros de în a fost aşadar aşternut peste stratul de catran. Apoi au făcut rost de un lanţ lung. Mai întîi a fost petrecut, peste mijlocul regelui şi *legat bine;* pe urmă, în jurul altuia din grup, şi iarăşi legat, şi pe urmă în jurul tuturor celorlalţi la rînd, în acelaşi fel. Cînd această punere în lanţuri fu gata, şi cei opt se depărtară

unii de alţii cît mai cu putinţă, s-au aşezat în cerc; şi pentru ca totul să pară cît mai firesc, Hopa-Hop luă bucata de lanţ ce prisosea şi o trecu cruciş prin cerc în două diametre ce se întretăiau în unghi drept, după metoda folosită în zilele noastre de vînătorii care prind cimpanzei şi alte maimuţe mari în Borneo.

Sala cea mare, unde urma să aibă loc balul mascat, era o încăpere rotundă, foarte înaltă, care primea lumina soarelui doar printr-o singură fereastră din tavan. Încăperea fiind folosită mai ales în timpul nopţii, era luminată în primul rînd de un uriaş candelabru atîrnat cu un lanţ în mijlocul luminatorului şi care putea fi ridicat sau lăsat în jos cu ajutorul unei contragreutăţi obişnuite; dar (ca să nu strice frumuseţea lucrului) aceasta din urmă funcţiona în afara cupolei, pe deasupra acoperişului.

Pregătirea sălii fusese lăsată cu totul în grija Tripettei; dar într-unele amănunte ea se călăuzise, pare-se, după sfatul înţelept şi cuminte al prietenului său, piticul. După sfatul său, candelabrul fusese înlăturat în această împrejurare. Picăturile de ceară de care ar fi fost cu neputinţă să te fereşti pe o vreme atît de călduroasă ar fi pricinuit mari stricăciuni bogatelor veşminte ale oaspeţilor, care, dată fiind îmbulzeala din sală, n-ar fi putut *cu toţii* să se păzească a sta în mijlocul ei, adică în locul de sub policandru. În schimb, alte candelabre fuseseră adăugite şi aşezate în diferite părţi, mai neumblate, ale încăperii; şi cîte o faclă, ce răspîndea o mireasmă plăcută, fu pusă în mîna dreaptă a fiecărei cariatide dintre cele cincizeci sau şaizeci care se înşirau de-a lungul pereţilor.

Urmînd sfatul lui Hopa-Hop, cei opt urangutani aşteptară cu răbdare să-şi facă apariţia pînă la miezul nopţii, cînd sala era peste măsură de plină de măşti. Abia îşi încetase ornicul bătaia, cînd ei se şi repeziră, sau, mai bine, zis, se rostogoliră unii peste alţii înlăuntru, căci, din pricina lanţurilor care îi împiedicau, mulţi dintre ei au căzut de-a binelea şi cu toţii s-au poticnit la intrare.

Tulburarea iscată printre măşti fu nemaipomenită şi umplu de bucurie inima regelui. Aşa cum era de aşteptat, nu mic a fost numărul oaspeţilor care au crezut că acele făpturi fioroase sînt un soi de dihănii adevărate, dacă nu chiar nişte urangutani. Multe dintre femeile de faţă au leşinat de groază; şi dacă regele n-ar fi avut prevederea să oprească portul oricărui fel de arme în sală, tovarăşii săi ar fi plătit cu sîngele lor această şotie. Într-o clipă, toată lumea **a** dat năvală la uşi. Dar regele poruncise să fie închise îndată după intrarea lui, iar cheia, la cererea piticului, îi fusese dată *lui* în păstrare.

În timp ce tărăboiul ajunsese la culme şi fiecare mască se gîndea numai cum să scape cu viaţă, căci, la drept vorbind, învălmăşeala mulţimii înnebunite era chiar foarte primejdioasă, s-a văzut deodată că lanţul de care de obicei atîrna candelabrul, şi care fusese înlăturat odată cu acesta începe să coboare treptat, pînă ce vîrful lui, adus în chip de cîrlig, ajunse la vreo trei şchioape de podea.

Puţin după aceea, regele şi cei şapte prieteni ai săi, care se rostogoliseră pretutindeni prin sală, se pomeniră în cele din urmă chiar în mijlocul ei şi, bineînţeles, de-a dreptul în atingere cu lanţul. Pe cînd se aflau acolo, piticul, care-i urmase tiptil pas cu pas, îndemnîndu-i să se agite cît mai tare, apucă lanţul la întretăierea celor două crîmpeie ce se încrucişau diametral în unghi drept. Apoi, cît ai clipi, îl prinse în cîrligul de care stătea de obicei agăţat policandrul; şi, într-o clipă, tras de o nevăzută mînă, lanţul fu înălţat destul de sus ca să-i fie cu neputinţă cuiva de a mai ajunge la cîrlig, şi apoi, ca o urmare neapărată, îi ridică pe toţi urangutanii laolaltă, strînşi împreună şi nas în nas.

Între timp, măştile, care îşi mai reveniseră din spaima lor şi începuseră a privi totul ca o păcăleală bine ticluită, au izbucnit în hohote răsunătoare la vederea poziţiei în care se aflau maimuţele.

— Lăsaţi-i în seama *mea!* strigă atunci Hopî-Hop, şi

glasul lui ascuţit se făcea lesne auzit în toată larma. Lăsaţi-i în seama *mea!* Parcă i-aş cunoaşte. Dacă aş putea să arunc măcar o privire asupra lor, v-aş putea spune îndată cine sînt.

Şi atunci, căţărîndu-se peste capetele mulţimii, făcu aşa încît ajunse lîngă perete; smulse o faclă din mîna unei cariatide, se întoarse aşa cum venise în mijlocul sălii, sări cu sprinteneala unei maimuţe în capul regelui, şi de aici se săltă cîteva şchioape mai sus pe lanţ, ţinînd facla în jos, pentru a cerceta grupul de urangutani şi strigînd întruna:

— Am să aflu numaidecît cine sînt!

Şi în timp ce întreaga adunare, cu maimuţe cu tot, se prăpădea de rîs, bufonul scoase deodată un fluierat ascuţit. Lanţul se ridică la iuţeală în sus ca la treizeci de picioare, luînd cu el urangutanii îngroziţi care se zbăteau şi lăsîndu-i spînzuraţi în văzduh între luminator şi podea. Hopa-Hop, agăţat şi el de lanţul care se ridica, îşi păstra locul în faţa celor opt măşti şi (ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat) îşi îndrepta într-una facla spre ele, pentru a descoperi cine sînt.

Întreaga adunare a fost atît de înmărmurită de această ascensiune, încît se aşternu o tăcere de moarte vreme de aproape un minut. Dar fu întreruptă de un *scrîşnet* surd, aspru, întocmai ca acela care atrăsese luarea-aminte a regelui şi a sfetnicilor săi cînd regele zvîrlise vinul în obrazul Tripettei. Nimeni însă, în clipa de faţă, nu se mai întreba *de unde* vine sunetul. Venea de la dinţii piticului, de la colţii lui, care scrîşneau cînd privea ţintă, nebun de turbare, făcînd spume la gură, la chipurile regelui şi ale celor şapte tovarăşi ai săi, înălţate spre el.

Ha! Ha! strigă într-un tîrziu piticul înfuriat. Ha! Ha! Pare-mi-se că văd cine-mi *sînt* ăştia!

Şi atunci, sub cuvînt că se uită la rege mai de aproape, îşi alipi facla de scama de în în care era înfăşurat şi din care izbucni, pe loc, o vîlvătaie de flăcări jucăuşe. În mai puţin de o jumătate de minut, toţi cei opt urangutani

ardeau îngrozitor, în ţipetele mulţimii cuprinse de spaimă, care se uita la ei de jos, fără să le poată da cel mai mic ajutor.

În cele din urmă, flăcările ţîşnind deodată mai cu putere, l-au silit pe bufon să se caţere mai sus pe lanţ, ca să nu fie ajuns. Şi cînd făcu această mişcare, mulţimea iarăşi amuţi pentru o clipă. Piticul folosi prilejul şi mai vorbi o dată:

— Acum văd *lămurit*, spuse el, ce fel de oameni sînt măştile acestea. E vorba de un rege mare şi de cei şapte sfetnici de frunte ai săi, un rege care nu pregetă să lovească o fată fără apărare, şi şapte sfetnici ce-l încurajează în fapta lui groaznică. Cît despre mine, eu nu sînt decît Hopa-Hop, bufonul, şi aceasta e *cea din urmă păcăleală a mea.*

Mulţumită uşurinţei cu care ardeau atît inul, cît şi catranul cu care era lipit, abia rostise piticul scurta lui cuvîntare, că răzbunarea se şi înfăptuise: cele opt cadavre se legănau în lanţurile lor ca o mogîldeaţă nedesluşită, tuciurie, hîdă şi puturoasă. Piticul îşi aruncă facla între ei, se căţără pe îndelete pînă în tavan şi pieri prin luminator.

S-a presupus că Tripetta, care se afla de strajă pe acoperişul sălii, a fost părtaşă la crîncena răzbunare a prietenului său şi că au fugit împreună în ţara lor. Fiindcă nimeni nu i-a mai fost văzut vreodată.

Hopa-hop sau opt urangutani înlănţuiţi (în original *Hog-Frog or the Eight Chained Ourang-Outangs)* a văzut lumina tiparului la 17 martie 1849 în ziarul „The Flag of Our Union”.

POEZIE

CÎNTEC

ERA de ziua nunţii tale,
Cînd viu se-aprinse chipul tău,
Deşi norocu-ţi zîmbea în cale,
Şi lumea, doar iubire-n jurul tău.

Şi-n ochi o slavă luminoasă
(Oricare putea fi)
Fu tot ce pe pămînt privirea-mi dureroasă
A putut – Încîntare – privi

Poate acel foc era pudoare
— Drept asta trece-ncai –
Deşi el deşteaptă o mai cumplită ardoare
În pieptul aceluia, vai,

Care, de ziua nunţii tale,
Văzu cum viu se-aprinse chipul tău,
Deşi norocu-ţi zîmbea în cale,
Şi lumea, doar iubire-n jurul tău.

Dan Botta

Cîntec (în original *Song*) a văzut lumina tiparului în volumul *Tamerlane and Other Poems,* Boston, 1827

DUHURILE MORŢILOR

I

SUFLETUL singur va fi stînd
Sub recea piatră de mormînt;
Şi nimeni, între mulţi nu va
Să ispitească taina ta.

II

Stai molcum în singurătate,
Căci nu eşti părăsit; doar ale
Morţilor ce-au fost toate
Cu tine-n timpul vieţii tale,
Sînt lîngă tine şi vor face
Asupra-ţi umbră. Fii pe pace!

III

Noaptea, clară, acum se va cerni,
Stelele-n jur nu vor privi
Din tronurile lor din slavă
Cu nădejde-n lumina lor suavă,
Ci roşiile lor goluri orbitale
Părea-vor slăbiciunii tale
O febră şi-o arsură vie
Ca să te ardă-n veşnicie.

IV

Ai gînduri, nu le poţi goni;
Vedenii, nu se vor topi.
De-acum din recii tăi fiori
Nu mai trec rouă de pe flori.
Boarea – răsuflul Domnului – e lină.

V

Şi negura de pe colină,
Statornică umbră, subţire,
Un simbol e, şi-o amintire.
Atîrnă pe copacii serii
Ca un misteriu-ntre misterii.

Dan Botta

Duhurile morţilor (în original *Spirits of the Death)* a văzut lumina tiparului în volumul *Tamerlane and Other Poems*, Boston, 1827,

STEAUA SERII

ERA în mijlocul verii
Şi la miezul nopţii ora;
Stelele-n stinse orbite
Sclipeau palide, căci lumină
Mai strălucit luna rece, de gheaţă,
Care pe Ceruri trecea,
Sus, între planetele sclave
Şi pe talazuri cu raze de nea.

Priveam cum se trece
Surîsul ei rece;
Prea rece, prea rece era pentru mine,
Apoi de o dată
Un linţoliu de vată:
Şi mă abătui de la ea spre tine
Stea trufaşă-a Serii,
Glorie a privegherii,
Spre raza ta ce mai uşor alină,
Căci rostul pe care în Ceruri îl ai
E fericirea să mi-o redai,
În noaptea înaltă, noaptea senină,
În care ştiu că mai mult noroc
E să mă scald în trufaşul tău foc,
Decît în umila, mai rece, lumină.

Emil Gulian

Steaua serii (în original *Evening Star)* a văzut lumina tiparului în volumul *Tamerlane and Other Poema,* Boston, 1827.

UN VIS ÎNTR-UN VIS

TE SĂRUT pe frunte-acum,
Şi plecînd pe lungul drum,
Îngăduie-mi a-ţi spune cum
C-aveai dreptate cînd ai zis
Că zilele-mi au fost un vis;
Oricum nădejdea mea pieri,
De ar fi-ntr-o noapte, ori într-o zi,
În năluciri ce sînt şi nu-s,
De dus, şi-aşa ea tot s-a dus.
Căci *toate* ce se văd şi par
Sînt un vis într-un vis doar.

Stau în viul freamăt al
Ţărmului bătut de val.
Ţin în mîna mea – tezaur –
Fire de nisip de aur.
Ce puţine! Se preling
Printre degete-n adînc,
Pe cînd plîng, pe cînd plîng.
Doamne, nu le poţi ţinea
Mai vîrtos în mîna mea?
Doamne, nu pot să le mîntui?
Le ia marea în mormîntu-i!
Căci *toate* ce se văd şi par
Sînt un vis într-un vis doar.

Dan Botta

Un vis într-un vis (în original *A Dream Within a Dream)* a văzut lumina tiparului în volumul *Tamerlane and Other Poems,* Boston, 1827.

UN VIS

ÎN NĂLUCIRILE nopţii sumbre,
Visam la bucuria de mult plecată,
Cînd, un vis treaz şi fără umbre
Mi-a lăsat inima sfîşiată.

Ah! ce înseamnă un vis de zi
Pentru acel al cărui ochi apleacă
Pe toate din jur raze tîrzii
Ce doar spre trecut vor să petreacă!

Cînd acest vis sfînt, acest vis, sfînt,
(În timp ce toată lumea cîrtea)
A fost o lumină ce-n vaiet de vînt
Singuratec suflet călăuzea.

Prin furtună şi noapte începu să crească,
Lumina de departe pînă se ivi,
Co putea mai pur să lucească
În a Adevărului stea de zi?

Emil Gulian

Un vis (în original *A Dream)* a văzut lumina tiparului în volumul *Tamerlane and Other Poems,* Boston, **1827.**

„CEA MAI MINDRĂ ZI,
CEL MAI MÎNDRU CEAS…”

CEA MAI mîndră zi, cel mai mîndru ceas,
Inima-mi veştedă le-a cunoscut:
De-avînt şi de mărire visu-mi treaz,
O ştiu, a trecut!

Ce-avînt, am zis? Da! Îmi închipui,.
Dar de mult timp s-a dus pe veci!
S-a dus şi tinereţea mea, şi chipu-i;
Ci, ducă-se deci!

Şi tu, mărire, ce mai am cu tine?
Alt cuget are-acum de moştenit
Veninul ce mi l-ai turnat în vine;
Suflete-al meu, fii liniştit!

Cea mai mîndră zi, cel mai mîndru ceas
Ce mi-au fost date, le-am avut:
Şi visul de mărire, visul treaz,
O ştiu, a trecut!

Dar dacă visul meu de-avînt şi de mărire
M-ar îmbia şi-acum cu-acel amar
Ce-l îndurai *atunci*, eu ceasul peste fire
Nu l-aş petrece iar!

Căci pe aripa lui plutea ca o pulbere.
Şi cînd plecă în zboru-i, căzu de pe ea
O esenţă în stare să spulbere
Sufletul ce-l cunoştea.

Dan Botta

„Cea mai mîndră zi, cel mai mîndru ceas” (în original

„The Happiest Day, the Happiest Hour”) a văzut lumina tiparului în volumul *Tamerlane and Other Poems,* Boston, 1827.

LACUL

Către * * *

ÎN FLOAREA vîrstei mi-a fost dat
Prin lumea largă să tot bat
Un loc pe care-l îndrăgii,
Cu triste apele pustii
A'unui lac cu negre stînci,
Şi pini de strajă-n zări adînci.

Cînd noaptea-şi flutura în brume
Tristul zăbranic, peste lume
Cînd boarea sfîntă-avea s-adie
Şoptind duios o melodie,
Atunci mă deşteptam buimac
La gîndul palidului lac.

Dar ghidul nu era fior,
Ci-un vag încînt tremurător,
Pe care nu l-ar spune bine
Nici o comoară de rubine,
Nici dorul, dorul de la tine.

Moarte era-n putredul val,
Şi-n fundul său mormînt fatal
Celui ce cată alinare
Închipuirii sale-amare,
Şi ale cărui gînduri fac
Un rai din acest palid lac.

Dan Botta

Lacul – *Către* * * * (în original *The Lake: To* * * * a văzut lumina tiparului în volumul *Tamerlane and*

Other Poems, Boston, 1827.

SONET
Către ştiinţă

ŞTIINŢĂ, fiică-a timpului bătrîn,
Sub ochii-ţi scrutători totul se-abate;
Smulgi inima poetului din sîn,
Vultur cu-aripi de grea realitate!

Cum să-i fii dragă? Cum să te revere,
Tu, ce nu-l laşi, în marea lui risipă.
Să caute în ceruri giuvaere.
Deşi zburacu-o ne'mblinzită-aripă?

Din ceru-i n-ai smuls tu dulcea Diană?
Şi n-ai silit driada de pe-dealuri
Să-şi caute o stea mai diafană?
N-ai aruncat naiadele din valuri,
Şi elfii din poiene, şi pe mine
Din tamarinzi de vis, de sub lumine?

Dan Botta

Sonet – *Către ştiinţă* (în original *Sonnet – To Science*) a văzut lumina tiparului în volumul *Al Aaraaf, Tamerlane and Minor Poems,* Baltimore, 1829.

ROMANŢĂ

ROMANŢĂ, ce cu drag te-nclini
Şi cînţi, lăsînd aripa lin,
Prin frunzele verzi scuturate,
Pe lacul cu ape-adumbrate,
Ca un papagal colorat
Mi-ai fost zburător familiar,
Ce *alfa-vita* m-a-nvăţat
Şi-a spune-ntîiul cuvînt clar,
Pe cînd eram prin mari păduri
Copil cu ochii prea maturi.
Eternul anilor condor
Atît mişcă tăria-n cale
Cu focul fulgerelor sale
C-a' lumii griji nu mă mai dor,
Privind la cerurile pale,
Şi cînd o mai senină clipă
Tinde pe mine-a ei aripă,
Timpul cu lira şi cu-o rimă
A mi-l petrece-ar fi risipă,
Şi pentru inima-mi o crimă,
Cînd strunele n-o întraripa.

Dan Botta

Romanţă (în original *Romance*) a văzut lumina tiparului în volumul *Al Aaraaf, Tamerlane and Minor Poems,* Baltimore, 1829.

PENTRU * * *

BOSCHETELE-N care văd, în vis,
Jucăuşe păsări cîntătoare,
Sînt buzele tale; melodia ta
E urzită de buzele tale uşoare
Iată, privirile tale duse
În cerul inimii, cad atunci dezolate,
De sus, pe spiritul meu funebru
Ca stelele pe un giulgiu-adunate.

Inima ta, inima *ta!* mă deştept şi suspin
Şi iar dorm şi visez pînă-n zorile clare
Adevăruri ce cu aur nu se pot cumpăra
Şi relele de care el e-n stare.

Emil Gulian

Pentru * * * (în original *To * * *)* a văzut lumina tiparului în volumul *Al Aaraaf, Tamerlane and Minor Poems,* Baltimore, 1829

RÎULUI * * *

ÎN CRISTALUL tău luminos şi clar,
Apă vagabondă şi leneşă, iată,
E stema de fulger a podoabei ce-n dar
Îţi dă cu inima neferecată,
A lui Alberto şăgalnică fată;
Îţi tremură unda mai tare cînd ea
Priveşte imaginea-i geamănă…
Atuncea înzăuatul rîu
Cu drăguţul ei seamănă;
În inima ei, ca-ntr-un val,
Chipul lui adînc stă ascuns –
Inima ei care tremură razelor
Ochilor lui care au pătruns.

Emil Gulian

Rîului * * * (în original *To the River * * *)* a văzut lumina tiparului în volumul *Al Aaraaf, Tamerlane and Minor Poem,* Baltimore, 1829.

PENTRU * * *

NU-MI pasă dacă soarta mea pe pămînt
Puţin din pămînt a avut
Şi dacă ani de iubire s-au frînt
În ura unui minut:
Şi nici mă plîng dacă cei dezolaţi,
Dragă, sînt mai fericiţi decît mine,
Ci că *tu* suferi de soarta *mea,*
Doar un trecător prin destine.

Emil Gulian

Pentru * * * (în original *To * * *)* a văzut lumina tiparului în volumul *Al Aaraaf, Tamerlane and Minor Poems,* Baitimore, 1829.

TĂRÎM DE BASM

VĂI NEGRE, ape viorii,
Păduri ca norii plumburii,
Fantasme ce nu se discern
Sub lacrimi picurînd etern.
Mari lune ce cresc şi dispar
Iară şi iară şi iar,
În ale nopţii clipe line
Schimbîndu-şi locul pentru veci,
Şi sting stelarele lumine
Cu suflul feţei lor cei reci.
Şi-n timp ce miezul nopţii bate
Cea mai întunecată lună.
(Ce dintre specii cercetate
A fost găsită cea mai bună)
Se lasă jos, mai jos şi încă
Cu centrul rezemat de-o stîncă,
Ce peste munţi se-nalţă, pisc,
În timp ce uriaşu-i disc
Coboară-n falduri largi, bogate,
Peste cătune şi palate,
Oriunde-ar fi, pe fiecare,
Pe codrii mîndri şi pe mare,
Pe spirite ce trec în zbor,
Pe orice lucru-nvins de dor,
Şi le îngroapă spre hodină
În labirintu-i de lumină.
Şi-atunci, enorm, oh, ce enorm,
E sufletul cu care dorm
Cu zorii, ele se ridică,
Şi maramele lunare
Suie-n ceruri pe-o aripă
C-un avînt vijelios,
Ca… un lucru oarecare,
Sau un palid albatros.

Şi nu se mai slujesc de lună
Drept ceea ce fusese bună,
Videlicet[414] drept cort,
(Extravagant spre acest port!)
Atomii ei, deci, se desfoaie
Într-un torent de ploaie,
Din care fluturii pământului
Ce fug la cer pe crugul vîntului
Şi se întorc în lume iar
(Făpturi în veşnică risipă!)
Ne mai aduc o mostră doar
Pe tremurata lor aripă.

Dan Botta

Tărîm de basm (în original *Fairy-Land)* a văzut lumina tiparului în volumul *Al Aaraaf, Tamerlane and Minor Poems,* Baltimore, 1829.

414 *Adică* (în limba latină, în original).

CĂTRE HELEN

ELENA, frumuseţea ta e pentru mine
Asemenea corăbiilor niceene de-altădată,
Ce, lunecînd pe-o mare parfumată,
Duceau călătorul ostenit să-l aline
Coasta natală visată.

Căci pribegeam pe mări dezolate ca ale Sodomei,
Cînd hiacintul părului tău şi clasica ta figură,
Gloriei Greciei, splendorii Romei,
Ca unui cămin, din nou mă dădură.
Ca într-o nişă în ale ferestrelor focuri,
Dreaptă statuie mi-apăruşi înainte,
În mînă cu lampa de-agată fierbinte!
Ah, Psyche, venită din locuri
Ce sînt Ţări Sfinte!

Emil Gulian

Către Helen (în original *To Helen)* a văzut lumina tiparului în volumul *Poems by Edgar A. Poe,* N.Y., 1831,

ISRAFEL

Şi îngerul Israfel, strunele inimii căruia sînt lăute, şi care are cea mai dulce voce dintre toate creaturile Domnului.
CORANUL

ÎN AL cerurilor ospel
Stă îngerul Israfel:
„Strunele inimii lui sînt lăute”,
Nimeni nu cîntă păgîn ca el,
Stele-amăgite, încetinel,
Contenesc imnurile, se pleacă mute,
Pîndind picurarea vocii din el.

Pîlpîind pe prag
Meridiilor cununa,
Îndrăgostita Lună
S-a-mbujorat de drag
Ascultînd în noapte;
(Pînă şi iuţile Pleiade de lapte
Care sînt şapte
S-au oprit fără şoapte).

Spun şi ele (corul de stele
Şi tot ce mut ascultă cu ele)
Că puterea care pe Israfel îl avîntă
E doar a lirei acele
Cu care stă el şi cîntă;
A strunelor cu viaţa din ele,
Care, vrăjite, cuvîntă.

Dar îngerul calcă pe-a bolţii vecie
Unde e Dragostea zeu fără vină
Şi Cugetarea e datorie

Unde a Huriilor[415] calmă privire
E înmuiată cu-acea lumină
Ce adorăm în a stelelor fire.

Aşa că, desigur, tu nu greşeşti,
Israfel, că astfel nesocoteşti
Cîntecul fără patimi şi foc;
Laurii toţi tu-i stăpîneşti,
Ce adorăm în a stelelor fire.
În veci să trăieşti cu noroc!

Extazele, toate, serale,
Răspund ciudatei lăute;
Al tău drag, a ta ură, al tău pas, a ta jale,
Dau glas înfocărilor tale;
Stelele pot să stea mute!
Da, tu ai Cerul; dar în ăst hotar
E numai o lume de bine şi-amar;
Florile noastre nu-s mai mult decît flori
Şi, umbra doar, dreptei tale comori,
E lumina soarelui nostru de jar…

De eu aş locui
Unde Israfel
Şi, în locul meu, de ar fi el,
Poate aşa pătimaş n-ar şti
Să cînte muritoarele melodii,
În timp ce o notă cu totul de-alt fel,
Puternic, din lira-mi s-ar sui spre tării.

Emil Gulian

Israfel (în original *Israfel),* a văzut lumina tiparului în volumul *Poems*

415 Femei de-o frumuseţe fără seamăn care, potrivit Coranului, vor fi, în lumea de-apoi, răsplata musulmanilor credincioşi.

by Edgar A. Poe, N.Y., 1831.

ISRAFEL

Şi îngerul Israfel, strunele inimii căruia sînt lăute, şi care are cea mai dulce voce dintre toate creaturile Domnului.
CORANUL

ÎN CER sălăşluieşte cel
A cărui inimă e o lăută;
Nu e-n lume menestrel
Ca seraful Israfel.
Şi stelele tremurătoare (spun basmele de el)
Îşi încetează cîntul, cătinel,
La vraja vocii sale, mute.

Înaltă-n licărire
Pe-a orelor cunună,
Îndrăgostita Lună
Roşeşte de iubire,
Ca să-l asculte, dulcea-i claritate,
(Cu repezile Pleiade
Care sînt şapte)
Fac popas în noapte.

Şi ele spun
(stelarul cor
Şi alte duhuri ce se-nvîntă)
Că al lui Israfel dor
E lirei dator
Cu care el şade şi cîntă,
Tremurătorul, viu fior
De pe coarda ei sfîntă.

Dar seraful prin slavă păşeşte,
Unde gîndiri adînci sînt datorie,

Unde Iubire-i ce spre Domnul creşte,
Unde ai Huriilor ochi de viorele
Sînt plini de acea armonie
Pe care-o adorăm în stele.

De-aceea tu ai cuvînt
Israfele, să dispreţuieşti
Un fără de patimă cînt;
Laurii tăi ai tăi sînt,
Bard minunat, cel mai cuminte eşti!
Să trăieşti îndelung, în descînt.

A ta exaltată răpire
În înflăcăratele tale măsuri e bătută,
Amar, bucurie, ură, iubire,
La extatica-ţi lăută,
Rămîie steaua mută!

Da, cerul e-al tău, dar în vale
În lumea de amar şi de dulcoare,
Floarea noastră e numai o floare,
Şi umbra desăvîrşirii tala
E pentru noi un soare.

De-aş fi şi eu astfel
În cer ca Israfel
Şi sufletul meu El de-ar fi să fie,
N-ar şti cînta cu atîta freamăt el
O muritoare melodie,
Pe cînd o notă mai puternică într-alt fel
Din lira mea ar izbucni-n tărie.

Dan Bolta

CETATEA DIN MARE

PRIVIŢI! Moartea un tron şi-a durat
Într-o cetate din acel îndepărtat,
Singur şi întunecos Apus,
Unde cei răi şi cei buni, cei de jos, cei de sus
Odihnei de veci demult s-au supus.
Acolo turnuri, altare, palate,
(Roase de vremuri, dar neclătinate!)
Nu mai aduc cu nimic de la noi.
De jur-împrejur, într-un vast convoi;
Părăsite de vînturile diabolice,
Calme zac apele, melancolice.

Nici o rază din sacrul cer nu pătrunde
Nopţile lungi ale cetăţii din unde;
Doar transparenţa lugubrei mări
Se scurge livid peste depărtări,
Luminează turnuri şi palate regeşti,
Temple ce dau babilonice veşti,
Bolţi de piatră demult părăsite
În iederă cioplită şi flori împietrite,
Atîtea şi-atîtea altare-minuni
Cu frize, sub care în văgăuni
Violeta cu viţa împletesc cununi.

Şi, posomorite sub cor,
Apele resemnate nu se tem de mister.
Turnuri şi umbre din acelaşi caer
Par toarse, căci totul pendulează în aer.
Iar, între timp, dintr-un turn trufaş
Moartea gigantic priveşte-n oraş,

Templele-acolo, cu morminte căscate,
Stau chiar la nivelul apelor damnate;
Dar nici diamantele ce stau închise

În ochii idolilor ascunşi în abise,
Nici morţii gătiţi cu vechi giuvaere
Nu atrag apele; căci nici o adiere
Nu se iveşte! Un cît de mic val
De-a lungul vastului deșert de cristal;
Nici o hulă nu spune că vîntul
Pe mări mai fericite ar atinge pămîntul,
Că mai sînt pe lume şi mări uitate
De-o atît de hidoasă seninătate.

Dar iată, e o părere în aer!
Valul e o mişcare, un vaer!
Ca şi cum turnurile ar fi dat deoparte,
Încet scufundîndu-se, apele moarte,
Cu vîrfurile lor ce-au fost scoase
Din vidul cerurilor membranoase.
Au valurile-acum o mai roşie faţă,
Orele respiră jos, fără viaţă,

Iar cînd, în subpămînteştile zvonuri,
Oraşul se va cufunda lent, în cadenţă,
Infernul se va ridica din o mie de tronuri,
Şi-i va face o reverenţă.

Emil Gulian

*C*etatea din rnare (în original. *The City în the Sea)* a văzut lumina tiparului în volumul Poems by Edgar A Poe, N.Y., 1831.

ADORMITA

ÎN IUNIU, miezul nopţii sună;
Mă bate-un mistic clar de lună…
Un umed, dens, de opiu abur,
Palpită-n cercul ei de aur
Şi se prelinge, pic cu pic,
Pe naltul muntelui colnic,
Şi cade-n pale muzicale
Întru universala vale.
Un rosmarin plînge pe groapă;
Un crin alunecă pe apă;
Strîngînd o negură la piept.
Ruina-n pace doarme drept;
Ca Lethe[416], iată!-ntins sub spume,
Îşi doarme lacu-n somn anume,
Şi nu le-ar da pe-o-ntreagă lume.
Dorm sferele! Cu geamul ei
Deschis spre-a’ nopţii reci scîntei,
Irene, cu destinele-i!

O, luminată doamnă, poate
Sta acest geam deschis în noapte?
Lăsîndu-se din arbori lin,
Adieri şăgalnice îţi vin,
Vrăjite stoluri, rînd pe rînd,
Trec prin odaie fluturînd,
Şi-ţi fîlfîie pologu-n zbor
Atît de viu, cu-atît fior,
Pe lîngă-nchisa pleoapă unde
Dormitul suflet ţi se-ascunde,
Că pe podea şi la perete
Scad şi cresc palidele spectre!
Oh, scumpă doamnă, nu ţi-e teamă?

---

416 În mitologia elină, unul dintre fluviile Infernului.

La ce şi ce visezi? Ia seamă!
Pe mări venit-ai de departe,
Minune, în această parte!
Ciudată-i floarea ta! Ciudat e
Portul tău, pletele-ți bogate,
Şi marea ta singurătate!

Ea doarme! Fie somnul său
Pe cît de lung, atît de greul
Păzeasc-o îngerii de rău!
Palat, un altul mai sfînt fie-i,
Şi patul – al melancoliei!
Pe Domnu-l rog s-o ţie-n vis
Cu ochiul pururi nedeschis,
Pe cînd vin spectre din abis!

Iubirea-mi doarme! Somnul său
Pe cît de lung, fie de greu!
Lin umble viermii-n jurul său!
Departe, -ntr-o pădure-nvoltă,
Desfacă-se o naltă boltă,
Bolta ce-nchise-adeseori
Aripa negrilor usciori,
Biruitor, pe funerare
Steme-ale neamului său mare…

O boltă ascunsă, -ndepărtată,
Pe care-a aruncat în poartă,
Copil jucîndu-se, o piatră,
Mormînt sonor din care ea
Un sunet nu va mai putea,
De-a pururea şi-n veci, să scoată,
Înfiorată fiică-a Sorţii!
Că-n fundul lui horcăiau morţii.

Dan Botta

Adormita (în original *The Sleeper)* a văzut lumina tiparului în volumul *Poems by Edgar A. Poe,* N.Y., 1834.

LENORE

AH, e spartă ceaşca de aur! Spiritul e dus pe vecie
Să toace de mort! Cununat cu laur, un suflet pe undele Styxului adie.
Şi Guy de Vere, n-ai *tu* nici o lacrimă? Haidem cu toţii să bocim în cor!
Iată, în racla lugubră, de gheaţă, cum doarme iubirea ta, Lenore!
Vino, prohodul să fie citit, slujba funerară cîntată!
Un antifon pentru cea mai regală moartă, din cîte muriră vreodată!
Şi-alt cîntec de jale, pentru ea, din nou moartă, din cîte-aşa tinere muriră vreodată.

„Mîrşavilor! voi iubeaţi avuţiile ei, o uraţi pentru-al ei orgoliu
Şi cînd ea fu încolţită de rău, o binecuvîntaraţi, de doliu!
Atunci cum să fie prohodul cîntat? Jelaniile să fie citite?
De voi, de ai voştri, toţi cu ochi răi, ai voştri – limbi otrăvite,
Cu neprihănirea şi tinereţea le voiraţi încremenite?”

Peccavimus[417]; dar nu aiura! Şi lasă un cor de Sabat
La Domnul să urce cît mai majestuos, ca moartei un fir să nu-i fi mişcat!
Suava Lenoră „porni înainte”, Nădejdea ta fîlfîi lîngă ea,
Lăsîndu-te pe tine aprins la minte, pentru pierderea ei, promisa ta,
Pentru ea, frumoasă şi *débonnaire,* care-acum netrebnic a încremenit,
Păstrînd viaţa în părul şi el efemer, dar nu şi în ochii

417 *Am păcătuit* (în limba latina, în original).

ce-au împietrit,
Păstrînd viaţa doar în părul de aur, moartea în ochii ce-au împietrit.

„Departe! Mi-e inima-acum mai uşoară. Nu vreau să mai cînt nici un cîntec de jale,
Însoţi-voi îngerul în zborul său cu un pean[418] din vremi epocale!
Să nu sune clopotul, căci suavul suflet, în voioşia lui cea sfinţită,
S-ar putea prinde de vreo notă din lumea noastră pe veci oropsită.
Spre prietenii de sus, umbra mîniată, se smulge demonilor efemerului,
Din infern se ridică la înaltă nobleţe, acolo, departe, în pînzele Cerului,
Din tînguiri şi din tristeţe, la tron de aur lîngă Regele Cerului.”

Emil Gulian

Lenore (în original *Lenore* a văzut lumina tiparului în volumul *Poems by Edgar A. Poe,* N.Y., 1831.

418 Inm în cinstea lui Apollo.

LENORE

POTIRUL de-aur, ah, e frînt, şi duhul dus de-a pururi!
Clopote-n cînt! Un suflet sfînt pe stygiene rîuri.
Şi, Guy de Vere, n-ai lacrimi fir? Plîngi pentru veci de dor
La cimitir, sub trandafiri, stă draga ta Lenore!
Prohodul ziceţi-l din carte, şi slujba de comînd
La cea mai mîndră dintre moarte, căci moartă-i prea curînd,
Un cîntec pentru-a doua-i moarte, căci moartă-i prea curînd.

Mişei, doar pentru bogătate vă era dragă ea,
Cînd scăpătă din sănătate, -aţi proslăvit-o, căci murea.
Prohodul va fi zis din carte, şi slujba de comînd,
De voi, de tine, ochi de şarpe, de tine, om de rînd,
Care-aţi dat morţii pe fecioara cea moartă prea curînd.

„Peccavimus; nu delira, şi-un cîntec în suspine,
Solemn, răzbate pîn'la cer, ca moartea să se-aline.
Dulcea Lenore, a-ntins-o-n zbor, şi-acum pustiu te lasă,
Făr' nici-o milă, dragă copilă ce ţi-ar fi fost mireasă,
Mîndreţe rară, nobiliară, ducînd în negre văi,
Viaţa-n cosița ei lunară, dar nu şi-n ochii săi,
Viaţa-n cosiţa ei lunară şi moartea-n ochii săi."

În lături! De la diavol smuls e sufletul stingher,
Din Iad purtat pe-o înaltă treaptă, departe, sus, în cer,
Din plîns şi zvon, la naltul tron al Domnului din cer!
De clopot sunet lase-al său suflet în farmecul lui sfînt,
Şi să nu-l tulbure în timp ce flutură pe-amarnicul pămînt,
Prins de-un fior înălţător, prohodul nu-l vor geme,
Ci voi urma îngeru-n zbor c-un imn din altă vreme.

Dan Botta

VALEA NEODIHNEI

ALTĂDATĂ surîdea tăcuta vîlcea
În care nimeni nu locuia;
La luptă cu toţii plecase
Şi stelelor în grijă lăsase,
Ca, noaptea, din turnurile lor de azur,
Să vegheze galeş de jur-împrejur
Florile-n care, ziua, venea
Soarele roşu şi lenevea.
Acum, orice călător vă va spune
De neastîmpărul văii nebune.
Nimic, nu-i acolo în nemişcare,.
Afară numai de aerul care
Apasă magica singurătate.
Ah, crengile nu sînt de vînt scuturate,
Dar se frămîntă ca recile mări
În preajma Hebridelor celor brumate!
Ah, norii vîntul nu i-a gonit
Şi totuşi, pe Cerul înnebunit
Foşnesc din zori, în asfinţit,
Peste violetele ce acolo cresc
Miriade de feluri de ochi omenesc;
Peste crinii ce se leagănă, spume
Şi plîng pe-un mormînt fără nume!
Se leagănă: din vîrfuri aromitoare
Veşnic roua se prelinge şi doare.
Plîng: pe tulpinele lor delicate
Se schimbă lacrimile în nestemate.

Emil Gulian

Valea neodihnei (în original *The Valley of Unrest)* a văzut lumina tiparului în volumul *Poems by Edgar A. Poe,* N.Y., 1831.

COLISEUM

CHIP al anticei Rome! Relicvariu
Măreţ de contemplaţie înaltă
Lăsată vremii de-ngropate veacuri
De fală şi putere! – Acum, acum,
În urma-atîtor zile de amară
Peregrinare şi de sete-aprinsă
(De sete spre izvoarele ştiinţei
Ce zac în tine!)-ngenunchez, schimbat
Şi cucerit, într-ale tale umbre
Şi sorb din fundul sufletului meu
Mărirea ta, amurgul tău şi slava.
Întinsuri, -evi, -memorie-a altor vremi,
Tăcere! Şi Pustiu! Şi neagră Noapte!
Vă simt acum, vă simt în vlaga noastră,
O, vrăji mai tari ca cele predicate
Vreodată de vreun rege al Iudeii
În grădinile, de la Ghetsemani!
O, farmece mai mari decît acele
Pe cari cîndva Galdeea le-a răpit,
Uimită, liniştitelor planete.

Aici, unde-un erou s-a frînt în luptă,
Cade-o columnă! – Aici unde vulturul
Dramatic scînteia în aer, negrul
Liliac îşi face straja-n miez de noapte.
Aici, unde se resfira în vînt,
Părul de aur al doamnelor Romei
Se legăn astăzi trestia şi scaiul!
Aici, unde monarhul se-nclina.
Pe-un tron de aur, lunecă, spectrală,
Spre cuibul ei de marmur, luminat
De slaba licărire-a lunei noi
Vioaia şi tăcuta sălămîzdră!

Dar stai! Murii aceştia, -aceste bolţi
În iederă-mbrăcate, -aceste plinte
Surpate, -aceste triste şi-nnegrite
Columne, -aceste vagi metope, -aceste
Brîie-n bucăţi, chenarele acestea
Sfărmate, -acest naufragiu, -această ruină,
Aceste pietre, vai, aceste pietre
Nnegrite, aceasta-i totul, tot ce-a fost,
Faimos şi colosal, lăsat de Orele
Necruţătoare sorţilor şi mie.

„Nu tot” răspunde Echo, „nu e tot;
Un mare glas profetic urcă-n veci
Din noi, şi-n orice ruină, spre-nţelept,
Ca cîntecul lui Memnon[419] către Soare;
Doar noi domnim pe inimile celor
Mai mîndri dintre oameni, noi domnim
Cu o despotică putere peste
Orice-urieşească minte.Nu sîntem
Nevolnice, noi, pietre palide,
Puterea noastră n-a pierit, nici faima,
Nici toată vraja marelui nost’nume,
Nici tot acest miracol ce ne-ncinge,
Nici marea taină care zace-n noi,
Nici toate amintirile ce-atîrnă
Şi cari se ţin de noi ca un veşmînt,
Drapîndu-ne-n mai mult decît în slavă.”

Dan Botta

Coliseum (în original *The Coliseum)* a văzut lumina tiparului la 26 octombrie 1833, în revista

419 În mitologia elină, fiul lui Eos, zeiţa florilor; legendele spun că una dintre statuile ridicate lui Memnon avea însuşirea să înalţe în fiecare zi, în zori, un imn Soarelui.

„Baltimore Saturday Visiter”.

CELEI DIN PARADIS

TU mi-erai totul, dragoste,
Al sufletului har,
Un verde-ostrov în mare, dragoste.
Fintînă şi altar,
Încins cu poame dulci şi flori,
Flori ale mele doar.

Vis prea frumos spre-a fi putut
Să steie!-Ah, limpede minune!
Ai răsărit, şi te-am pierdut!
Un glas din viitor îmi spune:
„Treci, treci", dar peste Trecut
Sufletul meu ca pe-o genune
Pluteşte-amar, apatic, mut.

Căci pentru mine, vai, ah, vai,
Lumina vieţii s-a sfîrşit!
Nu mai… nu mai… nu mai…
(Solemna mare a grăit
Pe ţărm nisipului bălai)
Nu va-nflori copac trăsnit,
Nici vultur nu zbura-va mai.

Căci zilele-mi sînt incantaţii
Şi ale nopţii mele vise
Sînt unde ochii constelaţii,
Şi paşii tăi aprindu-ţi-se,
În ce eterne gravitaţii, în ce eterice abise!

Dan Botta

Celei din paradis (în original *To One în Paradise)* a văzut lumina tiparului în ianuarie 1834, în

revista „Godey’s Lady’s Book”, din Philadelphia.

CĂTRE F***

Iubito, -ntre dureri amare
Ce-mi împresor lumescul drum,
– Trist drum, vai, unde nu răsare
Un singur trandafir nicicînd —
Sufletul meu se-alină-acum,
În dorul tău, şi-ntr-însul are
Un paradis de pace blînd.

Iar amintirea ta mi-adie
Un depărtat ostrov de har,
Pe-ntinsa apelor pustie,
Pe-o mare tulbure şi vie
De vifore, pe unde… dar,
Acolo limpedea tărie
Zîmbeşte în ostrovul rar.

Dan Bolta

Către F *** (în original *To F ***)* a văzut lumina tiparului în iulie 1835 în revista „Southern Literary Messenger”,

CĂTRE F… S S. O…d

AI VREA să fii iubită? -atunci inima ta
Poteca ei de-acum să nu o părăsească;
Te ţină aşa cum eşti fără a te-ndepărta
Şi de tot ce nu eşti să te păzească.
Aşa cum eşti, aleanul cel mai suav din lume,
Graţia ta, frumseţea şi mult mai mult ca ea,
Vor umple nesfîrşit cu laude-al tău nume,
Iar dragostea spre tine va fi o datorie
Ce nu va părea grea.

Emil Gulian

Către P… S S. O… d (în original *To F… s S. O… d)* a văzut lumina tiparului în septembrie 1835, în revista „Southern Literary Messenger”.

BALADĂ NUPŢIALĂ

PE FRUNTE am o cunună, în deget am un inel,
Pe umeri somptuosul costum;
Mătăsuri şi giuvaere regeşti port pe el
Şi sînt fericită acum.

Căci stăptnul meu mă iubeşte;
Cînd el făcu-ntîia oară dorinţei drum,
Simţii în pieptul meu cum bucuria creşte,
Căci vorbele sunau ca de mort, şi apoi zburau îngereşte
Iar vocea părea a *celui* care căzu vitejeşte
În lupta din fundul văii
Şi e fericit acum.

El, ca să-mi dea încredere, aşa de blînd îmi vorbi!
Şi palida mea frunte o sărută, dar cum?
De o visare leneşă în mine se trezi,
Care spre ţintirim încet mă învîrteji,
Pînă ce eu, ca în vis, către cel de-alături şoptii
(Crezînd că este el, cel mort – d'Elormie),
„Sînt fericită acum!".

Aşa au fost, iată, spuse aceste vorbe ce cîntă,
Iată aşa a fost dată făgăduiala de fum,
Dar cu toate că-mi fu credinţa veche înfrîntă,
Cu toate că şi inima mea se trezi şi ea toată frîntă,
Inelul acesta de aur cuvîntă,
Arată că sînt fericită acum!

Domnul să nu mă fi amăgit!
Căci parcă visez şi nu ştiu cum
Sufletul îmi e deznădăjduit;
Mi-e teamă să nu fac un pas greşit,
Mi-e teamă că cel mort şi părăsit
Nu e fericit acum.

Emil Gulian

Baladă nupţială (în original *Bridal Ballad)* a văzut lumina tiparului în ianuarie 1837, în revista „Southern Literary Messenger”.

SONET
La Zante[420]

O, DULCE-OSTROV, de cea mai dulce floare
Porţi între nume dragi pe cel mai drag!
Ce amintiri de ore-mbătătoare
Se nalţă la vederea ta din larg.
Ce scene, ce de bucurii secrete,
Ce gînduri, şi ce de nădejdi defuncte,
Şi ce vedenii ale unei fete
Ce nu mai, nu mai e pe verdea-ţi frunte!
Nu mai e, vai! acest trist nume magic
Preface tot. Tu nu-ncînta-vei mai,
Mai amintirea ta: drept un loc tragic
Socot acum de fiori smălţatu-ţi plai,
Ostrov hyacintin, frumoasă Zante!
Isola d'oro! Fior di Levante[421][422]*!*

Dan Botta

Sonet – *La Zante* (în original *Sonnet – To Zante)* a văzut lumina tiparului în ianuarie 1837, în revista „Southern Literary Messenger",

420 Insulă cu vegetaţie luxuriantă situată la extremitatea de miazăzi a Arhipelagului Ionic.
421 *Insulă de aur! Floare a răsăritului!* (în limbaitaliană în text).
422

PALATUL BÎNTUIT

ÎN CEA MAI verde vale-a noastră
Doar de îngerii buni locuită,
Odată un clar, majestuos palat
Fruntea îşi înălţa fericită.
Despot era monarhul Gîndire,
În ţara unde se ridica!
Nicăieri seraf pe mai mîndră clădire
Aripa subţire nu-şi arunca!

Galbene baniere, glorioase, de aur,
Pe fruntea lui mereu fîlfîiau,
(Acestea toate, toate acestea,
Cu mult timp înapoi se-ntîmplau)
Şi orice uşoară boare care
În dulcea zi se juca
Pe meterezele-mpodobite şi pale,
Pe aripi de miresme pleca.

Călătorii din fericita vale,
Prin două ferestre luminoase, vedeau
Spirite dănţuind subt portale
În tactul lăutei de care-ascultau,
În preajma tronului unde, mărit,
(O! Porfirogenet[423]!)
Regele, în fastul slavei lui cuvenit,
Sta la al gloriei banchet.

Scînteia în perle şi în rubine
Poarta acelui măreţ palat,
Prin care în valuri uşoare, senine,
Zbura necurmat
Un stol de ecouri, cu dulcea menire

423 Textual, „născut în purpură”, de neam regesc adică, în vechime purpura fiind rezervată capetelor încoronate.

Doar să cînte uşor,
Cu voci de-o frumuseţe peste fire,
Înţelepciunea regelui lor.

Dar fiinţele diavolului, în rochii de doliu,
Cotropiră al regelui rang înălţat.
(Ah, să fim trişti! căci niciodată
N-o mai fi mîine, pentru acest dezolat!).
Şi, împrejurul casei lui, gloria
Care în purpură înflori,
Prin negură doar, o zăreşte istoria
Trecutului timp care muri.

Acum, călătorii prin astă vale
Văd, prin ferestre roşii de sînge,
Forme fantastice, care pe dale
Sar, după un zgomot care se frînge.
Şi ca un rîu, fantomatic, grăbit,
Prin uşa palidă se îngrămădeşte
O gloată hidoasă care se năruie
Şi rîde, dar nu mai zîmbeşte.

Emil Gulian

Palatul bîntuit (în original *The Haunted Palace)* a văzut lumina tiparului în aprilie 1839, în „American Museum of Science Literature and the Arts”.

SONET

Tăcere

SÎNT însuşiri, naturi neîntrupate.
Cu-o viaţă dublă-al cărei simbol este
Acel desprins de gemena-entitate:
Materie, lumină, în lume manifeste.

E o tăcere-alternă: mare–splai,
Trup–suflet. Una-n locuri solitare
Pe pajişti stă; nu ştiu ce graţii rare,
Ce gînduri omeneşti, ce duios grai
O fac blajină. Numele ei: „Nu mai”!
E tăcere-ntrupată. Nu te teme!
Ea n-are-n sine-o vrajă rea anume;
Dar de-ntîlneşti (ursită prea devreme)
În cale umbra ei (elf fără nume
Din zări pustii, unde nu-i om să-şi poarte
Vreodată paşii), gata fii de moarte!

Dan Botta

Sonet – *Tăcere* (în original *Sonnet – Silence)* a văzut lumina tiparului la 4 ianuarie 1840 în revista „Saturday Courier”.

VIERMELE BIRUITOR[424]

IATĂ! e-o noapte de gală
În aceste din urmă veleaturi severe!
Sodom de îngeri stau într-o sală,
În marmure, întunecaţi de durere,
Ca să privească la joc
De nădejde şi de nemîngîiere,
Pe cînd orchestra, din loc în loc,
Suspină muzica din sfere.

Mimi, cu chipul celui Prea-înalt,
Şoptesc şi mormăiesc arar,
Şi zboară dintr-un loc în alt,
Păpuşi, ce intră şi dispar
La porunca a mari forme ce flutură
Mutînd scena iar şi iar,
Pe cînd aripa lor de condor scutură
Nevăzutul amar.

Oh, da, drama asta-mpestrită
Nici că se poate uita!
Cu fantoma ei, în veci fugărită,
De-o gloată, ce n-o va-nvăţa,
Printr-un cerc, ce se-ntoarce ne'ncetat
La loc, în sinea sa.
Şi Nebunie multă, şi încă mult Păcat
Şi Groază sînt intriga sa.

Dar, iată, printre mimi acum
Un trup tîrîş intrînd:
Ceva roş-sînge-şi face drum
Prin scenă străbătînd.
Se zbate, zbate:-n frigul morţii,

424 Vezi acest poem, tălmăcit de Ion Vinea, în corpul povestirii întitulate *Prăbuşirea Casei Usher.*

Cad mimii, rînd pe rînd.
Şi îngerii plîng văzîndu-i colţii
De sînge sîngerînd.

Stinsă, stinsă tutindeni lumina:
Şi pe orice trup tremurător,
Giulgiu mortuar, cortina
Cade cu vuiet asurzitor,
Pe cînd îngerii, palizi, sodom,
Ridicîndu-se, afirmă-n cor
Că jocul este tragedia *„Om”*
Şi eroul ei Viermele Biruitor.

Dan Botta

Viermele biruitor (în original *The Conqueror Worm)* a văzut lumina tiparului în ianuarie 1843, în revista „Graham’s Lady’s and Gentleman’s Magazine”, din Philadelphia.

TĂRÎM DE VIS

PE-UN drum obscur şi solitar,
De îngeri răi bîntuit doar,
Pe unde Noaptea-Idolon[425]
Veghează drept, pe-un negru tron,
Venit-am, îndurînd destule
Din ultima, palida Thule[426],
Dintr un fatidic limb ce zace sublim
Dincolo de Spaţiu, dincolo de Timp.

Adînci văi, nesfîrşite valuri,
Titanici codri, peşteri, maluri
Pe care nu-i om să le descopere
Sub roua-lacrimi ce le-acopere;
Munţi ce se-aruncă în etern în mări ce n-au un singur ţărm.
Mări care tind făr' de noroc
Nălţate spre ceruri de foc;
Lacuri ce nesfîrşit îşi poartă
Solitara lor apă, solitară şi moartă,
Tăcuta lor apă, tăcută şi-ngheţată
De zăpada crinilor asupră-i plecată.

Prin lacuri ce astfel îşi poartă
Solitara lor apă, solitară şi moartă,
Trista lor apă, tristă şi-ngheţată
De zăpada crinilor asupră-i plecată:
Prin munţi, pe lîngă rîuri,
Murmurînd lin, murmurînd pururi,
Prin păduri sure, prin mocirle

---

425 Cuvînt elin care, în traducere, înseamnă „imagine înşelătoare, spectru, fantomă, strigoi".

426 Insulă situată undeva, departe, în părţile de miazănoapte ale Mării Nordului, amintită în relatarea periplului său de vestitul navigator grec Pytheas (secolul al IV-lea î.e.n.).

Unde stau broaşte şi şopîrle,
Prin smîrcuri, mlaştini de miasme
Unde-şi au lăcaşul iasme,
În orice loc mai diabolic,
În orice colț mai melancolic,

Călătorul înfiorat e
De amintirile trecutului învolburate;
Forme sepulcrale ce se opresc şi suspină de dor
Cînd trec pe lîngă călător,
Forme de prieteni în alb veşmînt,
În agonie duşi în ceruri şi-n pămînt.

Pentru inima ale cărei dureri sînt legiune,
Aceasta e o liniştită regiune;
Pentru duhul ce prin umbre-a apucat-o
Aceasta oh, aceasta e un Eldorado!
Dar călătorul ce trece prin ea
Nu poate, nu cutează a o vedea!
Tainele-i nu-s dezvăluite
Privirilor umane obosite;
Aşa vru Craiul ei care-a oprit
Să se ridice-asupră-i ochiul de gene umbrit;
De-aceea tristul suflet ce aici se-abate
O vede doar prin sticle-ntunecate.

Pe-un drum obscur şi solitar
De îngeri răi bîntuit doar.
Pe unde Noaptea-Idolon
Veghează drept pe-un negru tron,
Treceam spre cas’ cu griji destule,
Din ultima, palida Thule.

Dan Botta

Tărîm de vis (în original

Dream-Land) a văzut lumina tiparului în iunie 1844, în revista „Graham’s Lady’s and Gentleman’s Magazine”, din Philadelphia.

CORBUL

ODATĂ, într-un îndepărtat miez de noapte, pe cînd ascultam truditele şoapte
Ale unor tomuri vechi şi uitate, ce-mi spuneau că totul e trecător,
Pe cînd piroteam aproape dormind, deodată mă îndreptai auzind
O foarte înceată bătaie lovind în uşa camerei mele uşor.
„E vrun călător”, zisei bombănind, „poate că el se trezi ciocănind în uşa camerei mele uşor.
E numai atît, un călător.”

Ah, lămurit îmi aduc aminte, era în decembrie cu reci morminte;
Fiece cărbune, murind cuminte, şi-arunca spectrul albăstrui pe covor.
Cu nerăbdare-aşteptam dimineaţa; în zadar încercasem, împărtăşind vieaţa
Cărţilor mele, să mai sfîşii ceaţa tristeţii pentru pierduta Lenore,
Pentru rara, zglobia fată, pe care îngerii o numesc Lenore,
Dar al cărui nume fu *aici* trecător.

Şi mătăsosul, tristul foşnet, slab, al perdelelor purpurii,
Mă sfredeli, cu o nemaisimţită groază mă cuprinse într-un fior,
Că trebui, ca să bată mai încet inima mea, să mă opresc şi să repet
„E vrun călător ce, voind să intre, bate la uşa mea rugător,
Întîrziat călător care bănuieşte, la uşa mea, adăpost primitor,
E numai atît, un călător”.

Şi-atunci trezindu-mă din piroteli şi nemaistînd mult la îndoieli,
„Domnule”, spusei, „sau Doamnă, iertarea voastră implor;
Dar faptul e că dormitam şi-aşa de slab v-auzeam,
Aşa încet v-auzeam bătînd, băteaţi aşa de uşor,
Că nu auzeam bine ce auzeam.” Deschisei atunci uşa cu mult zor:
Beznă era, nici un călător.

Adînc tenebrele pătrunzînd, mult stătui locului cutremurîndu-mă, cercetînd,
Minunîndu-mă şi visînd visuri pe care n-a-ndrăznit, încă să le viseze nici un muritor;
Dar tăcerea n-avu îndemn, şi întunericul nu dădu nici un semn Şi singurul cuvînt acolo şoptit fu murmuratul cuvînt „Lenore!”,
Pe care eu îl şoptii, şi un ecou, care-mi întoarse uşor: „Lenore!”
Atît auzii, nici un călător.

Pierdut în camera tristă intrînd, cu sufletul tot în mine arzînd,
Curînd auzii din nou bătînd, bătînd ceva mai stăruitor.
Spusei din nou: „Desigur că este acum la oblonul ferestrei o veste;
Să mă uit să văd şi acolo ce este, taina aceasta să o măsor,
S-aştept pînă inima se potoleşte, şi apoi taina să o măsor:
Poate-i doar vîntul, nici un alt călător.”

Aruncai oblonul şi, cu mult tapaj, scuturînd năzuros bizaru-i penaj,
Pătrunse-năuntru un negru Corb, al prea-sfîntului timp trecut, slujitor;

Nici un fel de atenţie nu-mi dete; nu şovăi ci, pe îndelete, ca în temeiul unui vechi acord,
Cu nobilă mînă de *lady* sau *lord,* deasupra uşii camerei mele se căţără dispreţuitor
Sus, pe bustul palidei Pallas, aşezat chiar deasupra uşii camerei mele, se sui fără zor,
Se sui şi stătu, sumbrul călător.

Şi atunci zburătoarea de eben aşa hîdă, visarea mea tristă mai făcu să surîdă
Prin gravul, funebrul alai, cu care-şi purta ifosul ocrotitor.
„Creasta ţi-e smulsă şi rasă", zisei, „dar nu vii desigur dintre mişei,
Stafie ursuză, Corb bătrîn, ce-ai trecut de ţărmul Nopţii în zor,
Spune-mi numele de prinţ cu care ţărmurile Nopţii te strigă în cor!"
Răspunse Corbul: *„Nevermore"*[427].

Mult mă minună la aşa uriciosă pasăre de rînd vorbirea frumoasă,
Deşi răspunsul nu avea tîlc, şi nu-mi fu de mare-ajutor;
Dar nu se poate să tăgăduim că nici un muritor dintre cîţi auzim
Nu fu de soartă ursit, pe cît ştim, deasupra uşii camerei sale să vadă cum stă, dispreţuitor
O jivină, o pasăre, ce pe bustul cioplit de sus, de pe uşa camerei sale, s-a cocoţat coborîtă din zbor,
Cu un astfel de nume: *Nevermore.*

Dar Corbul hidos şi singur stînd pe palidul bust şi proferînd
Doar o vorbă, ca şi cum întreg sufletu-i prin ea ar fi fost

427 Cuvînt englezesc; în traducere înseamnă „niciodată, nicicind".

vestitor,
Croncăni numai ce aflai, şi nu mişcă nici o pană, vai!
Pînă ce eu abia murmurai: „Şi alţi prieteni plecară în zbor,
În zori şi *el* tot aşa se va duce, ca şi speranţele ce plecară în zbor”.
Răspunse Corbul: *„Nevermore”.*

Mirat că tăcerea fu curmată de-o replică aşa de bine dată,
„Sigur”, spusei, „ceea ce el rosteşte e toată învăţătura luată
De la un trist, obidit stăpîn, pe care Nenorocul păgîn
Îl gonea repede, gonea hapsîn, pînă ce cîntecu-i rămase doar cu refrenul acesta întristător,
Jalnicul bocet al Speranţelor lui, cu refrenul groaznic, sfîşietor:
Niciodată… *Nevermore”.*

Dar fiindcă numai pasărea hîdă sufletu-mi trist mai făcu să surîdă,
Îmi trăsei jilţul în faţa uşii, bustului şi Corbului atotştiutor
Şi, adîncit în velurul ceresc, mă apucai să înlănţuiesc
Gînduri de alte gînduri triste, ca doar aşa să lămuresc ce, această cobe de pasăre venită din trecutul înşelător,
Ce, această posomorită, neînvăţată şi spectrală pasăre cobe, pasăre fatală, venită din trecutul chinuitor,
Voi să spună prin croncănitul „Nevermore”.

Asta voiam să lămuresc, fără să mă destăinuiesc,
Lighioanei a cărei privire de jar îmi ardea pieptul, mistuitor;
De astea şi altele-aşteptam din vecie, cu capul lăsat fără silnicie
Pe faţa de catifea viorie a pernelor pe care

străluminarea razelor lămpii se cernea mîngîietor;
Pe faţa de catifea viorie a pernelor pe care străluminarea razelor lămpii luneca desmierdător,
Dar pe care *ea* n-o va mai mîngîia niciodată visător!

Atunci îmi păru, într-o clipă pierdută, aerul mai dens parfumat de-o nevăzută
Cădelniţă legănată de serafimii al căror clinchet de paşi pe stofa moale se bănui că trece uşor.
„Netrebnice”, strigai, „Dumnezeu ţi-a dat, prin aceşti îngeri fără păcat,
Răgaz, răgaz şi leac de uitare, balsam pentru rana pierdutei Lenore!
Bea, o, bea şi, în alinare, uită de pierduta Lenore!”
Răspunse Corbul: „*Nevermore”.*

„Profetule!” strigai, „vestitor posac, totuşi, profet, de eşti pasăre sau drac,
Fie că Satana te-a-ndemnat, fie că furtuna te-a aruncat, pe acest ţărm neprimitor,
Aşa jumulit şi sălbăticit, în ţinutul acesta deşert şi vrăjit,
În căminul meu de Spaimă bîntuit, spune-mi, cel puţin tu, te implor,
Spune-mi, mai *e* în Galaad[428] vreun balsam alinător? Spune-mi, spune-mi, te implor!”.
Răspunse Corbul: „*Nevermore”.*

„Profetule!” strigai, „crainic posac, totuşi, profet, de eşti pasăre sau drac,
Pe Cerul ce peste-amîndoi se-ncovoaie, pe Domnul pe care-l iubim amîndoi, te implor,
Spune-mi dacă, în Edenul depărtat, sufletul meu de tristeţi încărcat,

428 Ţinut muntos în vechea Palestină, situat între rîul Iordan şi deşertul Arabiei.

Va mai îmbrăţişa pe sfînta fată pe care îngerii o numesc Lenore,
Va mai îmbrăţişa zglobia fată pe care îngerii o numesc Lenore?
Răspunse Corbul: *„Nevermore”.*

„Să-ţi fie cuvîntul semn de plecare, pasăre sau demon, el să ne separe!
Du-te-ndărăt spre uraganul şi ţărmurile Nopţii lui Pluton în zbor!
Nu lăsa neagra pană ca urmă-a minciunii care în sufletu-ţi scurmă!
Lasă-mi sihăstria neprihănită! De pe uşa mea pleacă-n zbor!
Din inima mea pliscul ţi-l trage, de pe uşa mea ia-ţi chipul în zbor!”
Răspunse Corbul: *„Nevermore”.*

Şi de-atunci o pană nu-şi mai flutură, a stat mereu şi *încă* stă
Pe placidul bust al palidei Pallas, sus pe uşa mea ne’ndurător;
Şi ochii lui galeşi scînteiază ca ai unui demon care visează,
Lumina lămpii lunecînd, proectează umbra-i întreagă jos, pe covor:
Şi sufletul meu din această umbră, pîlpîitoare pe covor,
N-o mai fîlfîi niciodată în zbor!

Emil Gulian

Corbul (în original *The Raven)* a văzut lumina tiparului în februarie 1845, în revista newyorkeză „American Review”.

CORBUL

CÎNDVA, -ntr-un miez de noapte grav, cum m-aplecam, trist şi firav,
Pe nişte-adînci şi rare scrieri dintr-un de mult uitat izvor,
Cum stam aproape dormitînd, aud un sunet răsunînd
Ca al cuiva uşor bătînd, bătînd la uşa mea-n pridvor.
„E-un oaspete” – mi-am zis atunci – „bătînd la uşa mea-n pridvor.
Aceasta e şi-atîta dor”.

Ah, îmi aduc aminte clar, era-n amarnicul brumar
Şi spectrul firelor de jar murea în umbră pe covor.
Mut, aşteptam a zilei zare; în van cercasem alinare
În cărţi, durerii mele-amare, durerii mele de Lenore,
De rara şi frumoasa fată cu numele, în cer, Lenore,
Aici, pe veci, nume de dor.

Şi foşnetul mătăsii grele a purpuriilor perdele
Mă-nfiora cu un fantastic şi nemaiîncercat fior
Cît, spre-a da inimii bătînd răgaz, mi-am zis şi-acum în gînd:
„E poate-un oaspete cerînd lăcaş la uşa mea-n pridvor.
Un oaspete tîrziu cerînd lăcaş la uşa mea-n pridvor.
Aceasta e şi-atîta dor”.

Ci sufletu-mi crescu pe loc, şi fără-a pregeta de loc
„Domnule”, -am zis, „sau Doamnă, iată, iertaţi-mi vina, vă implor,
Dar fapt e că stam dormitînd şi-atît de-ncet aţi fost sunînd,
Şi-atît de-ncet aţi fost bătînd, bătînd la uşa mea-n pridvor,
Încît nu mi-am dat seama.”Aici, deschid larg uşa la pridvor,

Beznă era şi-atîta dor.

Adînc în beznă pătrunzînd, am stat mult timp scrutînd, gemînd,
Sperînd, visînd visări pe care nu le-a-ndrăznit vrun muritor.
Tăcerea chiar, n-a fost curmată, şi pacea n-a fost tulburată
Şi-un cuvînt singur spus o dată a fost cuvîntul stins „Lenore!”
Pe-acesta-l murmurai şi-un echo mi-ntoarse murmurul: „Lenore”.
Aceste chiar, şi-atîta dor.

Dar întorcîndu-mă-n odaie, cu sufletul arzînd văpaie,
Am auzit iar o bătaie, dar parcă mai puţin uşor.
„Desigur”, zis-am, „ceva este la un canat de la ferestre,
Să cercetez, să văd ce este, şi taina asta s-o explor;
Să dau răgaz inimii mele, şi taina asta s-o explor:
E vîntul şi atîta dor.”

Atunci dau drumul la fereastră, cînd fîlfîind, cu-o umbră vastă,
Intră un corb măreţ din sfinte vremi ce s-au dus demult în zbor.
El nici măcar din cap nu dete, nu pregetă şi nici nu stete,
Ci ca un chip de *lord* sau *lady,* sui pe-al uşii căprior,
Sui pe-un bust al zeei Pallas, pe-al uşii mele căprior;
Sui, şezu, şi-atîta dor.

Ci neagra pasăre plecînd spre zîmbet întristatu-mi gînd,
Prin gravul şi solemn decoram al mîndrei sale-nfăţişeri:
„Tu, deşi creasta ţi-este rară” – strigai – „nu eşti un pierde-vară,
Spectral lugubru şi vechi corb plutind pe-a’ nopţii

adieri!
Ce domnesc nume porţi pe-a' nopţii plutoniene adieri?"
Răspunse Corbul: „Nicăieri".

Mult mă miră cuvînt atît de clar la zburător urît.
Deşi răspunsu-avea puţin rost şi puţine-apropieri,
Căci cine, oare, poate crede, că muritor pe lume vede
Corb sau alt animal ce şede pe uşa unei încăperi.
C-un nume aşa ca „Nicăieri"?

Dar corbul meu stînd solitar pe bustul placid, zise doar
Acest cuvînt ce risipea tot sufletu-i în adieri.
Nici alt cuvînt nu proferă, şi nici o pană flutură,
Pînă ce buza-mi murmură: „Alţi prieteni şi-au luat zborul ieri;
Şi *el* pleca-va mîine-aiuri, ca şi nădejdile-mi de ieri."
Dar corbul zise: „Nicăieri."

Trezit la freamătul produs de-un grai atît de bine spus,
„Desigur" – zis-am – „ce grăieşte e miezu-ntregii sale-averi,
Răpit unui poet sihastru pe care-amarnicul Dezastru
L-a-mpins mai aspru, tot mai aspru, la cîntul marii sfîşieri;
Pîn' ce troparu-i căpătă isonul marii sfîşieri,
De Niciodată-Nicăieri".

Dar Corbul încă aplecînd spre zîmbet întristatu-mi gînd,
Trăsei un jeţ cu perne lîngă uşa cu chipu-acestei fieri,
Şi-n catifele afundînd tot trupul, înnodai curînd
Un gînd de altul, cugetînd la pasărea din alte eri,
La ce acest spectral, sinistru, augurul corb din alte eri,
Rostea prin graiu-i: „Nicăieri".

Şedeam, acestea cumpănind, dar nici un sunet nerostind

Spre pasărea ai cărei ochi ardeau în sînul meu, stingheri;
Acestea şi-alte frămîntînd, şi capu-alene aplecînd
Pe-al pernei vioriu veşmînt, lucind de-a' lampei mîngîieri,
Veşmînt vioriu, pe care *ea,* sub ale lampei mîngîieri,
Nu-l va atinge nicăieri.

Aerul fu mai albăstrui, vibrat din tainice căţui
De serafimi al căror pas suna uşor printre tăceri:
„Nemernice, iată" – am zis – „prin îngeri Domnul ţi-a trimis
Uitare uitare şi *nepenlhes*[429] de-acea Lenore-a ta de ieri,
Oh, soarbe, soarbe-acest *nepenthes,* şi uită pe Lenore de ieri".
Răspunse corbul: „Nicăieri".

„Profete"-am zis, „duh necurat, profet sau drac împieliţat,
Ori că Satana ori Furtuna te-au dus pe-aceste adieri,
Fără nădejdi dar ne'mblînzit, pe-acest pustiu pămînt vrăjit
Pe locu-acesta bîntuit, ci spune-mi, spune, dacă speri:
Mai e balsam în Galaad? Ci spune-mi, spune, dacă sperii"
Răspunse corbul: „Nicăieri".

„Profete"-am zis, „duh necurat, profet sau drac împieliţat,
Pe bolta de deasupra noastră, pe Dumnezeul ce-l reveri,
O, spune sufletului meu bătut de jale de-i e dat
Să-mbrăţişeze-o fată sfîntă cu numele Lenore în ceri,
O rară şi frumoasă fată cu numele Lenore în ceri?"

429 Leac împotriva tristeţii, potrivit credinţelor celor vechi.

Răspunse corbul: „Nicăieri!”

„Cu acest cuvînt, hai, te desparte” – strigai sărind – „cobe, departe
Du-te-n furtună şi în noaptea plutonianei adieri:
Nu lăsa pană mărturie minciunii ce mi-ai spus-o mie,
Şi singur sufletu-mi rămîie, şi de pe bust, din uşă, pieri!
Şi smulge pliscul tău din sînu-mi; ia-ţi umbra-n altă parte, pieri!”
Răspunse corbul: „Nicăieri”.

Şi corbul, prins cu-o gheară-adîncă, îmi şade încă,-mi şade *încă,*
Pe bustul palid al Palladei din uşa-acestei încăperi;
Şi cu a ochilor săi rază, el pare-un demon ce visează.
În timp ce lampa desemnează, jos, umbra-i în învăpăieri.
Iar sufletu-mi din umbra asta, ce fîlfîie-n învăpăieri,
Nu va să zboare nicăieri.

Dan Botta

EULALIE
Cîntec

EU TÎNJEAM în lumi cercetate
Doar de lacrămi şi singurătate;
Într-un lac stătător sufletu-mi începea să se ţeasă,
Pînă curata Eulalie îmi deveni îmbujorată mireasă,
Clara fată Eulalie îmi deveni surîzătoare mireasă.

Ah, lumină, mai puţină lumină
Au stelele seara cînd se înclină
Decît au ochii dragii mele soţii!
Şi niciodată fulgii uşori
Ţesuţi de aburii plutitori
Cu lunarele tonuri de perle purpurii,
Nu se pot întrece cu cea mai stingheră buclă-a modestei Eulalii
Nu se pot întrece cu cea mai părăsită buclă-a modestei Eulalii,

Durere! tu, cu ai tăi strigoi,
Nu te vei mai intoarce-napoi,
Căci, inima ei, suspin la suspin îmi răspunde acum pînă-n vecii,

Şi cît ziua întreagă
Luceşte drumeagă
Astarteea[430],în cerurile ei azurii,
Spre ea mereu Eulalio, îşi ridică ochii, sus, în tării,
Spre ea mereu Eulalie, îşi ridică ochii ei, viorii.

Emil Gulian

Eulalie – *Cîntec* (în original *Eulalie*

430 În mitologia feniciană, zeiţa cerului.

– *A Song)* a văzut lumina tiparului în iulie 1845, în revista newyorkeză „American Review”.

VALENTINE[431]

FIE pentru ea scrise rimele, pentru ochii ei luminoşi,
Arzători în tot ce pot spune, ca gemenii Ledei, şi care
Suav, vor găsi propriul nume, ce alţii, mai puţin norocoşi,
Tăinuit în această pagină, nu-l pot vedea cum apare!
Dacă cercetaţi bine printre rînduri, descoperiţi o comoara,
O amuletă divină, un talisman neuitat.
De care se poartă pe inimă. Cercetaţi şi a doua oară
Ritmuri, silabe, şi vorbe! Nu lăsaţi nimica uitat
Din cîte mai sînt, căci altfel vă pierdeţi vremea zadarnic!
Şi, totuşi oricîte s-ar spune, aici nu e nodul gordian,
Bun de dezlegat doar cu sabia, după un chin mai amarnic,
Pentru cine descoperă cheia şi, atent, urmăreşte un plan.
Scrise pe pagina albă stau atît de cuminţi în faţa
Ochilor ce viu strălucesc, stau şi luminează *perdus*[432],
Trei elocvente vorbe ştiute de poeţi, căci în viaţa
Zilnică sînt doar stema poetei care eşti tu.
Literele sînt desigur, ca de obicei, mincinoase
Ca şi cavalerul Pinto – Ferdinando Méndez[433] –

---

431 Cuvîntul englezesc *valentine* are aici înțelesul de răvaș de dragoste trimis, potrivit unor datini împămîntenite în țările anglo-saxone, în ziua de 14 februarie (praznicul Sfîntului Valentin). Pentru a descoperi numele destinatarei, citiţi prima literă din primul vers, urmată de a doua din al doilea şi aşa mai departe pînă la sfirsit. Spre a înlesni lectura acrostihului, literele care compun numele destinatarei au fost tipărite cu aldine. Numele este *Frances Sargent Osgood.*

432 *Pierduţi* (în limba franceză, în original).

433 *Ferdinando Méndez Pinto* (1509–1583), călător portughez; jurnalului lui Pinta, publicat în 1614, îi mergea vestea că ar cuprindă numeroase născociri.

Dar de vor fi sinonime odată cu Adevărul, tot voi, căutări migăloase,

Cînd veţi citi enigma adîncă, dintr-o dată, veţi desluşi al ei miez.

Emil Gulian

Valentine (în original *A Valentine*) a văzut lumina tiparului la 21 februarie 1846, în ziarul newyorkez „Daily Mirror”.

CĂTRE M.L.S. (I)

DIN toţi cei ce slăvesc ivirea ta
Ca revărsatul zorilor, din toţi
Cei pentru care lipsa ta e noapte
– Întunecare-a soarelui în slavă —
Din toţi cei ce, în focare ceas,
Plîngînd, te binecuvîntează de nădejde,
De viaţă ce le dai! ah, mai cu seamă
De învierea-adînc-înmormîntatei
Credinţe-a lor întru-Adeyăr, Virtute
Şi Umanitate, dintre toţi cei care,
Din patul de prihană-al Deznădejdii
Bolnavi de moarte s-au sculat deodată
La graiul tău şoptit uşor: „Să fie
Lumină!”, graiul tău şoptit uşor,
Ce şi-a aflat plinirea-n îngereasca
Lucire a ochilor tăi, din cei care
Ţi-s mai datori, a căror gratitudine
E-aproape-aidoma evlaviei,
Oh, aminteşte-ţi pe cel mai dator,
Cel mai adînc cucernic şi gîndeşte-te
Că-aceste slabe rînduri le-a scris el,
El ce tresaltă-n scrisul său la gîndul
Că sufle’tu-i cuminecă c-un Înger.

Dan Botta

Către M.L.S. (în original *To* M.L.S.) a văzut lumina tiparului la 13 martie 1847, în revista newyorkeză „Home Journal”.

ULALUME

O baladă

CERURILE erau sure şi aspre;
Frunzele erau crispate şi seci,
Frunzele erau istovite şi reci;
Era noapte-n pierdutul Octobre,
Al anului acela pierdut în veci;
Pe-aproape de sumbrul lac Auber[434],
În inima ceţoasei ţări Weir[435];
Era jos lîngă mlaştina Auber,
În pădurea gulzilor – Weir.

Odată, acolo, printr-o alee titanică
De cipreşi, rătăceam cu-al meu Suflet,
De cipreşi, cu Psyche, al meu Suflet.
Îmi era inima, pe acea vreme, vulcanică,
Precum zgura care se răstoarnă în gol,
Precum lava care, fără tihnă, în gol,
Aruncă rîuri de pucioasă la Yaanek[436]
În extrema climă, la pol;
Gemînd se răstoarnă din Muntele Yaanek
În imperiile borealului pol.

Vorbele ne erau grave şi sobre,
Gîndurile erau paralizate şi seci.
Amintirile erau trădătoare şi reci.
Nu ştiam, vai, că sîntem în Octobre,
Nu vedeam, vai, a anului noapte,
(Rară, între altele, din veci!);

434 Nume dat de autor unui lac imaginar.
435 Atît ţara cît şi numele ei sînt născociri ale autorului. Cititorilor englezi cuvîntul *Weir* le sugerează prin asociaţie cu *Weird* noţiunile do tainic, straniu, supranatural.
436 Munte imaginar.

Nu ne-aminteam de sumbrul lac Auber.
(Nici că mai străbătusem negurosti-i mister),
Nu ne-aminteam de-un lac Auber,
Sau de pădurea gulzilor – Weir.

Şi, cum noaptea plutea acum joasă
Şi cadranele stelelor lămureau dimineaţa,
Cadranele stelelor arătau spre dimineaţă,
În fundul aleii, o nebuloasă
Şi delicvescentă lumină căpăta viaţă,
Din boarea căreia, miraculoasă,
Cu îndoitu-i corn se ivi, din ceaţă.
Stema de diamante-a Astarteci,
Cu indoitu-i corn, clară, din ceaţă.

Şi spusei: „Decît Diana[437]-i mai tandră;
Alunecă prin eter de suspine,
Se joacă-n eter de suspine:
A văzut nezvintate lacrămile obrazului
De care viermele mereu se ţine
Şi-a venit peste zodia Leului
Să ne’arate drumul cerului,
Al leteenei păci a cerului.
S-a ridicat, în ciuda Leului,
Să scînteieze peste noi strălucitorii ei ochi;
A trecut, vizuina Leului
Cu dragoste-n luminoşii ei ochi.”

Dar Psyché, ridicînd al său deget,
Zise: „Vai, de stea îmi e teamă.
De strania-i paloare mi-e teamă:
Haide să fugim fără preget!
O bănuiesc! Să zburăm! Îmi e teamă!”
Agonic vorbi, lăsînd să-i cadă,

437 În mitologia romană, zeiţa lunii şi a vînătorii.

Aripile, pînă se tîrîră în praf.
Dezolată hohoti, lăsînd să-i cadă
Penele, pînă se muiară în praf,
Întristate se muiară în praf.

Răspunsei: „Totul nu i decît vis:
Să mai stăm în nestinsa lumină!
Îmbăiaţi în cristalina lumină!
Sibilina-i splendoare Speranţă radiază
Şi Frumuseţe, pe bolta senină:
Iat-o! Se înalţă vibrînd în noaptea senină!
Să credem, trebui' să credem în strălucita ei rază
Şi siguri să fim: ne vă arăta drumul drept!
Să credem, trebui' să credem în lucitoarea ei rază
Care ştie doar să ne-arate drum drept,
Cînd fîlfîie sus în Cerul cel drept."

Aşa o mpăcai pe Psychc, o sărutai,
Îi alungai groaza,
Lîngă mine-o luai;
La sfîrşitul aleii ajungînd fără veste
Ne opri poarta unui mormînt,
Poarta unui mormînt cu-o poveste;
Şi spusei: „Ce e scris, dulce soră,
Pe lespedea grea a acestui mormînt?"
„E cavoul Ulalumei pierdute,
Ulalume, Ulalume, un cuvînt!"

Se făcu inima-mi de cenuşă, tristă,
Cum erau frunzele crispate şi seci,
Cum erau frunzele istovite şi reci;
Şi strigai: „Era tot în Octobre
În chiar astă noapte din anul trecut,
Cînd aici am adus o povară de groază,
Am adus o povară şi-un ultim sărut!
În această noapte unică-ntre toate,

Ce demon din nou pe aici m-a cerut?
Ah, cunosc., acum, sumbrul lac Auber
Din inima ceţoasei ţări zisă Weir,
Recunosc umeda mlaştină Aube
Şi pădurea gulzilor – Weir.”

Emil Gulian

Ulalume – *O baladă* (în original *Ulalume – A Vallad)* a văzut lumina tiparului în decembrie 1847, în revista newyorkeză „American Review”.

O ENIGMĂ[438]

„SE AFLĂ RAR”, a zis Salomon cel Prost.
„Rar se află-o idee în cel mai profund sonet.
Zărim prin toate lucrurile făcute fără rost
Tot aşa ca prin rarul napolitan bonet;
Fără hal e! O doamnă cum să-l poarte cochet?
Tot aşa cu Petrarca, la care sub avînt
Se-ascunde uşurinţa, cum al bufniţei puf care-n vînt
Se duce în zbor, ca hîrtia ce trece fără regret.”
Cu-adevărat să dăm atunci, lui Sal crezămînt.
Maniile dolente-ale tuckermanilor[439] sînt curente
Bule, ah, efemere şi astfel transparente;
Doar *aici* cum vezi o un obscur alfabet
Care, însă, stabil e, nemuritor, prin forţa
Numelor dragi ascunse-n el cu-al lor secret.

Emil Gulian

O eni*g*mă (în original *An Enigma)* a văzut lumina tiparului în martie 1848 în revista „Union Magazine of Literaturo and Art”, din New York.

438 Vezi poezia *Valentine,* p. , nota , pasajul referitor la acrostih. Numele este *Sarah Anna Lewis* (în versiunea românească *w* este înlocuit cu v).

439 Cu alte, cuvinte, critici îngăduitori cum era *Henry Theodore Turkerman* (1813–1871), un contemporan al lui Poe.

CĂTRE ***

NU-I mult de cînd cel ce versurile-acestea scrie,
Cuprins de trufia nebună a intelectualităţii,
Credea în „puterea cuvintelor”, făgăduind că vreodată
S-ar mai putea naşte, în mintea omenească, vreun gînd
Ce-ar întrece enunţarea lui prin cuvinte:
Şi acum, ca o ironie a acelei fanfaronade,
Două cuvinte – doar două disilabe străine —
Italieneşti după sunet, făcute a fi murmurate,
Numai de îngeri cînd, sub clar de lună, visează
La „roua care brodează-ngheţate şiraguri de perle
Pe colina Hormonului”, porniră din inima lui
Gînduri pîn-atunci negindile. ce sînt ea inima gîndului
Bogate şi mai divine, mai pătimaşe năluci
Chiar decît-cele pe care seraful harpist Israfel
(Ce are „vocea mai dulce între toate creaturile Domnului”)
Poate spera să mai cînte. Dar eu! vraja mi-e ruptă. Cade
Pana fără putere din mîna înfiorată de tremur.
Cu-numele tău drept text, cu toată porunca ta,
Nu mai pot scrie, nu pot vorbi şi nu pot gîndi,
Vai, nu pot simţi; căci nu e simţire
Această oprire fără mişcare pe pragul de aur
Al porţii larg deschise-a viselor,
Privind pierdut pe somptuoasa alee,
Înfierat să te văd la dreapta, la stînga şi de a lungul ei,
În aburul de purpură, pînă departe,
Pînă se termină privirea, numai pe tine.

Emil Gulian

Către *** (în original *To ****** a văzut lumina tiparului în martie 1848. în revista „The Columbian Lady’s and

Gentleman’s Magazine”, din New York.

CĂTRE HELEN

O DATĂ le-am văzut, o dată numai;
Sînt ani de-atunci: să nu spun *cîți, nu* mulţi,
Era un miez de noapte-n iulie şi din
Plin discul lunci care, asemeni sufletului
Tău răsărind, îşi făcea drum prin ceruri,
Cădea un mătăsos văl de lumină,
Cu liniște și dulce-alean şi somn,
Pe feţele nălţate a o mie
De roze ce creşteau într-o-ncîntată
Grădină unde vîntul nu-ndrăznea
Să umble decît doar tiptil, cădea
Pe feţele nălţate ale-acelor
Roze, ce-n schimbul dragostei-lumine,
Îşi dădeau sufletul îmbălsămat
Într-o extatică moarte. Cădea
Pe feţele nălţate ale-acelor
Roze ce surîdeau şi se stingeau
Pe-aecst răzor, de tine fermecate
Şi de poezia fiinţei tale.

În alb înveşmîntată, pe un strat
De violete, te-am văzut şezînd
Culcată, pe cînd luna cădea peste
Feţele-ntoarse ale rozelor
Şi pe-a ta, vai, întoarsă în durere!

Nu era Soartoa, care-n acest miez
De noapte-n iulie, nu era Soartea
(Al cărei nume este tot durere)
Care-mi spunea să mă opresc în faţa
Zăbrelelor grădinii spre-a sorbi
Mireasma-acestor roze adormite?
Nici un zvon: lumea păcatului dormea,
Afară doar de tine şi de mine.

(Oh, cer, oh, Doamne, cum îmi bate inima
Apropiind aceste două nume!)
Afară doar de tine şi de mine.
M-am oprit, am privit şi-ntr-o clipită
Pieriră toate. — Ah, ia aminte bine:
Era doar o grădină fermecată!

Lampa cu zare de mărgăritar
A lumii a apus, stratul de muşchi
Şi unduitele cărări, extaticele
Flori, arborii cei plini de freamăt
S-au stins din ochi; şi-al rozelor parfum
Muri şi el în braţele-adierilor,
În adoraţie. Tot, tot se stinse,
Afară doar de tine, -afară doar
De mai puţin ca tine, de lumina
Divină-n ochii tăi, afară doar
De sufletul din ochii tăi nălţaţi!

Nu i-am văzul decît pe ei,
Ei erau lumea toată pentru mine!
Nu i-am văzut decît pe ei, numai
Pe ei ceasuri întregi, pînă ce luna
Se duse. Ce sălbatice poveşti
De dragoste par scrise de aceste
Armonioase, cristaline sfere!
Ce-ntunecată suferinţă şi ce
Nădejde nelumească! Ce senină
Mare de mîndrie! Ce avînt
Cutezător şi, totuşi, ce adîncă,
Ce nesecată sete de iubire!

Dar, în sfîrşit, Diana se culcă,
În stratul de apus al unui nour
De fulgere-ncărcat. Şi tu – o umbră –
Printre funebrii arbori ai plecat.

Doar ochii tăi rămas-au. Ei *n-au vrut*
Să plece, niciodată n-au plecat!
Iluminîndu-mi calea solitară
Spre casă noaptea, nu m-au părăsit
(Cum au făcut nădejdile-mi) de-atunci.

Ei mă urmează. Ei mă duc prin ani,
Ei îmi sînt sfetnici – eu însă li-s rob.
Ei au menirea lor de-a lumina
Şi de-a înflăcăra. Eu – datoria
De-a fi mint uit de lumina lor
Scînteietoare, de-a mă limpezi
În focul lor electric, şi sfinţi
În focul lor elysean. Ei umplu
Cu Frumuseţe (care e Nădejde).,
Sufletul meu şi sînt, departe-n ceruri,
Stelele-n faţa cărora-ngenunchi
În tristele, tăcutele vegheri
Din noaptea mea. Pe cînd, chiar în amiază,
Îi vad lucind mereu, doi dulci luceferi
Ce nu pot fi întunecaţi de soare!

Dan Botta

Către Helen (în original *To Helen)* a văzut lumina tiparului **în** noiembrie 1848, în revista „Union Magazine of Literaturo and Art”, din New York.

ELDORADO

VESEL gătit,
Cavaler strălucit,
Prin soare, prin umbră,-a umblat,
Un cîntec cîntînd,
Mereu căutînd,
Un Eldorado de mult visat.

Dar îmbătrîni
Viteazul, şi
Pe inima lui încet a-nserat,
Fără să găsească
Zare pămîntească
Să semene cu Eldorado visat.

Puterile cîte îl îndrăgiră
Pînă la urmă îl părăsiră.
Umbra altui pelerin s-a iscat:
„Umbră, spune-mi mie,
Pe unde să fie
Acel Eldorado de mult visat?”

„Peste Munţii Lunei,
Dincolo de fundul,
Marii Văi a Umbrei, un drum dezolat,
Mereu galopează” –
Zise Umbra – „cutează,
Dacă-ntrebi de Eldorado visat.”

Emil Gulian

Eldorado (în original *Eldorado)* a văzut lumina tiparului la 21 aprilie 1849, în ziarul „The Flag of Our Union”.

ELDORADO

LEIT în fier,
Un cavaler
Voios a apucat-o,
Pe nori, pe vînt,
Cîntînd un cînt,
Pe drum, spre Eldorado.

Ajuns moşneag,
Mîndrul pribeag,
Pe fruntea-i s-a lăsat o
Umbră, căci el
N-află de fel
Tărîm ca Eldorado.

Şi-ntr-un tîrziu,
De dor pustiu,
Pe-o umibră-a-ntîmpinat-o:
„Umbră, grăi,
Ci unde-ar fi
Ţinutul Eldorado?”

„Dincolo de
Ai lunii munţi,
Pe-acolo calea-ţi ad-o,
În Valea Umbrii,
Dacă umbli
Zorind spre Eldorado”.

Dan Bolta

PENTRU ANNIE

HAR Domnului, criza,
Răul s-a sfîrşit,
Şi boala-ndelungă
S-a dus, în sfîrşit,
Şi febra „Viaţă”
E-nvinsă, -n sfîrşit,

E trist, recunosc,
N-am vlagă nicicum,
Şi-un muşchi nu se mişcă,
Întins stînd acum,
Ce-mi pasă! Mă simt
Mai bine acum.

Şi-atît de cuminte,
În patu-mi mă port,
Că cine mă vede
Ar zice că-s mort,
S-ar speria văzîndu-mă,
Crezînd că sînt mort.

Durere şi geamăt,
Suspin şi văpaie
Se stinseră-o dată
Cu-oribila bătaie
A inimii, -această oribilă,
Oribilă bătaie.

Dezgustul şi-amarul,
Durerea fierbinte,
Trecut-au cu febra
Ce luase-a mea minte,
Cu febra „Viaţă”
Ce-arde-a mea minte.

Şi, ah, între multe
Torturi mi se dete
Cea mai rea din toate,
Amarnica sete,
Din rîul de-asfalt
Al patimei bete.
Băui dintr-o apă
Ce stinge-orice sete.

Din apa ce curge,
Cu veşnic descînt
Dintr-un şipot la cîţiva
Paşi doar sub pămînt,
Dintr-o peşteră nu prea
Adîncă-n pămînt.

Şi, ah, nu se spună
Prosteşte vreodat'
C-odaia mea-i sumbră
Şi strîmt al meu pat;
Căci nimeni nu doarme
În altfel de pat,
Ca să dormi, te culcă
În astfel de pat…

Tantalicu-mi suflet,
Plecat blîndei firi,
A uitat, nu-i pare
Rău de trandafiri,
De vechile-i griji,
De mirţi şi trandafiri.

Căci el îşi închipuie,
Zăcînd pe-ndelete,
Mireasmă mai sfîntă,

În jur, de violete;
De rosmarin mireasmă
Şi de violete,
Cu rută[440] şi blînde,
Pure violete.

Şi zace ferice,
Scăldat în diafanii,
Fiori de credinţă
Şi frumuseţea Annii,
Înecat în baia
Pletelor Annii.

Mă sărută duios,
Mi-aduse dulce alinu-i,
Căzui atunci uşor
Spre a dormi la sînu-i,
Spre a dormi adînc
În cerul de la sînu-i.

Şi cînd s-a stins lumina
Îmi puse şalul său,
Şi se rugă de îngeri
A mă feri de rău,
De-a îngerilor doamnă –
A mă feri de rău.

Şi-atît de cuminte,
În patu-mi mă port
Iubirea cunoscîndu-i,
Încît m-aţi crede mort,
Şi-atît de liniştit,
În patu-mi mă port
(Cu dragostea-i la sînu-mi)

---

440 *Ruta graveolens,* plantă originară din sudul Europei.

Încît m-aţi crede mort;
V-aţi speria văzîndu-mă,
Crezînd că-s mort.

Dar inima-mi luceşte
Mai viu ca diafanii
Aştri din tărie,
Căci scînteie cu Annie,
Se-aprinde la lumina
Iubirii pentru Annie,
Ca gîndul luminii
Ochilor Annii.

Dan Botta

Pentru Annie (în original *For Annie)* a văzut lumina tiparului la 28 aprilie 1848, în ziarul „The Flag of Our Union”.

SONET

Mamei mele

FIINDCĂ simt că-ntr-a cerului mărire,
Îngerii cînd unul pe altul se cheamă
N-au între cuvintele lor înflăcărate de iubire
Un altul mai duios ca cel de „Mamă”,
De-aceea de mult cu-acest nume scump te-am chemat,
Pe tine ce eşti mai mult decît o mamă pentru mine,
Şi umpli inima inimii mele unde Moartea te-a instaurat
În locul sufletului Virginiei mele dus în lumine.
Mama, propria-mi mamă, ce muri-n anii mei timpurii
Era doar mama mea, pe cînd tu
Eşti mama acelei pe care atît o iubii,
Şi deci mi-eşti mai dragă decît aceea ce mă născu,
Cu acel infinit cu care soţia mea era
Mai dragă sufletului meu decît viaţa mea.

Dan Botta

Sonet – *Mamei mele* (în original *Sonnet – To My Mother)* a văzut lumina tiparului la 1 iulie 1849, în ziarul „The Flag of Our Union”.

ANNABEL LEE

DEMULT, într-un regat lîngă mare,
De cînd mulţi ani or fi,
Trăia o fată, poate-o cunoaşteţi,
Pe numele de Annabel Lee;
Trăia astă fată numai cu gîndul
Să mă-ndrăgească, s-o pot îndrăgi.

Eu eram copil, ea eora copil,
În regatul ce lîngă mare luci:
Dar iubeam cu-o dragoste mai mult decît dragoste –
Eu şi frumoasa Annabel Lee;
Pe care-chiar serafimii din coruri
Începură a ne-o rîvni.

Şi iată de ce (e mult de atunci)
În regatul mării de ce veni
Un nor din care vîntul suflînd, o-ngheţă
Pe frumoasa mea Annabel Lee;
Îndată înaltele-i rude-o luară
De lîngă mine, departe tare,
Şi-ntr-un mormînt o aşezară
În regatul acela de lîngă mare.

Fiind gloata îngerilor tristă în ceruri,
La fericirea noastră rîvni;
Da! acesta desigur fu rostul
(Ştiu toţi că altul nu putea fi)
Pentru care vîntul, iscat din nor noaptea,
Îngheţă şi ucise pe Annabel Lee.

Dar dragostea noastră era mai tare cu mult
Decît a celor mai bătrîni decît noi,
Decît a celor mai înţelepţi decît noi,
Şi nici chiar îngerii de sus ai cerurilor,

Nici demonii de jos, din fundul mărilor,
Sufletul meu nu l-au putut despărţi
De cel al frumoasei Annabel Lee.

Căci razele de aur ale lunii mi-aduc
Visuri cu frumoasa Annabel Lee.
Şi cînd stelele ies, scînteind văd ochii
Totdeauna frumoasei Annabel Lee.
În mareea înaltă a nopţii, aşa, mă culc alături de draga mea

Draga mea, viaţa, mireasa mea.
În cavoul de-acolo, din ţara mării,
Ţara cu mormîntul în care e ea.

Emil Gulian

Annabel Lee (în original *Annabel Lee)* a văzut lumina tiparului la 9 octombrie 1849, în ziarul „New York Tribune”.

ANNABEL LEE

TRECUT-AU ani, ani mulţi de cînd,
Pe-un ţărm al mării viorii,
Trăia o fată pe care o veţi fi cunoscînd
Cu numele Annabel Lee;
Şi acea fată trăia doar cu un singur gînd:
De a-mi fi dragă şi de-a mă iubi.

Eu eram un copil, ea era o copilă
Pe ţărmul mării viorii;
Dar ne iubeam cu-o iubire mai tare ca însăşi iubirea
Eu şi-a mea Annabel Lee,
Cu o iubire pe care serafii din ceruri
Începură a ne-o pizmui.

Şi-aceasta a fost pricina din care, demult,
Pe ţărmul mării viorii,
Un vînt adie dintr-un nor, ucigînd
Pe draga mea Annabel Lee;
Atunci înaltele-i rude veniră
Ducînd-o departe de-aci,
Ca s-o aşeze-ntr-un mormînt
Pe ţărmul mării viorii.

Îngerii, nicicum atît de fericiţi în ceruri,
Pizmuindu-ne, au prins a veni.
Da, aceasta era pricina din care (aşa se şi zice
Pe ţărmul mării viorii),
Un vînt adie într-o noapte din nor,
Ucigînd şi-ngheţînd draga-mi Annabel Lee.

Dar ne iubeam cu-o iubire mai tare decît
A celor mai vîrstnici ca noi,
A multor mai vrednici ca noi,
Şi nici îngerii înşişi în cerul cel sfînt,

Nici demonii-n iad nu vor şti
Să abată vreodată sufletul meu de la sufletul
Limpedei Annabel Lee.

Căci nu-i lună în zări, far' s-aducă visări
De la draga mea Annabel Lee,
Şi nici stele răsar făr' să văd ochii mari
Ai limpedei Annabel Lee;
Şi cînd noaptea suia, stam întins lîngă ea,
Draga mea, draga mea, viaţa, mireasa mea,
În mormîntu-i dintre ape vii,
În groapa-i dintre fremătătoare ape vii.

Dan Botta

CLOPOTELE

I

CLOPOŢEI de sanie,
Clopoţei de-argint!
O, ce lume de-ncîntări e-n duiosul lor alint!
Cum clinchesc, clinchesc, clinchesc,
În văzduhul nopţii reci,
De cînd stele ce clipesc
Sus pe cer, din ochi clipesc
Cu descîntul lor de veci;
Şi se prind în mers, mers, mers,
Într-un fel de runic vers,
Într-o tintinabulare muzical doinind din ei
Clopoţei, clopoţei, clopoţei, clopoţei,
Clinchete şi singhete de clopoţei.

II

Clopote de nuntă, Clopote de aur
O, ce lume fericita-n armoniosul lor tezaur!
Şi pe-al nopţii dulce vînt
Cum îşi cîntă-al lor descînt!
Şi din notele-n risipă,
Dimpreună,
Ce cîntare se-nfiripă
Pentru turtureaua ce ascultă, cu-o aripă
Peste lună!
Din sonorele calicii
Ce talaz masiv de eufonice delicii!
Ce de hohote!
Ce de clocote!
Cum rostogoleşte-n şipote,
Răpitorul ritm de clopote

Cîntecul şi-ncîntecul de clopote
Clopote, clopote, clopote,
Clopote, clopote, clopote,
Clangătul şi zangătul de clopote!

III

Clopote de-alarmă, clopote de aramă!
Ce fantastice terori tulburarea lor proclamă!
Şi-ntr-al nopţii aspru vînt
Cu ce spaimă ne-nspăimînt'!
Prea-ngrozite spre-a grăi
Pot răcni, răcni, răcni
În discordie nebună
Într-o aprigă chemare de-a da ajutor la foc,
Într-o înfruntare-adusă surdului, sălbaticului foc,
Ce se urcă sus, mai sus,
C-un dor beat de nenoroc
Şi-o-ncordare-alucinată
Spre-a stinge-acum, acum sau niciodată,
Palid închipata lună.
Oh, clopote, clopote, clopote!
Ce poveste spun înfricoşatele lor şopote,
Şi ce vaer!
Cum mai sună, bat şi rag!
Ce de spaime-aruncă-n larg
În sînul tremurătorului aer!
Ci urechea desluşeşte
Într-un huiet, într-un vuiet,
Cum primejdia se-nvolbură şi creşte;
Ci urechea prinde-n şopote
Dintr-un hohot,
Dintr-un tropot,
Cum primejdia se-afundă şi dă-n clocote,
În afundul şi în clocotele furiei de clopote,

Clopote,
Clopote, clopote, clopote, clopote,
Clopote, clopote, clopote,
În ţipătul şi strigătul de clopote!

IV

Clopote de-ngropăciune, clopote de fier!
Ce solemne gînduri cîntă în prohodul lor sever!
Şi-ntr-o noapte fără vînt
De ce spaimă te-nspăimint'!
Cu al glasului lor patetic freamăt!
Căci un sunet izbucnit
Din gîtlejul lor dogit
E un geamăt.
Clopotarii, clopotarii,
Sus în turle peste arii
Singuri stînd,
Cei ce sună, sună, sună
Melancolicul comînd,
Se simt mîndri să ne pună
Peste inimi un mormînt.
Ei nu-s oameni şi nici fieri.
Nu-s bărbaţi şi nici muieri,
Ci-s furtună:
Graiul lor e cel ce sună;
Şi el tună, tună, tună, Tună
Un paian[441] de clopote!
Sînul lui voios e-n zvocote
De acest paian de clopote!
Iar el joacă, joacă-n hohote;
Şi se prinde-n mers, mers, mers,
Într-un fel de runic vers,

441 *Paian;* pean; vezi poezia *Lenore*, n. 2, p.

Cu acest paian de clopote,
Clopote,
Şi se prinde-n mers, mers, mers
Într-un fel de runic vers,
Cu sunetul de clopote,
Clopote, clopote, clopote,
Cu tunetul de clopote.
Şi se prinde-n mers, mers, mers,
În funebre ropote,
Într-un vesel, runic vers,
Cu dangătul de clopote,
Clopote, clopote, clopote,
Clopote, clopote, clopote, clopote,
Clopote, clopote, clopote,
Cu bocetul şi mugetul de clopote.

Dan Botta

Clopotele (în original *The Bells)* a văzut lumina tiparului în noiembrie 1819, în revista „Sartain's Union Magazine of Literature and Art".

ANEXĂ

IMITAŢIE

UN sumbru val nepătruns
De orgoliu nesfîrşit şi ascuns —
Un mister şi un vis în stele
Ar părea zorile vieţii mele;
Dar, vă spun, acest vis închide
Gîndurile tumultuoase, lucide,
Ale fiinţelor care-au fost.
Le-ar fi văzut, poate, mintea mea prost,
De le-aş fi lăsat să treacă uşor,
Privindu-le cu un ochi visător!
Fie ca nimeni să nu moştenească
Această viziune nepămîntească,
Pe care-aş fi vrut s-o-mblînzesc,
În spiritul meu s-o vrăjesc:
Speranţa îmi strălucea la urmă
Dar, ca timpul luminos, toate se curmă,
Iar odihna mea pe-acest pămînt,
Scoţînd un suspin, se duse în vînt:
Deci nu-mi mai pasă dacă pieri
Cu vreun gînd pe care-l iubii.

Emil Gulian

Imitaţie (în original *Imitation)* a fost scrisă în 1827.

LUI ARISTOGITON ŞI HARMODIUS[442]
(traducere din greceşte)

I

ÎNCORONAT cu mirt, voi ascunde spada,
Ca acei campioni încărcaţi de bravură,
Care fierul în tiran implîntară
Şi Atenei libertate dădură.

II

Eroi iubiţi, sufletele voastre veşnic pribegesc
În insule ce numai fericire trădează;
Unde aleşii de mult odihnesc,
Unde Ahil, Diomed repauzează.

III

Cu proaspăt mirt spada-mi înconjor,
Cu Harmodius, credincios soliei,
Care făcu pe altarul protector
Libaţii cu sîngele Tiraniei!

IV

Voi, ce-aţi spălat dezonoarea Atenei!
Voi, răzbunători ai Libertăţii!
Secolele vor iubi nesfîrşit gloria voastră,
Păstrată în cînturile cetăţii!

Emil Gulian

---

442 Eroi ai antichităţii eline, consideraţi martiri ai cauzei libertăţii, fiindcă au fost schingiuiţi şi pedepsiţi cu moartea pentru vina de a fi uneltit asasinarea lui Hippias, tiranul Atenei (527– 511 î.e.n).

Imn lui Aristogiton şi Harmodius (în original *Hymn to Aristogiton and Harmodius)* a fost scris în 1827 (?).

CUPRINSUL

Edgar Allan Poe
Notă asupra ediţiei

PROZĂ
Metzengerstein *(Mihu Dragomir* şi *Constantin Vonghizas)*
Bon-Bon *(Ion Vinea)*
Manuscris găsit într-o sticlă *(Ion Vinea)*
Berenice *(Ion Vinea)*
Morella *(Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas)*
Hans Phaall *(Ion Vinea)*
Umbră – O parabolă *(Ion Vinea)*
Regele ciumă *(Mihu Dragomir* şi *Constantin Vonghizas)*
Jucătorul de şah al lui Maelzel *(Ion Vinea)*
Tăcere – O fabulă *(Ion Vinea)*
Ligeia *(Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas)*
Prăbuşirea Casei Usher *(Ion Vinea)*
William Wilson *(Ion Vinea)*
Crimele din Rue Morgue *(fon Vinea)*
O pogorîre în Maelström *(Ion Vinea)*
Portretul oval *(Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas)*
Masca morţii roşii *(Ion Vinea)*
Misterul Mariei Rogêt *(Ion Vinea)*
Hruba şi pendulul *(Ion Vinea)*
Inima care-şi spune taina *(Ion Vinea)*
Cărăbuşul de aur *(Ion Vinea)*
Pisica neagră *(Mihu Dragomir* şi *Constantin Vonghizas)*
Ochelarii *(Ion Vinea)*
Farsa cu balonul *(Ion Vinea)*
Îngropat de viu *(Ion Vinea)*
Lada dreptunghiulară *(Ion Vinea)*
„Tu eşti ucigaşul!” *(Ion Vinea)*
Scrisoarea furată *(Ion, Vinea)*
A o mie doua poveste a Şeherazadei *(Ion Vinea)*

Demonul perversităţii *(Miha Dragomir* şi *Constantin Vonghizas)*

Sistemul doctorului Catran şi al profesorului Pană *(Ion Vinea)*

Faptele în cazul domnului Valdemar *(Mihu Dragomir* şi *Constantin Vonghizas)*

Sfinxul *(Ion Vinea)*

Balerca de Amontillado *(Ion Vinea)*

Hopa-Hop sau opt urangutani înlănţuiţi *(Ion Vinea)*

POEZIE

Cîntec *(Dan Botta)*

Duhurile morţilor *(Dan Botta)*

Steaua serii *(Emil Gulian)*

Un vis într-un vis *(Dan Botta)*

Un vis *(Emil Gulian)*

„Cea mai mîndră zi, cel mai mîndru ceas…" (Dan Botta)

Lacul – Către * * * *(Dan Botta)*

Sonet – Către ştiinţă *(Dan Botta)*

Romanţă *(Dan Botta)*

Pentru * * * *(Boschetele-n care văd, în vis…) (Emil Gulian)*

Rîului * * * *(Emil Gulian)*

Pentru * * * *(Nu-mi pasă dacă soarta mea pe pămînt…) (Emil Gulian)*

Tărîm de basm *(Dan Botta)*

Către Helen *(Emil Gulian)*

Israfel *(Emil Gulian)*

Israfel *(Dan Botta)*

Cetatea din mare *(Emil Gulian)*

Adbrmita *(Dan Botta)*

Lenore *(Emil Gulian)*

Lenore *(Dan Botta)*

Valea neodihnei *(Emil Gulian)*

Coliseum *(Dan Botta)*

Celei din paradis *(Dan Botta)*

Către F * * * *(Dan Botta)*
Către F… s S. O… d *(Emil Gulian)*
Baladă nupţială *(Emil Gulian)*
Sonet – La Zante *(Dan Botta)*
Palatul bîntuit *(Emil Gulian)*
Sonet – Tăcere *(Dan Botta)*
Viermele biruitor *(Dan Botta)*
Tărîm de vis *(Dan Botta)*
Corbul *(Emil Gulian)*
Corbul *(Dan Botta)*
Eulalie – Cîntec *(Emil Gulian)*
Valentine (Emil Gulian)
Către M.L.S. (I) *(Dan Botta)*
Ulalume – O baladă *(Emil Gulian)*
O enigmă *(Emil Gulian)*
Către * * * *(Emil Gulian)*
Către Helen *(Dan Botta)*
Eldorado *(Emil Gulian)*
Eldorado *(Dan Botta)*
Pentru Annie *(Dan Botta)*
Sonet – *Mamei mele (Dan Botta)*
Annabel Lee *(Emil Gulian)*
Annabel Lee *(Dan Botta)*
Clopotele *(Dan Botta)*

ANEXĂ
Imitaţie *(Emil Gulian)*

Imn lui Aristogiton şi Harmodius *(Emil Gulian)*